V. ZORINS

MISTERI MILJARDI

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Valentīns Zorins
Misteri miljardi
Šī grāmato sarakstīta, izmantojot Savienoto Valstu vadošo un bagātāko rūpnieku un finansistu dinastiju dzīves gaitu ilggadigos pētījumus. Tā saistās ar agrāk publicēto gramatu par Amerikas nekronētajiem karaļiem. Šo grāmatu autors Valentīns Zorins, žurnālists un zinātnieks, padomju televīzijas un radio politiskais komentētājs, V. Vorovska prēmijas laureāts, vēstures zinātņu doktors, PSRS Zinātņu akadēmijas ASV institūta profesors, ne vienreiz vien apmeklējis Savienotās Valstis, ticies un runājis ar daudzām savas grāmatas personām. Šīs grāmatas pamatā ir pētījumu rezultāti, personiskie iespaidi un novērojumi.
No krievu valodas tulkojis K. Strebeiko Mākslinieks A. Dlohs A. Luleres mākslinieciskā apdare
©Tulkojums latviešu valodā, «Liesma», 1973
IZDEVNIECĪBA «LIESMA» RIGA 1973
Šī grāmata veltīta manai meitai Katerinai un viņas vienaudžiem
Зорин Валентин Сергеевич МИСТЕРЫ МИЛЛИАРДЫ Второе дополненное издание
«Молодая гвардия»
Москва 1972
Издательство «Лиесма»
Рига 1973
11а латышском языке
Перевел с русского К. СтреОейко
Художник А. Плох
Художественное оформление А. Лутере

-
- AUTORA PIEBILDE
- I nodaļa VISBAGATAKAIS CILVĒKS PASAULE
- SAVIENOJAMAS NESAVIENOJAMĪBAS
- II nodaļa. HAROLDS HANTS — «VISBĪSTAMĀKAIS CILVĒKS AMERIKĀ»
- DALASA — OMULĪGA VIETIŅA!
- III nodala «KENEDIJU KLANS»
- «VECIE ZĒNI, KEEP RIGHT»
- SPĀRNIŅI UN SPALVIŅAS
- STARP CITU, PAR DEGUNRADZI
- CETURTAIS MĒĢINĀJUMS?

- IV nodaļa HANTI PRET KENEDIJIEM.
- TUR, KUR CEĻI SAKRUSTOJAS
- KAM VIŅIEM LIKUMS?
-
- V nodala. ČARLZS TORNTONS — VIENS NO «VEIKLAJIEM»
-
- TALANTA VĒRTĪBA
- AUTORA ATKĀPE
- ATKAL PAR TORNTONU
- VI Nodaļa. NOSLĒPUMAINAIS MILJARDIERIS
- BIZNESMEŅI UN GANGSTERI
- UN ŠOREIZ AUTORA PĒDĒJĀ PIEBILDE
- SATURS
- notes
    - 1
    - 2
    - 3

Valentīns Zorins
Misteri miljardi

GETIJS
HANTS
TORNTONS
KENEDIJS
vecākais
HJUZS

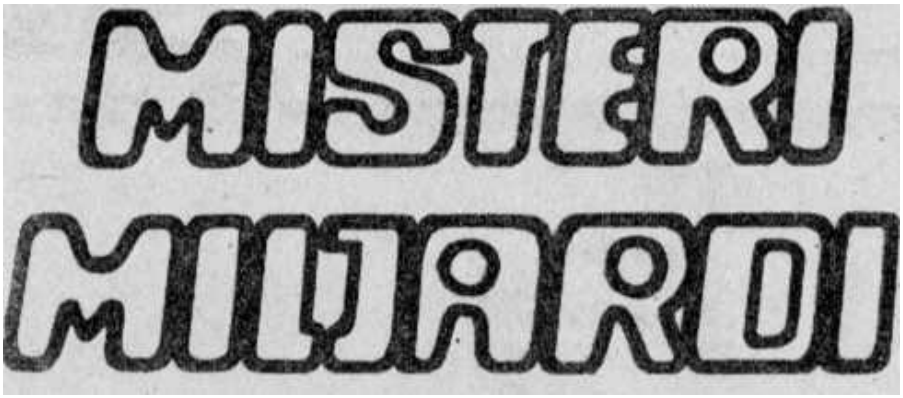
MISTERI
MILIARDI

AUTORA PIEBILDE

«Vai jūs zināt, kā mani mēdz dēvēt Amerikā?» tiekoties ar šīs grāmatas autoru, jautāja lieluzņēmējs un naftas rūpniecības dūzis Zans Pols Getijs. Viņa dziji iegrimušās, asās, urbjošās ačeles pie tam iemirdzējās aiz labpatikas, kuru šis parasti mazliet pasausais biznesmenis, kas labi apzinās savu nozīmīgumu, šoreiz nevarēja noslēpt, — «Misters Miljards!!!».

Tonis, kādā tas tika pateikts, un viss mana sarunu biedra izskats liecināja, ka šim vīram, kura fizionomijā bija vērojama kaut kāda tikko jaušama līdzība ar žurkas purniņu, tāds nosaukums ir visvēlamākais un vislielākais pagodinājums. Šķita, ka pat tad, ja mējotāji viņu pasludinātu par visgudrāko, visdrosmīgāko, visskaistāko vai vistalantīgāko cilvēku cilts pārstāvi pasaulē un tās apkaimē, ja liktenis viņam sūtītu neredzēti skaistu sievieti, turklāt vēl apveltītu ar visvisādiem citādiem neparastiem dotumiem, ja tas dāvātu viņam tādu mīlestību, kāda vēl nekad nav bijusi pasaulē, — tas viss viņā neradītu tādu lepnumu, tādu pārlieku laimi, kāda no viņa staroja tajā brīdī, kad viņš, krūtis izgāzis un pat it kā pastiepies garāks augumā, teica šos vārdus: «Mani mēdz dēvēt par misteru Miljardu.»

Pols Getijs ir cilvēks, kam pieder viena no lielākajām, ja ne vislielākā bagātība pasaulē. Bet ne tikai un, jāsaka, ne tik daudz šis apstāklis saistīja mūsu uzmanību, pamudinot veltīt viņam vienu no šīs grāmatas nodaļām.

Par Amerikas nekronēto karaļu vecajām varenajām dinastijām — Morganiem un Fordiem, Rokfelleriem un Meloniem, Diponiem un Vanderbiltiem, Harimaniem un dažām citām ir rakstīts daudz. To ir darījis arī šīs grāmatas autors. Bet pēdējos gadu desmitos amerikāņu biznesa arēnā parādījusies jauna grupa komersantu, kuru bagātība strauji aug un kuri iegūst arvien lielāku ietekmi rūpniecībā, finansu jomā un politikā. Runa nav vienkārši par jaunām personām. Tie atšķiras no vecajām dinastijām ne vien ar stāžu, ne vien ar viņu naudas vecumu, — bet ari naudai ir savs vecums ar visām no tā izrietošām sekām, — tie ir visjaunākās, «modernās» formācijas, gandrīz nemaz vēl neizpētīta, literatūrā un presē neaprakstīta tipa kapitālistisko varasvīru pārstāvji.

Pastāstīt par viņiem ir nepieciešams. Pie tam stāstījums par amerikāņu biznesmeņu visjaunāko iormāciju nav izskaidrojams vienkārši ar pētnieka interesi par jaunu veidu, tas nav arī abstrakts, akadēmisks, saistīts ar autora zinātniskajiem pētījumiem amerikāņu biznesa jomā. To nevar izskaidrot arī tikai ar publicista cenšanos dalīties savos iespaidos, kas gūti, pēdējos gados vairākas reizes

apmeklējot Savienotās Valstis. Un, protams, šiem aprakstiem nav nekā kopīga ar Rietumos tik ļoti izplatīto ažiotāžu ap milzīgajām bagātībām un to īpašniekiem, kad buržuāziskā propaganda, iztapdama visas pasaules mietpilsoņu gaumei, kuri ar skaudību nemitīgi gvelž: «Ir taču cilvēki, kam labi veicas!», vij ap naudasmaisiem vizuļzelta oreolu.

Sājā grāmatā pastāstīts par dažiem pašlaik ļoti rosīgi strādājošiem amerikāņu kapitāla dūžiem, kas pēdējos gados uzrāpušies biznesa Olimpa virsotnē un iespiedušies to cilvēku šaurajā lokā, kuriem ir milzīga ietekme un kuri ļoti iespaido mūsdienu kapitālisma vislielākās valsts dzīvi un politiku. Tieši šie «misteri Miljardi» ir uzurpējuši varu mūsdienu Amerikā, tieši viņu intereses pavīd aiz daudziem Vašingtonas politiskā kursa līkločiem. Gūt priekšstatu par viņiem — tas nozīmē skaidrāk saskatīt tās apslēptās sviras, kas šodien virza amerikāņu valsts mehānismu, saprast gan tā spēku, gan arī tā vājās vietas.

Ar daudziem šīs grāmatas «varoņiem» man bija izdevība tikties, runāt, redzēt viņus, kā mēdz teikt, vaigu vaigā, par dažiem esmu guvis priekšstatu, izpētot daudz dažādu materiālu.

...Laiks skrien ātri. Vēl vairāk, tuvāk aplūkojot, izrādās, ka šī, varētu domāt, absolūtā, pret problēmām un laikmetiem nejutīgā kategorija ir pavisam tieši saistīta ar šiem laikmetiem: līdz ar cilvēces progresu laiks it kā sablīvējas, mums šķiet, ka tas sāk ritēt arvien ātrāk, tā, it kā reaktīvajiem dzinējiem būtu ar to vistiešākais sakars. Tas, kas tagad notiek vienā gadā, vēl nesenā pagātnē būtu atliku likām pieticis desmit gadiem.

Pavisam neilgs laiks pagājis kopš tās dienas, kad iznāca šīs grāmatas pirmais izdevums. Bet tagad, gatavo-

ļoties no jauna tikties ar lasītājiem, tās autoram vajadzēja šo to aplūkot no jauna, šo to novērtēt no jauna un ne mazumu uzrakstīt no jauna. Grūti tikt līdzi strauji īdošajam laikam!

Taču, protams, galvenais, grāmatas kodols un būtība, ir palikuši nemainīgi, tāpat kā pagaidām nemainīga ir palikusi mūsdienu Amerikā naudasmaisu saujiņas vara un visspēcība. Pasaules bagātāko cilvēku sarakstā pirmajā vietā joprojām ir pašapmierinātais «misters Miljards» — Zans Pols Getijs, joprojām nevienam neatdod «Amerikas visbīstamākā cilvēka» titulu baismais Teksa-sas miljardieris Haroldsons Lalajets Hants, naudasmaiss, ar kura vārdu saista divkāršo sazvērestību pret brāļiem Kenedijiem. Joprojām Baltajā namā godbijīgi uzklausa, ko saka Losandželosas uzņēmējs Čārlzs Tornlons.

Bet Baltajā namā jau ir cits saimnieks. Starp cilu, jāsaka, viņš tur iekļuva ne bez tā Torntona palīdzības, kuram veltītas daudzas šīs grāmatas lappuses. Kad Torn-tonam veltītā nodaļa tika rakstīta grāmatas pirmajam izdevumam, viņš jau bija daudzsološs komersants, taču nebaudīja respektablo Volstrita džentlmeņu pilnīgu uzticību, jo

pārāk strauja, pārāk pēkšņa bija viņa augšupeja. Kopš tā laika neuzticība lielā mērā zudusi, to nomainījušas sarežģītas jūtas, kurās cieņa jaucas ar skaudibu, nelabvēlība ar sajūsmu.

Teksasieti Džonsonu Baltajā namā nomainījis kalilor-nietis Niksons. Tomēr Harolds Hants, kas daudz darīja, lai palīdzētu Lindonam Džonsonam iekļūt Baltajā namā, nebūt nedomā atteikties no treknajiem pīrāga kumosiem, kurus Amerikas Savienotajās Valstīs saņem tie, kam pieejamas valsts varas virsotnes. Viņš vij jaunas intrigas, kas saistītas ar viņa kārtējā favorīta, novadnieka un domubiedra — tumsoņa Džordža Vollesa karjeru. Kas attiecas uz Lindonu Džonsonu, tad viņš, visu pamests — tāds jau ir neveiksminieku liktenis Amerikā, — pavada mūža atlikušo daļu savā Teksasas rančo. [1]

Pēc daudziem nesekmīgiem mēģinājumiem autoram izdevās piekļūt Haroldam Hantam, kā arī tikties ar Čārlzu Torntonu un Eduardu Kenediju, Lindonu Džonsonu un Džordžu Vollesu.

1969. gada vēlā rudeni es biju Teksasā bijušā prezidenta rančo. Kur gan palicis viņa majestātiskais izskats un aplombs, skajā balss un, šķiet, nesatricināmā pašpārliecība? Manā priekšā bija noguris, vīlies un salauzts cilvēks.

Sājā laikā liktenis deva jaunus triecienus Kenediju ģimenei. Nomira klana galva — vecais Džozefs, mīklainā automobiļa avārija, kas notika uz tilta, nopietni Iedragāja Eduarda Kenedija politisko reputāciju. Taču šis ģimenes neapmierināmā godkāre un varenie spēki, kas likuši savu likmi uz cilvēkiem, kuru uzvārds ir Kenedijs, virza tagadējo klana galvu tālāk pa slideno, bet viņam tik vēlamo ceļu pie varas...

Darbs pie temata, kas iztirzāts šajā grāmatā, kaut kādā ziņā atgādina mēģinājumu līdz dibenam izsmelt aku — pūlies, pūlies, jau liekas, ka esi izsmēlis visu līdz beigām, bet neesi vēl paguvis atvilkt elpu un noslaucīt sviedrus no pieres, skat, akas dibenā jau atkal sakrājies ūdens.

Starp citu, autors nemaz nepretendē uz to, lai temats būtu izsmelts. Bet ja tas, ko viņam ir izdevies redzēt savos braucienos viņpus okeānam un uzzināt, ilgus gadus pētot šo sarežģīto un pretrunu pilno valsti un naudas karaļu republikas vareno valdnieku atklāto un slepeno darbību, modinās lasītājos interesi, dos viņiem kaut nelielu labumu, viņš uzskatīs, ka nav pūlējies pie šīs akas velti.

I nodaļa VISBAGATAKAIS CILVĒKS PASAULE

SPARĢEĻU SUFLĒ UN MILJARDS DOLĀRU

Drēgnā, miglainā vakarā, kad Anglijai raksturīgie laika apstākļi izpaudās savā visklasiskākajā veidā, mēs braucām pa Londonas ielām, spraucoties caur automobiļu baru. Starp citu, «braucām», tas būtu teikts mazliet pārspīlēti, jo ar šo jēdzienu ir saistīts kaut kas pavisam cits, katrā gadījumā daudz lielāks kustības ātrums. Jau sen ir nobriedusi nepieciešamība atrast piemērotāku nosaukumu pārvietošanās procesam pa Londonas ielām tā saucamā «liela sastrēguma» stundās, ko Maskavā mēdz saukt par maksimumstundām. Vārdu sakot, grūstīdami mūsdienu ekipāžas, kas kauca un sprauslāja, izvirda no savām dzīlēm visvisādus lāstus un bezspēcīgās dusmās gandrīz vai slējās uz pakaļējiem riteņiem, mēs lēnām virzījāmies uz mērķi.

Mēs bijām divi žurnālisti, viens no mums bija vietējais, vecs londonietis, otrs biju es, uzturēdamies Londona caur-braucot. Mūsu mērķis bija viens no Londonas klubiem, kur tajā vakarā vajadzēja būt kādam cilvēkam, kas mani interesēja. Tā kā mums neizdevās tikties ar viņu citā vietā, mēs ar grūtībām sadabūjām ielūgumus uz klubu un nolēmām izmantot šādu iespēju.

Nākamajā dienā kāda Londonas laikraksta augstākās sabiedrības hronikas nodaļā par šo rautu bija rakstīts sekojošais: «Misters Nubars Guibekjans, 68 gadus vecais miljardieris, atzīmēja ar draugiem savas grāmatas iznākšanu, kurā viņš stāsta, kā sakrājis bagātību, kā palielinājis kapitālu, ko bija mantojis no sava tēva Halusta, kurš bija iesaukts par «Piecprocentu kungu» tāpēc, ka viņš, tāpat kā tagad viņa dēls, saņēma 5 procentus ienākuma no «Iraq Petroleum Company»

(ieguve — 60 miljoni tonnu naftas gadā). Pieņemšanā bija klāt 2ans Pols Getijs, «Getty Oil» prezidents — visbagātākais cilvēks pasaulē. Sparģeļu suflē un kūpināta laša pasniegšanas starplaikā Guibekjans un Getijs kļuva vēl «bagātāki». Viņi noslēdza darījumu, kas katram no tiem dos 20 tūkstošus dolāru peļņas.»

Tiesa gan, jāšaubās, vai «kaut kādi 40 tūkstoši dolāru» (kas līdzinās pusotra desmita angļu strādnieku ģimeņu

gada ienākumiem), kuri ar burvju mākslinieka veiklību un godājamās publikas acu priekšā tika iegūti no zila gaisa, kaut ari no gaisa, kas bija piesātināts ar vislabāko cigāru un dārgu ēdienu smaržu, kaut cik jūtami padarīja bagātākus abus pavecos džentlmeņus, kuri bija izdarījuši šo triku. Patiešām, ko gan 20 tūkstoši dolāru nozīmē Žanam Polam Getijam, kura personiskais kapitāls ir 1 miljards 300 miljoni dolāru!

...Jā, tajā vakarā dažus soļus no manis kaut kā ļoti ikdienišķi mīkstā, ērtā atpūtas krēslā, uzlicis uz zema galdiņa kājas, kas bija tērptas melnās kurpēs ar strupu purngalu un nedabiski biezām zolēm, laiku pa laikam malkodams turku gaumē pagatavotu kafiju, sēdēja pasaulē visbagātākais cilvēks — neliela auguma vecītis, tērpies tumšā uzvalkā un baltā vestē. Pēc viņam piederošā kapitāla lieluma amerikāņu naftas rūpnieka un finansu dūža Žana Pola Getija vārds pasaules miljardieru sarakstā tagad ierakstīts pirmajā vietā, pirms brāļiem Rokfelleriem, Rot-šildiem, Krupiem, Meloniem, Fordiem un citu slāvenu uzvārdu īpašniekiem.

Turpretim vēl nesen ārpus šaurām naftas rūpnieku aprindām šo vārdu neviens nepazina. Bet tad visinformētākais no visiem amerikāņu lielā biznesa orgāniem — žurnāls «Fortune» 1957. gada novembrī publicēja rakstu, kurā tika apgalvots, ka naftas rūpnieks Getijs, apslēpti svešiem skatieniem, klusītiņām sarausis milzīgu bagātību. Sensāciju kārajā Amerikā, kura ciena visu, kas sākas ar vārdiņu «vis ...», tas viņam nodrošināja «pasaulē visbagātākā cilvēka» vārdu.

Grūti pateikt, vai žurnāla «Fortune» sensacionālais atklājums bija šī žurnāla finansu jautājumu speciālistu pūļu un pētījumu rezultāts vai arī pats Getijs atzina, ka pienācis laiks uzpeldēt ar savu miljardu virspusē, uzskatīdams, ka viņam vairs nav ko bīties no konkurentiem un ka reklāma viņam nekaitēs, taču fakts ir un paliek fakts: viņa vārds ar godbijīgu sajūsmu un skaudību sāka skanēt visur, kur sapulcējās kaut vai divi biznesmeņi. Kā rakstīja laikraksts «Wall-Street Journal», aiz humoristiskas formas slēpdams savu acīm redzamo iztapību: «Tagad viņam vairs nav bijis jāpiedzīvo tādi kuriozi gadījumi, kādi bija iespējami līdz 1957. gadam, kad Getijs reiz satika kādu savu senu skolas biedru un tas viņam pajautāja: «Starp citu, Pol, kur tu tagad strādā?»»

Pēc šā raksta publicēšanas žurnālā «Fortune» amerikāņu

laikrakstu slejās laiku pa laikam sāka parādīties raksti un rakstiņi par miljarda īpašnieku, par viņa biznesu. Kritika sāka pievērst uzmanību grāmatām, uz kuru vāka bija rakstīts to autora Pola Getija vārds, grāmatām, kuras agrāk neviens nebija pamanījis.

So rindiņu autors jau toreiz sāka interesēties par Getija darbību. Mūsu dienās nav parasta parādība, ka rodas jauns milzīgs kapitāls. Lielum lielais vairums ASV mūsdienu finansu un rūpniecības impēriju izveidojās pirms gadu desmitiem un pat pirms simt vai pusotriem simtiem gadu. Tām pamatus lika slavenie «baroni-laupītāji», tagadnes milzīgo bagātību pirmuzkrājēji, bet pašreizējie Morgam un Rokfelleri, Meloni un Diponi, Fordi un Harimani sāka vadīt jau pirms viņiem pastāvējušus monopolus ar miljardu kapitālu, būdami biznesam «svaidītie», kas mantojuši savu vectēvu un tēvu bagātības, korporācijas, bankas un arī viņu netikumus.

Tikai rets gadījums varēja kādam no autsaideriem pavērt ceļu uz šo «izredzēto sabiedrību, kuru Amerikas Savienotajās Valstīs sauc par «miljardieru klubu»». Es biju izlasījis paša Getija sarakstītās grāmatas un daudzus rakstus par viņu, biju urbies caur bezgalīgiem skaitļu labirintiem, kas publicēti viņa vadīto sabiedrību finansu pārskatu biezajos sējumos, ticies ar šo sabiedrību ierēdņiem, biju pat apmeklējis viņa māju Amerikas Savienotajās Valstīs, bet pašu Getiju man līdz šim nebija izdevies satikt.

Un tagad Londonas kluba nelielajā zālē, ko vāji apgaismoja masīvos sudraba svečturos iesprausto sveču nevienmērīgā liesma, netālu no manis sēdēja un sūca savu kafiju vārgs neliela auguma sirmgalvis ar stūrainām kustībām, kuram bija jau pāri septiņdesmitiem. Augsta piere, no kuras tālu atkāpušies mati, dziļi iegrimušas acis, kaut kāda netverama līdzība ar kinoaktieri Sergeju Martinsonu, kad tas tēlo ļoti groteskas lomas. Uzkrītošs ir gandrīz nedabiskais bālums, kas liecina, ka šis cilvēks savu laiku sadala starp kantori un nakts klubiem. Getijs runā uzsvērti klusi, jo viņš ir pārliecināts, ka viņa vārdus dzirdēs. Es biju lasījis, ka viņš reti smaida un ka viņa smaids atgādina vilka atņirgtos zobus. Es domāju, ka tas ir literārs pārspīlējums, lai radītu tradicionālu tēlu. Bet, tikko Getijs pasmaidīja, man kļuva skaidrs, ka tas nav pārspīlējums. Ne-

/inu, vai smaids ir «kuģa karogs», bet par cilvēka raksturu tas var pateikt un pasaka daudz.

Saruna ar miljardieri bija isa un nenozīmīga.

— Mister Getij, vai jūs pastāvīgi dzīvojat Anglijā?

— Nē. Mana īstā māja atrodas Amerikā, Kalifornijā, Losandželosā. Bet šeit, Anglijā, divdesmit jūdzes no Londonas, Svazerlendas pilī atrodas mana komerciālā rezidence. Biznesa dēļ esmu spiests dzīvot Eiropā, netālu no Tuvajiem Austrumiem. Tas ir ērti maniem pārvaldniekiem un arī man pašam.

— Kādi ir jūsu komerciālie plāni nākotnē, ko jūs varat pastāstīt par savu biznesu?

— Mans bizness? Mani nākotnes plāni? Es sekmīgi turpinu savu naftas biznesu. Manas veikala lietas ir labā stāvoklī. Un es vēlētos, lai arī turpmāk es gūtu tikpat labas sekmes savā biznesā.

Vai gan daudz ko var uzzināt dažās minūtēs? Tādā paviršā sarunā, šķiet, nav svarīgi, par ko tiek runāts, bet gan — kā tiek runāts. Gribas gūt skaidrāku priekšstatu par savu sarunas biedru. «Manas veikala lietas ir labā stāvoklī,» saka viņš, bet pēkšņi viņa sejai pārskrien kaut kāda tikko manāma ēna. Un steiga, ar kādu Getijs piebilda, ka viņš vēlētos, lai tā tas būtu ari nākotnē, pēkšņi pauž nedrošību. Jā, jā, miljardieris Pols Getijs, visbagātākais no amerikāņu miljardieriem, nav drošs par nākotni. Tieši tāpēc viņš, māņticīgi skatoties visapkārt, pats sev novēl, lai rīt viņš gūtu tikpat labas sekmes biznesā kā šodien.

TĒVS, MATĒ, SIEVAS UN POLS

Kas tad īsti ir Pols Getijs, kā viņš iekļuva amerikāņu «miljardieru klubā», kā viņš ieguva tik milzīgu bagātību? Pats Getijs, kam pēdējos gados iepatikusies reklāma, mēģināja atbildēt uz šiem jautājumiem veselā rakstu sērijā, kas tika publicēti amerikāņu presē. Sājos rakstos apgalvots, ka durvis uz «miljardieru klubu» var atvērt jebkurš cilvēks, kam ir «iniciatīva, raksturs un prasme orientēties». Getijs pavēsta, ka viņš ticis pie bagātības, izdarīdams naftas urbumu izdevīgā vietā un izdevīgā laikā. Bez tam, apgalvo Getijs, viņš esot bijis pietiekami tālredzīgs un izmantojis piemērotas sabiedrības pakalpojumus.

Pazīstamais kanādiešu žurnālists Bobs Vords asprātīgi

izsmēja Getija receptes. «Un tomēr,» raksta viņš, «mēs nevaram ieteikt Getija rakstus kā mācību pamatlīdzekli nākamajam miljonāram. Mums jāatzīstas, ka arī mēs esam mēģinājuši urbt naftas urbumus, malt graudus, esam meklējuši piemērotu laiku un sabiedrību, bet mums tā arī neizdevās kaut par mata tiesu tuvoties miljonam dolāru.

Taču mēs nenoliedzam, ka ir paņēmieni, kā kjūt par miljonāru. Mēs, piemēram, ieteicam piedzimt par miljonāra dēlu. Aprēķins ir vienkāršs: tikko jūs kļūsiet par miljonāra ģimenes locekli, jums tūlit radīsies reālas izredzes ātri kļūt bagātam. Var arī apprecēties ar miljonāra dēlu vai meitu. Pēc tam jūs varēsiet tīksmi noraudzīties uz pasauli no septiņpadsmit stāvu savrupmājas balkona vai no kaut kā tamlīdzīga.»

Nav nejaušība, ka kanādiešu žurnālists par drošu līdzekli, kā kļūt par miljonāru, ieteic piedzimt miljonāra ģimenē. Pols Getijs bija Džordža Franklina Getija vienīgais dēls, bet Džordžs pēc savas nāves atstāja mantojumā 15 miljonu dolāru kapitālu. Šis kapitāls, protams, bija par mazu, lai Getiju ģimene kļūtu par «miljardieru kluba» lo-- cekli, bet, kā mēdz teikt, sākumam tas nav slikti.

Ziņas par Getija, vecākā, darbību var izlasīt gramatā «Džordža

Franklinā un Z. Pola Getiju naftas rūpniecības uzņēmuma vēsture, 1903.—1939. g.», kuru sarakstījis pats Pols Getijs un kuru viņš veltījis savam tēvam. No šā sacerējuma, kuru pamudināja sarakstīt vai nu pateicība tēvam, vai arī viņa biezajam naudas makam, mēs uzzinām, ka Džordžs Franklins Getijs bija advokāts Mineapolisā. 1903. gadā, kārtojot kāda klienta lietas, viņš nokļuva Ok-lahomā tieši tajā laikā, kad tur tika atrasta nafta. Atkratījies no uzmācīgā klienta, Getija tētiņš sāka spekulēt. Viņš par 500 dolāriem nonomāja 1100 akru zemes teritorijā, kas piederēja kādai indiāņu ciltij.

Pirmajam darījumam sekoja citi. Tas viss notika tieši tajā laikā, kad līdztekus naftas rūpniecībai sāka veidoties arī automobiļu rūpniecība, arvien plašāk sāka izplatīties iekšdedzes dzinējs. Acīmredzot tieši to bija domājis Getijs, kad viņš apgalvoja, ka viņa tēvs «deva viņam iespēju nodarboties ar naftas biznesu šim nolūkam vispiemērotākajā brīdī».

Vārdu sakot, viņam bija bagāts tētiņš. Getija biogrāfs G. Riss grāmatiņā «Multimiljonāri» šajā sakarā raksta sekojošo: «Ikvienam var žēlīgi piedot, ja viņš, tāpat kā lie-lum lielais vairums cilvēku, pirmo reizi dzirdēdams Gēti ja vārdu, ir iedomājies, ka šis pēdējais ir viens no tiem leģendārajiem amerikāņu varoņiem, kas uzsākuši savu karjeru kā nabagi un neviena nepazīti, bet pēc tam izcīnījuši savu vietu biznesa pasaulē, ejot pa tādiem pašiem ceļiem, kādi politikas jomā noved cilvēkus no koka būdiņām līdz prezidenta krēslam Baltajā namā. Neapstrīdams fakts ir tas, ka mūsdienu Amerikā šādas karjeras, ja arī nav visā pilnībā pieskaitāmas mitoloģijai, tad katrā ziņā ir sastopamas daudz retāk, nekā to var iedomāties. Baskāji puiši, kas soļo pa akmeņainām takām no skrandu valstības uz bagātības pasauli, jau arvien vairāk pieskaitāmi tam, kas ātri pārvēršas par gandrīz izmirušu amerikāņu specifiku, piemēram, tādu kā bifeļi, un drīz tiem Amerikā vajadzēs iekārtot speciālus rezervātus, ja tamlīdzīgs cilvēku tips vispār būtu saglabājams.»

Attiecībā uz bifeļiem tas ir pareizi. Par rezervātiem arī. Tiesa gan, ir zināma starpība. Bifeļi gan ir reta, bet reāla parādība. Bet par «puišiem, kas pa akmeņainām takām soļo uz bagātības pasauli», jāsaka, ka tā tomēr ir mitoloģija. Un katrā gadījumā par Getiju jau nu to teikt nevar. Viņa taka nemaz tik akmeņaina nebija.

Getijs, vecākais, bija saprātīgs cilvēks, un tāpēc viņš izprata, ka sarežģītajā mūsdienu pasaulē vajadzīgas zināšanas. Pārvaldnieki, protams, ir laba lieta, bet paša acis ir vēl labākas. Tāpēc miljonāra ģimenes atvase vispirms studēja ģeoloģiju Kalifornijas universitātē, bet pēc tam saņēma diplomu ekonomikas jomā vienā no vecākajām Anglijas universitātēm — Oksfordā. Pēc tam Getijs, jaunākais, ieradās Oklahomā. Viņš paziņoja saviem draugiem, ka nekustēsies ne no vietas, kamēr nebūs nopelnijis miljonu dolāru. Šādu paziņojumu

varētu uzskatīt par pašpaļāvīgu, ja aiz runātāja muguras nebūtu tētiņa kapitālu un ietekmes. Balstoties uz tiem, viņš uzsāka to pašu biznesu — pirka un pārdeva naftu saturošus zemes gabalus. Toreiz tēvs un dēls paļāvās ne tik daudz uz naftas ieguvi — tā vēl bija tumša lieta, — cik uz komerciālām operācijām, kuras vienkāršā tauta sauc par spekulāciju.

Labi pazīdami vietējos apstākļus, viņi par nieka naudu pirka zemes gabalus, galvenokārt no indiāņiem, un pēc tam pārdeva šos zemes gabalus par trīskāršu cenu. Pola Getija pirmā komerciālā operācija — tas notika 1914. gadā — bija šāda: visu iepriekš izošņājis, viņš nopirka 1(30 akru zemes gabalu, samaksādams par to 500 dolāru, ko bija aizņēmies no tēva. Izdevis vēl nedaudz naudas, lai izdarītu kontrolurbumu, viņš -pēc dažiem mēnešiem šo zemes gabalu pārdeva jau par 40 tūkstošiem dolāru. Divu gadu laikā veiksmīgas spekulācijas atnesa jaunizceptajam biznesmenim viņa pirmo miljonu dolāru.

Uzskatīdams tagad sevi par pilnīgi patstāvīgu cilvēku, jaunais Getijs pameta biznesu un sāka plaši uzdzīvot. Veselu gadu jaunais miljonārs bija biežs viesis daudzos un dažādos krogos un naktslokālos vairākos ASV štatos. Bet tēva dusmas, kurš piedraudēja, ka atņems mantojumu, galu galā lika Polam Getijam atgriezties «savējo vidū».

Ieradies rietumu piekrastē, kur strauji sāka attīstīties rūpniecība, Getijs nodibināja sabiedrību, kura cieši sadarbojās ar viņa tēva uzņēmumu, kas atradās Losandželosā. Kā liecina biogrāfs, «šeit tēvs un dēls atkal sāka cieši sadarboties, pie tam šī sadarbība bija raksturīga ar to, ka neviens no viņiem visā pilnībā nepakļāvās otram un atradās zināmā atkarībā viens no otra».

Attiecības starp tēvu un dēlu balstījās uz lietišķa un komerciāla pamata. Tā, piemēram, kad Getijs, jaunākais, izteica vēlēšanos piedalīties tēva firmas darījumos, Džordžs Getijs tam piekrita, bet ar noteikumu, ka dēlam jānopērk no viņa akcijas. Darījums tika noslēgts. Pols Getijs nopirka vienu trešdaļu tēva sabiedrības akciju, samaksādams par tām miljonu dolāru.

Šajā periodā sākās Žana Pola ģimenes dzīves likstas, kas viņam dārgi izmaksāja. 1923. gadā Getijs apprecējās, 1926. gadā šķirās un apprecējās otrreiz, pēc tam, kā rakstīts izziņu grāmatās, «turpmākajos trīspadsmit gados tika fiksētas vēl trīs viņa laulības, no kurām neviena nepastāvēja ilgāk par sešiem gadiem». Kā apgalvo kompetenti cilvēki, tieši ar to izskaidrojams tas apstāklis, ka Getijs, vecākais, kas nomira 1930. gadā, no mantojumā atstātajiem 15 miljoniem novēlēja dēlam «tikai» 500 tūkstošus dolāru, bet pārējo kapitālu atstāja viņa mātei. Viņš, tā sakot, neuzdrošinājās uzticēt tik lielus kapitālus savai vieglprātīgajai atvasei.

Starp citu, šī pēdējā tēva dotā mācība ne sevišķi ietekmēja Polu Getiju, un viņš vēl ne vienreiz vien mainīja savas sirds izredzētās,

palielinot tikai oficiāli reģistrēto laulību skaitu vien līdz šajā gadījumā diezgan iespaidīgam skaitlim 7. Tiesa gan, sakarā ar to amerikāņu presē ir iz-

teiktas domas, ka šajā gadījumā lietas būtība varbūt nav tikai mīlestības pilnā sirds. Ietekmīgais un labi informētais laikraksts «New York Herald Tribune», kas izvairās no lētām sensācijām, nesen rakstīja, ka iespējama naftas magnāta jauna laulība. «Šī laulība,» paziņo laikraksts, «savienotu (nē, ne divas mīlošas sirdis. — V. Z.) divas sabiedrības, kuras ik gadus ražo 189 tūkstošus barelu [2] netīrītās naftas.»

Lūk, kāda ir miljardiera mīla! Tajā rēķini tiek izdarīti nevis stundās un minūtēs, kuras iemīlējušies parasti neskaita, ne sirdspukstos un mēnesnīcas serenādēs, bet gan netīrītas naftas barelos. Getijs II, bez šaubām, pārspēja savu tēvu, izrādīdamies gan veiklāks, gan veiksmīgāks, un viņa morāle netraucēja, bet varbūt pat palīdzēja pārvērst 15 miljonu kapitālu, kuru viņš galu galā ieguva, par miljardu.

Trīsdesmitajos gados Pols Getijs no spekulācijas ar naftu saturošiem zemes gabaliem pārgāja vispirms uz naftas ieguvi un pēc tam uz naftas un naftas produktu pārstrādāšanu un pārdošanu. Pirmais solis ša jā ceļā bija sīva cīņa ... ar viņa paša māti. Cīņa ilga divus gadus un beidzās ar to, ka dēls ieguva sabiedrības «George F. Getty Incorporated» akciju kontrolpaketi, kura saskaņā ar tēva testamentu piederēja misis Getijai, bet 1934. gada sākumā Getijs vispār izspieda gados paveco misis no šīs sabiedrības direktora posteņa. Šajā laikā viņš pakļāva savai kontrolei arī vidēji lielo, bet ietekmīgo sabiedrību «Pacific Western Oil Company» un pievērsa savus skatienus lielajai sabiedrībai «Tidewater Associated Oil>>, kurai piederēja plaša naftas tīrīšanas iekārta un sazarots naftas produktu pārdošanas tīkls. Iegūstot šo sabiedrību, Getijs pārvērstos par vairāk vai mazāk ietekmīgu vīru Savienoto Valstu naftas biznesā.

Galvenās grūtības šīs sabiedrības iegūšanā bija tās, ka te jau bija darīšana ar liela kalibra biznesmeņiem, pašiem Rokfelleriem, kuri to kontrolēja.

Kā viņam tas izdevās, tas vēl šodien ir un paliek noslēpums. Taču Polam Getijam izdevās apvest ap stūri pašu Džonu D. Rokfelleru, otro, šīs dinastijas toreizējo galvu, piecu brāļu tēvu, kuri tagad vada šo sabiedrību. Pēdējais, neuzskatīdams Getiju par bīstamu konkurentu un pienācīgi nenovērtēdams viņu, 1939. gadā pēkšņi pārdeva šim

nekaunīgajam biznesmenim 200 tūkstošus šīs sabiedrības akciju par pieņemamu cenu — 10 dolāriem gabalā. Apvienojis vairākas savas firmas jaunā firmā — «Getty Oil», Pols Getijs izsitās uz augšu. Tiesa gan, viņš vēl bija tālu no visas Amerikas mēroga pirmā ranga uzņēmēja goda. Ja arī viņš kaldināja drosmīgus plānus cīņai ar Rokfelle-riem, kuri nedalīti valdīja naftas biznesā, tad to viņš darīja

klusībā, nevienam neuzticot savus nodomus.

PĀRIS VAI NEPĀRIS

Lai gan bija gūti zināmi panākumi, lai gan tēva atstātais kapitāls bija palielināts un bizness krietni paplašināts, tomēr Pols Getijs joprojām bija parasts, kaut arī vairāk vai mazāk veiksmīgs uzņēmējs, viens no tiem, kurus lielā biznesa dūži, noraudzīdamies no saviem miljardieru augstumiem, nicinoši dēvē par «sīkiem gariņiem». Miljons dolāru, kas bija laimes simbols un sapņu kalngali XIX gadsimta amerikāņu uzņēmējam, tagad, XX gadsimta otrajā pusē, naudas vērtības straujas samazināšanās nedrošajā laikmetā, ir nepietiekams.

Banku trestu un rūpniecības korporāciju monopolizācijas un apvienošanās process novedis pie tā, ka tagad tiek laisti darbā milzīgi lielumi. Uzņēmējs, kam pieder miljons vai pat vairāki miljoni dolāru, mūsdienu Amerikas komerciālajā arēnā nevar izvērst patstāvīgu biznesu. Vai gan var sacensties un izturēt konkurences cīņu, teiksim, banka, vai, pareizāk sakot, mūsdienu mērogos banciņa ar kaut kādu triju vai piecu miljonu dolāru kapitālu, ja pa visu valsti izlaiduši savus taustekļus, savairojot savas nodaļas ne vien katrā pilsētā, bet pat katrā ielā, tādi giganti kā «Morgan Garanty Trusi», «Chase Manhattan Bank», «Bank of America», kuru rīcībā ir miljardiem dolāru katram?

Nē, šodien Amerikā nav viegla dzīve ierindas miljonāram. Maizei un sviestam, protams, pietiek. Vienas vai pāris villu un pusduča automobiļu pirkšanai arī, tomēr vēriens nav tāds, kā vajag, un arī dūša ir mazāka. Cita lieta, ja ir miljards vai vismaz pusmiljards!

Iespraukties pa «miljardieru kluba» durvīm, iekļūt amerikāņu monopolu elitē — tas nozīmē iegūt grāfa vai hercoga titulu amerikāņu lielā biznesa pasaulē. Godkārības tārps, bagātības un varenības alkas grauza Polu Getiju, kas jau bija sācis novecot. Viņš juta, ka ir atdūries pret neredzamu, bet nepārvaramu sienu. Kamēr viņš kūņojās kaut kur pie amerikāņu naftas biznesa piramīdas pamata, Rok-felleri, kas atradās tās virsotnē, ar labi paēduša plēsoņas labsirdību noraudzījās uz viņa pūliņiem. Viņi pat neatteicās dažreiz pasviest viņam pa kaulam — Džons D. Rokfel-lers, otrais, augstsirdīgi pārdeva Getijam savas akcijas par pieņemamu cenu. Bet, tikko Getijs sniedzās pēc nākamā kumosa, viņš tūlīt sajuta varenā konkurenta dzelžaino tvērienu. Viņam nebija iespējams izvērsties Amerikas naftas tirgos. Viņam atļāva eksistēt tikai kā satelītam. Tikai iedomājoties vien šo tvērienu, varam saprast, kā Pols Getijs, neprātīgas godkāres un neapvaldītas naudas un varas alkas dzīts, varēja iedrošināties izdarīt kaut ko tādu.

. . . Tas notika 1948. gadā kādā karstā vasaras dienā. Tolaik Klusā okeāna piekrastē bija smacīga svelme. Mitrais sakarsētais gaiss kā tvaika veltnis spieda cilvēku pie zemes, izspiežot no viņa sviedru veidā visu enerģiju un spēku.

Agrā rītā, kad svelme vēl nebija tik nežēlīga un nogurdinoša,

Getijs vientulībā baudīja savu rīta kafiju pie lieliski klāta galda savā namā-pili Santamonikā — Losandže-losas priekšpilsētā. Pēkšņi viņa uzmanību saistīja kāds īss rakstiņš laikrakstā. Tur bija teikts, ka misters Ralfs Dei-viss iepriekšējās dienas vakarā Sanfrancisko komersantu klubā esot paziņojis, ka sekmīgi beigušās viņa sarunas ar tālās Kuveitas emīru. Sarunu rezultātā noslēgts līgums par koncesiju naftas izlūkošanai un iegūšanai kaut kur netālu no Kuveitas robežas.

Laikrakstā izlasītais paziņojums iedarbojās uz Getiju kā elektriskās strāvas sitiens. Drudžaini strādāja domas, veidojās loģisku secinājumu virkne. Viņš jau sen un labi pazina Ralfu Deivisu — savu bīstamo konkurentu, kas agrāk bija Rokfelleru uzticības persona, sabiedrības «Standard Oil of California» viceprezidents, bet tagad patstāvīgs uzņēmējs, sabiedrības «American Independent Oil Company» prezidents. Šis Sanfrancisko biznesmenis bija pazīstams ar savu lapsas viltību, neiedomājami glumo veiklību un apdomīgo piesardzību. Kuveitas šeiham piederēja fantastiskas bagātības. Getijs bija daudz dzirdējis par viņa galma neticamo greznību, dārgajiem traukiem, tērpiem, paklājiem, pasakaini vērtīgajiem kroņa rotājumiem. Lai viņu iekārdinātu, vajadzīgi daudzi miljoni. Tātad koncesija konkurentam ir izmaksājusi apaļu summu. Bet, satraukti soļodams pa kabinetu, sprieda naftas rūpnieks, tie nav tādi ļaudis, kas savus dolārus kaisa vējā. Tātad viņi ir kaut ko uzoduši un cer iegūt krietnu naudas žūksni.

No Losandželosas nama uz visām pusēm lidoja norādījumi. Pols Getijs pieprasīja ziņas un faktus. Vissīkākā informācija — lūk, kas viņam pašlaik bija vajadzīgs. Viņa tēvs, vecais Getijs, bieži mēdza teikt: «Neviena izteikta doma nevar būt labāka par precīzu informāciju.» Getijs, jaunākais, pilnveidoja tēva aforismu. Biznesā, viņš teica, «informācija ir intuīcijas māte».

Un, lūk, šā biznesmeņa lielajā, nemājīgajā, ar papīriem piekrautajā kabinetā sāka pienākt ziņas —speciālistu izziņas, ģeologu prognozes, par lielu naudu pirkti šeiha galma ļaužu un vietējo iedzīvotāju stāstījumi. Savāktā informācija deva gan daudz, gan maz ziņu. Kuveitas šeihs patiešām bija izdevis Deivisa sabiedrībai koncesiju uz 60 gadiem — līdz 2008. gadam. Kā iemaksu šeihs bija saņēmis 7 miljonus 200 tūkstošus dolāru. Sabiedrība ieguva tiesību meklēt naftu nevis pašā Kuveitā, kur jau sen bija izpārdots viss, ko var un nevar izpārdot, bet gan tā saucamajā Neitrālajā zonā, kas atrodas Persijas jūras līča piekrastē, starp Kuveitu un Šauda Arābiju. Abām šim zemēm ir tiesības uz Neitrālo zonu, kuru tēs sadalījušas savā starpā. Tādās bija pirmās ziņas, kuras Getijs saņēma par savu konkurentu darījumu. Tomēr joprojām bija neskaidrs pats galvenais: vai tur ir nafta, un, ja ir, tad vai tās krājumi ir pietiekami rūpnieciskai ieguvei.

Viņš secināja, ka teorētiski tai it kā vajadzētu būt. Neauglīgais un

gandrīz neapdzīvotais Neitrālās zonas solon-čaku tuksnesis, kas stiepjas divarpus tūkstošu jūdžu garumā gar Persijas jūras līča piekrasti, atrodas vienā no pasaules visbagātākajiem naftu saturošajiem rajoniem. Dažus simtus kilometru uz ziemeļiem, Kaspijas jūras piekrastē, atrodas padomju naftas ieguves rūpniecības pērle — slavenā Baku pilsēta. Persijas jūras līča pretējā krastā atrodas amerikāņu biznesa sensenās iekāres objekts — Irānas naftas ieguves uzņēmumi. Rietumos un dienvidos ir Irakas un Kuveitas bagātās naftas iegulas.

Un Getijs izšķīrās. Ja jau Kuveitas šeihs, viņš sprieda, nopelnīja miljonus dolāru, iznomādams amerikāņu sabiedrībai uz 60 gadiem piekrastes tuksneša gabalu, tad tas nevar neiekārdināt viņa augstdzimušo konkurentu, šā tuk-

sneša otras puses saimnieku — Šauda Arābijas monarhu. Uzticami ļaudis lielā slepenībā steidzoši devās uz eksotisko Er-Riadu, pilsētu, kur atrodas it kā no 1001 nakts pasaku valstības iznirusi karaļa Šauda pils, kurš cenšas savienot mūsdienu komfortu ar Austrumu žilbinošo greznību.

Par karaļa Šauda bagātībām Rietumos un Austrumos stāstīja leģendas. Ceļotāji ar sajūsmu aprakstīja viņa pils izgreznojumus, unikālos, pasakaini vērtīgos dārgakmeņus, kas rotā viņa tērpus, stāstīja ari par ļoti dārgajiem automobiļiem, kurus speciāli viņam bija izgatavojusi firma «Rolls-Royce» un ar kuriem viņš braukāja starp gandrīz pirmatnējām būdiņām pa zemnieku ciematiem, par greznajām jahtām, ātrajiem gaisa laineriem, kuros Sauds kopā ar sava harēma neskaitāmajām iemītniecēm un viņu sargiem — einuhiem ceļoja pa pasaules lepnākajiem kūrortiem. Tieci nu tādam klāt. Taču Austrumu monarha ārišķīgajam spožumam tika likts pretim amerikāņu biznesmeņa aukstais aprēķins. Getijs saprata, ka šis spožums godkārīgajam valdniekam dārgi maksā. Viņa harēmā bija 600 sievu un mīļāko, bet tām taču vajadzēja dot ēst un dzert.

Vārdu sakot, Pols Getijs vienojās ar karali Šaudu. Sarunas ilga daudzus mēnešus, un noteikumi, ar kādiem viņš 1949. gadā saņēma koncesiju, bija šādi: lai gan tās noslēgšanas bridi vēl nebija zināms, vai tur ir nafta, Gētijam tūlīt bija jāsamaksā karalim Saudam skaidrā naudā 10 miljoni 500 tūkstoši dolāru. Un pēc tam visā koncesijas pastāvēšanas laikā, tāpat neatkarīgi no tā, vai tur tiks vai netiks atrasta nafta, viņš apņēmās katru gadu iemaksāt karaļa kasē miljonu dolāru.

Pols Getijs spēlēja azarta spēli. Viņš lika uz vienu kārti visu savu bagātību, riskēdams to zaudēt un neveiksmes gadījumā bankrotēt vai arī iegūt milzīgu peļņu, ja nafta tiktu atrasta. Par to, ka tas drīzāk bija azarta spēlētāja gājiens nekā uzņēmēja sapratīgs darījums, liecina tas, ka viņš ielaidās šajā riskantajā spēlē, tā arī nesaņēmis drošu

informāciju, kaut cik ticami neuzzināt, vai tur ir nafta.

Getijs noraidīja pat savu palīgu ierosinājumu aizbraukt uz Pērsijas jūras līča piekrasti un uz vietas novērtēt situāciju. Ieslēdzies uz vairākām dienām savā kabinetā, viņš pētīja ģeogrāfiskos atlantus un Tuvo Austrumu karti un zilēja, kuras ģeologu prognozes ir pareizas. Kā viņš to darīja, to neviens nezina — varbūt viņš zīlēja kafijas

biezumos, bet varbūt dancināja galdiņu. Speciālistu prognozes bija pretrunīgas: vieni apgalvoja, ka tur ir nafta, citi, ka ir, bet nedaudz, trešie, ka naftas nav. «Informācija ir intuīcijas māte.» Taču šoreiz drošas informācijas nebija. Un tātad «intuīcijai» nebija izšķirošas nozīmes. Uzvarēja alkatība.

Četrus garus gadus Pols Getijs aizvadīja bailēs un neziņā. Gāja viens mēnesis pēc otra, bet daudzās naftas meklēšanas partijas, kas ar kamieļiem klaiņoja pa svelmaino tuksnesi, naftu neatrada. Cilvēki slimoja un mira. Tomēr arvien jaunas un jaunas vienības devās uz tuksnesi. Tur sadzina iedzīvotājus no citiem rajoniem. Ar kuģiem un lidmašīnām piegādāja tehniku. Aizplūda simtiem tūkstošu un pat miljoniem dolāru, kapitāls kusa kā sniegs saulē. Četros gados Getijs izdeva 30 miljonus dolāru. Naftas nebija ...

Grūti pateikt, kāds būs pēdējais vārds, ko teiks Pols Getijs savā nāves stundā. Man, piemēram, šķiet, ka šis vārds būs «Vafra». Tā sauc miestiņu tuksnesī, kura tuvumā 1953. gada maijā tika atrasta nafta, turklāt milzīgā daudzumā, ērti izmantojama un augstas kvalitātes. Dažas dienās Getijs no neievērojama naftas rūpnieka, kas atradās tuvu bankrotam, pārvērtās par cilvēku, kam pieder viena no visbagātākajām naftas atradnēm pasaulē, par vienu no vislielākajiem neatkarīgajiem naftas piegādātājiem, kas darbojas Tuvo un Vidējo Austrumu rajonā, bet pēc 3 vai 4 gadiem ari par vienu no visbagātākajiem cilvēkiem pasaulē.

Pols Getijs spēlēja. Spēlēja ar azartu. Kā pie zaļā galda Montekarlo. Viņš varēja paspēlēt. Un tad būtu atlikusi tikai banāli tradicionālā aizrāvušos spēlmaņu izeja — lode pierē. Bet nafta tika atrasta. Getijs bija laimējis. Tā, kā laimē, spēlējot ruleti. Biznesmeņa spējām šajā gadījumā nebija nekādas nozīmes.

Panākumi reibina, dolāri, kad to ir ļoti daudz, padara cilvēku pašpārliecinātu, liek viņam aizmirst bezmiega naktis, aizmirst tos rītus, kad viņš, no bailēm nosvīdis, pamodās ar domu par iespējamo bankrotu. Ar veiksminieka augstprātību Pols Getijs tagad mēdz pafilozofēt pie glāzītes franču konjaka.

— Cilvēks, kas nodarbojas ar naftas biznesu, — viņš saka klusā balsī, stiepti izrunādams katru vārdu un acīmredzot tīksminoties par sevi, — drīz vien pierod domāt lielos mērogos un visu rēķināt miljonos. Dabai bija vajadzīgi miljoniem gadu, lai tumšajās zemes dzīlēs izveidotos nafta: miljoniem naudas ir izlietots naftas rūpniecības

attīstībai un naftas ekspluatācijai; katru gadu pasaulē iegūst 7 miljardus barelu naftas; miljoniem tonnu dažādu naftas produktu patērē simtiem miljonu cilvēku.

Tas viss ir pareizi. Te atliek vēl tikai piebilst, ka no miljoniem cilvēku ir izsūkta visa dzīvības sula, izspiesti visi spēki naftas ieguves uzņēmumos, kuri pieder atsevišķiem izredzētiem cilvēkiem — Rokfelleriem un Doterdingiem, Meloniem un Getijiem; ka simtiem miljonu un miljardi dolāru, kas vairo šo izredzēto laužu bagātibas, ar necilvēciskās kapitālistiskās ekspluatācijas alķīmijas palīdzību pārvērš miljoniem cilvēku asinis, sviedrus un asaras par zelta straumi, kas plūst šo kapitālistu kabatās!

Un tomēr bailes no azarta spēles ar likteni, bailes, ko rada sasniegtā stāvokļa nestabilums, nav izzudušas bez pēdām, tās pastāv vēl šodien, slēptas no visiem, bet pilnīgi reālas.

Grūti aizmirst šo baiļu dzirksteli, kas pazibēja Getija acīs, kad es pajautāju, kā viņam veicas biznesā. Nē, ta nebija ēna, ko rada nevienmērīgā sveču gaisma (sveču lietošana apgaismošanai ir mesli pašlaik Rietumos modē esošajam snobismam), kas rotaļājās uz lepnā Londonas kluba restorāna sniegbaltajiem galdautiem un smagajiem sudraba traukiem. Pilnīgi reālās bailes ieskanējās viņa māņticīgajā novēlējumā sev, lai nākotnē nekas nemainītos uz slikto pusi.

Un laikam gan lietas būtība ir ne tikai un ne tik daudz māņticībā. Riskantā spēle, kuru uzsāka Getijs, nebeidzās tajā dienā, kad no Persijas jūras līča krastiem atnāca telegramma, kurā tika ziņots par varenu naftas strūklu. Tā turpinās vēl šodien. Pirmkārt, vēlāk, daudz uzmanīgāk izdarot naftas krājumu pētījumus to zemju dzīlēs, kurām Getijs uzlicis savu ķepu, izrādījās, ka tie nemaz nav tik bezgalīgi bagāti, kā tas šķita sākumā. Tāpēc naftas rūpnieka ienākumi pēdējā laikā nedaudz samazinājušies. Un, otrkārt, naftas karalis ar lielām bažām katru dienu lasa te-legraitimas, kas nāk no Tuvajiem Austrumiem.

Daudziem cilvēkiem tādi ziņojumi ir politika, tās sīvās cīņas atskaņas, kura pasaulē notiek starp apspiedējiem un apspiestajiem, turpretim Getijam tā ir tīri personiska lieta — šķobās viņa biznesa un bagātības pamati.

Viņš nav muļķis, viņš labi saprot, ka karstais vējš, kas brāžas pāri viņa naftas torņiem, atnes no Āfrikas ne tikai smiltis un svelmi. Aiz ša vēja slēpjas vētra, kas nopūtīs no sava ceļa visus getijus visur, kur vien tie ir piesūkušies. Šis dūzis saprot, ka uz to nebūs jāgaida ne gadu desmitiem, pat ne gadiem ilgi. Tāpēc viņš steidzas. Steidzas izsūknēt pēc iespējas vairāk, plēsonīgi un nežēlīgi, rēķinādamies tikai ar šodienu.

Par rītdienu jāsaka, ka Getijs un tie, ar kuriem viņu saista bagātības radītās nesaraujamās saites, fetiši un, galvenais, bailes, dara

visu, lai aizkavētu tās atnākšanu. Angļu bumbvedēju uzbrukumos, kuri postīja Adenas ciemus un apšāva neaizsargātus cilvēkus, balto algotņu vienību akcijās, kas plosīja daudz cietušo Kongo — šo pasakaino bagātību zemi, pērkamo afrikāņu uzpirkšanā un godīgo afrikāņu slepkavošanā — itin visā, kas notiek «vāji attīstītajās» zemēs, kā tās augstprātīgi mēdz dēvēt Rietumos, ir jūtamas pūles un arī miljoni, kurus šim nolūkam netaupa Getijs un viņa galda biedri, kas kopā ar viņu sēž grezno klubu restorānos.

Dauningstrīta un ASV Valsts departamenta noslēpumi glabājas aiz septiņām atslēgām. Ne tik drīz kļūs zināms, kurš pamudināja Lielbritānijas likteņu lēmējus XX gadsimta 60. gadu vidū ar neaprakstāmu nežēlību apspiest Tuvo un Vidējo Austrumu tautu atbrīvošanās cīņu, kā interesēs Vašingtonas politiķi uzpūš kara liesmas šajā mūsu planētas «karstajā punktā». Bet, ja uz jautājumu «kurš?» atbildēs vēsture, tad jautājums «kāpēc?» ir skaidrs jau tagad. Statistika liecina, ka to sabiedrību tīrā peļņa, kuras iegūst naftu šajā rajonā, ik gadus sasniedz daudzus miljardus dolāru.

Starp šiem jautājumiem «kurš?» un «kāpēc?» ir tiešs sakars. Un vai gan, to visu zinot, tik neiespējama liksies doma, ka amerikāņu miljardierim, kas apmeties dažu desmitu jūdžu attālumā no Londonas, var būt tiešs sakars ar imperiālisma algotņu rīcību, kuri nogalina arābus un plosa viņu zemi.

Šķiet, ka nedz nejaušība, nedz iegriba, nedz vēlēšanās būt oriģinālam uzvedināja Polu Getiju uz domām kādā no viņa nesen publicētajiem rakstiem ieskaitīt Benito Muso-līni «pagātnes visievērojamāko cilvēku» rangā. Šis amerikāņu naudasmaiss uzskata, ka pretīgā dučes vienīgais trūkums ir bijis tas, ka šis āksts un politiskais avantūrists,

lūk, neesot pratis «atšķirt iespējamo no neiespējamā». Starp citu, nevar teikt, ka Getijs ir nekonsekvents: Muso-līni lidmašinas, kas iznīcināja Abesīnijas ciemus un pilsētas, un napalms, ar kuru dažus gadu desmitus vēlāk laistīja Adenas ciemus, lai glābtu Getija naftas ieguves uzņēmumus Persijas jūras līča piekrastē, bez šaubām, ir vienādas dabas parādības.

Noziegumi nepaliek nesodīti. Vainas komplekss rada nedrošību, nemieru. To pamanījis biznesmeņu orgāna «Wall-Street Journal» recenzents Getija autobiogrāfijai veltītajā rakstā «Mana dzīve un bagātība». 1963. gadā tā iznāca grāmatā. «Cilvēkam, kas daudz ko sasniedzis,» raksta recenzents, «nezin vai vajadzētu to kādam apliecināt par sevi. Tomēr visai grāmatai vijas cauri kaut kāds neredzams attaisnošanās pavediens: izmisīga cenšanās panākt lasītāju atzinību. Tā, piemēram, misters Getijs cenšas lasītājus iežēlināt, sūdzoties par savām neveiksmīgajām laulībām, uzsver, ka atšķirībā no saviem kolēģiem viņš vēlēšanās esot balsojis par Rūzveltu.»

Cik aizkustinoši, vai ne?

Baiļu ēna, kas laiku pa laikam padara drūmu pasaules visbagātākā cilvēka seju, liecina, ka miljards dolāru vēl nepadara cilvēku laimīgu. Lai būtu laimigs, ir vajadzīga tīra sirdsapziņa, paļāvība, vajadzīga nākotne. Pirms dažiem gadiem Pols Getijs azartiski spēlēja ar likteni: pāris vai nepāris. Varēja laimēt, bet varēja arī zaudēt. Spēle, kas notiek pašlaik, ir bezcerīga spēle, galu galā tajā būs jāzaudē. Tajā vienkārši nevar laimēt. Tajā nebūs pāris, katrā ziņā būs nepāris. Agri vai vēlu. Un Getijs zīlē, kad tas notiks: vai rīt, vai pēc mēneša, vai pēc gada?

NAFTA UN PĀRĒJAIS

Alkatība. Bez tā nevar saprast Polu Getiju. Viņam arvien vēl ir par maz. Viņš ir gatavs pievākt visu, kas var dot peļņu. Viņš ir gandrīz simt mazu un lielu uzņēmumu vadītājs. Dažreiz viņa bizness šķiet negaidīts. Nu, teiksim, kas naftas rūpnieka darbībai ir kopējs ar automobiļu piekabju ražošanu? Nekas. Un tomēr Getijs labi nopelna, ražojot daudzu tipu pārvietojamos furgonus, ko piekabina automobiļiem.

«Kempinga» bizness pēdējos gados daudzās Rietumvalstīs pārvērties par ļoti ienesīgu veikalu. Cilvēks, kas dzīvo smacīgajā Ņujorkā, kur grūti pat elpot, visu nedēļu sapņo par to, kā viņš, izkļuvis sestdien no šīs benzīna tvaiku elles, pavārtīsies kādas klusas upītes krastā, atpūtinās ausis no nepielūdzamās dārdoņas, kas dienu un nakti nenorimst šajā pilsētā, kur dzīvo desmit miljoni iedzīvotāju. Par to pašu sapņo arī Čikāgas un Filadelfijas, Sanfrancisko un Hjūstonas, Bostonas un Ņūorleānas iedzīvotājs.

Darba nedēļas beigās sākas «lielā tautu staigāšana». Visi, kas var, pamet pilsētu. Pa desmitiem ceļu stiepjas automobiļu rindas. Daudziem no tiem piekabināti furgoni, gan mazi, gan paprāvi, ar diviem, četriem un pat sešiem riteņiem. Visa šī armāda uz riteņiem izklīst daudzu desmitu kilometru rādiusā ap pilsētu, okupējot visus daudzmaz piemērotos «dabas» stūrīšus, kuri nav izņemti no apgrozības ar lakonisku, bet Amerikā daudznozīmīgu un visvarenu uzrakstu: «private property» — «privātīpašums».

Bagātāki ļaudis tur šis mobilās viesnīcas savās garāžās, bet vairākums izmanto nomas kantoru pakalpojumus, nomājot autofurgonus atvaļinājuma laikam vai vīkendam.

Kapitālu interesē dolāri. Un «atpūtas bizness» pēdējā laikā ir pārvērties par savdabīgu un lielu nozari, kur daudzi uzņēmēji iegulda savus līdzekļus un gūst prāvu peļņu.

To nav atstājis neievērotu ari mūsu stāsta varonis. Kara laikā viņš centās pierādīt savu patriotismu armijas rindās. Taču, uzvilcis virsnieka formas tērpu, šis biznesmenis nedevās vis uz kaujas lauku, bet vadīja sabiedribu «Spartan Aircraft Corporation», kas ražoja

produkciju kara vajadzībām. Pēc kara viņš neizlaida šo sabiedrību no rokām, bet atpirka to no valdības par pieņemamu cenu un pārvērta par firmu, kas masveidā ražo automobiļiem piekabināmus furgonus.

. . . Ņujorkā ir iela, ko sauc par Medisonavēniju. Jau pats šīs ielas nosaukums ir respektabls. Plaukstošs biznesmenis jau pašā sarunas sākumā katrā ziņā jums pastāstīs, ka viņa kantoris atrodas Medisonavēnijā. Par etiķeti ar uzrakstu «Madison Avenue», kas piešūta pie oderes žaketei, mētelim vai cepurei, kura pirkta veikalā, kas atrodas šajā ielā, veikala īpašnieks papildus noplēsīs no pircēja dolārus. Var būt, ka šeit pirkto bikšu kvalitāte nemaz nav labāka par mazāk lepnā rajonā nopirkto bikšu kvalitāti, toties dūša ir pavisam cita. Dzīvot Medisonavēnijas greznajos namos, iekārtot tur kantori, iepirkties šajā ielā esošajos veikalos — tā jau ir plauksmes pazīme.

Manhelenas centrā, vienā no šīs ielas visdzīvākajiem krustojumiem, bagātu veikalu un sevišķi plaukstošu firmu un sabiedrību kantoru ielenkumā, Medisonavēnijas un 61. ielas stūrī ir liela ēka. Jebkurš vietējais iedzīvotājs jums pateiks, ka[1] šai ēkai, tāpat kā visievērojamākajiem Ņujorkas debesskrāpjiem, ir savs īpašvārds — «Getty Building». Pats saimnieks nedzīvo šajā namā, viņš tur ļoti bagātiem cilvēkiem izīrē dzīvokļus un ļoti bagātām sabiedrībām iznomā kantora telpas. Ieguvums ir divkāršs: īres un nomas maksa simtiem tūkstošu dolāru apmērā plus vēl laba reputācija — Pols Getijs nav vis kaut kur, bet gan Medisonavēnijā.

.. . Milzīgo un dārgo Ņujorkas viesnīcu vidū ievērojamu vietu ieņem viesnīca «Pierre». Pie spoguļiem greznotās ieejas jūs neieraudzīsiet parasto «Fordu» vai «Rembleru». Tur piebrauc dārgie «Kadilaki» un «Rolsroisi». Ražena auguma šveicari atver automašīnu durvis un, godbijīgi atbalstot pie elkoņa, pa dārgo paklāju, kas noklāts uz asfalta zem spilgtas nojumes, kura stiepjas pāri visam trotuāram un atgādina baldahīnu, ved cilvēkus, kam ir ļoti biezi naudas maki. Tieši šeit pēc ievēlēšanas apmetās un līdz pārcelšanās dienai uz Balto namu dažus mēnešus — no novembra līdz janvārim — dzīvoja Ričards Niksons. Šeit viņš sastādīja savu valdību, izstrādāja plānus tās pirmajiem soļiem.

Arī viesnīca «Pierre» ir Getija īpašums, kas viņam katru gadu dod lielu peļņu. Viesnīcu bizness ir izdevīgs, tāpēc Getijs tās pērk ne vien Amerikas Savienotajās Valstīs, bet arī ārzemēs. Ta, piemēram, viņam pieder viena no lielākajām Meksikas viesnīcām — «Pierre Marķēs» Akapulko pilsētā, kā arī vairakas citas.

Bet tie visi ir blakus ienākumi. Galvenais ienākumu avots bija un ir nafta. Pola Getija naftas impērijas apmēri ir ļoti iespaidīgi — tā ik gadus dod savam saimniekam 84 miljonu dolāru lielu ienākumu. Impērijas centrā daudzus gadus bija sabiedrība «Getty Oil». Šīs sabiedrības galvenais darbības lauks pēdējos gados bija Tuvo

Austrumu bagātīgo naftas atradņu izmantošana. Tieši tas ir bagātību galvenais avots misteram Miljardam, un tāpēc viņš pats vada šīs sabiedrības darbību. Lai atrastos netālu no Tuvo Austrumu naftas atradnēm, biznesmenis atstāja dzimteni, pārcēlās uz Veco Pasauli un stabili iekārtojās Eiropā. Viņa galvenā rezidence ir Londona, kaut gan arī Parīzes un Romas, Zenēvas un Vīnes lepnākajās viesnīcās viņu uzskata par pastāvīgu klientu, bet pēdējā laikā viņš iekārtojis savu štāba mītni arī Itālijā.

Tiesa gan, lietas būtība šeit saistās ne tikai un ne tik daudz ar vēlēšanos atrasties bagātību avotu tiešā tuvumā. Mūsdienu sakaru līdzekļi dod iespēju izdarīt komerciālās operācijas arī no tālienes, bet Pola Getija kabata spēj izturēt pasta un telegrāfa izdevumus. Šis komersants nebūt neilgojas ieelpot naftas smaku. Viņu pilnīgi apmierina naudas smaka. Reiz, paskaidrojot, kāpēc viņš atzīst par labāku vadīt savu biznesu, atrodoties tālu no naftas torņiem, viņš teica: «Ja kāds cilvēks ir zobārsts, tad viņam, protams, gribot negribot jābāž pirksti sava pacienta mutē, un tad nu viņam katrā ziņā jābūt blakus savam pacientam un viņa zobiem. Manā biznesā tas nav tik nepieciešami. Un es varu paveikt savu darbu arī no šejienes.» Arī šī saruna notika Londonas restorānā.

Desmit gadu laikā viņš ne reizi nav bijis Amerikā un nekādā ziņā ne tāpēc, ka viņš censtos atrasties pēc iespējas tuvāk «pacienta zobiem», bet gan aiz tīri veikalnieciskiem apsvērumiem. Viņš cenšas apiet ASV likumus par nodokļiem. Ievedot Savienotajās Valstīs naftu, ko viņš iegūst Tuvajos Austrumos, viņam būtu jāmaksā muita un tādējādi viņš zaudētu zināmu daļu peļņas. Tāpēc viņš atzīst par labāku iegūt naftu Persijas jūras līča piekrastē, pārdot tur, kur tas ir izdevīgāk, glabāt naudu tur, kur ir drošāk, un dzīvot Eiropā — pēc iespējas tālāk no bīstamiem konkurentiem un no nodokļu likumiem.

Būtu netaisni, ja šim Amerikas dēlam pārmestu, ka viņš ir aizmirsis dzimteni. Nē, viņš nav to aizmirsis. Viņa naftas bizness Savienotajās Valstīs vēl nesen bija koncentrēts divās sabiedrībās — «Tidewater Oil Company» un «Skelly Oil Company». Abas šīs sabiedrības nodarbojās ar naftas ieguvi un tīrīšanu, naftas produktu ražošanu, pārdošanu un transportēšanu. Sabiedrības «Skelly Oil» darbības lauks bija ASV dienvidi un dienvidrietumi — ekonomiskie rajoni, kas ir jauno ekonomisko grupu bastioni. Šīs grupas konkurē ar Volstrītu un it īpaši ar Rokfelleriem.

Turpretim sabiedrība «Tidewater Oil», kaut arī darbojās galvenokārt šajos rajonos, tomēr tā centās iespiesties arī Latīņamerikas naftas rūpniecībā, it īpaši Gvatemalā un Paragvajā, kā ari Pakistānas naftas rūpniecībā, kas tikko sāk veidoties.

Nevēlēdamies būt atkarīgs no konkurējošām firmām, Getijs 60. gadu sākumā nolēma izdarīt prāvus kapitālieguldījumus. Izlietojot

vairākus desmitus miljonu dolāru, viņš kļuva par naftas tīrīšanas rūpnīcas īpašnieku. Šī rūpnīca, kas apgādāta ar vismodernāko iekārtu un ir viena no lielākajām kapitālistiskajā pasaulē, pārstrādā jēlnaftu un ražo visu veidu naftas produktus.

Ar cenšanos panākt pilnīgu komerciālu neatkarību izskaidrojama plašā tankkuģu flotes būves programma, kuru šis biznesmenis pašlaik īsteno. Tādējādi Getijs koncentrēs savās rokās visu kompleksu — sākot ar jēlnaftas ieguvi un beidzot ar tās pārstrādāšanu un nogādāšanu uz desmitiem valstu, ar kurām šim naftas rūpniekam ir komerciāli sakari.

Uzmanīgs lasītājs varbūt būs pamanījis, ka, runājot par sabiedrībām «Getty Oil» un «Tidewater Oil», es lietoju pagātnes izteiksmi — «realizēja», «atradās» utt. Nē, šīs sabiedrības nav bankrotējušas. Tās nav piemeklējis tāds liktenis, kādam lemtas tūkstošiem viendienas firmu un sabiedrību, dažreiz pat diezgan lielu firmu un sabiedrību, kuras kā varavīksnes krasās zaigojoši ziepju burbuji peld pa amerikāņu biznesa debess jumu un pēc tam izšķīst, izputinot pārāk lētticīgos akcionārus.

Domājams, ka Polam Getijam kaut kas tāds pagaidām nedraud. Viņam ir izdevies droši nostāties uz kājām, iegūt zināmu stabilitāti, atsist sīvos uzbrukumus, kurus izvērsa viņa varenie konkurenti, kas ir daudz darījuši, lai tiktu no viņa vaļā. Lietas būtība ir pavisam cita: tas ir kārtējais manevrs, ko izdarījis šis biznesmenis, kurā ne mazumu rūpju sagādājis saviem kolēģiem un konkurentiem.

Tas notika 1967. gada rudenī. Visos ASV biznesmeņu klubos galvenais sarunu temats bija Pola Getija jaunais pasākums. Vieni uzskatīja, ka Getijs ir izdarījis aplamu gājienu, kas viņam var dārgi izmaksāt, citi apgalvoja, ka tas ir gājiens ar zirdziņu, kas veiklo biznesmeni pacels jaunos augstumos.

Kas tad īsti bija satraucis biznesmeņus? Kļuva zināms, ka «viltīgā lapsa», kā dažkārt kolēģi mēdza dēvēt Getiju, tādējādi izteikdami gan godbijību pret veiksmīgo uzņēmēju, gan skaudību pret konkurentu, nolēmis abas lielās naftas rūpniecības sabiedrības — «Tidewater Oil» un

«Getty Oil», kas ietilpa viņa orbītā, apvienot vienā gigantiskā supersabiedrībā.

Es tajās dienās pārrunāju šo tematu ar kādu biznesmeni, kurš pastāvīgi apmeklēja Volstrīta biržu un kurš apgalvoja, ka viņš labi pazīstot naftas biznesu un zinot ne vien to, kas tur ir bijis un ir, bet arī to, kas būs un kas nebūs. «Ticiet man,» centās mani pārliecināt mans nejaušais sarunas biedrs, «es sekoju Gēti ja naftas biznesam kopš 1903. gada, kad vecais Getijs spēra vēl tikai pirmos soļus. Es labi pazīstu Polu. Un varu droši apgalvot, ka viņš nekad neko nav darījis bez kaut kāda pamata.»

Saruna notika kāda maza restorāniņa bārā vienā no šaurajām

ieliņām, kas ved uz Volstrītu. Šeit pēc darba sapulcējas vidēja kalibra banku ierēdņi, lai atvilktu elpu un patērzētu. Svelmainās tveices un biržā valdošās smacīgās atmosfēras un drudžainās ažiotāžas izmocīts, es iegāju pirmajā restorāniņā, kas gadījās ceļā, lai atveldzētos ar kausu alus. Pie letes man blakus stāvēja šis kustīgais neliela auguma večuks ar uztūkušiem maisiņiem zem acīm. Rokā viņš turēja glāzi, kurā bija neatšķaidīts viskijs ar ledu. Spriežot pēc acu nedabiskā spīduma un mazliet pastīvās mēles, mans sarunas biedrs šeit bija uzturējies jau diezgan ilgi. Un glāzīte, ko viņš turēja rokā acīmredzot nebija pirmā. Var būt, ka tieši tāpēc viņš bija tik vaļsirdīgs. Starp citu, tāda vaļsirdība dažkārt mēdz izraisīties starp nepazīstamiem sarunas biedriem.

No mūsu sarunas uzzināju, ka mans nejaušais paziņa nodzīvojis vētrainu dzīvi. Viņš bija izbaudījis panākumu prieku, kad viņam bija piederējušas diezgan iespaidīgas summas, visu mūžu dzinies pakaļ zelta teļa rēgam. Bet tagad, kā jau tas mēdz notikt ar lielāko daļu no tiem, kas Amerikā dzenas pakaļ mirāžām, nepastāvīgai uzņēmēju laimei, viņš zaudējis visu savu naudu un ir spiests sava mūža nogalē kalpot citiem bagātniekiem.

— Mana kļūda, — viņš vaļsiidīgi sacīja, — bija tā, ka es mēģināju taisīt naudu visnedrošākajā no visiem biznesiem — naftas biznesā. Es jau sen to sapratu, bet nevarēju pārslēgties uz citu biznesu, tāpēc ka tieši šeit bija visvairāk iespēju iegūt vislielāko peļņu, kaut arī risks te bija lielāks. Es negribēju apmierināties ar mazumu. Un tāpēc man tagad vairs nav nekā.

Pa iereibušā sirmgalvja krunkaino vaigu noritēja duļķaina asara.

— Bet es vēl neesmu galīgi pazudis cilvēks, — viņš dedzīgi sāka mani pārliecināt. — Es tik daudz zinu par visiem šiem zeļļiem, ar kuriem mēs kopā sākām un kuri tagad izliekas, it kā redz mani pirmo reizi, ka viņi būs spiesti likt galdā naudiņu. Citādi to, ko es zinu, uzzinās ari citi. Viņi vēl mani pieminēs. Es viņus piespiedīšu atdarīt maku.

Jāatzīstas, ka man jau sāka apnikt piedzērušā večuka murmināšana, viņa bezspēcīgie draudi, bet viņš, uz brīdi aizmirsis savas neveiksmes, atkal sāka runāt par Getiju. Un man kļuva skaidrs, ka tā nav vienkārša lielīšanās dzērumā. Mans sarunas biedrs tiešām daudz ko zināja un atcerējās. Mani pārsteidza tas, ar kādu apbrīnojamu precizitāti viņš minēja sava veiksmīgā līdzgaitnieka ienākumus, ar tīri amerikānisku skrupulozumu viņš minēja desmitiem firmu un sabiedrību nosaukumu, kuras saistītas ar Getija sabiedrībām, minēja zemes, kur ieguldīti Getija kapitāli. Man kļuva skaidrs, ka gadījums mani patiešām savedis kopā ar cilvēku, kurš zina, ko runā.

— Šeit, — turpināja večuks, — spriedelē par Pola pēdējo darījumu. Apgalvo, ka viņš ir kļuvis neuzmanīgs un ka viņš,

apvienodams abas lielās sabiedrības, esot izlaidis džinu no pudeles. Viņam, lūk, nebūšot pa spēkam vienam kontrolēt jaunās gigantiskās sabiedrības plašo darbību.

Ticiet man, šī «lapsa» labi zina, ko dara. Arī viņam nav viegli. Kamēr viņš bija otrās šķiras biznesmenis, naftas rūpniecības bosi uz viņu skatījās ne sevišķi nopietni, atgaiņājās no viņa kā no nekaunīgas, uzbāzīgas mušas. Bet, kad Getijs nozvejoja Rokfelleriem un Meloniem pašā deguna galā milzīgu naudas žūksni Tuvajos Austrumos, no viņa sāka baidīties pat visspēcīgākie.

Ticiet man, tas nepadarīja viņa dzīvi vieglāku. Ar Rokfelleriem nedrīkst jokot. To es varu droši apgalvot. Man izgāja greizi, viņi mani pārvērta par nulli. Protams, ar Polu tagad vairs nevarēs tik viegli tikt galā kā ar mani. Bet viņam ir skaidrs, ka viņš varēs izturēt cīņā ar gigantiem tikai tad, ja viņš būs cik vien iespējams stiprs. Tas, ko viņš tagad ir izdarījis, nav tukša iegriba vai vēlēšanās. Ta ir vienīgā iespēja izturēt.

Šķiet, ka manam nejaušajam sarunas biedram bija taisnība. Kopš tā laika, kad Pola Getija naftas bizness ieguva tagadējo vērienu, viņš ir spiests izcīnīt sīvu cīņu ar saviem varenajiem konkurentiem. Komentējot savas pēdējās komerciālās operācijas, Getijs visādi uzsvēra, ka viņu

neinteresē lielums tikai paša lieluma dēļ. Viņš lika saprast, ka runa ir par pārdomātu operāciju.

Tiesa gan, par pašu galveno viņš izteicās ļoti neskaidri. Sarunā ar žurnālistiem Getijs argumentēja savu lēmumu ar vēlēšanos lietderīgāk organizēt sava biznesa pārvaldīšanu.

— Uz šo soli mani pamudināja nopietni komerciāli cēloņi. Apvienošana vienkāršo biznesa un operāciju struktūru. Jaunā organizācija ir ekonomiskāka. Tagad mēs izpildīsim vienu operāciju tur, kur agrāk bija jāizpilda divas. Tagad mums ir tikai viens direktoru un kalpotāju štats, divu grāmatvedību vietā tikai viena grāmatvedība.

Nav ko teikt, viena grāmatvedība divu grāmatvedību vietā — tā nav slikta lieta. Taču šajā gadījumā tas nav galvenais. Un ari pats Getijs šis intervijas laikā it kā neviļus piebilda: tagad šī sabiedrība ir kļuvusi lielāka un tātad ari spēcīgāka, šaja nolūka var samierināties ar zināmām neērtībām. Un, it kā uzliekot punktu uz «i», biznesmenis paskaidro, kāpēc ši apvienošana viņam ievajadzējusies ne vēlāk un ne agrāk kā 1967. gada rudenī.

— Es domāju, — viņš izpļāpājās, — ka manu sabiedrību apvienošana krietni pastiprinās manas pozīcijas Austrumu puslodē.

Tieši tā. Šeit, kā mēdz teikt, ari ir tas suns aprakts. Atliek tikai salīdzināt šo neviļus izteikto frāzi par nopietnās reorganizācijas cēloņiem ar laiku, kad Getijs to izdarīja, un daudz kas kļūst skaidrs: uzskatamāk parādījušās veiklā biznesmeņa metodes, biznesmeņa, kurš

par to vien domā, kā pievākt to, kas, pēc viņa domām, nav piesiets.

Izraēlas agresija pret arābu zemēm 1967. gada vasarā, aiz kuras neapšaubāmi stāvēja Rokfelleri un Meloni, negaidīti pagriezās pret viņiem pašiem. Uzsākot savu spēli, viņi cerēja gāzt progresīvos režīmus dažās arābu valstis un līdz ar to nostiprināt savas pozīcijas šajā rajonā, piekļūt jauniem naftas avotiem. Taču situācija izveidojās pavisam citāda. Rokfelleri, kuriem neizdevās panākt neatkarīgo valdību gāšanu un aizstāt tās ar savām marionetēm, tikai izraisīja arābu tautu naidu. Viņu naftas biznesa pozīcijas bija apdraudētas, naftas plūsma no Tuvajiem Austrumiem krietni samazinājās, un tas izraisīja Rokfelleru un Meloņu Teksasas konkurentu gaviles.

Getijs nebūtu Getijs, ja viņš šādā brīdī nepamēģinātu iedzīvoties. Viņu, protams, nemaz neuztrauca arābu tautu

likteņi. Viņš domāja tikai par to, kā izmantot konkurentu grūtības, un šajā nolūkā darīja visu iespējamo. Lūk, kāpēc viņš ierunājās par «pozīciju nostiprināšanu Austrumu puslodē», lūk, kāpēc viņš sāka nodarboties ar reorganizāciju tieši 1967. gada rudenī.

Nav nejaušība, ka Getijs, argumentējot savu rīcibu, to salīdzināja ar militāru operāciju īstenošanu. Ne komerciālu, bet tieši militāru. Tuvajos Austrumos plosās karš, un biznesmenis sāk tēlot ģenerāli. Atgāzies atzveltnes krēslā, viņš izgāž krūtis:

— Biznesmeņa mākai ir daudz kopēja ar ģenerāļa māku. Es uzskatu, ka biznesā jāvadās pēc kara vēstures. Kampaņa un stratēģija jāizstrādā iepriekš. Napoleons tika sakauts tāpēc, ka nekad nespēja atšķirt iespējamo no neiespējamā, — tā mēdz spriedelēt šis biznesmenis. — Krievijas bezgalīgie plašumi izjauca viņa plānus. Ja jūsu priekšā ir maza valsts, tad to var izstaigāt krustām un šķērsām desmit gājienos. Krievijā desmit gājieniem nav nekādas nozīmes. Viņš bija spiests izdarīt simt gājienu, stipri attālinājās no savām bāzēm un zaudēja. Biznesā ir tāpat. Nedrīkst virzīties uz priekšu neapdomīgi ātri. Ticiet man, ka atšķirībā no Napoleona es protu atšķirt iespējamo no neiespējamā. Mana virzīšanās uz priekšu ir aprēķināta. Tāpēc man neuzglūn neveiksme.

Lūk, tā. Ne vairāk un ne mazāk!

Nav izslēgts, ka aiz visiem šiem skaļajiem izteicieniem slēpjas noteikts aprēķins. Getijam par godu jāsaka, ka viņš ir pieredzējis spēlmanis un diezgan labs psihologs. Dažos savos komerciālajos pasākumos viņš guva sekmes lielā mērā tāpēc, ka vienmēr ņēma vērā psiholoģisko faktoru. Getijs labi saprot, ka uzticība, ko dāvā uzņēmumam, arī ir kapitāls. Demonstrējot savu paļāvību, izsmejot tos, kas šaubās, viņš cenšas ar šādas psiholoģiskas apstrādes palīdzību visus pārliecināt, ka viņa pozīcijas ir stabilas.

Bet lietas būtība neaprobežojas ar psiholoģiju vien. Te ir arī noteikta komerciālā filozofija, kuras jomā Getijs ir liels specs. Reiz,

izklāstot savus uzskatus par biznesu, viņš izteicās šādi: «Daži domā, ka labs bizness prasa ieguldīt līdzekļus dažādos uzņēmumos. Jo vairāk uzņēmumu, jo labāk. Esot izdevīgāk, ja pieder viens procents astoņdesmit sabiedrībās nekā astoņdesmit procenti viena sabiedrībā. Protams, ja jūsu nauda ieguldīta sabiedrībā, kam pieder tikai viens koks, uz kuru skatās par maksu, tad ir labāk ieguldīt naudu vēl kaut kur, jo stiprs vējš var kādreiz nogāzt koku un jūsu bizness izputēs. Bet, ja runa ir par lielu sabiedrību, tad es dotu priekšroku astoņdesmit procentiem vienā sabiedrībā un nevis vienam procentam astoņdesmit sabiedrībās.»

Viņš tā arī rīkojas. Šajā gadījumā runa ir nevis par abstraktiem spriedelējumiem, ko izteicis pašapmierināts laimes luteklis, kas mēdz pēc pusdienām pafilozofēt pie konjaka glāzītes, bet .gan par tāda uzņēmēja uzskatiem, kurš savā pieredzē iepazinies ar amerikāņu biznesa vilku likumiem un kurš ir redzējis, kā simtiem viņa līdzgaitnieku izputējuši un aizgājuši no biznesa arēnas nebūtībā, savu bargo un vareno konkurentu triecienu iznīcināti. Viens no galvenajiem secinājumiem, kuru Getijs ir smēlis no biznesa jomā uzkrātas pieredzes, ir šāds secinājums: lai izturētu amerikāņu biznesā, «jābūt lielam».

«Jābūt lielam». Šo frāzi bieži atkārto Pols Getijs. Nevis vienkārši tāpat, nevis paša lieluma dēļ, bet gan tādēļ, lai izdzīvotu. Viņš piekrit tam, ka viņa nodibinātā gigantiskā korporācija izvirza grūtus uzdevumus, jo vadīt daudzveidīgo, daudzpusīgo biznesu, kura taustekļi sniedzas sešdesmit valstis, ir grūta lieta.

«Starp citu,» sevi mierina Getijs, «viss atkarīgs no organizācijas. Es varu atļauties pieņemt darbā desmitiem, simtiem, bet, ja vajadzēs, tad pat vairākus simtus vislabāko pārvaldnieku. Viņi paveiks visu nepieciešamo.»

Pārvaldnieki jeb, kā viņus mēdz saukt Amerikā — menedžeri strādā Getija labā tieši tāpat, kā visu pārējo biznesa dūžu labā. Starp citu, ne gluži tāpat. Daudzi Getija kaimiņi biznesa Olimpā jau sen vairs nevada savas milzīgās rūpniecības un finansu impērijas. Kas gan šodien pazīst, teiksim, Morganus — ģimenes locekļus, kuri kontrolē pasaulē vislielāko rūpniecības un finansu impēriju? Gandrīz neviens. Vecā «Korsāra» — Džona Pīrponta Morgana neuzņēmīgie un bezgribas mantinieki jau sen ir pārvērtušies par rantjē, kas dzivo no savu milzīgo kapitālu procentiem, par vieglprātīgiem uzdzīvotājiem, kas uzticējuši sava milzigā biznesa vadīšanu algotiem pārvaldniekiem. Jāsaka: lielāka daļa cilvēku, kuri saucas amerikāņu miljardieru slavenajos uzvārdos, maz ko jēdz no biznesa, kas viņiem ienes miljonus.

Pols Getijs nav tāds. Viņš ir amerikāņu biznesa jaunās formācijas pārstāvis. Getijs ir cieši pārliecināts, ka viņš un tikai viņš var vadīt savas sabiedrības. «Es domāju,» viņš saka, «ka cilvēks savu mašīnu

vada uzmanīgāk nekā nomātu.»

Kalpotājs ir un paliek kalpotājs, pat viskvalificētākais. Bet saimnieks ir un paliek saimnieks — par to Getijs ir nelokāmi pārliecināts.

— Par tenisistu, — viņš filozofē, — spriež pēc uzvarēto spēju skaita. Ja viņš nekad nav uzvarējis, tad varat iedomāties, kāds viņš ir spēlētājs. Ja cilvēks apgalvo, ka viņš ir biznesmenis, tad ir lietderīgi paskatīties, kāds viņam konts bankā. Nepieciešams iegūt skaidrību par to, ko viņš ir paveicis biznesā kā indivīds un nevis kā kalpotājs. Maksimums, ko var izdarīt labs kalpotājs, tas ir, ieturēt uzdoto tempu. Kalpotājam var uzticēt darbu, bet nevar uzvelt atbildību, atjaut azartu, dot tiesības uz risku.

Riskēt, laimēt vai zaudēt varu tikai es, — turpina naftas karalis. — Neviens no maniem kalpotājiem neuzdrošinātos riskēt tā, kā es toreiz riskēju ar Kuveitas naftu. Tā vairs nav kvalifikācija. Te neko nevar izkalkulēt. Tā ir veiksme. Atradīsi naftu, kjūsi bagāts, neatradīsi — izputēsi. Lai riskētu un laimētu, jābūt vai nu ģēnijam, vai arī jāpiedzimst laimes krekliņā. Es laimēju.

KĀDĒĻ?

Getiju mēdz dēvēt par vientuļu vilku. Neuzticēšanās un nevaldāma varas kāre — tās ir šā novecojošā biznesmeņa raksturīgās iezīmes. Viņš nevienam neuzticas. Pat ne saviem dēliem, kuru viņam ir četri. Bizness ir un paliek bizness, viņš saka, un radniecības jūtām te nav nekādas nozīmes. Tā viņš domāja, kad slēdza savus finansiālos darījumus ar tēvu. Tā viņš rīkojās, kad ķērās pie rīkles savai miesīgajai mātei, uzsākdams pret viņu finansiālu karagājienu pēc visiem amerikāņu biznesa likumiem.

Tā viņš domā arī tagad. «Mījais tētiņš» neredz savus dēlus gadiem ilgi. Viņš ar tiem nevis saietas, bet sadarbojas. Getiji, jaunākie, ir kalpotāji viņa sabiedrībās, kuras darbojas Amerikas Savienotajās Valstīs. Tēvs ir apmierināts ar viņiem. Viņš izteicās, ka «tie ir labi darbinieki».

Mēdz teikt, ka otra dvēselē ieskatīties nevar. Grūti saprast otra cilvēka domas un jūtas, cilvēka, kas dzīvo mums

svešā pasaulē, it īpaši tāda cilvēka, kāds ir Pols Getijs. Var būt, ka viņa paša formulētais pamats, uz kura balstās viņa attiecības ar dēliem, var palīdzēt mums ieskatīties viņa dvēselē. «Es biju pārliecināts,» saka Pols Getijs savā autobiogrāfiskajā grāmata «Mana dzīve un bagātība», «ka mani dēli strādās labi, jo viņi ziedojuši daudz spēka un laika, bet es naudu, lai viņi iemācītos strādāt. Un, ja viņi nebūtu labi darbinieki, tad viņi nestrādātu tur, kur strādā tagad. Galu galā kopīgs darbs komerciālā uzņēmumā ir gandrīz tas pats, kā spēlēt vienā futbola komandā. Nav nekādās nozīmes tam, kā dēli viņi ir vai ar ko tie ir saistīti; svarīgs ir viens: lai viņi būtu labi spēlētāji. Un man

šķiet, ka mani dēli ir labi spēlētāji.»

Kas attiecas uz futbola komandu, tad viss, ko teicis šis sirmais miljardieris, bez šaubām, ir pareizi, tāpat kā ir pareizi arī tas, ka nepietiekami centīgs darbinieks atbildīgā postenī komerciālā uzņēmumā nav vēlams viņa saimniekiem. Bet kāds saltums, kāds dvēseles nejūtīgums dveš no šiem biznesmeņa vārdiem, kuram grāmatvedības grāmatas aizstāj ģimeni, zaudējumu un pelņas summas — cilvēciskās jūtas, biržas kotējumi — cilvēka mūžsenos priekus un pieķeršanos ģimenei.

Starp citu, pašā pēdējā laikā šajā ziņā šis tas sācis mainīties. Nē, Polam Getijam nav pēkšņi uzliesmojušas tēva jūtas, viņš nebija aizkustināts, ieraugot mīlīgos mazuļus — savus mazbērnus. Viņš vairs nebūtu tas, kas viņš ir, ja viņš ļautu vaļu tādām jūtām. Tādu jūtu viņam nemaz nav. Toties viņam ir aprēķins. Tieši šis aprēķins viņu pamudināja zināmā mērā tuvināties saviem dēliem.

— Velns lai parauj, — spriedelē Getijs, — galu galā jābūt taču kaut kādai starpībai starp parastajiem menedžeriem un menedžeriem, kuru uzvārds ir Getijs. Galu galā viņi taču mantos visu, kaut arī viņi nav tā vērti.

Vārdu sakot, 1967. gada beigās pāri okeānam aizlidoja telegramma, kura vēstija, ka Getija vecākais dēls — 44 gadus vecais Džordžs — iegūst tikko apvienotajā sabiedrībā viceprezidenta-rīkotāja portfeli un ka viņam nekavējoties jāpamet visas lietas un jādodas uz Tuvajiem Austrumiem. Tā kā tur šauj, varbūt viņam šajā kņadā un sajukumā izdosies kaut ko ieraut. Bet, tā kā tur šauj un, kas zina, visādi var gadīties ... Getijs, vecākais, atzīst par labāku uzturēties tālāk no turienes un pakavēt laiku kādā no Eiropas naktsklubiem, toties Getijs, jaunākais, lai

ierauj. 1968. gada sākumā Džordžs Getijs ieradās Tuvajos Austrumos...

Jā, kāpēc tieši Džordžs? Kāpēc ne kāds no pārējiem dēliņiem? Nevaru droši apgalvot, bet laikam gan kaut kādas Džordža rakstura īpašības parādīja firmas galvam, ka uz viņu var paļauties. Kādas ir šis īpašības, to var tikai uzminēt, balstoties uz dažiem faktiem, kuri bija kļuvuši zināmi atklātībai, neraugoties uz Džordža Getija rezidences — Losandželosas greznās un bezgaumīgās savrupmājas cieši noslēgtajām durvīm.

Pirms kāda laika Losandželosas augstāko sabiedrību ārkārtīgi saviļņoja kāda vēsts. Kādreiz skaistā, bet priekšlaicīgi novītusī 36 gadus vecā Glorija Getija, Džordža sieva, iesniedza tiesā prasību šķirt viņas laulību. Šķiršanās no miljardu mantinieka Amerikā gadās reti.

Ja prasību būtu iesniedzis Džordžs Getijs, tad neviens par to nebrīnītos. Vecā Getija skandalozās laulības šķirša-šanas prāvas, viņa mīlas dēkas, kuru aprakstus nevar izturēt pat ļoti iecietīgās amerikāņu

preses papīrs, pieradināja publiku pie ziņojumiem par kārtējo laulības šķiršanas prāvu Getiju ģimenē. Taču šoreiz laulības šķiršanu pieprasīja Glorija Getija. Publikas ziņkāre tika sakarsēta līdz pēdējai robežai. Vesels bars reportieru sāka naski rosīties ap šo neparasto skandālu. Tas, ko bija izokšķerējuši izmanīgie tiesu hronikas reportieri, ilgi noderēja par vielu dažādām tenkām. Pieprasot šķirt laulību, Glorija Getija paziņoja, ka viņa ir spiesta to darīt tāpēc... ka viņas vīrs ir ārkārtīgi cietsirdīgs.

Varam iedomāties, par kādu elli bija pārvērties šīs sievietes greznais zelta būris, ja viņa izlēma pamest bērnus, villas un jahtas, lai tikai aizbēgtu pēc iespējas tālāk no švītīgā, nevainojami ģērbtā un iznesīgā Džordža Getija, kas iemantojis amerikāņu augstākās sabiedrības pīlārā slavu.

Mums nav īsti zināms, ko šajā sakarā ir teicis Getija tētiņš. Toties mēs noteikti zinām, ko viņš izdarīja. Vēl nepaguva nodzeltēt laikrakstu lapas, kur bija publicēti ziņojumi par Džordža Getija skandalozo laulības šķiršanas prāvu, kad ģimenes galva viņu tuvināja sev. Misters Miljards arī šajā gadījumā palika uzticīgs sev.

Pols Getijs — jauns un ļauns vilks, tā kapitālistiskajā pasaulē ir parasta parādība. Bet sirmgalvis, kas tuvojas savam dzīves slieksnim un nav iepazinis dabiskos un cilvēkam nepieciešamos priekus un pieķeršanās, kas ir izticis bez dzimtenes, bez tuviniekiem, bez ģimenes, kas fanātiski krājis miljonu pie miljona — ne jau savām vajadzībām: cik tad var noēst vai uzspīlēt mugurā viens cilvēks, nedz bērnu vajadzībām — viņam tie ir pilnīgi sveši, nedz ari mazbērnu vajadzībām, kurus viņš nekad nav redzējis, — tā ir drausmīga un nedabiska aina.

Kad saduramies ar tādu parādību, jo Pols Getijs ir ne tik daudz cilvēks, cik parādība, tad neviļus rodas jautājums: kādēļ viņš pūlas, ko viņš mīl, ko grib, pēc kā tiecas?

Tajā neaizmirstamajā vakarā es centos to uzzināt no paša Gēti ja. Un Getijs sāka runāt... par mākslu. Viņš aizrautīgi stāstīja par savām kolekcijām, kurās patiešām ir pasaules nozīmes šedevri. Viņa namā Kalifornijā ir savākti mākslās darbi, kuru vidū ir Rembranta, Tintoreto un Ve-ronēzes gleznas, daudz Geinsboro gleznu, XVIII gadsimta franču mēbeļu un paklāju kolekcija, kas ir viena no labākajām pasaulē, senās Grieķijas un senās Romas marmora skulptūras.

Kad Getijs pārcēlās uz Angliju, viņa jaunajā mājā parādījās otra kolekcija, kuras vērtiba tāpat ir milzīga. Neslēpdams savu pašapmierinātību, miljardieris teica: «Man ir brīnišķīgas lietas. Lieliska gleznu kolekcija. Daļu no savas kolekcijas es uz laiku esmu nodevis Londonas Nacionālajai galerijai. Starp gleznām, kuras es tai patapināju, ir Paolo Veronēzes autoportrets visā augumā un liela Rubensa glezna «Atgriešanās no medībām». Jau vairākus mēnešus šajā

muzejā ir izstādīta man piederošā Rembranta glezna «Vīrieša portrets», kuru viņš uzgleznoja 1661. gadā. Man ir daudz impresionistu darbu. Nesen es nopirku lielisku XVI gadsimta persiešu paklāju kolekciju.»

Getijs patiešām ir smalks mākslas pazinējs un cienītājs. Tie darbi no viņa kolekcijas, kurus man izdevās redzēt, neapšaubāmi par to liecina. Cik daudzās amerikāņu bagātnieku mājās jūs varat redzēt modē esošos modernistu smērējumus.

Lietas būtība nav tikai tā, ka vecmodīgos Rembranta darbus mecenāti tomēr vērtē daudz augstāk par ultramo-dernistu popmākslu. Tā ir gaumes lieta, varētu pat teikt, ka tas ir atkarīgs no kultūras līmeņa. Džona Rokfellera kabinetā greznā ietvarā karājas pie sienas kaut kas tāds, ko var uzkarināt gan šā, gan tā, gan ar kājām gaisā, gan .uiiski, gan šķērseniski. Viņa estētiskā gaume neiebilst pret to.

Getijs nedzenas pēc mini vai māksi modes. Viņa koiek-cijās jūs neatradīsiet neko tādu, kas būtu parejošās modes produkts. Tur viss ir visaugstākās kvalitātes.

Naftas rūpnieks ne tikai pērk gleznas un statujas. Viņš par tām arī raksta. Pirms dažiem gadiem iznāca viņa grāmata «Kolekcionāra izvēle». Tajā Getijs aprakstījis savu ceļojumu pa Eiropu, kurā viņš devās pirms kara, lai papildinātu savas kolekcijas. Sājā grāmatā viņš parāda diezgan lielu erudīciju, tur dažkārt ir trāpīgas un smalkas piezīmes un atzinumi.

Bet jo vairāk lasām šo grāmatu un iepazīstamies ar Ge-tijam piederošajām mākslas darbu kolekcijām, jo vairāk jutām kaut ko tādu, kam nav nekāda sakara ar mākslu, ar to prieku, ko rada saskare ar cilvēka gara izpausmi, ar to cildeno, kas ir mākslā.

Pirmo reizi man ienāca prātā šī doma tad, kad es apskatīju lieliskās gleznas, kas atrodas viņa kolekcijā Amerikas Savienotajās Valstīs. Kā drīkst, man ienāca prātā, noslēpt šos dārgumus ne tikai no cilvēkiem, bet arī no sevis, turēt tos te, šajās krēslainajās zālēs, atsakoties no prieka, ko dod to aplūkošana? Getijs taču šeit nav bijis jau daudzus gadus, viņš ir pilnīgi apmierinājies ar apziņu, ka šie vērtīgie ģēniju darbi ir viņa īpašums.

Reiz, lapojot grezni izdoto grāmatu «Kolekcionāra izvēle», manu uzmanību pēkšņi saistīja laika posms, kurā notika šajā grāmatā aprakstītais slavenais ceļojums uz Eiropu, lai meklētu mākslas darbus, — 1939. gads. Laikā, kad notika «dīvainais karš», aptumšotajās pilsētās — Eiropas kultūras senajos centros — amerikāņu pases aizsegā un ar čeku grāmatiņu kabatā parādījās izlutinātais veikalnieks ar smaidu uz lūpām, kuru dažkārt mēdz salīdzināt ar vilka atņirgtajiem zobiem.

Lai lasītājs iedomājas tā laika Eiropu. Jau dārdēja lielgabali, bet tas, kā zināms, ir laiks, kad «mūzas klusē». Daudzu Eiropas pilsētu

iedzīvotāji, kurus bija nodevuši viņu pērkamie valdītāji, no dienas dienā gaidīja svešzemju ordu iebrukumu. Izjuka parastais dzīves veids. Bija mainījušies visi priekšstati par vērtībām: tvertne ar benzīnu, kaste ar konservu kārbām, bet vēl jo vairāk zaļo dolāru banknošu paciņa daudziem pārbiedētiem buržujiem toreiz šķita vērtīgāka par saplaisājuša marmora gabaliem un lieliem audekliem, kurus nevar paglābt no bombardēšanas vai iebāzt kabatā un paņemt līdzi. Un pāri okeānam tika aizsūtīts desmitiem kastu ar gleznām, senlaicīgiem bronzas izstrādājumiem, gobelēniem un paklājiem. Kā lai šeit novelk robežu starp mākslas cienīšanu un bezgalīgu cinismu, kolekcionāra kaislību un primitīvu izlaupīšanu?

Minēsim vēl kādu sīkumu. Aplūkojot Getija gleznu kolekciju, kas glabājas viņa namā Amerikas Savienotajās Valstīs, uzkrīt kolekcijas īpašnieka sevišķā aizraušanās ar ievērojamā angļu gleznotāja Geinsboro darbiem. Tā droši vien ir viena no vislielākajām šā izcilā gleznotāja darbu kolekcijām. Sākumā rodas iespaids, ka šis izsmalcinātais, pompozais gleznotājs ir kļuvis kaut kā sevišķi tuvs un dārgs kolekcionāram. Bet visu izskaidro kolekcijas īpašnieks. Viņš saka, ka šā gleznotāja darbu cenas pēdējos gadu desmitos stipri cēlušās. Turpretim tad, kad šīs gleznas pirka Getijs, tās nebija sevišķi populāras kolekcionāru vidū un to cenas bija daudz zemākas. Tāds ir labākās Geinsboro gleznu kolekcijas noslēpums — tā ir nopirkta nejauši, kā apvalkāta žakete, kurā zem oderes vēlāk atrod bankas čeku par miljonu dolāru. Lietas būtība nav mākslas darbu cienītāja izsmalcinātā gaume un arī ne gleznotāja meistarīgo līniju un pelēcīgi sudrabaino toņu izsmalcināta kompozīcija, lietas būtība ir un paliek dolāri.

Miljardiera biogrāfs Riss, kas viņa dzīves aprakstā nav skopojies ar rožainām krāsām, tomēr ir spiests konstatēt sekojošo: «Getijs sāka nodarboties ar naftas biznesu tāpēc, ka tas ir rentabls, un arī tāpēc, ka tas, kā viņš pats izteicies, ir «labs bizness». Viņš pērk gleznas tāpēc, ka tās ir skaistas, un arī tāpēc, ka tas ir labs kapitālieguldījums.»

Tad, it kā sabijies no šādas vaļsirdības, acīm redzami labi samaksātā panegirika autors tūlīt uzsāk apšaubāma rakstura filozofiskus spriedelējumus.

«Dažreiz pat rodas jautājums,» viņš raksta, «vai Getija kungam nav kaut kāda iepriekš noteikta harmonija dažādās dzīves sfērās, kā rezultātā jēdzieni «Labums», «Skaistums» un «Izdevīgums» viņam kļūst ekvivalenti un savstarpēji aizstājami.»

Taču jāšaubās, vai šie sofistiskie kruķi spēj atbalstīt «nesavtīga un cildena mākslas cienītāja» tēlu. Patiešām, tumša ir tāda cilvēka dvēsele, kuram labuma un izdevīguma, izdevīguma un skaistuma jēdzieni ir savstarpēji aizstājami!

Tātad, tuvāk aplūkojot, izrādās, ka Pols Getijs nemaz nav tik

nesavtīgs mākslas pielūdzējs. Viņš taisa biznesu ne tāpēc, lai pirktu gleznas. Viņš pērk gleznas, lai labāk taisītu biznesu, drošāk ieguldītu savus kapitālus, pārvēršot mākslu par biznesu. Sabiedrība «Getty Oil» var izputēt, bet Rembrants ir un paliek Rembrants, un miljoni, kas ieguldīti ārkārtīgi vērtīgajās kolekcijās, ir labs nodrošinājums biznesmenim neparedzētu apstākļu gadījumā.

Būtu vulgāri un primitīvi, ja apgalvotu, ka šā kolekcionāra vienīgais dzinulis ir spekulācija. Getijs nav vulgārs «mietpilsonis muižniecībā», kurš kāri uzpērk visu, kas pagadās, ja tik tas ir izdevīgi. Te viss ir daudz sarežģītāk. Viņš nekādā ziņā nav primitīvs — viņš pazīst priekšmetu un, var teikt, ir diezgan smalks, pat izsmalcināts. Nodarbojoties ar naftas biznesu, Getijs labi izstudēja naftas ieguves un apstrādes tehnoloģiju. Viņš labi orientējas sarežģītās finansu problēmās. Lai vadītu mūsdienu biznesu, vajadzīgas zināšanas, un Pols Getijs, kurš neuztic savu sabiedrību vadīšanu algotiem speciālistiem, balstās ne tikai uz savām spējām, kuras, bez šaubām, ir neparastas. Viņš ir labi izstudējis savu lietu. Tomēr ne viņa spējas, ne zināšanas nebūtu viņam palīdzējušas tajā sabiedrībā, kurā viņš darbojas, uzrāpties bagātības kalngalā — spējīgo un pieredzējušo nav mazums, — ja viņš nebūtu sevī izstrādājis pavisam sevišķas specifiskas īpašības, kuras pat viņa tikumus ir pārvērtušas par netikumiem.

Tas pats jāsaka par mākslu, par kolekcionēšanu. Getijs ir daudz ko redzējis, daudz zina, viņš ir izstrādājis savus uzskatus par lietām. Viņš, bez šaubām, ir mākslas speciālists un cienītājs. Taču arī šajā jomā tas, ko vajadzētu rakstīt ar plusa zīmi, ir jāraksta ar treknu mīnusu. Sajās aukstajās komersanta zināšanās ir kaut kas ļoti atbaidošs, absolūti nesavienojams ar pašas mākslas būtību. Tāpat kā «harmoniju nevar pārbaudīt ar algebru», tā arī māksla neiztur tirgoņa pieskaršanos un viņa rokās pārvēršas par līķi neatkarīgi no viņa gribas un vēlēšanās.

Nē, ne mākslas labā rīkojas šis nejūtīgais cilvēks, šis komersants ar aukstu aprēķinu, ne skaistuma dēļ viņš krāj savas bagātības. Bet kādēļ tad?

... Pirms dažiem gadiem angļu laikrakstu augstāko aprindu hronikas nodaļās tika publicēti plaši materiāli par rautu un saviesīgu vakaru, kurā piedalījās angļu sabiedrības zieds, kā arī speciāli uz šiem sarīkojumiem atbraukušie itāliešu grāfi un baņķieri no Sanfrancisko, Spānijas karaļa dinastijas atvases un Eiropas lielāko rūpniecības koncernu īpašnieki, cilvēki, kam pieder milzīgas bagātības, un pat kāds indiešu radža. Pieņemšana notika senlaicīgā pilī, kas atrodas divdesmit jūdzes no Londonas. Nokļuvis šajā pilī, es biju pārsteigts par tās skaistumu. Šis unikālais angļu XVI gadsimta arhitektūras piemineklis vairākus gadsimtus bija Svazerlendas hercogu dzimtas ligzda.

No portretiem, kas laika zoba ietekmē kļuvuši tumšāki, daudzu jo

daudzu senās dzimtas paaudžu pārstāvji lūkojās uz nebūt ne bruņnieciska izskata trauslo večuku, kas tagad iekārtojies šīs pils milzīgajās gotiskajās zālēs. Pols Getijs pēc Svazerlendas hercogu dzimtmuižas nopirkšanas rīkoja pieņemšanu, atzīmējot savu pārcelšanos uz dzīvi šajā pilī. Amerikāņu naudasmaiss, kas ar dolāru palīdzību bija izlicis no tēva mājas finansiālās grūtībās nonākušos angļu hercogus un kas modernizācijai vien — dārgu vannu un mākslīgā klimata aparātu uzstādīšanai, peldbaseinu u. c. ierīkošanai — bija iztērējis apmēram trīs miljonus dolāru, ar gurdenu koķetību stāstīja viesiem, ka viņš ir noguris no pilsētas trokšņainās dzīves un tāpēc nolēmis pārcelties uz laukiem. Un vispār ir laiks vientuļam cilvēkam iekārtot savu pajumti, sūrojās nabaga Getijs. Nevar taču visu mūžu klaiņot pa viesnīcām, tas ir nemājīgi un dārgi izmaksā: ir jāīrē dārgi numuri dārgās viesnīcās — un naudiņa aizplūst. Un taupīgais miljardieris rādīja viesiem savu jauno mājokli — cildenās sirmās senatnes un vismodernākā komforta maisījumu.

Pēc augstāko aprindu dzīves hronikas reportieru aprēķiniem, šis vakars vien izmaksāja saimniekam vairākus desmitus tūkstošu dolāru. Vīns plūda kā upe vārda pilna nozīmē. Šampanieša strūklas plūda no vairākām strūklakām, ēdienus pasniedza zelta traukos. Pārdzērušies naudas dūži un aristokrātisko dzimtu atvases sarīkoja īstu traci. Iereibušie augstāko aprindu delveri tik tikko nenoslīcināja marmora baseinā fotoreportieri, kas bija nodomājis iemūžināt šo rautu. Līdz nāvei pārbiedēto fotoreportieri, kas bija pazaudējis visu aparatūru un izmircis līdz pēdējai vīlītei, iekarsušajiem viesiem atņēma un no baseina izvilka ražena auguma kalpotāji. Laikraksti ziņoja, ka kalpotāji vairākas dienas tīrīja un sakārtoja pils parku un apkārtējās pļaviņas, kas pēc šis pieņemšanas izskatījās kā kaujas lauks, aizvāca lauskas, lūžņus un citas augstākās sabiedrības orģiju paliekas.

Un tomēr lasītājs rīkosies pārsteidzīgi, ja izdarīs secinājumu, ka uzdzīves kaisle ir tas dzinulis, kas virza Getiju, kas mudina viņu saraust arvien jaunus miljonus. Pirmkārt, tā bagātība, kas viņam jau pieder, ir vairāk nekā pietiekama visneprātīgāko orģiju rīkošanai un nepārtrauktai dzīrošanai nevis vienam, bet tūkstošiem plītnieku un uzdzīvotāju vairākiem desmitiem gadu, ja pat ne simt gadiem. Un, otrkārt, Pols Getijs nekādā ziņā nav trakgalvīgs dzīrotājs un vēl jo mazāk uzdzīvotājs.

Sabiedrība, kura viņš dzīvo, aprindas, kurās viņš apgrozās, prasa laiku pa laikam parādīt plašus žestus, rīkojot lepnas pieņemšanas. Un Getijs to dara ar smagu sirdi. Firmas pārstāvis, kura pēc Getija pasūtījuma modernizēja Svazerlendas pili uri veica priekšdarbus, kas bija saistīti ar iepriekš aprakstītās pieņemšanas sarīkošanu, vēlāk ar neslēptu samulsumu preses pārstāvjiem pastāstīja, ka miljardieris viņu nomocījis līdz nāvei, vēl un vēlreiz pats pārbaudot rēķinus par katru

kilogramu naglu un katru stieples rituli, kas tika pirkti gleznu piestiprināšanai. Flegmatisko galveno viesmīli pils īpašnieks bija novedis, burtiski, līdz asarām, kad tas nevarēja sameklēt rēķinus par dažām majonēzes burkām un lauru lapu kārbu.

Par Pola Getija skopumu, kas dažkārt kļūst pat anekdotisks, stāsta visi, kas viņu pazīst. Starp citu, spriediet paši — visā milzīgajā Svazerlendas pilī ir tikai viens parastā parauga telefona aparāts. Tas uzstādīts saimnieka kabinetā, kur ieeja visām svešām personām, arī viņa viesiem, stingri aizliegta. Šā nama apmeklētāji, kas vēlas piezvanīt pa telefonu, var izmantot kādu no dažiem desmitiem telefonu automātu, kuri uzstādīti visās pils telpās. Es paredzu, ka lasītājs neticīgi pasmaidīs. Normālam cilvēkam grūti ticēt, ka cilvēks, kam pieder tik milzīga bagātība, var atļauties no saviem viesiem, kurus viņš pats ielūdzis, iekasēt ar taksofonu starpniecību centus un pensus.

Un tomēr tas ir fakts. Tāpat kā fakts ir tas, ka lielāko daļu savas komerciālās korespondences Pols Getijs taupības nolūkā pašrocīgi raksta no saviem klientiem saņemto vēstuļu otrā pusē un uz to malām. Getija vārds nav saistīts ne ar vienu labdarības pasākumu, kas ir tik moderni miljardieru vidū, kuri mīl aizmiglot plašai publikai acis.

Minēsim vēl vienu Getija patoloģiskās sīkstulības

paraugu, kuram, ja tā varētu teikt, jau ir teorētisks raksturs. 1967. gada pavasarī Getijs publicēja angļu preses slejās plašu rakstu. Nedomājiet, ka tur tika iztirzāti naftas biznesa jautājumi, finansu mehānikas fineses vai citas problēmas, kas saistītas ar lielo biznesu. Nekā tamlīdzīga. Rakstā bija doti padomi, kā var ietaupīt dažus dolārus, ekspluatējot automobili. «Neviens automobiļa īpašnieks,» pamācīja raksta autors, «nedrīkst nedomāt par savu braucienu pašizmaksu.»

Tālāk taupīgais miljardieris iepazīstina lasītājus ar savu ilgo pārdomu un aprēķinu augļiem. «Viena bojāta aizdedzes svece,» teikts Gēti ja žurnālistikas nepārspējamā paraugā, «izmaksā automašīnas īpašniekam 36 dolārus un 40 centus gadā benzīna pārtēriņa veidā. Aizsērējis motora filtrs tādā pašā laika posmā nodara automobiļa īpašniekam apmēram 18 dolāru, bet bojāti virzuļu gredzeni — vēl 12 dolāru zaudējumu.» Miljardieris sevišķi noraizējies par aizdedzes nepareizu nostādīšanu. Tā nav nieka lieta. Šī drausmīgā kļūda var izraut no vieglprātīgā autoīpašnieka kabatas veselus 4 dolārus gadā. Kādas šausmas!

Pēc šiem visai bēdīgajiem aprēķiniem Getijs pievēršas rekomendācijām. Pēc viņa domām, nevis strauja, bet vienmērīga bremzēšana dod iespēju ar katru galonu benzīna nobraukt vairāk jūdžu, kārtīga piebraukšana pie trotuāra taupa riepas. «Neaizmirstiet, ka uzmanīga, kārtīga un maiga apiešanās ar automobili, ieskaitot

mazgāšanu, apkopi, pulēšanu un tā tālāk, nodrošina ilgāku automobiļa kalpošanu un, to pārdodot, var dabūt maksimālu cenu, kaut arī tas ir lietots.»

Pievērsiet uzmanību vārdam «maigums», kuru miljardiem min, runājot par lietu. Tas nav nejauši pateikts. Viņa daudzajos skribelējumos, — bet es esmu izlasījis simtiem lappušu, ko viņš sarakstījis, — tas ir vienīgais gadījums, kad Getijs kļūst sentimentāls. Salīdziniet to kaut vai ar iepriekš minētajiem viņa spriedelējumiem par savstarpējām attiecībām ar dēliem! Un šis vienīgais gadījums ir bijis, kad runa bija par materiālu vērtību, par lietu. Tā vairs nav vienkārši lieta — šajā gadījumā automobilis. Tā ir lieta-simbols, lieta-vērtība, lieta-kults. Vienīgais kults, kuram visu mūžu ir bijis un vēl tagad ir uzticīgs Žans Pols Getijs.

Varētu domāt, kas gan tur slikts, ja cilvēks pamāca, kā saprātīgi ekspluatēt automobili. Bet padomājiet labi. Miljardieris, kurš apgroza milzīgas summas, kuram pieder nevis viens un ne pieci automobiļi, bet vesels automobiļu parks un kurš ārkārtīgi aizņemts, veicot liela mēroga finansu operācijas, atrod laiku un, pats galvenais, vēlēšanos pastāstīt citiem savus apsvērumus par grašu taupīšanas tematu.

Ne altruisms un ne rūpes par savu tuvāko šajā gadījumā virza miljardieri. Tas ir slimības simptoms. Atliek tikai Getijam saskarties ar tematu par to, kur var ietaupīt kaut grasi, un viņš vairs nav atturams. Pat tadas lietas, kas sākumā varbūt nemaz nav sliktas, tiek novestas līdz absurdam, iegūst patoloģisku raksturu. Uz Polu Getiju it īpaši var attiecināt domu, ka cilvēka trūkumi ir labo īpašību turpinājums. Tikai ar tādu precizējumu, ka visas vai gandrīz visas labās īpašības, ko pati daba devusi šim subjektam, šajā gadījumā dažādu apstākļu dēļ ir novestas līdz absurdam, pārvērtušās par savu pretstatu. Viņš ir savā ziņā viengabalains cilvēks, kuru nomākušas kaislības, kas pārņēmušas visu viņa būtni. Getija skopums — tā ir īpašība, kas izkopta līdz pilnībai, ķīmiski tīra, bez jebkādiem liekiem piemaisījumiem, piemēram, tādiem kā bažas par to, «ko teiks ļaudis», brīva no jebkādas kautrības un liekulīgām nopūtām par sava tuvākā labumu.

Getija sīkstulība ir tik liela, ka cilvēkiem, kam ir saskare ar viņu, dažkārt rodas jautājums: vai tiešām viņš ir pie pilna prāta?

SAVIENOJAMAS NESAVIENOJAMĪBAS

Ir pie pilna prāta. Viņa prāts darbojas precīzi un bez traucējumiem, atšķetinot komerciālās konjunktūras vissarežģītākos mudžekļus. Viņš patstāvīgi un viens pats vada lielu un ļoti sarežģītu biznesu, pagaidām vēl nekur neparādot gara darbības sklerotiskas pavājināšanās vai savas psihes novirzīšanās pazīmes. Titāniska mēroga sīkstulība, kas visu viņa būtni pārņēmusi ne mazāk kā Puškina stāsta varoni Skopo, — tā ir Pola Getija otrā daba.

.. . Jums vajadzēja dzirdēt, cik dobja kļuva Getija balss, vajadzēja redzēt, kā apsīka viņa dedzība, ar kādu viņš tikko bija stāstījis par glezniecības šedevriem, kurus viņš nesen bija nopircis par dažiem miljoniem dolāru, kad es pajautāju, vai viņš zina, cik necilvēciskos apstākļos dzīvo

un strādā arābu strādnieki, kas iegūst naftu viņa atradnēs.

— Jā, jā, — steidzīgi sāka murmināt viņš. — Protams, es cenšos uzlabot viņu smago stāvokli. Es tikai gaidu laiku, kad varēšu uzlabot viņu dzīvi. Kaut kas ir jādara manu strādnieku labā. Un es, protams, domāju par saviem strādniekiem un gribu darīt viņu labā visu iespējamo... Ticiet man . . . Bet es sevi arī uzskatu par strādnieka cilvēku. Arī es strādāju. Katru dienu piecpadsmit stundu. Vai tas ir maz? Vai jūs mani saprotat?

Mēs saprotam. Saprotam, ka Getijs vaiga sviedros rauš miljonus, daudzas stundas pavada savā milzīgajā un nemājīgajā kabinetā, kas pieblīvēts ar kastēm, kurās ir «Coca-Cola», piekrauts ar biržas kotējumu un naftas cenu kopsavilkumiem, līgumiem, gleznu galeriju, izsoļu un izpārdošanu katalogiem.

Bet mēs arī saprotam, kāda starpība ir starp arābu strādnieku, kas Āfrikas saules nežēlīgajā tveicē piecpadsmit stundu dienā liec muguru naftas ieguves uzņēmumos un saņem par šo patiešām katorgas darbu grašus, kuru tik tikko pietiek, lai nenomirtu badā, un Polu Getiju, kas savā Svazerlendas pilī piecpadsmit stundu dienā raujas melnas miesās, rūpīgi skaitīdams desmitiem tūkstošu dolāru peļņu, ko viņš saņem katru stundu.

No nekā nekas nerodas. Un ja pie galda, kura otrs gals izzūd milzīgās zāles krēslā un kas servēts ar dārgiem senlaicīgiem porcelāna, zelta un sudraba traukiem, mēs redzam pusdienojot sakņupušu večuku, kuru godbijīgi apkalpo livrejās tērpti sulaiņi, tad tā ir tikai daļa ainas. Tās pārējā un galvenā daļa, bez kuras mēs redzam nevis telpisku attēlu, bet tikai shēmu, paliek ēnā.

Tajā pašā momentā, kad miljardieris pilnīgā vientulībā gausi gremo ar saviem maksligajiem zobiem kulinārijās mākslas brīnumus,

tūkstošiem tādu pašu cilvēku kā viņš, pārnākuši savās būdelēs pēc svelmē un putekļos pavadītās bezgalīgi garās darba dienas, pūlas norit sausu pupu plāceni, uzdzerot remdenu ūdeni ar petrolejas piegaršu.

Ap viņiem nav ģēniju darbiem nokarinātu sienu, un uz galda neredz Benvenuto Celmi darinātus zelta galda piederumus. No finiera un gofrētā skārda steigā sanaglota būda, kuru nekādā ziņā nevar nosaukt par cilvēku mitekli un kuras sienas neaizsargā ne no svelmes dienā, ne no aukstuma naktī, un vecu lupatu kaudze, kas nomesta

tieši uz smilšainā klona un noder ģimenei par guļasvietu, tā ir visa bagātība, kas pieder cilvēkiem, kuri sūknē naftu no Arābijas tuksneša dzīlēm.

Tā ir viņu zeme — tur dzīvoja viņu tēvi un vectēvi. Tāpat kā senie pirāti — konkistadori, Getijs iemainīja no viņu valdniekiem milzīgas bagātības pret stikla krellēm. Bet konkistadoru operācijas bija tīrais nieks salīdzinājumā ar darbību, ko izvērsuši mūsdienu džentlmeņi ar baltiem elsiņiem. Senos laikos bija spēkā primitīvs tirgus likums — ja esi apkrāpis, tad ļauj kājām vaļu.

Tagad viss tiek darīts uz zinātniska pamata, uz kapitālistiskās ekspluatācijas zinātnes pamata. Ar svešu zemju un dabas bagātību piesavināšanos vien nepietiek, jāpiespiež šo bagātību īstie saimnieki vaiga sviedros tās iegūt no zemes dzīlēm un par pusvelti atdot svešam tēvocim. Tā nav publicista hiperbola. Tā ir fakta konstatēšana ar matemātisku precizitāti vārda pilnā nozīmē. Ekonomisti ir aprēķinājuši, ka katrs Tuvo Austrumu naftas ieguves uzņēmumu strādnieks atstrādā savu gada darba algu 3—5 dienās, bet pārējās dienās gadā viņi dod naftas rūpniecības uzņēmumu īpašniekiem tīru peļņu. Pols Getijs maksā saviem strādniekiem tieši tik daudz, cik nepieciešams, lai uzturētu viņu fizisko eksistenci un iespēju izmantot viņu darbu. Spekulējot uz vietējo iedzīvotāju ārkārtīgo nabadzību, Getijs padarīja viņu primitīvo dzīves veidu un pusbada eksistenci par otru savas pasakainās bagātības vairošanas avotu, kas nav daudz mazāks par iegūstamās naftas vērtību.

Zelta trauki un Tinloreto gleznas, pilis un šampanieša strūklakas, akciju paketes un jahtas — tas viss nav Getija īpašums, bet tā ir nauda, kas atņemta darba rūķiem, kuri liec muguru miljardiera naftas ieguves un citos uzņēmumos. Viņa bagātība ir ar kapitālistiskās ekspluatācijas mehānisma palīdzību materializēti desmitiem tūkstošu būtņu sviedri un asaras, bads un bezcerīgs trūkums, būtņu, kuras šis naudasmaiss svētdienas dievkalpojuma laikā dēvē par «saviem tuvākajiem». Ekonomikas zinātnes valodā to sauc par virsvērtības piesavināšanos.

Nē, nevis vienkārša veiksme, nevis personisko īpašību sevišķs savienojums pacēla Getiju viņa bagātības kalngalā. Tas viss tikai sekmēja to, ka šajā kalngalā nokļuva tieši viņš, Getijs. Taču šīs

bagātības pamatā ir cilvēku kapitālistiskās ekspluatācijas likumsakarības.

Getijs, bez šaubām, ir neparasta personība. Jau tas vien, ka viņš ir viens no nedaudzajiem amerikāņu uzņēmējiem, kam izdevies pēdējos gados saraust lielu bagātību, nostāda šo biznesmeni sevišķā stāvokli. Tagad taču jaunu locekļu pieplūdums «miljardieru klubā» gandrīz pilnīgi izbeidzies un amerikāņu lielā biznesa elite, stingri nostiprinājusies biznesa Olimpa virsotnē un ieņēmusi noslēgtu aizsardzības pozīciju, cenšas neielaist savā šaurajā izredzēto lokā nevienu svešnieku.

Kas to veicināja? Gadījums? Ari tas. Laimīgs gadījums padarīja Getiju par miljonāra dēlu un nevis par maiznieka vai kurpnieka dēlu. Bez vecā Getija miljoniem jaunais Getijs nebūtu ticis pie saviem miljardiem. Laimīgi izveidojās apstākļi, kad viņš, aizrāvies ar neprātīgu azartu un nonācis tuvu bankrotam, pēkšņi atrada ļoti bagātīgus naftas slāņus Arābij as tuksnesī.

Varēja taču notikt ari citādi, un bankrotējušo biznesmeņu garais saraksts būtu papildinājies vēl ar vienu vārdu.

Tomēr būtu naivi visu izskaidrot tikai ar aklu laimi vien. Visiem bagātajiem amerikāņiem dzimst atvases, taču ne katrai no tām izdodas saraust miljardu. Izdevīgus darījumus noslēdz ne tikai Getijs. Viņa konkurents Ralfs Dei-viss izkaulēja no Kuveitas šeiha savu koncesiju gadu agrāk un arī atrada naftu, bet viņa vārds nav miljardieru sarakstā. Polam Getijam ir daudzas īpašības un specifiskas īpatnības, kas deva tam iespēju ar maksimālu efektu izmantot visus laimīgi izveidojušos apstākļus un likteņa līkločus. Šīs īpašības nebūt nav sliktas pašas par sevi.

Daba, sadalot savus gēnus un hromosomas, tās nešķiro: pozitīvos atsevišķi darbaļaudīm, bet negatīvos īpaši parazītiem.

«Getty Oil» īpašnieks, bez šaubām, ir cilvēks ar neparastu prātu, kas noasināts ar teicamu un daudzpusīgu izglītību. Naftas bizness, finanses, ekonomiskās problēmas, vēsture un māksla — tās visas ir nozares, kurās viņš pietiekami labi orientējas. Viņš ir gribas cilvēks, apņēmīgs un nežēlīgs.

Visos sīkumos pazīdams kapitālistiskā tirgus darbības mehānismu, brīvi orientējoties sarežģīta rūpniecības kompleksa problēmās, Getijs prot izspiest visu, ko viņam atļauj savas impērijas vienpersonīga vadītāja stāvoklis. Pat lielas naftas sabiedrības, tankkuģu flotiles vai bankas vadītājam, ja tā ietilpst plašākā ekonomiskā apvienībā, kuras priekšgalā ir dažādi direktorāti, pārvaldnieku padomes u. c., lai pieņemtu kaut kādu lēmumu, nepieciešamas dažādas sankcijas, vizas un saskaņošanas.

Minēsim kaut vai Rokfellerus — varenos Getija konkurentus. Viņu impērijas priekšgalā ir pieci brāļi Rokfelleri un viņu tēvocis Vintrops

Oldričs. Šo sešu cilvēku domas un intereses ne vienmēr sakrīt, nemaz jau nerunājot par pusotriem vai diviem desmitiem ietekmīgu akcionāru.

Turpretim Getijs var brīvi rīkoties, nebalansējot starp dažādiem, nereti pilnīgi pretējiem viedokļiem. Viņa rokas ir visa ekonomiskā vara, kam biznesā ir diezgan svarīga nozīme. Sarežģītā pārvaldes sistēma dažkārt ir saistīta ar daudzām un dažādām grūtībām un trūkumiem, nenodrošina nepieciešamo elastīgumu, apgrūtina ātri reaģēt uz tirgus vajadzībām, pagausina tehnikas progresu, neļauj ātri rīkoties, kas ir nepieciešams, lai saglabātu vajadzīgo ritmu un tempu.

Enerģiskais un kvalificētais Getijs, kas ir neierobežots saimnieks un maksimāli personiski ieinteresēts, sekmīgi konkurē ar saviem varenajiem sāncenšiem, nesaudzīgi un konsekventi izmantojot visas savas priekšrocības.

Viņš ir cilvēks ar komplicētu un pretrunīgu raksturu. Viņā apvienotas šķietami nesavienojamas īpašības. Šis klusā balsī runājošais, neamerikāniski pieklājīgais džentlmenis ar pieglaimīgām manierēm, kurš pirmajā mirklī atstāj pat kaut kāda bikluma iespaidu, ne visai mīl atklātību un vairās no avīžniekiem. Vai tas ir neiebildīgums? «Napoleons,» raksta Getijs, «guva labumu no franču revolūcijas un Kromvels — no angļu revolūcijas, turpretim es ieguvu labumu vispirms no pirmā pasaules kara, pēc tam no lielās ekonomiskās depresijas un, beidzot, no otrā pasaules kara.» Jā, neiebildīgums, kas pāriet lieluma mānijā! Napoleons, Kromvels un Pols Getijs!

Starp citu, jāatzīmē, ka Getijs, pielaikodams sev Napoleona trīsstūraino cepuri, vienlaikus mierīgi atzīstas, it kā tas būtu pilnīgi dabiski, ka viņš ticis uz zaļa zara, izmantojot miljoniem cilvēku nelaimi — karus un krīzi.

Iepriekš jau bija runa par grāmatu «Kolekcionāra izvēle», kurā netrūkst lietpratīgu mākslas zinātņu apcerējumu. Bet ar to pašu spalvu, ar ko rakstīti apcerējumi, kuros ar pietiekami solīdu erudīciju iztirzātas flāmu skolas gleznotāju īpatnības, tiek skribelēti rakstiņi, kas pēdējos

gados regulāri tiek publicēti ļoti specifiskajā žurnālā «Playboy».

Un, lūk, starp fotoattēliem, kuros redzamas pilnīgi kailas meičas vairāk nekā frivolās pozās, un jauniem stulbeņiem domātajiem padomiem, no kuriem jānosarkst pat telegrāfa stabam, savdabīgais žurnāla «Playboy» lasītāju kontingents tiek iepazīstināts ar vecā meitu mednieka mīlas dēkām.

Biznesmeņa vēriens, kurš apgroza miljonus, Getijā apvienots ar sīkumainību, kuras priekšā nobāl pat Gogoļa Korobočka. Ilggadīga saskare ar pasaules mākslas šedevriem, kuros tiek slavināts cilvēka skaistums un cildenums, un neiedomājams biznesmeņa dvēseles

bezjūtīgums, biznesmeņa, kurš nepazīst ne dēlu pieķeršanos, ne tēva jūtas. Šis kroplīgais nesavienojamā savienojums ir naudas pasaules ietekmes rezultāts, kurā tiek sakropļots un izkaltēts itin viss.

Prāts, kas pārvērties par viltību un izmanību; griba, kas pārvērtusies par cietsirdību; biznesmeņa vēriens, kas izvērties par lieluma māniju; godkāre, kas kļuvusi par cinismu; mākslas cienīšana, kas deģenerējusies par spekulāciju; komersanta taupīgums, kas pārvērties par Šeiloka sīkstulību, — tāds ir šausmīgais, patiešām nedabiskais sakausējums, kas radies mūsdienu kapitālistiskās sabiedrības tīģelī un nosaukts par 2anu Polu Getiju, kurš ir visbagātākais uzņēmējs pasaulē.

II nodaļa. HAROLDS HANTS — «VISBĪSTAMĀKAIS CILVĒKS AMERIKĀ»

SĒRAS PAR 20 CENTIEM

Saulainajā 1963. gada 22. novembra rītā pa Dalasas ielām ripoja liels melns «Kadilaks». Tas izvēlējās ceļu pēc iespējas tālāk no tā, pa kuru drīz vajadzēja braukt Savienoto Valstu prezidenta automobiļu kortežam. Prezidenta ierašanās bija gaidāma kuru katru brīdi. Izvairoties no dzīvākajām vietām, melnais «Kadilaks» piebrauca pie kāda ne ar ko neievērojama nama un apstājās pie ietves.

No mašīnas izkāpa gara auguma, mazliet korpulents vīrietis tumšā mētelī, platmali galvā un, īsi un nikni kaut ko norūcis šoferim, smagnēju, nedrošu gaitu, kas liecināja par diezgan lielu gadu nastu, devās kājām tālāk pa ielu. Pagājis vairākus kvartālus, garais džentlmenis iegāja pa masīvajām durvīm ēkā, kuru šeit ikviens labi pazīst. Pie tās ieejas redzama nospodrināta vara plāksnīte ar iegravētu uzrakstu «Mercantile Bank Building». Tā ir bagatako Dalasas baņķieru citadele un štāba mītne.

Klusi dūcošais sarkankoka lifts pacēla atnācēju septītajā stāvā. Neatbildot uz iztapīgo klanīšanos un godbijīgajiem sveicieniem, viņš iegāja kādā istabā un cieši aizvēra durvis.

Lai gan istabai bija noplucis izskats, izbalējušas tapetes un tajā bija apdriskāti dažāda stila mīkstie krēsli un sasmacis gaiss, kāds mēdz būt sen nevēdinātā telpā, cilvēks, kas apsēdās pie rakstāmgalda, nebūt nav nabags. Gluži otrādi, viņš ir šausmīgi, neticami, fantastiski bagāts.

Haroldsons Lafajets Hants, biznesmenis, kura vecums jau tuvojas astotajam gadu desmitam, — bet tas bija viņš, — nemēdz runāt par to, cik viņam ir naudas. Bieži vien, atgaiņājoties no reportieru nedelikātajiem jautājumiem, viņš mēdz citēt sava sensenā drauga, vecā paziņas un ilggadīgā konkurenta Pola Getija vārdus.

— Vai zināt, ko vecais Pols parasti atbild uz šādu jautājumu, — Hants mēdz apstulbināt jautātāju. — Vecais Pols saka: «Ja jūs varat saskaitīt, cik jums ir naudas, tad jūs neesat miljardieris.»

Un Hants ķiķina smalkā, drebošā balstiņā, apmierināts par to, ka ir izāzējis jautātāju, — viņš nav atbildējis uz nevēlamu jautājumu un nav ari zaudējis savu cieņu, turklāt nepārprotami licis saprast, ka viņš ir miljardieris.

Hanlu ģimenes uzņēmumu akcijas — un tā ir viņu biznesam raksturīga īpatnība, ar ko tie atšķiras no lielum lielas dajas Amerikas un Eiropas korporāciju, tiklab tām, kuras pieder atsevišķam ģimenēm, kā ari tām, kuru īpašnieku loks neaprobežojas ar vienu ģimeni, — nevienam nav pieejamas, izņemot šis ģimenes locekļus — Hantu un viņa sešus dēlus un znotus. Izmantojot to apstākli, ka grāmatvedības pārskati nav jānolasa gadskārtējā akcionāru sapulcē un ka tos var izskatīt šaurā ģimenes lokā, šā milzīgā biznesa vadītājiem nav nevienam jādod atskaite par savu biznesu un par saviem ienākumiem. Un tāpēc amerikāņu tenkotājiem, kas mīl trīt mēles ap finansu jautājumiem, viens no iemīļotākajiem zīlēšanas tematiem ir Hanta kapitāli. Personiskās bagātības apmērs šajos zīlējumos svārstās robežas no pieciem simtiem miljonu līdz trim miljardiem. Šķiet, ka tiklab pirmais, kā ari pēdējais minējums neatbilst īstenībai — pirmie novērtē Hanta bagātību pārāk zemu, pēdējie — pārāk augstu. Jādomā, ka vistuvāk patiesībai ir summa viens miljards dolāru, kuru mēdz minēt vislabāk informētie speciālisti.

Katrā gadījumā, ar šādu summu Hants personisko kapitālu ziņā ierindojas tūlīt pēc Pola Getija — otrajā vietā Amerikas naudasmaisu vidū un pasaules visbagātāko cilvēku pirmajā piecniekā, līdzās Kuveitas emīram un JJauda Arābijas karalim. Starp citu, pats Getijs reiz teica: «Ārkārtīga, neatkarīga bagātība Amerikā pieder tikai vienam cilvēkam — Hantam. Es būtu ļoti pārsteigts, ja izrādītos, ka viņa kapitāli pašlaik nav sasnieguši pusotru miljardu.» Tas tomēr netraucē Hantu būt ļoti taupīgam subjektam, par ko liecina ne tikai apstākļi, kādos viņš dzīvo. Savu mašīnu, kas maksā daudzus tūkstošus dolāru, viņš atstaj dažus kvartālus no sava kantora ne kaut kādu īpašu iemeslu dēļ, bet gan tikai taupības nolūkā: iepretim bankai esoša automašīnu novietne ir maksas stāvvieta. Lai tur novietotu mašīnu, jāatdara maks un jāizdod 50 centi, bet tas, sakiet, ko gribat, tomēr ir izdevums.

Ja par šo vīru, kas ir viens no visbagātākajiem cilvēkiem pasaulē, kādam būtu, kā mēdz teikt, «jāspriež pēc cepures», tad viduvēja amerikāņu buržuja mājā viņu neielaistu tālāk par priekšnamu. Stipri apvalkātā, lāsumaini zilā uzvalkā, ar dīvainu, izbalējušu, daudzreiz mazgātu virskreklu, — tādā visai noplukušā tērpā es ieraudzīju biznesmeni, kura kapitālu priekšā nobāl indiešu radžu pasakainās

bagātības. Vēlāk es ievēroju Hanta ļoti dīvaino frizūru: mati bija tādi kā pinkaini, vietām bija iz-šņāpti veseli kušķi. Raugoties uz viņa jau tā nekārtīgā izskata galvu, radās iespaids, it kā viņš būtu tikko iznācis vai nu no slimnīcas, vai arī no cietuma.

Viens no Hanta darbiniekiem, slēpdams smīnu, uz manu jautājumu atbildēja, ka boss neuzskata par iespējamu maksāt frizierim un tāpēc matus griež pats. Baidos, ka arī lasītājs tagad neticīgi pasmaidīs, jo tas ir pārāk neticami, taču tas ir fakts. Viens no pasaules visbagātākajiem cilvēkiem taupa no matu griešanas, nekautrēdamies rādīties cilvēkos tādā pavisam nejēdzīgā izskatā.

...Tajā rītā parasti punktuālais boss neievēroja ierasto dienas iedalījumu. Nepieskāries papīriem, viņš piegāja pie radiouztvērēja un, nostādījis šautriņu uz vietējās radiostacijas viļņa, sāka sasprindzināti klausīties.

Gāja minūtes. Pa skaļruni plūda bravūrīga mūzika. Tad pēkšņi kaut kas noknikšķēja, un diktors aizelsies ziņoja, ka kaut kādi nezināmi ļaundari tikko šāvuši uz mašīnu, kurā pa Dalasas ielām brauca Džons Kenedijs. Ne vārda neteicis, neizrādot ne mazāko pārsteigumu, Hants atstāja savu kabinetu un, nesteidzīgi nokāpis lejā, izgāja uz ielas. Pagriezies ap stūri, viņš mierīgā gaitā aizstaigāja lidz nelielam rakstāmlietu veikaliņam un tur par 20 centiem nopirka nelielu Savienoto Valstu karodziņu uz koka statīva. Atgriezies savā kabinetā, viņš nolika pirkumu uz rakstāmgalda un, apliecinādams savas sēras, nolaida mazo karodziņu pusmastā. Lai visi redz, kā Haroldsons Hants sēro sakarā ar prezidenta Džona Kenedija nāvi.

Drīz vien Hanlu ielenca reportieri. «Kādas ir jūsu domas par šo atentātu?», «Kas aiz tā slēpjas?».

Jautājumi bira kā krusa. Bet uz visiem jautājumiem bija tikai viena atbilde: «Komentāru nebūs».

Starp citu, jāsaka: tas apstāklis, ka šajā momentā, kad amerikāņu reportieriem patiešām bija ar ko nodarboties, bet viņi bija sapulcējušies tik lielā skaitā Hanta pieņemamajā istabā, jau pati par sevi ir simptomātiska parādība. Kāpēc tieši pie Hanta un nevis pie kāda cita vietējie žurnālisti griezās ar jautājumiem par ASV prezidenta noslepkavošanu? Kāpēc jau nākamajā dienā pēc slepkavības preses slejās sāka parādīties mājieni par to, it kā pastāv kaut kāds noslēpumains sakars starp «Dalasas traģēdiju» un visbagātāko Dalasas iedzīvotāju? Beidzot, kāpēc slepkavības izmeklēšanas gaitā un arī vēl šodien Hanta vārds laiku pa laikam uzpeld sakarā ar tā notikuma apstākļiem, kurus amerikāņu prese dēvē par «gadsimta noziegumu», ar drūmo notikumu, kura prasmīgi samudžinātais kamols vēl nebūt nav atšķetināts. Jāšaubās, vai pašlaik var dot izsmeļošas atbildes uz visiem šiem «kāpēc». Kaut gan par dažiem jautājumiem, šķiet, var runāt jau tagad.

Tomēr jādomā, ka pilnīgi skaidru un precīzu atbildi uz šiem jautājumiem pagaidām nevar dot. Dzīve nav ģeometrijas mācību grāmata, kur droši apgalvots, ka visīsākais attālums starp diviem punktiem ir tikai taisne. Dzīvē viss ir daudz sarežģītāks un līkumaināks. Un tāpēc varbūt nevis centīsimies dot tiešu atbildi uz visiem šiem «kāpēc», bet mēģināsim izsekot divu ģimeņu, kuras ir Amerikas bagātāko ģimeņu sarakstā, — Hantu ģimenes un Kenediju ģimenes pārstāvju dzīves pavedienus, sakarus un intereses. Mēģināsim saskatīt tos punktus, kur šis līnijas krustojas, ja arī tas mums nedos pilnīgu atbildi uz visiem jautājumiem, tad vismaz palīdzēs šo to saprast.

«MEŽA KAĶA» MEDĪBAS

Viņi bija tik tikko pazīstami — Haroldsons Lafajets Hants un Džons Ficdžeralds Kenedijs. Jāšaubās, vai viņi ir pateikuši viens otram vairāk par dažām frāzēm, paretam tie bija tikušies oficiālos rautos un demokrātu partijas kongresos. Kas varēja viņus saistīt — jauno eleganto aristokrātu, kurš 43 gadu vecumā kļuva par Savienoto Valstu prezidentu, un veco Teksasas biznesmeni? Kas viņiem varēja būt kopīgs?

Džons Ficdžeralds Kenedijs piedzima 1917. gadā vienā no aristokrātiskajām Bostonas ģimenēm. Bostona ir viena no visaristokrātiskākajām ASV pilsētām.

Haroldsons Lafajets Hants dzimis 1889. gadā fermera ģimenē, kas rušināja zemi Ilinoisas štatā, netālu no pilsētiņas ar daudznozīmīgu un izteiksmīgu nosaukumu — Van-dalija. Pēc aristokrātisma Hanta fermā neoda. Tur oda pēc kūtsmēsliem.

Bostonas aristokrātija dižojas ar savu izcelšanos no pirmajiem parcejotājiem. Kenediju ģimenes augstprātīgā noslēgtība kļuva par biežu pārrunu tematu Bostonā. Viena no nākamā prezidenta māsām reiz atzinās, ka brāļi un māsas Kenediji ilgu laiku domāja, ka viņiem neizdosies apprecēties, jo interesēties par kādu citu ārpus sava klana Kenediju ģimenē tika uzskatīts par sliktu toni.

Kaut gan Hantu ģimene bija liela, tomēr tās atvases maz interesējās viena par otru, un pēc aiziešanas no tēva mājās tās pilnīgi zaudēja savstarpējos sakarus.

Džons Ficdžeralds Kenedijs ieguva lielisku izglītību — viņš vispirms beidza Harvardas universitāti Amerikā un pēc tam Londonas ekonomisko zinātņu skolu.

Haroldsons Lafajets Hants tik tikko pabeidza pamatskolu. Bet pēc tam, nobijies no gudrības bezdibeņa, sāka braukāt pa Ameriku, dzīdamies pēc veiksmes.

Džons Ficdžeralds Kenedijs ... Starp citu, par Džonu Kenediju, par Robertu Kenediju, par visu Kenediju ģimeni, par to, kā un kur krustojās Hantu un Kenediju ceļi, kāpēc tie savijās traģiskajā mezglā,

būs runa tālāk. Bet tagad atgriezīsimies pie Harolda Hanta, pie tā, kādā veidā pusiz-glītotais fermera dēls kļuva par miljardieri.

Šeit man gribētos atgādināt lasītājiem kādu vecu anekdoti, kādu no tām, par Jcuru, kā apgalvo kompetenti ļaudis, Kains esot nonāvējis Ābelu. Zinātnieku komisija, kas pētīja ilga mūža problēmas, sarunājās ar simt gadus vecu sirmgalvi. Viņam jautāja: «Vai jūs smēķējat?» Sirmgalvis atbildēja: «Nekad neesmu mēģinājis.» — «Dzerat?» — «Mutē neesmu ņēmis.» — «Bet kā ir ar sievietēm?» — «Visu mūžu esmu bijis uzticīgs sievai.» — «Viss skaidrs — tas ir ilga mūža noslēpums.» Tajā brīdi aiz sienas dzirdams šausmīgs troksnis. «Kas tur notiek?» sarosījās esku-lapi. «Nepievērsiet uzmanību,» saka sirmgalvis, «tur plosās mans vecākais brālis — žūpa un liels meitu mednieks.»

Iepriekšējā nodaļā, kurā tika pastāstīts par Polu Getiju, runa bija par miljonāra dēlu, kas saņēma mantojumā piecpadsmit miljonus, par labu speciālistu, kas savas bagātības saraušanai izmantoja inženiera un ekonomista zināšanas, par to, ka tam visam bija diezgan liela nozīme viņa augšupejā uz biznesa Olimpa virsotnēm. Un pēkšņi runa ir par Hantu — paputējuša fermera pusizglītoto dēlu. Nu, kā lai te neienāk prātā anekdote par simtgadīgā sirmgalvja vecāko brāli!

Tas ir joks, bet, ja runājam nopietni, tad šis izņēmums — bet Hanta karjera miljardu kapitālu īpašnieku vidū ir pavisam unikāls un sevišķs gadījums — nebūt neatspēko vispārējos noteikumus.

Aizgājis no tēva mājas, Hants klaiņoja no viena štata uz otru. Viņš tika redzēts Kalifornijas padibeņu perēkļos un vietās, kur slēdza savus darījumus Ziemeļdakotas un Dienviddakotas sīkie spekulanti, Arizonas spēļu namu īpašnieki un Kanādas tumšie biznesmeņi. Bija tāds gadījums, ka jaunais Hants pēkšņi bija kļuvis par kokvilnas audzēšanas fermas īpašnieku, bet viņš ātri izputēja un 1921. gadā, kad tika pasludināts viņa bankrots, atkal sāka dzīties pakaļ laimei.

Par Hanta biznesa sākumu Amerikā runā dažādi. Tomēr cs neesmu sastapis nevienu naivu savādnieku, kas būtu nopietni noticējis reiz laikraksta «New York Herald Tribune» slejās publicētajai versijai, it kā naudu, kas Hantam deva iespēju uzsākt naftas biznesu, viņš esot sakrājis, strādājot par laukstrādnieku un mežcirtēju, lai gan kādu laiku Hants sevi iztēloja par mežcirtēju. Tā Amerikā nemēdz būt.

Šķiet, daudz ticamāks ir žurnāla «Time» apgalvojums, ka «Hanta bagātību sākums ir bijis pie kāršu galda».

Vācot ziņas par Hanta biznesa sakumu, es Amerikā tiku runājis ar daudziem informētiem cilvēkiem, arī ar tādiem, kas ilgus gadus un labi pazīst pašu Hantu. Tādā vai citādā mērā, ar lielākām vai mazākām atrunām, taču lielākā daļa no viņiem apstiprina tieši šo viņa karjeras sākuma versiju. Vairākus gadus Hants pelnīja maizi ar kāršu palīdzību. Viņš bija pazīstams daudzās Dienvidamerikas spēļu ellēs. Dažreiz viņš laimēja, dažreiz zaudēja. Reiz Arizonā, spēļu namā

«Eldorado», viņa partneris pokera spēlē, kurš bija paspēlējis visu, kas viņam bija līdzi, lika uz kārts savu pēdējo bagātību — naftas urbumu. Tā tika likti pamati vienai no lielākajām naftas rūpniecības sabiedrībām mūsdienu kapitālistiskajā pasaulē.

Šķiet, ka ir vērts mazliet pievērst lasītāju uzmanību vienai Hanta dzīves pusei, protams, ne tāpēc, ka tas ir pietiekami pikants temats, bet gan pirmām kārtām tāpēc, ka bez tā nav iespējams pilnīgi izprast Haroldu Hantu. Bez tā nevar saprast ne tikai vienus vai otrus viņa biogrāfijas faktus, it īpaši viņa biznesa karjeras sākumā, bet vispirms nav iespējams izprast viņu pašu, nevar zem mazliet nekārtīgā, varbūt drusku dīvainā, dažkārt neiecietīgā un niknā, bet galu galā lādzīgā večuka maskas saskatīt riebīgu plēsoni, izvirtušu tipu bez principiem, goda un morāles.

Hants mīl avantūrismu. Viņš ir spēlmanis, spēlmanis pēc dabas, pēc domāšanas veida, pēc psiholoģiskā veidojuma. Spēle ir viņa biogrāfijas neatņemama sastāvdaļa. Lietas būtība nav tā, ka viņš nejauši laimēja kāršu spēlē kādu mazumiņu naudas un pēc tam, pametis grēka taku, devās pa respektabla biznesmeņa ceļu, izmantojot laimēto naudu tikai kā pirmo grūdienu. Starp citu, jāsaka, tieši tāda versija dominē teksasietim veltītajos skribelējumos, kas pēdējos gados arvien biežāk un vairāk parādās ASV tirgū.

Spele nav nejauša epizode Harolda Hanta dzīvē. Tā ir pati viņa dzīve. Spēlmaņa azarts kā sarkans pavediens vijas cauri visām šā laimes lutekļa apzinātās dzīves dienām. Tik tikko iemācījies lasīt un rakstīt pirmos burtus, viens no astoņiem Ilinoisas fermera dēliem — Harolds Hants, kā viņš pats izteicās, jau prata teicami manipulēt ar kāršu komplektu. Pirmā nauda, ko viņš savā mūžā ieguva, bija graši, kurus viņš laimēja no saviem vecākajiem brāļiem kāršu spēlē.

Jāpiezīmē, ka tagad miljardierim ne visai patīk, ka viņam atgādina par kāršu lomu viņa dzīvē. Tomēr šaurā, intīmā lokā jūtu uzplūduma brīžos vecais kāršu spēlmanis laiku pa laikam ierunājas par savu vislielāko kaislību. Viņš par to vienkārši nespēj klusēt.

Oficiālie Hanta biogrāfi visādi nopūlas iztēlot sava elka kaislību par nenozīmīgu epizodi vai vispār to noliedz. Minēsim paša Hanta stāstījumu par gadījumu, kad viņa rokās pirmo reizi nonāca prāva dolāru banknošu paciņa. Valsirdības bridi viņš to bija pastāstījis amerikāņu žurnālistam Tomam Baklijam, kas bieži viesojas pie viņa. Atstāstu to vārdu pa vārdam.

«Es strādāju pie kokmateriālu sagatavošanas Pekosvelijā un Ņūmeksikā. Mūsu nometne atradās pie dzelzceļa atzarojuma, otrs atzarojums, kas atradās pāris jūdžu no mums, veda uz nometni, kur strādāja meksikāņi. Vakaros es braucu uz turieni spēlēt kunkanu. Tā ir ļoti sarežģīta spēle. Jāspēlē ar spāņu komplektu, kurā ir 40 kārtis, bez astotniekiem, devītniekiem un desmitniekiem.

Kādā siltā vakarā mēs sēdējām laukā un es dalīju kārtis uz otrādi apgriezta veļas groza. Pēkšņi es sāku laimēt un laimēt pārsteidzoši. Pie mūsu grupas saskrēja visi, kas bija oo

r

nometnē. Visus pārņēma azarts, un katrs vilka no kabatas ārā visus aiztaupītos dolārus, kas bija nopelnīti iepriekšējos mēnešos. Bet man visu laiku nāca un nāca labas kārtis. Mēs turpinājām spēli līdz tumsai, kamēr visa meksikāņu nauda ieplūda manā kabatā.

Tajā vakarā es laimēju četrus tūkstošus dolāru. Es iebāzu naudu dziļāk kabatā, laipni atvadījos no meksikāņiem un devos kājām gar dzelzceļa malu uz mājām. Kad biju nonācis šāviena attālumu, es metos sānis, kūleniski nokūleņoju no uzbēruma un iemuku mežā. Es biju pārliecināts, ka man, ja es turpināšu iet pa sliežu ceļa gulšņiem un nepazudišu zaudējušo skatieniem, neredzēt savu laimestu. Es skrēju līkloču pa mežu, apmetu lielu likumu un tikai rīta pusē atgriezos savā nometnē. Es biju pietiekami gudrs, lai nevienam nestāstītu par notikušo. Bet diena, tāpat neteicis nevienam ne vārda, es iekāpu vilcienā un aizbraucu uz citu vietu. Naudiņa man palika kabatā.»

Jā ir epizode no Hanta agrīnās darbības. Pastāstīsim vēl kādu gadījumu no viņa vēlākās darbības posma. Garais tēvainis vairs nav klaidonis, bet gan ģimenes tēvs un ir uzsācis savu biznesu, spekulējot ar naftu saturošiem zemes gabaliem. Taču mainījušies bija tikai ārējie apstākļi. Hants arvien vēl bija tāds pats kā agrāk. Lai man nevarētu pārmest brīvu rīkošanos ar faktiem, es atkal izmantošu šajā jautājumā visautoritatīvākās personas — paša Hanta stāstījumu.

«Tolaik es uzpirku zemes gabalus netālu no Leikviledžas. Pēc manām kāzām bija pagājuši vairāki gadi, un mums bija bērni. Kādu dienu sieva lūdza, lai es aizvedu uz Ņū-orleānu mūsu meitu, kurai vajadzēja izgriezt mandeles. Mēs aizbraucām. Atstājis meiteni slimnīcā, es iegāju klubā, kas atradās Grīnvaldes viesnīcā. Tagad šī Ņūorleānas viesnīca saucas par Rūzvelta viesnīcu. Pats nezinu, kāpēc es nopirku par simt dolāriem spēļu markas. Biju nolēmis mazliet izklaidēties pirms pusdienām. Ap pusdienas laiku man kabatā bija 700 laimētu dolāru.

Vakarā atkal iegāju klubā un apsēdos pie spēļu galda. Es biju nolēmis spēlēt apdomīgi. Iegājis spēļu zālē, ieraudzīju, ka ap galdiem sēž mūsu zemes labākie spēlmaņi, pazīstami pokera meistari. Tomēr man bija kāda priekšrocība: es viņus pazinu (viņus pazina visos Amerikas spēļu namos), bet viņi mani nepazina. Viss, ko viņi par mani zināja, bija tas, ka es esmu plantators no Misisipi deltas,

ci

bet plantatori — šie provinciālie lempji un naivie puiši —> viņiem nebija bīstami sāncenši.

Tovakar es aizgāju no kluba pēc pusnakts. Man kabatā bija

desmitarpus tūkstošu dolāru. Tieši tajā vakarā man kļuva skaidrs, ka esmu vislabākais pokera spēlētājs pasaulē. Klubā bija visprasmīgākie Amerikas spēlmaņi. Trīs reizes es pilnīgi kontrolēju spēli. Tie ļaudis zināja visus krāpšanas paņēmienus. Zaudējuši man, viņi sāka izplatīt baumas, ka Hants lieto kaut kādu jaunu blēdīšanās variantu.

Bet es vienkārši pratu spēlēt labāk nekā lielākā daļa spēlmaņu un paļāvos uz savu izcilo māku. Savā ziņā tā bija blēdīšanās. Tūlīt paskaidrošu, ko es gribu ar to teikt.»

Hants aicina savus sarunas biedrus viesistabā un palūdz kalponi atnest kāršu komplektu. Jau tas vien, kā viņš ņem rokās kārtis, kā tās, it kā būtu elektrizētas, pielīp pie viņa pirkstiem, tūlīt parāda, ka viņš ir profesionāls spēlmanis. Ar netveramu vēzienu izvērsis kārtis vēdekļveida, Hants tās noklāj ar priekšpusi uz galda.

«Kad es spēlēju pokeru,» viņš saka, un viņa smalkajā, čērkstošajā balstiņā ieskanas lepnums, «es balstos uz savu fotogrāfisko atmiņu. Man pietiek minūti paskatīties uz kārtīm, un pēc tam es nekļūdīgi varu pateikt, kādā kārtībā tās atrodas komplektā. Spēlējot pokeru, jāatceras izspēlētās kārtis, tas ir elementārs noteikums. Bet svarīgs ir vēl kas cits. Lielākā daļa spēlmaņu nevērīgi sajauc kārtis, un parasti tās paliek tādā pašā kārtībā, kādā tās bija.»

Iespējams, ka vēlāk Hants nožēloja savu mirklīgo vaļsirdību, jo iepriekš minētais stāstījums, kas nokļuva presē, padara bezvērtīgas desmitiem lappušu, ko rakstījuši viņa oficiālie biogrāfi, kuri apgalvo, ka versiju par to, ka Hants ir kāršu spēlmanis, izdomājuši viņa ienaidnieki, lai pazemotu «lielo uzņēmēju». Iepriekš minētais stāstījums visu noliek savās vietās. Dižvīrs pats tīksminās, kavējoties atmiņās par šo savas darbības posmu, dalās pieredzē. Viņš pat ir gatavs uzsākt diskusiju teorētiskajos jautājumos. Un šķiet, ka nav nekāda pamata šajā gadījumā apšaubīt viņa vārdus. Ja arī tos nepieciešams kaut kādā mērā precizēt, tad tikai tajā dajā, kur viņš runā par blēdīšanos, apgalvodams, ka visa viņa blēdība aprobežojas ar to, ka viņam ir laba redzes atmiņa. Šķiet, ka tuvāki patiesībai ir viņa apspēlēto pokera lielmeistaru apgalvojumi. Cilvēki, kaš' labi pazīst Mantu, apgalvo, ka viņa biogrāfijā ir bijis

ne viens vien sensacionāls skandāls, kad šis blēdis tika pieķerts pie rokas, un ka viņa fizionomija atceras ne vienu vien pamatīgu pierādījumu par blēdīšanos kāršu spēlē. Tiesa gan, tagad viņi par to runā, vērīgi lūkojoties visapkārt, jo Hants ir pārāk bīstams un viņa rokas ir pārāk garas.

Ja, Hantam kļūstot vecākam, bet, galvenais, viņa naudas makam piebriestot, kaut kas arī ir mainījies, tad tikai spēles mērogi. Jaunības gados Hants apspēlēja mežcirtējus. Kad viņš uzsāka biznesmeņa karjeru, tas vienā vakarā sarausa pie kāršu galda desmit tūkstošu dolāru. Kļuvis par dižvīru, kura ienākumi sasnieguši miljonu dolāru

nedēļā, Hants attiecīgi izvērsa arī spēli. Spēļu namu zāles viņam jau kļuvušas par šauru, rulete pārāk niecīga. Viņš spēlē visur, kur vien iespējams. Viņa likmes sasniedz skaitļus ar daudzām nullēm.

Tā, piemēram, pirms dažiem gadiem kļuva zināms, ka Hanta likmes futbola mačos ir 50—100 tūkstošu dolāru. Ir zināms pat gadi jums, ka Harolda Hanta likme kādā futbola mačā bijusi 300 tūkstošu dolāru.

Starp citu, jāsaka — Hants savus azarta gēnus ir nodevis arī savām atvasēm. Viņa jaunākais dēls Lamars ir pazīstams kā viens no lielākajiem futbola totalizatora turētājiem. Tieši tāpēc Lamars Hants arī ieguva ASV futbola ligas prezidenta posteni. Tie, kas pazīst amerikāņu futbolu, zina, ka tur šai nodarbībai maz kas kopējs ar sporta sacensībām. Lamara Hanta tipa biznesmeņu pūļu rezultātā amerikāņu futbols pārvērties par netīru, bet šiem biznesmeņiem ienesīgu lietu.

Protams, būtu naivi apgalvot, ka simtiem miljonu lielais Hanta kapitāls, viņa tagadējā bagātība, iegūta kāršu spēlē. Runa ir par viņa pirmajiem soļiem, lai gan jāatzīmē, ka krāpnieciskie paņēmieni joprojām stabili turas šā dižvīra arsenālā. Hants necieš, ka viņam atgādina notikumu ar viņa pirmo naftas urbumu. Viņš pat mēģina to noliegt. Tomēr viņš nevar noliegt skandalozo notikumu ar Deiziju Bredfordu.

Sājā sievietes vārdā sīkais naftas meklētājs Džainers, pēc iesaukas Papucis, bija nosaucis naftas biznesa vēsturē vislielāko naftas strūklu, kas sāka plūst no urbuma, kuru viņš izurba Austrumteksasas tuksnešainā prērija uz labu laimi izraudzītā vietā. Aiz prieka nezinādams, kur dēties, vientuļais naftas meklētājs, kas ieguva naftu ar primitīviem

paņēmieniem, vienā dienā kļuvis bagāts, sapirka visus apkārtējos zemes gabalus — kopumā 4 tūkstošus akru. Šķita, ka tā ir veiksme, par kādu sapņoja desmitiem tūkstošu laimes meklētāju, kas tajos gados bija devušies uz zemēm, kuras saturēja naftu. Veiksme pārvērtās par rēgu, mirāžu, kuras dēļ aizgāja bojā tik daudz cilvēku, bet bagāti kļuva tikai nedaudzi veiksminieki.

Driz vien Džainers pēkšņi nomira (?!), bet viņa mantinieki tikpat pēkšņi un negaidīti konstatēja, ka saskaņā ar visiem dokumentiem, kas bija palikuši pēc viņa nāves, par šīs bagātās atradnes īpašnieku ir kļuvis neviens cits kā Hants (?!!). Kādā veidā šā naftas meklētāja atklātā atradne nonāca Hanta rokās, nav zināms vēl šodien.

Pats Hants to paskaidro ļoti vienkārši: viņš, lūk, esot nopircis no Džainera atradni par vienu miljonu dolāru. Tomēr šāds apgalvojums ir viens no tiem, kuri tikai padara neskaidrības vēl neskaidrākas. Pirmkārt, nav saprotams, kur toreiz vēl sīkais biznesmenis Hants varēja dabūt miljonu dolāru. Otrkārt, kāda jēga būtu bijusi Džaineram

pārdot par miljonu to, kas bija daudz vairāk vērts. Un, beidzot, treškārt, ja nu šis miljons tiešām eksistēja, tad kur tas palika, jo Džainers nomira pilnīgā nabadzībā, neatstādams mantiniekiem ne centa. Sakiet, ko gribat, bet bez iezīmētām kārtīm te noteikti neiztika.

Džainera nāves apstākļi radīja neizpratni daudzos no tiem, kuri viņu pazina. Sākās baumas un spriedelējumi. Hanta vārds tika minēts kopā ar sulīgiem epitetiem. Un tad naftas dūzis nāca klajā ar atspēkojumu, no kura izrietēja, ka darījums ar Džaineru viņam esot bijis ļoti neizdevīgs, gandrīz izputinājis viņu. Un vienīgais, kāpēc viņš ir ielaidies uz šo operāciju, esot bijusi vēlēšanās, kā viņš izteicas, izdarīt Džaineram kaut ko patīkamu. Kā mēdz teikt, jo tālāk, jo trakāk. Labāk nemaz nemēģināsim iedziļināties Hanta argumentos, jo no tā nekas labs neiznāks — blēdis ir un paliek blēdis.

Amerikāņu naftas rūpnieku leksikonā ir termins «wildcat» «meža kaķis». Tā mēdz dēvēt naftas urbumus, kurus urbj uz labu laimi, kur pagadās, bez jebkādas ģeoloģiskās izlūkošanas. Vienkārši cilvēks, kas par katru cenu alkst kļūt bagāts, kā vien mācēdams, saskrapsta kādu žūk-snīti dolāru, nopērk par tiem visprimitīvāko, visbiežāk lietotu, urbšanas iekārtu, atbrauc uz rajonu, kuru neviens nav aizņēmis, un sāk urbt — var būt, ka laimēsies. Tādu 6-i urbumu tad arī sauc par «meža kaķi», bet to īpašniekus — par «vaildketeriem».

Laiku pa laikam Amerikā parādās tūkstošiem «vaildke-teru». Tas notiek tad, kad kaut kādos, parasti maz apdzīvotos rajonos vai nu atrod naftu, vai arī paklīst baumas, ka tur to var atrast. Lielās sabiedrības neliek šķēršļus šādai «pašdarbībai». Ģeoloģiskā izlūkošana un izmēģinājuma urbumi taču maksā naudu. Vai tad nav prātīgāk ļaut, lai rīkojas «privātā iniciatīva»? Tik un tā nafta, ja tā tiks atrasta, nonāks lielo sabiedrību rokās.

Līdz pat mūsu dienām Amerikā atceras «melno drudzi», kas plosījās 30. gadu sākumā. Austrumteksasā tika konstatētas lielās naftas pazīmes. Desmitiem tūkstošu cilvēku traucās turp. Savu mērogu un traģisma ziņā Teksasas «melnais drudzis» neatpalika no slavena Klondaikas «zelta drudža».

Atcerieties Džeka Londona šausmu stāstu «Tālā novadā», kur aprakstīta to ļaužu traģēdija, kuri, dzīdamies pēc zelta graudiņiem, zaudēja savu cilvēcisko izskatu. «Tā kā trūka svaigu dārzeņu un fizisku kustību, viņu organismi novārga un visu ķermeni pārklāja riebīgi, sarkanvioleti izsitumi. Tomēr viņi neņēma vēra šo brīdinājuma zīmi. Pēc tam muskuļi un locītavas sāka pietūkt, āda kļuva melna, bet mute, smaganas un lūpas pieņēma bieza krējuma krāsu. Taču kopējā nelaime viņus nemaz netuvināja — gluži otrādi, cingai arvien pieņemoties, katrs klusībā ļauni priecājās par otra jaunajām slimības pazīmēm.

Abi galīgi pārstāja rūpēties par savu ārieni un reizē arī zaudēja viselementārākās uzvedības paražas. Būdiņa pārvērtās par īstu cūku

midzeni, lažas vairs neviens nesa-klāja, netika arī gādātas svaigas priežu zaru galotnītes guļvietām. Vislabprātāk viņi būtu palikuši savās migās un nemaz nelīduši ārā no segām, tomēr tas nebija iespējams, jo sals kļuva nepanesami griezīgs, un kurtuve aprija milzum daudz malkas. Bārda un mati abiem izauga gari un savēlās pinkās, bet no viņu drēbēm šķebīgi būtu novērsies pat lapatlasis. Tomēr vīri par to nelikās ne zinis.»

Bargajās Austrumteksasas prērijās «melnā drudža» gados bija redzamas vēl drausmīgākas ainas. Ja ne bads un cinga, tad citas nelaimes pļāva bagātību meklētājus. Bet galvenais bija tas, ka, neprātīgi dzīdamies pēc aizslīdošās miljonu mirāžas, cilvēki kļuva arvien zvēriskāki, zaudēja visu cilvēcisko, plosīja viens otra miesas un pārkoda viens

otram rīkli. Taču atšķirībā no Klondaikas posta šoreiz neatradās tāda rakstnieka kā Džeks Londons, kas pavēstītu pasaulei par desmitiem tūkstošu cilvēku sirdi stindzinošiem likteņiem, par izirušām ģimenēm, izgaisušām cerībām un izpostītu dzīvi.

... Ne visai sen man gadījās noskatīties kādu savdabīgu sporta sacensību, kas laikam gan ir viena no vispopulārākajām Teksasā. Tā saucas par rodeo. Teikšu atklāti — varena izrāde. Vispirms sacenšas jātnieki uz neiejātiem zirgiem. Uzvar tas jātnieks, kas visilgāk noturas uz šāda zirga.

Pēc tam atkārtojas tas pats, tikai ne vairs uz zirgiem, bet gan uz mežonīgiem vēršiem. Bail skatīties uz saniknotajiem dzīvniekiem, kuri met pret zemi kovbojus, kas uzrausušies tiem uz muguras. Es neredzēju nevienu, kam būtu izdevies noturēties kaut vai minūti. Un, noraugoties uz klibojošiem jātniekiem — kovbojiem saplēstās drēbēs, sasistām, zilumiem noklātām sejām, kuri sūri grūti pelna savu dienišķo maizi, man ienāca prātā «vaildkeleri». Tikai ļoti retam no viņiem izdevās noturēties uz muguras gadījumam, kas spārdījās visādi, kā vien iespējams. Bet lie-lum lielo vairumu no viņiem dzīve bez žēlastības samala. Pats Hants reiz teica:

— Naftas meklēšana ir riskanta spēle. Laikam gan tikai viens no trīsdesmit urbumiem var izrādīties produktīvs. Un tikai vienam no trīsdesmit naftas meklētājiem var paveikties. Pārējie paliks bez biksēm.

Hanta grāmatvedība attiecībā uz veiksmīgo un neveiksmīgo skaita samēru ir acīm redzami izpušķota. Bet par biksēm jāsaka, ka būtu ļoti labi, ja viss aprobežotos tikai ar biksēm vien!

Hants bija viens no tiem nedaudzajiem, kuriem paveicās.

Lasītāji droši vien vaicās: atkal nejauša veiksme? Geti-jam paveicās, Hantam palīdzēja laimīgs gadījums — veiksminieki vien ir,

kurus autors dēvē par «izņēmumiem». Varbūt Amerika patiešām nemaz nav tik grūti kļūt par miljardieri, jānogaida tikai laimīgs gadījums?

Nē, tas tā nebūt nav. Runa patiešām ir par ārkārtējiem izņēmuma gadījumiem, par nejaušu apstākļu ļoti retu sagadīšanos, kā rezultātā daži atsevišķi cilvēki kļuvuši ba-gāti. Tikai simtiem tūkstošu, miljoniem neveiksminieku,

kas cerēja ātri iedzīvoties bagātībā, cieta krahu, dzīdamies pēc šis mirāžas, viņus nemaz nav iespējams saskaitīt, un viņu vārdi nav zināmi atklātībai, bet Getijs, Hants un vēl daži citi, kam izdevies izķepuroties, tiek izmantoti kā ēsma, lai pievilinātu visā pasaulē vēl sastopamos vientiešus, un tiek iztēloti gandrīz vai par tipisku parādību. Bet, tā kā šī grāmata stāsta nevis par simtiem tūkstošu un miljoniem amerikāņu, kurus nometis bezdibenī gadījums, kas spārdās vēl trakāk nekā saniknots vērsis, bet gan par untumaināš Laimes mātes stiķiem, par īstiem izņēmuma cilvēkiem, kam izdevies laimēt miljonus uz tramvaja biļeti, tad šie vienuviet sakopotie gadījumi var parādīt mazliet sagrozītu perspektīvu. Šī atruna ir domāta vērīgiem lasītājiem, kuri spēj izdarīt attiecīgus koriģējumus un izprast, kas ir vispārēja parādība un kas ir izņēmuma gadījums.

Desmitiem tūkstošu izputējušu, bankrotējušu, nabadzībā nokļuvušu cilvēku, kas neredz nekādu citu izeju, kā padarīt sev galu, — tā nav abstrakcija, bet gan ir mūsdienu Amerikas drausmīgā īstenība. 1970. gadā vien pēc ASV valdības oficiālajiem datiem Savienotajās Valstīs bankrotēja ap 11 tūkstoši firmu un banku ar kapitālu kopsummā gandrīz 2 miljardu dolāru apmērā.

... Tos, kas atbraukuši uz Ņujorku, parasti ved uz publikai paredzēto galeriju Ņujorkas biržā, kas atrodas slavenajā Volstrītā. Šajā gadījumā acīm redzami ir pārrēķinājušies tie, kas cenšas pārsteigt ārzemnieku iztēli, paradot drudžaini pukstošo amerikāņu biznesa sirdi.

Jāatzīstas, ka grūti iedomāties skatu, kas vēl vairāk pazemo cilvēka cieņu nekā tas, kas redzams šeit, biržā, kur pa milzīgo telpu, nosvīdis un klaigādams, nemitīgi šurp un turp skraida biržas spekulantu pūlis. Pa milzīgo gaismas tablo, kas atrodas kaut kur pie divstāvu zāles pašiem griestiem, nepārtrauktā virknē slīd biržas kotējumu skaitļi. Uz jebkurām izmaiņām zāle reaģē ar skaļu rēkoņu, jo šo skaitļu lēcieni taču nozīmē, ka kādam ir palaimējies nogrābt žūksni naudas, bet kāds cits šo naudu ir zaudējis.

Nē, ne mākslotas bailes laiku pa laikam izķēmo to cilvēku sejas, kuri skraida no telefonu būdām uz kantorī-šiem, kur noformē darījumus. Jebkurā brīdī daudzi no tiem var kļūt un kļūst nabagi. Es redzēju kādu cilvēku — tas bija drukns vīrietis ar kādreiz acīmredzot glītu seju, kas bija izvagota dziļām grumbām. Izspūrušu, ar sānis

nobīdītu kaklasaiti ieraudzīju to brīdī, kad viņš iznāca no

biržas operāciju zāles. Viņa izskats saistīja manu uzmanību, un es pagriezos, lai sekotu viņam.

Šis vēl ne visai vecais vīrietis klīda pa koridoru grīļodamies, laiku pa laikam iestreipuļodams sienā. Pa viņa seju tecēja lielas lāses, un grūti bija pateikt, vai tie bija sviedri vai asaras. Pēkšņi viņš apstājās un sagrīļodamies atspiedās pret sienu. Un tad es ieraudzīju to, kas mani pārsteidza, — viņa acis. Tās bija nedzīvas acis, tāda cilvēka acis, kuram viss ir beidzies. Es nezinu, kas bija noticis dažas minūtes pirms šīs tikšanās Ņujorkas fondu biržas vestibilā. Es nezinu, kas notika vēlāk, kad šis cilvēks nedrošu gaitu izgāja pa greznajām durvīm un grīļodamies aizklīda pa Volstrītu, bet man bija skaidrs, ka šim cilvēkam runa bija par dzīvību . ..

NAFTAS BIZNESS UN... BLUSU SACĪKSTES

Harolds Hants taisa naftu. Nafta izveidoja Haroldu Hantu. Sabiedrība «Hunt Oil Company» auga ļoti strauji. Sērija veiksmīgu gadījumu — un viņš apsteidza daudzus konkurentus. Strauji aug naftas pieprasījums. Tā vajadzīga miljoniem automobiļu, kas kļuvuši par galveno transporta veidu. Arvien vairāk naftas nepieciešams aviācijai un flotei, ķīmijai un metalurģijai. Un Hanta bizness nemitīgi aug un vēršas plašumā. Viņam izdevās iegūt daudzus naftu saturošus zemes gabalus. Viņam pieder vairāki simti urbumu trīspadsmit ASV štatos; galvenie no tiem ir Tek-sasā, Arkanzasā un Luiziānā.

Taču laikam gan visapbrīnojamākais ir tas, ka viņš ir pratis nosargāt savas bagātības no vareno konkurentu alkatīgajām ķetnām. Lai paslēptu no Rokfelleru acīm naftu saturošus zemes gabalus, Amerikā jābūt ārkārtīgi izmanīgam, neparasti veiklam cilvēkam ar galvu uz pleciem. Nesen manās rokās nokļuva slavenās amerikāņu izziņu gada grāmatas «Who is who» («Kas ir kas») 1950. gada izdevums. Tas bija gads, kad šā teksasieša kapitāls, spriežot pēc visa, jau pārsniedza vairākus simtus miljonu. Un šajā izziņu grāmatā, kur jūs varat atrast ziņas pat par maz ievērojamiem cilvēkiem, zemē, kur biezo naudas maku īpašniekus gandrīz vai dievina, par miljardieri Hantu ierakstītas tikai di-vas rindiņas: «Naftas rūpnieks, radio un

televīzijas programmas «Faktu forums» noorganizētājs». Tur nav pat tradicionālā dzimšanas gada un vietas.

Ko lai saka, Hants prata dziļi konspirēties, slēpjoties no Rokfelleru alkatīgajām un garajām rokām, kā mēdz teikt, tālāk no grēka. No pagrīdes un nemiņas viņš iznira tikai 50. gadu vidū, tad, kad viņa varenie konkurenti vairs nevarēja viņu nožmiegt kā mušu. Starp citu, pat vēl tagad Hants nemēdz ielaisties sarunās par savu biznesu un savu bagātību. Un cēlonis tam nebūt nav kautrība, kaut gan pēdējos gados Hanta attieksmē pret reklāmu vērojamas zināmas izmaiņas. Bet par to vēlāk.

Nafta nav mērķis, nafta ir līdzeklis. Hanta mērķis ir nauda. Es nezinu, vai Harolds Hants ir lasījis Marka Tvena darbus. Droši vien ne. Viņš nevienu, izņemot sevi, nekad nav cienījis un neko nav lasījis. Bet amerikāņu biznesmeņu bausli, ko formulējis izcilais satīriķis, viņš, pats to nemaz nezinādams, izpilda nelokāmi. Šis bauslis skan šādi: «Saraus naudu. Saraus pēc iespējas vairāk. Saraus godīgi, ja vari, un negodīgi, ja citādi nevar.» Hants dod priekšroku to iegūt negodīgi. Godīgi viņš nemaz nevar. Viņam pats galvenais ir saraust naudu. Bet kā, tas nav tik svarīgi.

Pēdējos gados Hants laidis savus taustekļus arī ārpus Savienotajām Valstīm. Kopa ar saviem četriem dēliem un divām meitām, pareizāk sakot, ar savu meitu vīriem, viņš pastiprināti cenšas iekļūt to zemju ekonomikā, kuras nevar noturēties pret viņa spiedienu. Ejot sava sensenā paziņas un konkurenta Getija pēdās, Hants ieguva lielu naftas izmantošanas koncesiju Tuvajos Austrumos — Kuvei-tas emīrs 1958. gadā noslēdza ar viņu darījumu. Pats Hants šo koncesiju nosauca par «fantastisku». Arābu zemēs to sauc citādi — par laupīšanas koncesiju. Tiesa gan, šis kumoss ir daudz mazāks, nekā viņš bija iekārojis.

Aiz skaudības par Getija veiksmi zaudējis ēstgribu un miegu, Hants nolēma doties pa viņa pēdām. Kādā

1958. gada pavasara dienā no Dalasas lidostas, tādā laikā, kad tur bija maz cilvēku, no tēla rezerves skrejceļa pacēlās gaisā liela transatlantiska lidmašīna. Ar milzīgo gaisakuģi lidoja tikai daži cilvēki, kas automašīnā ar aizklātiem logiem piebrauca tieši pie lidmašīnas trapa un, slēpjot sejas zem dziļi uzbāztām platmalēm, steidzās pazust lidmašīnas salonā. Neviens nezināja ne šo noslēpumaino pasažieru uzvārdus, ne ari to, uz kurieni lido šī lidmašīna, kas pacēlās gaisā ārpus saraksta.

Tikai pēc dažām dienām Dalasas biznesmeņu klubu pastāvīgie apmeklētāji pamanīja, ka nav Hanta. Tomēr neviens nevarēja lāgā pateikt, kur viņš īsti atrodas. Visbagātākais Dalasas iemītnieks bija prom ne vairāk, ne mazāk kā pusgadu. Visu šo laiku viņš nebija nekur citur kā Ku-veitas šeiha galmā. Tieši uz turieni tajā pavasara dienā devās lidmašīna, kurā atradās Hants un daži viņa palīgi.

Greznas pieņemšanas un lepnus izbraukumus, bagātīgas veltes un glaimīgas pārrunas, lūgumus un šantāžu — to visu laida darbā Hants, lai izkaulētu no Kuveitas valdnieka neticami bagātīgu koncesiju. Tomēr vienlaikus ar amerikāni Kuveitā atradās arī lielas japāņu naftas rūpniecības sabiedrības pārstāvji. Vēlāk Hants sūkstījās, ka japāņu dāvanas bijušas bagātīgākas un solījumi dāsnāki. Tāpēc viņam neizdevās iegūt visu, diezgan daudz dabūja arī japāņu biznesmeņi. Hants bija saniknots. Lielāka sarūgtinājuma viņam nevarēja būt. Vienīgais, kas viņu mierināja, bija tas, ka iegūtā koncesija solīja

milzīgu peļņu.

Pēc tam sekoja jauns pirkums. Viena no vislielākajām sensācijām naftas ieguves jomā bija milzīgu naftas krājumu atrašana Lībijas tuksneša dzīlēs, par kuriem agrāk nekas nebija zināms. Speciālisti domā, ka drīzumā Lībijā vien tiks iegūts tik daudz naftas, cik 60. gadu vidū ieguva visās Vidējo un Tuvo Austrumu valstīs.

Dievs vien zina, kā šim biznesmenim izdevās uzlikt ķepu naftas jūrai, kas burbuļo Lībijas dzīlēs. Bet fakts ir un paliek fakts — naftas ieguves koncesijas, ko savās rokās sagrābis izmanīgais teksasietis, aptver milzīgu teritoriju, kuras apmērs pārsniedz 11 miljonus akru. Uz reportieru jautājumu, kā tas viņam izdevies, viņš ar lielību, kas, pēc amerikāņu domām, ir tipiska teksasiešiem, atbild:

— Mana politika ir pirkt visu, pirkt visur.

Un patiešām, viņš pērk visur: Pakistānā tiek meklēta urana rūda, Libērijā viņš ekspluatē naftas pārstrādāšanas rūpnīcas, Austrālijā (pavisarņ netālu no Teksasas) meklē naftu.

Pēc Kuveitā piedzīvotā sarūgtinājuma fdants vairs nekur nebrauca. Braukāt pa pasauli, meklējot jaunus bagātības vairošanas avotus, viņš uzdeva saviem četriem dēliem un abiem znotiem. Lai viņi paši rauš bagātību. Pats Hants kā ērce piezīdās Amerikas dzīlēm. Viņam piederošie naftas ieguves uzņēmumi Austrumteksasā otrā pasaules kara gados deva vairak naftas, nekā šajos gados ieguva Vācija, Itālija un Japāna kopumā.

Pēc kara šis biznesmenis sapirka naftu saturošus zemes gabalus daudzos citos Amerikas rajonos. Viens no svarīgākajiem viņa pirkumiem ir milzīga naftas atradne Montā-nas štatā.

Bet, lūk, paradokss: fermera ģimenes atvasei biezās akciju pakas, naftas urbjamie torņi un tankkuģi šķiet kaut arī ienesīgs, tomēr nedrošs bizness — tā vien skaties, ka neizput. Sis pēkšņi bagātībā iedzīvojies sīkburžujs norūpējies par savas naudas ieguldīšanu stabilākās vērtībās. Getijs ir pietiekami inteliģents, lai liktu visas cerības uz Rembranta un Geinsboro gleznām, kuru vērtība nekad nemazināsies, turpretim mazizglītotais un vulgārais Hants pēc pagājušā gadsimta jaunbagātnieku klasiskajiem paraugiem par vienīgo vērtību uzskata zemi, visnekustamāko no visiem nekustamiem īpašumiem.

Viņš tagad ir kjuvis par vienu no vislielākajiem amerikāņu muižniekiem. Viņam piederošo lauksaimnieciski izmantojamo zemju apmērus — tos vērtē ap 200 miljonu dolāru — var salīdzināt ar Latīņamerikas bagātnieku milzīgajām latifundijām. Tikai vienā no viņam piederošajām rančo, kas atrodas Vaiomingas štatā, ir 9 tūkstoši govslopu un 12 tūkstoši aitu.

Bet bizness ir bizness. Un naudasmaiss neaprobežojas ar aitkopības idilli vien. Viņam pieder konservu rūpniecības uzņēmumi,

citrusaugu un riekstu koku plantācijas, pārtikas rūpniecības fabrikas un rūpnīcas un farmaceitiskie uzņēmumi, kur tiek utilizēti visi Hanta lauksaimniecības kompleksa lopkopības fermu un lopkautuvju produkti. Viņam pieder arī milzīgi mežu masīvi. Ne jau tāpēc, ka viņš mīlētu dabu: mežrūpniecība ir ļoti ienesīga, bet Hants nekad nepalaidīs garām izdevību nopelnīt.

Sarežģīts komplekss. Milzīga saimniecība. Miljonu apgrozījumi. Un pilnīgi likumsakarīgi rodas jautājums: bet kā gan ne visai izglītotais uzņēmējs, kam nav speciālu zināšanu naftas rūpniecībā, finansu un rūpnieciskās ražošanas jautājumos, var tikt galā ar visu šo grūti vadāmo daudznozaru saimniecību? Kādā veidā viņam izdodas vadīt lietas, kuru fineses viņam ir tumšas kā meža biezoknis?

Nekādā veidā. Viņš neuzskata par vajadzīgu apgrūtināt sevi ar biržas konjunktūras studēšanu un ģeoloģisko karšu pētīšanu. Taču Dalasas naudasmaiss nebūt nav dīkdienis. Kā jau pastāstījām, viņš katru dienu punktuāli ierodas savā kabinetā. Tur no visām ASV malām saplūst daudzās speciāli nomātās kabeju līnijas. Ar neatslābstošu uzmanību viņš seko nepārtrauktai skaitļu virknei, kuri rindiņu pie rindiņas nomaina cits citu uz liela gaismas tablo, kas piestiprināts pie sienas tieši virs rakstāmgalda. Bet tie nav biržas akciju kotējumu punkti, un vadi nesavieno kabinetu ar Ņujorkas un Čikāgas fondu biržām.

Ne mazums naudas iztērēts, lai nekavējoties uzzinātu pašus pēdējos jaunumus no ... Amerikas lielākajiem hipodromiem. Tieši šie jaunumi, katra brauciena rezultāti, tiek paziņoti ar mazo spuldzīšu nepārtrauktu mirgošanu uz gaismas tablo Harolda Hanta darba kabinetā. Par lo, ka Hants ir kaislīgs spēlmanis, jau tika pastāstīts iepriekš. Nemēģināšu apgalvot, ka, aizritot gadiem, nekas nebūtu mainījies. Pārmaiņas ir. Miglā tītajās jaunības dienās Hants blēdījās, apspēlējot meksikāņu mežcirtējus, sēdēdams uz zemes un dalīdams nosmulētas kārtis uz otrādi apgriezta vejas groza, un pēc tam, kā zaķis mezdams cilpas pa mežu, laida kājām vaļu, aiznesdams līdzi laimēto naudu, turpretim tagad vejas grozu nomainījusi elektronika un viņam ne no viena vairs nav jābēg, jo viņš pats tagad var panākt jebkuru.

Hanta kabinetā gar sienām ir milzīgi skapji. «Kartotēkai, kas šeit glabājas,» norādot uz skapjiem, saka kabineta īpašnieks, «ir nesamaksājama vērtība. Tā ir visu Ziemeļamerikas šķirnes rikšotāju ciltsgrāmata.» Droša informācija, kuru viņš saņem par attiecīgu maksu, vesels bars sīku blēžu, kas rosās pa hipodromiem un bosa interesēs bez jebkādas cieņas pret kriminālkodeksu laiž darbā visvisādus āķīgus trikus un tumšas mahinācijas, dod savu labumu: Hants atzīstas, ka summa, ko viņš ik gadus laimē zirgu skriešanās sacīkstēs, sasniedz ap miljonu dolāru.

Starp citu, šim dižvīram nevar pārmest, ka viņa intereses ir

šauras. Viņš spēlē ne tikai zirgu skriešanās sacīkstēs. Gaiļu cīņa un beisbols, bokss un suņu skriešanās sacīkstes, golfs un dievs vien zina kas vēl — tas viss interesē un pilnīgi aizrauj Hantu. Viņš vēl arvien bēdājas par savu lielo neveiksmi, ko viņš piedzīvoja 1956. gadā, kad notika pasaules čempionāts beisbolā. Viņš derībās lika 300 tūkstošus dolāru par jeņķu komandas uzvaru, bet tā piedzīvoja katastrofisku sagrāvi,

Nu, bet bizness? Kas ar to nodarbojas tajā laikā, kad boss ar saviem draugiem apspriež rikšotāju labās un sliktās īpašības vai blusu sacīkšu peripetijas? Miljardieris algo veselu komandu speciālistu. Jau pēc pirmajām veiksmēm naftas biznesā, nepārvērtējot savas zināšanas un prasmi, viņš sāka iesaistīt savā biznesā pieredzējušus ļaudis — administratorus un finansistus, inženierus un ģeologus. Valstī, kur visu pērk un visu pārdod, talants un zināšanas ir tāda pati prece kā nafta un makaroni. Tos var pārdot un pirkt. Hants pērk.

Hanta milzīgo uzņēmumu tagad vada vesels štābs augsti kvalificētu speciālistu. Bet pats īpašnieks pat nepūlas vadīt tā darbību. Viņš to uzticējis veiklajam un pieredzējušam Sidnejam Latamam, cilvēkam, kurš bezgalīgi uzticīgs savam bosam un kuru sauc par «Hanta labo roku», Hanta karaļvalsts vezīram un valdniekam.

Reģentu padomē, kuru vada Latams, ir Hanta dēli, kā arī viņa meitu vīri. Tie visā visumā jau ir pavisam citādas formācijas ļaudis, it īpaši znoti. Tētiņš ne vien parūpējās par to, lai iemiesotu un ieaudzinātu dēlos savas biznesmeņa īpašības — cietsirdību un nekaunību, izmanību un neatteikšanos ne no kādiem līdzekļiem mērķu sasniegšanā, melīgumu un pirātisku varmācību, bet arī pacentās pamatīgi noslīpēt šo izmeklēto īpašību buķeti, ļaujot viņiem iegūt speciālu zināšanu krājumu finansu, ģeoloģijas un inženiertehnisko zinātņu jomā. Latams — tā ir laba lieta, bet paša acs ir labāka.

Daudzus gadus Hantam nevarēja pārmest pārmērīgu tēvišķīgu gādību. Viņam grūti saprast kaut ko tādu, kam nav tieša sakara ar naudu. Bērnu čalas, sprogainās galviņas un bikšeles — tas viss ir svešs biznesmenim, tāpēc atvases pilnīgi atradās mātes ziņā.

Izņēmums bija tikai vecākais dēls, kuru kopš viņa dzimšanas dienas 1918. gadā gatavoja troņmantnieka lomai. Un ari savu vārdu viņš ieguva atbilstoši šai izraudzītajai lomai — Haroldsons Lafajets Hants II — gluži kā tēvs. Kad Hants Otrais sasniedza 19 gadu vecumu, tēvs viņu ieskaitīja korporācijas valdē. Visās malās gan pazīstamiem, gan nepazīstamiem cilvēkiem Hants, vecākais, skandināja: «Mans Gesijs ir visgudrākais no visiem cilvēkiem, kādus es jebkad esmu pazinis. Neviens tik labi nepārzina naftas biznesu kā viņš. Neviens suns tā nesaož medījumu, kā mans Gesijs saož naftu.»

Vai nu tās bija Hanta, vecākā, jaunības grēku un izlaidīgās dzīves sekas, vai arī vienkārši liktenis bija nolēmis atriebties miljardierim par

viņa pārmērīgajām mīlas dēkām, lai atjaunotu dabai raksturīgo līdzsvaru, lai kā tas arī Initu, bet troņmantnieks pievīla tēva cerības. Jaunais Hants, kas pēc ārējā izskata ir vecā Hanta precīza kopija, tagad pilnīgi pārvērties par kretīnu. 1946. gadā Hants Otrais sajuka prātā. Tika aicināti vislabākie ārsti. Kāda no ārzemēm atvesta slavenība izdarīja sarežģītu operāciju. Nekas nelīdzēja. Un nu jau vairākus gadus villā, kas atrodas blakus Hanta mājai, dzīvo Hants, jaunākais, pavadot savus vajas brīžus bērnu rotaļās. Tētiņš viņam iekārtojis greznu mitekli. Hantu, jaunāko, parasti pavada pikanta blondīne, kas par to saņem lielus honorārus, jo tētiņš lolo cerību, ka varbūt viņa spēs atgriezt princi dzīvē.

Hants ir neremdināmu bēdu nomākts. Protams, viņam raksturīgā veidā. Pat viņa bēdām ir pilnīgi noteikta izteiksme — dolāros. Reiz Harolds Hants ar nicīgu godkāri paziņoja reportieriem, ka slimā dēla uzturēšana viņam izmaksājot 250 tūkstošus dolāru gadā . ...

Vecākā dēla slimība lika Hantam sevišķu uzmanību pievērst savām pārējām atvasēm. Tagad Hanta uzņēmumos dažādus amatus ieņem viņa dēli — Nelsons Bankers Hants, Viljams Herberts Hants un visjaunākais dēls — Lamars Hants. Darbā iesaistīti arī abu viņa meitu vīri. Tos Hants izvēlējās ļoti rūpīgi. Izprecinot Hanta meitas, viņu jūtas netika ņemtas vērā. Uzskats, ka «laulības tiek slēgtas debesīs», Hantiem nav pieņemams. Hantiem laulības ir vairāk nekā pasaulīga lieta. Un kaut gan jādomā, ka līgavaiņiem zobus miljardieris neskatījās, tomēr viņš tos izpētīja daudz pamatīgāk, nekā vispieredzējušākais Teksasas kovbojs pērkot pētī zirgus. Personīgie konti un radniecības saites, zināšanas naftas biznesā un finansu jautājumos, komerciālais ķēriens, veselības stāvoklis un iedzimtība, izglītība un pazīšanās, veikalnieka talanti un vēl desmitiem citu apstākļu tika rūpīgi izpētīti, pamatīgi apsvērti, un tikai tad katrs no šiem subjektiem tika uzņemts Hantu ģimenes lokā.

Bet, tikko viņi bija uzņemti šīs ģimenes lokā, tiem tūlīt tika uzlikti iemaukti. Viņiem pilnīgi un bez ierunām jāpakļaujas ģimenes galvas gribai, uzticīgi jākalpo Hantu miljonu saraušanas darbā. Tādējādi Hants, kas savu karjeru sāka pie Arkanzasas spēļu nomu zaļajiem galdiem, joprojām ir palicis par spēlmani arī tagad, kad nejaušs gadījums viņu pacēlis biznesa Olimpa virsotnē.

... Tā nu viņš sēž, šis druknais vecis ar uzblīdušu seju, samudžinātu sirmu matu cekulu un izbalējušām acīm, tumšā uzvalkā ar gaišu vesti un tauriņveidā sasietu sarkanu kaklasaiti ar baltiem punktiņiem. Viņa priekšā, tieši uz rakstāmgalda viņa kabinetā, uz ne vienreiz vien lietotas salvetes uzklāta vienkārša maltīte: rupjmaize, siers, rozīnes un glāze apelsīnu sulas. Hants ir noskaņots filozofiski. Bezgala sevi iemīlējies, viņš ir pārliecināts, ka viņa paradumiem jākļūst par normu katram amerikānim. Tāpēc viņa maltītei ir reklāmas

un izglītojošs raksturs — viņš to iebauda preses pārstāvju klātbūtnē.

— Baltais cukurs — tā ir inde numur viens, — dziļdomīgi sludina jaunizceptais pravietis. — Baltie milti — tā ir inde numur divi, taukvielas — inde numur trīs.

Šis naudasmaiss ir bezgalīgi apmierināts ar sevi. Viņš pamāca klātesošos, cenšas tiem iestāstīt, ka ir atklājis ilga mūža un labklājības noslēpumu un ka šis noslēpums ir ārkārtīgi vienkāršs. Tā saturs ir tas, ka «jāizvairās lietot uzturā baltas krāsas produktus».

Jādomā, ka sakarā ar šo graujošo atklājumu pazīstamais Viskonsinas universitātes profesors Roberts Lepmans steidzīgi revidē savus ilggadīgā darba rezultātā izdarītos secinājumus, kurus viņš izklāstījis nesen Amerikas Savienotajās Valstīs iznākušajā grāmatā par viņa plašajiem pētījumiem. Neko nezināms par baltās krāsas nozīmi uzturā, nabaga profesors Lepmans acīmredzot sava naivuma dēļ uzskata, ka «svarīgs moments bagātu cilvēku raksturojumā ir tas fakts, ka viņi dzīvo ilgāk nekā pārējie ASV pieaugušie iedzīvotāji». Un zinātnieks secina: kā liecina statistika, «pieaugot vecumam, amerikāņu bagātības vidējais apmērs palielinās». Citiem vārdiem sakot, lielu bagātību īpašniekiem neatkarīgi no tā, kādas krāsas produktus viņi ēd, ir spilgti izteikta tendence nodzīvot ilgu mūžu.

Starp citu, vēl nav zināms, kura domas Savienotajās Valstīs gūs virsroku — profesora Lepmana vai miljardiera Hanta. Pagaidām vēl šajā zemē nauda runā skaļāk nekā prāts un talants.

DALASA — OMULĪGA VIETIŅA!

Ekstravagance, jūs teiksiet. Tipisks Daiasas stils, teiks amerikānis. Daiasas stils, Teksasas manieres ikdienišķā dzīvē, biznesā, politikā — šie izteicieni arvien biežāk parādās amerikāņu preses slejās. Bet Hantu dēvē par vienu no tipiskākajiem Teksasas pārstāvjiem, Daiasas sabiedrības pīlāru. Patiesību sakot, par glābjamās pilsētas — Dala-sas pilsoni dievu viņš kļuva ne pārāk sen. Pēc klaiņošanas pa pilsētām un ciematiem, dzenoties pēc dolāriem, viņš tajā apmetās uz dzīvi tikai 1938. gadā. Bet kopš tā laika Dalasa atstājusi savu iespaidu uz Hantu un Hants savukārt daudz ko ietekmē Dalasā. Kāds tad īsti ir šis stils, no kurienes tas cēlies, kā izskatās, kādas briesmas sevī slēpj?

Pēc liktenīgajiem šāvieniem, kas Savienoto Valstu prezidentam maksāja dzivību, Amerikā parādījusies literatūras straume, veltīta Teksasai vispār un it īpaši Dalasai. Šīs literatūras vidū ir daudz mazvērtīga, sensācijai domāta, daudz seklu anekdošu, šauru teoriju, smieklīgu secinājumu. Bet ir arī nopietnas pārdomas, kas rada neapšaubāmu interesi. Pie šāda veida pārdomām var pieskaitīt Teksasas universitātes socioloģijas profesora Risa Makgija rakstu «Nelaimes saknes». Atļaušos sniegt izvilkumus no šā raksta.

«Aiz ziedošām druvām,» raksta Riss Makgijs, «lieliskām šosejām un debesskrāpjiem, kas sniedzas mākoņos, slēpjas bargs štats, kas pieradis pie varmācības. Tā klimats un kultūra nav sevišķi mainījušies kopš tā laika, kad pirms 130 gadiem pirmie pārceļotāji atkaroja šo mežonīgo tuksnesi Meksikai vai drīzāk indiāņu ciltij — komančiem, kuriem tas faktiski piederēja. Vēsturiskā attīstība un sīvā cīņa atstājusi savu iespaidu uz štata un tā iedzīvotāju raksturu. Šejienes klimats vien var gada laikā salauzt cilvēkus, kam trūkst izturības. Gaisa kondicionēšanas ietaises un centrālā apkure palīdzēja to padarīt ciešamu, bet ne vairāk. Pirms simt gadiem pirmie pārcejotāji rakstīja saviem tuviniekiem, ka Teksasa — tā ir elle. Tā joprojām ir un paliek elle.

Strīdu, ko Minesotā izšķir ar dūru palīdzību, Teksasā izšķir, nogalinot pretinieku. Hjūstona un Dalasa ir kļuvušas slavenas ar to, ka no visām amerikāņu pilsētām tajās ir vislielākais slepkavību skaits. Slepkavību skaita pieaugums Teksasā galvenokārt ir vienkāršo pilsoņu individuālo pū}u rezultāts. Privātīpašums Teksasā vispirms ir jā-.1 izstāv pašam šis mantas īpašniekam, un, ja jums ir pavēlēts aizvākties ar labu un jūs šai pavēlei nepaklausāt, tad I us riskējat samaksāt ar savu dzīvību par šādu vilcināšanos.»

Omulīgi vietiņa ir šī Teksasa, vai nav tiesa!? Bet Da-lasa laikam gan ir visomulīgākā pilsēta šajā omulīgajā štatā. Starp citu, pilsētas

ārējais izskats ir visai pievilcīgs. Tās centrs, man šķiet, ir pat skaists. Milzīgās modernās ēkas, kas celtas no stikla, alumīnija un plastikāta, pārsteidz un rada sajūsmu.

* * *

Lai būtu atļauts autoram šeit izdarīt nelielu atkāpi. Es nekādi nevaru piekrist tiem, kuri šķiļ retoriskus zibeņus un pērkonus par visjaunāko arhitektūras stilu, kas tagad ietekmē daudzu Eiropas pilsētu ārējo izskatu, bet jo sevišķi vērojams Amerikas lielākajās pilsētās.

Kritiķi runā par kaut kādu šā stila vienveidību, ko rada taisnās līnijas un gludās plaknes. Ilgojoties pēc kolonnām, kapiteļiem un smagnēja masīvuma ar ļoti daudziem izgreznojumiem un rotājumiem, viņi ir gatavi nolādēt moderno arhitektūras stilu, nekautrēdamies pat izdarīt sitienus zem jostasvietas un biedēdami ar buržuāziskās ietekmes iespiešanos ar ķecerīgu arhitektūras formu palīdzību.

Neticami, bet fakts: uzturoties Amerikas Savienotajās Valstīs, man gadījās būt klāt, kad notika vairāku amerikāņu arhitektu nikna diskusija. Modernā stila pretinieki, uzbrūkot saviem oponentiem, laida darbā kādu argumentu, kas man šķita dīvaini pazīstams: šis stils, kliedza viens no diskusijas dalībniekiem, ir svešs amerikāniskumam, tas šeit ievazāts no deģenerējošās Eiropas. Un starp ķeceriem, kas pacēluši roku pret arhitektonisko «amerikānismu», viņš minēja francūža Lekorbizjē un krieva Meļņikova vārdu (pēdējais ir daudzu Maskavas ēku, to skaitā arī Maskavā uzceltās slavenās Rusakova kluba ēkas autors, kura pirms diviem trim gadu desmitiem izraisīja dedzīgus strīdus). Tā kunga ceļi patiešām ir neizdibināmi! Es gaidīju visu ko, tikai ne tādu sarunas pagriezienu.

Bet strīdi paliek strīdi, taču jaunais arhitektūras stils iekaro savu vietu. Tā stingrās līnijas ne vien atbilst mūsdienu estētiskajiem priekšstatiem, bet, un tas ir vēl svarīgāk, tās ir radījuši mūsdienu būvmateriāli, celtniecības 'tehnika un industriālais ēku celtniecības paņēmiens. Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados celtie debesskrāpji blakus modernajām ēkām izskatās arhaiski. Tā, piemēram, milzīgais Ņujorkas mūra debesskrāpis «Chrysler» blakus izmeklēti vieglajai, no stikla un alumīnija celtajai augstceltnei «Pan-American» izskatās kā gotiska viduslaiku baznīca, tikai lielāka izmēra.

Attiecībā uz apgalvojumu, ka šis stils ir monotons, jāsaka, ka pietiek pastaigāt pa Parkavēniju Ņujorkā, pa Čikāgas vai Dalasas centru, apskatīt daudzas ēkas Helsinkos un Parīzē, Bukarestē un Vīnē, ielūkoties lieliskā Kaļiņina prospekta stingrajos apveidos Maskavā, un neaizspriedu-mainam cilvēkam kļūs skaidrs, cik sadomātas ir šādas apsūdzības. Ar tādiem pašiem panākumiem var apgalvot, ka alfabēta burti nav pietiekams materiāls, lai izteiktu cilvēku domas un kaislības. Vairāki desmiti elementu, ar kuriem operē mūsdienu arhitekts, dod

iespēju izdarīt neskaitāmu daudzumu kombināciju. Bet mūsdienu būvmateriāli: dažādu krāsu plasti, alumīnijs, tērauds, varš un stikls paver arhitektūrai tādas iespējas, kādas tai nav bijušas visā tas vēstures laikā.

Atļaušos vēl nedaudz aizkavēt lasītāju uzmanību pie šis autora atkāpes. Protams, kad mēs, padomju ļaudis, nokļūstam Amerikas Savienotajās Valstīs, mums nav pieņemams un mēs arī nepieņemsim daudz ko no tā, kas ir šajā zemē. Nav pieņemams pats galvenais — šīs viskapitālistiskākās no visām kapitālistiskajām sabiedrībām dzīves veids. Mūsu gadsimtā, par kuru kāds gudrinieks ar rūgtu trāpīgumu teica, ka tam ir raksturīga vārdu inflācija un jēdzienu erozija, vienam otram tā var likties nodeldēta patiesība, nodrāzta frāze. Cik reižu, atrodoties tajās pašās, kā teica Majakovskis, «R-r-razjunaited steits of Amerika», es domāju par šiem skeptiķiem: «Derētu jums tagad, brālīši, te pabūt, tad gan es paskatītos, kas paliktu pāri no jūsu skepses.» Tā es domāju asinīm notrieptajās Ņūarkas ielās, kur policija un kareivji grāva nēģeru kvartālu namus, domāju, nolūkodamies uz trakojošiem bērčistiem, Forda konveijeru necilvēcisko tempu, domāju, vērojot aurojošo pūli, to jauno ļaužu nosvīdušās sejas un tukšās acis, kuri trakoja, ieraudzīdami savus beztalantīgos un vulgāros elkus, kas raustījās konvulsijās uz estrādes.

Normālam mūsu tautietim drīz vien sāktu trūkt elpas šajā ļoti piesātinātajā pasaulē, kur visam ir viena mēr-mikla, visam ir viens virziens, viss noslēdzas ap vienu asi — dolāru, profītu, izdevīgumu. Lai par ko jūs runātu, lai kāda sabiedrībā jūs apgrozītos, kaut vai visizmeklētākajā, visrafinētākajā un visinteliģentākajā, galu galā viss l'ks reducēts uz problēmu «kas cik maksā», cik saņem Džonsi, kā iekārtojušies Smiti, cik nopelnījis sezonas labākās grāmatas autors, kā producents apšmaucis šā gada labākās filmas inscenētāju.

Vārdu sakot, kad padomju cilvēks nokļūst Amerikas Savienotajās Valstis, viņš neizmežģīs kaklu, meklējot to, kas mums nav pieņemams, — tā te ir pārpilnam, ik uz soļa, turpat degungalā. Teikšu atklāti, vēl jo vairāk man nav saprotams, kāpēc daži «ceļotāji», kā meteori izskraidījušies pa amerikāņu pilsētām un ciematiem, pēc atgriešanās mājās lielā cītībā nopeļ absolūti visu, kas tiem gadījies ceļā gan pa labi, gan pa kreisi. Viņiem, lūk, nekas nav paticis, izņemot nodrāzti tradicionālo «mums patika cilvēki, vienkāršie darba rūķi». Nav patikuši ne lieliskie ceļi, ne serviss — līdz pilnībai izkoptā cilvēku ikdienišķo vajadzību apkalpošanas sistēma (protams, ja viņiem ir nauda), ne ērtie veikali — «supermārketi», modernie kinoteātri, skaistās ēkas un daudz kas cits.

Patriotisms? Nu, kāds gan tas ir patriotisms, ja tu mēģini apgalvot, ka tavas bikses ir vislabākās tāpēc vien, ka tas ir lavas. Vai tad nav daudz lielāks patriotisms, ko paradīja kāds būvinženieris, kas

savā ceļojuma piezīmju grāmatiņā uzskicēja viņam iepatikušos darba operāciju shēmu, ko viņš ieraudzīja būvlaukumā, kas atradās blakus viesnīcai, kurā mēs dzīvojām. Vai tad nav daudz auglīgāks patriotisms, ko parādīja kāds tirdzniecības darbinieks no Kijevas, kurš manā acu priekšā izložņāja kādā milzīgā «supermārketā» visus kaktiņus, laiku pa laikam iesaukdamies: «Lieliski! Kāpēc gan mēs savās mājās nevarētu noorganizēt kaut ko tamlīdzīgu?» Vai tad padomju cilvēkiem nav daudz vērtīgāks tāds patriotisms, kādu parādīja kāds ceļu darbinieks, kuru es sastapu Savienotajās Valstīs un kurš, ieraudzījis nožogotu autostrādes posmu, kur notika būvdarbi, izkāpa no komfortablā autobusa un, pamājis ar roku saviem ceļabiedriem, — tā sakot, brauciet, es jūs panākšu, — saules tveicē visu dienu nokvernēja pie ceļu būves mehānismiem, betona, grants un šķembu kaudzēm.

īsts padomju patriotisms ir radošas jūtas, saistītas ar gādīga saimnieka izjūtu, kurš zina, kāda vērtiba ir tam, ko ar grūtu darbu sasniegusi mūsu tauta, kurš lepojas ar to, ar ko mēs pamatoti varam lepoties, kurš domā, kā labāk iekārtot dzīvi savās mājās, kā izmantot savas tautas labklājības celšanai to, ko atradis un sasniedzis kaimiņš.

Jāsaka vēl daži vārdi, bet šoreiz gan par vieglprātību. ASV ir komplicēta valsts, liela un pretrunu pilna. Tur blakus cita citai eksistē un savijas tādas lietas, kas izraisa gan sajūsmu, gan riebuma drebuļus, gan izbrīnu, gan smieklus ar savu primitīvismu, gan tādas lielas, kas pelna, gan tādas, kas nepelna ievērību un cieņu. Jo vairāk tu pēti šo zemi, apmeklē tās pilsētas un studē tās ekonomiku, runā ar cilvēkiem un lasi vēstures grāmatu sējumus — bet šo rindiņu autors pētī mūsdienu Ameriku jau kādus divus gadu desmitus, — jo sarežģītāka tā izrādās. Nav viegli rakstīt par šo zemi, par tas cilvēkiem, tās problēmām, tas politiku. Tāpēc vēl jo dīvaināk ir tas, ka gadās tādi cilvēki, dažkārt pat ļoti cienījami un autoritatīvi, kuri rīkojas pēc principa «atnācu, ieraudzīju, uzrakstīju».

Kāds izcils un pelnīti iecienīts rakstnieks pirms kāda laika apmeklēja Teksasu. Daudz kas no tā, ko viņš tur ieraudzījis, pārsteidz ar savu vērīgumu. Viņa ceļojuma piezīmes uzrakstītas meistarīgi un ... tāpēc vēl jo sliktāku iespaidu tās atstāj. Viņš savas kritikas uguni, savu pilsonisko degsmi, savu neparasto meistarību izmanto, lai atmaskotu pirmo, kas tam pagadījies ceļā.

. .. Starp citu, spriediet paši: šis literāts apmetās Teksa-sas pilsētas — Hjūstonas lielajā viesnīcā «Sheraton Lincoln» (Dalasā ir tieši tāda pati viesnīca). «Manas mehāniskās gultas galvgalī,» viņš stāsta, «bija novietota tālvadīša-nas pults tā, ka es varēju, nepieceldamies no guļasvietas, programmēt savā atsevišķā numurā notiekošo dzīves procesu. Vienkārši nospiežot pogu, es (ak šausmasl — V. Z.) varēju pasūtīt jebkādu istabas temperatūru un gaisa mitrumu, varēju uzzināt laika prognozi, atmosfēras spiedienu, biržas kursus, sporta sacensību

un rikšošanas sacīkšu tabulu, pēdējās ziņas, beidzot, es varēju pavēlēt pamodināt mani noteiktā laikā ...»

Bet tas vēl nav visbriesmīgākais, kas rakstniekā izraisījis zibeņus un pērkonus. Paklausieties turpmāko notikumu aprakstu:

«Es vakaros nospiedu pogu, noteicu, kad mani jāmodina, un tiku pamodināts diezgan precīzi...

Pirmā sāka mosties istaba, kurā pakāpeniski atjaunojas ārējie, tīri funkcionālie sakari, sistēmas un vide, kas ir loti svarīgi pārvaldīšanas procesiem. Vispirms pati no sevis mazajā hallē iedegās blāva lampiņa. Pēc tam tālvadīša-nas aparātā kaut kas sāka klusi knikšķēt, parādījās klusa rūkoņa, kas atgādināja ar grūtībām atsākušos asinsriti. Es atvēru acis un izlēcu no gultas: kas iededzināja gaismu? Es taču vakar vakarā pats ar savu roku cieši aizslēdzu numura durvis ar patentatslēgu, par ko liecina mazā smaragdzaļā lampiņa — noslēpumainā actiņa, kas iemontēta durvju rokturi koridora pusē? Kas to iedrošinājies? Un tūlīt pat iedegās otra, spilgtāka lampiņa vannas istaba. Pēc tam iedegās stāvlampa manā galvgali, spilgta, mirdzoša, zeltaina kā sešspārnainais zēravs ar marles masku uz sejas. Un pēkšņi viss apartaments pielija ar plafona gaismu. Tālvadīšanas aparāta ierīces izdarīja visu, ko es no tām pieprasīju iepriekšējā vakarā. Troksnis aparātā draudīgi pieauga. Beidzot atskanēja griezīgs elektriskais zvans, kuru es nekādi nevarēju izslēgt, kaut gan nospiedu pēc kārtas visas pogas. Nepārtrauktais griezīgais zvans padarīja mani vai traku, un tūlīt pat kobaltzilajā vannā sāka plūst uzdotās temperatūras ūdens, piepildot numuru ar karsta ūdenskrituma trako šņākoņu.»

Un nobeigumā kā secinājumu lasām šādu šā literāta sentenci, kuram tomēr galu galā bija izdevies atrast piemērotu objektu savai kanonādei: «Tas viss bija diezgan baismīgi . . . No brīvas personas es tagad biju pārvērties par vadāmu personu.»

Apliecinot, ka viss aprakstītais atbilst patiesībai, — man ir gadījies apmesties tādos numuros, kaut gan es neprastu to visu tik meistarīgi aprakstīt, — es uzdrošinos izteikt domu, ka laikam gan, ja «sniega cilvēka» sabiedrībā būtu bijuši talantīgi rakstnieki, tad viņi, nokļūdami mūsdienu klozetā, būtu aplaimojuši savus ciltsbrāļus ar apmēram tādu pašu aprakstu kā minētais.

Protams, nav nekādas vajadzības krist uz vaiga un celt acis pret debesīm sakarā ar elektronu tehnikas ērtu un saprātīgu izmantošanu sadzīvē. Jādomā, ka mūsu bērni visu aprakstīto uzskatīs par pilnīgi parastu lietu un pat mazgadīgie zinās, kura poga jānospiež, lai elektronika nekļūtu nepaklausīga. Starp citu, jāsaka, ka aprakstītais viesnīcas numurs nebūt nav parasta parādība Savienotajās Valstīs, bet pagaidām sastopama tikai vislepnākajās un visdārgākajās viesnīcās. Taču jājaulā, kāpēc tieši tas padarīts par atmaskošanas objektu? Vai ne tāpēc, ka autoram, kā mēdz teikt juristi, bija «vainas prezumpcija» un

viņš metās virsū pirmajam, ko ieraudzīja?

Es nemaz negribu teikt, ka tiesības rakstīt par Ameriku ir tikai mācītiem vīriem, kas gadu desmitiem ir rakņājušies savos dosjē, pētot pieauguma līknes, krišanas taisnes un politikas līkločus, ka Amerikai un amerikāņiem var pieiet tikai ar zināšanu logaritmisko lineālu un ka mākslinieka jūtas un izjūtas te nav svarīgas. Tik tiešām, es esmu tālu no tik šaura prakticisma. Vēl vairāk, es esmu pārliecināts, ka dzejas rinda dažkārt var dot un dod vairāk nekā psei-dozinātnisku spriedelējumu sējumi. Un to pierādījuši ne tikai Gorkijs, Majakovskis, lits un Petrovs.

Mūsu laikabiedrs — jaunais cilvēks un dzejnieks Andrejs Vozņesenskis metās amerikāņu dzīves straujajā virpulī droši vien bez iepriekšējas iepazīšanās ar mūsu monogrāfijām. Bet, būdams iejūtīgs mākslinieks, viņš ar kaut kādu, nevienam nezināmu cilvēka dvēseles antenu un uztveršanas ierīču palīdzību ir uztvēris kaut ko tādu, pie kā apzinīgs pētnieks ja arī nonāks, tad nebūt ne uzreiz. Būdams īsts dzejnieks, viņš to visu sadzinis ietilpīgās un precīzās, spriegās un patiesās rindiņās.

Dzejnieks nenoliedz Ameriku. Viņš par daudz ko ir sajūsmināts un to neslēpj. Viņam patīk arhitektūra:

Paaudžu simts
neuzdrošinājās ko tādu spēt —
Nesošās konstrukcijas pārvarēt.
Akmens stindzeņu vieta, pār zemi vāzusies,
Dziest glāze zilgmes —
tikai bez glāzes.
Viņš jūsmo par Ņujorku:
Dievinu
Tavu daudzstāvu ugunsgrēku,
kas iesniedzas zvaigznēs — paradīzes ēkā.

Šo to viņš nesaprot un nekautrējas atzīties, daudz kas viņam nav pieņemams, daudz ko viņš noraida, par daudz ko ir sašutis:

Brodvejā nolaidos tā, kā ar akvalangu zem ūdens ietu,
Kā zila lampa pagrabā dejoja tava nēģeriete!
Gandrīz biju blakus, bet tu aizzudi projām salīga.
Piedod, ko suku,
ja nesapratu steiga līdz galam.
Es uz jumta kā Sprīdītis pār Ņujorku, vizmā tīto,
Un uz pirksta man spīdīga
tava saule kā bizmārīte.[3]

Apbrīnojami precīzi — man pat nav saprotams, kā viņam tas ir izdevies, — viņš ir uztvēris un izteicis vienu no mūsdienu Amerikas galvenajām pretrunām: grandiozos, elpu aizraujošos cilvēka darba augļus — «Ņujorkas plānojumu», kad cilvēkam-gnomam dažkārt pat

grūti ticēt, ka tas viss veikts ar viņa rokām, un līdzās sabiedrības niecīgais ideāls, sabiedrības, kuras saule kā kukainītis var novietoties uz dzejnieka mazā pirkstiņa.

* 3 3

.. . Taču atgriezīsimies Dalasā — pilsētā, kas ir neparasta standartizētajā Amerikā, pilsētā, kur sevišķi spilgti izpaužas kontrasti, pilsētā, kur bagātie ir ļoti bagāti un nabagie ir sevišķi nabadzīgi, krāšņajā pilsētā, kas kontrastē ar skarbo dabu, pilsētā, bez kuras Hants nebūtu kļuvis par Hantu.

Ugunis mirdzošie debesskrāpji, greznās burleskas, nakts klubi ar striptīzu, kur izmanto konveijeru sistēmu, lai pārrijušamies viesiem demonstrētu simtiem kailu sieviešu ķermeņu, un pat vairāk nekā miljons iedzīvotāju, kas dzīvo šajā pilsētā, — tas vēl nav galvenais Dalasā. Galvenais ir bankas: «Republic National Bank of Dailas», «First National Bank in Dailas», «Mercantile National Bank of Dailas», «Texas Bank and Trust Company».

Patiesību sakot, tieši ap šim bankām un šo banku dēļ arī izveidojās pilsēta. Dalasa savā ziņā ir unikāla pilsēta — tā laikam gan ir vienīgā lielpilsēta Savienotajās Valstīs, kura neatrodas pie kuģojamas upes. Pirms simt gadiem tuksnešainās prērijās bez jebkāda redzama iemesla sāka veidoties Dalasa, kas nav ne robežpilsēta, ne jūras, ne upes osta, ne dzelzceļa mezgls. Par savu izveidošanos un izaugsmi tai jāpateicas dažiem uzņēmīgiem augļotājiem, uz kuru kantoriem sāka vest savus dolārus vispirms kokvilnas plantāciju īpašnieki, pēc tam jaunbagātnieki, kas ar naftas biznesu bija sarausuši miljonus, un pašos pēdējos gados cilvēki, kurus padarīja bagātus elektronika un raķešu būve. Dienā ielas piepilda «baltās apkaklītes» — klerki, kas sargā banku seifus.

Dalasas mietpilsoņu godkārīgā lepnuma objekts ir tas, ka šī pilsēta ierindojusies vienā no pirmajām vietām Amerikas Savienotajās Valstis tajā dzīvojošo miljonāru skaita ziņā. Tikko jūs atbrauksiet Dalasā, jums tūlīt pastāstīs, ka Dalasā salīdzinājumā ar citām ASV pilsētām sezonas laikā (no oktobra līdz martam) notiek visvairāk balles vakaru — 150, ka to organizēšanai tiek iztērēts vislielākais skaits dolāru, ka tajās ierodas vislielākais skaits visskaistāko sieviešu, kuras ir izrotājušās ar vislielāko skaitu visdārgāko vērtslietu, ka tur tiek apēsts vislielākais daudzums visgardāko ēdienu un izdzerts vislielākais skaits pudeļu vislabākā franču vīna un ka līksmojošo ausis tīksmina vislielākais skaits orķestru, kuros spēlē vislielākais skaits Amerikas vislabāko mūziķu.

Ja jums neizdosies laikā apturēt dalasieša vārdu plūdus, bet to izdarīt ir ārkārtīgi grūti, tad viņš jums vēl pastāstīs, ka Dalasā atrodas Savienoto Valstu visizsmalcinātākais un, protams, ari pasaulē vislielākais veikals «Neiman-Marcus», kur jūs, iegriezies aiz gara laika,

varat nopirkt viselegantāko greznuma lietiņu pasaulē. Šis nieciņš ir 50 kvadrātcentimetru liels neapdzīvotas salas modelis, kas izgatavots no tīra zelta, ar platīna klintīm, smaragda palmu birzi un briljanta Robinsonu Kruzo. Šī rotaļlietiņa maksā tikai simt tūkstošu dolāru. Vai jums to iesaiņot?

Starp citu, ar to vēl nav izsmelts visu šo «vis . . .» uzskaitījums. Jums pastāstīs, ka Dalasā atrodas pasaulē visapbrīnojamākā banka, kur galvenās operāciju zāles griesti ir no tīra zelta, un pabeigs šo panegiriku par visiem šiem «vis. ..» ar sajūsmā pusčukstus izteiktu frāzi, ka visbagātākās zemes — Amerikas visbagātākais cilvēks dzīvo Dalasā un ka viņu sauc Haroldsons Lafajets Hants.

Daudz pieredzējušie franču žurnālisti, kurus, varētu domāt, grūti pārsteigt un kuri ir redzējuši Nicu un Monte-karlo, Marseļu un Lionu, nokļuvuši Dalasā, apmulsa un Parīzes žurnālā «Express» to izteica šādi: «Nevienā pasaules pilsētā drausmīgā naudas vara neizpaužas tik spilgti kā šajā pilsētā, kur dzīvo miljons iedzīvotāju. Tādu sabiedrisko iekārtu droši vien varēja novērot varbūt tikai Venēcijā dodžu valdīšanas laikmetā. Šī iekārta izveidojās pavisam vienkārši: grupa pilsoņu, kuri apvienojušies klubā ar nosaukumu «Balto pilsoņu padome», kas pirmajā mirkli šķiet pavisam nevainīga iestāde, pēdējo 25 gadu laikā neierobežoti un nekontrolēti lemj Dalasas likteņus. Pašlaik šajā klubā apvienoti 238 cilvēki. Viņiem ir viena kopēja iezīme — tie ir miljardieri, un katram no tiem savā nozarē pieder liels uzņēmums.»

Viens no šīs padomes locekļiem, Stenlijs Markuss, tas pats, kuram pieder «visizsmalcinātākais un vislielākais veikals pasaulē» — «Neiman-Marcus», visai laipns vīrietis ar maigu balsi un nemierīgām acīm, ir ļoti runīgs.

— Mūsu padome, — viņš saka, — tika nodibināta 1937. gadā. Toreiz mēs bijām nodomājuši organizēt lielu starptautisku izstādi un, tā kā tas bija izdevīgi gan pilsētai, gan tās bagātākajiem pilsoņiem, nolēmām apvienoties, lai finansētu šo izstādi.

— Kāds ir padomes izveidošanas princips? Tas ir ļoti vienkāršs. Padomē ir visi tie, kas, nevienam neatskaitoties, var nekavējoties pateikt «ja», kad viņam palūdz simt tūkstošus dolāru.

Jau sen visi ir aizmirsuši 1937. gadā rīkoto Dalasas starptautisko izstādi, nav vairs ne miņas no tās eksponātiem, taču padome ne vien ir saglabājusies, bet pat kļuvusi par neierobežotu lielās pilsētas dzīves noteicēju. Tās ietekmei pakļauta ne tikai Teksasa, ne tikai visi ASV dienvidi, bet šī ietekme jūtama pat Vašingtonā. Ilgu laiku par Dalasas «Balto pilsoņu padomes» priekšsēdētāju bija kāds Sorn-tons — Hanta sirdsdraugs un daudzu viņa dēkaino piedzīvojumu līdzgaitnieks. Nav grūti uzminēt, ka pats Hants ir viens no visietekmīgākajiem šīs padomes locekļiem.

Nevajag iedomāties, ka šis padomes darbība norisinās sēžu kņadā.

Tā pilnīgi iztiek bez zaļā galdauta, bez deputātiem un vēlēšanām. Viss ir daudz vienkāršāk un tajā pašā laikā daudz sarežģītāk. Tā vispār ir ļoti interesanta būšana: dažādu monopolu un korporāciju organizāciju mehānisms, ar kuru tie ietekmē municipālo un valsts politiku. Viens otrs cenšas visu to mazliet vienkāršot. Monopoli, lūk, liekot ministriem un prezidentam darīt to un to un aizliedzot to un to. Patiesībā šī lieta nav nemaz tik primitīva. Nav nekādu šaubu, ka pilsētu un štatu varas iestāžu rīcības līniju un valsts valdošo aprindu politiku nosaka saujiņa visbagātāko un tāpēc arī visvarenāko cilvēku savās interesēs. Bet mehānisms, ar kura palīdzību šie cilvēki ietekmē varas iestādes, ir elastīgs un daudzveidīgs.

Pirmajā mirkli šķiet, ka notiek kaut kas tāds, kam nav nekā kopīga ne ar politiku, ne ar biznesu. Ļoti bagātie džentlmeņi vienkārši atbrauc uz klubu, lai atpūstos, papriecātos un satiktos ar sev līdzīgiem. Klubi, kur pavada laiku ASV biznesmeņi, pilnīgi saprotamu apsvērumu dēļ ir maz izpētīta un maz aprakstīta parādība: naudasmaisi atzīst par labāku slēpt citu acīm savu intīmo dzīvi. Tomēr nebūs pārspīlēts, ja teiksim, ka Ņujorkas un Vašingtonas, Čikāgas un Sanfrancisko, Dalasas un Bostonas aristokrātiskajos klubos lielā biznesa dūži ne tikai atpūšas, bet arī nodarbojas ar politiku, izsaka savas domas, kuras pēc tam atbalsojas ministru un senatoru kabinetos. Slēgtie klubi ir tāda lieta, bez kuras laikam gan nav iespējams izprast mūsdienu Amerikas ekonomisko un politisko dzīvi, tās slepeno mehānismu, nevar saskatīt varas dzensiksnas un zobratus.

Džentlmeņi ar bieziem naudas makiem parasti šos klubus apmeklē vieni, bez sievām, jo laulāto draugu idille tur nav pieņemta. Klubos ir viss — baseini, turku un somu pirtis, meičas (tiesa gan, tās uzturas kluba atsevišķos kabinetos un kopējās telpās parādās reti) un, protams, arī restorāns, kur strādā vislabākie pavāri. Kluba locekļiem ir savi personiskie apartamenti, parasti grezni, kur viņi var staigāt savos rīta svārkos un rīta kurpēs un pakavēties vienatnē vai arī ne vienatnē.

Bet galvenais ir iespēja satikties ar sev līdzīgajiem tālu no pilsētas trokšņa, no svešām un nekaunīgām acīm, no preses uzbāzīgās ziņkāres. Iestāšanās vienā no šādiem klubiem jau pati par sevi ir uzplaukuma pazīme, un tai mūsdienu Amerikā ir apmēram tāds pats raksturs, kāds viduslaikos bija iesvētīšanai bruņinieku kārtā. Katrā gadījumā tam nav mazākas sekas: iestājoties vienā no šādiem klubiem, cilvēks kļūst par savējo visvareno dūžu šaurajā lokā un tiek iepazīstināts ar viņu noslēpumiem. Šādos klubos viesojas ministri un senatori, ģenerāļi un redaktori, ievērojami profesori un lieli izdevēji.

Šeit neraksta protokolus, neskaita balsis. Šeit balso dolāri. Un, jo vairāk dolāru, jo drošāk un pavēlošāk skan to īpašnieka balss. Arēji viss ir ļoti respektabli. Džentlmeņi sarunājas, apmainās domām starplaikā starp diviem izmeklētiem ēdieniem, izsaka savu viedokli,

dalot kārtis, sludina dažādas patiesības, uzdzerot pēc tam konjaku. Taču domas un viedokļi, kas izstrādāti pie galda notikušo sarunu laikā, uz jahtas vai spēlējot biljardu, nepaliek karājoties gaisā. Pateikti tieši sarunu biedram — senatoram, mēram, tiesnesim vai izdevējam, kas ielūgts pamieloties ar kluba pavāra kulinārijas mākslas ražojumiem, vai kaut kādā citādā veidā paziņoti likumdevējiem un citiem augstākās valsts varas pārstāvjiem, tie tad parasti ari kļūst par orientieri, uz kuru ietur kursu šie pēdējie.

Griežas valsts mehānisma ritenīši, griežas viegli, bez trokšņa, ieeļļoti ar zelta eļļu, nemanāmi, aiz cieši aizslēgtām lepno klubu durvīm.

Protams, arī Dalasā ir tādi klubi. Viena no iemīļotākajām dižvīru un magnātu sapulcēšanās vietām ir, piemēram, «Drummer Club», kas ar savu greznību pārsteidz pat daudz pieredzējušus ļaudis. Pietiek paklaiņot pa kluba lieliskajām hallēm (tur var iekļūt tikai tad, ja ielūdz kāds no tā locekļiem), ieklausīties sarunās, kas viegli, it kā bez nodoma, neviļus noris biljarda vai kroketa spēles laikā, golfa spēles laikā vai pie karšu galda, pie glāzītes konjaka vai tasītes kafijas, un tūlīt kļūst skaidrs, ka te nenotiek vienkārša augstākās sabiedrības pļapāšana.

Kāds plikpaurains cilvēks, mocīdamies ar astmatisku aizdusu, skaidro diviem pusmūža džentlmeņiem savus radikāli asinskāros plānus, kas saistīti ar bezdarba pieaugumu. Blakustelpā kāds garš tēvainis ar briljanta gredzenu pirkstā un kaklasaites adatu, kuras dārgakmens izņemts vai nu no Anglijas karaļa kroņa, vai arī no kāda maharadžas mantu kambariem, attīsta savas pietiekamā mērā radikālās idejas attiecībā uz bērnu noziedzības apkarošanu, bet vīrietis, kas viņu godbijīgi un uzmanīgi uzklausa, nav neviens cits, kā vakar pa televīziju redzētais pilsētas mērs. Izgājis paelpot svaigu gaisu, pēkšņi dzirdi, kā vīri, kas spēlē golfa partiju, pagūst vienoties par simfoniskā koncerta programmu, kuram jānotiek nākamajā mēnesī, un nolemj šajā nolūkā uzaicināt ārzemju slavenības ar visā pasaulē pazīstamiem vārdiem.

Vispār Dalasas «augstākās aprindas» ļoti norūpējušās par mecenātismu. Dalasas naudas dūžiem vairs nepietiek ar provinces naudasmaisu slavu. Viņi paceļas uz pirkstgaliem, viņiem ļoti gribas iemantot izglītotu ļaužu slavu. Un viņi pērk Matisa un Renuāra darbus, pasūta tērpus pie Ša-nela un Diora, klausās Mario del Monako un Leopolda Stokovska sniegumu. Viņi dibina muzeju, teātri, kas Savienotajās Valstīs ir retums, un pat operu, augstprātīgi izlikdamies nedzirdam pilsētas mēra žēlabaino jautājumu: «Ko mēs iesāksim ar tādu daudzumu vijoju, džentlmeņi? Vai tad tik daudz ir vajadzīgs?»

Jā, Dalasas aristokrātija ļoti mīl mākslu, netaupa tai naudu. Tiesa gan, viņiem diemžēl ne vienmēr atliek laika tc baudīt. Kāda Dalasas

laikraksta augstāko aprindu hronikas nodaļā es lasīju šādu tirādi, ko vienā no slavenajām ballēm bija teikusi kāda pilsētas augstāko aprindu dāma, pazīstama rūpnieka sieva, un ko bija noklausījies kāds reportieris.

— Ak, mīļā, — viņa teica savai draudzenei, paņemdama glāzi vīna, ko pasniedza galvenais viesmīlis, meksikānis sniegbaltā uzvalkā, — man nemaz nav laika klausīties mūziku. Iedomājies tikai, dārgā, trīs vakarus nedēļā es cīnos pret komunismu.

Ko gan var prasīt no vājā dzimuma? Augstākās sabiedrības putniņš, Dalasas rūpnieka sieva, cīnās pret komunismu trīs vakarus nedēļā. Harolds Hants šim nolūkam izlieto daudz vairāk laika.

DIVAS TIKŠANĀS

Taisnību sakot, tagad pat grūti pateikt, kas Hantam ir galvenais — bizness vai politika. Savervējis garrokainu, izdarīgu un pieredzējušu komandu, uzlicis iemauktus dēliem un znotiem, viņš tikai uzrauga biznesu, stingri pārbaudot savu uzņēmumu ienesīgumu. Bet pārējo laiku viņš sadala starp politiskām intrigām un azarta spēli.

Izmantojot Teksasas terminoloģiju, viņa politisko portretu var attēlot ar dažiem vārdiem — «visreakcionārākais cilvēks Amerikā». Prese dažreiz te vēl piebilst — «visbīstamākais cilvēks Amerikā». Viņš ir zooloģisks tumsonis, patoloģisks antikomunists, karojošs nēģeru nīdējs un antisemīts, tas ir subjekts, par kuru definīcija «labējais» vēl neko neizsaka. Viņa kritērijs ir vienkāršs: visi, kas nepiekrīt viņa uzskatiem, ir bīstami, «maldīgie», kā viņš mēdz izteikties, un pret tiem visas metodes esot labas. Pēc Hanta uzskata, nav nekādas būtiskas starpības starp liberāļiem un komunistiem, aktīviem miera cīnītājiem un vienkārši kārtīgiem buržuā, kuri nepiekrīt fašistiskām galējībām. Viņam ir vienalga, vai tas ir nēģeru līderis Mārtiņš Luters Kings, vai liberālo buržuju elks Erls Vorens, kas daudzus gadus ieņēma ASV Augstākās tiesas priekšsēdētāja amatu.

un

Bet arī tas vēl nav viss. Pēc viņa domām, Nelsons Rok-fellers, viens no pieciem brāļiem miljardieriem, kas sēž Ņujorkas štata gubernatora krēslā, un Henrijs Fords II ir bīstami liberāļi. Tai vietā, lai izmantotu vectēvu uzkrātos miljardus dumpinieku apspiešanai, viņi laipo. Sie puiši, apgalvo Hants, ir vēl bīstamāki par galēji kreisajiem.

Hants prot izskaidrot arī bēdīgo parādību — «novirzīšanos pa kreisi», kas, kā viņš izsakās, vērojama starp amerikāņu bagātniekiem visur, izņemot Teksasu. «Komunisti viņiem uzsūta sarkanās aukles bērnībā un vēlāk, kad šie rūpnieki kļūst veci, sarkanās mīļākās, kas ietur komunistisku līniju.» Tas nav joks. Pēdiņās ietverti vārdi, kurus pats personīgi un visā nopietnībā rakstījis Teksasas miljardieris.

Mēdz apgalvot, ka Hants ir skops. Tas laikam gan nav gluži pareizi. Tiesa gan, viņš ir sīkstulīgs līdz galējībai, kad runa ir par

biznesu. Viņš pats reklamē savu taupību, stāstot par to reportieriem, un demonstratīvi atsakās izmantot automobiļu stāvvietas, par kurām jamaksā. Bet viņš ir vairāk nekā devīgs, kad runa ir par galēji reakcionāru fašistisku un puslašistisku organizāciju un bandu finansēšanu.

Klibais Džozefs Makartijs, kas raustījās kā epileptiķis un, runājot tribīnē, parasti noveda sevi līdz afekta stāvoklim, kas mēdza palaist nagus un 50. gados kā smirdoša komēta pazibēja pie ASV politiskajām debesīm, tā arī būtu palicis par netīru kukuļņēmēju un sīku politikāni no Vis-konsinas štata, ja viņam nebūtu palīdzējusi draudzība, bet, galvenais, nauda, kuru tam bez skaita deva daži naudasmaisi, starp kuriem pirmajā vietā bija Hants. Saskatījis bezprincipu brēkulī liela mēroga demagogu, Hants toreiz lika cerības uz Makartiju. Viņš ar to izdarīja tādu pašu operāciju, kādu dažkārt mēdz izdarīt daudzi palaidņi puikas, kuri ar vienkāršu manipulāciju palīdzību — ar salmiņu uzpūš vardes. Tomēr no viņu pieredzes ir zināms, ka mēra sajūtas zaudēšana šīs cietsirdīgās operācijas laikā noved pie tā, ka mazā vardīte, no kuras tiek mēģināts izveidot lielu zvēru, visnožēlojamākā kārtā pārplīst. Tieši tā arī notika ar Džozefu Makartiju.

Bēdīgais gals, ko piedzīvoja trakais senators, kas vispirms kļuva par politisku līķi un pēc tam nomira no alkoholisma, maz ko iemācīja Hantam, un viņš joprojām, salmiņa vietā izmantojot čeku grāmatiņu, uzpūš vienu profašistisku vardi pēc otras. «Džona Bērča biedrības» vadītājam izputējušam konditoram Veicam, Hanta tautietim no Dalasas — profašistiskajam ģenerālim Vokeram, «Kristiešu krusta kara gājiena» barvedim mācītājam šizofrēniķim Švarcam, «Ku-kluks-klana» ciklopiem un drakoniem un dažādiem citiem salašņām, kas kā netīras uzviras pārklāj ASV politisko arēnu, lielā mērā jāpateicas Harolda Hanta atbalstam, bet, galvenais, viņa naudai. Bērčistu galēji reakcionārais lozungs «Labāk būt mirušam nekā sarkanam» pilnīgi atspogujo viņa politisko kredo.

Reiz Hants pats atzinās, ka viņš ik gadus izdod vairāk nekā miljonu dolāru dažadu subsīdiju veidā galēji labējam organizācijām, jons dolāru gadā — tā ir liela nauda, summa, kas jūtama pat Hantam. Bet viņš bez lielas domāšanas paraksta čekus ar četrzlmju un pieczīmju skaitļiem un dāvina tos profašistiskajām bandām. Vai tad ir kāds brīnums, ka šis Teksasas dižvīrs tiek pieskaitīts pie fašistu svētajiem un viņa vārdu ar godbijību un sajūsmu izrunā ASV brūnajā pagrīdē.

— Kas tad tā par pagrīdi, draudziņ, — reiz man teica kāds Ņujorkas advokāts, labsirdīgs cilvēks, kas mīl pafi-lozofēt un kas agrāk aktīvi darbojās slavenajā «Tammany Hall» — demokrātu partijas visvarenajā mašīnā Ņujorkā, bet tagad atkal ķēries pie juridiskā

biznesa savā advokātu kantorī. — Jūs, krievi, vienmēr mēdzat pārspīlēt. Man šķiet, ka jūs neatšķirat nokrāsas, jums viss ir vai nu balts, vai melns.

Saruna notika nelielā argentīniešu restorāniņā, kas atrodas Ņujorkas centrā.

... Ja vecs ņujorkietis grib pienācīgi pacienāt viesi, viņš to ved uz ķīniešu vai vāciešu, zviedru vai krievu, argentīniešu vai itāliešu, vārdu sakot, uz kādu vien vēlaties restorānu, — un to pilsētā ir bezgalīgi daudz, — bet tikai ne uz amerikāņu restorānu. Neraugoties uz savu patriotismu, Ņujorkas iedzīvotājs loti labi saprot, ka tas, ko sauc par tipisku amerikāņu ēdienu un kas varbūt spēs remdināt abstraktas ēdājvienības izsalkumu, nekādā ziņā neapmierinās ne vien gardēža, bet pat parasta cilvēka gaumi.

Ja man jautā, kāds ir amerikāņu virtuves raksturs, es bez apdomāšanās atbildu: tā ir prasme piešķirt superapetit-llgu izskatu visam, kas ir ēdams, pusēdams un neēdams, pareizinātam ar talantu pārvērst ēdamo par pusēdamu un neēdamu. Krievu cilvēkam, kas, kā zināms, prot izvārīt lielisku zupu no cirvja kāta, patiešām nav saprotams, kā amerikāņu kulināriem izdodas pārstrādāt tik lielu daudzumu pirmšķirīgu produktu par skaistu, bet, es teiktu, garšas ziņā gandrīz vai abstraktu ēsmu, kuru cilvēki lielā steigā aprij teicami iekārtoto kafetēriju un citu pārpilnībā esošo uzkožamo pārdotavu plašajā tīklā, piepildot sevi ar nepieciešamo kaloriju daudzumu. Man šķiet, ka Amerikas Savienotajās Valstīs, lai pilnīgi garantētu abstrakcionisma sagrāvi, cīņa pret to būtu jāsāk tieši kulinārās mākslas sfērā. Panākumi būs garantēti.

Vārdu sakot, slaveno amerikāņu bifšteku — milzīgu, kādas pusotras vai divas mārciņas smagu vērša gaļas gabalu — mums pasniedza tumšacaini kustīgi puiši argentīniešu nacionālajos tērpos un ar lielām platmalēm galvā, kuri slikti runāja angliski. Līdz ar advokātu pie galdiņa sēdēja vēl mans kolēģis, kas mani bija atvedis šurp, — pazīstamais Ņujorkas žurnālists, kurš ir izcīnījis iespēju laikraksta slejās mazliet vairāk būt tas, kas viņš ir, nekā vispār pieņemts amerikāņu reportieru vidū, kā arī divi Ņujorkas universitātes pasniedzēji.

— Fašisma draudi — tas ir avīžnieku kārtējais izdomājums, — turpināja advokāts. — Amerika ir zeme, kur ir nostabilizējušās demokrātiskās tradīcijas, un pie mums vācu 1933. gads vienkārši nav iespējams. Amerikāņi nesekos fašistiem.

— Bet ko lai saka par 27 miljoniem balsu, kuras sešdesmitceturtajā gadā prezidenta vēlēšanās ieguva Goldvo-ters? — iesaistījās strīdā avīžnieks. — Hitlers 1933. gadā tik daudz neieguva. Vai jums neliekas, ka mēs toreiz palaidām garām nepamanītu šo šausmīgo skaitli — 27 miljonus amerikāņu, kuri nobalsoja par

Goldvotera programmu, kas ļoti atgādināja fašismu? Kopš tā laika vairs nav bijušas tik uzskatāmas un iespaidīgas fašistisko spēku demonstrācijas, arī viņi uzkrājuši pieredzi un piemērojas apstākļiem, bet mēs nevaram skatīties caur pirkstiem uz to, kas ir, — pārāk dārgi ir jāmaksā par bezrūpību.

Iedegās dedzīgs strīds, kura gaitā advokāts centās pierādīt, ka skaitlis 27 miljoni vēl neko neliecina, ka vidusmēra amerikānis, sevišķi provincē, ir ļoti tālu no politikas un jāšaubās, vai viņš kaut cik jēdzīgi varētu paskaidrot, kada starpība ir starp labējiem republikāņiem un liberālajiem demokrātiem, ka viņš balso vienkārši pēc tradīcijas — Smiti, gan vectēvi, gan dēli un mazdēli, nu jau 100 gadus balso par demokrātiem, bet Džonsi kopš tikpafl seniem laikiem nodod savas balsis par republikāņiem.

Klans kolēģis, amerikāņu žurnālists, dzēlīgi iebilda. Tā arī nevienojušies, viņi novirzīja sarunu uz beisbolu un šajā jautājumā ātri atrada kopīgu valodu, vienodamies, ka Ņujorkas universitātes komanda neapšaubāmi ir pārāka par «šiem izlēcējiem» no Džordžtaunas.

Daudzas reizes kopš tā vakara es domās atgriezos pie šā strīda. Šķiet, ka bezrūpība, ko parādīja advokāts, pašlaik ir tipiska lielai amerikāņu inteliģences daļai. «Pie mums tas nav iespējams,» — aiz šīs strausa formulas viņi mēdz slēpt savu nemieru. Taču jautājums par to, vai tas ir vai nav iespējams, jau sen vairs nav jautājums. Dzīve uz to ir devusi nepārprotamu un rūgtu atbildi — ir iespējams!

* * *

Divus gadus pēc minētās sarunas fašistiskais tumsonis Džordžs Volless ieguva prezidenta vēlēšanās 10 miljonus balsu. Ņemot to vērā, apgalvojums, ka amerikāņi balso pēc tradīcijas, sekodami vecmāmiņu un vectētiņu priekšzīmei, vairs neatbilst īstenībai visā pilnībā — Volless kandidēja kā neatkarīgais kandidāts, ārpus republikāņu un demokrātu partijas. Desmit miljoni pieaugušo amerikāņu apzināti nodeva savas balsis par demagogu no Alabamas, kurš uzsāka savu karjeru profesionālajā boksā, kur viņš cīnījās «gaiļa svarā» — amerikāņu profesionālajā boksā ir tāda svara kategorija, — bet pēc tam apmainīja boksa ringu pret politisko arēnu un uzplauka neapvaldīta rasisma druvā. Ja mūsu saruna ar argentīniešu bifšteka cienītājiem būtu notikusi pēc Vollesa debijas visas Amerikas arēnā, domāju, ka mans bezrūpīgais sarunu biedrs, kas kategoriski apgalvoja, ka «Amerikā tas nav iespējams», nebūtu bijis tik optimistisks.

Ar savu tumsonību un manierēm Volless iekaroja Hanta un vēl dažu dienvidu naudasmaisu simpātijas, un viņi ķērās pie darba, lai izveidotu viņu par visas Amerikas mēroga figūru. Alabamas štata gubernatora postenis kļuva viņam par pirmo pakāpienu, no kura viņš cerēja iesoļot Baltajā namā.

Es ieminējos par Vollesa manierēm. Man bija lemts tās diezgan tuvu novērot 1968. gada vēlēšanu kampaņas laikā, pabūt sapulcēs un mītiņos, kur viņš runāja, apmeklēt viņa preses konferences un pat īsu brīdi runāt ar viņu. Nezinu, kāds Volless bija ringā, bet politiskā «gaiļa» lomā viņš nkojas pietiekami veikli. Viņš labi pazīst savu auditoriju, tās līmeni, vajadzības un intereses kaut vai tāpēc vien, ka viņš pats ir viens no tiem.

Volless ir mazs cilvēciņš sīku ļautiņu gaumē. Mazs gan tiešā, gan pārnestā nozīmē. Viņš ir mazāks par vidējo augumu, kalsns, kustīgs, ar smalkiem sejas vaibstiem un nemitīgi šaudīgām ačelēm, viņa fizionomijā laiku pa laikam atplaiksnī mākslots, nedabisks smaids, viņam ir tirgus laukuma oratora balss. Taču šķiet, ka Džordža Vollesa ārējā izskata visraksturīgākā iezīme ir tā, ka viņš ir neievērojams, parasts cilvēks. Tādam pūlī var paiet garām, to pat nepamanot.

Runājot no tribīnes lielas auditorijas priekšā, viņš atstāj pašpārliecināta cilvēka iespaidu. Nelielā sabiedrība viņa aplombs zūd, un viņš visu laiku pētoši raugās savā sarunu biedrā, it kā cenzdamies pārliecināties, vai tik viņš ir pareizi izteicies, vai tik nav pateicis kādu muļķību. Pilnīgi jaušama provinciāla izlēcēja nedrošība. Viņš, saprot, ka ir iesēdies savam augumam nepiemērotos seglos. Volless nemitīgi smaida tikai ar lupām, bet acīs nav manāma pat smaida ēna, un visu laiku ar kaut kādu netverami zaglīgu asās mēles kustību viņš aplaiza lūpas.

Lai pabeigtu aprakstīt viņa ārējo izskatu, jāpiebilst, ka šis kustīgais cilvēciņš ir ļoti švītīgs. Vairākas reizes dienā viņš maina uzvalku, kas pa lielākajai daļai ir zīda, pie pirmās izdevības mēdz ielūkoties spogulītī, kuru vienmēr nēsā līdzi. Viņš nav vienaldzīgs pret spilgtām krāsām, un viņa kaklasaites ir neiedomājamās krāsās, jau pa gabalu jūtams, ka viņš ir krietni iesmaržojies ar stiprām smaržām, kurpes tam ir ar ļoti augstiem papēžiem, kas viņa augumu padara garāku kaut vai par dažiem centimetriem. Šim «gailim» ļoti gribas, lai viņu uzskatītu par ērgli.

Un, lūk, šis niecīgais cilvēciņš 60. gadu beigās un 70. gadu sākumā kļuva par visas Amerikas mēroga figūru. Protams, šajā apstāklī liela nozīme ir Hanta un viņa domubiedru devīgumam. Ne velti Amerikā mēdz teikt, ka «nauda pat ķēvei liek iet». Tomēr izskaidrot visu ar naudu vien nozīmētu atstāt bez ievērības problēmu. Bija taču, piemēram, trakā jefreitora sprediķiem kaut kāds pievilkšanas spēks, kas valdzināja vācu birģeļus, sīkburžujus un satracinātos sīkpilsoņus un kas uz pusotriem gadu desmitiem padarīja šo niecīgo, histēriski klaigājošo cilvēciņu par Vacijas «fīreru». Acīmredzot arī Vollesa demagoģija — kūdīšana pret nēģeriem, vaimanāšana par «aizmirsto vienkāršo cilvēku», par nepieciešamību nodot varu stingras rokās, lai «ieviestu kārtību šajā zemē» — atbilst

pārbiedēto amerikāņu buržuju karstākajām ilgām, kuri ir saniknoti par dzīves grūtībām, neizprot šo grūtību īstos cēloņus, sapņo par stingru roku un ir gatavi uzskatīt, ka šis bļauris no Alabamas arī ir šī «stingrā roka». Bet šis doma tāpat kā viņi, runā tādu pašu valodu kā viņi, bez visādiem inteliģentiem pekstiņiem un spriedelējumiem — «no vienas puses», «no otras puses» — un apsola izdot likumus un nodibināt kārtību jau nākamajā dienā pēc savas ieiešanas Baltajā namā.

Kur slēpjas Vollesa spēks, to es sevišķi skaidri redzēju kādā mītiņā, kur viņš runāja. Tas notika vienā no lielākajām Ņujorkas zālēm — «Madison Square Garden». Milzīgā, angāram līdzīgā telpa bija pārpildīta ar fašistiskā demagoga piekritējiem. Klerki, veikalu pārdevēji, mazo veikaliņu, viesnīcu un benzīna uzpildīšanas staciju īpašnieki un skrofulozas meičas ar sajūsmas pilnu rēkoņu uzņēma sava elka parādīšanos tribīnē. Man šķita, ka klātesošie nemaz neklausījās, ko viņš saka. Ieraudzījuši savā priekšā vienu no tādiem pašiem kā viņi, cilvēku, kas runa tāda pašā žargonā kā viņi, cilvēku ar tādām pašām manierēm kā viņiem, sanāksmes dalībnieki nonāca arvien lielākā ekstāzē. Vollesa īsais enerģiskais žests, kustība ar plaukstu no deniņiem uz priekšu, kas bija kaut kas vidējs starp jefreitora militāro sveicienu un hitlerisko «heil», saelek-trizēja zāli. Vollesa pēdējie vārdi, ka nepieciešams sagraut komunismu, iztīrīt Ameriku no nēģeriem, ebrejiem un nodevējiem, pazuda kaut kādā neiedomājamā dārdoņā. Visapkārt plosījās, brēca un rēca simtiem cilvēkveidīgo ar sasprindzinājumā izķēmotām sejām. Pēkšņi es turpat blakus izdzirdēju suņu rejas. Atskatījies ieraudzīju jau pilnīgi cilvēka izskatu zaudējušas meičas, kas visvisādi locījās. Viņas rēja kā suņi. Nevarēdamas izdomāt neko labāku, kā parādīt savu ekstāzi, viņas sāka riet. Tas patiešām bija drausmīgi. Drausmīgi līdz nejēdzībai un nejēdzīgi līdz šausmām. Šeit sapulcējušies negribēja un nevarēja justies kā cilvēki. Viņiem drīzāk gribējās nomesties četrrāpus, un aiz jūtu pārpilnības viņi sāka riet.

Man šķiet, ka tovakar es sapratu Vollesa panākumu noslēpumu. Viņa idejas, viņa demagoģija, viņa garīgā seja atbilst tā amerikāņu sabiedrības slāņa gaumei un ilgām, kas piegādā rekrūšus simtiem Amerikas fašistisko organizāciju, kuras pēdējos gados tur malu malās aug kā indīgas sēnes.

Fašisms nav nacionāla, bet gan sociāla slimība. Neraugoties uz visām atšķirībām, kapitālistiskajā Amerikā tas ir tikpat iespējams kā kapitālistiskajā Vācijā. Protams, nedrīkst fetišizēt skaitli 27 miljoni cilvēku, kuri 1964. gada rudenī balsoja par Goldvoteru, vai 10 miljoni cilvēku, kuri 1968. gada rudeni balsoja par Vollesu. Argumentos, ko, pusdienojot argentīniešu restorānā, minēja advokāts, neapšaubāmi ir daļa patiesības.

Bet ko lai saka par fašistiskajam un pusfašistiskajām organizācijām, kuru skaits Amerikas Savienotajās Valstīs pēc varas

orgānu datiem pašlaik jau tuvojas tūkstotim un kuru rindās apvienojušies no četriem līdz sešiem miljoniem biedru? Ko lai saka par tumsoņu masveidīgām histēriskām izdarībām, tādām, kādu man bija lemts vērot «Madison Square Garden»? Vai tas arī pāriet no vectētiņa uz vecmāmiņu un no vecmāmiņās uz mazdēliņu? Vecmāmiņas un vectētiņi taču nesoļoja zem ASV nacistiskās partijas karoga ar kāškrustu; negatavojās varmācīgi sagrābt varu, kā to dara «minitmenu» vienības, neizstrādāja plānus par «rases ziņā nepilnvērtīgo» masveida iznīcināšanu.

Bīstami sevi apmāna tie, kas negrib ievērot, ka mūsdienu amerikāņu fašistiskās kustības rīcībā ir masveidīga bāze, uz kuras tā balstās. Vācu fašisma, tāpat kā jebkura fašisma masveidīgā bāze bija sīkburžuāzija. Veikalu īpašnieki un deklasējušies elementi, pilsētu un lauku sīkburžuāzija, šie aprobežotie, saniknotie un fanātiskie ļaudis, viegli kļūst par laupījumu veikliem demagogiem, aiz kuru muguras stāv vareni spēki, kas kā no uguns baidās, ka atmodušās masas var sākt rīkoties un atņemt tiem šo varenību.

Pēckara Amerikā cilvēku skaits, kurus amerikāņu sociologs Raits Milss asprātīgi un trāpīgi nosauca par «skrandu buržuāziju», sasniedza miljonus. Fermeri, kas masveidīgi izput un ir spiesti pārdot ūtrupē savas saimniecības, un pilsētu sīkuzņēmēji, kas nespēj konkurēt ar varenajām sabiedrībām, — viņi visi zaudē savu vietu dzīvē, kļūst nikni, krīt izmisumā un, nespēdami saskatīt sava posta īstos vaininiekus, nereti kļūst par laupījumu profašistiskiem demagogiem, kuri apgalvo, ka viņu postā vainojami komunisti, nēģeri, ebreji un «šie nolādētie inteliģenti».

«Nu, bet Hants?» jautās pārdomlgs lasītājs. Viņš taču nav sīkburžujs un nekādā ziņā nav izputējis. Kas novedis tādus cilvēkus kā viņš fašistiskās kustības rindās? Kas viņus piespiedis ne vien rīkoties, slēpjoties aiz kulisēm, kā to dara vairākums vareno dižvīru, bet arī izlīst priekšplānā?

Mēģināju to noskaidrot, jautājot to pašam Hantam mūsu ilgās sarunas laikā, kura notika kādā tveicīgā augusta dienā greznās viesnīcas «Fontenblo» vestibilā Florīdas kūrvietā Maiamibīčā, vienā no visdārgākajām kūrvietām pasaulē. Centos šīs sarunas laikā saprast, kas viņam liek tā rīkoties. Jāpiebilst, ka es jau sen mēģināju dabūt sarunu ar Hantu, pārlasīju visu, ko par šo subjektu varēju sadabūt, tikos un runāju ar daudziem cilvēkiem, kuriem ar viņu ir kaut kāds sakars, taču sastapt viņu, kā mēdz teikt, vaigu vaigā, man nekādi neizdevās, kaut gan es darīju visu iespējamo un pat neiespējamo, lai satiktu viņu. Jau bija nācis klajā šis grāmatas pirmais izdevums, bet manā aktīvā bija tikai Hanta apmeklējums kopā ar lielu grupu amerikāņu žurnālistu. ŠI tikšanās notika tādos apstākļos, ka man, paldies dievam, vismaz izdevās aplūkot manu pētījumu objektu no diezgan tuva attāluma.

Un pēkšņi republikāņu partijas kongresa dienās, kurš tika sasaukts pirms prezidenta vēlēšanām 1968. gadā, šī tikšanās tomēr notika. Mans sensenais draugs un kolēģis Melors Sturua, laikraksta «Izvestija» korespondents Amerikā, zināja, ka es jau ilgi «medīju» Hantu. Kādu dienu agri no rīta viņš iedrāzās manā viesnīcas numurā.

— Draudziņ, man izdevās «nomedīt» Hantu. Viņš inkognito atbraucis uz kongresu un apmeties kaimiņu viesnīcā. Ja pasteigsimies, tad mēs to vēl noķersim.

Zinādams, ka mans draugs ir kārs uz dažādiem jokiem — ne vienreiz vien tiku izjokots, it īpaši studenta gados, — es šo sensāciju uzņēmu diezgan skeptiski.

— Pazīstu tavus jokus, iesim labāk brokastot.

— Pie velna brokastis! Es tevi pacienāšu ar Hantu! — Un, ne vārda vairs neteicis, Sturua mani vilka pāri ielai.

Mēdz taču būt tādas sagadīšanās. Tikko paguvām ieiet pa viesnīcas durvīm, ar plecu pabīdot sānis dārgās viesnīcas apmulsušo šveicaru, kas drīzāk izskatījās pēc Anglijas lordu palātas spīkera, kad mēs gandrīz ieskrējām Hantam krūtīs. Viņš steberēja pa vestibilu mums pretim uz izejas pusi.

— Mister Hant, mēs gribētu ar jums parunāt.

— Kas jūs esat?

— Žurnālisti.

— Es nedodu nekādas intervijas. Un vispār man nav laika.

Cieši apņēmušies nepalaist garām šo izdevību, mēs vienkārši aizšķērsojām Hantam ceļu uz izeju un, pamazām piespiežot viņu kāpties atpakaļ, iedzinām to kā biljarda bumbu plašā vestibila kaktā.

— Redzat, mister Hant, — bērtin bēra Sturua, kam nekad netrūka vārdu un žurnālista atjautības. — Mēs gribētu ar jums parunāt par jūsu grāmatu «Alpaka». Tā mus ļoti interesē. Starp citu, vai jūs nebūtu tik laipns un neparakstītos uz šis grāmatas eksemplāra?

Ar burvju mākslinieka veiklību Melors izvilka no kabatas nezin kur sameklētu Hanta grāmateli un sniedza to neslēpti glaimotajam autoram. Acīmredzot arī miljardieriem nav sveša autora godkāre. Katrā gadījumā, šim mana drauga trikam bija izšķiroša nozīme, un mūsu saruna notika. (Par šo grāmatu, ar kuru Hants sevišķi lepojas, mēs vēl parunāsim īpaši.)

Vēlāk pajautāju Meloram, kādam laimīgam gadījumam jāpateicas par to, ka viņam tik vajadzīgā bridi atradas kabatā «Alpaka».

— Kas par laimīgu gadījumu? Nejauši uzzinājis no kāda amerikāņu kolēģa, ka Hants brauc šurp, es pusi dienas tveicē skraidīju, meklēdams šo draņķi.

Sakiet, ko gribat, bet draugs ir un paliek draugs!

Tā vai citādi, bet ar Hantu mēs izrunājāmies, kā mēdz teikt, no sirds. Bez steigas. Netraucēti. Cik vien tīk.

Sarunas laikā mēs klausījāmies, skatījāmies un ... brīnījāmies. Brīnījāmies par to, ko viņš runāja, kā runāja, kā izturējās, kā izskatījās. Sākšu ar pēdējo. Hanta ārējais izskats kaut kā dīvaini disonēja ar grezni iekārtoto dārgo viesnīcu, kur notika šī neparastā preses konference. Greznajā klubkrēslā iegrimis, mūsu priekšā sēdēja garš sirmgalvis, tērpies notaukotā, ar blaugznām bagātīgi apbirušā žaketē, apvalkātā, ne visai tītā kreklā, ko greznoja punktaina tauriņveida kaklasaite, tāda, kādas valkā lēto res-torāniņu viesmīļi. Kājās viņam bija nošķiebtas kurpes un vislētākās diegu zeķes, kas bija nokārušās uz kurpēm.

Izbalējušas, kādreiz laikam zilas, bet tagad medūzas krāsas acis, mitras lūpas, viņa garajam augumam pārsteidzoši nepiemērota smalka balstiņa, kas laiku pa laikam pāriet griezīgā falsetā.

Bet visizteiksmīgākās Hanta ārienē laikam gan ir viņa rokas. Man šķiet, ka dažkārt rokas var pateikt par cilvēku, par viņa raksturu, viņa izjūtām un acumirklīgās situācijas uztveri pat vairāk nekā seja un vispāratzītais dvēseles spogulis — acis. Pieredzējis cilvēks ir pieradis sekot savas sejas izteiksmei, mimikai, iemācās pārvaldīt sejas muskuļus. Var arī ietekmēt acu spožumu, padarīt tās necaurredzamas un neizteiksmīgas, galu galā aizsegt tās ar tumšām brillēm.

Bet rokas ... Ak šīs rokas! Tās dzīvo savu dzīvi, izpaužot to, ko noslēpusi seja un acis. Man, piemēram, pirmais rokas spiediens parasti pasaka par cilvēku vairāk nekā daudzas pirmās iepazīšanās laikā izteiktās frāzes. Saskare ar Hanta gļēvo, mīksto, mitro, auksto un lipīgo roku, kas bija it kā bez kauliem, manī izraisīja riebuma drebuļus, radīja vēlēšanos pēc iespējas drīzāk nomazgāt rokas.

Visu sarunas laiku viņa rokas dzīvoja savu nošķirtu dzīvi. Šīs lielās, vasaras raibumiem nokaisītās, biezām rudi sirmām pūkām klātās rokas ar krunkainu, pergamentam līdzīgu ādu un gariem, neapgrieztiem netīri dzelteniem nagiem nemitīgi atradās kustība — gan sažņaudzās dūrēs, gan atlaidās vaļā, gan savija pirkstus, gan spaidīja viena otru, nepārtraukti un nepatvaļigi, kā zirnekļa kājiņas, desmit, divdesmit, četrdesmit minūtes, visu sarunas laiku. Pēkšņi tās sāka kustēties ātrāk. Hants sarosījās un, pagriezis galvu, vērīgi kādam sekoja ar acīm. Paskatījies tajā virzienā, kur kavējās viņa skatiens, ieraudzīju, ka vestibilu šķērsoja divas meičas pavisam neiedomājamās super-mini kleitiņās. Hanta gaļīgā seja sāka vizēt, lūpas savilkās smaidā, atsedzot brūnus apdrupušus zobu stuļģīšus.

Meičas aizdefilēja, Hants beidza vibrēt, un saruna turpinājās. Par ko? Par visu ko. Par «Alpaku», par Hanta biznesu, par to, kādā nolūkā viņš atbraucis uz Maiamibīču un uzturas republikāņu partijas kongresa kuluāros, par brāļu Kenediju noslepkavošanu. Tagad atšifrējot mazā kabatas magnetofona lentu, kuru es ieslēdzu mūsu sarunas laikā, lai nepalaistu garām nevienu vārdu, esmu pārsteigts, cik primitīvs un

bezsaturīgs ir tas viss, par ko runāja Hants. Viņa sentences un spriedelējumi liecināja par drausmīgu tumsonību, primitīvismu, patoloģisku ļaunumu.

Bot, atbildot uz jautājumu, ko viņš dara Maiamibičā, Hants pēkšņi piepūtās aiz lepnības un pašapmierināti paziņoja:

— Jūs labāk pajautājiet, ko kongresā dara tie puiši, kas tur sēžu zālē bļaustās, un es jums atbildēšu: viņi dara to, ko es tiem lieku darīt, katrā gadījumā daudzi no viņiem. Mums nav vienalga, kas atrodas Baltajā namā, un tas nav pirmais kongress, kur man ir kas sakāms. — Un pēc tam, it kā attapies, piebilda: — Starp citu, es neesmu politiķis, esmu privātpersona. Un, ja kāds vēlas uzklausīt manas domas, esmu gatavs tās pateikt.

Viens otrs, protams, vēlas! Par to mēs vēl un vēlreiz pārliecinājāmies tajās dienās, tuvumā vērojot republikāņu partijas kongresa darba mehānismu. Atļaušos uz bridi pārtraukt stāstījumu par sarunu ar Hantu, lai pastāstītu par kādu ārēji amizantu, bet galu galā pamācošu epizodi, kurā man ar Sturua tajās dienas bija lemts piedalīties.

Tas notika vienā no republikāņu partijas kongresa sēdēm. Starp citu, par sēdi to var saukt tikai ļoti nosacīti. Tā drīzāk atgādināja cirka izrādi. Bija paredzēta kandidātu izvirzīšana prezidenta amatam no republikāņu partijas. Pirms no tribīnes tika nosaukts viena vai otra kandidāta vārds — Ričarda Niksona un Ronalda Reigana, Nel-sona Rokfellera un Džordža Romnija, — sēžu zālē iedrāzās 200, 300 vai 400 jauniešu — atkarībā no pretendenta maka biezuma un devīguma — un sarīkoja trokšņainu demonstrāciju. Tāpat atkarībā no saņemtā honorāra viņi tur klaigāja no piecām līdz divdesmit minūtēm. Šī klaigāšana galvenokārt sastāvēja no vienas frāzes skandēšanas: «We want Nixson!» vai «We want Rigan!» («Mēs gribam Nik-sonu!», «Mēs gribam Reiganu!»). Izbļaustījušies noteikto Jaiku, demonstranti nomierinājās un atstāja zāli, atbrīvojot vietu nākamajiem. Mēs nolēmām pablēņoties, starp citu, ne bez apslēptas politiskas domas.

Pirms no tribīnes tika nosaukts kārtējais prezidenta amata pretendenta vārds, zālē iebruka simtiem klaigātāju. Tie aizpildīja visas ejas un, kliegdami no visa spēka, sāka atpelnīt saņemtos dolārus. Pametuši preses ložu un iejaukušies šajā pūlī, mēs nokļuvām zālē pie pašas tribīnes. Ja jau demokrātija, tad demokrātija, mēs nolēmām un sākām kliegt tāpat kā citi. Es pilnā balsī kliedzu: «We want Me-lor!» Viņš, atrazdamies dažus soļus no manis, pilnā rīklē auroja: «We want Sorin!»

Tā mēs pūlējāmies diezgan ilgi. Nu, sakiet, vai tā nav demokrātija? Tikai viena nelaime, kongress nezin kāpēc mūsu kandidatūras neizvirzīja, un mēs par ASV prezidentu tā arī nekļuvām.

No šis demokrātijas izriet šāda morāle: labākajā gadījumā tev ļaus

pabļaustīties, un ar to tad arī ir jāsamierinās. Taču lēmumus šāda bļaustīšanās ne mazākajā mērā neietekmē, un tai nav ar tiem nekāda sakara. Tas tiek praktizēts tikai acu apmānīšanai un lētticīgo krāpšanai. Par to, starp citu, liecina arī mūsu humoristiskais eksperiments.

Acīmredzot tieši par to bija domājis Hants, kad viņš ar neslēptu ironiju runāja par «tiem puišiem, kuri bļaustās kongresā». Viņš ļoti labi zināja, kur atrodas īstās atsperes, kas darbina amerikāņu politisko mehānismu, jo viņš pats ar saviem simtiem miljonu dolāru ir viena no šīm atsperēm ...

Sarunas beigās, kad mums, kā mēdz teikt, vairs nebija ko zaudēt, nolēmām skart jautājumu, kas Hantam bija sāpīgs. Jāpiezīmē, ka visas sarunas laikā viņš nezināja, kas mēs esam. Vai nu apmulsis no mūsu uzmācības, vai arī aizkustināts no mūsu uzmanības pret viņa skribelējumu — «Alpaku», viņš tā arī nepajautāja, kādu preses izdevumu mēs pārstāvam.

— Mister Hant, kā jūs domājat, kas slēpjas aiz atentāta pret prezidentu Kenediju? Kas viņu noslepkavoja?

— Komunisti.

— Nu, bet Robertu Kenediju?

— Arī komunisti. Un Mārtiņu Luteru Kingu arī.

— Mister Hant, vai tad jūs esat komunists? — naivi pajautāju es.

— Ko-o-o?!

— Ir taču nopietns pamats domāt, ka tieši jums ir visciešākais sakars ar prezidenta noslepkavošanu.

Hanta seja pamazām kļuva sarkana. Viņš nebija sagatavojies šādai sarunas ievirzei, nebija pieradis pie tāda toņa. Jau sen Amerikā ar Hantu runā ar lišķīgu iztapību un dziļu godbijību.

— Bet kas jūs īsti esat? — atbildes vietā viņš jautāja.

— Mēs esam žurnālisti no Padomju Savienības. Starp citu, komunisti.

Jums vajadzēja redzēt šajā brīdī Hanta seju. No tumši sarkanas tā pārvērtās pelnu pelēkā. Pavēris muti, viņš drudžaini tvēra gaisu. Viņa acis bija redzamas neslēptas bailes. Jā, jā, Hants nobijās. Viņš laikam domāja, ka mēs viņu tūlīt nogalināsim. Pēc tam, konstatējis, ka mums nav asinskāru nodomu, viņš mazliet nomierinājās un, izvilcis no kabatas nosmulētu lakatiņu, sāka slaucīt ar to momentāni nosvīdušo pieri.

— Es ceru, džentlmeņi, ka tas ir joks, — pēc ilgas pauzes nomurmināja miljardieris, kas beidzot bija atguvies. — Man jāsaka, tas bija slikts joks. Vecais Hants labi saož komunistus. — Uzmetis mums naidīgu skatienu, viņš smagnēji piecēlās no krēsla un neatvadījies lēnām aizsteberēja. Mēs sākām sirsnīgi smieties. Tuvāk aplūkojot, ļoti nožēlojams un smieklīgs izrādījās šis «visbriesmīgākais

cilvēks Amerikā».

* * *

Sī traģikomiskā tikšanās un saruna, kas maz deva no faktisko ziņu viedokļa, palīdzēja labāk apjaust, izprast šo subjektu, pat ne kā cilvēku, bet gandrīz kā patoloģisku parādību, kāds viņš īstenībā bija. Un tomēr kaut kā vēl trūka. Nu, viņš ir ļauns, aprobežots, bet no kurienes tas viss nāk, kas to virza? Es tiku daudz par to domājis, un tad, kā tas bieži vien mēdz būt, man talkā nāca gadījums, kas bija noticis neilgi pirms tam un kuru es pēkšņi atcerējos. Es to salīdzināju ar tikšanos ar Mantu, un pēkšņi man uzausa pilnīgi skaidra aina.

Kādā saulainā rudens svētdienā padomju žurnālisti, kas pastāvīgi dzīvo un strādā ASV galvaspilsētā, nolēma sarīkot pikniku, lai paši atpūstos un dotu iespēju atpūsties saviem kolēģiem, kas bija atbraukuši no Maskavas. Sabāzuši mašīnās vienkāršus tūristu piederumus, bērnus, ogļu pannu, papīra kulītēs iesaiņotas kokogles un gaļu šašliku cepšanai, mēs devāmies ārpus pilsētas.

Kādas trīsdesmit jūdzes no Vašingtonas mašīnas nogriezās no šosejas un, izbraukušas starp uzkalniem, drīz piebrauca pie neliela, bet ļoti gleznaina ezera — Timbera ezera. Tā krastā bija uzcelts mājīgs motelis, gludo ūdens virsmu vagoja dažas laiviņas. Ar idillisko pastorāli kontrastēja pavisam prozaiska barjera, kas mums aizšķērsoja ceļu un tika pacelta tikai tad, kad katrs no mums samaksāja pa vienam dolāram puisim kniedīšu biksēs un izbalējušā sporta kreklā bez piedurknēm, kurš melanholiski košļāja gumiju.

Par savu naudu mēs ieguvām apskaužamu tiesību apmesties ezera krastā. Drīz vien pie ezera bija vērojama tāda pati aina, kādu jūs saulainā dienā varat redzēt jebkuras mūsu upītes vai ezera krastā Maskavas un Ļeņin-gradas, Kijevas un Novosibirskas apkaimē. Sievietes iztina saiņus, bet vīrieši, nometuši žaketes un kopā ar tām arī lieko cienīgumu, sadalījušies divās komandās un izveidojuši no cepurēm un krekliem vārtus, aizrautīgi dzenāja futbola bumbu.

Cīņas karstumā nemaz nepamanījām, ka netālu no mūsu apmetnes, pašā ūdens malā, apstājās neliela mašīna, no kuras izkāpa divi vīrieši. Laikraksta «Izvestija» speciālkorespondents Vikentijs Matvejevs, kurš no malas melanholiski vēroja mūsu spēli, — viņam raksturīgais solīdums un prātīgums tam neļāva mūsu spēlē piedalīties, — pēkšņi parādīja acīm redzamas atdzīvošanās pazīmes un pēc tam apņēmīgi devās pie tikko atbraukušajiem. Uzmanīgāk aplūkojuši mašīnu, mēs sapratām, kas bija aizdzinis mūsu drauga flegmu un pamodinājis patiesi žurnālistisku temperamentu: blakus numuram uz liela dzeltenā krāsā nokrāsota skārda gabala, kas bija piestiprināts pie automašīnas aizsargstieņa, melniem burtiem bija skaidri uzrakstīts: «Goldvoteru par prezidentu».

Pat no tālienes bija saskatāma automobiļa pasažieru sevišķi

drūmā sejas izteiksme. Vēlāk Matvejevs mums pastāstīja, ka sarunas sākums bijis ļoti daudzsološs:

— Kas jūs esat? — jautājis garais, kalsnējais Goldvo-tera piekritējs.

— Krievi. Padomju žurnālisti, — sekojusi atbilde.

— Velns lai jūs parauj! Ja man būtu rokās automāts, es ar labpatiku to izlādētu jūsu ķermenī.

— Tas ir ļoti interesanti! — nesatricināmā mierā atbildējis Matvejevs. Tā bija sākusies šī izmeklēti laipnā saruna.

Drīz vien Vikentijs Aleksandrovičs, nevēlēdamies ilgāk pārbaudīt mūsu pacietību un nolēmis augstsirdīgi dalīties ar mums savā žurnālista laupījumā, pieveda savus kareivīgi noskaņotos sarunas biedrus pie mums.

Viens no viņiem, neizskatīgs salīcis cilvēks šaurā un īsā žaketē, ar tumšu kaklasaiti, gandrīz visu laiku klusēja. Toties otrs runāja nepārtraukti. Viņš bija ļoti kolorīta f igūra — gara auguma, saburzītas audekla biksēs, nošķiebtam kurpēm, jūrnieku kreklā ar uzlocītām piedurknēm, mati viņam bija ugunīgi sarkani, visa seja bagatigi nosēta vasaras raibumiem, pat viņa acis un gaišas skropstas šķita rudas un ar vasaras raibumiem, viņš runāja satraukti un ātri, norijot vārdu galotnes, šļakstīdams siekalas un žestikulēdams.

Vispirms paziņojis, ka viņš bez svārstīšanās nomestu atombumbas uz visām sociālistisko valstu pilsētām, un tādējādi «ticis galā» ar pusotriem miljardiem cilvēku, viņš piebilda, ka vienīgā stabilā valdība pasaulē ir Dienvidāf-rikas valdiba. Tad viņš sāka graut Savienoto Valstu komu nistus. No skali izkliegtajām frāzēm, kas tika kuplinātās ar tādiem epitetiem, kādus nav pieņemts atstāstīt uz papīra un lietot dāmu sabiedrībā, mums dažās minūtēs izdevās konstatēt, ka pie komunistiem un to atbalstītājiem viņš pieskaita, piemēram, tādus cilvēkus kā bijušie ASV prezidenti Džons Kenedijs un Lindons Džonsons, toreizējais viceprezidents Huberts Hemfrijs, bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Erls Vorens, Ņujorkas štata gubernators Nelsons Rokfellers, Mičiganas štata gubernators Džordžs Romnijs un vēl pusotru desmitu tādu pašu «sarkano». Pēc tam sekoja nikni izteicieni pret nēģeriem, paziņojums par «ebreju sazvērestību, kas turpinās 15 gadsimtus», un vēl daudz kas cits tamlīdzīgā garā.

Man šķiet, jūs piekritīsiet, ka tas bija unikāls eksponāts. Ne katru dienu mums, žurnālistiem, ir iespējams brīvi, neoficiāli parunāt un apmainīties domām ar profa-šistisku fanātiķi, un mēs, apspiezdami gluži dabisko pretīgumu un ar pleciem atstūmuši kādu jaunu kolēģi tajā momentā, kad viņš, neizturējis kārtējo nejēdzību, apmulsušajam runātājam, kas kaut ko muldēja par nepieciešamību nomest ūdeņraža bumbu uz Maskavu, pēkšņi piegrūda pie deguna savu milzīgo dūri un krieviski noprasīja: «Vai šo te tu pazīsti?», turpinājām savus pētījumus.

Tas, ko mums izdevās noskaidrot, bija loti pamācošs. Rudais tēvainis, kuru sauc Džo Jangs, bija šā ezera un tam piegulošās teritorijas īpašnieks. Par sevi viņš ar lepnumu pastāstīja, ka viņš ir «selfmeidmens», t. i., «cilvēks, kas ar paša spēkiem ticis uz augšu». Viņš ir beidzis četras klases. Strādājis par fotogrāfu. Pēc tam izkūņojies par plaši pazīstamā žurnāla «Life» fotokorespondentu. Reiz, klaiņojot pa Vašingtonas apkaimi, viņš nonācis kādā lielā, ar mežu apaugušā gravā, ar lēzenām smilšainām nogāzēm un siltiem avotiem gravas dibenā. Viņš nolēmis, ka te var labi nopelnīt. Licis lietā visus savus ietaupījumus, līdz kaklam ielīdis parādos, nopircis šo gravu un ierīkojis aizsprostu.

Siltais ezers, smilšainais krasts, mežiņš un reklāma darījuši savu. Tūkstošiem ASV galvaspilsētas iedzīvotāju, glābdamies no pilsētas mitrā smacīguma, sestdienās un svētdienās sāka pavadīt šeit savus vaļas brīžus. No katra pa dolāram, bet rudajam kapitāliņš. Viņš uzcēlis moteli, laivu staciju, restorānu, nopircis blakus esošās gravas. Bizness strauji vēršas plašumā un dod lielu peļņu. Tagad viņa kontā ir jau apmēram pusotra miljona dolāru.

... Pats par sevi tas viss — gan par ezeru pārvērstā grava, gan pilsētnieku svētdienas atpūta, — protams, ir laba un saprātīga lieta. Tomēr biznesmeņu bilance nesaskan — nauda, kas šajā gadījumā palīdzēja izveidot pludmali, cilvēkā nonāvē visu cilvēcisko. Izdarīgais fotogrāfs ne tikai un pat ne tik daudz kļuvis par saimnieku, cik par biznesa upuri, iemiesodams sevī tos morālos izkropļojumus, kas sabiedrībā, kur vienīgā mēraukla ir nauda un tikai nauda, pavada «privāto iniciatīvu». Izmantojis laimīgu gadījumu, kaut arī ne bez savas izdarības izkūņojies uz augšu un kļuvis bagāts, viņš, kā mēdz teikt, izsities no sliedēm. Būdams viens no ļoti nedaudzajiem, šāds izlēcējs sāk ticēt savām pārcilvēciskajām dotībām un ir pārliecināts, ka nevis viņš ir parādā sabiedrībai, bet gan sabiedrība ir parādā viņam..

Jangs un citi viņa sugas pārstāvji nespēj redzēt un neredz neko citu kā tikai savus dolārus, un viņus neaprakstāmi sanikno itin viss, kas, pēc viņu domām, var aizkavēt dolāru vairošanos. Viņi vēl nav pārliecināti, ka bagatiba, kas viņiem iekritusi klēpī, ir stabila, viņi dreb, iedomājoties, ka var to zaudēt. Dīvains mistrs, kurā sajaukusies augstprātība, kas robežo ar lieluma māniju, un nepilnvēr-tīguma, pašpaļāvības un baiļu, veiksmīguma un tumsonības, bezgalīgas agresivitātes un slikti slēptas gļēvulības, lieluzņēmēja biezās čeku grāmatiņas un miesā un asinīs iesūkušās sīkbodnieka psiholoģijas komplekss, — tāds ir viņa portrets. Un turklāt vēl niknums uz varenajām finansu aristokrātijas dzimtām, kuras viņam neļauj izvērsties, un mokošā skaudība pret tām, tas vides nicināšana, no kuras viņš nejauši izkūlies, un bailes atkal noripot lejā — lūk, tāds ir šis sociālais tips, kas mūsdienu Amerikā gan nav m maz tik izplatīts,

bet kuram tur ir liela un bīstama loma ...

— Kas man palīdzēja? — ne vairs gaužas, bet gan filozofē rudais tēvainis, zvilnējot zālē. — Vai prezidents man palīdzēja? Valdība? Senāts? Ne velna! Es pats sev palīdzēju, es pats izsitos uz augšu. Tad kāda velna pēc, — viņš)I kal sāk spiegt, — šie gnīdas no Vašingtonas, šie kuces i/.dzimteņi bāž degunu manās darīšanās! Kāpēc man viņiem jāmaksā nodokli, kas arvien aug, kāda velna pēc mani piespiež slēgt šos nolādētos kolektīvos līgumus ar

aviem strādniekiem? Pie tā visa vainīgi esat jūs! Tās visas ir komunistiskas idejas, Kārlis Markss un viss pārējais!

— Un ko jūs zināt par komunismu un Kārli Marksu?

— Es nelasu visu to, ko uzskribelējusi utainā inteliģence. Bet labi zinu, kas un kāpēc bāž ķepu manā kabatā. Un jūs mani neapmu]ķosiet. No jums nāk visa šī sērga, nodokli, pensijas un pārējais sociālisms. Bet šie plukatas no Vašingtonas, tai vietā lai gāztu jums pa purnu, ierauj asti. Ir vajadzīgs tāds puisis kā Bārijs. Viņš jums visiem velnu parādīs.

Un tālāk viņš bez kādas pārejas turpināja:

— Starp citu, džentlmeņi, vai jūs nezināt, kāpēc krievu diplomāti sākuši svētdienās retāk izbraukt pie mana ezera? Pasakiet viņiem, ka vislabākais ūdens Vašingtonas apkaimē ir šeit. Un nav dārgi, tikai dolārs no personas. Lūdzu, neaizmirstiet, džentlmeņi.

Bizness ir bizness, un, atbīdījis sānis savu politisko platformu, aizmirsis savas žēlabas, ka viņam nav automāta pie rokas, rudais goldvoterietis ielūdza mūs visus viesos.

— Nepievērsiet uzmanību manam izskatam, — viņš norādīja uz piesvīdušo jūrnieka kreklu un saplēstajām brezenta kurpēm. — Tas ir darba tērps. Bet mājās man ir «okey», tepat netālu, tur mēs varam turpināt sarunu.

Ne sevišķi rūpēdamies par formas diplomātiskumu, mēs noraidījām pēkšņo ielūgumu. Bet vakara pusē, kad jau taisījāmies braukt prom, mēs atkal ieraudzījām rudo. Elegantā uzvalkā tērpies, viņš svinīgi sēdēja pie lepnas un Joti dārgas sporta mašīnas stūres. Acīmredzot viņš gribēja padižoties ...

Sēžot zālē pretim nikni žestikulējošajam Jangam, kurš spriedelēja par komunismu, es atģidos, ka visu laiku esmu mokoši nopūlējies apjēgt, ko īsti viņš man atgādina. Bet tā arī netiku pie skaidrības. Tikai vēlāk — bet šis jautājums man ilgi neizgāja no prāta — es pēkšņi visu sapratu: viņš man atgādināja Hantu. Un tad viss kļuva skaidrs.

Tā nebija ārēja līdzība. 80 gadus vecais nosvērtais tek-sasietis, kas labi apzinājās savu nozīmīgumu, nelīdzinās gadus 45 vecajam nemierīgajam, satrauktajam ezera īpašniekam. Un tomēr viņiem abiem bija kaut kāda netverama līdzība, kas izpaudās viņu uzvedibā, drausmīgā tumsonībā, fanātiskā apmātībā, niknā aprobežotībā un

ārkārtīgā iedomībā. Vārdu sakot, tā bija viena cilts, viena suga, viens un tas pats sociālais tips.

Nokļuvuši ar savu dolāru kaudzi lielo ķildnieku barā, viņi ne tikai pēc izcelšanās, bet arī pēc tagadējās psiholoģijas ir un paliek sīkburžuji, kurus saniknojusi sava stāvokļa nedrošības apziņa un neticība nākotnei.

«Mēs visi diezgan ātri esam kļuvuši bagāti. Un, jāatzīstas, ka, izņemot naudu, mūs nekas cits nav interesējis un neinteresē. Bet, lūk, komunisma spēka pieaugums jūtams visā pasaulē. Kāpēc mums jāzaudē tas, ko esam ieguvuši?» Kam pieder šie vārdi — Džo Jangam vai Haroldam Han-tam? Tos varēja teikt kā viens, tā otrs, tie vienādi precīzi atspoguļo viņu abu domu gājienu, izskaidro viņu rīcību, viņu viedokli.

To teicis viens no Hanta tuviem draugiem, Teksasas multimiljonārs, un par to tika pastāstīts žurnāla «Fortune» slejās. Kā redzat, runa ir nevis par fenomenu indivīdu, bet gan par kaut ko tipisku, raksturīgu.

Džo Jangs, kam pieder ezers Vašingtonas apkaimē, un Harolds Hants, kam ir milzīgs naftas bizness, neraugoties uz starpību starp Janga miljonu un Hanta miljardu, ir viena un tā paša tipa parādība, vienu un to pašu apstākļu produkts. Viņiem ir kopīgas bailes, kopīgs naids, kopīgi elki un kopīgs liktenis.

ALPAKA — KALNU LAMA

Starp citu, ir arī atšķirība. Rudais ezera īpašnieks cer uz Goldvoteru. Hants ir dziļi pārliecināts, ka debesu tēvs ir uzticējis sevišķu misiju viņam pašam. «Hantu ir apsēdusi pārliecība,» laikraksta «New York Times» slejās pastāstīja Deivids Džonss, kas šīs avīzes uzdevumā ne vienreiz vien bija ticies un runājis ar naftas biznesa dižvīru, «ka viņam jāglābj Amerika.» Ne vairāk un ne mazāk! Pretendējot uz

I<mnā mesijas lomu, viņš uzskata, ka ar viņa sprediķiem ļ.i iepazīstina visi amerikāņi.

Alpaka ir viena no lamu sugām. Kāpēc tieši lama savaldzinājusi Hanta iztēli, grūti pateikt, bet tomēr tā ir viņu savaldzinājusi. Lai kā tas arī būtu, bet izdomāto, no viņa viedokļa ideālo valsti viņš ir nosaucis par «Alpaku».

Par paradīzi zemes virsū, kuras ainas dzimst viņa vecīgajās, sklerotiskajās smadzenēs, Hants pastāsta romānā, kas tā arī saucas — «Alpaka», lai pašā grāmatelē, uz kuras mēs kā uz makšķeres āķa Hantu noķērām viesnīcas «Fontenblo» hallē. Acīmredzot grāmatu rakstīšana mūsu augstās kultūras gadsimtā kļuvusi par modi miljardieru vidū. Agrāk viņi cits cita priekšā dižojās ar saviem rikšotājiem, mīļākajām un dārglietām, kas greznoja viņu sievu gaļīgās miesas. Tagad tam vēl pievienojusies aizraušanās ar grafomāniju. Getijs raksta, Rokfellers

raksta, arī Hants raksta.

Getija grāmatās ir gan stils, gan zināšanas, turpretim Hanta «Alpaka» ir grafomāna skribelējums. Esmu lapojis šo savārstījumu, lauzies cauri viņa drausmīgajai abraka-dabrai, cenzdamies iedziļināties tās būtībā. Es, tā sakot, biju spiests to darīt, bet pie tam es domāju: kurš normāls cilvēks gan gribēs lauzīt galvu ap visām šīm bezjēdzībām vienkārši tāpat, bez sevišķas vajadzības? Un vēl es domāju par to, kā gan šādu makulatūru varēja izdot civilizētā zemē un kāpēc autors, kuram ir tik biezs naudas maks, nav salīdzis kaut vai teksta literāros apstrādātājus, lai daudzmaz nogludinātu visus viņa sablīvējumus.

Un ne tikai domāju. Es to pajautāju kompetentiem cilvēkiem. Izrādījās, ka, lai gan grāmatas autors bija viens no bagātākajiem cilvēkiem Amerikas Savienotajās Valstīs, tomēr tur neatradās neviens izdevējs, kurš būtu gribējis riskēt ielaisties šā murgojuma izdošanas avantūrā. Saņēmis noraidošu atbildi no vairākām izdevniecībām, Hants iespieda un izplatīja savu «Alpaku» par savu naudu. Kas attiecas uz literāro apstrādi, tad te stāvoklis ir vēl komiskāks. Izrādās — Hants ir pārliecināts, ka viņš ir neatkārtojams prozas meistars un labs stilists; tā viņš arī paziņoja: «Tiesa gan, es rakstu lēni, bet toties rakstu labāk par visiem.» Te nu bija. Par kādiem apstrādātājiem te vēl var būt runa.

Un to par sevi saka subjekts, kurš pienācīgi neprot nevienu valodu, runā ļoti vulgārā žargonā, ārkārtīgi jaucot jēdzienus, un kurš tik tikko beidzis četras klases. Vai nu valsirdības, vai arī saniknojuma uzplūduma brīdī ļoti izteiksmīgi aprakstījis Hanta tipa intelektuāļus nesen mirušais amerikāņu miljonārs Henrijs Liss, to pašu aprindu cilvēks, žurnālu «Life», «Time» un «Fortune» izdevējs. «Vienmēr un visur,» valsirdīgi rakstīja viņš, «biznesmeņi atstāj atbaidošu iespaidu. Kas īsti ir gandrīz visi tie, kurus es pazīstu no mūsu aprindu cilvēkiem? Mēs visi esam tikai buržuji, kas aizrāvušies ar dzīves materiālo pusi, aizspriedumaini, vulgāri, neaptēsti, rupji, bezjēdzīgi un stulbi tēviņi.» Tas ir teikts nikni, acīmredzot sirds bija pilna, un pirms nāves viņam gribējās pateikt šo rūgto patiesību acīs sev līdzīgajiem. Varu apliecināt, ka attiecībā uz Hantu šis apraksts iegūst dokumentālas fotogrāfijas raksturu.

Lūk, šāds subjekts sadomājis rakstīt romānus. Un es, — acīmredzot tas bija sods par kaut kādiem maniem grēkiem, it īpaši laikam par to, ka es interesējos par Hantu, — biju spiests kvernēt pie šīs «Alpakas», kuras lasīšanas procesu var pilnīgi salīdzināt ar piķa košļāšanu — baudas nav nekādas, bet zobi iestieg tā, ka nevar pat žokļus pakustināt.

Idille, ko attēlojis šis romānists-miljardieris, ir pilnigi fašistiska tipa. Pa grāmateles lappusēm triumfāli soļo kāds Huans Ačalu, apbrīnojams skaistulis, šķirnes ērzeļa krustojums ar tradicionālo

Holivudas kovboju, un šausminošā muldējumā vēstī patiesības par tematu, kā glābt Ameriku no demokrātijas sērgas. Jāpiezīmē, ka Hanta romāns ir domāts amerikāņu lasītājiem, tāpēc «Alpakas» valstī iekārta ārēji iztēlota demokrātiska. Bet, kāda ir šī Hanta attēlotā demokrātija, par to var spriest no tā, ka «Alpakas» vēlētāji balso atbilstoši savam naudas makam. Ja cilvēkam ir kapitāls, tad viņam ir 7 balsis, ja naudas ir mazāk, tad 6, ja vēl mazāk, tad 5 balsis, utt.

Par tādiem, kam nemaz nav kapitāla, Hants savā grāmatā vispār neraksta, tādējādi viegli un vienkārši atrisinot visas problēmas. Pēc Hanta domām, lieli ienākumi vispār nav jāapliek ar nodokļiem, jo tie, lūk, esot sabiedrības attīstības atspere. Romānā izklāstīto ideālu tumsonība ir tik nejēdzīga, ka pat buržuāziskie kritiķi sāka sprauslāt par romāna «literārajiem trūkumiem» un bija spiesti atzīt, ka Hanta aprakstītā demokrātija ir «sava veida fašistiskā demokrātija».

Vai jūs domājat, ka Hants apvainojās? It nemaz. Viņš šīs recenzijas autoru aplaimoja ar pašrocīgi rakstītu vēstuli, kurā teikts: «Vienīgi jūs mani esat sapratis pareizi.»

Starp citu, viņš spļauj virsū literatūras kritiķiem. Da-lasas pilsētas tēvi novērtēja «Alpaku» pēc saviem ieskatiem. Apliecinot sajūsmas pilnu atzinību, viņi vienu no Da-lasas ielām pārdēvējuši par «Alpaca Pass». Plāksnītēm, kuras uzstādītas ša jā garajā ielā, kas ir taisna kā policista steks un vienveidīga kā kareivju ierinda, pēc Dalasas pilsētas tēvu ieceres, jāveicina «Alpakas» ideālu īstenošana. Viņi sapņo par visas DalaSas, visas Teksasas, visas Amerikas un pēc iespējas visas pasaules pārvēršanu par fašistisku Alpaku. Sapņo, bet pagaidām liek Hanta dzimtmuižas — Dalasas pilsētas iedzīvotājiem staigāt pa ielu, kas saucas «Alpaca Pass».

Vispār jāsaka, ka Dalasā visvisādi attīsta savdabīgu Hanta kultu, ap viņu izveido leģendas oreolu, kam ir maz kopēja ar savu prototipu un kas pielāgots amerikāņu mietpilsoņu gaumei.

Pilsētas nomalē, tālu no pilsētas trokšņa un putekļiem, kas visur iespiežas, tur, kur dzīvo vietējās sabiedrības pīlāri, pacejas liels un bezgaumīgs nams, kuru grezno pretenciozs portiks ar sešām kolonnām. Krāšņie apstādījumi un aiz mājas izveidotais plašais, ar gaiši zilām plāksnītēm apšūtais baseins, kas vakaros tiek skaisti apgaismots, ierīkoti tāpēc, lai mājas īpašnieki varētu vieglāk panest Teksasas vasaras tveici. Tomēr galu galā, neraugoties uz savu saimnieku bezgaumīgajām pretenzijām, šis miteklis ne ar ko sevišķu neizceļas starp apkārtējām būvēm, no kurām katra pauž provinciālu pašapmierinātību un mietpilsonisku aprobežotību. Ne šis mājas ārējais izskats, ne tās iemītnieku dzīves režīms nevar novērotāju no malas pavedināt uz domu, ka tieši šeit mitinās viens no mūsdienu Amerikas visbaismīgākajiem cilvēkiem — Harolds Hants, kam pieder milzīga bagātība. Hantu ģimenes vienmērīgais, mietpilsoniskais ikdienišķās

dzīves veids maz atšķiras no daudzu labi paēdušu amerikāņu mietpilsoņu dzīves veida.

Pulksten desmitos vakarā šā nama logos nodziest gaisma un aiz tā sienām iestājas miegains klusums. Bet ap saules rietu zaļajā pļaviņā mājas priekšā nereti var redzēt Hantu un viņa ģimenes locekļus, zvilnot baltos pītos šūpuļkrēslos un par kaut ko tērzējot. Idilliskā aina nereti tiek papildināta ar dievbijīgu dziesmu dziedāšanu, kas dzirdama tālā apkārtnē. Visbiežāk garāmgājēji un kaimiņi dzird reliģisku himnu.

Pilsētas bulvara prese ar dziju aizkustinājumu, kas, protams, ir rūpigi pārdomāts un labi samaksāts, stāsta par stingro kārtību, kāda valda šajā mājā. Pēdējos gados vecā Hantu laulātā pāra pastāvīgie apmeklētāji un viesi ir padzīvojuši un respektabli ļaudis. Jaunatne tur nemīl iegriezties. Ir zināms, ka tur neliek galdā alkoholiskos dzērienus. Katrā gadījumā, gan izdevīgā, gan neizdevīgā, saimnieks mīl uzsvērt savu atturību, uzdzerot saviem spredikiem virsū augļu sulu un pacienājot viesus ar vārītiem dārzeņiem. Kas attiecas uz kārtīm un citām pasaulīgām lietām, tad par tām nevar būt ne runas.

Klīst valodas, ka Hantu namā valdošie stingrie tikumi, kas naftas biznesmenim ir kaut kas jauns un neparasts, esot viņa otrās sievas nopelns. Agrāk, līdz 1957. gadam, kad viņa ar Himeneja saitēm sevi saistīja ar veco miljardieri, — viņu vecuma starpība pārsniedz trīs gadu desmitus, — šo dāmu sauca par misis Rufiju Raitu, un viņa bija bosa sekretāre. Hanta pirmā sieva, kas ar viņu nodzīvoja četrdesmit gadus un dzemdēja viņam sešus bērnus, nomira 1955. gadā. Viņa bija bagāta fermera meita. Tā bija klusa un nomākta būtne, kas paniski baidījās no sava vīra — uzdzīvotāja un kāršu spēlmaņa.

Hants viņai sarīkoja ļoti lepnas bēres, izvēršot šim gadījumam nepiedienīgu reklāmu. Ar īpašu honorāru palīdzību pamudinādams laikrakstu reportierus, fotogrāfus un televīzijas operatorus, viņš centās visai Amerikai nodemonstrēt maiga vīra un kārtīga ģimenes tēva neremdināmas bēdas. Vēl nepaguva izskanēt bēru melodijas, kad Hanta namā jau parādījās misis Raita, un drīz vien šī uzņēmīgā misis jau kļuva par šīs mājas saimnieci.

Šaubos, vai būtu nepieciešams pierādīt to ļaužu nolūkus, kuri apgalvo, ka Hantu ģimenes dievbijīgais dzīves veids un režīms ir paša Hanta un viņa sievas dievticības rezultāts, kurai esot izdevies atgriezt uz pareizā ceļa savu kādreiz paklīdušo vīru. Pret to liecina kaut vai tā uzbāzība un demonstratīvums, ar kādu amerikāņiem mēģina iedzīt galvā domu par miljarda īpašnieka tagadējo krietnumu. Šis demonstratīvums, kā arī pārāk pēkšņā pāreja no uzdzīves un azarta, kam viņš nodevās daudzus gadu desmitus, uz «tikumības ceļa» liek domāt, ka runa visdrīzāk ir par Dalasas reklāmu kantoros rūpīgi izdomātu pasākumu

istēmu, kuras mērķis ir piešķirt godprātības spīdumu cil-' ēka

reputācijai, kura skandalozā slava un pārāk izaicinošā rīcība draudēja izkūpināt ilūziju, ka viņš rūpējas par savas valsts un savu tautiešu vajadzībām, leģendu, kuru amerikāņu propaganda neatlaidīgi vērpj ap visiem tiem, kam ir skanīgs vārds un kam pieder lielas bagātības.

Un, spriežot pēc visa, arī pats Hants, izniris no nemi-ņas, kurā viņš dzīvoja ilgus gadus, un tagad būdams spiests rīkoties visas sabiedrības vērīgo acu priekšā, laikam ir atzinis par labāku darīt galu savai pārāk skandalozajai popularitātei un parādīties saviem tautiešiem gudra patriarhāla sirmgalvja izskatā.

Hanta ģimenes demonstratīvi godprātīgais dzīves veids ir sava veida reklāmas triks, tāpat kā reklāmas triks ir arī paša Hanta ārišķīgais dievbijīgums. Viens no viņa kaimiņiem saka: «Mēs ar izbrīnu vērojam, ka misters Hants tagad regulāri iet uz baznīcu. Agrāk mēs nekad neko tādu nebijām vērojuši, kaut gan viņa nelaiķe sieva misis Lida Bankera Hanta bija dievticīga sieviete un nepalaida garām nevienu dievkalpojumu. Ne mazāk dievbijīga ir arī Hanta kunga jaunā sieva. Varbūt tā ir viņas ietekme ...» Runātājs šaubās parausta plecus un piebilst: «Lai gan katrs, kas pazīst misteru Hantu, var apšaubīt, vai viņu vispār kāds var ietekmēt.»

Kaimiņam taisnība. Protams, tas nav izskaidrojams ar kaut kādu ietekmi, bet gan ar aprēķinu. Starp citu, pats Hants neslēpj, ka viņā ir pamodusies liela interese par reklāmu un pašreklāmu. «Agrāk es baidījos runāt,» smīnēdams viņš saka žurnālistiem, «bet tagad es baidos klusēt.» Un lietas būtība šajā gadījumā nav tikai tā, ka vecais naftas biznesmenis ir nobažījies par to, ka pēcteči neuzzinās par viņa tukšo pārdomu augļiem, ar kuru paraugiem es lasītājus jau iepazīstināju, bet arī vēl tā, ka viņam jau ir pagājis tas periods, kad viņš atzina par labāku rīkoties paklusām, pagrīdē, baidoties, ka konkurenti, viņu pamanot, var to nožmiegt kā mušu.

Tagad Hantu vairs neviens nevar nožmiegt. Viņš pats var jebkuru nožmiegt. Tāpēc tagad viņš atzīst par labāku rīkoties ar vislielāko troksni un reklāmas efektu. Viltnieks ir sapratis, ka, iemantojis slavu, kaut arī skandalozo «Amerikas visbīstamākā cilvēka» slavu, viņš šo slavu, kā arī neveselīgo interesi par viņu var vērst sev par labu. Dot interviju ir daudz lētāk un efektīvāk, nekā par maksu publicēt savas firmas sludinājumus un reklāmu. Par komerciālu reklāmu, pirmkārt, jāmaksā un turklāt Amerikas Savienotajās Vaistis diezgan daudz. Otrkārt, sakiet, ko gribat, reklāma ir un paliek reklāma, un jau tāpēc vien tie, kas lasa reklāmas sludinājumus, tos uzņem ar zināmiem aizspriedumiem un, balstoties uz rūgto pieredzi, ne bez pamata tur aizdomas, ka viņus kārtējo reizi grib ap-šmaukt un iesmērēt tiem kaut ko tādu, kas ir mazāk vilinošs un nepieciešams, nekā to apgalvo reklāma.

Bet, ja reklāma ir maskēta, tad tā ir iedarbīgāka. Kāds tam sakars

ar komerciju, it kā gribētu teikt Harolds Hants, ķēmojoties uz televizoru ekrāniem un dažādās intervijas spriedelējot par visdažādākiem tematiem, sākot ar slaida auguma saglabāšanas un beidzot ar komunisma iznīcināšanas receptēm. Pēc viņa domām, no komerciālā viedokļa nemaz nav tik svarīgi, par ko viņš runa. Svarīgs ir tas, ka viņš lien saviem tautiešiem acīs, neļauj tiem aizmirst savu vārdu, to pašu vārdu, kas lasāms uz viņa firmas izkārtnēm un veidlapām, uz dažādas produkcijas, kuru tā ražo.

Aģitāciju, kas noris ap viņa personu, Hants ļoti prasmīgi izmanto tīri komerciālos nolūkos. Tā ir kā ēsma, kuru pamet sensāciju kārajiem amerikāņu mietpilsoņiem. Bet ļa nu tas uz šīs ēsmas ir uzkodies, tad to var noķert gan uz Hanta tumsonīgās politikas makšķeres āķa, gan uz viņa sabiedrību komerciālās reklāmas makšķeres āķa.

Hants ļoti cenšas nodemonstrēt savu dievbijīgumu, savu godprātību. Šī cenšanās, izrādījās, bija pat stiprāka gan par viņa parasto izlaidību, gan par tieksmi uz skandālu. Hants tās dēļ ir ziedojis daudzus iemīļotus ieradumus. Vienīgais, no kā Hants nevar atteikties pat dievbijīguma dēļ, ir viņa dolāri, no kuriem viņš negrib zaudēt pat mikroskopisku mazumiņu.

Ne visai sen Remsijā, panīkušajā miestiņā, kas atrodas netālu no Vandalijas, kur dzimis miljardieris, iedzīvotāji bija nodomājuši atjaunot vietējo baznīcu, aiz kuras žoga starp citu atrodas tas, ko normāli cilvēki mēdz saukt par saviem ģimenes kapiem — Hanta tēva un mātes pēdējā atdusas vieta. Remontam bija vajadzīga pavisam neliela summa — daži simti dolāru. Hanta māsa, kas vienīga vēl bija palikusi starp dzīvajiem, Remsijas iedzīvotāju vārdā palūdza brāli atsūtīt mazliet naudas vecās baznīcas atjaunošanai. Hants, protams, neatteica saviem novadniekiem. Cilvēks, kam pieder simtiem miljonu dolāru, nekavējoties atdarīja maku. Baznīcas vecākais no viņa saņēma čeku par ... 5 dolāriem.

Hanta dievbijīgums ir tikpat maz ticams un paradoksāls putro jums kā alkoholiķis atturībnieks, kā tikumīgs slepkava. Kāršu spēlmaņa godprātība nav nekas cits kā poza, rūpīgi pārdomāts reklāmas triks. Viena no amerikāņu mietpilsoņa atšķirīgajām īpašībām ir viņa nepārspējamā svētulība. Kaut ko tādu laikam gan nevar sastapt nevienā citā zemē. Sabiedrība nevienu nenosoda par krāpniecību, viņa nosoda tos, kas to neprot noslēpt.

Kamēr Hants rosījās amerikāņu biznesa pažobelēs, tumsā un neziņā tīts, un, slēpdamies aiz šā plīvura, kārtoja savas darīšanas, viņš varēja nospļauties par respektu, neievērot, kā viņš izskatās kaimiņu acīs, ko par viņu domā sabiedrībā. Bet tagad viņš ir uzkāpis biznesa virsotnē un kļuvis par vienu no visbagātākajiem cilvēkiem Amerikas Savienotajās Valstīs. Bet vai viņa morāle ir mainījusies?

Protams, nē. Mainījusies ir tikai situācija. Mainījušies apstākļi,

kādos viņam tagad jārīkojas. Bet, ja nu tas tā ir, tad sava biznesa interesēs viņš ir spiests izlikties par priekšzīmīgu ģimenes tēvu, dievbijīgu draudzes locekli, atturībnieku un garīgu dziesmu cienītāju, lai gan tas viss viņatn piestāv tikpat labi kā govij segli. Misis Hantai Otrajai, kas agrāk bija sava patrona sekretāre un mīļākā, bet tagad kļuvusi par matronu, labdarības dāmu un Dalasas augstāko aprindu pīlāri, te nav nekādu nopelnu. Tas viss tiek darīts ar aukstu aprēķinu. Bet aprēķins Hantam vienmēr ir bijis augstāks par visu.

Ne bez aprēķina, arī komerciāla aprēķina, viņš izvērsis savu graujošās propagandas darbu. Piemērs tam ir jau minētā radioprogramma «Dzīves līnija», kas atbilst tiklab viņa dvēseles, kā arī viņa kabatas prasībām. Jau 50. gadu sākumā Hants nodibināja propagandas organizāciju «Facts Forum», kas bija Džozefa Makartija galvenais rupors. Tagad Hanta iemīļotais lolojums ir «Life line» («Dzīves līnija») — radioprogramma, ko pārraida no Vašingtonas un kuru ik dienas klausās apmēram pieci miljoni amerikāņu 45 štatos.

Starp citu, jāsaka — pēc Hanta mājas pastāvīgo apmeklētāju nostāstiem šīs radioprogrammas viscītīgākais klausītājs ir viņš pats. Šis cilvēks, kas ne sevišķi mīKķino un teātri, kas pats atzīstas, ka sen jau atmetis grāmatu lasīšanu, jo, pēc viņa domām, tā esot nekam nederīga nodarbošanās, — un to saka «Alpakas» autors, kas bez jebkādas kautrēšanās apgalvoja, ka viņš ir labākais rakstnieks Amerikas Savienotajās Valstis, — ir gatavs stundām ilgi kļausities niknos pusfašistiskos murgojumus, ko izplata viņa radioprogramma.

Viss šis uzņēmums izmaksā krietnu summu — 2 miljonus dolāru gadā. Mūsdienu Amerikā par 2 miljoniem dolāru var sarunāt visu, kas ienāk prātā. Un runā ari. Katru dienu, katru stundu 331 radiostacija, kas pārraida programmu «Life line», raida ēterā saindētas apmelojumu, musināšanas, neapvaldīta antikomunisma, pret nēģeriem un pret strādniekiem vērstas propagandas bultas.

Bet Hants nav altruists. Lai nu ko, bet nesavtīgumu viņam pārmest nevar. Tricinādams ēteru ar graujošām politiskām tirādēm, viņš ne uz brīdi neaizmirst arī savu bodīti. Jāatzīst, ka viņš ir izmanīgs un fantastiski veikls biznesmenis, kuram piemīt kaut kāda sevišķa «superplūstamība», spēja iespiesties, kur vien tas vēlas. Pēc Amerikas Savienotajās Valstīs pastāvošās kārtības dažādas labdarības organizācijas neapliek ar nodokļiem. Hantam ir izdevies iedabūt savu «Life line» labdarības organizāciju kategorijā, un tagad viņš ēterā sagrābto laiku izmanto ne vien, lai zākātu visu, kas viņam nav pa prātam, bet arī, lai reklamētu tabletes, kuras uzlabo gremošanu, un dažādas citas zāles, kā ari pārtikas produktus, ko ražo viņa firmas un sabiedrības.

«Pēc Hanta ieskatiem,» raksta amerikāņu žurnāls «Na-tion», «nav nekādas atšķirības starp patriotismu un peļņu.» Pateikts precīzi. «Visu,

ko es daru,» viņš reiz teica reportieriem, «es daru peļņas dēļ.»

Šoreiz Hants neizliekas. Un posts un bēdas tam, kas viņam aizšķērso ceļu, kas apdraud viņa peļņu. Tādos gadījumos viņš ir nesavaldīgs. Viņš balstās uz milzīgu naudas spēku. Viņš zina naudas varu, viņš ir pārliecināts, ka Amerikas Savienotajās Valstīs visiem, arī prezidentiem, jāstrādā viņa — Hanta peļņas labā.

Džons Kenedijs nebija pirmais Baltā nama saimnieks, ar kuru Hants bija neapmierināts. Vairākus gadus Teksasas naftas rūpnieks izcīnīja slepenu un sīvu cīņu pret ģenerāli Eizenhaueru, cīņu, kas, pēc Hanta domām, beigusies ar viņa uzvaru.

Sī cīņa sākās jau 40. gadu beigās. Ģeoloģiskās izlūkošanas rezultātā tika konstatēts, ka Teksasā, Meksikas jūras līča piekrastes smilšu sēk|os, ir ļoti bagātīgi naftas krājumi. Bet pēc ASV likumiem piekrastes līnija ir valsts īpašums. Un tāpēc privātie uzņēmēji un sabiedrības nevarēja pievākt šīs bagātības.

Tad Hants sadomāja ne vairāk, ne mazāk, kā iedabūt Baltajā namā savu cilvēku, kurš aiz pateicības par atbalstu apņemsies uzdāvināt šīs zemes viņam, Hantam. Teksasieša izvēle krita uz ģenerāli Duglasu Makarturu, ar kuru viņu saistīja personiska draudzība. Hants ķērās pie lietas. Viņš pats devās pie ģenerāļa Eizenhauera un lūdza viņu izmantot savu autoritāti, lai tiktu ievēlēts Makarturs. Kā vēlāk noskaidrojās, Eizenhaueram bija savs viedoklis par to, kāda būtu vislabākā kandidatūra 1952. gada vēlēšanām. Tāpēc viņš Hantam atteica.

Teksasietis neatteicās no sava nodoma, viņš gribēja nopirkt sev vēlamu prezidentu. Viņš izveidoja speciālu vēlēšanu mašīnu, vervēja piekritējus, draudēja, centās pierunāt, solīja, kukuļoja. Triju četru mēnešu laikā šis naudasmaiss iztērēja Makartura atbalstīšanas kampaņai vairākus simtus tūkstošu dolāru. Viņš sapulcināja vienā no lepnākajām Ņujorkas viesnīcām — «Waldorf-Astoria» republikāņu partijas vadītājus un pieprasīja atbalstīt viņa favorītu. Tomēr spēki, kas atbalstīja Eizenhaueru, izrādījās, bija stiprāki. Cietis neveiksmi, Hants turpināja spuroties. «Man pietrūka divu stundu, lai panāktu kongresā Makartura kandidatūras izvirzīšanu,» viņš toreiz teica preses konferencē.

Sī neveiksme viņņm dārgi maksāja. Bagātās naftas atradnes Eizenhauera valdīšanas laikā pārgāja privāto sabiedrību rokās.. Bet Jaunatminīgais ģenerālis pacentās, lai Hants, kas viņam lika kāju priekšā, nedabūtu neko. Hantam nav lielāka apvainojuma, kā neļaut viņam pievākt to, ko viņš iekārojis. Starp viņu un ģenerāli-prezidentu tad jau iedegās nevis politisks, bet gan asins naids. Viņš smaka aiz niknuma. Cilvēki, kas pazīst teksasieti, apgalvoja, ka viņa seja satumsa jau tad, kad viņš dzirdēja Eizenhauera vārdu.

Nākošais gājiens bija Hanta labā. Un viņš to izdarīja. Līdz 50.

gadu vidum ASV politiskajā dzīvē pastāvēja nerakstīta tradīcija, ka prezidentu nevar ievēlēt Baltajā namā ilgāk kā uz diviem termiņiem, tas ir, uz astoņiem gadiem. Bet tradīcija nav likums, un tā ne vienreiz vien tika pārkāpta. Pēdējo reizi to izdarīja F. Rūzvelts, kas tika ievēlēts četras reizes. Hants izlēma nolikt Eizenhaueram ceļā uz pilnvaru pagarināšanu nepārvaramu šķērsli, Viņam ir tiešs sakars ar to, ka tika pieņemts konstitūcijas 22. labojums, kas likumdošanas ceļā aizliedz ievēlēt par prezidentu vairāk nekā uz diviem termiņiem. Pats Hants atriebības prieka lēkmē izpļāpāja šo faktu.

— Es to visu panācu septiņās nedēļās. To es uzskatu par savu svarīgāko uzvaru iekšpolitikā. Ja nebūtu šīs uzvaras, Eizenhauers būtu palicis prezidenta amatā vēl ne vienu gadu vien.

Eizenhauers aizgāja no politiskās arēnas un aizbrauca uz savu fermu Getisbergā. Grūti pateikt, kādā mērā, bet tas, ka Hants šeit ir pielicis savu roku, nav apšaubāms. Uz Balto namu pārcēlās Kenediju laulātais pāris, un jaunā saimniece, «pirmā lēdija» Zaklina Kenedija sāka iekārtot ASV prezidenta rezidenci pēc savas gaumes, ieviešot tā aukstajās, oficiālajās zālēs Francijas karaļa apartamentu stilu — ar spiestām zīda tapetēm un elegantām mēbelēm.

Bet Eizenhauera kundzes mietpilsonisko pufu aizstāšana ar Zaklinas Kenedijas aristokrātiskajiem greznajiem krēsliem izrādījās nepietiekams pasākums, lai izbeigtu «auksto karu», kuru naftas imperators bija pieteicis amerikāņu republikas prezidentam.

Džons Kenedijs vēl bija tikai kandidāts, kad Hanta baterijas izšāva uz viņu pirmo zalvi. 1960. gada vasarā Hants par savu naudu iespieda simtiem tūkstošu pret Kenediju vērstu skrejlapu, kurās tika pieminēti visi viņa grēki, pat tas, ka viņš ir katolis, kas Amerikas Savienotajās Valstis, kur lielum lielais iedzīvotāju vairums ir protestanti, nekādā ziņā nav pluss, un izsūtīja tās pa visu valsti. Cēlonis bi ja tas, ka senators kādā no savām runām bija nelāgi izteicies par naftas sabiedrībām, pārmezdams tām kukuļošanu. Tajā priekšvēlēšanu gadā visas Hanta simpātijas piederēja senatoram no Teksasas — Lindonam Džonsonam, ar kuru, kā apgalvoja laikraksts «New York Times», viņu saistīja «ilggadīgas draudzīgas attiecības».

Šo draudzīgo attiecību pamatā bija tas apstāklis, ka Hants ar visu savu būtību — ekonomiskajām, politiskajām un pat psiholoģiskajām saitēm — ir saistīts ar Tek-sasu. Šis vējritenis, kas sava mūža pirmo pusi klaiņoja pa visu valsti, pēdējos gadu desmitos nevis vienkārši pārcēlies uz Teksasu, bet pilnīgi apmeties tur uz pastāvīgu dzīvi. Viņš tur laidis savas saknes, saaudzis ar to, ar tās likumiem, kļūdams tagad par vienu no visteksasiskākajām parādībām Teksasā.

To pašu lielā mērā var teikt arī par Lindonu Džonsonu. Tikai ar to starpību, ka Hants ir dzimis un audzis ārpus Teksasas un kļuvis par teksasieti brieduma gados, bet Džonsons ir dzimis teksasietis, kaut gan

sava mūža lielāko dalu nodzīvojis Vašingtonā. Tomēr par personību, par politiķi viņš izveidojās tieši šeit.

Un neizdzēšamo Teksasas zīmogu, tās manieres, tradīcijas, domāšanas veidu, savu domu izteiksmes veidu, pat teksasiešu dziedošo, stiepto runas veidu viņš saglabāja visu mūžu.

* * *

Nav ko brīnīties, ka Hants, kas dzīvi interesējas par valsts varas svirām, pirms daudziem gadiem, kad Džonsons vēl darbojās senātā, pievērsa uzmanību šim godkārīgajam, neatlaidīgajam politiķim, sāka viņam palīdzēt, sāka atbalstīt viņu cīņā par varu.

Šis apstāklis pilnīgi saprotamu iemeslu dēļ saistīja sevišķu uzmanību pēc tam, kad tika nogalināts prezidents Kenedijs un nevis kaut kur citur nogalināts, bet tieši Tek-sasa. Kad sāka klīst pirmās baumas par to, ka Hantam, iespņjams, ir sakars ar šo sazvērestību, daudzās galvās saka veidoties loģiska ķēdīte: Hants, kas atbalstīja Džonsonu cīņā pret Kenediju demokrātu partijas kongresā

1959. gadā, ir tas pats Hants, kurš, kā viņš pats izteicās, pierunāja Džonsonu, kas nevarēja izšķirties: pieņemt vai nepieņemt Kenedija priekšlikumu balotēties par viceprezidentu. Beidzot, vēl jāpiezīmē, ka Hants, kam ir sakars ar sazvērestību pret prezidentu, ļoti labi zināja, ka valsts galvas nāves gadījumā viņa amatā saskaņā ar konstitūciju automātiski stājas viceprezidents.

Daudzi amerikāņu pētnieki slepkavību Dalasā kvalificēja kā valsts apvērsumu.

Politiskais rakstnieks Johims Jostens savā grāmatā, kurai viņš devis nosaukumu «Lindona B. Džonsona tumšā puse», atkļūti raksta, ka slepkavība Dalasā bija valsts apvērsums.

«Šim valsts apvērsumam,» apgalvo Jostens, «prezidenta nošaušanai, ko izdarīja speciāli noorganizēta strēlnieku vienība, šai drausmīgajai neaizsargāta cilvēka noslepkavošanai, cilvēka, kuru ievilināja slazdos un kuru uz nāves gultas nodeva viņa tuvākie draugi un oficiālie miesassargi, bija viens mērķis — nosēdināt prezidenta krēslā Baltajā namā viceprezidentu Lindonu B. Džonsonu. Tāds īsumā ir «Dalasas miklas» atmin̄jums.»

Par slepkavību Dalasā sīkāk pastāstīsim vēlāk. Taču jāsaka, ka tas viss nemaz nav tik vienkārši, kā to iedomājas, piemēram, tie, kuri izdomājuši Amerikā ļoti populāro anekdoti: «Sakiet, vai jūs nezināt, kāpēc Lindons atmetis savu iemīļoto nodarbību — irbju medības Teksasā? Ļoti vienkārši. Osvalds viņam neatdeva atpakaļ viņa bisi.» Atkārtoju, lietas apstākļi nebūt nav tik primitīvi, un nezin vai ir kāds pamats mēģinājumam iztēlot Džonsonu par sazvērestības tiešu līdzdalībnieku.

Tomēr pašu par sevi faktu, ka Amerikā ir apgrozībā šādas anekdotes un ka tur ir parādījušās tādas grāmatas kā Jostena

sarakstītā grāmata — un tā nav vienīgā, — grūti uzskatīt par nejaušu, tāpat kā nevar izskaidrot ar nejaušu sagadīšanos to apstākli, ka prezidents Kenedijs tika noslepkavots tieši Teksasā, kur pēc Kenedija nāves Dalasas hospitālī Lindons Džonsons pārņēma prezidenta varu. Mums vēl būs izdevība parunāt par daudziem līdz šim nenoskaidrotiem apstākļiem, kas saistīti ar prezidenta bojā eju, par notikumiem, kuri sekoja pēc tam, par to, ka prezidenta Džonsona ieceltā speciālā komisija, kas izmeklēja slepkavību Dalasā, izmeklēšanas gaitā ignorēja daudzus ļoti būtiskus faktus. Te es vēlētos tikai pastāstīt, ko par to domāja pats Lindons Džonsons.

Man bija izdevība viņam to pajautāt, kad es apmeklēju Teksasā prezidenta rančo pēc viņa aiziešanas no Baltā nama un pārcelšanās tur uz pastāvīgu dzīvi. Atteicies no visa, bijušais prezidents, kā izteicās visu zinošais «New York Times», visvairāk interesējās par to, ko par viņu rakstīs vēsturnieki, kā tiks novērtēta viņa darbība prezidenta amatā.

So rindiņu autors jau labu laiku raksta grāmatu, kurā diezgan liela vieta būs ierādīta Savienoto Valstu 36. prezidenta darbībai.

Vārdu sakot, kad es, atbraucis uz Savienotajām Valstīm, jautāju bijušajam prezidentam, vai viņš varētu mani pieņemt, lai parunātos, es saņēmu vēstuli ar ielūgumu apmeklēt viņu Teksasas rančo.

Bija saulainas, bet vēsas 1969. gada vēla rudens dienas.

Mūsu mašīna brauca pa patukšu autostrādi, kas Amerikā ir neparasta parādība.

Visapkārt pletās bezgalīgas, vietām paugurainas prērijas ar jau apkaltušu zāli, akmeņu kaudzēm un zemiem dzeloņainiem krūmiem.

Un, kaut gan mēs atradāmies pašos valsts dienvidos, ši skarbā ainava ne mazākā mērā neatgādināja ne saulaino Florīdu ar tās mūžzaļo augāju un kuplajām palmām, ne skaisto Kaliforniju ar zilajām debesīm un bezgalīgi plašajām apelsīnu un citronu koku birzīm.

Visapkārt bija redzama nemīlīga izkaltusi zeme, nemitīgo vēja brāzmu noliektie līkie koki, biezi apdzīvotajai Amerikai neparasta mazapdzīvotiba. Ne katram ir pa spēkam izturēt šejienes dzīves apstākļus — grūti panesamo klimatu ar straujām temperatūras svārstībām, ūdens trūkumu, smago darbu, lai nopelnītu dienišķo maizi. Laiku pa laikam pa mašīnas logu bija vērojami kadri, kas it kā būtu skatīti kādā no neskaitāmām slavenajām Holivudas mežonīgo Rietumu filmām par kovboju dzīvi: ganāmpulki, kurus dzen braši jātnieki ar lielām platmalēm galvā, griezdami laso.

Drīz vien es ieraudzīju Teksasas kovbojus tuvumā. Apturējis mašīnu pie nelielas uzkožamo pārdotavas — bija jau pusdienu laiks, — es nolēmu iebaudīt slaveno Teksasas barbakjū — tikpat eksotisku, cik arī garšīgu ēdienu.

Uz koka šķīvja, ko manā priekšā nolika plecīgs puisis ar kovboja

platmali galvā un pie platās jostas piepogātu revolvera maksti, kura, manuprāt, šajā gadījumā bija lieka, atradās līdz pilnīgai gatavībai neizceptas vērša gaļas gabali, aplieti ar neiedomājami asu mērci un garnēti ar brūnām pupiņām un marinētām piparu pākstīm, ko, ieņemot mutē, cilvēks jūtas kā grēcinieks ellē, kuram velni liek laizīt nokaitētu pannu.

Pārlaidis skatu visapkārt, ieraudzīju sēžam pie nekrāsotiem galdiem un stāvam pie bāra letes pavisam īstus kovbojus, manas diemžēl jau diezgan sen pagājušās bērnības varoņus. Nesākšu aprakstīt viņu apģērbu — tas ir gluži tāds pats, kādu mēs, dārgais lasītāj, ne vienreiz vien esam redzējuši uz kinoekrāniem. Bet te laikam gan šī līdzība arī izbeidzas. Nogurušas sejas, piepūlētas, tulznainas un nobrāztas rokas, skumjas acis, no grūtā darba vai no smagās dzīves nastas sakumpuši pleci.

Tieši šeit sevišķi skaidri redzams, ka romantiskie kinokovboji, kas šauj no saviem koltiem gan'ar iemeslu, gan bez jebkāda iemesla, kas brīnišķīgā kārtā glābj jaunas lēdijas un kas uz auļojošiem zirgiem izdara visneiedomājamākos trikus, dzīvē ir tikai pavisam vienkārši gani, kas pa bezgalīgi plašajām Teksasas prērijām dzenā svešus ganāmpulkus, saņemdami par to visai niecīgu dienas algu. Un, ja šiem ļaudīm arī ir kaut kas kopējs ar Holivudas tēliem, tad tas ir stingrais raksturs, ko izveidojusi viņu grūtā dzīve, jāšanas māksla un apģērbs — lielās platmales, zābaki un kolti pie sāniem.

Ap pusdienas laiku mēs piebraucām pie vārtiem, kur uz balta mūra staba bija rakstīts: «Amerikas Savienoto Valstu prezidenta Lindona B. Džonsona rančo». (Pēc amerikāņu tradīcijas Džonsons šo titulu patur visu mūžu.) Mūs sagaidīja smagnējs gara auguma vīrietis ar iedegušu, vēja appūstu seju un smagsvara boksera kaklu. Tas bija rančo saimnieks. Viņam galvā bija teksasiešu platmale, mugurā gaiša, krietni apvalkāta zamšādas jaka un tai pieskaņota toņa smilškrāsas krekls ar atpogātu apkakli. Tūlīt krita acīs pārsteidzošā pārmaiņa. Pēdējo reizi es redzēju Lindonu Džonsonu toreiz, kad notika PSRS un ASV valdības galvu slavenā tikšanās Glāsboro. Šī mazā pilsētiņa, kas atrodas tieši pusceļā starp Ņujorku un Vašingtonu, toreiz tika izraudzīta par tikšanās vietu lielās politikas apsvērumu dēļ.

Divas dienas, uzturoties vietējās koledžas prezidenta mistera Tomasa Robinsona nelielajā savrupmājā, kas steigā tika iekārtota šīs tikšanās vajadzībām, man bija izdevība tuvumā novērot prezidentu Džonsonu.

Raugoties uz cilvēku, kas pašlaik stāvēja manā priekšā, bija grūti ticēt, ka no tā laika ir pagājuši tikai divarpus gadi. Viņa toreiz varenais augums tagad izskatījās sarucis — pleci nošļukuši, mugura apaļa, ar kūkumu, asākas kļuvušas dziļās rievas un krokas ap muti. Toreiz viņa matos bija tikko jaušams sirmums, bet tagad matu cekuls

bija kļuvis daudz retāks un pilnīgi sirms.

Acīmredzot šajā laikā bija grūti klājies Lindonam Džon-sonam, kurš cerēja iekļūt ASV vēsturē kā viens no tās izcilākajiem prezidentiem, bet kurš apstākļu un savu paša kļūdu dēļ bija spiests atteikties no mēģinājuma balotēties par prezidentu nākamajam pilnvaru laikam un aizvākties uz savu rančo.

Sīkāk par Savienoto Valstu 36. prezidenta darbību, par viņa untumaino likteni un politisko traģēdiju pastāstīšu vēlāk. Vēl jo vairāk tāpēc, ka pašlaik man nav iespējams plašāk atstāstīt mūsu sarunu, kas ar pārtraukumiem daudzas stundas risinājās no lieliem akmeņiem mūrētajā, ar plašu vērienu apdarinātajā divstāvu ēkā, kur tagad dzīvo Džonsonu laulātais pāris, kā arī ilgo pastaigu laikā pa rančo milzīgo teritoriju, kurās mēs devāmies gan kājām, gan ar automobili.

Lietas būtība ir tā, ka pirms šīs tikšanās tika izvirzīts noteikums — man pat lika dot par to rakstveida saistību — zināmu laiku nepublicēt šīs sarunas atreferējumu. Man šķiet, ka šis dīvainais noteikums — patiešām, kāda jēga ir tikties ar žurnālistu un vēsturnieku, ja viņš neko nedrīkst pastāstīt par šo tikšanos? — ir saistīts ar to, ka Džonsons, no visa noslēdzies savā rančo, pats raksta grāmatu par savu darbību prezidenta amatā un ir noslēdzis par to līgumu ar kādu izdevniecību. Ja šīs grāmatas materiāli kaut kur tiktu publicēti pirms tās iznākšanas, Džonsons riskētu zaudēt daļu no līgumā paredzētā lielā honorāra.

Vēsture neprasa steigu, un es ceru, ka šīs sarunas pieraksts sagaidīs savu stundu. Aprakstot savu braucienu uz Teksasas rančo, es gribētu šeit pastāstīt tikai par vienu lietu — par to, kā reaģēja Džonsons, kad es viņam jautāju, kādēļ, pēc viņa domām, ziņojums, ko sniedza Vorena komisija, kura izmeklēja slepkavību Dalasā, Amerikas Savienotajās Valstīs un arī visā pasaulē tika uzņemta ar tādu neuzticību. Saruna notika automobilī, pie kura stūres sēdēja eksprezidents.

Nogriezies no asfaltētās šosejas, kas šķērso visu rančo teritoriju, viņš tieši pa pļavu lielā ātrumā dzinās ar mašīnu paka] lielam briežu baram, ar kuru viņš sevišķi lepojās. Pēc ilgākas pauzes Džonsons atkal ierunājās. Atbildes saturs bija tāds — no savas pieredzes politikā viņš esot pārliecinājies, ka «visiem nekad nav iespējams izdarīt pa prātam». Tālāk kaut ko vēl jautāt par šo tematu acīmredzot būtu bijis veltīgi. Džonsona nostāja šajā jomā bija pilnīgi skaidra, un nezin vai viņš pie teiktā vēl varētu ko piebilst. Ne jau tāpēc Vorena komisija toreiz, kad Džonsons vēl sēdēja Baltajā namā, savirknēja vārdu kal"" viņš tagad sāktu apšaubīt tās darbību.

Būdams caurcaurēm politiķis, Lindons Džc skata par reālistu.

«Progress,» teica viņš, «ir līdzīgs viskija

labs, bet, ja to dzer pārāk daudz, tad tas vēršas pre! tevi pašu .. .»

Pagriezušies no pjavas uz šoseju, mēs piebraucām pie

saimniecības ēkām, kas atrodas aiz dzīvojamās mājas. Pēkšņi eksprezidents klusi nolamājās un ar strauju kustību pacēla mašīnā iemontētā radiotelefona klausuli.

— Kurš stulbenis te novietojis šo traktoru? — viņš asi iekliedza klausulē. — Tūlīt aizvāciet!

Man ienāca prātā, ka tikai pirms gada šis pats radiotelefons, kas atrodas tajā pašā prezidenta mašīnā, droši vien tika izmantots pavisam citādu pavēļu došanai. Šī telefona klausule bija dzirdējusi gan pavēles par Vjetnamas pilsētu bombardēšanu, gan norādījumus par izrēķināšanos ar nēģeru demonstrantiem. Bet tagad pa to tikpat pavēloši tika dots rīkojums... aizvākt dārza traktoru. «Sic transit gloria mundi» — «tā paiet pasaules godība».

* * *

Bet tagad atgriezīsimies pie Hanta un viņa naida pret Džonu Kenediju. Hants, kurš bija daudz darījis, lai Lin-dons Džonsons kļūtu par viceprezidentu, uzsāka plānveidīgu kampaņu pret Kenediju. Un drīz vien naids starp naftas karali un jauno prezidentu izauga tik liels, ka salīdzinājumā ar to Hanta intrigas pret Eizenhaueru izskatījās kā bērnu spēle.

Kāpēc? Te ir vairāki cēloņi — gan vispārēji, gan sevišķi, gan psiholoģiski, gan ekonomiski, gan politiski, gan personiski.

Ja runājam par personiskas dabas cēloņiem, tad Hantu ģimenes antipātijas pret Kenediju ģimeni var izskaidrot ar savdabīgu «nepilnvērtības kompleksu», ko izjuta pēkšņi pie bagātības tikušie iznirēļi pret augstprātīgajiem aristokrātiem.

Lai gan Amerikā nekad nav bijusi muižnieku elite — tur nekad nav bijuši ne grāfi, ne kņazi, — tomēr jāsaka, ka aristokrātiskā snobisma, augstprātības un uzpūtības aiz okeāna varbūt ir vēl vairāk nekā vecajā Eiropā. Bija laiks, kad Morganus, Rokfellerus un Vanderbiltus, neraugoties uz viņu miljoniem, nepieņēma Bostonas un Filadelfijas aristokrātiskajos namos, jo viņi bija parvēniji — iznirēļi, kupči.

Par izredzētiem aristokrātiem sevi uzskatīja ļaudis, kas bija cēlušies no pirmajiem pārceļotajiem no Vecās Pasaules un kas ar to dižojās ne mazāk kā bajāri Rjuriki ar savas dzimtas senumu.

Ar laiku pamazām izzuda starpība, un pirmuzkrājēji tika uzņemti izredzēto aprindās. Bet tagad atkal tie novērsās no šādiem tādiem Fordiem un Meloniem. Pēc tam arī šie ar dinastiju laulību, bet, galvenais, ar biezā naudas maka palīdzību izlauza sev ceļu uz augstāko sabiedrību.

Nesen, jau pēckara gados, amerikāņu biznesā parādījās jauna bagātnieku plejāde. Kapitālu ziņā viņi panāca un dažreiz pat pārspēja vecās rūpniecības un finansu aristokrātijas pārstāvjus. Biržā, korporāciju un firmu direktoru kabinetos Getiji un Hanti jūtas līdzīgi

Diponiem un Harimaniem. Torņēr viņi vēl ne vienmēr tiek uzņemti izredzēto aprindās. Viņi vēl nav pierādījuši savu stabilitāti un ilgmūžību — Volstrītā zina, ka spekulāciju ceļā sarausta bagātība dažkārt ātri izput, pārplīst kā ziepju burbulis, un tāpēc neviens nesteidzas atvērt tiem aristokrātisko salonu un klubu durvis.

Aristokrāti noraugās no augšas un gaida. Iznireļi tos apskauž un ir sašutuši. Tas, lūk, arī ir psiholoģiskais pamats Hanta un viņa dēlu antipātijām pret Kenedijiem — Bostonas aristokrātisko dzimtu.

Ja runājam nevis par psiholoģiju, bet par ekonomiku un politiku, tad jāatzīmē, ka Hanti un Kenediji pārstāv dažādas, savstarpēji naidīgas monopolistiskās grupas un apvienības, kuru intereses arvien biežāk saduras, nonāk asā pretrunā.

Mēs to sīkāk aplūkosim vēlāk, kad būs runa par Kene-diju ģimeni. Tāpat kā pret Eizenhaueru, arī pret Kenedijiem Hantu ģimenes naids pirmām kārtām atspoguļo to ļoti aso iekšējo cīņu ap trekniem pīrāga kumosiem, kura plosa dažādus amerikāņu monopolu grupējumus.

Kenedijs, tāpat kā Eizenhauers, būdams pie varas, pirmām kārtām pārstāvēja ASV ziemeļaustrumu vecās rūpnieku un finansistu dinastijas, no kurienes viņš pats bija cēlies. Hants ir viens no to jauno monopolistisko grupu līderiem, kuras nostājušās uz kājām sīvā cīņā ar saviem varenajiem konkurentiem. Sarausušas milzīgu naudu, tās tagad tiecas pēc varas.

Kenediju ģimene ir veco un visietekmīgāko amerikāņu kapitāla dinastiju favorīti, lai gan pati šī ģimene kā viena no bagātākajām figurē samērā nesen. Bet sakari un daži citi apstākļi, par kuriem būs runa tālāk, palīdzēja šai ģimenei iegūt Morganu un Dipoņu, Fordu un citu veco finansu aristokrātijas dzimtu pārstāvju labvēlību, piešķira respektablu sūbējumu tās «jaunās naudas» pārmērīgajam spožumam, nodrošināja tai tik stabilu uzticību, ka vienu no tās atvasēm svaidīja par prezidentu tieši šie vecie finansistu un rūpnieku klani.

Hanti ir jauno miljardieru grupu tipiski pārstāvji, to grupu, kuras nevaldāmi tiecas pēc naudas, pēc spēka, pēc varas.

To ceļi nevarēja nekrustoties.

III nodala «KENEDIJU KLANS»

.

«VECIE ZĒNI, KEEP RIGHT»

«Kenediju klans» — tā Amerikas Savienotajās Valstīs sauc ģimeni, kura nu jau pusotrus gadu desmitus figurē amerikāņu laikrakstu pirmajās lappusēs un kuras pārstāvju sejas pastāvīgi redzamas uz televizoru ekrāniem un žurnālu vākiem. ASV vēsturē, runājot nemirstīgā Sveika vārdiem, laikam gan būs grūti minēt analoģisku gadījumu, kad kādas ģimenes pārstāvju grupa, vienalga, vai tā ir multimiljonāru ģimene vai politisko darbinieku dinastija, — bet tādas arī skaitās Amerikas Savienoto Valstu vēstures annālēs, — būtu saistījusi tik pastāvīgu uzmanību.

Pietiek atcerēties brālēnus Rūzveltus, no kuriem viens, Teodors, saimniekoja Baltajā namā deviņsimto gadu sākumā, bet otrs — Franklins Delano — no 1933. līdz 1945. gadam. Teodoru Rūzveltu 1909. gadā Baltajā namā nomainīja Viljams Hovards Tafts. Viņa dēls Roberts Tafts nesasniedza augstāko pakāpienu, bet 40. gados un 50. gadu sākumā viņš bija neapstrīdams republikāņu līderis, viens no viņu galvenajiem kandidātiem prezidenta amatam.

1952. gada vasarā Roberts Tafts atradās gandrīz pie mērķa, un tikai sarežģīta intriga deva Dvaitam Eizenhaueram iespēju viņu izkonkurēt pēdējā momentā, jau pirmsvēlēšanu kongresa gaitā, un atbīdīt no prezidenta krēsla. Vārdu sakot, dinastiju princips nav nekas jauns ASV politiskajā dzīvē.

Un tomēr ar Kenediju ģimeni, ar to uzmanjbu, kādu tā saista, nezin vai var kādu salīdzināt. Tam ir daudz cēloņu — gan politisku, gan psiholoģisku un pat sentimentālu. Pirmajā vietā, protams, ir politiskie cēloņi.

Tik acīm redzama pastāvīga interese ASV politiskajā dzīvē ir vispār nepieredzēta, gandrīz fenomenāla lieta. Bagātīgajai informācijai, kas katru dienu, katru stundu kā ūdenskritums gāžas pār amerikāņu galvām no milzīgās amerikāņu propagandas mašīnas — desmitiem laikrakstu, simtiem televīzijas studiju un tūkstošiem radiostaciju, — ir zināms superuzdevums, kuram viltīguma un blēdīguma ziņā nekad nav bijis nekas lidzīgs visā sabiedriskās domas veidošanas un apstrādāšanas vēsturē. Pirmajā mirklī šķiet, ka runa ir par slavējamu un pilnīgi demokrātisku cenšanos informēt visus par visu; ikvienam pastāvīgi darīt zināmu jebkuru daudzmaz ievērojamu notikumu, bet, ja tādu attiecīgajā brīdī nav pie rokas, tad iztaisīt no mušas ziloni un pēc tam ne bez panākumiem tirgoties ar ziloņkaulu, neļaujot pircējam manīt, ka dažkārt vērtīgās mantas vietā viņam cenšas iesmērēt kaltētu mušas ķepiņu.

īstenībā jaunumu, jaunumiņu un pavisam mikroskopisko

jaunumiņu nebeidzamās plūsmas organizētājiem ir pilnīgi noteikts mērķis — apdullināt lasītājus un klausītājus, sajaukt viņiem galvu ar nebeidzamā kaleidoskopa nemitīgo ņirboņu, nepārtraukti mainot svarīgo un nesvarīgo, nozīmīgo un nenozīmīgo, saprātīga cilvēka uzmanības cienīgu un kretīna garīgo barību, — neļaut izdarīt vispārinājumus, nedot barību prātam, aizstāt pārdomas ar erzacdomu, stereotipu.

Kā mūžīgas jūras krasta viļņu bangas uz amerikāņiem plūst nebeidzama jaunumu lavīna, un katrs nākamais vilnis noskalo iepriekšējā viļņa atstātās pēdas. Tieši tāpēc Savienotajās Valstīs sabiedriskā doma ir izstrādājusi zināmu vispārēju vieglas uzbudināmības etalonu, reaģējot uz politiskās propagandas meistaru piparotajiem brūvējumiem, ar šādu paviršu uzbudināmību aizstādama reakcijas dziļumu un pastāvīgumu. Tas, kas šodien liekas svarīgs, rīt jau šķiet mazsvarīgs, bet parīt jau tiek pavisam aizmirsts. Un tikai ļoti nedaudzi notikumi spēj noturēties pret šo gudri viltīgi izveidoto masu apstulbināšanas sistēmu.

Starp šiem nedaudzajiem notikumiem, par ko nu jau gadus desmit nemazinās interese, ir Kenediju ģimenes vēsture, tās drāma, tās ambīcijas, viss, kas saistīts ar šo ģimeni.

Pazīstamais ASV parlamenta sistēmas pētnieks Gors Vi-dals reiz izteica frāzi, kas vēlāk iemantoja diezgan lielu popularitāti, proti, ka Amerikas Savienotajās Valstīs tagad ir nevis divu, bet triju partiju sistēma — demokrāti, republikāņi un ... Kenediji. Tāpat kā jebkurā paradoksā, arī šajā jokā, bez šaubām, ir savs mazumiņš patiesības. Protams, Kenediji nav partija, un šī ģimene pat nedomā apdraudēt divpartiju sistēmu, tomēr tā neapšaubāmi ir reāls un turklāt vēl no demokrātu partijas oficiālās vadibas ne pārāk atkarīgs spēks, un tas, bez šaubām, tāds arī paliks nākamajā periodā. Ne velti lāpai, kā pēc Džona Kenedlja bojā ejas Amerikas skatieni pievērsās viņa brālim Robertam, pēc Losandželosas drāmas politiskās uzmanības centrā nokļuva jaunākais no brāļiem — senators no Masačū-setsas štata Eduards Kenedijs. Draugi uz viņu skatās ar cerību, nedraugi — ar bažām, bet skatās visi. Skatās un gaida: kā notikumi attīstīsies tālāk.

Kas tā īsti ir par ģimeni, ap kuru Amerikas Savienotajās Valstīs pēdējos gados nebeidz bangot kaislības, kas viņi ir, «šie ievērojamie Kenediji», kā viņus nosaucis kādas grāmatiņas autors, kura aiz okeāna tika izdota lielā metienā un ātri izpirkta? No kurienes tie cēlušies, pēc kā tiecas, kādas ir viņu intereses, kāpēc par viņiem tik daudz runā, kāpēc vieni par tiem pārmērīgi jūsmo, bet citi tos lād un ienīst?

Lai to visu skaidrāk izprastu, mēs devāmies uz Vašingtonu. Šie «mēs» bija laikraksta «Pravda» speciālkorespondents Vadims Ņekrasovs un šo rindiņu autors. Mums bija paredzēta tikšanās ar Robertu Kenediju, kurš apsolīja mūs pieņemt savā oficiālajā rezidencē

— Savienoto Valstu senātā. Viņš bija ar mieru satikties, kad uzzināja, ka viens no mums vāc materiālus par Kenediju ģimeni... Bija apmācies rudens rīts. Bet pat šajā agrajā stundā mūsu mašīna ar grūtībām spraucās pa Ņujorkas ielām, lai nokļūtu uz autostrādes, kas ved uz Savienoto Valstu galvaspilsētu. Jāsaka, mūsu pasākums bija diezgan riskants, un tāpēc tas radīja zināmu apjukumu un acīm redzamas bažas mūsu draugos.

Lietas būtība bija tā, ka mēs bijām sadomājuši divatā braukt no Ņujorkas uz Vašingtonu ar automobili, pēc kārtas nomainot viens otru pie stūres. Aizņēmušies to no kāda kolēģa, mēs bez bailēm un šaubām devāmies ceļā.

— Vecie zēni, — pa telefonu no Vašingtonas mūs iepriekšējā dienā centās no visas sirds pārliecināt toreizējais «Pravdas» korespondents ASV galvaspilsētā Serjoža Višņevskis, — jūs taču nepazīstat ceļus, nezināt, kāda kārtība tur valda, un vispār, kā notiek kustība pa Savienoto Valstu autostrādēm. Nudien, tas nav tik vienkārši, kā jūs iedomājaties. — Un tā kā Višņevskis ir solīds un nopietns cilvēks, viņš centās to pierādīt ar visai pārliecinošiem argumentiem.

— Vai jūs zināt, — viņš brīdinoši teica, — ka pēc neapstrīdamiem statistikas datiem katru nedēļu automobiļu katastrofu rezultātā mirst tūkstošiem amerikāņu, bet ievainoto skaits sasniedz 70 tūkstošu cilvēku nedēļā?

— Var jau būt, ka tā ir, bet runa taču ir par amerikāņiem.

— Vai jūs, vecie zēni, zināt, — neatlaidās Višņevskis,

— ka pēdējā gadā vien uz ASV šosejām gājuši bojā 49 tūkstoši cilvēku un ievainoto skaits pārsniedzis trīsarpus miljonus?

— Mēs brauksim ar mašīnu, — ietiepīgi paziņojām

— Gaidi mūs.

Redzēdams, ka saprāta argumenti un pat viņas majestāte statistika mūs nespēj iespaidot, Višņevskis vārgā balsi deva mums pēdējo padomu.

— Vecīši, — viņš kliedza telefona klausulē, — es jūs ļoti lūdzu «keep right» — «turieties pa labi»!

Cik derīgs un prātīgs bija šis padoms, to mēs sapratām tūlīt, tikko izbraucām uz autostrādes, kas bija taisna ka bulta un gluda kā galds un kas ietilpa ceļu sistēmā, kuri vislielāko ASV pilsētu savieno ar galvaspilsētu. Patiesību sakot, amerikāņu autostrāde ir nevis viena, bet divas šosejas: viena ved turp, otra — atpakaļ. Jāatzīstas, ka jau pirmajās minūtēs, kad mēs izbraucam uz šosejas, kas ved «turp», es sapratu, ka nokļūt uz ceļa, kas ved «atpakaļ», ir ļoti problemātiski. Bet tagad vairs neko nevarēja darīt, un pat tad, ja mēs kļūtu mazdūšīgi un gribētu griezties atpakaļ, izkulties no mašīnu lavīnas, kuras traucās, joņoja un lidoja, nebija tik vienkārši.

Šosejas lentes vienu no otras atdala nevis nīkulīga zālāja strēmelīte, bet diezgan plata atstarpe, un dažreiz tās viena no otras attālinās par simtiem metru. Tas ir sevišķi ērti naktī, jo pretimbraucošo mašīnu lukturu gaisma ne-žilbina acis. Katra lente savukārt ar nepārtrauktu līniju, kas uz brauktuves uzkrāsota ar luminiscējošu krāsu, sadalīta vairākās joslās — dažreiz četrās, dažreiz piecās, bet dažreiz vēl vairākās joslās. Katra josla'domāta attiecīgam ātrumam, sākot ar vairāk vai mazāk saprātīgu ātrumu malējā labajā rindā («keep right») un beidzot ar vairāh vai mazāk traku ātrumu malējā kreisajā rindā.

Jāatzīstas, ka prātīguma, kuru mums iedvesa Višņevska izklāstītie statistikas dati, mums pietika ne visai ilgi — kādām 45—50 jūdzēm. Tad viens no mums pajautāja: «Patiesību sakot, kāpēc mums visu laiku jāvelkas aiz šīs smagās mašīnas? Vai tev neliekas, ka tā mums aizsedz skatu?

Un vispār ir taču kaitīgi ieelpot nostrādātā benzīna tvaikus.» (Starp citu, jāsaka, ka daudzām speciālajām kravas mašīnām un starppilsētu aulobusiem, kas kursē pa amerikāņu autostrādēm, izplūdes caurule atrodas nevis zem virsbūves, bet iet gar kabīni uz augšu, kas stipri samazina gaisa piesārņojumu vieglo automašīnu augstuma līmenī.)

Vārdu sakot, mēs nospiedām akseleratora pedāli, spidometra šautra strauji novirzījās pa labi, bet mūsu mašīna pa kreisi, un nu vairs neviens no tiem, kas sēdēja blakus joņojošos automobiļos, nepameta uz mums tādu skatienu, kurā bija jūtams izteiksmīgs un aizvainojošs žēluma, izbrīnās un nicināšanas mistrojums.

Jāsaka, ka braukšana pa amerikāņu autostrādi sagādā lielu baudu. Ceļš tiek uzturēts ideālā kārtībā — tur nav ne bedrīšu, ne grambu, tā malās ir tikai visnepieciešamākie uzraksti un rādītāji. To pilnīgi pietiek, lai neapmal-dītos, un tajā pašā laikā to ir tieši tik daudz, cik vajadzīgs, lai nenovērstu šofera uzmanību. Man ne vienreiz vien ir gadījies lasīt dažādās ceļojumu piezīmēs, ka amerikāņu ceļmalas esot pieblīvētas ar reklāmām: bezgalīgi daudz vairogu ar kategoriskiem aicinājumiem dzert «Coca-Colu» un košļāt kaut ko neēdamu. Tagad šī ceļojuma piezīmju tradicionālā sastāvdaļa aiziet pagātnē. Katrā gadījumā varu apliecināt, ka visā ceļā no Ņujorkas līdz Vašingtonai es neredzēju nevienu reklāmas vairogu.

Acīmredzot tas tiek darīts tāpēc, lai cīnītos pret nelaimes gadījumiem. Patiešām, vai tad var prasīt no šofera pilnīgu uzmanību un koncentrētību, ja kaut kāda pakalpīga roka viņam ik uz soļa pabāž interesantu lasāmvielu. Labi vēl, ja ceļa malā ir tikai lakoniski uzraksti, bet, ja nu tur ir plaši skaitļu materiāli, saistības un diagrammas, ko tad lai dara?

Starp citu, ceļu labā kvalitāte nav pasargājusi ASV no nelaimes

gadījumu skaita nemitīga pieauguma, kuri sasnieguši tādus apmērus, ka tagad šis jautāiums ir kļuvis par vienu no aktuālām nacionālām problēmām. Skaitļi, ar kuriem operēja mūsu apdomīgais draugs, it nemaz ne-sabiezina krāsas. Amerikāņu žurnāls «United States News and World Report» sacēlis trauksmi: «Ja upuru skaits palielināsies līdzšinējos tempos, tad visai tuv nākotnē izrādīsies, ka puse no visiem amerikāņiem būs ai nu nogalināti, vai ievainoti automobiļu katastrofās.»

Speciālas komisijas, kas pētīja stāvokli, nonāca pie secinājuma, ka līdztekus šoferu nedisciplinētībai, kas sasniegusi milzīgus apmērus, un amerikāņu jaunatnes pārgalvīgajam paradumam sēsties pie stūres iereibušā stāvoklī viens no galvenajiem šā posta cēloņiem ir automobiļu rūpnieku un riepu ražotāju neapvaldītā dzīšanās pēc peļņas. Viņi pirmajā vietā izvirza izskatu, eleganci un uzkrītošu ārieni, kas nereti kaitē elementārai drošībai. Krasi pieaugusi dzinēju jauda. (Mašīnai, ar kuru mēs braucām, bija 250 zirgspēku motors.) Tas prasa attiecīgu darbu, lai palielinātu automobiļa drošību, bet, tā kā tas nesola uzņēmējiem nekādu sevišķu peļņu, viņi to atbīda pēdējā vieta.

Amerikas Savienotajās Valstīs iznāca interesanta grāmatiņa ar zīmīgu nosaukumu «Diezgan bīstami pie jebkura ātruma». Tās autors Rulfs Neiders pārliecinoši pierāda, ka «General Motors» un citas sabiedrības cenšas palielināt izlaižamo mašīnu ātrumu uz to drošības rēķina. Šīs sabiedrības atbilde uz kritiku bija ļoti raksturīga amerikāņu tikumiem. Nedomājiet, ka viņi sāka tērēt naudu konstrukcijās pieļauto tehnisko trūkumu novēršanai. Tika asignēti 7 tūkstoši dolāru privātdetektīvu algošanai, kuriem uzdeva izsekot grāmatas autoru un savākt kompromitējošas ziņas par viņa pazīšanos ar sievietēm vai kaut ko tamlīdzīgu. Turpretim automobiļu drošība joprojām ir un paliek tajā pašā līmenī. Lieta ievirzījās tik bīstamā gultnē, ka tika iecelta speciāla senāta apakškomisija ar ietekmīgo senatoru Ribikovu priekšgalā, kurai uzdeva apspriest jautājumu par vieglo automašīnu konstrukcijas uzlabošanu un to irošības palielināšanu. Problēmu apsprieda, komisija sarakstīja plašu ziņojumu, ko nolika kongresa bibliotēkas plauktos, kur uz tā vēl tagad krājas putekļi. Kas attiecas uz katastrofām, tad to skaits joprojām palielinās draudošā tempā.

... Bet tajā diena nezin kāpēc negribējās par to visu domāt. Mēs braucām uz Vašingtonu. Ātruma radīto vienmuļību laiku pa laikam pārtrauca kontroles un caurlaides punkti. Ceļā uz Vašingtonu mašīna vairākās vietās bija jā-aptur barjeras priekšā. Pie katras no tām būdā sēdēja sargs, kuram galvā bija formas cepure ar kokardi. Tas nozīmēja: «Atdari maku». Jānolaiž mašīnas loga stikls un jāpasniedz naudas gabals — dažreiz pusdolārs, bet dažreiz dolārs. Pēc tam var braukt tālāk.

Sakumā šādu «piespiedu apstāšanos» laikā mēs kurnējām par

«tādu muļķīgu kārtibu». Tomēr vēlāk padomā-

jām — nezin vai tas tiešām ir tik slikti? Un vispār jājautā, kas ir labāk — maksāt un braukt pa labām šosejām vai nemaksāt un kratīties pa grambām, bojāt mašīnas, sākt apšaubīt automobiļu transporta lietderību un ekonomiskumu saimniecībā, beidzot, vienkārši izkratīt savu dvēseli pie visiem velniem.

Ja biznesu taisa, balstoties uz automobiļu kustības upuru salauztajiem kauliem un autorūpnieku alkatīgo mantrausību, tad tas ir riebīgi un to nepieciešams atmaskot. Ir pretīgi, ja kaut kāds naudasmaiss — privātas autostrādes īpašnieks iedzīvojas, izmantojot cilvēka dabisko nepieciešamību pārvietoties, viņa «vēlēšanos mainīt atrašanās vietu». Bet šādu biznesmeņu Amerikā nav mazums. Mums tas liekas nedabiski. Bet, ja skaidrs aprēķins un praktiska atjautība pārvērš automobiļu šoseju par rentablu uzņēmumu, tad ir vērts padomāt un parēķināt.

Patiešām, braukšanas maksa tiek iekasēta ne vien uz privātajām, bet arī uz federālajām autostrādēm, uz šosejām, kas pieder štatu varas orgāniem. Šādos gadījumos lielu daļu no autoīpašniekiem ieņemtās naudas izlieto esošo ceļu uzturēšanai labā stāvoklī un jaunu ceļu būvei, citiem vārdiem, ieņēmumi tiek izlietoti lietderīgi. Tātad maksas iekasēšana par autostrādes lietošanu pati par sevi nav nosodāma. Jautājums ir tikai par to, kur aizplūst nauda: privāta uzņēmēja kabatā — tada gadījumā viņš apzog sabiedrību — vai varas iestāžu kasē, kas šo naudu izlieto transporta sistēmas uzturēšanai labā stāvoklī. Šādā gadījumā sabiedrība no tā iegūst.

Ja amerikāņu pieredzi attīrītu no kapitālistiskā iedzīvošanās un ekspluatācijas gara, tad varbūt mūsu ekonomisti un saimnieciskie darbinieki šajā. pasākumā varētu atrast racionālu kodolu, to materiālo stimulu, kas mums palīdzētu ātrāk atrisināt labu ceļu trūkuma problēmu, ceļu, kuri tik ļoti nepieciešami mūsu tautas saimniecībai. Katrā gadījumā, to nevajadzētu atstāt bez ievērības.

«MĪLĪTIS FICS» DEJO DŽIGU

Tieši norunātajā laikā mēs piegājām pie jaunās masīvās, gaišos toņos ieturētas ASV senāta ēkas, kur atradās no Ņujorkas štata ievēlētā senatora oficiālā rezidence. Tieši šo štatu kopš 1964. gada Kapitolijā pārstāvēja nelaiķa prezidenta brālis, kurš sakarā ar to bija aizgājis no tieslietu ministra amata. Ieejam pa masīvām durvīm — par mūsu ierašanos visi jau ir informēti, — paejam garām durvju sargam, kurš vērīgu skatienu pavada mūs. Ejam nedaudz soļu pa pirmā stāva garo koridoru, kuram abās pusēs ir durvis ar plāksnītēm, uz kurām rakstīti senatoru uzvārdi. Pa kreisi ir durvis ar plāksnīti, uz kuras lasāms: «R. Kenedijs». Ieejam. Neliela, ar galdiem pieblīvēta istaba. Uz galdiem papīri, pie galdiem sēž sekretāru tipa meitenes. Aiz matēta stikla šķērssienas manāmi vairāki cilvēki. Jūtam, ka viņi mūs loti uzmanīgi

vēro. Nākamajā istabā atkal ir sekretāri. Mūs piesaka, un mēs ieejam senatora kabinetā.

Roberts Kenedijs pieceļas no rakstāmgalda un nāk mums pretim. Viņš ir vidēja auguma, baltā virskreklā ar augšpus elkoņiem uzrotītām piedurknēm un tumšu kaklasaiti. Viņš mūs aicina apsēsties, noņēmis no kāda krēsla atzveltnes savu žaketi un pa roku galam nevērigi aizmetis to kaut kur sev aiz muguras. Kamēr mēs apmainījāmies ar pirmajām pieklājības frāzēm, es neuzkrītoši vēroju savu sarunu biedru,* apskatīju viņa kabinetu. Nereti kaut kāds istabas iekārtas sīkums vai izturēšanās maniere var pateikt par cilvēku daudz vairāk nekā ilgstoša saruna. Atceros, ka mans pirmais iespaids toreiz bija šāds: senators izskatījās apbrīnojami jauns. Senatora popularitāte — viņš bija viena no vadošajām personām Vašingtonā — kaut kā nesaskanēja ar tā cilvēka gandrīz zēnisko izskatu, kurš apsēdās mums iepretim pie rakstāmgalda, pacēlis kājas.

Vēlāk es sapratu, ka tā bija ne tik daudz jaunība, cik jauneklīgums. Ir tādas sejas, kas izskatās zēniskas līdz pat sirmam vecumam. Starp citu, par sirmumu jāsaka, ka mūsu sarunas biedra kuplajā cekulā bija ne mazums sirmu pavedienu. Viņa zeltainajos, mazliet rūsganajos matos tos vienkārši nevarēja uzreiz pamanīt, tāpat kā ne uzreiz varēja manīt, ka viņa vienkāršais matu sukājums ar celiņu bija prasmīga friziera meistarīgs darinājums.

Jāsaka — divi ārēji sīkumi toreiz sevišķi saistīja manu uzmanību. Pirmkārt, viņa ļoti auksto zilo acu izteiksme, kuras uzmanīgi, man pat šķita, sasprindzināti vēroja savu sarunas biedru. Acu izteiksme bija kaut kā loti maz saistīta ar sejas izteiksmi. Sejas izteiksme varēja mainīties, tā varēja atplaukt smaida, kjūt drūma, paust kaut kādas emocijas, bet acu izteiksme nemainījās — tās bija un palika aukstas un vērīgas. Un, otrkārt, rokas. Sarunas laikā senators tās domīgi sakrustoja uz krūtīm, uzkrītoša bija milzīgo, ar rūsganām pūkām pārklāto roku dīvainā neatbilstība normāla lieluma ķermenim un galvai.

Aiz senatora krēsla grīda ierīkotās ligzdas bija iesprausti divi lieli karogi: zvaigžņotais un svītrainais Savienoto Valstu karogs un gaiši zils, laikam Ņujorkas štata karogs. Vispār jāsaka, ka eiropiešiem amerikāņu aizraušanās ar karogiem izskatās neparasta un mazliet smiekliga. Jūs varat ieraudzīt karogu pat visnepiemērotākajās vietās. Es nerunāju par senatora kabinetu, kaut arī šeit, dienesta telpās, attīti karogi, šķiet, nebūtu piemēroti, bet jāatzīmē, ka karogus gan pamatoti, gan bez sevišķa pamata izliek visur — dārzeņu veikalos un pie ugunsdzēsēju depo ēkas, maiznīcās, ķīmiskajās tīrītavās un aptiekās.

Iesānis virs senatora galda bija piestiprināts liels kartona gabals, uz kura bija uzlīmēti Joti jauki un aizkustinoši bērnu zīmējumi, kā arī

portreti. Ļoti daudz nelaiķa prezidenta portretu: gan civiltērpā, gan jūras virsnieka formas tērpa, gan viņš viens, gan ar ģimeni, ar brāli, ar bērniem, tribīnē. Spriežot pēc visa, tas bija ne tikai brāļa milestības apliecinājums. Tā bija politika. Nebija nejaušība, ka senators katru savu runu sāka ar vārdiem: «Kā teica prezidents Kenedijs.»

Sarunas laikā, kas nolika diezgan ilgi, ilgāk nekā bija ieplānots, mēs skārām daudzus tematus. Roberts Kenedijs, kuru viņa dzīves laikā Amerikā visi sauca par «Bobiju», atstāja neparasta, neapšaubāmi gudra, ļoti erudīta, ātri, gandrīz momentāni reaģējoša, stipras gribas, brīžiem skarba cilvēka iespaidu. Tiesa gan, pret mums viņš nebija skarbs. Senators, kā jau tas saimniekam pienākas, bija korekts, pat laipns pret viesiem. Bet mūsu sarunas laikā viņu savienoja pa telefonu ar Zenēvu, no kurienes viņam piezvanīja kāds no viņa darbiniekiem. Gribot negribot mēs kļuvām par šīs īsās sarunas lieciniekiem. Runa bija par «Kenedija raundu». Senators ar kaut ko bija ļoti neapmierināts, viņam brīžiem savilkās sejas muskuļi, saraucās uzacis, balss kļuva asa, viņš valdonīgi iekliedza klausulē aprautas, niknas frāzes.

Runājot ar senatoru, mēs visu laiku jutām viņa, ja tā var teikt, sasprindzinājumu, pat tad kad viņš jokoja, kad viņa lūpas, bet ne acis, smaidīja, viņš bija t kā sagatavojies lēcienam. Viņš daudz zināja, bija labi nformēts par visdažādākajiem iekšējās un pasaules politikas jautājumiem, atbildēja ātri, savu domu formulēja skaidri un precīzi, es pat teiktu, noslīpēti. Starp citu, tas sakāms tikai par politiku. Tikko mūsu saruna novirzījās no viņam parastā tematu loka, tikko saruna kjuva mazliet abstraktaka, ieguva vienkāršu cilvēcisku raksturu, viņš it kā apmulsa. Pazuda gan momentānā reaģēšana, gan domas skaidrība. Tūlīt varēja manīt, ka mūsu sarunas biedrs, nokļuvis viņam nepierastā sfērā, jutās kaut kā neomulīgi.

Protams, balstoties uz vienu vienīgu, kaut arī ilgu sarunu, grūti izdarīt kaut kādus vispārinājumus. Bet, ja ir jāpastāsta par savu pirmo (man parasti ļoti svarīgo) iespaidu, tad man toreiz šķita, ka Roberts Kenedijs ir cilvēks, kam ir tikai viena interese, zināmā mērā triviāls cilvēks, kas ar sirdi un dvēseli nodevies politikai un spēj justies brīvi un nepiespiesti tikai tās sfērā. Starp citu, par Robertu Kenediju, par viņa personību, darbību, stiprajām un vājajām pusēm mēs vēl runāsim vēlāk.

... Runa ir par Kenediju ģimeni, par to, kā tā tikusi pie bagālibas, par tas pašreizējo stāvokli un nākotnes nodomiem. Atbildot uz mūsu jautājumiem, Roberts pastāstīja par savu tēvu, vectēviem, par Kenediju ģimeni. Tā ir īru ģimene. Brāļu Kenediju vecvectēvs pameta dzimteni un devās meklēt laimi pāri okeānam. Nevar teikt, ka īriem būtu pārāk labi veicies Amerikā. Par miljonāriem kļuva tikai neclaudzi cilvēki, toties ļoti daudzi no viņiem ir kļuvuši par policistiem — tāda

ir tradīcija. Nelaiķis Džons Kenedijs reiz izteica šādu asprātību: «Iri apgādā Savienotās Valstis ar policistiem un prezidentiem.» Starp citu, attiecībā uz prezidentiem tas ir pārspīlējums, jo Kenedijs bija pirmais.

Taču prezidenta vectēvs izsitās uz augšu. Un tas izskaidrojams ne tikai ar to, ka viņam bija biznesmeņa ķēriens, bet arī ar to druvu, kurā viņš nolēma vākt savu ražu. Apmeties Bostonā, Patriks Dž. Kenedijs uzsāka savu karjeru kā krodzinieks. Ticīgā katoļa stingrā pārliecība nebūt netraucēja viņam apdzirdīt savus[1] līdzpilsoņus. Vārdu sakot, mūža beigās viņš jau bija vairāk vai mazāk plaukstošs buržujs, Bostonas municipālās padomes loceklis, bet neilgi pirms nāves tika ievēlēts Masačūsetsas štata senātā.

Lai kā tas arī būtu, vecais Kenedijs atstāja savam dēlam Džozefam labi nostādītu biznesu un kontu bankā, kā ari prāvas bāru, ogļrūpniecības sabiedrības, alkoholisko dzērienu vairumtirdzniecības firmas un vidēja lieluma bankas akciju paketes.

Staltais rudmatainais un zilacainais Džozefs Kenedijs, Bostonas jauno lēdiju siržu lauzējs, bija valdonīgs un godkārīgs cilvēks. Viņu saniknoja tas, ka uzpūtīgā Bostonas aristokrātija pat tuvu nelaida sev klāt krodzinieka dēlu. Tieši tolaik viņš sastapa skaisto Rožu Ficdžeraldi, krāšņumu pilsētas augstāko aprindu ballēs, Džona Ficdžeralda meitu. Džonam Ficdžeraldam, kas bija iesaukts par Hanniju Ficu, «millti Ficu», Bostonas dūži 40 gadus pēc kārtas uzticēja pilsētas mēra amatu. Starp citu, vectētiņš Fics nodzīvoja līdz tai dienai, kad viņa mazdēls kļuva par Savienoto Valstu senatoru. Stāsta, ka večuks, uzzinājis par tik priecīgu notikumu, esot, par spīti vecumam, aiz prieka uzrausies uz galda un sācis dejot ugunīgu džigu, dziedot sentimentālu pagājušā gadsimta šlāgeri «Mana mīļā Adelaida».

Rozā Kenedija daudzus gadus palika it kā ēnā. Sākumā uzmanība tika pievērsta viņas virām, pēc tam dēliem, bet par «mīlīša Fica» meitu bija maz kas zināms. Taču ir pamats domāt, ka viņa ne tikai piešķīra aristokrātisku respektu krodzinieka dēlam, bet ka viņai ir bijusi un vēl tagad ir ievērojama loma Kenediju klanā, ka viņa ir gandrīz vai daudz vairāk ietekmējusi ģimenes lietas nekā viņas straujais un trakgalvīgais virs. Sl neapšaubāmi neparastā sieviete, kas 1970. gada rudenī atzīmēja savu 80. dzimšanas dienu, atstāj stipra, enerģiska un gudra cilvēka iespaidu. Runājot ar Rožu Kenediju, kļūst skaidrs, no kā mantojuši savas īpašības iekarslgā Džozela Kenedija dēli, cilvēka, kurš nespēja savaldīt mēli un nereti vispirms kaut ko pateica un tikai pēc tam sāka domāt, viņa dēli, kas guva tik lielus panākumus politikā, kura prasa izturētību, prasmi slēpt savas domas un jūtas, smaidīt, kad tas ir nepieciešams, atrast kopīgu valodu ar nesimpātiskiem cilvēkiem, šis īpašības pilnā mērā bija Džonam un Robertam un ir ari Eduardam Kenedijam.

Ģimenes māte, kas arvien vēl rūpējas par savu augumu — ietur stingru diētu, vasarā peldas un ziemā slido, pēc sava vīra nāves 1969. gada rudenī uzņēmās savu bērnu dzīves vadīšanā, ari politikas jomā, daudzas funkcijas, kuras agrāk izpildīja vecais Džozefs. Viena no viņas meitām, Jūnisa Šraivere, teica:

«Viņa mūs visus intelektuāli ļoti stipri ietekmē. Māte ir daudz gudrāka un zinātkārāka, nekā bija tēvs. Politikā viņa orientējas teicami un zina faktus ne sliktāk par Te-

diju.»

— Ja man būtu vajadzīga personiska devīze, — teica misis Kenedija, — tad varbūt būtu vērts izvēlēties šādu poētisku rindiņu: «Es nezinu, kādam jābūt vecumam, lai justu nogurumu un ciestu neveiksmi.»

Ka tie nav tikai vārdi, bet ir rakstura izpausme, par to liecina tas, kā šī sieviete izturējās vienā no vistraģiskākajiem savas dzīves brīžiem. Arlingtonas kapos tikko bija guldītas zemes klēpī viņas dēla Roberta mirstīgās atliekas. Visas Amerikas skatieni bija pievērsti greznajam namam Hianisportā, kur tajās dienās sapulcējās Kenediju ģimene. Ģimenei tuvais katoļu arhibīskaps Filips Hanans, kas apbedīšanas ceremonijas laikā noturēja aizlūgumu pie noslepkavotā senatora kapa, nākamajā dienā teica:

— Pilnīgi dabiska ir Kenediju ģimenes un tās tuvāko draugu cenšanās pierunāt Tediju atteikties no karjeras, kas kļuva liktenīga diviem viņa vecākajiem brāļiem.

Rozā Kehedija tajās dienās domāja citādi.

«Mums,» viņa teica korespondentiem, kuri bija ieradušies viņas namā, «pietiek drosmes nākotnei, un mēs turpināsim cīņu par to, par ko cīnījās Roberts. Jā, man rada bažas Tedija drošība, bet es esmu pārliecināta, ka viņam jaturpina.»

Var būt, ka tieši te meklējami pirmsākumi arī Kenediju ģimenes bezgalīgajai godkārei un raksturam, ko dažādā laikā un dažādos apstākļos parādīja Rozas Ficdžeraldas-Kenedijas bērni.

Bet atgriezīsimies pie tām dienām, kad Rozā vēl bija jauna un bezrūpīga sieviete, kas neko nezināja ne par veltēm, ne par triecieniem, ko viņai gatavoja liktenis. Pēc apprecēšanās jaunlaulātajiem sākumā netika atvērtas augstāko aprindu salonu durvis. Gluži otrādi, uzpūtīgā Bosto-nas aristokrātija uzskatīja šo laulību par mezaliansi un liedza simpātijas arī savai nesenajai mīlulei — skaistajai un apburošajai Rozai Ficdžeraldai.

Džozefs Kenedijs strauji kāpa augšup komerciālās Amerikas biznesa virsotnēs. Viņa bagātība auga. Un kapitāla apmēra ziņā viņš krietni apsteidza daudzas savas pilsētas aristokrātiskās ģimenes. Bet viņu joprojām uzskatīja par svešinieku. Tas stipri aizvainoja patmīlīgo Kenediju. Viens no viņa draugiem pastāstīja, ka 30. gadu sākumā viņi

reiz sēdējuši pie viskija glāzes Kenediju nama viesistabā. Džo-zefs turējis rokās laikrakstu. Pēkšņi viņš pamanīja kādu rakstiņu, kur bez jebkādas cieņas tika runāts par neatlaidīgo īru, kas taisa lielu biznesu.

— Kenedijs, burtiski, sāka trakot, — stāsta aculiecinieks. — Viņš uzlēca no krēsla, nometa zemē avīzi un, mīdot to kājām, rēca: «Velns lai viņus parauj, nolādētos! Es esmu dzimis Amerikā. Arī mani bērni ir dzimuši šeit. Kas tad man, pie visiem velniem, jādara, lai mani beidzot sāktu saukt par amerikāni!»

Starp citu, viņš ļoti labi zināja, kas viņam jādara. Un viņš to darīja, rokas nenolaizdams. Pirmā pasaules kara laikā Džozefs Kenedijs, izmantojot sakarus, ieguva kuģu būvētavas direktora posteni, bet pēc tam sāka izvērst komerciālu aktivitāti visur, kur tas solīja labu peļņu.

Vispirms viņš krietni paplašināja sava tēva krodzniecī-bas biznesu. Neaprobežojoties ar Ameriku vien, viņš tam piešķīra starptautisku vērienu, pārņemdams savās rokas viskija, džina, ruma un citu reibinošu dzērienu importēšanu no Skotijas un citām zemēm. Pēc tam viņam palaimējās nopirkt kinorūpniecības uzņēmumu. Un, lai gan starp viskiju un kinofilmām tolaik vēl nebija nekādu tiešu sakaru, Kenediju tētiņš agrāk par citiem amerikāņu biznesmeņiem saoda šeit lielas naudas smaku un metās kino-biznesā.

Džozefa Kenedija pēkšņā pāreja no viskija un džina tirdzniecības uz Holivudas kinofilmu producēšanu toreiz samulsināja daudzus. Patiešām, pārāk dažādas taču šķita tādas lietas kā degvīna vairumtirdzniecības noliktavu dvinga, spekulantu drudžainā ažiotāža un vulgārums un ārēji skaistā, gandrīz vai izsmalcinātā, vieglā, rotaļīgā dzīve zem mūžam zilajām Kalifornijas debesīm, kur starp krāšņajiem dienvidu augiem paceļas Holivudas filmu uzņemšanas paviljoni, kas izskatās pēc austrumu radžu eksotiskajām pilīm, un greznās, bet bezgaumīgās dzīvojamās villas, kas atgādina filmu uzņemšanas paviljonus un kurām piemīt kaut kas no lētās kinematogrāfiskās ārišķības.

Ļaunas mēles tajās dienās izskaidroja miljonāra pēkšņo pagriezienu ļoti vienkārši, proti, ka Kenedija rudajā galvā esot sakāpušas īru asinis. īsi sakot, kā mēdz teikt franči, «cherchez la femme» — «meklējiet sievieti»! Un patiešam, spriežot pēc visa, bez biznesmeņa mīlas dēkām toreiz neiztika. Viņa romāna varone bija viena no tā laika vismodernākajām un populārākajām kinozvaigznēm — Glorija Svensone, kas valdzināja amerikāņu mietpilsoņus ne tik daudz ar talantīgu tēlojumu, cik ar savu nevainojamo eks-terjeru.

Romāns bija tikpat vētrains, cik skandalozs. Cienījamais ģimenes tēvs, nepievēršot nekādu uzmanību tenkām un nevalodām, sāka dzīvot uz nebēdu, divus gadus publiski parādoties kinozvaigznes sabiedrībā un nemaz neslēpjot savas simpātijas pret viņu. Arī misis Svensone

pārāk nekautrējās — savu dēlu viņa izaicinoši un demonstratīvi nokristīja par Džozefu Patriku.

Un tomēr lietas būtība te nebija mīlas dēkās, pareizāk sakot, mīlas dēkas te nebija pats galvenais. Džozefs Kene-dijs būtu kļuvis sev neuzticīgs, ja viņš kaut kādu iemeslu dēļ, lai tie būtu kādi būdami, kaut uz brīdi aizmirstu savu biznesu. Arī mīlas dēkas var palīdzēt nopelnīt naudu, spriežot pēc visa, toreiz prātoja apdomīgais īrs. Un viņš vienu pēc otras laida uz ekrāniem kinofilmas, kurās galvenās lomas tēloja Svensone. Acīmredzot saprātīgi novērtēdams viņas talantu un dotības, nezaudējot galvu un pirmām kārtām būdams un palikdams biznesmenis, viņš izvēlējas tādus sižetus, kur bija vajadzīga ne tik daudz dvēsele, cik miesa.

Kāda veida kinoprodukcija tika ražota viskija tirgotāja vadībā, var spriest no kinofilmas «Karaliene Kellija», kas toreiz sacēla lielu troksni. Pat daudz pieredzējušiem kritiķiem aizrāvās elpa, kad viņi ieraudzīja filmas kardinālo ainu — grēksūdzi, ko garīdznieks pieņēma publiskajā namā no mirstoša ārprātīgā, ap kuru stāvēja šīs iestādes kailās nimfas. No laikrakstu slejām atskanēja vaimanas par nepieredzēto ķecerību. Bet dievticīgais uzņēmējs tikai smīnēja un, nemaz nejuzdamies šokēts, iebāza kabatā miljonu dolāru tiras peļņas.

Starp citu, Kenedijs, vecākais, uzskatīja par labāku pārāk ilgi neuzkavēties kinobiznesa druvā. Vai nu Glorija Svensone viņam bija apnikusi, vai arī viņu sāka vilināt plašāka vēriena komerciālās operācijas, bet, lai kā tas arī būtu, ne bez peļņas realizējis dažas filmas, viņš devās uz Ņujorku.

Parastajiem vīriešiem par mīlu jāmaksā. Neparastais Kenedijs no mīlas nopelnīja. Nopelnīja labi. V na tekošais konts pavisam romantisko Holivudas gaitu rc 'tūtā pavisam prozaiski palielinājās par pieciem miljoi m dolāru.

Bet sevišķu veiksmi un tātad arī miljonus viņam atnesa birža. Azartiskais un tajā pašā laikā ārkārtīgi apdomīgais un neatlaidīgais, bet lunkanais biznesmenis ļoti drīz pārvērtās par vienu no veiklākajiem un veiksmīgākajiem biržas spekulantiem. Lai būtu tuvāk Volstrīta biržai, Kenedijs ar ģimeni galigi pārcēlās uz Ņujorkas apkaimi. Par biržas spekulanta Džozefa Kenedija «radošo manieri» ļoti daiļskanīgi stāsta ģimenes biogrāfs Džo Makartijs, kuram, ja ari varētu pārmest neobjektivitāti, tad katrā ziņā nevis antikenedisku, bet gan prokenedisku. Lūk, ko viņš raksta.

«Volstrītā Kenedijs iemācījās meistarīgi sastādīt pulu. Parasti kopā ar vairākiem citiem biržas vīriem viņš uzpirka, teiksim, 50 tūkstošus lētu akciju, kurām līdz tam laikam neviens nepievērsa uzmanību. Pēc tam viņš modināja interesi par tām, lietojot paņēmienu, kas Volstrīta pazīstams ar nosaukumu «skatloga izdekorēšana», tas ir, pirka un pats sev pārdeva šis akcijas sīkās partijās visā valstī, lai to nosaukums

pastāvīgi būtu lasāms biržas kolējumos un presē. To redzēdami, vientieši iedomājās, ka kāds ne bez iemesla uzpērk šīs akcijas, un paniski sāka tēs uzpirkt, uzskrūvējot kursu par vairākiem punktiem. Tad pūla organizētāji mierīgi pārdeva savas akcijas, iebāza kabatā peļņu un, jautri svilpodami, ķērās pie citām lietām.»

Interesanti zināt, ko toreiz darīja tik izsmalcinātā veidā aptīrītie sīkie akciju īpašnieki? Vai viņi arī svilpoja?

Es pajautāju dažiem pastāvīga'iem Volstrīta biržas apmeklētajiem, kas tur pavadījuši ne vienu vien gadu desmitu, kā, pēc viņu domam, izskaidrojami Džozefa Kenedija panākumi, kāpēc viņš nepiedzīvoja tādu pašu likteni kā lielum lielais vienpatīgo autsaideru vairākums, kuri parasti izput, kā viņam izdevās saraust tik lielu kapitālu, spekulējot biržā? It kā būtu norunājuši, visi atbildēja vienu un to pašu: «Viņam bija neparasti smalks biržas spekulanta deguns, velnišķīga intuīcija.» Kā piemērs tika minēts šāds fakts: neilgi pirms plaši pazīstamā biržas kraha, kas notika 1929. gadā, Džozefs Kenedijs, saviem kolēģiem pavisam negaidot, nolēma pārtraukt darbošanos biržā, izdevīgi pārdeva visus viņam piederošos vērtspapīrus un pievērsās citai nozarei.

Pēc kādas citas versijas, kuru esmu dzirdējis, Kenedijs esot aizgājis no biržas nevis pirms 1929. gada katastrofas, bet gan pēc tās. Kas attiecas uz «lielo paniku», tad viņš ne tikai no tās necieta, bet, gluži otrādi, nopelnīja un turklāt tīri labi. Pamanījis, kurp vējš pūš, viņš atšķirībā no savu līdzgaitnieku vairākuma jau laikus sāka spekulēt uz pazemināšanos, un, kad sākās panika, kas nogremdēja ne tikai desmitiem tūkstošu nedrošu laiviņu, bet ari biržas milžus, Džozefs Kenedijs iebāza kabatā ne vairāk un ne mazāk kā 15 miljonus dolāru un atkal svilpodams aizgāja. Lai kā atšķirtos abas versijas, taču līdzīgs tajās ir tas, ka viņam piemitusi sevišķa biržas spekulanta intuīcija.

Ari jaunā nozare, kurā aktīvi sāka darboties šis biznesmenis, kurš ar biržas spekulācijām bija kļuvis bagāts, izrādījās ļoti perspektīva un ienesīga. Tās bija operācijas ar nekustamiem īpašumiem un dzīvokļu celtniecība.

Kādi ir Kenedija ģimenes kapitāli pašlaik?

«Un kas jums par daļu?» neilgi pirms nāves atrūca ģimenes galva, atbildot uzbāzīgo reportieru nedelikatajiem jautājumiem. Viņš nevarēja ciest runas par šo tematu. Un tomēr liels kapitāls nav tāda lieta, ko Amerikā var ilgi noslēpt. Lielu kapitālu sarakstā, kas Amerikā iegūti pēdējos gadu desmitos, Kenedija uzvārds ir ceturtajā vietā, tū-lit pēc Getija, Hanta un Hjūza, un tiek vērtēts ietvaros no 400 līdz 600 miljonu dolāru.

LIKTEŅA SVARI

Taču neparastie panākumi biznesa jomā nespēja pilnīgi

apmierināt šo negausīgi godkārīgo cilvēku. Viņš tiecās pēc varas. Ne tikai pēc tās, reālās, dažkārt nemanāmās varas, kuru kapitālistiskajā pasaulē dod nauda, bet ari pēc šis varas ārējiem atribūtiem — politisko salonu kņadas, trokšņainās popularitātes, kongresiem, preses konferencēm un avīžnieku ievērības. Noreibums, ko dod vara, neatvairāma alka pacelties pāri visiem un pavēlēt, varbūt ir visstiprākā un nomācošākā no visām cilvēka kaislībām.

Vai tā ir nejaušība, vai ari ne, bet ne Džozefs Kenedijs, nedz ari viņa dēli — neviens no šīs ģimenes, kas pelna miljonus, tirgojoties ar alkoholiskajiem dzērieniem, paši tos nelieto un ari nesmēķē. Tas ir tāds gadījums, kad tikai vienas domas vara, viena, bet dedzīga kaislība valda pār Kenediju dzimtas vīriešiem. Kas to lai zina, varbūt šis alkas avots bija Bostonas aristokrātisko salonu kādreizējais vēsums.

Lai kā tas ari būtu, kopš 30. gadu sākuma Džozefs Kene-dijs arvien vairāk laika sāka veltīt politikai. Arī šoreiz, tāpat kā daudzās citās reizēs, liela nozīme bija gadījumam. Jau sen, drīz pēc pirmā pasaules kara, šis gadījums saveda viņu kopā ar kādu jaunu cilvēku — jūrlietu ministra palīgu. Šo uzlecošo Vašingtonas zvaigzni sauca Frank-klins D. Rūzvelts. Veiksmīgais jaunais uzņēmējs un spīdošais jaunais politiķis iepatikās viens otram un uzturēja sakarus ilgus gadus.

Un kad 1932. gadā savos spēkos nobriedušais Franklins Rūzvelts uzsāka kauju par augstāko amatu valstī, Džozefs Kenedijs atlika sānis visas savas lietas un metās politikā, ar savu neatlaidību un naudu palīdzot Rūzveltam. Vai tad jābrīnās, ka drīz pēc jaunā prezidenta apmešanās Baltajā namā Džozefs Kenedijs iestājās valsts dienestā. Viņa pirmais amats valdībā — jaundibinātās Vērtspapīru un vekseļu komisijas priekšsēdētāja amats, — mīksti izsakoties, netraucēja viņa nodarbošanos ar biznesu. Vēlāk Kenedijs kļuva par ļoti svarīgās jūrlietu komisijas priekšsēdētāju, bet pēc 1936. gada prezidenta vēlēšanām, kurās viņam atkal bija loti liela nozīme, Džozefu Kenediju iecēla par Amerikas Savienoto Valstu vēstnieku Londonā, kas tolaik bija sevišķi atbildīgs postenis.

Tie bija gadi pirms negaisa. Pār Eiropu jau pletās Hitlera ēna, plūda asinis Spānijā, vērmahta kareivju naglotie zābaki sabradāja Austrijas neatkarību. Anglijā pie varas bija Cemberlena valdība, kas visādi centās pielišķēties trakajam fīreram. Nedaudz mēnešu bija palicis līdz apkaunojošās vienošanās dienai Minhenē, kas bija otrā pasaules kara prelūdija.

Akadēmiķis Ivans Maiskis, kas tolaik bija PSRS vēstnieks Anglijā, šo rindiņu autoram pastāstīja:

— Tikko jaunais amerikāņu vēstnieks ieradās Londonā, viņš tūlīt k}uva par «augstāko aprindu sezonas naglu». Pirmām kārtām jau kā deviņu bērnu tēvs! Tādas lietas diplomātiskā korpusa locekļu vidū negadās bieži. Vairākus mēnešus ASV vēstnieka smaidošā seja

pastāvīgi greznoja laikrakstu un žurnālu slejas — gan kopā ar visu ģimeni, gan kopā ar dēliem, kuru bija četri, gan kopā ar meitām, kuras bija piecas.

Ivana Maiska sieva Agnija Maiska piebilda, ka, pēc viņas domām, vēstnieka ģimenes panākumus Londonas augstākajās aprindās lielā mērā veicināja vēstnieka dzīvesbiedre Rozā Kenedijas kundze. Parasti amerikānietes krasi izdalās uz klīrīgo un stingro angliešu — augstāko aprindu salonu un diplomātu rautu apmeklētāju fona ar savām valšķīgajām manierēm un kliedzošajām tualetēm. Kenedijas kundze ļoti izdevīgi atšķīrās no tām, teica Agnija Maiska. Šī mierīgā, labi audzinātā, nevainojami ģērbtā, vēl skaistā un apburošā sieviete izturējās vienkārši un neuzkrītoši. Tiesa gan, pa lielākai daļai viņa izvairījās no augstāko aprindu kņadas, jo daudz laika prasīja viņas lielā ģimene.

Drīz pēc atbraukšanas Džozefs Kenedijs devās vizītē pie padomju vēstnieka.

— Iedomājieties tikai, iedrāžas milzīga auguma rudma-tains tēvainis ar skaļu balsi, strauji žestikulē un skaļi smejas. Oriģināla figūra.

Uz ļoti korekto, eiropiešu garā audzināto Maiski viņa amerikāņu kolēģis atstāja pārmērīgi runīga un mazliet nesavaldīga cilvēka iespaidu.

— Tiesa gan, man šķita, — teica Ivans Maiskis, — ka viņš tīši tēloja tādu atklāta puiša un labsirdīga vientieša lomu. Viņa aukstās koši zilās acis kontrastēja ar manierēm, liecināja, ka viņš nemaz nav tik vienkāršs, kā mēģināja izlikties.

Sava pirmā apmeklējuma laikā Kenedijs teicis padomju vēstniekam, ka viņš gribētu ar to uzturēt pastāvīgu kon-tāktu, ka viņš, tikko būs pabeidzis nepieciešamās vizītes un formalitātes, atbrauks, lai parunātu, kā mēdz teikt, no sirds. «Es taču neesmu diplomāts, es mīlu parunāt, kā pienākas, bet ar jums, man šķiet, to var.»

— Taču nākamā vizīte, — stāstīja Maiskis, — notika ne tik drīz. Un tā nekādā ziņā nenotika nejauši...

1960. gada vēlēšanu priekšvakarā amerikāņu presē parādījās raksti, kuros tika pastāstīts par Džozefa Kenedija darbību, kad viņš bija vēstnieks Anglijā. Šajos rakstos tika apgalvots, ka viņš esot bijis viens no ievērojamākajiem tā saucamās «Klivdenas kliķes» dalībniekiem, kurai bija liktenīga nozīme Hitlera nomierināšanā. Tās loceklis, starp citu, bija Nevils Čemberlens. Ietekmīgās amerikāņu avīzes «St. Louis Post Dispatch» korespondents divas nedēļas pirms vēlēšanām apmeklēja Džozefu Kenediju viņa kantori, kas atradās Parkavēnijas debesskrāpī Ņujorkā, lai saņemtu atbildi uz jautājumu, kādā mērā : ie raksti atbilst īstenībai.

Sirmais ģimenes galva pieņēma korespondē itu savā kabinetā, kur

pie sienas karājās liels portrets ortretā bija redzams Anglijas karalis Džordžs VI, kurš uzkāpa tronī tajā laikā, kad Kenedijs bija vēstnieks Londonā. «Džozefs Kenedijs,» vēlāk stāstīja korespondents, «atstāja tāda cilvēka iespaidu, kurš dažkārt var ņurrāt kā kaķis un gandrīz tajā pašā laikā uzklupt kā tīģeris. Caur raga brillēm lūkojās acis, kas brīžiem iegailējās aiz niknuma, brīžiem mirdzēja aiz labpatikas.»

Uz žurnālista jautājumu Kenedijs, tūlīt sadrūmis, atbildēja, ka tas viss tiek darīts tāpēc, lai viņa dēlam liktu šķēršļus vēlēšanu kampaņas gaitā. «Es atbildēšu uz visām šīm blēņām pēc vēlēšanām,» viņš teica, un viņa acis sāka mirdzēt. «Es uz to atbildēšu piemērotā laikā — vēlāk.» Tā ka šis «piemērotais laiks» nepienāca, tad patiesību jāmēģina noskaidrot pašiem.

Kāda tad ir šī patiesība? Es to pajautāju Maiskim.

— Dažas dienas pēc Francijas kapitulācijas, 1940. gada jūnijā, — pastāstīja Ivans Maiskis, — Džozefs Kenedijs atbrauca pie manis uz vēstniecību. Viņš atradās uz panikas robežas un teica, ka, pēc viņa domām, Anglija pret Vāciju ir bezspēcīga, ka tā ir bezcerīgi zaudējusi karu un ka, jo ātrāk tā noslēgs mieru ar Hitleru, jo labāk būs.

Un, it kā vēlēdamies dokumentāli pierādīt sava stāstījuma pareizību par notikumiem, no kuriem jau pagājis vairak nekā ceturtdaļgadsimta, akadēmiķis Maiskis sameklēja savu tā laika «Vēstnieka dienasgrāmatu» un uzšķīra lappusi ar šādu ierakstu:

«25. jūnijs (1940. g.)

Pie manis brokastis bija amerikāņu vēstnieks Kenedijs. Už britu perspektīvām viņš raugās ļoti drūmi. Viņš šaubās, vai Anglija viena pati spēs ilgi turpināt karu, pieļauj iespēju, ka vācieši iebruks salā. Viņš uzskata par absolūti nenovēršamu, ka Anglija tiks gandrīz pilnīgi sagrauta uzlidojumu laikā. ASV, pēc Kenedija domām, tuvākajos mēnešos maksimāli atbalstīs Angliju ar bruņojumu, bet pašas diezin vai iesaistīsies karā . . . Kenedijs rāja Lielbritānijas valdību par to, ka pagājušā gadā tā negribēja vienoties ar PSRS.»

Starp citu, jāšaubās, vai ASV vēstnieka pēdējā sūrošanās par Lielbritānijas valdibas rīcību nāca no sirds. Maiskis pastāstīja, ka jau drīz pēc atbraukšanas uz Angliju Kenedijs kļuva par savu cilvēku lordu Astoru muižā, kas bija angļu minheniešu štāba mītne. Šī lepnā muiža, kas atrodas Klīvdenā, netālu no Londonas, bija tā vieta, kur katras nedēļas beigās vīkendā izbrauca viscietpaurainākie angļu buržuāzijas darbinieki, kas prasīja tuvināšanos ar Hitleru. Šeit regulāri viesojās Nevils Cemberlens, lords Halifakss, Semjuels Hors, laikraksta «Times» redaktors Džefrijs Dausons — mizantrops un hipohondriķis, kuram Čemberlena valdīšanas laikā bija «pelēkā kardināla» loma, un citi Minhenes politikas iedvesmotāji. Šīs sabiedrības dvēsele bija muižas īpašniece, fīrera cienītāja lēdija Nen-sija Astore, ekstravaganta un valdonīga sieviete, kas zināja, ko viņa grib. Sai vairāk nekā

uzņēmīgajai lēdijai, pēc izcelšanās amerikānietei, Vašingtonas vēstniekam bija jāpateicas par iekļūšanu tā laika Lielbritānijas politikas vadītāju šaurajā lokā. Tieši viņa parādīja iniciatīvu un veltīja sevišķu laipnību savam tautietim, protams, ne jau sentimentālu laipnību, ko būtu diktējušas ilgas pēc aizokeāna dzimtenes, bet gan savtīgu laipnību, kuras īstais cēlonis bija pilnīgi noteikti politiskie mērķi.

— Visi šie nesenās pagātnes bēdīgi slavenie «varoņi», — stāstīja Maiskis, — regulāri satikās lēdijas Astores salonā, dzēra, ēda un izklaidējās, apmainījās domām un kala rīcības plānus tuvākajai nākotnei. Nereti starplaikā starp divām golfa partijām tika izlemti ļoti svarīgi valstiski jautājumi. Jo vairāk tuvojās karš, jo aktīvāka kļuva darbība Klīvdenā. No šejienes visenerģiskāk tika propagandēta «Rietumu drošības» koncepcija; šeit džentlmeņi tīksminājās par gaidāmajām PSRS un Vācijas savstarpējās iznīcināšanas ainām, uz ko lika cerības Klīvdenas pastāvīgie apmeklētāji. Nav brīnums, ka amerikāņu vēstnieks bija aizmirsis savu nodomu uzturēt pastāvīgu kontaktu ar savu padomju kolēģi. Par to nebija nemaz ko domāt, jo lēdija Astore bija ļoti stingra dāma un, kas zina, viņa varēja sadusmoties.

Minētās lēdijas salons ļoti stipri ietekmēja ministru iecelšanu, valdības sastādīšanu, to politiskās līnijas noteikšanu. Tāpēc viena no šo šauro aprindu dalībniekiem, aprindu, kuras tajās dienās noteica Anglijas politiku, ar atpakaļejošu datumu izteiktā sūrošanās par šo pašu politiku, diezin vai bija patiesa un pamatota.

Dokumenti, kas glabājas amerikāņu ārpolitikas resora arhīvos, apstiprina, ka padomju vēstnieka šaubīšanās par viņa amerikāņu kolēģa novēlojušo sūrošanos šajā sakarā bija pilnīgi pamatota. Daudzās diplomātiskās telegrammas, kas tajās dienās tika noliktas uz prezidenta Rūzvelta galda

145

10 126

ar parakstu «D. Kenedijs — vēstnieks», bija vērstas uz to, lai pierādītu valdībai, ka vislabākais atrisinājums, kā Amerikas Savienotajām Valstīm izkļūt no radušās situācijas, ir noslēgt darījumu ar Hitleru. Vienā no šādām telegrammām vēstnieks centās pārliecināt Vašingtonu, ka amerikāņu kareivjiem nekādā gadījumā un nekādā veidā nevajag palīdzēt britu armijai, jo — pievērsiet uzmanību argumentācijai, — kad Hitlers okupēs Londonu, viņš atriebības nolūkā nošaus visus ASV pilsoņus, kas nokļūs viņa rokās.

Šajā spriedelējumā ir raksturīgs viss: gan domas vēriens — lai iet bojā visa pasaule, kaut tikai tiktu saglabātas dažu desmitu amerikāņu dārgās dzīvības, kuri toreiz uzturējās Londonā, gan nelokāmā pārliecība, ka Hitlers defilēs pa Trafalgaras laukumu tāpat, kā viņš

defilēja pa Elizejas laukiem.

Visas pasaules problēmas, tolaik mēdza teikt ASV vēstnieks Londonā, var atrisināt, saprātīgi tirgojoties ar zirgiem. Ar «zirgu tirdzniecību» šis diplomāts, kas viegli bija apguvis zirgu tirgotāja vārdu krājumu, domāja darījumus, kuru mērķis bija tikai un vienīgi gūt labumu, bet kuri pilnīgi ignorēja tādus pārāk novecojušus, nemodernus un ar biznesu nesavienojamus jēdzienus kā morāle un sirdsapziņa.

1940. gada oktobrī Džozefs Kenedijs tika atsaukts no vēstnieka posteņa Anglijā un atgriezās Savienotajās Valstīs. Šajā sakarā amerikāņu literatūrā ir minēti dažādi izskaidrojumi: vieni apgalvo, ka Rūzvelts esot bijis neapmierināts ar sava vēstnieka darbību, kurš visas cerības lika uz Čemberlenu un viņa domubiedriem un kurš nebija atradis kopīgu valodu ar Vinstonu Čerčilu, kas nomainīja «džentlmeni ar lietussargu» Lielbritānijas premjera postenī.

Daži pauž citu un, šķiet, ticamāku versiju. 1940. gada rudenī bija jānotiek kārtējām vēlēšanām. Gāja uz beigām prezidenta Rūzvelta otrais pilnvaru laiks, bet toreiz aizliegums saimniekot Baltajā namā ilgāk par d viem pilnvaru laikiem vēl nebija noformēts konstitucionāli un bija tikai tradīcija. Rūzvelts nolēma lauzt šo tradīciiu un izvirzīja savu kandidatūru trešajam pilnvaru laikam Džozefs Kenedijs bija nodomājis to aizkavēt un uzsāka < mokrātu partijas rindās aktīvu kampaņu par ... savas [1] 'didatūras izvirzīšanu prezidenta postenim.

Lūk, kāda ir pēctecība! Jādomā, ka ģenētiķiem, kas kādreiz pārdzīvojuši grūtus laikus, bet tagad ir kļuvuši par favorītiem, izdosies atrast kaut kādu īpašu godkārības gēnu vai varas alkas hromosomu, ar kuru starpniecību šīs īpašības dēls manto no tēva. Padomājiet tikai, pasaules vēsture un kaut kādas tur nukleīnskābes — posts un bēdas nabaga vēsturniekiem!

«1940. gadā,» pastāsta Kenediju ģimenes biogrāfs Makartijs, «Džo Kenedijs kļuva par Rūzvelta sāncensi, pretendēdams uz savas kandidatūras izvirzīšanu prezidenta amatam no demokrātu partijas. Sakarā ar to attiecības starp Kenediju un Rūzveltu stipri saasinājās, un nākamā prezidenta tēvam vajadzēja atteikties no aktīvas politiskās darbības.»

Par to netieši liecina arī tas, ka Rūzveltu un Kenediju ģimeņu kādreiz draudzīgās attiecības pēc 1940. gada nomainīja ļoti vēsas, ledainas attiecības. Tādai nostājai vajadzēja dibināties uz nopietna pamata, jo pēc 20 gadiem nelaiķa prezidenta atraitne Eleonora Rūzvelte, kam bija ievērojama loma demokrātu partijā, nevarēja pārvarēt šo naidīgumu un darīja visu, ko varēja, lai aizkavētu Džona Kenedija kandidatūras izvirzīšanu prezidenta amatam.

Rūzveltam bija smaga roka. Un tāpēc tā cilvēka politiskā karjera, kurš mēģināja viņam aizšķērsot ceļu, beidzās. Džozefs Kenedijs atkal

visu savu laiku veltīja komerciālai darbībai, kuru viņš visus šos gadus nebija pārtraucis, bet tikai mazliet atvirzījis otrā plāksnē. Taču Džozefs Kenedijs nebija tas cilvēks, kas tik vienkārši atzītu sevi par pieveiktu un atteiktos no iecerētā. Ietiepība, neatlaidība, prasme nogaidīt izdevīgu brīdi ir raksturīgas īpašibas jau vairākām Kenediju dzimtas paaudzēm.

«Kenediju klans» — tā Amerikā sauc šo ģimeni vai nu tāpēc, ka tā ir cēlusies no īriem, vai arī tāpēc, ka tā ir kupla un saliedēta, — nolēma, ka par Savienoto Valstu prezidentu jākļūst Džozefa Kenedija vecākajam dēlam, kuru arī sauca par Džozefu. Jau kopš jaunības dienam viņu sāka gatavot šai karjerai. Ģimenē visi zināja, ka Džo būs prezidents. Ar tādu domu viņš iestājās Harvardas universitātē, tajā pašā, kuru bija beidzis viņa tēvs, ar tādu domu viņš pastiprināti studēja politiskos traktātus, ar tādu domu jau pirms kara, būdams vēl pavisam jauns cilvēks, viņš sāka aktīvi darboties demokrātu partijā. Viņam pd

bija izdevies saistīt Rūzvelta uzmanību, iegūt sevišķas viņa antipātijas.

25 gadus vecais Džozefs Kenedijs bija tieši tas cilvēks, kas pa to laiku, kamēr tētiņš uzturējās Londonā, uzņēmās organizēt Kenedija, vecākā, kandidatūras izvirzīšanu demokrātu partijas kongresā 1940. gada vasarā, sacenšoties ar Rūzveltu. Sapulcinot ap sevi nelielu, bet ļoti brēkulīgu kongresa delegātu grupu, vecākajam no brāļiem izdevās krietni sariebt Rūzveltam. Taču lietas būtība bija ne tikai cīņa par varu. Sadūrās ne tikai ambīcijas, ne tikai patmīlība, bet arī politiskās koncepcijas. Rūzvelts uzskatīja, ka jādod prettrieciens ass valstīm. Turpretim abi Džozefi no «Kenediju klana» bija par vienošanos ar Vāciju. Par politisko platformu, ar kuru Džozefs, jaunākais, ko pilnīgi atbalstīja Džozefs, vecākais, operēja tajās dienās, var spriest no viņa skandalozā paziņojuma 1941. gada janvārī, ka Amerikas Savienotajām Valstīm būtu daudz izdevīgāk un lietderīgāk plaši izvērst tirdzniecību ar Vācijas iekaroto Eiropu, nekā būt par Anglijas sabiedroto. Vārdu sakot, ģimenes politiskās cerības tagad bija saistītas ar Džozefu Kenediju, vecāko no četriem brāļiem. Taču liktenis bija lēmis citādi.

Bet jau pirms traģiskā atrisinājuma tēvs un dēls pārliecinājās ja ne par saviem maldiem, tad vismaz par to, ka tik odiozi izteicieni var tūlīt pēc tēva politiskās karjeras torpedēt arī dēla karjeru un uz visiem laikiem apbedīt viņa sapņus par Balto namu. Un varbūt nemaz nav tik tālu no patiesības tie amerikāņu politiskie rakstnieki, kuri uzskata, ka pēkšņā frontes mainīšana, Džozefa Kenedija, jaunākā, iestāšanās amerikāņu gaisa kara spēkos un viņa piedalīšanās kaujās pret hitlerisko aviāciju, bija ne tik daudz patriotisma izpausme, cik auksta politiska aprēķina rezultāts. Doma bija tāda, ka kara lidotāja formas tērps nosegs jaunības politiskos grēkus. Tā sakot, kas gan pēc kara

varētu uzdrošināties mest akmeni, atgādinot jaunajam politiķim viņa aicinājumus sadarboties ar Hitleru, ja viņš būs piedalījies karā.

Starp citu, ne gluži atbilst patiesībai amerikāņu propagandā pieņemtā versija par to, ka lidotājs Kenedijs gājis bojā ilgā varonīgā un sīvā kaujā. Lietas apstākļi bija mazliet prozaiskāki. 1944. gada 12. augustā Džozefs Kenedijs no kāda angļu aerodroma pacēlās gaisā ar smago bumbvedēju, kurā atradās vienpadsmit tonnu iugasa bumbu.

Bija ieplānots, ka lidotājs, uzņēmis augstumu un ievadījis lidmašīnu uzdotajā virzienā, izlēks ar izpletni un nolaidīsies netālu no aerodroma, bet lidmašīna, kuru vadīs pa radio, kā pašgājēja torpēda ietrieksies vācu zemūdeņu bāzē Beļģijas piekrastē. Kas īsti notika lidmašīnā, precīzi nav zināms, bet, uzņemot augstumu, tikko pacēlusies no aerodroma, lidmašīna ar visu savu nāvējošo kravu uzsprāga gaisā.

Apbedīja tikai cerības, kuras bija saistītas ar Džozefa Kenedija vecāko dēlu.

It kā samaksājot par to ļaužu tuvredzību, pārrēķiniem un noziedzīgo egoismu, kuri koķetēja ar hitlerismu un vācu militāristiem, cerēdami novirzīt šo karamašlnu uz Austrumiem un uz tā rēķina iedzīvoties, un kuri politiku identificēja ar zirgu tirdzniecību, iemetot likteņa svaru kausa savas kļūdas un maldus, Džozefs Kenedijs, jaunākais, pats krita par upuri kara dievam.

PIRMIE SOĻI

Tagad vecais Džozefs, kas jau divas reizes bija paklupis ērkšķainajā ceļā uz valsts varas virsotnēm, bet nebūt nedomāja atteikties no nodoma, lai Kenediju ģimene, pret kuru kādreiz tik nievājoši izturējās uzpūtīgā Bostonas aristokrātija, sāktu valdīt ASV prezidenta rezidencē, lika savas cerības uz otro dēlu. Reiz sarunā ar žurnālistiem viņš kļuva atklātāks un teica: «Es ievirzīju Džonu politikā. Tikai es to izdarīju. Es viņam teicu, ka Džo ir miris un tagad uz viņu gulstas atbildība par to, lai viņš tiktu ievēlēts kongresā. Viņš to negribēja. Viņš uzskatīja, ka viņš nav spējīgs darboties politikā, bet es viņam teicu: tev tas jādara.» Neuzskatiet to par marasmā nonākuša, veča lielīgu pļāpāšanu. Reiz Džons Kenedijs kādam draugam pastāstīja par savas politiskās karjeras sākumu sekojošo: «Tas viss izskatījās tā, it kā es būtu iesaukts. Mans tēvs gribēja, lai vecākais dēls kļūtu par prezidentu. «Iesaukts», šķiet, pat nebūs īstais vārds. Viņš pieprasīja. Bet tu pazīsti manu tēvu.»

Taču Kenedijs, vecākais, neaprobežojās ar «iesaukšanu». Sava dēla pirmo politisko kampaņu viņš novadīja tā, it kā viņam pašam būtu vajadzējis balotēties kongresā. Džonam bija ierādīta ļoti pasīva loma. No viņa tika prasīts, lai viņš smaidītu, paspiestu rokas, teiktu laipnas banālas frāzes.

Tas notika 1946. gada rudeni. Par tramplīnu, no kura Džonam

Kenedijam saskaņā ar viņa tēva lēmumu bija jāaizlec uz Vašingtonu, kļuva Bostona. Tajā laikā Kenedija ģimenei jau sen vairs nebija nekā kopēja ar šo pilsētu. Pēc tam kad Kenedijs, vecākais, pārcēlās uz Ņujorku, tuvāk fondu biržai, viņa ģimenes locekļi tikai šad tad uz īsu laiku atbrauca uz Bostonu. Kāpēc Kenedijs, vecākais, izvēlējās tieši Bostonu, to grūti pateikt. Varbūt tāpēc, ka 89 gadus vecais Ficdžeralds — «mīlītis Fics» — vēl bija dzīvs un viņam bija ietekme Bostonas augstākajās aprindās.

Tā vai citādi, bet 1946. gada vasarā pilsētas lepnākajā viesnīcā «Ritz-Carlton» ģimenes galva noīrēja dārgu daudzistabu numuru, kurā tika iekārtots Džona Kenedija pirmās pirmsvēlēšanu kampaņas štābs. Tētiņš uzņēmās kārtot visas darīšanas ar pilsētas politikāņiem un demokrātu partijas mašīnas bosiem. Neuzticēdamies sava dēla spējām un pieredzei, vecais Kenedijs norīkoja viņam par skolotāju un audzinātāju savu senseno draugu un attālo radinieku Keinu, kas bija liels meistars visādu politisku darīšanu kārtošanā. Vēlāk Džons Kenedijs par savu pirmo politisko mācību stundu, kuru viņam pasniedza šis mahinators, pastāstīja sekojošo: «Politikā,» pamācījis Keins, «nav draugu, ir tikai līdzdalībnieki. .. Politikā ir tāpat kā karā. Lai uzvarētu, vajadzīgas tikai trīs lietas: nauda, nauda un vēlreiz nauda.»

Lai nu kas, bet šo triju lietu Džonam Kenedijam kopš viņa pirmajiem soļiem politiskajā arēnā bija vairāk nekā vajadzīgs. Vecais Kenedijs neskopojās. Kādā valsirdības uzplūdu bridi viņš pat izmetis frāzi, ko vēlāk ne vienreiz vien nožēloja. «Ar to naudu,» viņš teicis, «kuru es iztērēju 1946. gadā, es būtu varējis panākt, lai kongresā tiktu ievēlēts ne vien Džons Kenedijs, bet pat mans sētnieks.» Pēc pavisam pieticīgiem aprēķiniem toreiz Kenedijs, vecākais, iztērēja ceturtdaļmiljona, bet tikai pēc pavisam pieticīgiem aprēķiniem.

Jau toreiz izpaudās vēl viena iezīme, kas b a raksturīga visām turpmākajām Kenedija pirmsvēlēšanu kampaņām. Tajās ļoti aktīvi piedalījās ne tikai tēvs, b arī visi pārējie «Kenediju klana» locekļi: brāļi, māsas vaiņi un pat māte. Lai gan jāsaka, ka vārds «piedalījās» ā gadījumā īsti precīzi neizsaka lietas būtību. Misis K i Kenedijai bija noteicošā loma visās svarīgākajās dēla politiskajās kampaņās. Kad politikāņi, kas darbojās Kenedija štābā, pirmo reizi ierosināja, lai misis Kenedija piedalītos kampaņā, vecais Kenedijs sāka šaubīties. «Apžēlojieties,» viņš teicis, «viņa taču jau ir vecmāmiņa, kāda gan politiķe no viņas var iznākt!» Bet kad viņam paskaidroja, cik liela nozīme būtu, ja pirmsvēlēšanu sapulcēs parādītos gados paveca sieviete ar zelta zvaigzni pie krūtīm (zelta zvaigzne ir atšķirības zīme, kuru Amerikā nēsā mātes, kas karā zaudējušas dēlus), Džozefs Kenedijs šo ideju atbalstīja.

Tieši kopš tā laika Rozā Kenedija sāka Pikot savus slavenos «tējas

vakarus». Tas bija pavisam jauns paņēmiens, ko izmantoja, lai apstrādātu amerikāņu vēlētājus un pirmām kārtām vēlētājas. Desmitiem, bet pēc tam pat simtiem pārsteigtu un ļoti glaimotu Bostonas iedzīvotāju (tikai sievietes), kuru vīriem pilsētā bija zināma nozīme vai ietekme vienās vai otrās aprindās, saņēma pa pastu uz Bristoles kartona iespiestus ielūgumus, kur bija teikts, ka Rozā Kenedijas kundze un viņas dēls Džons Kenedijs būs ļoti priecīgi redzēt NN pie sevis.

Ielūgtās, protams, uz tējas vakaru ieradās. Tējas dzeršanas laikā viešņas tika iepazīstinātas ar Džonu Kenediju ne kā ar politisku darbinieku, bet kā ar cilvēku, kam ir izmeklētas manieres un apburošs smaids. Sarunas par politiku tika reducētas līdz minimumam, un visam bija burvīgs neoficiāls raksturs. Tiesa gan, dažreiz pirmsvēlēšanu runa tomēr tika teikta, taču tas notika pavisam nepiespiestā, tējas dzeršanai pilnīgi atbilstošā smalkā manierē.

Minēsim kādu paraugu, kas saglabājies oriģinālā veidā kopš 1952. gada kampaņas, kad Kenediju ģimene meta izaicinājumu varenajam Henrijam Kebotam Lodžam.

«Pirmkārt,» teicis Kenedijs gurdenajām dāmiņām, «Ma-sačūsetsas štatā dīvainā kārtā ir vairāk sieviešu nekā vīriešu. Otrkārt, mans vectēvs, Džons Ficdžeralds, pirms 36 gadiem cīnījās par vietu ASV senātā ar mana tagadējā pretinieka vectēvu Henriju Kebotu Lodžu, vecāko. Toreiz mans vectēvs zaudēja, jo viņa pretinieks ieguva par 30 tūkstošiem vairāk balsu. Tas notika tajā laikā, kad sievietēm vēlēšanās nebija balsstiesību. Tagad ceru, ka, apelējot pie jums, dārgās vēlētājas, man izdosies ar uzviju atgūt toreiz zaudēto.» Sievietes esot bijušas sajūsmā — «ak, cik viņš jauks, cik viņš burvīgs»; bet Džons un mammucītis jau steidzās uz nākamo tējas vakaru.

Jāsaka, ka ģimenes māte šo tējas vakaru laikā parādīja neparastu politisku veiklību. Kad pie viņas viesojās vienkāršākas sievietes — aptieķnieku un sīktirgotāju sievas un mājsaimnieces, — viņa iznāca pie tām ļoti neuzkrītošā kleitā, iztēlojot sevi par «vienkāršu īrieti, kas izsitusies uz augšu no pašas apakšas». Pēc tam viņa brauca dzert tēju augstāko aprindu dāmu sabiedrībā. Lai nezaudētu laiku, viņa pārģērbās turpat mašīnā un izmeklētās auditorijas priekšā parādījās ūdeļādas apmetnī un dārgām rotas lietām greznotā kleitā. Izslavinājusi sava dēla lieliskās īpašības un neuzbāzīgi palūgusi dāmas viņu .atbalstīt, viņa ar izsmalcinātu veiklību un šarmu pārgāja uz citu tematu un sāka čivināt par «pēdējām modēm, kuras pirms mēneša redzējusi Parīzē».

Tālāk par lūgumu atbalstīt viņas dēlu, kas rautā tika izteikts ar apburošu smaidu, lieta negāja. Taču katras sievietes vārds, kura bija apmeklējusi tējas vakaru, — bet pirmsvēlēšanu nedēļās tādu sanāca vairāki desmiti tūkstošu, — tika ierakstīts speciālā «sardzes žurnālā».

Pēc dažām dienām persona, kas bija pagodināta ar ielūgumu uz tējas vakaru, saņēma no Kenedija mātes un māsām vēstuli, kurā ļoti izmeklētā valodā un pieklājīgā formā tika izteikts lūgums, pirmkārt, lai viņa pati balsotu par Džonu Kenediju un, otrkārt, lai viņa starp saviem paziņām savervētu viņam vismaz desmit piekritēju.

Sīs «tējas dzeršanas kampaņas» rezultāts bija tāds, ka jaunais pretendents izsita no segliem vienu no republikāņu partijas galējiem reakcionāriem — Henriju Kebotu Lodžu, atņemdams viņam senatora vietu ar 70 tūkstošu balsu vairākumu, kas Bostonas apstākļos bija sensacionāls notikums. Kā dzēlīgi rakstīja amerikāņu prese, «pārrēķinot tējā, ko bija Izdzērušas jaunā Kenedija sieviešu kārtas piekritējas, iznāk viens galons tējas uz katru vēlētāju».

Tā tika likti pamati ģimenes pirmsvēlēšanu mašīnas taktikai un metodei, mašīnas, kura nevainojami darbojas vēl līdz šai dienai. Džona, Roberta un Eduarda Kenedija vēlēšanu kampaņas turpmākajos gados ar tādām vai citādām variācijām attīstījās pēc kanoniem, kuriem «Kenediju klans» bija licis pamatus drīz pēc kara.

Sākumā daudzi par šo taktiku zobojās un tā bija iemīļots temats feļetonistiem un karikatūristiem. Taču ar laiku vēlēšanās zoboties par šo lietu apsīka, it īpaši tiem politiķiem, kuriem liktenis bija lēmis grūto uzdevumu sacensties ar kādu no Kenedijiem.

Garā un kuplmatainā, Kapitolijam neparasti jaunā Džona Kenedija parādīšanās 1947. gadā ASV kongresa namā jau pati par sevi sākumā tika uzņemta kā amizanta aplamība. Pārstāvju palātas bārā kongresmeņi smīnot stāstīja cits citam par sava jaunā kolēģa dažadažādām ērmībām. Dažreiz viņš bija aizmucis no svarīgas balsošanas un kāds viņu esot redzējis zaļajā pļaviņā netālu no Kapitolija, dzenājot ar zēniem futbola bumbu, citreiz jaunais kongresmenis esot aizsnaudies savas partijas līdera svarīgas runas laikā, vai arī bija noticis kaut kas cits tamlīdzīgā garā.

Pats Kencdijs vienā no pirmajiem mēnešiem, kad viņš darbojās pārstāvju palātā, smiedamies stāstīja, ka, ieejot liftā, kāds pavecs senators viņam esot pavēloši teicis: «Nu, zēn, uzvizini mani uz sesto stāvu!» Un patiešām, jauneklīgo Kenediju tajās dienās vieglāk bija noturēt par lifta zēnu nekā par parlamenta locekli.

Bet, kā vēlāk kļuva redzams, aiz visas šīs rūpīgi pārdomātās bufonādes slēpās «Kenediju klana» skaidrs un auksts aprēķins, dzelzs griba un rypīga organizācija.

Jau ļoti drīz Vašingtonas zobgaļi saprata, ka viņi ir iesēdušies peļķē. Pirmais upuris, kā jau pastāstījām, bija Henrijs Kebots Lodžs — ļoti bagātas un aristokrātiskas Bostonas ģimenes atvase, viena no republikāņu partijas vadošajām figūrām, pašpārliecināts un varens politiķis, kurš iedomājās, ka Masačūsetsas štata senatora postenis nav atdalāms no viņa, tāpat kā viņa vārds, kas pazīstams visā Amerikā. Kā

pērkons no skaidrām debesīm 1952. gada vasarā viņam atskanēja vēsts, ka vecākais no brāļiem Kenedijiem met viņam izaicinājumu, izvirzot savu kandidatūru uz to senatora vietu, kuru Lodžs bija paradis uzskatīt par savu personisko īpašumu.

Pirmsvēlēšanu cīņa izvērtās pēc jau pārbaudītajiem kanoniem. Štatā visi nami, telegrāfu stabi un autobusi bija nolīmēti ar lozungiem, kas aicināja balsot par «Masačūsetsas cerību Džonu T < enediju». Viņa lozungi tajās dienās bija šādi: «Uzlabosim Masačūsetsā zvejniecību!» — tas bija domāts tiem, kas savu dienišķo maizi pelna ar zivju zvejošanu; «Uzlabosim Masačūsetsas apavrūpniecību!» — tas bija domāts apavrūpniecības strādniekiem; «Uzlabosim Masačūsetsas tekstilfabrikas!» — tas bija domāts

kuplajam štata tekstilnieku pulkam utt. Kandidāts dāsni apsolīja visiem visu un katram to, ko viņš vēlas.

Viņš nevairījās ne no kā, braukāja pa visu štatu, teica runas uz katra stūra, spieda rokas, skūpstīja bērniņus un reiz, sastapis uz ielas maršējošu orķestri, viņš pat pieļ skrēja pie diriģenta, izrāva viņam no rokām zizli un, zēnu sajūsmas saucienu pavadīts, kinokamerām tirkšķot un foļ toaparātiem knikšķot, nodefilēja pa Bostonus ielām or < ķestra priekšgalā, veikli un eleganti vēzēdams ar zizli.

Un atkal aiz kulisēm neatlaidīgi, pat ar kaut kādu niknumu rīkojās Kenediju tētiņš. Par to, kādas metodes viņš lietoja, var spriest no šāda fakta, kas nejauši kļuva zināms. Viens no vadošajiem Bostonas laikrakstiem — «Post» — [1] toreiz pārdzīvoja nopietnas finansiālas grūtibas. Tieši tad šā laikraksta galvenā redaktora Foksa kabinetā atskanēja telefona zvans. «Paklausieties, veco zēn,» klausulē izdzirdēja redaktors, «ar jums runā Džozefs Kenedijs. Kā jūs uz to skatītos, ja es jūs uzaicinātu šovakar tikties ar mani klubā?» Viņi satikās, un šīs tikšanās rezultāts bija čeks par 500 tūkstošiem dolāru, kurus tajā pašā vakarā pie vakariņu galda aizņēmuma veidā saņēma avīze no žēlsirdīgā miljonāra, kas bija ļoti nobažījies par redaktora grūtībām un dega aiz nepacietības palīdzēt savam tuvākajam.

To apstākli, ka jau pēc dažām dienām šis laikraksts, kas daudzus gadus atbalstīja un cildināja senatoru Lodžu, pēkšņi bija pamanījis savam nesenajam elkam daudzus un dažādus trūkumus un konstatējis, ka jaunā Kenedija labas īpašības nemaz nav iespējams salīdzināt ar Lodža kunga īpašībām, protams, var izskaidrot tikai ar pavisam «nejaušu sagadīšanos».

Kenedijs, vecākais, kad viņam jautāja, kāpēc viņš ir bijis tik devīgs un aizdevis laikrakstam pusmiljonu pirmsvēlēšanu kampaņas laikā, izsmeļoši paskaidroja savu soli, paziņodams sekojošo: «Un kas tad tur tik sevišķs? Tas bija parasts komerciāls darījums!» Neko teikt, droši vien tā tas arī bija — protams, tas bija darījums un par to nevar but nekādu šaubu. Saskaņā ar amerikāņu tikumiem tas patiešām bija

parasts un katrā ziņā komerciāls darījums, jo Amerikā visa politika ir komercija un liela daļa komercijas nav atdalāma no netīras politikas.

Henriju Kebotu Lodžu 1952. gadā iegāza viņa pašpārliecība. Uzskatīdams, ka senatora vieta viņam jau ir nodrošināta, viņš, kā pats vēlāk atzinās, bija iztērējis pirmsvēlē-

Sanu kampaņai tikai 58 tūkstošus 266 dolārus. Turpretim Kenediju ģimene šai pašai kampaņai pēc vispieticīgākajiem aprēķiniem iztērēja desmit reižu vārāk. Rezultāts bija iespaidīgs. Jaunais kongresmenis, kuru līdz tam neņēma sevišķi nopietni vērā, kļuva par Savienoto Valstu senatoru, bet jaunievēlētajam prezidentam Dvaitam Eizen-haueram vajadzēja mierināt savu politisko draugu un dedzīgo piekritēju, tagad jau bijušo senatoru Lodžu, kurš bija zaudējis savu silto vietiņu zem Kapitolija velvēm, un iecelt viņu par ASV pastāvīgo pārstāvi Apvienoto Nāciju Organizācijā.

Par Džonu Kenediju Vašingtonā neviens vairs nezobojās. Joki nenāca prātā pat visiespaidigākajām figūrām, kas atradās uz amerikāņu lielās politikas šaha galdiņa. Ikviens no tiem, kas mēģināja pielaikot sev prezidenta krēslu un pats tam pielaikoties, sāka uzmanīgi sekot katram jaunā senatora solim.

Jau pēc četriem gadiem viņš iekļuva tajā šaurajā politiķu grupā, kuru vidū tie, kas valda Amerikā, vervē Baltā nama saimniekus. 1956. gada prezidenta vēlēšanu kampaņas gaitā toreizējais oficiālais demokrātu partijas līderis Edlajs Stīvensons ļoti nopietni pārdomāja jautājumu par Džona Kenedija iesaistīšanu par savu pārnieku vēlēšanu biļetenā, lai tas balotētos ASV viceprezidenta postenim. Dažādu taktisku apsvērumu dēļ viņš pēdējā brīdī atteicās no šīs idejas, bet Džonu Kenediju kopš tā laika sāka uzskatīt par pirmā lieluma zvaigzni pie ASV politiskajām debesīm.

ĢIMENE

Daudzus gadus, kad Kenediju ģimene kāpa augšup uz ekonomiskās un politiskās varenības virsotnēm, ari tad, kad Džons bija prezidents, klana galva neapšaubāmi bija Džozefs Kenedijs, vecākais, cilvēks, kam vienmēr piederēja pēdējais vārds, turklāt ne tikai ģimenes lietās. Kļuvis par Baltā nama saimnieku, Džons ne vienreiz vien grūtos brīžos lūdza sava tēva padomus. Kompetenti ļaudis apgalvo, ka neviens cilvēks viņu nav tā ietekmējis kā Kenedijs, vecākais, kaut gan tas tika rūpīgi slēpts svešām acīm. Ne vienreiz vien esot bijuši tādi gadījumi, ka kaut kāda sevišķi sarežģīta un neskaidra jautājuma dedzīgas apspriešanas laikā, viskarstākajā brīdi, dažkārt pat ilgi pēc pusnakts, prezidents aizgāja no apspriedes un, izgājis pa Baltā nama paka|durvīm, kapa helikopterā, kurš turpat dežurēja, un lidoja pie tēva.

Džozefam Kenedijam bija sava bērnu audzināšanas metode. Šajā metodē svarīga vieta bija sportam. Nebeidzamas sporta spēles,

atlētika. Par prāvu naudu tēvs algoja vislabākos trenerus, kuriem bija jāseko savu audzēkņu sportiskajai formai. Pie tam tētiņš prasīja, lai tiktu attīstītas ne tik daudz iemaņas — viņš nebūt negribēja sagatavot savus bērnus profesionālo sportistu karjerai, — bet gan lai viņiem tiktu attīstītas tās īpašības, kuras viņš pats sauca par cīnītāju īpašībām. Roberts Kenedijs reiz atcerējās, ka viens no iemīļotajiem viņa tēva audzināšanas spredikiem esot bijusi sentence, kas skanēja šādi: «Man ir pilnīgi vienalga, par ko tu kļūsi savā dzīvē. Galvenais, lai tu būtu pirmais. Būt otrajam ir slikti. Pats galvenais ir uzvarēt, nevis pienākt kā otrajam vai trešajam, bet uzvarēt, uzvarēt, uzvarēt!»

Starp vecāko dēlu Džozefu un otro dēlu Džonu bija divu gadu starpība. Džozefs rūpīgi sargāja savas pirmdzimtā tiesības, pirmām kārtām paļaujoties uz dūrēm. Viņš bez žēlastības iekaustīja savu jaunāko brāli, un tas gandrīz vienmēr staigāja vienos zilumos. Taču tētiņš nekad neiejaucās, viņš noraudzījās uz savu dēlu kautiņiem ar filozofisku mieru. «Kamēr viņi kaujas savā starpā un, ja vajadzīgs, vienoti sadod pa kaklu citiem, es uzskatu, ka nav nekāda iemesla iejaukties.»

Cilvēki, kam tolaik bija tuvi sakari ar šo ģimeni, stāsta, ka šādas sacensības kurināšana starp dēliem bija gandrīz vai galvenā Džozefa Kenedija audzināšanas metode. Abi ģimenes tandēmi, kurus sadalīja vecums, — vecākie dēli Džozefs un Džons un jaunākie dēli Roberts un Eduards, tēva mūžīgi uzmundrināti, pavadīja visu savu bērnību nepārtrauktos centienos apsteigt vienam otru itin visā: rotaļās, nodarbibās, sportā, izturībā un daiļrunībā.

«Kenediju klana» ģimenes hronikas pētniece Mērija Makgrorija par to izsakās šādi: «Kad Džons Kenedijs vēl bija zēns, tēvs viņu, tāpat kā visus pārējos ģimenes locekļus, mūžīgi uzmundrināja sacensties visās dzīves nozarēs. Bērni sacentās ar visiem tēva nama apmeklētājiem, sacentās arī sava starpā, lai sevī uzturētu cīņas garu. Katru dienu un ikvienā gadījumā tēvs prasīja no bērniem pret-

ciņu, stimulējot uzvarētāju un netaupot uzvarētā patmīlību. Bērni auga visai neparastos, bet stabilos apstākļos: kareivīgi noskaņotais tēvs, kas viņus centās vienmēr turēt kaujas gatavībā, un pietiekami labsirdīgā un nosvērtā māte, kas spēja pasargāt no visvisādiem satricinājumiem un kas kultivēja savstarpēju uzticību.»

Starp citu, par mātes līdzsvarojošo ietekmi ir arī citas liecības. Pēc radinieku atmiņām, viņa esot uzskatījusi par visietekmīgāko audzināšanas līdzekli rungu, ar kuru tā bieži slānīja savu atvašu muguras. Jau pēc tam, kad Džons Kenedijs bija iekārtojies Baltajā namā, žurnālisti reiz pajautāja viņa mātei, ka viņai izdevies izaudzināt tādu dēlu. Atbilde bija īsa, bet zīmīga: «Es esmu diezgan vecmodīga sieviete un atzīstu miesas sodus. Bērnībā es bez žēlastības pēru Džonu.» Lūk, tāds ir noslēpums, kā var kļūt par Savienoto Valstu

prezidentu, — izradās, ka viss ir ļoti vienkārši.

Bet jokus pie malas. Stāstījums par to, kā Kenediju ģimenē tika audzināti bērni, nav ainas no idilliska ģimenes albuma. Kaut kā neviļus nāk prātā salīdzinājums ar vilku saimi, kur vecais un rūdītais zvērs gatavo savus vilcēnus dzīvei, kurā valda stiprākā tiesību likums: ja tu nepārkodīsi rīkli citiem, tad citi to pārkodīs tev. Vilku bars darbojas saliedēti, uzbrūk vienoti, plecu pie pleca aizstāvas pret uzbrucējiem, bez ierunām pakļaujas vadonim. Dabas instinkts, dzīves apstākļi meža biezoknī starp plēsoņām apliecina, ka tas ir visdrošākais ceļš, lai izdzīvotu, lai būtu paēdis un lai paceltos pāri sev līdzīgajiem.

Uzsācis dzīšanos pēc prezidenta amata, jau vairākus mēnešus pirms tās dienas, kad Kenediju laulātais pāris pārcēlās uz Baltā nama trešo stāvu — prezidentu personiskajiem apartamentiem, — Džons pēc tēva padoma pārdeva (ne bez peļņas) visas viņam piederošās biržas akcijas. Saņemto naudu viņš ieguldīja valsts vērtspapīros, kā arī atsevišķu štatu obligācijās. Taču visas šīs operācijas nevarēja un tam arī nevajadzēja grozīt to neapstrīdamo faktu, ka līdz ar viņa ievēlēšanu Baltajā namā apmetās visbagātākais prezidents visā Savienoto Valstu vēsturē.

Nemaz jau nerunājot par milzīgo kapitālu, kam pēc Džo-zefa Kenedija nāves bija jāpāriet viņa mantinieku rokās, Džona Kenedija personisko bagātību 1960. gadā vērtēja 12—15 miljonu dolāru apmērā. Viņam piederēja liels nams Vašingtonā, vēl daudz lepnāks nams Hianisportā (Masačū-

setsas štats), grezna veclaicīgā stilā celta trīsstāvu savrupmāja Džordžtaunā, kuras portālu rotāja senlaicīgo kariešu antīkie lukturi, kā arī vasarnīca, kas atradās blakus viņa tēva rezidencei Keipkodā, nemaz jau neskaitot lepno dzīvokli Ņujorkā un ģimenes rezidenci Palmbīčā.

Nebūdams reibinošo dzērienu cienītājs (kokteilis pirms vakariņām) un gandrīz vai nebūdams smēķētājs (cigārs pēc pusdienām), Džons Kenedijs kopš savas pārcelšanās uz Vašingtonu, sākumā kongresmeņa un pēc tam senatora amatā, kļuva par augstāko aprindu pieņemšanu un rautu pastāvīgu apmeklētāju un pavadīja savu laiku visizmeklētākajā ASV galvaspilsētas sabiedrībā. Vienā no šādiem rautiem 1951. gadā Kenedijs satika slaidu, trauslu, tumšmatainu 20 gadus vecu meiteni, kuru viņam stādīja priekšā kā laikraksta «Washington Times Herald» (kurš tagad jau beidzis savu eksistenci) fotokorespondenti. Viņu sauca Žaklina Li Buvjē.

Meitenes darbība žurnālistikā nebija saistīta ar dienišķās maizes pelnīšanu. Uz augstāko aprindu viesībām viņa nebija nākusi tādēļ, lai izpildītu dienesta pienākumus. Viņas tēvs Žans V. Buvjē bija cilvēks, kura vārdu pazina tikai ļoti šaurās, sevišķi labi informētās aprindās, bet kura varenība līdz pat viņa nesenajai nāves dienai bija ļoti liela. Zaņa vecvectēvs Mišels Buvjē emigrēja no Francijas un apmetās

Filadelfijā pagājušā gadsimta sākumā, un viņa ģimenē vēl līdz šai dienai ar lepnumu stāsta par to, ka viņš ir bijis Zozefa Bonaparta ļoti tuvs draugs.

Vai šā senča tuvībai ar Bonapartiem ir bijusi vai nav bijusi kaut kāda nozīme, grūti pateikt, bet viņa tiekšanās pēc varas bija neapšaubāma, un Bonapartu drauga pēctecis kļuva par vienu no izcilajiem darbiniekiem Morganu finansu impērijā. Bet kas īsti ir Morgani, par to sevišķi nav jāstāsta. Pietiek minēt, ka šis monopolistu grupējums kontrolē astronomiskus kapitālus — 91 miljardu dolāru (!!!).

Kopā ar savu māsu, kas pēc apprecēšanās kļuva par kņazieni Li Radzivilu, Žaklina uzauga sava tēva lepnajā namā Ņūportā, mācījās privātskolās, kur uzņem tikai ļoti bagātu vecāku bērnus. Lai iegūtu augstāko izglītību, Buvjē tētiņš nosūtīja viņu uz savu senču dzimteni, Sorbonas universitāti Parīzē, kur viņa mācījās zīmēt, studēja literatūru, papildināja franču, itāliešu un spāņu valodas zināšanas. Ģimenes nostāsti un tēva mājā valdošie apstākļi

bija tas pamats, uz kura izveidojās vecfranču stila, ampīra, bronzas, zīda tapešu un citu antīko atribūtu cienīšana, par ko sākās tik plašas valodas, kad Baltā nama jaunā saimniece enerģiski sāka to pārveidot senlaicīgo franču piļu stilā.

1953. gada septembrī notika kāzas. Laikraksti vēstīja: «Laulību ceremoniju noturēja kardināls Kašings Sent-Mē-rijas katoļu baznīcā. Ceremonijā bija klāt vairāk nekā divi tūkstoši cilvēku. Pēc vispārēja atzinuma, kāzas izmaksāja tādu summu, ar kuru varētu atvērt provincē tīri pieklājīgu apmēru banku. Zaklina tūlīt pat tika uzņemta par «Kenediju klana» locekli.»

1960. gada vēlēšanu priekšdienās viens no iemīļotākajiem tematiem, ko iztirzāja ASV galvaspilsētas politiskajos salonos, bija jautājums par to, vai skaistā sieva Kene-dijam bija aktīvs vai pasīvs cīņā par prezidenta sēdekli. Lūk, kas tika teikts šajā sakarā grāmatā «1960. gada kandidāti», kura iznāca Amerikā neilgi pirms vēlēšanām:

«Nav skaidrs, kāda loma cīņā būs Kenedija sievai Zakli-nai. Daži apgalvo, ka viņa ir «aktīvs», kas liecina par viņa labklājību. Taču saskaņā ar Amerikas vecu vecajiem politiskajiem kanoniem prezidenta amata kandidāta sieva nedrīkst būt ne pārāk jauna, ne pārāk valdzinoša. Sievietēm ir paradums apskaust kā vienu, tā otru no šīm īpašībām. Vēlētājas labāk gribētu, lai tām būtu darīšana ar personu vidējos gados, kuras ārienē nav nekā ievērības cienīga. Ja Kenediju ievēlēs par prezidentu, viņa sieva paliks 30 gadus veca, kad viņa kļūs par Baltā nama saimnieci, un viņa būs sava skaistuma un daiļuma plaukumā. Ņemot vērā, ka vēlētāju vairākums ir sievietes, šis jautājums ir viens no nezināmajiem gaidāmajā kampaņā.»

Pirmsvēlēšanu kņadas laikā Zaklinas Kenedijas vārds tika minēts

visvisādos locījumos. Tā, piemēram, laikraksti, kas atbalstīja Niksonu, ziņoja, ka savas tualetes viņa pasūta tikai «Diora namā» Parīzē un tērē šim nolūkam ne mazāk kā 30 tūkstošu dolāru katru gadu. Atzinusi, ka šie ziņojumi ir «šausmīgi netaisni», viņa pati paziņoja, ka tērējot savām tualetēm daudz mazāk nekā republikāņu kandidāta sieva Patricija Niksone.

Pagāja pavisam neilgs laiks, un nevienam vairs neradās jautājums par to, vai Zaklina Kenedija ir sava vīra pasīvs vai aktīvs. Būdama pietiekami gudra un mācēd ma piemēroties situācijai, viņa krietni veicināja Džona panākumus

politikas jomā. Bet pēc Dalasas traģēdijas un līdz pat brīdim, kad viņa nolēma apmainīt «Amerikas pirmās lēdijas» titulu, kas oficiāli pienākas prezidenta sievai, pret «Skorpiona salas pirmās lēdijas» titulu, kā pēc laulības ar grieķu miljardieri Aristoteli Onasi amerikāņu prese viņu ar ļaunu ironiju nokristīja salas vārdā, kura pieder Onasim, viņa bija ne tikai vispopulārākā sieviete Amerikā, bet, bez šaubām, arī modes noteicēja šajā zemē. Veiklie biznesmeņi ne bez panākumiem taisīja biznesu, izmantodami prezidenta atraitnes aizraušanos un gaumi, un Amerikā sāka ieviesties frizūras «à la Jacqueline», modes «à la Jacqueline», smaržas, manieres un pat kulinārijas receptes.

Piecus gadus pēc kārtas tradicionālajā aptaujā, ko izdarīja pazīstamais Gelapa institūts, uz jautājumu, par kuru sievieti visvairāk jūsmo amerikāņi, aptaujāto lielum lielais vairākums vienmēr atbildēja: Zaklinu Kenediju. Bet tad pienāca 1968. gads. Žaklina Kenedija kļuva par Onaša kundzi, un viņas vārds izzuda no iecienītāko amerikāniešu saraksta. Tiesa gan, Kenediju uzvārds vēl joprojām ir šā saraksta priekšgalā. Zaklinas vietu, kura pārkāpa tradīciju, ka prezidenta atraitne otrreiz neprecas, ieņēma viņas svaine, vienpadsmit bērnu māte, Roberta Kenedija atraitne Etele.

1963. gada 25. novembrī, tas ir, trīs dienas pēc prezidenta noslepkavošanas, kad zārks ar viņa mirstīgajām atliekām vēl nebija guldīts zemes klēpī, amerikāņu laikraksti redzamās vietās publicēja aģentūras «Associated Press» paziņojumu.

«Šodien pēc trauksmes policisti ātri uzkāpa uz finansu pārvaldes septiņstāvu nama jumta Vašingtonā. Trauksmes cēlonis bija paziņojums, ka uz jumta esot pamanīts cilvēks ar ieroci rokās. Sevišķi rūpīgi tika apskatīts jumta stūris, kas vērsts pret 10. ielas un Konstitūcijas avēnijas krustojumu. 10. ielas otrā pusē atrodas durvis, pa kurām Tieslietu ministrijā ieiet un iznāk no tās Roberts Kenedijs. Pēdējās dienās ministrs, kas sēro sakarā ar brāļa nāvi, ministrijā nav ieradies. Meklēšana nedeva nekādus rezultātus. Acīmredzot ļaundaris paguvis aizbēgt pirms policijas ierašanās.»

Turpmāko notikumu gaismā šis fakts iegūst sevišķi svarīgu un ļaunu vēstošu jēgu: medības bija sākušās jau toreiz.

Pēc septiņiem mēnešiem, 1964. gada 19. jūnijā, amerikāņu radio un televīzijas staciju diktori pārtrauca pārraides, lai raidītu ēterā ārkārtēju paziņojumu: «Katastrofas rezultātā, kuras cēloņi nav noskaidroti, gājusi bojā neliela vienmotora lidmašīna. Ar to lidojis senators Eduards Ke-nedijs, visjaunākais no brāļiem Kenedijiem. Senators nesamaņā nogādāts hospitālī. Viņam bojāti trīs mugurkaula skriemeļi, salauztas divas ribas un nedarbojas viena plauša. Ārsti atsakās atbildēt uz jautājumu, vai jaunais senators paliks dzīvs, un, ja paliks dzīvs, vai viņš nebūs paralizēts uz visu mūžu.»

Vai tā bija nejaušība? Vai tā bija vienkārša fatāla sagadīšanās vai ļauns nodoms? Atbildes uz šiem jautājumiem līdz pat šai dienai nav. Skaidrs ir tikai viens — D. Kene-dija jaunākie brāļi bija nokļuvuši tās politiskās cīņas virpuļa centrā, kurā pirms dažiem gadiem viņi bija bojā gājušā prezidenta tuvākie palīgi.

... Kad Roberts Kenedijs dažas stundas pēc lidmašīnas katastrofas iedrāzās hospitālī, reportieri, kas viņu tur gaidīja, viņam jautāja: «Vai pienāks reiz gals jūsu nelaimēm?»

«Es tieši par to domāju,» viņš atbildējis. «Iedomājieties, kas būtu, ja mūsu mātei būtu bijuši tikai četri vecākie bērni. Tad viņa tagad būtu palikusi bez bērniem. Džo, Džons un Ketlina ir miruši, Rozmarija ir psihiatriskajā slimnīcā. Jā, ja manai nabaga mātei būtu bijuši tikai četri bērni, tad tagad viņai vairs nebūtu neviena.» Brīdi klusējis, viņš piebilda: «Laikam gan mūsu dzimta ir saglabājusies tikai tāpēc, ka mūsu ir daudz. Mūsu ir vairāk nekā nelaimju.»

Patiešām, it kā atriebdamies par savu labvēlību, liktenis deva Kenediju ģimenei vienu pēc otra vairākus smagus triecienus. Četrus gadus pēc vecākā brāļa bojā ejas 1944. gadā lidmašīnas katastrofā gāja bojā viņu māsa Ketlina. Tajā laikā, kad Kenedijs, vecākais, bija vēstnieks Londonā, viņa iepazinās un pēc tam apprecējās ar hercogu Kavendišu, kas pārstāv vienu no ievērojamākām angļu aristokrātijas dzimtām. Kavendišu ģimene jau gadsimtiem ilgi apgādā Britu impēriju ar vadošajiem darbiniekiem. Pēdējais no tās sūtņiem uz Londonas Olimpu bija Anglijas premjerministrs Harolds Makmilans. (Tātad 60. gadu sākumā divas mūsdienu kapitālistiskās pasaules lielvalstis vadīja cilvēki, kuriem bija radnieciskas attiecības. Ar ko gan tas atšķiras no dinastiju sakariem!)

ĪGI

11 126

Džona Kenedija bojā eja, vēl vienas māsas nedziedināmā slimiba, lidmašīnas katastrofa, kurā cieta un gandrīz zaudēja dzīvību jaunākais brālis, un, beidzot, Roberta noslepkavošana — tie ir smagi un nežēlīgi sitieni, ko liktenis bija sagatavojis šai ģimenei.

Bet, patiešām, viņu ir «vairāk nekā nelaimju» — dzīvs ir jaunākais brālis, kas tagad kļuvis par klana galveno cerību un, neraugoties uz

savu jaunību (viņš dzimis 1932. gadā), jau tagad ieņem redzamu vietu gan Kapitolijā, kur viņš sēž senatora krēslā, gan demokrātu partijā. Dzīvas ir trīs māsas un divi svaiņi — Serdžents Sraivers un Stīvens Smits, kuri aktīvi un ne bez panākumiem darbojas politikā un biznesā, un tad vēl, skat, paaugsies arī trešā paaudze. Sīs ģimenes locekļu jau tagad ir diezgan daudz: Roberts Kenedijs, kas apgalvoja, ka viņa klana locekļu jābūt vairāk nekā nelaimju, apsteidza Kenediju, vecāko — viņš atstāja vienpadsmit bērnu; Džons pēc savas nāves atstāja meitu un dēlu; Eduardam ir trīs bērni, daudz bērnu ir arī māsām.

Viņi karo ne tikai ar savu skaitu, viņi rīkojas vienoti, bet, galvenais, ārkārtīgi aktīvi. Vašingtonas augstākajās aprindās labi pazīstama ir Jūnisa Kenedija-Sraivere. Tā ir ļoti aktīva persona. Viņa tieši piedalās savu brāļu un vīra — liela biznesmeņa, kuru ASV galvaspilsētā uzskata par uzlecošu politisko zvaigzni, — politiskajās kampaņās. „

Otras māsas — Džeinas vīrs, 49 gadus vecais Stīvens Smits, kā jau minējām, vada ģimenes biznesu. Smits apstiprina likumu, ka bagātajiem jāprecas ar bagātiem. Viņš ir savs cilvēks miljonāru aprindās, lielas bagātības mantinieks un ir cēlies no pazīstamu rēderu ģimenes. Katrā ga-dijumā Džeinas Kenedijas un Stīvena Smita laulības augstākajās aprindās neuzskatīja par sociālā ziņā nevienlīdzīgām laulībām. Smits darbojas ari politikā, bet par to parunāsim vēlāk.

Un tikai jaunākā māsa — Patrika Kenedija — mēģināja lauzt ģimenes tradīciju, apprecoties nevis ar biznesmeni un ne ar senatoru, bet ar aktieri Pīteru Loufordu. Taču jāuzskata, ka šis mazais dumpis tai izdevās tikai pa daļai. Ļoti drīz arī viņa un viņas vīrs tika ierauti politiskajā virpulī, un 1960. gada pirmsvēlēšanu kampaņas laikā Loufords apmainīja teātra skatuvi pret politisko tribīni, uzstādamies kā sava ievērojamā svaiņa komivojažieris. Tiesa

gan, par savu cilvēku klanā viņš tā ari nekļuva. Patril.j apdomājās un izšķīrās ar šo svešinieku.

Tāds ir klana likums. Ikviens, kas nokļuvis tā orbītā, vairs nepieder sev vien — viņš kļūst par daļiņu no viena veselā, ko saista kopā dzimtas teiksmas un tradīcijas, tīri īriski nacionāla dzimtas vecākā un dzimtas vecāko locekļu godināšana, gatavība līdz galam atbalstīt vienam otru, piesardzīga neuzticēšanās svešiniekiem. «Ja kāds no malas,» raksta pētnieks, kas šai ģimenei veltījis speciālu grāmatu, «draud izjaukt jebkura Kenediju klana locekļa nodomus, tad visa ģimene tūlīt saslēdzas ciešā lokā, pagriež pretim ragus kā bizoņu bars, kuru aplenkuši vilki.»

Ģimenes vecākā kults padarīja ģimenes galvu Džozefu Kenediju par gudrības iemiesojumu, kuram ģimenē pieder visa vara. Paralīze, kas viņu piekala pie gultas, un nevis dēla ievēlēšana par prezidentu bija ieganst tam, ka augstākā vara ģimenē pārgāja Džona rokās. Pēc

Džona nāves izšķirošais vārds piederēja Robertam. Mēs vēl sīkāk pastāstīsim speciālā iedaļā par viņu, par to vietu, kādu viņš ieņēma ASV politiskajā arēnā, par viņa bojā eju.

Tagad par ģimenes galvu kļuvis jaunākais brālis — Eduards jeb, kā viņu familiāri mēdz saukt amerikāņu presē un viņa kolēģi senatori, Tedijs. Reiz man gadījās redzēt blakus Robertu un Eduardu Kenediju, un toreiz man neviļus radās jautājums, vai tiešām tie ir brāļi? Tik maz viņi pirmajā acumirklī līdzinājās viens otram un savam nelaiķa vecākajam brālim. Blakus masīvajam Džonam Roberts izskatījās trausls un neievērojams. Viņa gaišais matu cekuls izskatījās vēl gaišāks salīdzinājumā ar slaidā Eduarda tumšajiem matiem. Arī viņu raksturs bija dažāds — pasausais, mazliet iedomīgais, ar cilvēcisku siltumu neapveltītais un ne visai runīgais Roberts, kā uzskatīja speciālisti «politiskās ārienes» raksturošanā, bija zaudētāja lomā blakus sabiedriskajam un jautrajam Eduardam, kas mēdz izlikties labsirdīgs. Lai kā tas arī būtu, neviens nekad nav dzirdējis, ka Roberts dziedātu, un nav redzējis, ka viņš attēlotu kādu ainiņu. Turpretim jaunākais brālis Vašingtonas salonos iemantojis laba stāstītāja un seno.īru balādu dziedāšanas meistara slavu.

Tiesa gan, Roberta kontā neskaitījās nekādi «atgadījumi». Turpretim par jaunāko brāli viens otrs no galvaspilsētas salonu pastāvīgajiem apmeklētājiem doma, ka viņš ir vieglprātīgs, atceroties it īpaši kādu notikumu viņa

studiju gados. Savā laikā Eduardu izslēdza no Harvardas universitātes par to, ka viņš tika pieķerts mēģinājumā pierunāt kādu draugu nokārtot viņa vietā eksāmenu. Tēvam toreiz bija krietni ko pūlēties, lai panāktu Eduarda uzņemšanu atpakaļ.

Taču, neraugoties uz ārējo atšķirību, atšķirīgajām manierēm, temperamentiem un paradumiem, brāļiem bija daudz kas kopējs. To varēja samanīt gan viņu ārējā izskatā, gan ģimenes locekļiem piemītošajā spiaidā, bet, galvenais, raksturos. Uzkrītošā cenšanās izcelties, neiedomājamā stūrgalvība, varas alkas, apņēmība katrā ziņā un par katru cenu panākt savu. Tas ir šai ģimenei raksturīgi. Veikalnieka enerģiskums un neatlaidība, apdoršlba un nežēlība — īpašības, kas bija raksturīgas Kenediju tētiņam, pilnīgi piemita arī viņa dēliem.

... Dažas nedējas pēc lidmašīnas katastrofas Eduards Kenedijs panāca, lai viņu pārved uz hospitāli, kas atrodas Bostonā, jo drīz bija gaidāmas senāta vēlēšanas. Būdams vēl ieģipsēts, viņš no slimnīcas vairākas reizes runāja pa televīziju, aicinādams Masačūsetsas vēlētājus balsot tikai par viņu kā par vislabāko kandidātu. «Es neatlaidīgi cīnīšos par katru balsi pat tad, ja es gulēšu nekustīgi.» Toreiz viņš vēlēšanās uzvarēja.

Vai tas ir rakstura spēks? Bez šaubām. Bet vēl jo vairāk tā ir

neapvaldāma godkāre, hipertrofēta līdz galējai pakāpei. Senāts ir pakāpiens uz varu, uz varenību, uz iespēju pavēlēt. Un jau tiek kaldināti jauni plāni. Vairākums no tiem politiskajiem komentētājiem, senatoriem un dažādu politisku sanāksmju apmeklētājiem ASV galvaspilsētā, ar kuriem man gadījies tikties, ir pārliecināti, ka Eduards, tāpat kā viņa tēvs un visi trīs nelaiķi brāļi, ir cieši apņēmies kļūt par Baltā nama saimnieku.

Pretinieku un konkurentu Eduardam ir vairāk nekā pietiekami. Paredzot sadursmes, kurās «nebūs aizliegti nekādi paņēmieni», — bet, kādi ir šie amerikāņu politiskā keča (cīņas bez noteikumiem) paņēmieni, to mēs zinām, — Vašingtonas visuresošie ļaudis nemaz neļauj sevi piekrāpt ar ārišķību. Bet arī tās netrūkst. Kad vēl tikai sākās gatavošanās 1968. gada pirmsvēlēšanu kampaņai, par galvenajiem sāncenšiem demokrātu partijā uzskatīja L. Džonsonu, kurš toreiz vēl nebija pēkšņi izstājies no spēles, un R. Kenediju, kurš vēl bija sveiks un vesels. Viņi savā starpā izcīnīja slepenu, bet sīvu cīņu. Roberta Kenedija 40. dzimša-

ims dienā, acīmredzot vēlēdamies nodemonstrēt personisko attiecību sirsnīgumu un tāpēc neaprobežodamies ar prezidenta oficiālo apsveikumu, Džonsonu laulātais pāris nosūtīja gaviļniekam personīgu vēstuli, kas bija uzrakstīta uzsvērti sirsnīgos toņos un kas sākās ar intīmu uzrunu «Dārgais Bobij!». Cilvēkiem, kas labi pazīst Vašingtonas politiskos tikumus, šis salkanais mīlīgums jau toreiz lika ausīties — ne velti, nudien, ne velti šī maigā uzruna «Dārgais Bobij!».

Par metožu līmeni, kādas tika lietotas šai cīņ'ā, varēja spriest pēc mēģinājumiem — galvenokārt, protams, slepeniem vai vismaz aizkulišu mēģinājumiem, — kuru atskaņas bija manāmas amerikāņu preses slejās visu laikposmu no Džona bojā ejas līdz Roberta nāvei. Runa ir par mēģinājumiem salaist matos Robertu un Eduardu, piespiežot viņus sacensties par prezidenta scepteri. Intrigu vīšanas meistari pie tam cerēja, ka šai ģimenei raksturīgā varas alka, godkāre un ģimenē valdošais sacensības gars varētu nomākt brāļu jūtas. Bez tam viņi vadījās pēc tā, ka, viņuprāt, bija vērojama zināma atšķirība brāļu runās senātā — Robertam bija stingrāka nostāja pret Vašingtonas un partijas vadības politiku, turpretim Eduardam bija raksturīga piesardzīgāka un vairāk aizplīvurota nostāja.

Abi brāļi patiešām sacentās. Kad pirms tam no tieslietu ministra amata aizgājušais Roberts, kas jau sāka tēmēt uz Balto namu, pēkšņi nolēma, gatavojoties prezidenta vēlēšanu kampaņai, balotēties par senatoru no Ņujorkas štata, Eduards, kurš toreiz cīnījās par to, lai viņš no jauna tiktu ievēlēts no Masačūsetsas štata, neapmierināti nosprauslājās. Abu brāļu vēlēšanu kampaņā svarīgs trumpis bija viņu māte — Rozā Kenedija. Sēru drānās tērptās noslepkavotā prezidenta mātes parādīšanās pirmsvēlēšanu mītiņos atstāja diezgan lielu

iespaidu, un Eduarda vēlēšanu kampaņas taktikā Rozai Kenedijai bija ierādīta ievērojama vieta. Uzzinājis par brāļa nodomu balotēties Ņujorkā, Eduards norūca: «Bobijam būs jācīnās pašam. Mūsu māte jau ir aizņemta manā kampaņā. Es pirmais viņai to lūdzu.»

Taču tālāk par šādu nesaskaņu lieta nenonāca. Nav nejaušība, ka visnopietnākie speciālisti jau toreiz uzskatīja, ka cerēt uz abu brā)u savstarpējo politisko cīņu ir pilnīgi nereāli.

Žurnāls «Newsweek», rezumējot Vašingtonas visziņu kopīgās domas tajās dienās, konstatēja: «Var droši teikt,

ka viņi nekad nesacentīsies par amatu, uz kuru Bobijs pretendē pirmais, jo tāds ir klana likums. Tomēr vecākais brālis dotu priekšroku Tedijam, ja viņš uzskatītu, ka tam ir lielākas izredzes.»

Piekāpties nevajadzēja. Un tagad Eduards Kenedijs ir nokļuvis vaigu vaigā ar likteni. Bet mēs esam aizsteigušies pārāk tālu uz priekšu. Toreiz vēl bija dzīvs Džons, vēl dedzīgi tika diskutēts jautājums par to, vai Roberts būs sava vecākā brāļa mantinieks, kad būs pagājis konstitūcijā atļautais astoņu gadu uzturēšanās laiks Baltajā namā, bet Eduards tikko bija parādījies Vašingtonā, izraisīdams klīrīgajos senatoros sašutumu ar savu jaunību, kas, pēc viņu domām, bija nepiedodama un pārvērta viņa darbību senāta par izaicinājumu ierastajai kārtībai.

Tiesa gan, arī jaunākais no brāļiem, tāpat kā Roberts, dzimšanas dienā saņēma no prezidenta kā dāvanu tabak-dozi ar daudznozīmīgu uzrakstu: «Eduardam Mūram Ke-nedijam». «Arī tie pēdējie būs tie pirmie,» — tajā bija iegravēts. Ko Džons Kenedijs gribēja pateikt ar šo no bī-beles ņemto rindiņu, tagad grūti uzminēt, taču jāšaubās, vai viņš tajās dienās domāja par to, ka šis pareģojums tik drīz piepildīsies un ka pēdējais no brāļiem tik ātri kļūs par pirmo un pagaidām vienīgo «Kenediju klana» uguns sargātāju.

PIECI MILJONI PAR GUDRĪBAS ZOBIŅU

Kļuvis par prezidentu, Džons Kenedijs reiz teica: «Es sāku nodarboties ar politiku tāpēc, ka aizgāja bojā Džo. Ja rīt kaut kas notiktu ar mani, tad mans brālis Bobijs gluži tāpat balotēsies manā vietā. Bet, ja nomirs Bobijs, tad viņu aizstās Tedijs.»

Šo Džona Kenedija pazīstamo izteicienu, kas kļuvis gandrīz kanonisks, min visi viņa biogrāfi, visbiežāk traktēdami kā pus pa jokam teiktu.

Bet šādu jociņu un pusjociņu nav mazums šajā ģimenē. Acīmredzot viņi ļoti mīl jokot.

Roberta kabinetā uz rakstāmgalda stāvēja viņa vecākā dēla Deivida fotogrāfija sudraba ietvarā, kur viņš bija redzams stāvam pie Baltā nama ieejas. Zēns uzmanīgi raugās uz ēku. Uz fotoattēla bija ar Džona Kenedija roku rak-ice

tits: «Nākamais Savienoto Valstu prezidents apskata savus

nākamos valdījumus.»

Uz tabakdozes, kas dāvināta Robertam sakarā ar kaut kādu ģimenes jubileju, Džons bija licis iegravēt: «Bobi-jam. Kāpēc gan tu nevarētu sākt ar to, ar ko pabeidzu es?» Turpmāko notikumu gaismā, manuprāt, šis joks bija loti neizdevies un pilnīgi nevietā — tas tik bija novēlējums savam miesīgajam brālim! Protams, prezidents ar šo «joku» bija domājis par Balto namu. Par tamlīdzīga tipa uzrakstu uz Eduardam dāvinātās tabakdozes mēs jau pastāstījām. Vārdu sakot, šīs ģimenes humora izjūta ir skaidri redzama, kaut gan dīvainu, acīmredzot nejauši sagadījušos apstākļu dēļ visām šīm asprātībām ir viens virziens.

Joki paliek joki, bet līdzšinējie fakti no jauna apstiprina, cik patiess ir apgalvojums, ka ikvienā jokā ir liela daļa patiesības. Uz jautājumu, vai viņš domā ieņemt nogalinātā brāļa vietu, Roberts drīz pēc Dalasas notikumiem atbildēja:

— Es sāku par to daudz domāt, praktiski pastāvīgi domāt pēc viņa nāves, kā par iespēju turpināt to, ko bija sācis viņš, ko bijām sākuši mēs abi kopā. Ne tikai prezidents, bet arī mēs visi sākām izpildīt noteiktus uzdevumus, mums bija noteikti mērķi. Viņš tos gribēja paveikt līdz galam, īstenot dzīvē. Un pēkšņi viņa vairs nav, viņa vairs nebija, un viņš nevarēja to paveikt. Tad es sapratu, ka tieši man ir jāturpina to īstenošana, un es nolēmu to izdarīt. Tāpēc es izvirzīju savu kandidatūru senatora amatam no Ņujorkas štata.

Kāda skrupuloza korespondente, intervējot Robertu Ke-nediju (intervija publicēta amerikāņu žurnālā «Look»), izvirzīja krasu jautājumu, lūdzot izteikties sakarā ar Amerikā dažkārt klīstošajām baumām, ka brāļi esot nodomājuši ne vairāk un ne mazāk, kā nodibināt monarhistisku Kenc-diju dinastiju. Roberts atbildējis, ka visiem, kas to saka, vienkārši trūkst humora izjūtas.

— Mums, Kenedijiem, ir ļoti attīstīta humora izjūta, un mēs mīlam smieties. Mums patīk arī darboties politikā. Ja jūs man jautātu, vai es vēlētos, lai viens no maniem dēliem vai visi mani dēli kādreiz darbotos politikā, es atbildētu apstiprinoši. Es neko nedarīšu, lai viņus atrunātu vai pamudinātu darboties politikā, bet es priecātos, ja tas notiktu. Politika var nodarīt lielas sāpes, bet dzīvē ir arī

daudz citu iespeju izjust sāpes, tāpēc ikviens tās var izjust arī savas darbības jomā.

Toreiz senators nezināja, ka attiecībā uz viņu pašu ir runa nevis par sāpēm, bet par nāvi.

Valodas par brāļu Kenediju tālejošajiem nodomiem pastiprinājās samērā ar to, kā Rūzvelta neveiksmīgā sāncenša dēli ieņēma ASV politiskajā arēnā arvien aktīvākas un svarīgākas pozīcijas. Tūlīt pēc stāšanās prezidenta amatā Džons Kenedijs spēra soli, kas pat no amerikāņu ļoti stiepjamo politisko pieklājības normu viedokļa

robežoja ar skandālu. Viņš iecēla ļoti svarīgajā tieslietu ministra amatā savu 35 gadus veco brāli. «Misters Roberts Kenedijs,» rakstīja ar šādu nekautrīgu rīcību šokētā avīze «New York Times», «nebūtu ticis iecelts par tieslietu ministru, ja viņš nebūtu prezidenta brālis ... Viņam ir pārāk maz pieredzes tik svarīgam amatam.»

Taču purpināšana un grimases, kas bija vērojamas ASV galvaspilsētas politiskajos salonos un vestibilos, ne mazākā mērā neapmulsināja enerģiskos brāļus. Un senatora amatam, kuru atbrīvoja vecākais brālis, pārceļoties uz Balto namu, savu kandidatūru izvirzīja jaunākais no brāļiem — Eduards. Tedijam, kurš uzsāka savu politisko karjeru, vēl nebija 30 gadu, kad viņš iekārtojās Kapitolijā kā senators no Masačūsetsas štata.

Pēc Džona Kenedija bojā ejas, kad Roberts, vīlies sakarā ar Džonsona atteikšanos piekrist viņa kandidatūras izvirzīšanai viceprezidenta amatam 1964. gada vēlēšanu laikā, nolēma aiziet no valdības un kļūt par sentoru no Ņujorkas (tas ir postenis, ko Amerikā uzskata par pakāpienu uz Balto namu), laikrakstos atkal tika sacelta kņada par «tradīciju laušanu». Vēl nekad senāta vēsturē tā solos nav sēdējuši divi vienas ģimenes pārstāvji. Taču arī šoreiz Kenediji nepievērsa uzmanību šiem spriedelējumiem. Ja nav bijis, tad būs.

— Esmu sajūsmināts par to, ka mans brālis Tedijs būs kopā ar mani senātā, — izaicinoši teica Roberts. — Kad uzzināju, ka arī viņš to ir panācis (Eduards Kenedijs tika no jauna ievēlēts 1964. gadā), es par viņa panākumiem priecājos gandrīz vairāk nekā par saviem. Es ļoti mīlu Te-diju ... Mēs, brāļi Kenediji, visi esam ļoti draudzīgi. Mūsu ģimene ir ļoti saliedēta ģimene, kur visi viens otru mīl. Es pat teiktu, ka šāda pieķeršanās ir mūsu spēka pamats,

vismaz daļēji tas tā ir, un es bez bažām raugos uz to, ka senātā vienlaikus darbosies divi brāļi.

Katrā gadījumā nav nekādu šaubu par to, ka turpmākajos gados Kenediju ģimenei, tās pārstāvjiem, vēl joprojām būs ļoti liela nozīme ne tikai amerikāņu biznesa pasaulē, bet arī politiskajā arēnā. Šķiet, ka Amerikā pašlaik nav neviena politiskā novērotāja, kas uzdrošinātos apgalvot, ka Baltā nama saimnieku sarakstā nekad vairs neatkārtosies Kenediju uzvārds, kas galvenokārt nosaka sevišķo interesi par šīs ļoti bagātās ģimenes locekļiem.

Es nedomāju šajās lappusēs sīki izsekot prezidenta Džona Kenedija darbībai vai iztirzāt viņa radinieku politisko horoskopu. Šeit tiek stāstīts par Amerikas bagātākajām ģimenēm, kas ir noteicējas šajā zemē. Šo ģimeņu skaitā ir arī Kenediji. Bet, kad runa ir par Savienotajām Valstīm, dažkārt pat vienkārši nav iespējams norobežot biržas spekulācijas no diplomātiskajām kombinācijām, politiskos gājienus no ekonomiskās konjunktūras, biznesu no politikas.

Tiesa gan, Roberts Kenedijs sarunā ar mums to kategoriski un ļoti

enerģiski noliedza. Viņš visādi centās uzsvērt, ka ne viņa darbība, ne viņa vecākā un jaunākā brāļa darbība nekādā ziņā nav saistīta ar komerciālu darbību. Bija redzams, ka viņu šis jautājums uztrauc, un viņš vienmēr pie tā atgriezās, cenzdamies pierādīt un pārliecināt mūs.

— Ne nelaiķim prezidentam, ne man un ne Tedijam, — viņš lēnām teica savā mazliet dobjajā balsī, vērīgi raugoties uz mums un it kā pārbaudīdams, vai mēs pareizi saprotam viņa izmeklēto harvardisko runu, — nekad nav bijis un arī tagad nav nekāda sakara ar mūsu tēva komerciālajām operācijām. Viņš nekad nav gatavojis mūs biznesmeņu karjerai, nav mums stāstījis par savām operācijām.

— Bet kas tad tagad vada jūsu ģimenes milzīgo biznesu? Pusmiljarda kapitāls nav nieka lieta, tas prasa uzmanību un vadību.

— Mūsu tēvs. Viņš ir vienīgais saimnieks.

— Bet viņam taču drīz būs astoņdesmit. Un mēs esam dzirdējuši, ka pēdējā laikā, it īpaši pēc jūsu brāļa nāves, viņš bieži slimo.

— Viņš ir pieredzējis cilvēks.

Mēģinu uzbrukt no otra flanga.

— Piedodiet, senator, bet es esmu lasījis, ka pirms dažiem gadiem jūsu ģimenes uzņēmumu un it īpaši tai piederošā lielā tirdzniecības centra vadīšanā Čikāgā liela nozīme ir bijusi Serdžentam Sraiveram, kurš vēlāk kļuva par Kenediju ģimenes locekli, apprecēdamies ar jūsu māsu Jūnisu.

— Tas ir pareizi. Bet kopš tā laika, kad Džons aicināja Serdžentu uz Vašingtonu (Kenedija valdībā S. Šraivers ieņēma svarīgo «Miera korpusa» direktora posteni), viņš darbojas politika.

Pēc tam, pēc iestājušās pauzes varbūt juzdams zināmu savu sarunas biedru neapmierinātību, senators mazliet pavēra aizkaru.

— Tagad tēvam palīdz otras māsas vīrs — Stīvens Smils. Viņš ir biznesmenis.

Man nav nekāda pamata apšaubīt visu to, ko uzsvēra R. Kenedijs sarunā ar mums. Cik zināms, ne Džons Kene-dijs, ne viņa brāļi patiešām nav tieši piedalījušies un nepiedalās komerciālajās operācijās, katrā gadījumā brieduma gados viņi to nav darījuši. Un tomēr, kaut arī Roberta Kenedija argumenti ārēji bija ļoti iespaidīgi, viņam neizdevās mūs pārliecināt, ka biznesam, komerciālajām interesēm, to skaitā ari viņu ģimenes biznesam un komerciālajām interesēm, nav nekāda sakara ar brāļu Kenediju politisko darbību.

Būtu naivi, ja sakaru starp tādām interesēm un tādu darbību mēs uztvertu kā kaut ko tiešu un atklātu. Nav jādomā, ka kāds no Kenedijiem, atnācis uz Balto namu vai Kapitoliju un izmantojot savu varu, būtu sācis kārtot personiskās lietas, piešķirot tētiņam, teiksim, izdevīgus valdības pasūtījumus vai vēl kaut ko tamlīdzīgu. Tā šī situācija izskatās tikai vulgāros pseidomarksistiskos pētījumos (tādi diemžēl dažkārt ir parādījušies pagājušajos gados), bet reālajā dzīvē

tas viss ir daudz sarežģītāk.

Nu, pirmām kārtām jāsaka, lai kā Roberts Kenedijs centās iestāstīt, ka viņam nav nekāda sakara ar tēva simtiem miljonu, viņš nevarēja apgalvot, ka viņš un viņa brāļi visu mūžu būtu dzīvojuši nevis kā miljonāra dēli, bet kā zābaku spodrinātāja vai sīka klerka dēli. Viņi ir auguši un audzināti bagātībā un greznībā. Viņi mācījās visaristokrātiskākajās koledžās, pie vislabākajiem skolotājiem. Pēc privāto, iegaumējiet — privāto skolu un koledžu beigšanas vecāki viņus nosūtīja uz Harvardas universitāti — visaristokrātiskāko augstskolu Amerikā, kura paredzēta tikai izredzētai publikai.

Apžēliņ, mums teiks, nekādu ierobežojošu cenzu Har-vardas universitātes uzņemšanas noteikumos nav. Kāpēc gan tā būtu domāta tikai izredzētajiem? Bostonas laikraksts «Globe» nesen rakstīja, ka studēšana Harvardas universitātē ģimenei ik gadus izmaksā 3280 dolāru par katru ģimenes locekli, kas tur mācās. Tā ir minimālā summa. Bet var iztērēt arī vairāk, ja ir ar mieru maksāt par vislabāko istabu, par baseinu, ja neēd ēdnīcā utt. Lūk, tas ari ir cenzs. 3280 dolāru ir summa, kas vienlīdzīga tādam iztikas minimumam, kāds pēc amerikāņu ekonomistu aprēķiniem nepieciešams vidējai četru cilvēku ģimenei vienam gadam. Jājautā, vai šī «vidējā ģimene» var izdot tādu naudu, lai dotu iespēju savai atvasei mācīties Harvardas universitātē?

Jau no mazotnes Džozefa Kenedija, vecākā, dēliem un meitām tika iepotēta doma, ka viņi nav tādi kā visi, ka viņi ir izredzētie. Tas ne vienmēr tika darīts ar pamācībām un aizrādījumiem. Viņi, gluži vienkārši, dzīvoja greznos namos, vasarā brauca uz lepniem kūrortiem, ceļoja ar elegantam jahtām, braukāja ar visdārgāko márku automobiļiem, viņu tērpus darināja visievērojamākie drēbnieki, viņi pusdienoja vislabākajos restorānos, viņus ārstēja ārsti, kuru vienreizējais honorārs bija lielāks par strādnieka mēnešalgu. Viņu rīcībā bija viss pats labākais, pats dārgākais, pats izmeklētākais. Viņi sameklēja draugus un ne-draugus, paziņas un līdzgaitniekus, izgāja pie vīriem un apņēma sievas tikai ļoti šaurās aprindās, kurās svešiem ieeja aizliegta.

Mazs, bet raksturīgs sīkums: stāsta, ka studiju gados Džons Kenedijs dažreiz uzaicinājis savus kursa biedrus uz dārgu restorānu un pats tur ieradies bez graša kabatā. Pie tam viņš to darīja pilnīgi bez ļauna nolūka ne joka pēc, un tomēr tāpēc, lai paēstu vakariņas par velti. Vienkārši miljonāra dēlam kaut kā neienāca prātā, ka viņa galda biedriem var nebūt līdzi tāds mazumiņš kā simtiņš vai pāris simtiņu dolāru. Viņš bez jebkādām grūtībām varēja iztērēt vakarā ari daudz vairāk. Bagātnieka naivums ir līdzīgs tam naivumam, kas izpaužas karalienes Marijas Antuanetes traģikomiskajā aforismā.

«Kāpēc viņi dumpojas?»

«Viņiem nav maizes, jūsu augstība.»

«Tad kāpēc viņi neēd kūkas?»

Aprindas, kurās, kā mēdz teikt, apgrozījās Kenediju ģimenes atvases, ir ļoti noteiktas aprindas. Koledža un universitāte, vecāku nams un vietas, kur viņi izklaidējās un atpūtās, padarīja viņus par šo pilnīgi noteikto un pietiekami šauro aprindu ļaudīm. Un, ja viņi, vadoties no politikas, kas kļuvusi par viņu profesiju, ir izgājuši un iziet ārpus šīm aprindām, tad to viņi dara nevis aiz mīlestības, bet aiz aprēķina, nepieciešamības spiesti.

Savas šķiras, savu aprindu psiholoģija un paradumi, aiz-spriedumi un fetiši, tikumi un mīti kopš agras bērnības iesūcās tagadējās Kenediju paaudzes miesā un asinīs. Tā ir viņu dzīve, viņu daba, viņi paši. Un vai tad kaut kas var mainīties tikai tāpēc vien, ka viņi ir iekārtojušies nevis savu uzņēmumu kantoros, bet runā no politiskās tribīnes vai piedalās senāta sēdēs!

Bet ne tikai audzināšana un apkārtne nosaka Kenediju ģimenes locekļu pozīciju mūsdienu amerikāņu sabiedrībā. Kaut arī viņi tieši nepiedalās komerciālajās operācijās, taču ikvienam no brāļiem visā pilnībā ir zināms, cik miljonu dolāru viņam pieder, uz kādu mantojuma daļu viņš var pretendēt nākotnē.

1962. gada 29. maijā Džons Kenedijs kļuva 45 gadus vecs. Dzimšanas dienā ir pieņemts kaut ko dāvināt, un Džozefs Kenedijs nemaz netaisījās lauzt šo tradīciju. Viņa necilā dāvana dēlam prezidentam nebija ne romantiska, ne simboliska. Tēvs pasniedza dēlam pilnīgi reālu, absolūti prozaisku un ļoti prāvu dažādu ģimenei piederošo firmu akciju paketi piecu miljonu dolāru vērtībā. Tā sakot, par gudrības zobiņu.

Jau tajās dienās, kad Kenediju tētiņš aizrautīgi un riskanti spekulēja biržā, viņš izdalīja no sava kapitāla neaizskaramu daļu 9 miljonu dolāru apmērā, nopirka par tiem valsts vērtspapīrus un noglabāja bankas seifā uz savu bērnu vārda — pa vienam miljonam katram.

Ļaunas mēles melš, ka veco Kenediju vadīja ne vien tēva jūtas, bet arī Kenediju dzimtai raksturīgā apdomīgā piesardzība. Viņš centās izsargāties no biržas spekulantiem tik parastās izputēšanas, šo to atlikdams nebaltām dienām, jo uz bērnu vārda noguldīto naudu pat bankrota gadījumā tiesa nekonfiscētu.

Pēc pilngadības sasniegšanas Džozefa Kenedija bērni sa-lietņa no lēva vēl katrs pa miljonam dolāru, lai viņi varētu iekārtoties. To viņi saņēma papildus namiem un mašīnām, ārpilsētās villām un visvisādiem iedzīves priekšmetiem.

Cik lieli ir katra atsevišķa Kenediju ģimenes locekļa kapitāli, tas tiek turēts noslēpumā. Taču divas lietas nav apšaubāmas. Pirmkārt, viņi visi ir miljonāri, un, otrkārt, liela daļa viņu līdzekļu ieguldīta daudzu ienesīgu korporāciju un banku akcijas, kas katru gadu dod

simtiem tūkstošu dolāru ienākumu un turklāt vēl saista viņus ar tūkstošiem neredzamām, bet ļoti stiprām profita un interešu saitēm. Jājautā, vai Kenediji politiķi drīkst rīkoties tā, lai kaitētu Kenediju biznesam, šo korporāciju un banku interesēm, tātad arī savām finansiālajām interesēm?

Nav nemaz nepieciešams pavadit dienu biržā vai tieši piedalīties komerciālā darbībā, lai būtu saistīts ar šīm interesēm: ar savām, savas ģimenes, savu aprindu, savas šķiras interesēm. Jā, brāļi Kenediji nav apmeklējuši biržu, varbūt tur ir bijuši vienīgi kā ekskursanti. Bet kas no tā mainās? Visa Kenediju politiskā darbība notiek biznesa vārdā, lai aizstāvētu biznesu, lai sasniegtu amerikāņu lielāko monopolu biznesa mērķus.

Ari Eiropas senajās lielgruntnieku aristokrātijas dzimtās kopš senseniem laikiem pastāvēja tradīcija, ka pirmdzimtais mantoja muižu kā lendlords, otrs dēls kļuva par karavīru, bet trešais — par garīdznieku. Taču arī tērauda bruņās ar bruņinieka ķiveri galvā un kardināla mantijā ar sarkanu cepurīti galvā viņi bija un palika vienas un tās pašas šķiras pārstāvji, kalpoja vienai un tai pašai lietai.

Gan prezidents Kenedijs, gan ministrs Kenedijs, gan senatori Kenediji pirmām kārtām bija un ir miljardiera Ke-nedija dēli, viņa mantinieki, cilvēki, kas ar visu savu dzīvi, saitēm, domāšanas veidu un fetišiem ir saistīti ar amerikāņu lielā biznesa interesēm un kas darbojas šo interešu labā.

Mēs toreiz to visu neteicām Robertam Kenedijam. Šaubos, vai mums būtu izdevies viņu pārliecināt. Taču arī viņa apgalvojumi, ka brāļiem Kenedijiem nav nekāda sakara ar biznesu, mūs ne mazākā mērā nepārliecināja, kaut arī es pieļauju tādu domu, ka viņš par to runāja no visas sirds.

BIZNESS UN POLITIKA

Kā viens, tā otrs ir cieši savijusies šis neparastās ģimenes darbībā un liktenī. Bez pirmā nav iedomājams otrs. Ja aiz 35. prezidenta muguras nebūtu bijis viņa tēva milzīgais kapitāls, sievastēva nauda un ietekme, viņš nebūtu kļuvis par valstsvīru, kurš izraisīja un vēl tagad izraisa Amerikā asu politisko kaislību cīņu, ar viņa vārdu nebūtu saistīts svarīgs politisks pagrieziens, ko viņš mēģināja izdarīt un kurš viņam maksāja dzīvību.

Jā, prezidents Kenedijs bija cilvēks ar asu prātu, kas bija noslīpēts ar spīdošu izglītību, kuru viņš ieguva Har-vardas universitātē un Londonas ekonomisko zinātņu skolā, kur viņš mācījās pie ievērojamā speciālista, mūsdienu lei-borisma izcilā teorētiķa profesora Harolda Lāskija. (Sis mazpazīstamais apstāklis ir ļoti svarīgs, lai daudz ko saprastu viņa turpmākajā darbībā: miljonārs un aristokrāts meklē un atrod amerikāņu arodbiedrību labējo līderu atbalstu.)

Jā, viņš bija stipra rakstura cilvēks, rakstura, kas bija rūdīts kara

ugunīs, jo kara laikā viņš dienēja aktīvajā flotē nemierīgā un bīstamā torpēdkutera komandiera postenī.

Un tomēr, ne prāts, kas palīdzēja viņam reālistiski novērtēt spēku samēru, kāds bija izveidojies pasaulē tajā brīdī, kad viņš nāca pie varas, ne raksturs, kas nepieciešams, lai novirzitos no iemītajām takām, nebūtu pārcēluši viņa labos nodomus no vēlamā sfēras uz esošā sfēru, ja viņa rokās nebūtu bijis mūsdienu buržuāziskajā Amerikā vienīgais reālais spēks — naudas spēks.

Nostāties pret to, ko cietpaurainie un tuvredzīgie valdošās elites pārstāvji, kuri pagaidām vēl nav spējuši saskatīt jauno situāciju pasaulē, uzskatīja par īsto, mūslaiku Amerikas apstākjos varēja atļauties tikai cilvēks no viņu vidus, kurš balstās uz šo spēku.

Nē, Džons Kenedijs nebija bruņinieks, kurš bezbailīgi devās cīņā par taisnību, kurš domāja par cilvēces labumu. Viņš bija auksts un apdomīgs buržuāziskais politiķis, uzticīgs savas šķiras interesēm tā, kā viņš tās saprata, un viņš savā darbībā vadījās vienīgi no šīm interesēm. Viņš tikai bija gudrāks par lielāko daļu savu kolēģu, bija tālredzīgāks, sprieda reālistiskāk, drošāk izdarīja nepieciešamos secinājumus nekā viņi.

Ģenerālis de Golls šādi izteicies par pēdējo gadu desmitu amerikāņu prezidentiem: «Rūzvelts un Kenedijs bija maskas, kas aizsedza Amerikas patieso seju. Džonsons ir Amerikas īstais portrets. Viņš parāda mums šo zemi tādu, kada tā patiesībā ir: rupju un neaptēstu. Ja viņa nebūtu, tad mums vajadzētu to izdomāt.»

«Džonsons ir kovbojs,» turpināja ģenerālis, «un tas izskaidro visu. Ja viņš būtu dzimis Eiropā, viņš nepaliktu tur, bet brauktu uz Āfriku medīt begemotus vai uz Ameriku meklēt zeltu. Bet, tā kā viņš ir dzimis rančo un koltu zemē, viņš kļuva par tipisku šerifu, apakšvirsnieku, kurš pakāpeniski tiek paaugstināts. Man Džonsons, ja gribat zināt, patīk. Viņš pat neizliekas, ka viņš domā.»

Pateikts ar ģenerālim raksturīgo dzēlīgumu un pietiekami trāpīgi. Šķiet, ka šeit diezgan trāpīgi uztverts tas, kas ir raksturīgs ne vien personiski Džonsonam, bet pirmām kārtām arī valdošajam amerikāņu politiskajam stilam. Maniere šaut, neizvelkot pistoli no kabatas, Amerikā nav tikai teksasiešu privilēģija. Tas ir vispār pieņemts un zināmā mērā kultivējams politiskais stils, kas ne vienreiz vien šai valstij dārgi maksājis. De Golls runāja par Džon-sonu. Tāda tipa darbinieku sarakstu turpināt nav grūti. Lai kāda būtu ārējā atšķirība starp Trumenu un Eizenhau-eru, Hārdingu un Hūveru, Kulidžu un citiem, kuri ir bijuši Baltā nama saimnieka lomā, katram no viņiem ir kaut kas netverami kopīgs, tipisks amerikāņu politiskajam darbiniekam.

Par šiem darbiniekiem, kas nereti ir aprobežoti un vienmēr ir pašpārliecināti, kas ir atklāti līdz primitīvismam un maksimāli

pašapmierināti, kas visos gadījumos dūri stāda augstāk par prātu un biezu naudas maku augstāk par visu, var teikt, ka viņi ir «īstais Amerikas portrets» tādā nozīmē, par kādu bija domājis de Golls. Sājā ziņā ar viņu ir grūti strīdēties, bet vienu apstākli de Golla izteicienos nepieciešams precizēt. Izteikdamies, ka Rūzvelts un Kenedijs bija maskas, kas aizsedza Amerikas seju, viņš it kā gribēja uzsvērt, ka šie darbinieki nejaušības dēļ bija kļuvuši par ASV prezidentiem.

Taču man šķiet, ka lietas būtība nekādā ziņā neslēpjas nejaušībā, bet gan dziļā likumsakarībā, kuru diktējušas Amerikas vitālākās vajadzības, Amerikas, kuras tipiski pārstāvji, bez šaubām, ir gan Džonsons, gan Trumens, gan viņu priekšgājēji. Jā, patiešām, Franklins Rūzvelts, kurš

pirmajā acumirkli atstāja izsmalcināta aristokrāta iespaidu, ar noslieci uz pašiedziļināšanos un sarežģītiem teorētiskiem konstruējumiem, un uzsvērti intelektuālais, angliskais Kenedijs, kam patika pārrunas kabinetos par abstraktiem tematiem izmeklētu Harvardas universitātes profesoru pulciņā, var izskatīties pēc baltiem zvirbuļiem Baltā nama iemītnieku virknē, kuri likteņa untuma rezultātā ieguvuši prezidenta amatu, tā var likties netipiska parādība.

Taču pamēģināsim ielūkoties uzmanīgāk. Trumens un Hārdings, Eizenhauers un Kulidžs sēdēja prezidenta krēslā amerikāņu buržuāzijai samērā mierīgos laikos. Trīsdesmito gadu graujošā krīze atņēma laurus «lielajam inženierim», kā amerikāņu prese glaimīgi sauca Hūveru, un lielais bizness pasteidzās viņu nodot arhīvā, izvirzīdams priekšplānā Rūzveltu. Trauksmainajos un bīstamajos laikos tieši šo neparasto un netipisko darbinieku uzskatīja par labāku iecelt valsts galvas amatā tie, kas valda mūsdienu Amerikā.

Noslēpumainos un vēl līdz šai dienai nenoskaidrotos apstākļos Rūzvelts pēkšņi tika aizvākts no amerikāņu valsis kuģa kapteiņa tiltiņa, un viņa vietā stājās Joti viduvējais «galantērijas tirgonis no Misuri», kā Amerika mēdza saukt Trumenu. Bet tas notika tikai tad, kad lielās krīzes un kara bīstamās vētras un rifi jau bija palikuši aiz muguras.

Tagad aplūkosim, kādos apstākļos Baltajā namā parodijās vēl viens «baltais zvirbulis». Pusotrus gadu desmitus Amerikā valdīja pašapmierinātas ilūzijas par militāro un politisko pārākumu, pārliecība, ka ir sācies laikmets, kas cilvēces vēsturē ieies kā «amerikāņu gadsimts». Tas beidzās ar rūpniecības un finansu dūžu pēkšņu un rūgtu atmodu. Padomju Savienības lēciens kosmosā bija ne tikai izcils zinātnes un tehnikas sasniegums, kam bija lemts kļūt par pagriezienu cilvēces visjaunāko laiku vēsturē. Tas simbolizēja to ļaužu zudušās ilūzijas, kuri savā cītībā bez reāla pamata iedomājās valdīt pasaulē, atsaukdamies' uz Amerikas nesatricināmo pārākumu visās dzīves jomās.

Niknais intelektuālais pundurītis Trumens un pašapmierināti aprobežotais filistrs Eizenhauers, tuvāk aplūkojot, izrādījās par politiski bankrotējušiem cilvēkiem. Ar bažām, kas robežoja ar paniku, valdošā amerikāņu elite konstatēja, ka dzīve viņus ir apsteigusi un ka XX gadsimts nekādi negrib pārvērsties par amerikāņu gadsimtu. Atskanēja vaimanas par nacionālo katastrofu, par Amerikas bezcerīgo atpalikšanu, par draudiem Amerikas nacionālai pastāvēšanai.

Savienoto Valstu nacionālo pastāvēšanu, protams, neviens neapdraudēja. Bet tas apstāklis, ka 50. gadu beigās spēku samērs pasaules arēnā izveidojās nekādā ziņā ne tā, kā to gribēja un cerēja tie, kuri valda mūsdienu Amerikā, kļuva visiem par neapstrīdamu faktu. Vašingtonas politiskajos salonos sāka runāt par nepieciešamību «mokoši pārvērtēt» agrākās doktrīnas, koncepcijas un idejas, par to, ka ir nepieciešami jauni ļaudis, kuri atradīs «jaunus stimulus». Tā Baltā nama ovālajā kabinetā — ASV prezidenta oficiālajā rezidencē — parādījās Džons Kenedijs.

Citiem vārdiem sakot, runa ir nevis par politisku fenomenu, nevis par politisko likteņu līniju nejaušu un kaprīzu izlocīšanos, nevis par nezin no kurienes dabūtu «mask-u uz Amerikas sejas», bet gan par notikumu, kas bija noteiktu procesu rezultāts un atspoguļoja valdošās šķiras dažreiz apzinātās, bet visbiežāk neapzinātās vajadzības. Šai šķirai grūtajās situācijās, kas izveidojās XX gadsimta otrajā pusē, ievajadzējās, lai par stūrmani būtu nevis kaut kāds provinciāls autodidakts, kura galvenās pozitīvās īpašības ir skaļa rīkle un stipri elkoņi, bet gan spējīgs cilvēks, kurš sagatavots virtuozai politiskai manevrēšanai. Tieši tāds cilvēks arī bija Džons Ficdžeralds Kenedijs — Amerikas Savienoto Valstu 35. prezidents. No tās pašas mīklas bija veidots arī viņa brālis Roberts. Bet spēki, kas viņu virzīja uz Balto namu, vadījās no tādiem pašiem apsvērumiem, no kādiem tie vadījās, izvēloties viņa vecāko brāli.

Alberts Einšteins neilgi pirms nāves deva interviju, kura nevar nepārsteigt ar izteikto domu dziļumu un smalkumu. Jautājums, kuru Einšteinam uzdeva šīs viņa mūžā pēdējās intervijas laikā, bija savdabīgs un interesants.

— Sakiet, — viņam jautāja žurnālists, — kā lai izskaidro tik acīm redzamu neatbilstību: cilvēka prāts savas attīstības pašreizējā posmā izrādījās spējīgs izzināt dabas vissvētāko noslēpumu — atoma kodola noslēpumu. Bet tas pats cilvēka prāts tajā pašā savas attīstības posmā izrādījies nespējīgs pasargāt cilvēkus no šausmīgajām un patiesi apokaliptiskajām sekām, kādas ir šim atklājumam. Kā jūs varat izskaidrot šādu neatbilstību?

— Es negribētu, — atbildēja zinātnieks, — lai tas, ko es tagad teikšu, tiktu uztverts kā paradokss. Es esmu Alberts Einšteins un nevis Bernards Šovs, un es nekad neesmu bijis tik nopietns kā pašlaik. Mana

atbilde uz jūsu jautājumu ir skaidra. Tās būtība ir tā, ka politikas zinātne ir daudz sarežģītāka nekā fizikas zinātne.

Sos vārdus teica zinātnieks, kura ļoti sarežģītās teorētiskās konstrukcijas fizikā, kā izteicās speciālisti, ne katram no viņiem ir pa spēkam. Cik gan sarežģīta, pēc relativitātes teorijas autora domām, ir politikas zinātne, — protams, ja tā ir zinātne, — ja savas sarežģītības ziņā tā, pēc Einšteina domām, pārspēj pat fiziku!

Tiesa gan, ne katram šī doma var likties pilnīgi skaidra. Tāpēc nav nejaušība, ka Einšteins baidījās, ka viņa atbildi uzskatīs par paradoksu. Dažs labs mietpilsonis, kam, dzerot tēju, pat prātā neienāktu manipulēt ar fizikas formulām, nosodīt zinātniekus par to, ka viņi tās ir sastādījuši tā un ne citādi, vai, kas būtu vēl ļaunāk, izteikt vēlēšanos, bet varbūt pat pieprasīt, kā šai formulai, pēc viņu domam, vajadzētu izskatīties, toties vieglprātīgi, ar neparastu, neapstrīdamu kategoriskumu un pretenzijām, ka tā ir patiesība pēdējā instancē, ir gatavi formulēt jebkuru politisko recepti, nospraust jebkuru politisko shēmu, dot vienkāršu pamācību, kā atrisināt jebkuru ļoti sarežģītu politisko problēmu.

— Kungs, piedod tiem, jo tie nezina, ko dara! Starp citu, kas attiecas uz dievu to kungu, tad viņš varbūt tiem arī piedos. Bet vai viņiem piedos tautas, kurām šādu politisko nejēgu dēļ ne vienreiz vien ir bijis jāizcieš lielas mokas un ciešanas?

Politikā vēl jo bīstamāki ir vienpatīgie nejēgas, tādi politiskie Zurdēni, kuri dažkārt pat nenoskārst, cik sarežģīti ir uzdevumi, kas viņiem jāatrisina, un kuri mēģina zinātnisku pieeju sarežģītu un grūtu mūsdienu politisko problēmu atrisināšanai aizstāt ar rāpojošo empīrismu, ar apelēšanu pie tā, kas no viņu viedokļa ir «veselais saprāts».

Sarežģīts ir mūsdienu politiskais mehānisms, ļoti grūtas ir politiskās problēmas, un to atrisināšanai nereti ir desmitiem un pat simtiem variantu. Gadu no gada arvien sarežģītāki kļūst uzdevumi, kas jāatrisina valstsvīriem. To atrisināšana prasa lielu mākslu, zināšanas, zinātniski precīzu un pamatotu metodoloģiju. Ar spējām un talantiem vien, pat ja tādi ari ir, tagad vairs nepietiek. Ja ne katru problēmu pamatīgi zināt, tad vismaz izprast to sarežģītību un prast problēmām pieiet gaidīja no jaunā Amerikas Savienoto Valstu prezidenta, kurš bija diezgan labi sagatavots.

Jādomā, ka tie, kuriem Amerikā ir tiesības izvēlēties prezidentu, tieši tāpēc izvēlējās senatoru Džonu Kenediju, ka šim Harvardas universitātes absolventam bija stabila intelektuāla cilvēka reputācija. Jau agrā jaunībā viņš parādīja noslieci uz dziļām zināšanām. Universitātē viņš pievērsa sev uzmanību ar to, ka ļoti interesējās par vēsturi un politisko literatūru. Beletristiku jaunais Kenedijs ne sevišķi cienīja. «Grāmatu tārpa» reputācija, kā savu otro dēlu mēdza saukt

Kenediju māmiņa, viņam stabili palika arī turpmākajos gados.

Starp citu, šis apstāklis jūtami atšķīra D. Kenediju tiklab no viņa priekšgājēja, kā ari no viņa pēcteča prezidenta amatā. Brašais ģenerālis Aiks reiz pats atzinās, ka viņš neizlasa vairāk par divām trim grāmatām gadā, un arī tad tikai kriminālromānus. Džonsonam, kā stāsta viņam tuvi ļaudis, vienmēr labāk paticis izskatīt dienesta papīrus, nekā lasīt grāmatas.

Vēl būdams senators, Kenedijs izmantoja katru gadījumu, lai uzsvērtu, kā viņš pats izteicās, cik svarīga ir «intelektuāla pieeja politiskām problēmām», visādi akcentēja to, ka viņš savā darbībā cenšas sasniegt «politikas un zinātnes Sintēzi». Minēsim šajā sakarā raksturīgu izteicienu, ko viņš bija teicis kādā no savām runām neilgi pirms tam, kad Savienotajās Valstīs sāka oficiāli kotēties viņa kandidatūra uz augstāko valsts amatu. «Amerikas pirmo izcilo politisko darbinieku vidū,» teica senators Kenedijs, «to vidū, kuri nodrošināja ASV dzimšanu 1776. gadā un tās kristīja 1787. gadā, bija vairums ievērojamu mūsu nācijas rakstnieku un zinātnieku. Tagad tas tā vairs nav. Plaisa starp garīga darba darītāju un politiķi acīmredzot palielinās, un saites starp tiem vairs nav. Kur viņi palikuši, mācītie valstsvīri?» patētiski iesaucies godkārīgais senators, tieši kā tādu ieteikdams sevi.

«Politiķus,» attīstīja tālāk šo ideju prezidenta amata pretendents, uzrunājot Harvardas universitātes profesorus un pasniedzējus, «atskurbināšanas nolūkā vajadzētu pamērcēt zinātnisko iestāžu vēsajos ūdeņos, lai viņi nekļūtu par savu lozungu un šauro viedokļu gūstekņiem.»

Taču Kenedijs neaprobežojās ar patētiskiem izsaucieniem vien. Nokļuvis Baltajā namā, viņš izdarīja valsts aparāta virsotnē diezgan jūtamu hirurģisku operāciju.

Viens pēc otra tika atlaisti daudzi augsti ierēdņi. Viņus nomainīja prāva grupa gados samērā jaunu profesoru. Jaunais prezidents viņus godbijīgi sauca par savu «smadzeņu trestu». Saniknotie Vašingtonas ierēdņi remdināja savu niknumu, klusi kurnēdami un dodami nicinošu iesauku «olgalvainie» tiem ļaudīm, kuri tolaik plūda uz Vašingtonu no universitāšu katedrām.

Nezin, vai būtu jāpierāda, ka tāda darbinieka parādīšanās Baltajā namā, kurš jau jaunības gados pievērsa sev uzmanību ar grāmatu «Kāpēc Anglija gulēja?», kurā viņš iztirzāja Minhenes nodevības sekas, un kurš pēc kara saņēma vienu no žurnālistu augstākajiem apbalvojumiem, Pulicera prēmiju, par aprakstu grāmatu «Vīrišķīgu cilvēku biogrāfijas», nebija nejaušība, tāpat kā nebija nejaušība tas, ka reizē ar viņu Vašingtonas departamentos un resoros parādījās grupa kvalificētu speciālistu!

Piecdesmitajos gados Vašingtonā visādi tika uzsvērta kaut kāda

«antiintelektuāla situācija»; trakā Džozefa Ma-kartija pūļu rezultātā vārds «inteliģents» ASV galvaspilsētā kļuva gandrīz vai par lamu vārdu. Trumens un Eizen-hauers bija par prezidentiem tajā periodā, kad Vašingtonā nedalīti valdīja rupja spēka kults. Bēdīgi slavenā politika «no spēka pozīcijas» radīja arī noteiktu darbinieku tipu, kuri šo politiku realizēja. Nav vajadzīgs daudz prāta, lai vicinātu atombumbu.

Bet tad stāvoklis mainījās. Dūres kratīšana vairs nebija efektīva politiskā metode, manevrēšana starptautiskajā arēnā un iekšzemē tādos apstākļos, kad pozīcijas kļūst vājākas, kad ir jāclnās par cilvēku prātiem, prasa izsmalcinātību, veiklību, viltību un izmanību. Un tā rezultātā intelekts amerikāņu politiskajā biržā sāka kotēties līdzās dūrei un smadzeņu kroku daudzumu sāka vērtēt ne zemāk kā muskuļu spēku un balss saišu stiprumu.

... Pirmo reizi man izdevās redzēt jauno prezidentu tuvumā 1961. gada vasarā Vīnē, kad notika pazīstamā PSRS un ASV vadītāju tikšanās. Tas bija liela auguma vīrietis ar vērīgām pelēki zaļam acīm. Smaids, kas viņa sejā parādījās mazliet biežāk nekā nepieciešams, atsedzot balto zobu rindas, pavedināja uz domu, ka tas tiek darīts, kā mēdz teikt, «publikas pievilkšanai». Nevērīgas kustibas, pat zināms lācīgums un reizē ar to arī aristokrāta elegance, kurš kopš jaunības dienām pieradis būt uzmanības centrā. Viņš atstāja pašpārliecināta un tajā pašā laikā disciplinēta un sasprindzināta cilvēka iespaidu. Pēc tā, kā brīžiem iegailējās viņa acis,, sāka skanēt balss, un tad, dažus mirkļus vēlāk, plaksti atkal bija puspievērti un valoda plūda vienmērīgi, varēja just, ka šim cilvēkam ir liels temperaments, iespīlēts gadiem izstrādātas pieredzējuša politiķa izturētības un pašsavaldīšanās dzelzs spīlēs, prasme valdīt pār sevi.

Kenediju ģimenei raksturīgs bija ari kuplais iesarkanī-gais bronzas nokrāsas matu cekuls, par kuru viņš sevišķi rūpējās. Apgalvoja, ka viņš esot vienmēr vadājis līdzi lielu komplektu galvas suku ar ziloņkaula rokturiem, ko viņam bija dāvinājusi sieva, un vienmēr rūpīgi sekojis savam matu sukājumam. Kopā ar viņa paradumu dvēseles līdzsvara atgūšanas nolūkā vairākas reizes dienā iet vannā vai zem dušas, ko viņš darīja jo biežāk, jo vairāk uztraukumu viņam bija jāpārdzlvo, — tas deva pastāvīgu vielu žurnālistiem, kas viņu pavadīja ...

Tiem, kas toreiz novēroja D. Kenediju, radās iespaids, ka viņš jūtas kaut kā nebrīvi, ka viņš varbūt ir pārāk piesardzīgs. Varēja just, ka viņam trūkst pieredzes starptautisko lietu kārtošanā, un turklāt jāsaka, ka tā bija viena no pirmajām oficiālajām starptautiskajām apspriedēm, kurā viņš piedalījās kā ASV prezidents. Un tomēr jau toreiz, neraugoties uz visādām atrunām un piesardzību, jaunais amerikāņu vadītājs nedroši un pietiekamā mērā nekonsekventi mēģināja skatīties uz situāciju pasaulē mazliet citādi nekā viņa

priekšgājēji.

Atceros sarunu, kas tajās dienās notika greznās viesnīcas «Imperial» bārā ar vienu no pazīstamajiem amerikāņu politiskajiem komentētājiem — D. Restonu, kurš pavadīja prezidentu uz Vīni. Krievijai un Amerikai, teica Restons, savās attiecībās jāņem vērā tas, ka viņu spēku samērs tagad ir «fifty-fifty» — «piecdesmit pret piecdesmit» jeb, kā mēdz teikt, līdzīgs pret līdzīgu. Mēs zinājām, ka tiklab savās mājās, kā arī Vīnē Restons katrā laikā varēja apmeklēt prezidentu un ka tāpēc idejas, kuras viņš toreiz attīstīja, pilnīgi atspoguļoja D. Kenedija viedokli. Nebija grūti pat ar neapbruņotu aci saskatīt starpību starp šo pašu «fifty-fifty» un bēdīgi slaveno politiku «no spēka pozīcijas», uz kuru pēckara gados mēģināja balstīties Kenedija priekšgājēji.

Otrs vadošais, pieredzes bagātais amerikāņu komentētājs Volters Lipmans, cilvēks, kurš savu karjeru sāka kā līdzstrādnieks prezidenta Vilsona vadītajā ASV delegācijā Versajas konferencē un kurš novēroja un iztirzāja nu jau devītā ASV prezidenta politiku, šādi attēloja situāciju, ar kuru sadūrās Kenedijs, nokļuvis Baltajā namā: «Viņam ir darīšana ar pretinieku, kas ir līdzīgs militārā spēka ziņā, un ar partneriem, kuri ir līdzīgi ekonomiskā spēka ziņā. Tas Amerikai ir kaut kas pavisam jauns. Simt gadus mēs bijām izolēti no kariem, kas notika pārējā pasaules daļā. Pēc tam mēs apmēram 40 gadus centāmies izveidot tādu spēku, kas mums deva iespēju izcīnīt pilnīgas uzvaras un pieprasīt no mūsu pretiniekiem bezierunu kapitulāciju. Tiklab sākumā, izolācijas apstākļos, kā arī vēlāk, uzvaras apstākļos, mums nebija nācies sadurties ar cilvēku vecu veco problēmu, kuras saturs ir tas, ka ir jāiemācās dzīvot tādā pasaulē, kur mūsu griba nav vienīgais likums.»

Džons Kenedijs reiz atzinās, ka viņš nevis vienkārši izskata Lipmana komentārus, bet gan lasa tos ar zīmuli rokā. Sirmais komentētājs precīzi formulēja to, par ko domāja Kenedijs kopš tās stundas, kad viņš iegāja iegarenajā istabā Baltā nama pirmajā stāvā, no kuras pavērās skats uz zaļo pļaviņu, — ASV prezidenta kabinetā. Būdams saprātīgs cilvēks, kas prot skatīties acīs faktiem arī tad, kad tie nav patīkami, Kenedijs saprata, ka reālais spēku samērs mūsdienu pasaulē nebūt nav tāds, kā gribētos viņam un tiem, kuru intereses viņš pauda un bija gatavs aizstāvēt ar visiem viņam pieejamiem līdzekļiem. Sociālistisko valstu spēka un ietekmes straujais pieaugums viņam bija nepatīkams, bet diemžēl neapstrīdams fakts.

Viņa pirmos mēnešus prezidenta amatā raksturoja svār-stīšanās starp secinājumiem, uz kuriem pamudināja saprātīga analīze, un ripojošās birokrātiskās valsts mašīnas inerces milzīgo spēku. Apdullinošā avantūras neveiksme Ko-čīnosas (Cūku) līcī. «Uzvarai ir simt tēvu, sakāve vienmēr ir bārene,» toreiz teica Kenedijs. Viņš

izdarīja secinājumus no šīs sakāves.

Nē, D. Kenedijs nemaz negrasījās atteikties no amerikāņu imperiālisma ambiciozajiem mērķiem, viņš tikai gribēja panākt, lai ambīcijas kaut cik atbilstu amunīcijai, ļoti labi saprazdams, ka Amerikai nekas cits neatliek, kā iemācīties dzīvot pasaulē, kurā tās griba nebūt un nekādā ziņā nav vienīgais likums.

«Stratēģija, lai izdzīvotu» — tā reiz nosauca savu politiku Kenedijs. Lai izdzīvotu vispirms viņa, Kenedija, Amerika, baņķieru un rūpnieku Amerika, finansu aristokrātu Amerika, to cilvēku Amerika, kuriem dzimšanas dienā dāvā miljonus dolāru par gudrības zobiņu.

SPĀRNIŅI UN SPALVIŅAS

Viņš pats, runājot 1963. gada maijā universitātē, kas nosaukta viena no «baronu-laupītāju», milzīgas bagātības pirmuzkrājēja Korneliusa Vanderbilta vārdā, ļoti atklāti izteicās par to savu Ameriku, par kuras pārstāvi viņš sevi uzskatīja. «Visiem amerikāņiem ir jābūt pilsoņiem. Bet dažiem jābūt atbildīgākiem nekā citiem sakarā ar viņu sabiedrisko vai īpašo stāvokli, viņu lomu sabiedrībā, viņu nākotnes perspektīvu vai mantojumu (jūs dzirdat — pat ne sakarā ar saviem nopelniem, bet sakarā ar mantojumu! — V. Z.), kuru viņi saņēmuši no pagātnes... Komodors Vanderbilts apzinājās šo atbildību, un tāpēc viņa piemiņa saglabāsies ilgi.» Runa ir par to pašu Vanderbiltu, kurš kļuva slavens ar šādu frāzi: «Likums? Kāpēc man vajadzīgs likums? Vai tad man nav spēka?»

Izteicieni par to ļaužu sevišķo atbildību, kuri saņēmuši mantojumu un ieguvuši īpašu stāvokli, nav pārteikšanās, bet kredo. Kenedija darbiba iekšzemē, kaut arī dažreiz la skāra atsevišķu monpolistu grupu intereses, tomēr vienmēr un pilnā mērā bija vērsta uz visas ASV lielburžuāzijas šķiras aizstāvēšanu.

Pasākumus, kurus D. Kenedijs veica amerikāņu imperiālismā frontes līnijas «izlīdzināšanai» mūsdienu pasaulē un «tā izstiepto komunikāciju saīsināšanai», lai tas būtu spējīgs vairāk pretoties tautu atbrīvošanās kustības pieaugošajam uzbrukumam aiz ASV robežām un korozijas procesam iekšzemē, kas saēd kapitālistisko sistēmu, Amerikas imperiālistisko aprindu tuvredzīgie pārstāvji, sevišķi tie, kuri ceļ savu labklājību, «tirgojoties ar nāvi», pasludināja gandrīz vai par kapitulāciju. Tieši tādi paši pārmetumi savā laikā tika izteikti Rūzveltam, kad viņš ar valsts mēroga regulēšanas pasākumu palīdzību aiz ausīm vilka amerikāņu kapitālismu ārā no krīzes un depresijas purva.

Cilvēki, kas tuvu pazina Kenediju, apgalvo, ka viņš bija ļoti godkārīgs un valdonīgs cilvēks, kurā cenšanās ar savu gribu pakļaut sev visus apkārtējos cilvēkus bija savienota ar viltību, noslēpumainību, apdomību un lielu piesardzību.

Viņa neilgā, bet katrā ziņā ievērības cienīgā darbība liecina par šā politiķa neparastajām īpašībām, par viņa plašo politisko redzesloku, tālredzību un reālismu.

Mūsu laikmetā, kad buržuāzija, zaudēdama pamatu zem kājām, ir gatava uz avantūristisku svaidīšanos un politiskām neprātībām, tādas īpašības buržuāziskajiem politiķiem ir diezgan reta parādība. Un sakarā ar to, atšķirībā no buržuāzijas kādreizējā «zelta laikmeta», paretam uz politisko viduvējību, stulbeņu un filistru, oportūnistu un

izmanīgu blēžu, lētu demagogu un pašapmierinātu lielībnieku pelēkā fona buržuāziskās politikas arēnā parādās kaut cik ievērojamas figūras. Džons Kenedijs bija viens no šādiem nedaudziem izņēmumiem. Tas arī noveda pie tā, ka īsā laikā (nedaudz vairāk nekā desmit gados) viņš no mazpazīstama iesācēja politiķa amatiera izauga par pasaules mēroga valstsvīru.

Bet cik tālu ir viņa reālais tēls no tā eņģelīša, kuram buržuāziskie vēsturnieki un publicisti tagad cītīgi piezīmē spārniņus aiz muguras un nimbu virs galvas.

Džons Kenedijs bija ne tikai politiķis, bet arī politikānis — bez tā neviens buržuāziskais darbinieks mūsdienu Amerikā nevar taisīt karjeru, — kas neatteicās arī no tādām metodēm, kuras pat daudzpieredzējusī amerikāņu prese mēdz saukt par apšaubāmām. «Savas karjeras sākumā,» raksta viņa biogrāfs, «Džons Kenedijs lielu vietu ierādīja pakalpojumu sniegšanai ietekmīgām personām savos vēlēšanu apgabalos. Jaunais senators labi zināja, ka amerikāņu likumdevējus vērtē, vairāk ņemot vērā viņu centību neskaitāmu sīku pakalpojumu izdarīšanā ietekmīgām personām, nekā sakarā ar viņu lomu likumdošanas darbībā.» Lai lasītājs padomā par to, ko nozīmē šie «sīkie pakalpojumi ietekmīgām personām», un iedomājas, kas slēpjas aiz šiem vārdiem, kādu reālu saturu tajos ielicis visā visumā Kenedija slavināšanai veltītā panegirika autors, un mēs redzēsim, kā izgaist nimbs, kā gandrīz vai līdz debsīm cildinātais tēls nolaižas uz zemi, kura turklāt ne vienmēr ir tīra.

Bet varbūt tā tiešām bija tikai «karjeras sākumā» — lik ļoti taču gribējās tikt uz augšu, — bet vēlāk viss kļuva sterils un bez «sīkiem pakalpojumiem»? Viens no amerikāņu laikrakstiem, kas atbalstīja Kenediju 1960. gada vēlēšanu kampaņas laikā, šādi aprakstīja viņa darbību, cenšoties uzsvērt kandidāta enerģiskumu: «Pēdējos trijos gados viņš ir apbraukājis visu valsti. Nav neviena štata, kur viņš nebūtu teicis runas, nebūtu uzsmaidījis vēlētājām, nebūtu noskūpstījis kādu simtu vai pāris simtu mazuļu. Nav neviena cilvēka, kam ir kaut vai visniecīgākā politiskā ietekme štatu demokrātu partijas organizācijās, ar kuru Kenedijs nebūtu tuvāk iepazinies un kuru nebūtu ielūdzis pusdienās.»

Nē, viņš patiešām ir bijis politisks ķerubs, ja jau viņš skūpstījis simtiem mazuļu un labi zināja, kam jāpaspiež roka, kas jāsēdina'pie galda un kam kas jāpasola, nodemonstrēja, ka viņam labi zināms, kas kur Amerikā atrodas un kas ir politiskā blēdīšanās.

Vai arī aplūkosim, piemēra pēc, to, kā Džona Kenedija politiskajās kampaņās tika izmantots, visādi izpušķots un bezgalīgi slavināts tas fakts, ka viņš ir piedalījies karā. Turklāt tas viss tika darīts ne jau aiz paša Kenedija muguras.

... Viņa kabinetā Baltajā namā es uz rakstāmgalda ieraudzīju

pavisam parastu priekšmetu, kas kontrastēja ar šeit valdošo stingro kārtību. Tas bija vidēja lieluma kokosrieksts skaistā sudraba apkalumā. Pamanījis vērīgo apmeklētāja skatienu, Džons Kenedijs ar redzamu labpatiku piecēlās no šūpuļkrēsla un rādīja šo suvenīru sarunas biedram. Uz tā bija redzams no laika zoba nomelnējis ar nazi ieskrāpēts uzraksts: «Iezemieši zina vietu. Vienpadsmit ir dzīvi. Kenedijs.» Sastapis izbrīna pilnu skatienu, prezidents tūlīt labprāt pastāstīja, acīmredzot ne jau pirmo reizi, šā suvenīra izcelsmi.

— Tas notika 1943. gada augusta sākumā. Es komandēju torpēdkuteri RT-109, kas ietilpa vienībā, kura darbojās Klusā okeāna dienvidaustrumu daļā un kuras bāze atradās Gvadalkanalas salā. — Tālāk viņš pastāstīja, kā kuteris, kuru bija taranējis japāņu eskadras mīnukuģis, nogāja dibenā. Dzīvi palikušie apkalpes locekļi sāka peldēt uz tālumā redzamo saliņu. Pēc vairāku stundu peldēšanas stipri noguršie un nomocījušies jūrnieki izrāpās mazās saliņas krastā. Leitnants Kenedijs palīdzēja izķepuroties krastā kuģa mehāniķim, kurš bija stipri apdedzis kutera bojā ejas laikā. Vairākas dienas vienpadsmit jūrnieki velti ’ūkojās okeāna plašumos, cerēdami uz biedru palīdzību. Viņi ēda kokosriekstus, kurus novāca no dažām palmām, kas auga uz saliņas. Taču nelaimes piemeklēto jūrnieku kolēģi nesteidzās viņiem palīgā, jo acīmredzot domāja, ka viņu biedru vairs nav starp dzīvajiem. Pēc dažām dienām uz saliņas nejauši izkāpa vairāki vietējie iedzīvotāji, kas bija atbraukuši ar pirogu. Tieši tad leitnants Kenedijs izmantoja kokosriekstu un uzskrāpēja uz tā mizas savu ziņojumu jūras mednieku vienības komandierim. Iezemieši nogādāja riekstu adresātam, un drīz vien cietušos uzņēma pēc viņiem atsūtītais kuteris.

Lūk, tieši par šo notikumu vēlāk tika sarakstīta vesela kaudze literatūras, kam piemita plašas reklāmas raksturs. Amerikāņu politiskajā biržā kotē arī daudz mazvērtīgākas preces nekā kaujas epizodes no politisko darbinieku dzīves. Tāpēc nav grūti iedomāties, kā tika izpušķoti kutera RT-109 bojā ejas reālie apstākļi tajos gados, kad Džons Kenedijs kāpa augšup pa savas politiskās karjeras kāpnēm. Amerikāņu laikrakstu un žurnālu lasītājus pastiprināti pacienāja ar pasaciņām populārā Kuzmas Krjuč-kova stilā, kurš savā laikā uzdūra uz piķa veselus ienaidnieka karavīru pulkus.

īstenībā tas viss notika daudz prozaiskāk, ne tik heroiski un romantiski, kā tas tiek pasniegts amerikāņu lasītājiem, lai gan, bez šaubām, nokļuvis grūtā situācijā, 24 gadus vecais Kenedijs parādīja pietiekamu aukstasinību un pavisam noteiktu rakstura stingrību.

Taču nekādus sevišķus varoņdarbus kaujās ar japāņu kuģiem Kenedijs un viņa kuteris nepaveica. Un, patiesību sakot, arī kauju gandrīz nemaz nebija. Vairākus mēnešus, no 1943. gada aprīļa līdz augustam, torpēdkuteris — 25 metrus garais koka kuģelis, kas bija apbruņots ar četriem torpēdaparātiem un dažiem zenītložmetējiem, —

pildīja patruļas dienestu Klusā okeāna karadarbības arēnā.

Sadursmes ar japāņu flotes karakuģiem līdz tai neaizmirstamajai 1. augusta dienai, kad japāņu eskadras mīnu-kuģa taranētais kuteris nogrima, nebija notikušas. Par kutera patruļas dienesta rutīnu var spriest pēc tā komandiera Kenedija pašrocīgiem ierakstiem kuģa žurnālā. Sniedzam izlases veidā dažas rindas no šā žurnāla, kuras ierakstītas 1943. gada maijā.

«8. maijs, 18.20. Izgājām jūrā no Sesapi kopā ar RT-59, lai patrulētu rajonā no Savo salas līdz Esperansas ragam. Redzamība vienlīdzīga nullei.

13. maijs, 0.45. Tālumā uzliesmojumi droši vien Raselas salu rajonā.

17. maijs, 0.40. Redzējām baltu gaismu Savo salas centrā.

21. maijs. Izšāvām 10 ložmetēja kārtas uz tukšām peldošām degvielas mucām.

23. maijs, 5.30. Izbraucām no patrulēšanas rajona un dodamies uz Sesapi. 5.40. Redzami zenltartilērijas šāvienu uzliesmojumi; tie droši vien ir mūsējie. 21.30. 30° pēc kursa 4 jūdžu attālumā virs ūdens ieraudzījām sarkanu uguni. Apskatījām vietu. Neko neatradām.»

Tādi paši ieraksti ir arī citos mēnešos. Nevienas kaujas, nekā kopīga ar amerikāņu propagandas holivudiskajām pasaciņām. Pirmajai kaujai ar japāņu kuģiem bija lemts būt arī pēdējai. Pazīstamais padomju pētnieks profesors N. Jakovjevs, pamatojoties uz amerikāņu avotu rūpīgiem pētījumiem, šādā veidā attēlo šīs kaujas ainu. Piecpadsmit amerikāņu flotes torpēdkuteri, to skaitā arī RT-109, tajā dienā saņēma uzdevumu pārtvert japāņu kuģu grupu. Vēlu vakarā kuteri ieņēma kaujas pozīcijas un ar klusinātiem motoriem pa diviem patrulēja jūras šaurumā. Drīz viens no kuteriem, kuram bija radars, pamanīja pretinieku. Domādams, ka tās ir pašgājējas liellaivas, kuteris devās uzbrukumā un nokļuva četru japāņu eskadras mīnukuģu ugunis. Izšāvis visu torpēdu krājumu, kuras aizgaja mērķim garām, kutera komandieris, neko nepaziņodams pārējiem kuģiem, deva pavēli atstāt kaujas lauku.

Leitnants Kenedijs, kurš tālumā redzēja sprādzienu atblāzmu un nebija saņēmis pa radio nekādu informāciju, turpināja patrulēšanu. Pēkšņi pie paša sava kuģīša priekšgala viņš ieraudzīja liela kuģa tumšo siluetu. Tas bija japāņu imperatora flotes eskadras mīnukuģis «Amagiri». Attālums starp kuģiem samazinājās ļoti ātri, un, kamēr,.tor-pēdkutera komandieris aptvēra, kas notiek, atklāt uguni jau bija par vēlu.

Viss turpmākais norisa momentāni. Kenedijs pavēlēja doties pilnā gaitā uz priekšu un izziņot kaujas trauksmi. «Tā jau sen izziņota,» atbildēja torpēdists, kas atradās pie labā borta. Kamēr leitnants grieza stūres ratu, mēģinādams pagriezt kuteri tā, lai varētu izšaut torpēdas,

taranējošā mīnukuģa ēna bija pienākusi pavisam tuvu klāt. Kuteris dabūja drausmīgu triecienu, kas izsita Kenedijam stūres ratu no rokām. Viņš aizlidoja dažus metrus un atsitās ar muguru pret metāla rokturi. Kad Kenedijs atjēdzās, viņš jau bija ūdenī. Uz pusēm pāršķeltais kuteris grima. Tālumā bija redzami pārējo kuteru silueti, kuri devās prom no kaujas lauka. Vēlāk to komandieri paskaidroja;

viņi esot domājuši, ka visa RT-109 komanda ir gājusi bojā. Pārējais jau ir zināms.

Tas visā visumā nesniedzas ārpus parasto kara laika notikumu ietvariem. Ja nu te arī ir kaut kas neparasts, tad tā ir tā elpu aizraujošā pasaciņa, kuru bija safabricējusi propagandista veiklā roka.

Sadursme ar japāņu eskadras mīnukuģi atstāja ne tikai fizisku piemiņu — nopietnu mugurkaula traumu, kuras dēļ turpmākajos gados bija nepieciešamas divas nopietnas operācijas. Nāves briesmas, kas pagāja garām, biedru bojā eja, kuriem neizdevās izkļūt no grimstošā kutera drupām, to cilvēku vienaldzība un gļēvulība, kuri aizbēga no kaujas lauka un pameta likteņa varā grimstošā kutera apkalpi, atstāja Kenedija dvēselē dzijas un neizdzēšamas pēdas.

Zaklina Kenedija stāstīja, ka viņas vīru ilgus gadus vajājušas domas par nāvi. Viņa iemīļotā vārsma, kuru viņš bieži lūdza sievai nolasīt, bija bezgalīgu skumju pilnais Alana Sigora dzejolis. «Ar nāvi tikties solījos,» teikts šajā dzejolī, «pēc pusnakts pilsētā, kas liesmās kvēl, kad pavasaris ies uz ziemeļiem; es nāvei doto vārdu turēšu un pretī iešu lai.»

Protams, tas ir diezgan izsmalcināti un izraisa līdzjūtību. Jūras virsnieka dvēselē, kuram bija lemts kļūt par Savienoto Valstu 35. prezidentu, karš atstāja rūgtas, traģiskas, dvēseli nomokošas pēdas. Un tomēr nav iespējams atbrīvoties no izjūtas, ka visā tajā ir kaut kas neīsts — lielas jūtas nav nepieciešams demonstrēt publiski, dziļi pārdzīvojumi daudz zaudē, ja tos padara par politiskās reklāmas objektu, vissvētākās lietas, ja tās izliek vispārējai apskatei, ja tām liek kalpot pilnīgi noteiktiem un pasaulīgiem mērķiem, pārklājas ar neizdzēšamu vulgāruma sūbējumu.

Vulgārums! Izsmalcinātais Harvardas universitātes absolvents savā politiskajā darbībā nevairījās no tirdzinieku vulgāruma. «Kandidāta reklāmai,» viņš pamācīja savus palīgus, «jābūt līdzīgai tai, kura diendienā skaļi skandina par plaši pazīstamo dzērienu «Coca-Cola» un cigaretēm «Lucky-Strike».» Šajā gadījumā «jūras vilka» varoņdarbu aprakstiem jāpilda tāda pati loma, kāda gadījumā ar «Coca-Colu» un cigaretēm ir kladzināšanai par to neparastajām īpašībām.

Nesavtīgums, godkāres trūkums? Nekā nebija. «Politiķim jābūt godkārīgam, jo godkāre — tā ir atspere, kas viņu paceļ uz politiskās varas virsotnēm.» Ne tautas labā, ne valsts labā, bet tikai savas slavas

dēļ, lai apmierinātu ģimenes godkāres tārpu, viņš darbojās un publiski tajā atzinās.

Atklātība, vaļsirdība, patiesīgums?

«Viņa runas bagātīgi aizdarinātas ar patiesību». Sis dzēlīgais konstatējums pieder gudram un daudzpieredzējušam amerikāņu žurnālistam. «Aizdarinātas ar patiesību». Mazliet patiesības kā asu piedevu, un ēdamais iegūst pikantu piegaršu.

Tā var izkūpēt ne vien nimbs, bet arī no eņģeļa spārni-ņiem var palikt pāri tikai spalviņas!

Jā, taisnību sakot, amerikāņu politiskās dzīves džungļos balti tērpi un arī tie paši sparniņi var tikai traucēt. Katrā gadījumā, gūt panākumus buržuāziskās politikas sfērā var tikai tāds cilvēks, kas nav pārāk izvēlīgs līdzekļu lietošanā. Laužot sev ceļu uz varas virsotnēm, Kenedijs nereti saņēma un izdarīja sitienus zemāk par jostasvietu.

1960. gads. Pēdējā vēlēšanu kampaņa. Godalga — prezidenta krēsls. Pretinieks — Ričards Niksons.

Kā Niksonam bija izdevies uzzināt, ka Eiropas ceļojuma laikā pirms vairākiem gadiem Kenedijs bija iegriezies Montekarlo un apmeklējis slaveno spēļu namu, grūti pateikt. Taču viņš bija uzzinājis ne tikai pašu faktu, bet arī precīzi noskaidrojis datumus, kad Kenedijs ir apmeklējis kazino, — 1953. gada 11. jūnijā un 1954. gada 27. jūlijā. Tā vai citādi, bet 1960. gada jūlijā Niksona uzticības persona, bijušais F1B darbinieks, devās uz Montekarlo ļoti slepenā misijā. Vēlāk kļuva zināms, ka viņš esot piedāvājis 10 tūkstošus dolāru par dokumentu, kurā būtu fiksēts fakts, ka Kenedijs ir spēlējis ruleti. Jādomā, ka šī dārgā slepenā izmeklēšana tika izdarīta ne jau aiz vienkāršas ziņkāres: vai neapdomīgais pretinieks bija zaudējis vai laimējis, tas nav svarīgi, bet politiskais laimests būs Niksonam rokās, viņam atliek tikai paziņot atklātībai, ka uz prezidenta amatu pretendē azartisks spēlmanis. Ir zināms, ka republikāņu štāba mītne jau gatavoja milzīgus plakātus, uz kuriem bija rakstīts sekojošais: «Kā var ūzticēt valsti cilvēkam, kas savu likteni uztic ruletei?»

Bet šie plakāti tā arī neieraudzīja dienas gaismu. Laikus uzzinājis par gatavojamām lamatām, Kenedijs spēra pret-soļus. Montekarlo kazino pieder grieķu kuģu īpašniekam Onasim, fantastiski bagātam cilvēkam, kas pēc sava personiskā kapitāla apmēriem ierindojies pasaules bagātnieku pirmajā desmitā. Ir zināms, ka Kenediju ģimene jau daudzus gadus uztur ciešus sakarus ar Onaša ģimeni. Dažus gadus pirms tam Žaklina Kenedija ar bērniem veselu mēnesi ceļoja ar grieķu Krēza jahtu. Viņas attiecības ar šo Krēzu labi noderēja Kenedija karjerai. Republikāņu partijas aģenti no Montekarlo aizbrauca tukšā ...

Konkurenti bija ari viņa paša partijā. Viens no galvenajiem konkurentiem 1960. gadā bija Lindons Džonsons, toreizējais demokrātu partijas līderis senātā, vēl viens senators miljonārs Stjuarts

Saimingtons un senators Huberts Hemfrijs, kurš vēlāk kļuva par viceprezidentu Džonsona valdībā un bija Roberta Kenedija sāncensis 1968. gadā. Partijas favorītu sadursmes un savstarpējā iztaustīšana sākās jau ilgi pirms vēlēšanām. 1958. gada vasarā Džons Kenedijs ieradās vienā no politiskajiem banketiem. Viņa eskaiādi tajās dienās daudzi novērtēja kā pirmo zalvi uz sāncenšiem. Izmantodams to apstākli, ka zālē atradās pazīstami partijas politiķi, senatori un gubernatori, kā ari daudzi preses, radio un televīzijas pārstāvji, Kenedijs gaidītā politiskā paziņojuma un Eizenhauera valdībai adresētas kritikas vietā aplaimoja klātesošos ar šādu līdzību.

— Aizvakar, — slēpdams smīnu, stāstīja Džons Kenedijs, — es redzēju sapni par 1960. gada prezidenta vēlēšanām. No lita pēc ierašanās senātā es šo sapni izstāstīju saviem labākajiem draugiem — Lindonam Džonsonam un Stjuartam Saimingtonam. Es viņiem pastāstīju, ka pagājušajā nakti manā guļamistabā bija ienācis pats dievs tas kungs, svaidīja manu galvu un teica: «Džon Kenedij, ieceļu tevi par Savienoto Valstu prezidentu.» Izdzirdis to no manis, Stjuarts izbrīnā paraustīja plecus un teica: «Dīvaini, Džon, es pagājušā nakti redzēju tieši tādu pašu sapni, tikai dievs svaidīja nevis tevi, bet mani.» Lindons noklausījās, ko mēs abi stāstām, sāka smieties un teica: «Tas viss ir ļoti interesanti, zēni, bet es kaut kā neatceros, ka pagājušā naktī es būtu iecēlis kādu no jums.»

Kenedija pastāstīto līdzību klātesošie uzņēma ar skaļiem smiekliem. Senatora trāpīgi uztvertā situācija un Džonsona pārmērīgā iedomība, kurš bija pārliecināts, ka demokrātu partijas līdera postenis senātā viņam nodrošina gandrīz vai dievišķu varu, krietni uzjautrināja klausītājus. Šo joku sāka plaši stāstīt Vašingtonas salonos. Bet, kā jau ikvienā jokā, ari šajā bija krietna daļa patiesības. Tieši starp šiein trim demokrātu partijas darbiniekiem divus gadus vēlāk arī izvērtas galvenā cīņa, lai k]ūtu par demokrātu kandidātu prezidenta amatam.

Kenedija dzēlīgā un asā mēle ne vienreiz vien viņam palīdzēja tajās sīvajās politiskajās cīņās ar konkurentiem, kuras notika Amerikas politiskajā arēnā un bieži atgādina Rietumos tik iecienīto, ļoti nepievilcīgo un asiņaino izrādi, ko sauc par cīņu bez noteikumiem — «catch as can», kas tulkojams kā «tver, kā vari». Sitienus zem jostasvietas Kenedijs bieži atvairīja ar dzēlīgu joku.

Huberts Hemfrijs, kas 1960. gada pavasarī un vasarā mēģināja konkurēt ar Kenediju, braukādams pa valsti uz mītiņiem, reiz publiski sūrojās, ka sacensties ar Džonu viņam ir tikpat grūti, kā «sīktirgotājam konkurēt ar universālveikalu». Viņš izvirzīja šādu tēzi: man nav tētiņa, kas samaksā manus rēķinus. Kenediju tas nesamulsināja. Viņš atvairīja šos izlēcienus atjokojot. Runājot kādā mītiņā, viņš izvilka no kabatas papīra lapiņu un nolasīja telegrammas tekstu, kuru viņš it kā būtu saņēmis no tēva: «Dārgais Džon! Nepērc nevienu balsi vairāk, kā

vajadzīgs. Es izputēšu, ja man būs jāsamaksā par simtprocentīgu uzvaru.» Klausītāji smējās, Kenedijs arī. Hemfrijs toreiz atzina par labāku aiziet no kaujas lauka. Mērķi nesasniedza arī Saimingtons. Par galveno pretinieku palika Džonsons. Un 1960. gada vasarā jau notika, kā mēdz teikt, tuvcīņa.

Tiekoties ar vēlētājiem kā demokrātu partijas līderis senātā, Džonsons sāka stāstīt klausītājiem par sava konkurenta bezrūpību. Runājot televīzijā, Džonsons pastāstīja daudzus gadījumus, kad vairaku svarīgu balsošanu laikā Kenedijs neieradās senātā, līdz ar to parādīdams nepietiekamu nopietnību, kas tik nepieciešama darbiniekam, kurš pretendē uz augstāko amatu valstī. Tajā pašā laikā viņš lepni paziņoja televīzijas skatītājiem, ka nav bijis neviena gadījuma, kad senāta sēdēs nebūtu ieradies senators Džonsons.

Kenedijs nekavējoties atbildēja. Runājot jau nākamajā dienā, viņš teica: «Senators Džonsons patiešām uzvedās brīnišķīgi, ierazdamies uz katru sēdi. Es varu to tikai apliecināt. Turpretim es tiešām dažreiz neierados, jo es taču neesmu partijas līderis senātā. Tāpēc šodien es esmu ļoti sajūsmināts par senatoru Džonsonu, patiešām mīlu viņu, visnotaļ atbalstu viņu kā demokrātu līderi senātā un esmu

paniecināts, ka, kjuvis par prezidentu, es teicami sadarbošos ar viņu kā ar demokrātu līderi senātā.»

Turpmākajās nedēļās šī cīņa turpinājās tādā pašā garā. Džonsons raidīja savam pretiniekam vienu pēc otras smaI gas apsūdzības, neatteikdamies arī no sitieniem zem jostasvietas. Kenedijs ar aristokrāta augstprātību un noslī pētu Harvardas universitātes absolventa izsmalcinātību atļ vairīja šos izlēcienus, cenzdamies nostādīt pretinieku smieklīgā stāvoklī. Starp citu, arī viņš neizvairījās dot sitienus zem jostasvietas. Džonsona neveiklās manieres un viņa provinciālais teksasiešu dialekts kopā ar nopietnām politiskām apsūdzībām noderēja par vielu Kenedija izlēcieniem pret viņu.

Cīņa sasniedza savu kulmināciju partijas kongresā, kuram bija jāizvirza kandidāts uz Balto namu. Pārliecinājies, ka viss, kas darīts līdz šim, nav vājinājis sāncenša pozīcijas un ka delegāti kuru katru brīdi var nobalsot par Kenedija kandidatūru, Džonsons laida darbā pēdējo līdzekli. Ņēmis vārdu, viņš paziņoja, ka senators Kenedijs slimo ar nedziedināmu Adisona slimību un viņu uztur tikai korti-zons, zāles, kas spēj tikai uzturēt un nevis izārstēt, un ka tāpēc viņš nevarēs pienācīgi izpildīt prezidenta funkcijas. Jaunā senatora piekritēji atspēkoja šo apgalvojumu un savukārt uzbruka Džonsonam.

Tāpēc demokrātu partijas kongresa delegāti bija vēl jo vairāk pārsteigti, kad jau nākamajā dienā pēc Džona Kenedija kandidatūras izvirzīšans kongresā neviens cits kā pats jaunizceptais kandidāts ierosināja izvirzīt par viceprezidenta amata kandidātu Lindonu Džonsonu, un abi valstsvīri aizkustinoši apkampās.

Jūs teiktu — cinisms? «Tā ir politiska spēle,» atbildēja Kenedijs. «Prezidentam jāpiedalās politiskajā spēlē, viņam jābūt sagatavotam šai spēlei, viņam tā jāmīl.»

Bet kāpēc īsti Kenedijs labāk vēlējās redzēt Džonsonu, savu visniknāko, ja neteiktu vairāk, konkurentu un pretinieku, nevis tajā lomā, kuru viņš tam sākumā bija paredzējis, kā partijas līderi senātā, bet gan kā viceprezidentu?

Daži to izskaidroja ar cenšanos nodrošināt dienvidu vēlētāju balsis, kuru elks bija senators no Teksasas — Lin-dons Džonsons. Ir arī citādas versijas. Taču, kas īsteni slēpās aiz šā pēkšņā, daudziem negaidītā pagrieziena, to nezina pat nelaiķa prezidentam tuvi cilvēki. Viens no Kenedija draugiem un politiskajiem līdzgaitniekiem — Pjērs

/

Selindžers vēlāk stāstīja, ka dažas dienas pēc kongresa šaurā Kenedija draugu pulciņā kāds pajautāja, kāpēc viņš izvēlējies nevis kādu citu kandidātu, bet tieši Lindonu Džonsonu. Kenedijs bridi klusēja, stāstīja Selindžers, viņa seja kļuva drūma, un tad viņš teica: «Visi ar to saistītie apstākļi nekad nebūs zināmi atklātībai. Un tas ir loti labi.» — «Es,» piebilda Selindžers, «nevaru izskaidrot šo miklaino repliku. Vienīgais, ko varu darīt, ir pastāstīt par to.»

Jāsaka, ka sakarā ar Lindona Džonsona kandidatūras izvirzīšanu viceprezidenta amatam domstarpības bija ne tikai starp Kenedija piekritējiem demokrātu partijā, ne tikai starp viņa draugiem un palīgiem, bet arī Kenediju ģimenē. Tāds gadījums šajā ģimenē ir diezgan reta parādība, lai būtu vērts tam pievērst sevišķu uzmanību. Starp tiem, kuri atbalstīja Lindonu Džonsonu, bija Kenedijs, vecākais, kurš 1960. gadā demokrātu partijas kongresa dienās bija slepeni atbraucis uz Losandželosu, kur notika kongress, ar svešu vārdu noīrējis villu un no turienes lielā slepenībā vadīja sava dēla kandidatūras izvirzīšanas organizēšanu.

Tajās dienās kāds no Džonsona piekritējiem sakarā ar šo Kenedija, vecākā, noslēpumaino darbību kongresa de-legātu vidū izplatīja pavisam vienkāršu, bet dzēlīgu dzejolīti:

Džons un Bobijs — tie tik vada,
Braukā augu dieniņu.
Tedijs pūlas sviedriem vaigā:
Midzeni slēpj tētiņu.

Tieši no šā midzeņa arī nāca padoms izvirzīt Džonsonu par kandidātu viceprezidenta amatam. Turpretim Roberts Kenedijs, kas brāļa pirmsvēlēšanu kampaņas laika bija tās galvenais organizētājs, līdz pat pēdējam brīdim darīja visu, lai novērstu Džonsona kandidatūras izvirzīšanu. Tālāk pastāstītā epizode dod priekšstatu par to dienu situāciju. Tas notika 1960. gada 14. jūlijā. Džons Kenedijs jau bija uzaicinājis Džonsonu balotēties ar viņu kopējā sarakstā. Līdz

kongresa sēdes atklāšanai, kurā vajadzēja izvirzīt kandidātu viceprezidenta amatam, bija palikušas tikai dažas minūtes. Džonsons atradas viesnīcas numurā, kur pirms ierašanās kongresa sēdē apspriedās ar saviem palīgiem. Pēkšņi durvis ar troksni atvērās un, kā stāsta

aculiecinieki, istabā nevis ienāca, bet iedrāzās Roberts Kenedijs ar izspūrušiem matiem un kvēlojošām acīm. Vēl uz sliekšņa stāvot, neievērojot parastās pieklājības normas, viņš centās pierunāt Džonsonu, lai tas nekādā gadījumā nepiekristu balotēties viceprezidenta amatam. Roberts Kenedijs apgalvoja, ka šī nedabiskā savienība varot sašķelt partiju un dārgi izmaksāt novembra vēlēšanās.

Istabā iestājās neveikls un sasprindzināts klusums. Džon-sona acis zvēroja. Raisi, kas brīžiem aizrāvās no niknuma, viņš jautāja, kā lai savieno šos Roberta vārdus ar priekšlikumu, ko viņa vecākais brālis bija izteicis neilgi pirms tam. Kāds no Džonsona palīgiem metās pie telefona. Ar grūtībām sameklējis Džonu Kenediju, viņš jautāja, ko nozīmē tas viss, kas pašlaik te notiek. Kenedijs lūdzis pasaukt pie aparāta brāli. Ko viņš viņam teica, tas nav zināms, bet, uzklausījis savu vecāko brāli, Roberts Kenedijs ar troksni nometa klausuli uz aparāta un, sulīgi nolamājies, izskrēja no istabas. Tūlit pat atskanējis telefona zvans, un Džons Kenedijs, palūdzis pie aparāta Lindonu Džonsonu, vēlreiz viņam apliecināja savu vēlēšanos balotēties kopā ar viņu pēc viena saraksta.

Sī epizode, no vienas puses, ir interesanta tāpēc, ka tā rāda, cik šaurs bija to cilvēku loks, kuri zināja īstos iemeslus, kāpēc izvēle krita uz Džonsonu. Pat viens no Džona tuvākajiem cilvēkiem — Roberts Kenedijs — nebija lietas kursā un ietiepīgi turpināja savu līniju. Bet, no otras puses, šī epizode ir interesanta ne tikai kā vēsturisks fakts, jo tā zināmā mērā parāda to neslēpto naidu, kāds pastāvēja starp Lindonu Džonsonu un Robertu Kenediju, naidu, kam bija ne tikai politisks raksturs, bet ari acīm redzami personiska un emocionāla nokrāsa.

Tātad tā bija «politiskā spēle», par kuru runāja Džons Kenedijs. Viņš piekopa tādu amerikāņu apstākļos visai nepievilcīgu un diezgan nopietnu spēli visu laiku, kamēr viņš darbojās Vašingtonas politiskajā arēnā, burtiski, kopš saviem pirmajiem soļiem, jau ilgi pirms tam, kad par likmi šajā spēlē kļuva Baltais nams. Aplūkosim kaut vai nākama prezidenta ļoti divdomīgo izturēšanos sakarā ar tā saucamo «Džozefa Makartija lietu».

Kad šā galējā reakcionāra izdarības kļuva tik skandalozas, ka pat demokrātu partijas līderi bija spiesti viņu iegrožot un senātā tika iesniegta rezolūcija, kas nosodīja viņa rīcjbu, starp tiem, kuri neieradās uz sēdi, kur bija paredzēts nobalsot šo rezolūciju, bija arī D. Kenedijs. Viņš atzina par labāku atrasties prombūtnē, lai, no vienas

puses, nebūtu starp tiem, kuri publiski nosodīja trako senatoru no Viskonsinas, un tādējādi neizraisītu labējo sašutumu, un tajā pašā laikā, no otras puses, nezaudētu savu cieņu liberāļu acīs. Tieši šī epizode vēlāk deva Eleonorai Rūzveltei pamatu apsūdzēt Kenediju gļēvulībā un Lindo-nam Džonsonam, kas v.iņu atbalstīja, izteikt spārnoto frāzi, ka senatoram Kenedijam ir «vairāk profila nekā vīrišķības».

Vārdu sakot, Džons Kenedijs nebūt nebija tāds «nevainīgs politisks jēriņš», par kādu viņu tagad mēģina iztēlot daži kulta kalpi. Šim rafinētajam buržuāziskajam darbiniekam bija labi zināmi visi, maigi izsakoties, ne sevišķi sterilās un tīrās spēles noteikumi, kuru piekopj amerikāņu politikāņi un kurai viņš ne mazu pateicību bija parādā par savu parādīšanos Baltajā namā.

ROBERTS KENEDIJS

Džona Kenedija darbība, viņa personība radīja Amerikā veselu kaudzi literatūras, kurai pa lielākajai daļai ir apo-loģētisks, dažreiz naidīgs raksturs un kura ļoti reti paceļas[1] virs mietpilsoņu lasāmvielas līmeņa. Taču šā prezidenta darbības saprātīga novērtēšana ir interesanta ne tikai no vēstures viedokļa, bet arī no tagadnes un rītdienas politikas viedokļa.

Bet laiks ir un paliek laiks. Literatūras straume par nelaiķa prezidentu mazliet samazinājusies, toties palielinājies viņa brāļiem Robertam un Eduardam veltīto lappušu skaits. Roberta Kenedija bojā eja atkal palielināja šo straumi. Cilvēkus satrauc divkāršā traģēdija, pieaugusi interese par jaunākā brāļa dzīvi un likteni. No žurnālu vākiem tagad biežāk raugās nevis Žaklinas Kenedijas acis, bet redzams Eduarda Kenedija vērīgs skatiens caur pieri. Grāmatnīcu skatlogos redzamās vietās ir Dalasas slepkavībai veltītās grāmatas, tām blakus ir uzkrītošos vākos iesietas grāmatas par traģēdiju Losandželosā, kā arī paša RFK — tā Amerikā bija pieņemts saīsināti saukt Robertu Frensisu Kenediju — grāmatas un, beidzot, Eduardam veltītās grāmatas un brošūras. Šādu grāmatu ir ļoti, ļoti daudz.

Jāsaka, par brāļiem Kenedijiem sarakstītie sacerējumi, kā mēdz teikt fiziķi, atšķiras ar ļoti lielu svārstību amplitūdu — sākot ar pliekani salkaniem un sajūsmas pilniem panegirikiem un beidzot ar nikniem un dzēlīgiem zākā jumiem — atkarībā no simpātijām, bet, galvenais, atkarībā no mērķiem, kādus sev izvirzījuši šo sacerējumu autori un kādi ir viņu iedvesmas finansēšanas avoti. Sevišķi bangoja kaislības ap Robertu. Jādomā, ka ne iemiesojies ķeruba tēls, ne viltīga nelieša tēis, kam piemīt visi Holivudas netikumi, neatbilst tam dzīvajam cilvēkam, kurš vairākus gadus ieņēma vienu no noteicošajām pozīcijām amerikāņu politiskajā arēnā.

Kāds tad Roberts Kenedijs bija īstenībā? Atbildēt uz šo jautājumu — tas nozīmē skaidrāk izprast tos cēloņus un motīvus, no kuriem

vadījās sazvērnieki, pārliecināties par to, ka pretēji reakcionārās preses apgalvojumiem slepkavas nebūt neiedvesmoja tieksme atbrīvot Ameriku no «sarkana prezidenta», no «bīstama liberāļa», bet gan pavisam citi motīvi.

Salīdzinot daudzos datus, pacenšoties norobežot faktus no izdomājumiem, patiesību no pasaciņām, pārbaudot to visu salīdzinājumā ar personiskiem iespaidiem, kas gūti tiekoties un runājot ar Robertu Kenediju, mēģināšu papildināt to šā valstsvīra politisko portretu, kura raksturīgās iezīmes jau iepriekš tika uzskicētas.

Kāds sāncensis, kurš cīnījās pret senatoru no Ņujorkas, reiz mēģināja viņam aizlikt kāju priekšā, izmezdams dzēlīgu repliku, ka Roberta Kenedija karjeras noslēpums ir viņa tēva nauda un viņa brāļa vārds. Nav šaubu, ka Džo-zefa Kenedija nauda un Džona Kenedija vārds bija ļoti svarīga trešā brāļa politiskā kapitāla sastāvdaļa, svarīga viņa straujās valstsvīra karjeras atspere. Taču tā būtu tuvredzība, ja mēs nesaskatītu, ka arī pats Roberts Kenedijs bija noteikts lielums, bija ieguvis savu ietekmi un nozīmīgumu.

Tāds jau nu bija viņa liktenis, ka visi, kam ar viņu bija darīšana, mēģināja viņu salīdzināt ar bojā gājušo brāli — prezidentu. Publicistu vidū, kuri strādāja Roberta labā, bija izplatīts paņēmiens uzsvērt abu brāļu ārējo līdzību un tuvību. Man bija izdevība tikties un runāt gan ar prezidentu, gan ar viņa brāli.

Nebija nemaz vajadzīgas kaut kādas sevišķas novērošanas spējas, lai tūlīt pamanītu, cik maz viņi līdzinājās viens otram gan ārējā izskata ziņā, gan izturēšanās ziņā, gan runas manieres ziņā un pat domāšanas ziņā. Un tikai tad, kad Roberts pēkšņi pasmaidīja, bet atšķirībā no brāļa to viņš darīja ārkārtīgi reti un it kā negribīgi, pārvarot sevi, bija redzams, ka viņiem tomēr ir zināma līdzība.

Lai neuzspiestu lasītājiem savus subjektīvos iespaidus, minēšu šajā gadījumā tik autoritatīva eksperta domas kā Džona un Roberta miesīgā māsa Jūnisa Kenedija-Šrai-vere.

— Visi šie apgalvojumi, ka Džeks un Bobijs ir kā dvīņu brāļi, protams, ir pārspīlējumi. Vispirms jau sava nozīme bija diezgan jūtamai gadu starpibai: viņi piederēja pie dažādām paaudzēm, viņi bija pieķērušies dažādiem cilvēkiem, viņiem patika pavisam dažādas sievietes, kuras nemaz nelīdzinājās viena otrai. Līdz 1952. gadam starp viņiem vispār nebija nekādas tuvības. Un viņus saveda kopā tikai politika. Politikā ir izplatīta nodevība, bet Džekam bija vajadzīgs cilvēks, kuram viņš varētu pilnigi uzticēties, cilvēks, kas būtu viņam uzticīgs līdz galam.

Džeks saprata, ka tāds cilvēks var būt tikai Bobijs, un tieši tāpēc Bobijs kļuva par Džona Kenedija tuvāko līdzgaitnieku.

Starp citu, jāsaka, ka arī politikas jomā viņi nebūt nebija kā dvīņu

brāļi.

Kaut gan viņi bija vienoti cīņā par varu, par ietekmi, tomēr nereti viņu domas atšķīrās daudzos, arī svarīgos politiskos jautājumos. Bet par to parunāsim vēlāk. Tagad mazliet pastāstīsim par trešā brāļa personību, par viņa bērnību, paradumiem, raksturu, jo visi šie apstākļi nekādā ziņā nav tikai personiski. Kad runa ir par tāda mēroga darbiniekiem, tad grūti, dažkārt pat neiespējami atšķirt personisko no sabiedriskā, mājās valdošos ieradumus no politiķa ieradumiem un manierēm.

Roberts Kenedijs bija vecā Džozefa trešais dēls. Pie tam no diviem vecākajiem brāļiem viņu šķīra krietna gadu starpība: viņš dzima deviņus gadus pēc Džona piedzimšanas. Bērnībā šāda starpība ir ļoti jūtama. Attiecībām ar vecākajiem brāļiem, kā viņš pats stāstīja, bija pilnīgi noteikts un ļoti vienpusīgs raksturs: «Bobij, netraucē», «Liecies mierā, puišel, vai neredzi, ka mēs esam aizņemti». Un labākajā gadījumā: «Bobij, aizteci pēc saldējuma». Mēģinājumi iespītēties un parādīt raksturu parasti beidzās bēdīgi — ar dunku vai pļauku. Tieši tāpēc, kļuvis par desmit

bērnu tēvu, Roberts rūpīgi pats raudzījās, lai vecākie bērni neapspiestu jaunākos.

«Bobijs man bija septītais no deviņiem bērniem,» stāstīja Rozā Kenedija. «Viņš auga Džo un Džeka ēnā kopā ar māsām un pastarīti Tediju. Viņš bija vismazākais augumā, vājiņš, un mēs baidījāmies, ka viņš varētu izaugt vārgs un mīkstčaulīgs. Taču, kad viņš mazliet paaugās, mēs sapratām, ka nav ko baidīties.» Patiešām, sporta spēles, tēva bezgalīgie uzmundrinājumi par tematu «Kenediji nedrīkst būt otrie» veidoja viņa raksturu pavisam noteiktā plāksnē.

Interesants ir kāds notikums, kas saistīts ar jaunā Roberta mēģinājumu uzsākt biznesmeņa gaitas. Biežās sarunas pie ģimenes pusdienu galda par tēva komerciālajām operācijām acīmredzot bija iepotējušas divpadsmit gadus vecajam zēnam domu nodarboties ar biznesu. Viņš nolēma papildināt tētiņa doto kabatas naudu, uzsākot savu paša komerciju. Roberts, kuru iedvesmoja ekonomiskās neatkarības perspektīvas un iespēja gūt personisku ienākumu, kas spēj konkurēt ar tēva doto naudiņu, kā arī vēlēšanās sariebt saviem iedomīgajiem brāļiem, sāka tirgoties ar žurnāliem. Viņš nopirka par vairumtirdzniecības cenu jaunāko ilustrēto žurnālu paku, kāpa uz velosipēda, lai nebūtu garlaicīgi, uzsēdināja blakus savu uzticamo draugu, visai trokšņaino sivēnu, kas bija iesaukts par «Porkiju», un apbraukāja tuvāko apkārtni, cenzdamies pierunāt kaimiņus nopirkt no viņa žurnālus, aprēķinot nelielu uzcenojumu par piegādi.

Tā tas turpinājās veselu nedēļu. Tēvs ar labpatiku noraudzījās uz viņa atvasē pamodušos komersanta talantu. Bet, kā mēdz teikt, tā spēlīte ilgi neturpinājās. Vai nu šī nodarbība likās pārāk garlaicīga, vai

arī šis ienākums nemaz nebija salīdzināms ar to naudiņu, kuru viņš bez jebkādām pūlēm saņēma no tētiņa, taču vielu kārtējai pasaciņai par «nabaga avīžu zēnu, kas izsities uz augšu», Roberts Kenedijs amerikāņu pasaku stāstītājiem nedeva.

Jau nedēju pēc savas komercijas uzsākšanas viņš nolēma atmest braukāšanu ar velosipēdu, jo tā bija putekļaina un nogurdinoša nodarbība, un sāka braukāt pa apkārtni ar tēva lepno limuzīnu, kam pie stūres sēdēja akurāti tērpies šoferis. Bet vēl pēc dažām dienām arī tas jaunajam biznesmenim likās pārāk apgrūtinoši, un viņš, kopā ar savu sivēnu pametis mašīnu, uzdeva veikt mazumtirdzniecības operācijas sava tēva šoferim. Taču drīz arī šis bizness apslka pats no sevis. Starp citu, nevar teikt, ka notikums ar ilustrētajiem žurnāliem nebūtu atstājis nekādas pēdas. Tieši toreiz Roberts, kā viņš pats izteicās, saprata, ka komerciālās operācijas nav viņa stihija un ka «tēvam tas izdodas labāk».

Neguvis panākumus materiālajā sfērā, jaunais Kenedijs sadomāja taisīt karjeru garīdzniecībā. Jaunībā viņš visā nopietnībā sapņoja kļūt par mācītāju. Viņš uzcītīgi studēja visas sarežģītā katoļu dievkalpojuma ceremonijas un, spriežot pēc visa,.guva šajā jomā diezgan labus panākumus. Lai kā tas arī būtu, bet, jau būdams tieslietu ministrs sava brāļa kabinetā un vēlāk ASV senators, viņš dažreiz baznīcā piedalījās dievkalpojumā kā brīvprātīgs garīdznieka palīgs pie altāra, turklāt ne reizi nekļūdoties reliģiskajās ceremonijās.

Taču arī ar garīdznieka karjeru Robertam nekas neizdevās. Jādomā, ka pasaulīgo rūpju apstākļi, kas valdīja vecā Kenedija namā, tam bija par kavēkli. Džons Kenedijs jaunībā sapņoja kļūt par biznesmeni, Roberts — par garīdznieku. Taču politiskais virpulis, kuram sākumā tika izraudzīts tikai vecākais brālis, aizrāva ne vien pārējos brāļus Kenedijus, bet arī viņu māsas, svaiņus un vispār visus, kuri pēdējos divarpus gadu desmitos bija nonākuši tuvas attiecībās ar «Kenediju klanu», neaitkarīgi no tā, vai viņi gribēja vai negribēja tikt ievilkti politiskajā atvarā.

Lai kā tas arī būtu, bet garīgās akadēmijas vietā Roberts Kenedijs vispirms nokļuva Harvardas universitātē un pēc tam vēl beidza Virdžīnijas universitātes juridisko fakultāti. Juridiskā izglītība noteica arī viņa darbības sākumu valsts dienestā. Piecdesmito gadu sākumā viņš sāka strādāt bēdīgi slavenajā Pretamerikāniskās darbības izmeklēšanas komisijā, kuru toreiz vadīja superreakcionārs senators Džozefs Makartijs. Vēlāk, kad Roberts Kenedijs jau bija senators no Ņujorkas štata, viņa tuvākajās aprindās ļoti nemīlēja pieminēt šo viņa biogrāfijas lappusi. Ja kāds uzmācīgi par to jautāja, tad viņš sastapa ledainu skatienu un vai nu vispār nesaņēma nekādu atbildi, vai arī labākajā gadījumā viņam lika saprast, ka tā ir bijusi tikai nejauša īslaicīga epizode. Bet, kā mēdz teikt, kas ir bijis, tas ir bijis.

Ja runa ir par nozīmīgu darbinieku politiskajiem portretiem, tādu cilvēku politiskajiem portretiem, ar kuriem padomju ārpolitikai ir bijusi vai vēl tagad ir darīšana, tad es neesmu ne šaržu un karikatūru, ne ari divkrāsainās melnbaltās glezniecības piekritējs. Starp melno un balto krāsu uz politiskās paletes vēl ir daudz nokrāsu un nianšu, un man šķiet, ka ne no vienas nevajag atteikties, ja grib precīzi parādīt to cilvēku īsto seju, kuri ir noteicēji Amerikā. Taču arī paletes malējās krāsas nevajag ignorēt, nevajag izvairīties balto saukt par balto un melno par melno.

Vārdu sakot, 1953. gadā Roberts Kenedijs, kas nebūt vairs nebija iesācējs politikas sfērā un kuram jau bija bijusi aktīva loma vecākā brāļa pirmsvēlēšanu kampaņās, kā startu savai karjerai izvēlējās Pretamerikāniskās darbības izmeklēšanas komisiju, kuru vadīja laikam gan visdrūmākā persona visā ASV pēckara vēsturē, histēriskais un blēdīgais senators no Viskonsinas štata — Džozefs Makartijs, kas bija iemantojis neapskaužamu «raganu mednieka» slavu.

Piesardzīgais un tālredzīgais Džons iebilda pret brāļa nodomu saistīt savu vārdu ar šo komisiju, taču ģimenes galva bija citādās domās — viņš uzņēma Viskonsinas demagogu savā mājā, deva viņam naudu pirmsvēlēšanu kampaņai un pat raudzījās caui pirkstiem uz klibā senatora lakstošanos, kurš kādu laiku aplidoja vienu no viņa meitām — Patriciju Kenediju. Spriežot pēc visa, lietas būtība te nebija personiskas simpātijas — visi, kas pazina Džozefu Makartiju, apgalvo, ka atbaidošāku tipu grūti iedomāties. No vienas puses, Džozefs Kenedijs simpatizēja daudziem sava drūmi slavenā vārdabrāļa uzskatiem un, no otras puses, pieredzējušais vilks vienmēr tiecās nodibināt ciešas attiecības ar ietekmīgiem cilvēkiem, bet 50. gadu sakumā Vašingtonā nebija daudz tādu cilvēku, kuri ietekmes ziņā varētu sacensties ar Makartiju, kas iedvesa šausmas visai galvaspilsētai.

īsi sakot, Roberts Kenedijs ar sava radītāja svētību vairākus mēnešus bija viens no aktīvajiem komisijas darbiniekiem. Viņa aiziešanu no šā reakcionāru perēkļa liberālie sacerētāji tagad iztēlo kā politisku domstarpību rezultātu, taču īstenībā cēlonis bija pavisam cits, proti, personisks aizvainojums. Kad senators iecēla par komisijas galveno advokātu nevis jauno godkāri, bet savu draugu Roju Konu, Roberts Kenedijs uzskatīja, ka viņam nodarīts pāri, un aizcirta aiz sevis durvis. Viņš tā arī nepiedeva Konam to, ka tas viņu apsteidza uz karjeras starta. Vairākas reizes viņi gandrīz nonāca līdz kautiņam, un, jau bū-(l.ims tieslietu ministrs brāļa valdībā, Roberts Kenedijs ierosināja pret Konu lietu par krāpšanu, apsūdzot viņu nelikumīgās spekulācijās ar zirgiem.

Kad Džozefa Makartija izdarības bija izvedušas no pa-< ietības pat amerikāņu senatorus un viņa visuspēcības ziepju burbulis pārplīsa,

Viskonsinas reakcionārs sāka žūpot un drīz vien, visu pamests, nomira no saindēšanās ar alkoholu. Starp nedaudzajiem cilvēkiem, kas atzina par nepieciešamu pavadīt uz kapiem «izlēcēja Džo», kā viņu mēdza saukt Kapitolija kalnā, saspirtotās miesas, bija arī Roberts Kenedijs, kas vēlējās nodemonstrēt savu uzticību cilvēkam, kuru bija atstūmis un nicināja amerikāņu vairākums.

Dažus gadus vēlāk, cenzdamies kaut kā izskaidrot savu sadarbību ar Makartiju, senators teica: «Es jutu, ka tajā laikā šis darbs bija vajadzīgs.» «Tajā laikā» — tas ir mājiens, ka tagad tas, lūk, vairs nav vajadzīgs, ka liberāļi var neuztraukties. Bet dažam labam no tiem radās jautājums: vai vēlreiz nepienāks «tāds laiks» un ko tad darītu Roberts Kenedijs, ja viņš būtu palicis dzīvs un iesēdies prezidenta krēslā?

Daudz kas no Roberta Kencdija turpmākās darbības dod pamatu domāt, ka šajā gadījumā nav runa tikai par nejaušu epizodi. Amerikāņu laikrakstu pirmajās lappusēs Roberta Kenedija vārds sāka bieži parādīties jau pirms tam, kad Džons kļuva par Savienoto Valstu prezidentu un viņš pats kjuva par tieslietu ministru brāļa valdībā. Šī popularitāte bija saistīta ar to lomu, kāda viņam bija amerikāņu arodbiedrību un it īpaši vienas no lielākajām apvienībām — kravas mašīnu šoferu arodbiedrības vajāšanā. Šo lietu izskatīšana, kas 50. gadu vidū notika Vašingtonā un nereti tika translēta pa televīziju, pievērsa uzmanību iesācējam politiķim. Jāsaka, ka šī viņa darbība kļuva Džonam Kenedijam par zināmu politisku balastu 1960. gada pirmsvēlēšanu kampaņas laikā un vēlāk tā nepalīdzēja arī Robertam, jo bija izraisījusi arodbiedrību virsotnes zināmu naidīgumu pret viņu.

Arī turpmākajos gados Roberts Kenedijs nereti nostādīja savu brāli grūtā stāvoklī. Tā, starp citu, ir zināms, ka tajās trauksmainajās stundās, kad bija nobriedusi krīze Karaību jūrā, tieslietu ministrs bija to prezidenta padomnieku skaitā, kuri ieteica tādu kursu, kam varēja būt ļoti bīstamas sekas. Džons Kenedijs tajās dienās, izrādījās, bija daudz apdomīgāks un piesardzīgāks, bet, galvenais, daudz tālredzīgāks par dažu labu karstgalvi no viņa padomnieku vidus. Tas arī bija viens no diezgan svarīgajiem apstākļiem, kuri nodrošināja viņam popularitāti amerikāņu tautā.

Nē, abi brāļi ne ārējā izskata ziņā, ne temperamenta ziņā, ne ieradumu, manieru, gaumes un uzskatu ziņā nebija dvīņi. Aplūkosim kaut vai tādu, manuprāt, diezgan svarīgu, bet dažreiz cilvēka izpratnei pat noteicošu faktu kā iemīļotās grāmatas, — saki man, ko tu lasi, un es pateikšu, kas tu esi. Kā stāsta aculiecinieki, vecākais brālis gadiem ilgi nešķīrās no Tolstoja romāna «Karš un miers». Viņš to vairākkārt pārlasīja, jūsmoja par izcilā romāna domas spožumu, filozofisko dziļumu, garīgo neaptveramību.

Arī Robertam bija iecienītas grāmatas. Starp visvairāk iecienītām

grāmatām, no kurām viņš nešķīrās un kuras visur vadāja sev līdzi, bija Dafa Kupera «Taleirāns». Prinča Taleirāna-Perigora, kurš mīlēja atkārtot, ka «mēle politiķim dota tādēļ, lai labāk slēptu savas domas», šā neapšaubāmi spilgtā un talantīgā, gudrā, viltīgā un neprincipialā, ārkārtīgi veiklā un veiksmīgā politiķa dzīves stāsts deva šim «Kenediju klana» pārstāvim bagātīgu vielu pārdomām.

STARP CITU, PAR DEGUNRADZI

Vispār Roberts Kenedijs ne sevišķi slēpa to, ka vecākā brāļa uzsvērtais, mazliet demonstratīvais intelektuālisms nav gluži viņa gaumē. Tas izpaudās daudzējādā ziņā, ari abu brāļu ģimeņu dzīves veida un interesēs. Ir zināms, ka bieži Džona un Zaklinas Kenediju viesi bija rakstnieki, mūziķi un zinātnieki. Roberta mājā viss bija citādi. Roberts Kenedijs un viņa sieva Etele labprātāk klausījās Frenka Sinatras dziesmiņas nekā Šūberta simfonijas vai Bēthovena sonātes. Etele Kenedija reiz atklāti teica: «Mēs jūtamies neveikli augstpieraino sabiedrībā, mēs nesaprotam mūziku.» Viņai labāk patīk, ka pie sienas karājas ģimenes fotogrāfija un nevis Pikaso glezna.

Sīkumi? Ne gluži. Mēdz teikt, ka stils — tas ir pats cilvēks. Izturēšanās stils, mājas dzīves veids un stils, lai cik dažreiz tie ir patiesi, bet dažreiz šķietami maznozīmīgi, var pastāstīt un pastāsta par cilvēku, par politiķi, par valstsvīru dažkārt ne mazāk kā paziņojumi, intervijas un citi oficiālās darbības veidi. Cilvēks, arī politiķis, nav kaut kāda no atsevišķām sastāvdaļām samontēta mehāniska konstrukcija, bet gan viens veselais, kurā ne vienmēr var noteikt galveno un mazsvarīgo. Mājnieku un tuvinieku pulciņš nereti nav atdalāms no politisko domubiedru loka, sakaru uzturēšanā ar cilvēkiem lietojamais stils no politiskās darbības stila, personiskās tieksmes un domāšanas veids no pasaules uzskata un sabiedriskajiem uzskatiem.

Vārdu sakot, kad es mēģinu uzskicēt viena vai otra darbinieka politisko profilu, man nereti kaut kāds, varbūt atsevišķs, sadzīvē vērojams un pirmajā mirklī šķietami mazsvarīgs sīkums dod atslēgu, kas palīdz izprast to, ko pats šā portreta modelis publiski neizrāda, bet nereti vienkārši cenšas noslēpt svešām acīm, parādīdamies cilvēkos izskaistinātā, nogrimētā, pilnīgi nogludinātā un noslīpētā izskatā.

Bet atgriezīsimies pie trešā brāļa Kenedija. Tas, kas par viņu teikts, nebūt vēl nenozīmē, ka Roberts bija tāds atklāts, vienkāršs un pieejams puisis. Kā no vecākā brāļa Džona, tā arī no jaunākā brāļa Eduarda viņš, starp citu, atšķirās ar kaut kādu drūmu koncentrētību, vēsumu, cenšanos turēt savu sarunas biedru pieklājīgā attālumā. Viens no viņa kolēģiem senatoriem reiz teica: «Bobijs ir auksts kā zivs. Kad viņš jums spiež roku, rodas tāda sajūta, it kā jūs stāvētu tūkstoš cilvēku garas rindas galā.» Kāds cits senators, kurš visā visumā simpatizē brāļiem Kenedijiem, situāciju izskaidroja tā: «Eduards ar jums runā, ar visu savu izskatu rādīdams, ka viņš grib kaut ko jūsu labā darīt. Roberts pat tad, ja viņam nav nekādu iebildumu pret jums, skatās tā, it kā viņš gribētu kādam pārkost rīkli. Viņam trūkst

cilvēciskā siltuma. Tedijs ir smaidošs īrs, Bobijs — drūms īrs, skumjš un īgns.» Balstoties uz saviem iespaidiem, varu konstatēt, ka šis apraksts ir tuvu patiesībai.

Šo ārkārtīgo sausumu, kas nekādā ziņā nenāk par labu politiķim, kurš grib nokļūt Baltajā namā, mazliet mīkstināja viņa sieva. Jāsaka, ka grandiozās ārišķības apstākļos, kas Savienotajās Valstīs vērojama jebkura politiskā kampaņā, viena vai otra augsta amata kandidāta sieva ir vai nu svarīgs viņa aktīvs, vai pasīvs, par ko mēs jau pastāstījām, kad bija runa par Žaklinu Kenediju. Cenšoties novirzīt vēlētājus no aktuālu politisko jautājumu iztirzāšanas, amerikāņu politikāņi laiž darbā visus līdzekļus. Tiek liktas lietā sievas un bērni, vecmāmiņas, sievasmātes, draugi un nedraugi, personiskā dzīve un ieradumi, iemīļotā sunīša iesauka un tas fakts, ka kandidātam bikšturi patīk labāk nekā josta. Jūs dažkārt neatradīsiet laikrakstu slejās gandrīz ne pušplēsta vārda par kandidāta politisko nostāju, kurš Amerika pretendē uz augstu valsts amatu, toties jūs uzzināsiet visu par viņa gaumi, par viņa automašīnas mārku un vannas istabu skaitu viņa mājā.

Etele Kenedija, bez šaubām, bija sava vira aktīvs. Vēlētajiem imponēja tas, ka viņa ir desmit bērnu māte, bet Kenediju ģimenei galvenais ir tas, ka viņa cēlusies no lielrūpnieku Skakelu ģimenes, kuriem pieder daudzu miljonu kapitāls. Viņas tēvs vada lielā biznesa pasaulē labi pazīstamo sabiedrību «Grot Lake Carbon Corporation».

Tēva miljoni deva viņa jaunajai mantiniecei iespēju atpūsties vislepnākajos kūrortos, apmeklēt visaristokrātiskākos salonus. Skakeli un Kenediji ir vienu, turklāt ļoti šauru aprindu ļaudis, tāpēc nav nekāds brīnums, ka jaunie cilvēki vispirms sastapās un pēc tam sāka pievērst uzmanību tieši viens otram. Tas notika 1944. gada slēpošanas sezonā, kad dārgajā Kanādas kūrortā Monttremlantā sabrauc ļoti bagātu ģimeņu atvases. Sākumā Robertam labāk patika vecākā māsa Pēta, bet vēlāk enerģiskā Etele pilnīgi savaldzināja savu nākamo viru. 1950. gadā 19 gadus vecā Etele kļuva par misis Kenediju.

Vispār, kā jau teikts, kad runa ir par cilvēkiem, kas Savienoto Valstu politiskās dzīves arēnā ieņem tādu vietu ka Roberts Kenedijs, ļoti bieži nemaz nav iespējams atdalīt personisko dzivi no politiskās darbības, privāto no publiskā. Nu, teiksim, varētu domāt, ka vaļasprieks, sava brīvā laika izlietošanas veids ir pavisam privāta un personiska lieta. Kam kāda daļa, kur senators Kenedijs un viņa sieva ir bijuši vakaros vai kā viņi pavadījuši savu atvaļinājumu.

Taču, nē. Gan laika pavadīšana vakaros, gan personiskās pieņemšanas šaurā tuvinieku lokā, gan izpriecu braucieni cilvēkam, kas par mērķi izvirzījis Balto namu, ja viņš grib gūt panākumus, jāsaskaņo ar savu galveno mērķi, pakļaujot tam ne tikai savas runas un oficiālo parādīšanos publikas priekšā, bet, burtiski, katru savu soli.

Tāds cilvēks kā Roberts Kenedijs godkārības dzīts piespiež sevi dzīvot it kā zem stikla kupola, visuresošo laikrakstu reportieru, fotokorespondentu un televīzijas operatoru pastā-vigā un neatslābstošā uzraudzībā. Tā, protams, nav sevišķi omulīga dzīve, tā prasa dzelzs izturību un biezāku ādu nekā degunradzim.

Starp citu, par degunradzi. Milzīgā personiskā bagātība deva Kenediju laulātajam pārim iespēju dzīvot miljardieriem parasto dzīvi. Viņi slēpoja Šveicē, steidzās atvasaru pavadīt pasaules lepnākajos un pasakaini dārgajos kūrortos, izklaidējās zvēru medībās Āfrikas rezervātos.

Viens no šādiem Roberta un Eteles Kenediju medību braucieniem notika 1966. gada pavasarī. Grūti pateikt, kādas bija laulātā pāra medību trofejas. Toties politiskās trofejas bija neapšaubāmas. Vairākus mēnešus amerikāņu ilustrētie žurnāli publicēja krāsainas fotogrāfijas, kurās senators no Ņujorkas bija redzams visai varonīgā izskatā. Senators, kuru šajā braucienā pavadīja vesels bars reportieru, dāsni apgādāja viņus ar bagātīgu vielu reportāžām, pie tam acīmredzot nekādā ziņā ne aiz altruistiskām rūpēm par rakstītāju un fotografētāju honorāru.

Tieši šis medibu brauciens uz Keniju radīja veselu sēriju īstu mednieku stāstu, kuru vidū nebūt ne pēdējā vieta bija notikumam ar degunradzi. Šā stāstiņa autori vēsta, ka reiz, pastaigājoties pa savannu, Roberts Kenedijs vaigu vaigā sastapies ar degunradzi. Kenedijs bijis bez ieroča. Degunradzim bijis rags. Dažas minūtes viņi drūmi raudzījušies viens uz otru. Tad senators spēris soli uz priekšu un milzīgais dzīvnieks neveikli pagriezies un aiztipinājis prom. Lūk, tā. Pat deguhradži baidās ...

Amerikāņu presē vēl plašāk tika reklamēts gadījums, kad Roberts Kenedijs nolēma izmēģināt roku alpīnismā.

1965. gada pavasarī Kanādas valdība nosauca vienu no kalnu virsotnēm Jukonā prezidenta Kenedija vārdā. Nelaiķa prezidenta brālis, kaut arī viņam nekad nebija nācies nodarboties ar kāpelēšanu pa klintīm, nekavējoties nolēma uzkāpt Kenedija smailē. Pie tam viņš uzsvērti paziņoja apkārtējiem, ka viņš vēlētos, lai šis varoņdarbs netiktu izpausts. Tiesa gan, noslēpumainā kārtā šis nodoms tūlīt pat visos sīkumos kļuva zināms presei. Viens no senatora draugiem, ne bez pamala apšaubīdams, ka nodoms to visu izdarīt klusītiņām ir patiess, norūca: «Ja Bobijs tā neieredz atklātību, kāpēc viņš grib parādīt, ka viņš ne no šā, ne no tā pēkšņi rāpsies šajā kalnā.»

1965. gada marta divu pazīstamu amerikāņu alpīnistu —

Džeimsa Viteikera un Bārijā Prazera pavadībā Roberts Kenedijs uzkāpa kalnā.

«Pēdējos desmit metrus Kenedijs rāpās viens,» plašā reportāžā par šo notikumu rakstīja kāds amerikāņu laikraksts. Tomēr viņš nebija

gluži viens: ap viņa galvu kā mušas lidinājās helikopteri, kas bija pārpildīti ar fotore-portieriem un televīzijas operatoriem. Lai gan kalna virsotnē pūta ass vējš, senators cītīgi pagriezās tā, lai fotogrāfētāji un filmētāji varētu ērtāk viņu iemūžināt. Tiesa gan, aizkustinošo brāļa jūtu uzplūduma efektu mazliet vājināja rūjres par reklāmu.

Starp citu, kas gan iedrošinātos apgalvot, ka visa šā pasākuma pamatā nav bijušas tik pasaulīgas rūpes?

Un vēl viens sīkums, kas saistīts ar šo gadījumu. Varbūt pavisam mazs, politiskiem vispārinājumiem nepietiekams, bet psiholoģiski vērtīgs sīkums, kas, pēc manam domām, papildina trešā brāļa Kenedija portretu ar jaunu iezīmi. Šo neiedomājami patmīlīgo cilvēku, kas pats tika audzināts un kas savus bērnus audzināja tādos uzskatos, ka «Kenediji nedrīkst būt otrie», aizvainoja doma par to, ka kāds viņu ir redzējis līdz nāvei nogurušu, nobijušos no nepierastā klints stāvuma, neveikli rāpojošu neierastā alpīnista tērpā, ka speciāli algotie alpīnisma meistari vilka viņu uz mērķi ar virvi.

Nedēļu pēc sensacionālās kalnā kāpšanas, kas visvisādos variantos tika aprakstīta visā presē, Kenediju laulātais pāris ielūdza pie sevis mājās Viteikeru un Prazeru. Pēc vieglām brokastīm Roberts gluži nevainīgā veidā uzaicināja sportistus spēlēt ar viņu un viņa sievu rokas bumbu. Jāsaka, ka abi laulātie to spēlē meistarīgi. Sacensība turpinājās diezgan ilgi, un komanda, kuru vadīja Roberts un Etele, pilnīgi sagrāva savus pretiniekus. Atvadoties no viesmīlīgās mājas, Viteikers drūmi teica reportieriem, kuri bija klāt šajā iepriekš sagatavotajā izrādē: «Viņš to izdarīja, lai uzsvērtu savu pārākumu. Lai atjaunotu līdzsvaru, man nekas cits neatliek, kā vēlreiz aicināt viņu doties kalnos.»

Dažs labs politiskais snobs varbūt uzskatītu visus šos sīkumus par nesvarīgiem, par tādiem, kurus nav vērts pieminēt. Tā sakot, kāda nozīme ir kalnā kāpšanai vai notikumam ar degunradzi, kad runa ir par lielo politiku? Jārunā par nostāju un uzskatiem, nevis par sadzīves sīkumiem.

Taču, lai lasītājs man atjauj nepiekrist šādam snobis-mam un, kā jau teikts iepriekš, vadīties pēc tā, ka dažs labs sīkums dod par politisko darbinieku dažkārt ne mazāku priekšstatu kā viņa publiskās runas un oficiālā nostāja. Starp citu, par Roberta Kenedija tāda veida nostāju jau bija runa un šis tas tiks vēl šeit pateikts.

Kad Džons Kenedijs vēl bija dzīvs, Vašingtonā valdīja uzskats, ka brāļi kā politiķi labi papildina viens otru. Džons, kam bija analītisks domāšanas veids, mīlēja likt politisku pasjansu, aplūkot dažādus variantus, pētīja politiku kā sarežģītu šaha partiju, bet Roberts tajā saskatīja kaut ko pavisam citu, kaut ko tādu, kas vairāk atgādina boksu, cienīja enerģiju, neatlaidību, politiskās cīņas dinamismu.

īsā laikā Roberts no neveikla politiskā putnēna izvērtās par vienu no visprasmīgākajiem darbiniekiem amerikāņu politiskajā arēnā. Pirmos soļus viņš tajā spēra kā vecākā brāļa vēlēšanu kampaņu dalībnieks. Vēl līdz šai dienai Bostonā bez smiekliem nevar atcerēties Roberta Kenedija debiju, viņa pirmsvēlēšanu runu 1952. gadā. Kādā no mītiņiem vajadzēja runāt abiem sāncenšiem, kas cīnījās par senatora posteni, — Henrijam Kebotam Lodžam un Džonam Kenedijam. Kaut kādu iemeslu dēļ Džons nevarēja atbraukt un atsūtīja savā vietā jaunāko brāli.

Pēc pieredzējušā parlamentārieša, respektablā un solīdā Lodža plašās un gludās runas tribīnē uzkāpa 26 gadus vecais Roberts, izspūris un acīm redzami apjucis. Pēc ilgas pauzes viņš beidzot no sevis izspieda: «Mans brālis Džeks nevarēja atbraukt.» Paklusējis un mokoši nosarcis, viņš turpināja: «Mana māte nevarēja atbraukt.» Zālē viens otrs iesmējās. «Mana māsa Jūnisa nevarēja atbraukt. Mana māsa Pēta nevarēja atbraukt.» Smiekli pastiprinājās. «Mana māsa Džīna arī nevarēja atbraukt.» Tad atkal iestājās ilgāka pauze. Zālē jau smējās visi. Un tad Roberts, atmetis visam ar roku un nepievēršot uzmanību apkārtējiem, patētiski beidza savu runu šādiem vārdiem: «Bet, ja šeit būtu mans brālis Džeks un mani radinieki, tad viņi visi jums pateiktu, ka par Lodžu nevajag balsot. Vajag balsot par Džonu Kenediju,» — un, visas zāles homēriskiem smiekliem skanot, nokāpa no tribīnes.

Sājā periodā notika arī kāds cits jaunā politiķa «gājiens», kura rezultātā Kenediju ģimene gandrīz sastrīdējās ar vareno Masačūsetsas gubernatoru Polu Deveru.

Džozefs Kenedijs, kurš toreiz vadīja dēla kampaņu, uzdeva Robertam aizbraukt pie gubernatora un nodot viņam kaut kādu dokumentu. Taču jaunais entuziasts nolēma neaprobežoties ar tīri tehniskām funkcijām. Iegājis gubernatora kabinetā, viņš tam sāka skaidrot, kas viņam jādara un kas nav jādara. Saniknotais gubernators izsvieda nekauņu pa durvīm un lielā niknumā piezvanīja ģimenes galvam. «Klausieties,» viņš rēca telefona klausulē, «es zinu, ka jūs šeit esat liels vīrs un sēžat uz naudas maisa. Bet gubernators šeit esmu es un ļoti nopietni jūs brīdinu: ja jūsu zeņķis vēlreiz parādīsies manu acu priekšā, es viņam sadošu pa kaklu.»

Kopš tā laika aiztecējusi liela vārdu straume mītiņos, kuros piedalījies Roberts Kenedijs. Notikušas daudzas politiskās apspriedes, kuras viņš organizēja un vadīja. Vispāratzīts ir tas, ka vēlēšanu kampaņas organizēšanā, kuras rezultātā Džons Kenedijs 1960. gadā nokļuva Baltajā nama, galvenā loma bija nevienam citam kā viņa jaunākajam brālim Robertam. Kā prasmīgu un virtuozu darbinieku viņš sevi parādīja arī turpmākajos gados.

Bet tagad atgriezīsimies pie jautājuma par Roberta Ke-nedija politisko nostāju' viņa darbības pēdēja periodā. Jautājums par to, kāda

bija jiī nostāja, ļoti nopietni interesēja amerikāņus kopš tā laika, kad izzuda vecākā braļa ēna, kuras pavēnī darbojās Roberts, un šajā ārēji trauslajā, dinamiskajā, ātri nobriedušajā cilvēkā, kurš parādīja neparastas politiķa un politikāņa īpašības, visi saskatīja darbinieku, kurš nodomājis kļūt par otru prezidentu no Kenediju dzimtas. Jāsaka, ka šī pirmsvēlēšanu konstrukcija — vecāko brāli aizstāt ar jaunāko — praktiski parādījās jau tūlīt pēc šāvieniem Dalasā. Kādu laiku pastāvēja ideja izvirzīt tieslietu ministru par kandidātu Baltajam namam jau vēlēšanu gaitā, kuru sagatavošanas laikā tika nogalināts prezidents. Taču drīz šī doma tika atmesta kā nereāla, jo nobīdīt sānis Džonsonu, kurš kļuva par prezidentu, praktiski bija nerealizējams uzdevums.

Tad radās cits variants: 1964. gada vēlēšanu biļetenā salīdzinājumā ar 1960. gadu vienkārši samainīt Kenedija un Džonsona uzvārdu vietām, lai Roberts kļūtu par viceprezidentu, un gan jau tad redzēs, ka būs. Vēl nebija beigušās tradicionālās sēru ceremonijas, kad kārtējā vēlēšanu kampaņa jau gāja pilnā sparā. Nelaiķa prezidenta līdzstrādnieki, kas pagaidām vēl bija saglabājuši savas pozīcijas, Vašingtonas varas iestāžu gaiteņos vija sarežģītu intrigu, kuras rezultātā Roberta kandidatūru vajadzēja izvirzīt viceprezidenta amatam.

Jau lika gatavota efektīva politiskā akcija demokrātu partijas kongresā, kuram vajadzēja notikt vasaras beigās. Bija nolemts, ka kongresā runās Žaklina Kenedija un pēc tam delegātiem tiks demonstrēta meistarīgi uzņemta ļoti emocionāla filma par Džonu Kenediju. Tas viss bija sadomāts kā priekšspēle viņa brāļa izvirzīšanai par kandidātu viceprezidenta amatam. Tāda veidā cerēja izdarīt spiedienu uz Džonsonu, ja viņš nebūs sajūsmināts par ieteikto politisko gambītu.

Taču Džonsons nemaz nesteidzās piedalīties šajā spēlītē, jo uzskatīja to par politiskām lamatām. Gāja nedēļas, pieauga vēlēšanu kampaņas kvēle, bet jaunais prezidents neizrādīja ne mazāko vēlēšanos ņemt savā divjūgā tieslietu ministru. Valsirdības brīdī, kādi Robertam bija ļoti reti, viņš kādam no saviem draugiem teica: «Domāju, ka es esmu pēdējais cilvēks pasaulē, kuru viņš vēlētos redzēt sev blakus, tāpēc ka mani sauc Kenedijs, tāpēc ka viņš vēlas Džonsona valdību bez jebkādiem Kenedijiem, tāpēc ka mūsu ceļi ir dažādi.» Drīz vien Džonsons izdarīja gājienu ar zirdziņu. Viņš paziņoja, ka neuzskata par iespējamu izvirzīt par kandidātu viceprezidenta amatam kādu no savas valdibas locekļiem, jo viņi visi esot vajadzīgi savos amatos (toreiz R. Kenedijs vēl ieņēma tieslietu ministra amatu). Jaunais «Kenediju klana» galva saprata šo mājienu, un viņam neatlika nekas cits, kā norīt šo rūgto malku. Starp citu, viņš to izdarīja, nezaudējot pašcieņu. Pēc dažām dienām ieradies senāta sēdē, viņš

piegāja pie likumdevēju grupas un ar sarkastisku smaidu skaļi, tā, lai visi apkārtējie dzirdētu, teica: «Man jāatzīstas, ka, ieraugot jūs, man pārskrēja godbijīgas trīsas, jo neviens no jums taču nav valdības loceklis, un tāpēc jebkurš no jums var iegūt viceprezidenta amatu.»

Tā vai citādi, bet viņam vajadzēja pašam lauzt savu politisko ceļu. Un R. Kenedijs nekavējoties to sāka. Viņš izstājās no valdības un, ļoti prasmīgi novadījis visai grūto pirmsvēlēšanu kampaņu, ieguva senatora vietu no politiskā ziņā galvenā valsts centra — Ņujorkas štata. Tieši šajā štatā, kas kopš seniem laikiem Amerikā tiek uzskatīts par pakāpienu uz Balto namu, jau vairākus gadus bija par gubernatoru Kenedija varenais sāncensis Nelsons Rok-fellers, viens no pieciem brāļiem miljardieriem.

Nākamais solis bija patstāvīgas politiskās nostājas izveidošana. Kamēr brālis bija dzīvs, tieslietu ministram tas nebija nepieciešams. Viņa uzdevums bija enerģiski īstenot prezidenta izvirzīto politiku. Turklāt viņam nereti bija jāveic ne visai populāri pasākumi. No viņa tika prasīts ne tik daudz domas smalkums, cik rokas stingrība. Turpretim tagad bija jādomā par pienācīgas politiskās fasādes izveidošanu.

Te nebija daudz ko gudrot. Džona dzīves laikā brāļu domas nereti atšķīrās, viņi dažādi, dažreiz pilnīgi pretēji novērtēja svarīgas problēmas un situācijas. Turpretim tagad politiskā lietderība un pragmatisms diktēja tikai vienu iespējamo variantu: nostāties vēlētāju priekšā kā Džona Kenedija likumīgam mantiniekam un viņa valsts kursa turpinātājam.

Nedēļu pēc nedēļas, mēnesi pēc mēneša Roberts Kene-dijs neatlaidīgi un mērķtiecīgi darbojās šajā virzienā. Viens pēc otra nelaiķa prezidenta tuvākie padomnieki aizgāja no Džonsona valdības un pulcējās ap senatoru no Ņujorkas. «Smadzeņu trests» pūlējās vaiga sviedros. Lozunga «Jaunas robežlīnijas» autori un Džona Kenedija slaveno runu sastādītāji tagad strādāja viņa brāļa uzdevumā. Uzmanīgi, piesardzīgi, laiku pa laikam paraugoties uz Baltā nama saimnieku, kura rokās pagaidām vēl bija vara, tomēr neatlaidīgi soli pa solim tika būvēta politiskā redute, kuru bija paredzēts izveidot par patstāvīgu bastionu demokrātu partijā.

Līdz 1968. gada pirmsvēlēšanu kampaņai Kenedijs jau bija izveidojis savu politisko platformu, kas daudzos punktos atšķīrās no Džonsona valdības piekoptās politikas. «Atpakaļ pie Kenedija», «Uz priekšu ar Kenediju», šķiet, ka tie bija divi lozungi, kas noteica ģimenes štāba pirmsvēlēšanu darbību, ko 1968. gadā vadīja brāļu Kenediju svainis Stīvens Smits. Sakarā ar to šis veiklais biznesmenis, ģimenes biznesa tagadējais galvenais pārvaldnieks, uz laiku pameta savas komerciālās operācijas un metās vēlēšanu kampaņas politiskajās kombinācijās.

Un tomēr, kāda tad galu galā bija Roberta Kenedija politiskā nostāja, cilvēka, kurš savas straujās politiskās karjeras laikā bija pabijis aiz daudziem politiskajiem žogiem, kas tricināja gaisu Džozefa Makartija komisijā, bet asi un gudri atsedza Vjetnamā uzsāktās avantūras bezcerīgumu; atbalstīja vanagus Karaību krīzes laikā, bet izvērsa ideju, ka nepieciešams nostiprināt un attīstīt PSRS un ASV attiecības; bija izraisījis arodbiedrību neapmierinātību sakarā ar piedalīšanos dažu organizētās strādnieku kustības vienību vajāšanā, bet nepārprotami atbalstīja nēģeru pilsoņu tiesību programmu?

Viņa īstos uzskatus laikam gan zināja tikai viņš pats. Tomēr šķiet, ka būtu pareizi, ja teiktu, ka trešā brāļa Kenedija nostāja, it īpaši viņa darbības pēdējā posmā, atspoguļoja saprātīgāk domājošās amerikāņu buržuāzijas frakcijas idejas. Viņš nebūt nedomāja atteikties no ambīcijām un pārmērīgām pretenzijām. Tikai tagad viņš bija uzkrājis lielāku pieredzi un kļuvis piesardzīgāks, laiku pa laikam paskatījās visapkārt un dažkārt saprata, ka nepieciešams piemēroties apstākļiem. «Politika ir māksla darīt to, kas iespējams» — šī Bismarka formula bieži tika atkārtota Kenedija domubiedru pulciņā.

Sājā apstāklī, un pirmām kārtām tieši šajā apstāklī, meklējams Roberta Kenedija bojā ejas noslēpuma atminējums, noslēpuma, kurš nebūt nav tik liels noslēpums, kā to mēģina iztēlot tie, kas meistarīgi prot pūst miglu acīs. Tāpat kā viņa nelaiķa brālis, arī viņš pa grūtu un līkumainu ceļu savos brieduma gados bija nonācis pie domas, ka nepieciešama reālistiskāka politika, ka ambīcijām jāatbilst amu-nīcijai. Tie ļaudis, kas Amerikā ietiepīgi negrib tam piekrist, atbildēja ar slepkavas lodēm. Bet pie tā mēs vēl atgriezīsimies.

CETURTAIS MĒĢINĀJUMS?

Neizdibināmi ir politikas ceļi. Vēl vakar, ja arī amerikāņi pazina pēdējo no brāļiem Kenedijiem, tad tikai tāpēc, ka viņa uzvārds bija Kenedijs. Bija zināms, ka drīz pēc tam, kad Džons no Masačūsetsas štata senatora krēsla pārsēdās prezidenta krēslā, brāļa vietu senātā ieņēma Eduards. Visiem bija skaidrs: ja viņš nebūtu Kenedijs, tad, būdams tik jauns, viņš nekad nebūtu nokļuvis Kapitolijā. Kāds viņš īsti ir, šis Eduards? Vai viņš ir gudrs vai varbūt ne sevišķi, vai viņš ir talantīgs vai varbūt ne visai, vai viņš ir piemērots patstāvīgai politiskai lomai? To lielum lielais amerikāņu vairākums 1968. gada vasarā nezināja.

Taču vēl nebija paguvušas nodārdēt sēru salūta zalves Arlingtonas kapsētā, vēl nebija paguvusi izžūt zeme svaigajā kapu kopiņā, kas sedza zārku ar Roberta Kenedija mirstīgajām atliekām, kad jau visa Amerika pārrunāja jautājumu par pēdējā braja nākotni. Neviens nešaubījās par to, ka jaunais senators mantos ne vien milzīgo ģimenes bagātību, bet arī šīs ģimenes politiskās ambīcijas un nodomus. Vadošais amerikāņu laikraksts «New York Times» tajās dienās rakstija: «Roberta Kenedija nāve uzvēla jaunākā brāļa Eduarda plecos divas milzīgas nastas: savas apbrīnojamās ģimenes vadīšanu un sekošanu tās apbrīnojamajam politiskajam liktenim.»

Šī ģimene bija apbrīnojama un kupla. Eduards kā klana vecākais tagad ir atbildīgs par sešpadsmit bērniem — ne tikai par saviem trijiem bērniem, bet ari par bojā gājušo brāļu dēliem un meitām. Kas attiecas uz likteni, tad kāds pieredzējis žurnālists, kurš bija redzējis Baltajā namā turpat vai desmit saimnieku, toreiz man teica: «Es nepazīstu Tediju, bet, ticiet man, viņam būs jādara tas, ko no viņa gaida visi — viņa ģimene, Vašingtona un pasaule. Viņam vajadzēs būt Kenedijam pat tad, ja viņš to negribētu. Tāds ir viņa liktenis.»

Bēdu sagrauzts, neslēpdams savas asaras, Eduards tajās dienās atteicās runāt par savu nākotni ne vien ar žurnālistiem un kolēģiem, bet arī ar saviem tuvākajiem draugiem, turpretim Vašingtonas politiskajos salonos dūca kā bišu stropos, to pastāvīgie apmeklētāji pārrunāja jautājumu, tiks vai netiks nekavējoties izvirzīta ASV senāta visjaunākā locekļa kandidatūra, un, ja tiks, tad kādam amatam — prezidenta vai viceprezidenta. Vairākums bija tādās domās, ka par prezidenta amatu vēl ir par agru domāt — traucē gan senatora psiholoģiskā trauma, gan partijas mašīnas nesagatavotība, gan viņa vecums — Savienoto Valstu vēsturē vēl nav bijis tāda gadījuma, kad uz augstāko valsts amatu pretendētu 36 gadus vecs cilvēks. Bet, kas attiecas uz viceprezidenta posteni, tad pieredzējušie Vašingtonas

politiķi uzskatīja, ka tam par labu runā daudz argumentu.

Demokrātu partijas stratēģi ne bez cinisma sprieda, ka Eduarda Kenedija vārds, ja to piekabinātu partijas izvirzītajam prezidenta amata kandidātam, vēlētāju šoka apstākļos, ko bija izraisījusi Roberta bojā eja, būtu svarīgs trumpis 1968. gada vēlēšanu cīņās. Tika iedarbinātas daudzas partijas mašīnas atsperes un ritentiņi. Kamēr pie nelaiķa zārka vēl raudāja atraitne, kamēr Kenediju ģimenes padomē vēl tika iztirzāts grūtais jautājums, kā paziņot traģisko vēsti 79 gadus vecajam pusparalizētajam ģimenes tēvam, kamēr godīgie un no galvaspilsētas tīmekļiem tālu stāvošie amerikāņi drūmi pārdomāja to, cik drausmīga ir sabiedrība, kuras pilsoņi viņi ir, kāda zvēriska cietsirdība tajā valda, izmanīgie politikāņi jau rīkojās pilnā sparā.

Tie, kuriem bija pamats baidīties no jaunākā Kenedija parādīšanās kaut vai viceprezidenta lomā, meklēja un pameta sabiedrībai argumentus, kuriem vajadzēja pierādīt, ka nav lietderīgi izvirzīt Kenedija kandidatūru. Pie tam tika izmantoti visdažādākie argumenti, sākot ar sentimentāliem — vajagot taču ļaut cilvēkam nomierināties un atgūt līdzsvaru — un beidzot ar viltīgi politikāniskiem — nevarot taču izveidot Kenediju dinastiju.

Jau pirmajās dienās neiztika arī bez tiešiem draudiem. Pazīstamais amerikāņu jurists Marks Leins, kurš iemantoja popularitāti ar to, ka drīz pēc slepkavības Dalasā, izdarījis patstāvīgu izmeklēšanu, atklāti izteica šaubas par prezidenta bojā ejas oficiālo versiju, tūlīt pēc šāvieniem «Am-basadorā» publiski brīdināja: «Ja Eduards Kenedijs kļūs par prezidenta vai viceprezidenta amata kandidātu, viņa dzīvība būs briesmās, un es ceru, ka viņš to zina.»

Patiešām, var iedomāties, kā jūtas tie, kuri krāva līķu kaudzes, lai sajauktu Dalasas nozieguma pēdas, un riskēja vēlreiz nogalināt «Kenediju klana» galvu, kad caur Losan-dželosā atskanējušo šāvienu vēl neizklīdušajiem pulvera dūmiem viņu priekšā parādījās vēl viena Kenedija rēgs, kurš soļo uz Balto namu.

Eduards Kenedijs, kuru līdz šim aizēnoja vecākie brāļi un kurš ģimenes komandā spēlēja kaut ne pēdējo, taču ari ne galveno lomu, pēkšņi nokļuva miljonu acu krustugunīs, strauja politiskā virpuļa centrā, kļuva par trumpi vienās rokās un par draudīgu spēku un mērķi citu acīs.

Ko viņš darīs? Kā rīkosies? Vai viņš, nelaimju virknes salauzts, aties sānis, noies ēnā, vai kā ievainots īru vērsis lielā niknumā trauksies cīņā, vai varbūt, nodemonstrējis Kenedijiem raksturīgo auksto apdomību un jau pieredzējuša politiska duelanta izturību, apklusīs, nogaidot savu stundu? Tādi jautājumi tika pārrunāti Amerikā 1968. gada vasarā.

p

Neviens nezina, kas šai ģimenei melnajās dienās notika aiz

Eduarda Kenedija Vašingtonas nama cieši aizvērtajām durvīm. Taču visuredzošie, pieredzējušie politiskie novērotāji toreiz atzīmēja, ka viņš izturējies ne tikai kā bēdu patiesi sagrauzts brālis, bet ari kā stipras gribas un daudz-pieredzējis politiķis, kurš ne brīdi nav aizmirsis savu vietu, savu nozīmīgumu, to, ka tagad viņš, un tikai viņš, ir «Ke-nediju klana» politiskā kapitāla mantinieks.

Tikko bija beigušās sēru ceremonijas, Eduards devās uz Hianisportu Masačūsetsā, kur greznā muižā savus pēdējos mēnešus pavadīja Džozefs Kenedijs, vecākais. Tieši tad Rozā Kenedija savas ģimenes vārdā paziņoja, ka Eduards neaizies no politiskās arēnas. Atgriezies Vašingtonā, senators to apstiprināja. «Tāds solis runātu pretim mūsu ģimenes tradīcijām,» viņš atbildēja uz žurnālistu neatlaidīgo jautājumu, vai viņš nedomā atteikties no politiskās darbības. Jaunā senatora nostāja tajās dienās sakarā ar to, ka demokrātu partijas vadība viņam lika priekšā balotēties tajā gadā pēc viena saraksta ar Robertu Hemfriju viceprezidenta amatam, liecināja, ka gadi, kurus viņš bija pavadījis Vašingtonā, nav zuduši velti, viņš bija iemācījies nogaidīt, aprēķināt, ielūkoties nākotnē, pilnīgi bija apguvis amerikāņu politiskās šaha spēles mākslu.

Tikpat gudri un viltīgi viņš rīkojās ari bēdīgi slavenā demokrātu partijas kongresa dienās, kuru iezīmēja nežēlīga izrēķināšanās ar jaunatni, kas bija sapulcējusies Čikāgā no visas Amerikas, lai protestētu pret Džonsona politiku. Kenedijam izdevās ne tikai palikt sānis no šiem demokrātu vadītajiem nepatīkamajiem notikumiem, bet vēl vairāk nostiprināt savas pozīcijas. Pieredzējuši cilvēki šo rindiņu autoram, kurš tajās dienās bija klāt kongresā, teica, ka Eduarda Kenedija veiklā manevrēšana tieši tajā bridi padarīja viņu par vienu no vadošajiem demokrātu līderiem.

Tā vai citādi, bet Eduards Kenedijs, pēdējais no Džo-zefa, vecākā, dēliem, pēc likteņa gribas nokļuva Amerikas politiskajā avanscēnā, kur viņš neapšaubāmi darbosies turpmākajos gados un kur viņam būs ievērojama un diezgan svarīga nozīme. Kāpēc?

Un tomēr laikam gan, pirmām kārtam tāpēc, ka viņš ir Kenedijs, ka viņš saucas šajā slavenajā uzvārdā, ka viņam ir politiskais oreols, ko izveidojis viņa vecāko brāļu traģiskais liktenis, un, beidzot, pats galvenais, tāpēc, ka viņam pieder viens no lielākajiem kapitāliem mūsdienu Amerikā, ka pēc brāļu nāves viņš ir vairāk nekā pusmiljarda dolāru kapitāla vienīgais mantinieks, kapitāla, kuru viņam atstājis 1969. gada rudenī mirušais Džozefs Kenedijs.

Pēdējais no Džozefa un Rozas Kenediju deviņiem bērniem — Eduards ir dzimis 1932. gada 22. februārī. Viņa vecākie brāļi un māsas piedzima bagātā ģimenē, kura piederēja pie vidējās buržuāzijas, turpretim Eduards piedzima jau kā multimiljonāra dēls. Līdz tam laikam Kenediju tētiņam bija izdevies saraust milzīgu bagātību. Piecu

gadu vecumā mazais Tedijs šķērsoja okeānu un ieradās miglainajā Londonā kā Amerikas Savienoto Valstu vēstnieka pie viņa augstības Lielbritānijas karaļa valdības ģimenēs jaunākā atvase.

Jau kopš mūža pirmajiem gadiem miljardiera dēliņš izjuta savu sevišķo stāvokli. Tā, piemēram, pirmo reizi viņš gāja pie dievgalda nevis kaut kur, bet Romā, un viņu svētīja nevis kaut kas, bet pats Romas pāvests Pijs XII. Džozefs, vecākais, neskopojās ar naudu, lai apmierinātu savu godkāri. Lūk, kas mēs par ļaudīm — pats Romas pāvests ir mūsu galma garīdznieks.

Lai nu kā, bet tāda audzināšana, protams, nevarēja neatstāt savu zīmogu. Kenediju propagandisti, runājot par Eduardu, uzsver viņa vienkāršību un sirsnīgumu, pretstatot to Džona laipnajam vēsumam, kurš teicami prata likt apkārtējiem izjust distanci starp sevi un pārējiem, un Roberta augstprātību, kurš ne sevišķi centās to slēpt.

Un tiešām, ar Eduardu ir daudz vienkāršāk runāt nekā ar viņa brāļiem. Par to es pats pārliecinājos. Viņš ir sabiedrisks, mīl humoru, ārēji vienkāršs.

Bet tikai ārēji. Minēsim divu tādu cilvēku interesantus izteikumus, kuri laikam gan diezgan labi pazīst Eduardu Kenediju, — viņa māsas un viņa mātes. Pēc Roberta bojā ejas Džina Smita, runājot par savu jaunāko brāli, sūrojās: «Tagad viņam nebūs ar ko parunāt.» Viņai piebalsoja Rozā Kenedija: «Tagad viņš ir pilnīgi vientuļš. Viņa dzīves traģēdija būs tieši šī vientulība.» Padomājiet par šiem vārdiem. Tajos nav tikai sāpes par brāli un dēlu, kurš zaudējis mīļu vecāko brāli. Tie precīzi izsaka situāciju. Kenediji sevi uzskata par pārāk augstu stāvošiem, lai atzītu kādu sev līdzīgu ārpus klana. Ārēji sabiedriskais, demokrātiskais Eduards jūtas vientuļš, jo noraugās uz apkārtējiem no augšas, jo viņā ir ieaudzināta savas izredzētibas apziņa.

Nospraužot savu dēlu dzīves ceļu, Kenediju tētiņš jau toreiz, kad Eduards vēl bija skolnieks, izvēlējās viņam biznesmeņa ceļu. Politikas jomā Džozefs Kenedijs savus sapņus un cerības saistīja ar vecākajiem dēliem, bet savas ģimenes strauji augošo milzīgo biznesu bija nodomājis nodot jaunākā dēla pārvaldīšanā.

Taču Eduards, kas jūsmoja par saviem vecākajiem brāļiem un itin visā centās tos atdarināt, nolēma, tāpat kā viņi, nodarboties ar politiku. Vecajam Džozefam ar to bija jāsamierinās, un, kad viņa meita Džina apprecējās ar plaukstošu komersantu Stīvenu Smitu, ģimenes galva nolēma, ka biznesā viņam sekmīgi varēs palīdzēt šajās lietās pieredzējušais znots, jo vecais biznesmenis ļoti neuzticējās algotiem pārvaldniekiem un tāpēc bija laimīgs, ka viņa ģimenes locekļu vidū ir parādījies veikls komersants. Turpretim jaunākais brālis ar tēva svētību sāka gatavoties politiskai darbībai.

Pēc bēdīgās epizodes — izslēgšanas no Harvardas universitātes par blēdīšanos eksāmena laikā — Tedijs, kā mēdz teikt, pieņēmās

prātā. 1956. gadā viņš ar izcilību beidza universitāti, parādīdams sevišķas sekmes vēsturē un valststiesibās. Pēc tam viņš vienu gadu studēja tiesibas Starptautiskajā juridiskajā institūtā Hāgā un vēlāk pēc brāļu padoma kādu laiku strādāja par reportieri aģentūrā «International News Service» Ziemeļāfrikā.

Atgriezies dzimtenē, viņš turpināja nodarbošanos ar jurisprudenci, beidza Virdžinijas štata universitātes speciālo juridisko skolu. Šajā laikā notika viņa debija politiskajā arēnā. 1958. gadā vajadzēja notikt Džona Kenedija pārvēlēšanai par senatoru no Masačūsetsas štata. Eduards aktīvi piedalījās brāļa vēlēšanu kampaņā. Pie tam viņš parādīja ne tikai neparastas darba spējas un neatlaidību, bet arī lielu veiklību. «Tedijs ir labākais politiķis no mums visiem,» vecais Kenedijs saruna ar Džonu un Robertu rezumēja vēlēšanu kampaņas rezultātus.

Neilgi pirms tam Eduards iepazinās ar plaukstošā uzņēmēja Harija Beneta jauno meitu — Džoanu Benetu. Džoana bija Manhetenvilas koledžas studente, kur viņa mācījās kopā ar Eduarda māsu Džinu Kenediju. «Kādu vakaru,» stāstīja Džoana, «Džina ienāca manā istabā un teica: «Iesim, es gribu tevi iepazīstināt ar savu mazo brālīti.» Es iznācu no istabas un, atmetusi galvu atpakaļ, savā priekšā

Ieraudzīju sešas pēdas un divas collas garu lamzaku — tas arī bija «mazais Kenedijs».»

Pēc diviem gadiem Eduards un Džoana apprecējās. Viss notika tā, kā Kenediju ģimenē tam jābūt. Jauno pāri lau-laja ASV katoļu baznīcas primāts kardināls Spelmans — šoreiz nolēma iztikt bez Romas pāvesta un apmierināties ar kardinālu, — līgavaiņa vedēji kāzās bija Džons un Roberts, kāzu viesi bija visa augstākā sabiedrība.

Taisnības labad jāsaka, ka Kenediju ģimenē pavadītie gadi norūdīja jauno sievieti, palīdzēja viņai izveidot stingru raksturu. Triecienus, kurus saņēma šī ģimene, viņa uzņēma vīrišķīgi un ar cieņu. Pēc lidmašīnas katastrofas pārliecinājusies, ka viņas vīram briesmas vairs nedraud, Džoana aktīvi iesaistījās vēlēšanu kampaņā, ieģipsētā Eduarda Kenedija vārdā runāja vairākos desmitos mītiņu, aicinādama vēlētājus balsot par viņu. Eduards toreiz izteica šādu asprātību: «Baidos, ka Masačūsetsas pilsoņi ievēlēs senātā nevis Eduardu, bet Džoanu Kenediju.»

1970. gada rudenī Eduards Kenedijs cīnījās par savu pārvēlēšanu senatora amatā no Masačūsetsas štata. Sīs vēlēšanas viņam bija sevišķi nozīmīgas, jo pēc triecieniem, kurus viņš saņēma no saviem politiskajiem pretiniekiem, — mēs par to vēl runāsim, — vēlēšanu rezultāti Ma-sačūsetsā izšķīra jautājumu par visu viņa turpmāko politisko karjeru.

3. novembrī vēlu vakarā «Kenediju klans» gandrīz pilnā sastāvā — nebija klāt tikai māte — sapulcējās Bostonas viesnīcas «Parker House» 14. stāvā, gaidot balsošanas rezultātus. Te bija Eduards un Džoana ar

trim bērniem, Etele Kenedija ar vecākajiem dēliem, kā arī māsas Jūnisa un Džina ar vīriem un bērniem. Klans no jauna demonstrēja savu saliedētību un apņēmību panākt savu.

Viesnīcu ielenca pastiprinātas policijas vienības. Iznākot no lifta, civilā pārģērbušies policisti mani rūpīgi pārmeklēja, lai gan man bija attiecīga caurlaide, kuru bija parakstījis pats Eduards Kenedijs. Detektīvi formas tērpos un bez formas tērpiem bija ari pašā zālē pie visām durvīm un uz sētas kāpnēm. Losandželosas viesnīcas «Ambassador» ēna acīm redzami bija uzgūlusies šai Bostonas viesnīcas «Parker House» zālei. Džoana bija piespiedusies pie Eteles Kenedijas un visu laiku vērīgām acīm lūkojās zālē, it kā meklēdama tur kādu.

— Atklāti sakot, es pastāvīgi baidos, ka Tediju var nogalināt, tāpat kā Džeku un Bobiju, — viņa atzinās. — Vai gribat dzirdēt kaut ko šausmīgu? Pirms dažiem mēnešiem mēs lidojām ar lidmašīnu, un bērns, kas sēdēja aiz mums, pārdūra gaisa balonu, kurš pārplīsa ar lielu troksni. Tedijs stipri nodrebēja un ierāva galvu plecos. Cik tas ir šausmīgi! Pārplīst gaisa balons, bet mans vīrs domā, ka uz viņu šauj. Tas nozīmē, ka viņam nekad neiziet no prāta šī doma.

Nē, ne tikai Dalasa ir «omulīga vietiņa». Par tādu «omulīgu vietiņu» tagad ir kļuvusi visa Amerika. Tā ir demokrātiska valsts, kur politisks darbinieks ar ļoti mēreniem buržuāziskiem uzskatiem, kurš kaut kādu iemeslu dēļ radījis labējo neapmierinātību, visu laiku dzīvo, juzdamies kā zaķis medībās!

Bet tajās dienās, kad Eduards Kenedijs spēra pirmos soļus politiskajā darbībā, viss šķita viegls un pieejams. Pirmā patiešām lielā kampaņa, kurā viņam nācās piedalīties, bija prezidenta vēlēšanas 1960. gadā. Vecākais brālis viņam uzticēja 11 rietumu štatus, kuros Tedijs aģitēja par Džonu Kenediju, cenzdamies pierādīt vēlētājiem, ka viņš ir neapstrīdami pārāks par Ričardu Niksonu. Sēdēdams pie mazas lidmašīnas stūres, viņš traucās no viena štata uz otru, no vienas pilsētas uz otru, teikdams desmitiem runu, aicinādams, solīdams, pierunādams.

Atcerēdamies tās dienas, Eduards pastāstīja kādu epizodi ar slēpošanas tramplīnu. Pirmajā mirklī šī epizode šķiet pavisam maznozīmīga, bet tajā jau toreiz pavīdēja īpašības, kuras tikko sāka parādīties un kuras padarija pēdējo no brāļiem par ievērojamu politisku darbinieku Amerikā. Kādu svētdienu jaunākais Kenedijs bija atbraucis uz kādu Viskonsinas štata pilsētiņu, lai noskatītos lēcienus no tramplīna.

— Es nekad nebiju lēcis no tramplīna, — stāstīja Kenedijs, — un tāpēc nolēmu uzkāpt tā virsotnē, vienkārši lai no turienes patīksmināto par skaistajiem skatiem. Pēkšņi es dzirdēju, ka diktors pa radio paziņo sekojošo: «Uz tramplīna atrodas prezidenta amata kandidāta jaunākais brālis Eduards Kenedijs. Ja mēs viņam

aplaudēsim, varbūt viņš izdarīs savu pirmo lēcienu.» Man pārskrēja auksti drebuļi pār muguru. Mana pirmā doma bija ātrāk aiziet no šejienes. Bet es nobijos, ka varu iegāzt brāli. Un, atmetis visam ar roku, es piesprādzēju slēpes, un, aizmiedzis acis — lai notiek kas notikdams, — lēcu.

1962. gadā, kad Džons jau atradās Baltajā namā un otrs brālis ieņēma ģenerālprokurora un tieslietu ministra amatu, Džozefs Kenedijs nolēma, ka arī viņa jaunākajam dēlam jāsaņem sava daļa no politiskā pīrāga, un ģimenes padomē paziņoja, ka Tedijs cīnīsies par Džona atbrīvoto senatora vietu no Masačūsetsas. Jāsaka, ka vecākie brāļi toreiz sevišķi nejūsmoja par šo lēmumu. Tas pārāk izskatījās pēc radu būšanas, kas jau sāka līdzināties nepieklājībai. Prezidenta ienaidnieki un skauģi jau tā izplatīja baumas, ka Amerikai draudot valdošās dinastijas izveidošanās briesmas. «Tedija pretendēšanu uz vietu senātā 30 gadu vecumā,» tajās dienās rakstīja «New York Times», «daudzi uzskata par publisku apvainojumu, dižošanos un pašpaļāvību. Rodas iespaids, ka galu galā tā rezultātā prezidents var zaudēt senātā vairāk balsu, nekā Tedijs jebkad viņam varēs kompensēt.»

Bet vecais Kenedijs bija stūrgalvīgs, un jaunākais brālis, kas arī neizcēlās ar politisku lēnprātību, neizrādīja nekādu vēlēšanos palikt vecāko brāļu ēnā. Vārdu sakot, prezidentam vajadzēja piekāpties. Un atkal «Kenediju klans» ķērās pie politiskā biznesa. Tā kā ne Džons, ne Roberts sakarā ar savu oficiālo stāvokli nevarēja atklāti aģitēt par savu brāli, par jaunā Kenedija kampaņas galveno organizētāju kļuva Džinas Kenedijas vīrs Stīvens Smits, kuram vecais Džozefs atļāva šajā laikā atlikt sānis ģimenes komerciālo sabiedrību vadīšanu.

Dzīvē mēdz būt tādas situācijas, par kurām, ja tās būtu izdomājis dramaturgs savai lugai, kritiķi teiktu, ka tās «neatbilst dzīves īstenībai». Un tomēr «Kenediju klana» politiskajā vēsturē ir bijis ļoti daudz tādu it kā mākslīgi konstruētu dramatisku situāciju. Viena no šādām situācijām, tiesa gan, šoreiz vairāk jocīga, nekā dramatiska, bija arī šajā kampaņā. Eduarda Kenedija pretinieks senāta vēlēšanās bija politiķis, kura uzvārds bija Lodžs, — tāpēc nebija nejaušība, ka šī kampaņa tika nosaukta par «dinastiju kauju», — Lodžu dinastijas un Kņnediju dinastijas.

Lodžu ģimene, kas ir viena no bagātākajām Bostonā, jau vairākas paaudzes apgādā Vašingtonu ar vadošajiem darbiniekiem, ilustrējot vienu no amerikāņu propagandas iemīļotākajām tēzēm par to, ka Amerikā neesot dzimtās aristokrātijas. 1916. gada Eduarda vectēvs Džons F. Ficdže-ralds, pēc iesaukas «mīlītis Fics», cieta neveiksmi sacen-sibā ar Henriju Kebotu Lodžu, vecāko. Kā mēs jau teicām,

1954. gadā Džons Kenedijs revanšējās, atņemdams senatora vietu Lodža, vecākā, dēlam Henrijam Kebotam Lodžam II.

Un tagad Lodžu trešās paaudzes pārstāvis, 35 gadus vecais

Džordžs Kebots, Lodža II dēls, sacentās ar jaunāko no Kenedijiem. Un atkal uzvarēja Kenediji, kuri šajā spēlē izvirzījās vadībā ar rezultātu 2:1. Komentējot vēlēšanu rezultātus Masačūsetsā, žurnāls «Time» tajās dienās rakstīja: «Eduards, kuru atbalstīja tēvs un viņa milzīgā bagātība un kuram aiz muguras bija brālis prezidents, lieliski izmantoja Kenediju vārdu, Kenediju ārieni, Kenediju manieres. Bet ar šīm īpašībām vien nebūtu pietiecis.

Eduards uzvarēja tāpēc, ka viņš īstenoja tādu kampaņu, kāda vēl nekad nebija bijusi enerģijas, neatlaidības un mērķtiecības ziņā.» Brāļu politisko kampaņu laikā uzkrātā pieredze nebija veltīga.

Lai gan jaunais augsto amatu reflektants nodemonstrēja visas šīs īpašības, tomēr senāts viņu uzņēma ar antipātiju.

Senatoru piesardzību un antipātijas, kuriem jau gāja piektais, sestais un pat septītais gadu desmits un kuri ar neuzticību raudzījās uz, viņuprāt, nepieklājīgi jauno kolēģi, kas bija parādījies Kapitolijā, Eduards centās izkliedēt ar to, ka parādīja uzsvērtu godbijību gados vecākajiem, ar to, ko dzēlīgie galvaspilsētas žurnālisti nosauca par «Kenedijiem neparastu politisku lēnprātību». Nelokāmi ievērojot tradīciju, saskaņā ar kuru iesācējus senatorus redz, bet gandrīz nemaz nedzird, Kenedijs apdomīgi un tālredzīgi nekāda ziņā nelika kolēģiem just savu sevišķo stāvokli, kāds viņam bija kā prezidenta brālim, kuram vienmēr bija atvērtas Baltā nama durvis.

Savas darbības laikā senātā Eduards Kenedijs runāja reti, pie tam izvairoties no sevišķi aktuāliem jautājumiem, atļaudams Robertam dzesēt plaukstās to, ko Vašingtonas politiskajā žargonā mēdz saukt par «karstiem kartupeļiem». Bet savu reto, rūpīgi sagatavoto runu laikā viņš parādīja, ka viņš ir lielisks orators, kuram ir izmeklēts stils, asprātība un harvardiski aristokrātiska izsmalcinātība. Likumprojektus, kurus viņš izstrādāja vai arī kuri tika izstrādāti ar viņa piedalīšanos, kolēģi atzina par pārdomātiem un apsvērtiem.

Vārdu sakot, savas darbības laikā Kapitolijā Eduardam Kenedijam ar apdomīgu izturēšanos, šķelmīgu, šai ģimenei neraksturīgu lēnprātību, kā arī ar prasmi veikli vīt intrigas, pie tam saglabājot naivi vientiesīga lāga zēna izskatu, izdevās salauzt neuzticības ledu, izkliedēt acīm redzamās radu būšanas nokrāsu, parādot, ka viņš ne sliktāk par citiem orientējas Vašingtonas politiskā labirinta līkločos.

«Ne sliktāk par citiem», tas no galvaspilsētas politisko salonu pastāvīgo apmeklētāju viedokļa ir gan labi, gan slikti. Labi tāpēc, ka tas nerada skaudību tuvākajos, kuri nebūt nav sajūsminā par kāda cita cilvēka pārākumu. Slikti tāpēc, ka tas nav pietiekams arguments, lai ierindas senatoru, kurš ne ar ko vēl nav izcēlies, izvirzītu par kandidātu visaugstākajam valsts amatam. Tieši te ari nāk laikā politiskā inerce, Kenediju vārda hipnoze.

Eduards Kenedijs pagaidām nav parādījis tādas spilgtas īpašības,

kādas bija viņa vecākajiem brāļiem: ne neatlaidību un nepārspējamu pašpārliecību, kāda bija Džozefam, kurš, neraugoties uz savu jaunību, bija paguvis, īsu bridi darbodamies politiskajā arēnā, saistīt paša Rūzvelta uzmanību un izraisīt viņa antipātijas; ne Džona intelektu un izcilumu; ne Roberta izmanību un dinamismu. Viņš ir vairāk nogludināts, ārēji vienkāršāks. Bet kas aiz tā slēpjas?

Viduvējība vai viņam vairāk nekā brāļiem izteiktā un raksturīgā Ficdžeraldu ģimenes izturētība un aristokrā-tisms, no tēva mantotā griba un neatlaidība, reizināta ar izturību un stipro raksturu, kas diktē tieši tādu uzvedības līniju?

Kā vienai, tā otrai versijai ir savi piekritēji. Vieni saka, ka Eduardam nav tādu sevišķu īpašību, kādas bija viņa brāļiem, turpretim citi apgalvo, ka viņš ir visspēcīgākā personība no «Kenediju klana».

Balstoties uz saviem personiskajiem iespaidiem, man šķiet, ka tuvāk patiesībai ir tie, kas atbalsta otro versiju. Neņemos apgalvot, ka Eduards ir spēcīgāks par saviem brāļiem, bet tas, ka viņš ir pieredzējis, veikls politiķis, ar lielu izturētību un daudzām īpašībām, kuras viņu, bez šaubām, padara par ievērojamu personu Vašingtonas politiskajā arēnā, nerada nekādas šaubas.

Tagad tas vairs nav iesācējs darbinieks, kurš domā, ka pietiek pārvarēt bailes un lēkt ar slēpēm no tramplīna, lai nodrošinātu aplausus un politiskus panākumus, bet gan grūtā cīņā ātri nobriedis valstsvīrs, kurš prot slēpt savas jūtas, dot triecienus un, kas ir sevišķi svarīgi amerikāņu politiķiem, tos vīrišķīgi izturēt.

Garš, atlētisks vīrietis ar iesirmiem deniņiem, kurš nedabiski taisni tur savu augumu (tas tādēļ, ka pēc lidmašīnas

katastrofas viņš ir spiests valkāt korseti) un kas dod priekšroku tumši zilām žaketēm, jo tās mazliet tušē viņa jaunību, — tādu es ieraudzīju Eduardu Kenediju 1970. gada vēlā rudenī.

Dažreiz sarunas laikā viņš sāka darboties ap savu žaketi — to atpogāja un aizpogāja, starp citu, gluži tāpat, kā to uztraukuma brīžos mēdza darīt viņa nelaiķa brālis prezidents, bet tas laikam gan bija vienīgais, kas parādīja viņa sasprindzinātibu un nervozitāti, izjaucot senatora apgūto vienmērīgo, mierīgo, rūpīgi iestudēto izturēšanās manieri. Katrā gadījumā pēdējā laikā retais uzdrošinās apgalvot, ka senatoram no Masačūsetsas vienīgā pozitīvā īpašība politikas jomā ir viņa ievērojamais uzvārds.

Jautājums par politiķa, kuru sauc par Eduardu Kenediju, individuālajām īpašībām nav personiskas dabas jautājums, nav jautājums, kas attiecas tikai uz šo valstsvīru. Runa ir par problēmu, kurai turpmākajos gados var būt arī sabiedriska interese. Līdz 1969. gada vasarā notikušajai automobiļa katastrofai, kad mašīna, kam pie stūres sēdēja senators, no tilta iegāzās upē, kā rezultātā gāja bojā jauna sieviete — viņa nelaiķa brāļa Roberta bijusī sekretāre, —

jaunākais no brāļiem Kenedijiem virzījās uz amerikāņu politisko Olimpu nepieredzēti strauji.

Notikums uz tilta daudziem sajauca kārtis. Šķiet, ka šajā lietā ir vēl ļoti daudz neskaidrību. Te daudz kas izskatās ļoti dīvaini. Nu, kaut vai tas apstāklis, ka viss notika tieši tādā brīdī, kad tas tik ļoti bija vajadzīgs Eduarda Kenedij'a politiskajiem pretiniekiem — vareniem un ietekmīgiem cilvēkiem, kas ar šo ģimeni jau daudzus gadus cīnās ne uz dzīvību, bet uz nāvi.

Vai arī, ja aplūkojam propagandistisko jandāliņu, kas izvērtās sakarā ar šo notikumu uz tilta! Pilnīgi skaidri redzamās pūles visvisādi uzpūst šo lietu, iztēlot senatoru ļoti neizdevīgā gaismā, sasprindzināt atmosfēru, šķiet, nevar izskaidrot tikai ar amerikāņu presei raksturīgo manieri paspekulēt ar sensāciju. Tam visam spīdēja cauri plānveidīgas kampaņas elementi, kuras mērķis bija pilnīgi diskreditēt vēlētāju acīs bīstamo konkurentu.

Būdams Amerikā, es mēģināju pie informētiem un pieredzējušiem cilvēkiem noskaidrot, vai notikumā uz tilta bija kaut kas tāds, kas patiešām būtu varējis mest nopietnu ēnu uz Eduarda Kenedija reputāciju.

— Ko jūs sakāt! — skanēja atbilde. — Ja Kenedija ienaidniekiem būtu bijusi iespēja pieķerties kaut pie visniecīgākā nopietni ņemamā sīkuma, vai tad viņi to būtu. izlaiduši no ringa stūra bez nokautēšanas? IVekā nopietna tur nebija. Pretējā gadījumā uz skatuves vairs nebūtu paša Kenedija.

Tā vai citādi, taču Kenedija politiskais kuģis dabūja sūci.

Informēti ļaudis apgalvo, ka šis apstāklis deva iespēju atviegloti uzelpot politiķiem, kas grupējas ap Niksonu. Prezidentam tuvās aprindās vēl nesen neviens arī neslēpa, ka Baltā nama 37. saimnieks par savu visbīstamāko sāncensi uzskatīja Eduardu Kenediju. Viņš pārāk labi atceras sakāvi, ko 1960. gadā cieta no vecākā brāļa, lai pienācīgi nenovērtētu jaunāko.

Eduarda Kenedija izvirzīšana vienā no vadošajiem demokrātu partijas amatiem sniedzas pāri viņa personisko ambīciju un nodomu ietvariem. Sīs ambīcijas un nodomi ir tikai lietas viena puse. Lietas otra puse ir tā, ka demokrātu partijai, kas 1968. gadā tika atbīdīta opozīcijā un sapņo par atgriešanos pie varas ja ne 1972. gadā, tad vismaz 1976. gadā, Eduards Kenedijs ir vajadzīgs ne mazāk, bet varbūt vēl vairāk, nekā viņam vajadzīga partija.

Žurnāls «Newsweek» šajā sakarā rakstīja sekojošo: «Jaunais Kenedijs katapultējies no senāta viszemākā un paša pēdējā sola uz tā vadītāju rindām un kļuvis par demokrātu partijas ideju paudēju pēdējā citadelē, kas tai vēl palikusi... Tādu pusnobriedušā, 36 gadus vecā senatora pārdrošību daži uzskata gandrīz vai par nekaunību, bet, tā kā citas izejas nav, daudzi demokrāti uzņēma Eduarda parādīšanos

avanscēnā kā trešo atnākšanu.»

Žurnāls neatver iekavas un nepaskaidro, kāpēc «citas izejas nav» un kāpēc partijas līderi runā par «trešo atnākšanu». Bet jau pati bībeles terminoloģija rāda, ka partijas bosi sagaidīja no trešā Kenedija brīnumus.

Pie tam jāņem vērā, ka pašā partijā pret Eduardu bija nostājušies ļoti ietekmīgi spēki. Starp tiem ir arī partijas līderi, kas viņu uzskata par nezin no kurienes radušos sāncensi. Jāšaubās, vai Huberts Hemfrijs un Edmunds Maskijs tik ļoti gribētu atdot savu vietu un atteikties no savām godkārīgajām cerībām vēl viena Kenedija labā. Taču daudz svarīgāka ir to grupu opozīcija, kurām bija nāvīgs naids pret Eduarda Kenedija diviem vecākajiem brāļiem.

Starp citu, līdz ar Džona un Roberta Kenediju nāvi nav norimis apslēptais, bet kvēlais naids starp Lindonu Džon-sonu un Kenediju ģimeni. Savu naidu Džonsons vērsa arī pret jaunāko brāli. Raksturīgu epizodi šajā sakarā pastāstīja informētie amerikāņu komentētāji Pīrsons un Ander-sens. Runājot par Lindona Džonsona un Huberta Hemfrija savstarpējām attiecibam pēc Džonsona aiziešanas no Balta nama uz savu Teksasas rančo, viņi atstāstīja sarunas saturu, kura notika starp Džonsonu un Hemfriju drīz pēc vēlēšanām. «Bijušais prezidents konfidenciāli apliecināja, ka viņš atzīst Hemfriju par neapstrīdamo un vienīgo partijas līderi un neiejauksies viņa darīšanās. Bet tikai tad, ja viņš izpildīs vienu Džonsona noteikumu. «Jūs esat boss. Jūs varat vadīt partiju,» teica Džonsons savam bijušajam viceprezidentam, «bēt tikai tad, ja jūs netaisāties to atkal atdot šiem Kenedijiem.»»

«Notikums uz tilta» k]uva ne tikai par personisku politisko drāmu pēdējam no brāļiem Kenedijiem, bet sagādāja nopietnas nepatikšanas arī demokrātu partijas vadībai, pamatīgi sajauca visas kārtis, apgrūtināja nākamo politisko kauju izcīnīšanu, kuru plāni jau bija sastādīti.

Demokrātu partijas vadības pašreizējo grūtību apstākļos Kenediju nelaimes nākamajā periodā, bez šaubām, diezgan jūtami ietekmēs iekšpolitisko situāciju Amerikas Savienotajās Valstis.

Kāda veidā? Domas šajā jautājumā pašlaik ļoti būtiski atšķiras. Daži apgalvo, ka Eduarda politiska karjera ir beigusies un vislielākais, uz.ko viņš var cerēt, ir saglabāt senatora amatu. Šā viedokļa atbalstītāji galvenās cerības liek uz populāro senatoru Edmundu Maskiju.

Turpretim citi domā, ka runa ir tikai par epizodi, par nepatīkamu īslaicīgu neveiksmi trešā politiķa ar Kenediju vārdu grūtajā politiskajā augšupejā. Pēc viņu domām, tādi faktori kā Eduarda Kenedija pazīstamais vārds, milzīgā nauda un personiskās īpašības pēc zināma laika gūs virsroku pār politisko zaudējumu, kas viņam saistīts ar

traģisko epizodi, un viņš turpinās kāpt augšup pa kāpnēm, kuras ved uz Balto namu.

Spriežot pēc visa, ari senatora politiskie sāncenši pagaidām nedomā nerēķināties ar viņu un uzskatīt, ka viņš no līderiem jau pārgājis autsaideros. Kas nu Eduards Kene-dijs par autsaideru, ja viņš joprojām skaitās viens no vispopulārākajiem cilvēkiem valstī.

Par kādu kuriozu un ļoti zīmīgu epizodi, kas sakara ar to ir saistījusi uzmanību, pastāstīja žurnāls «Time». Pen-silvānijas stacijā Ņujorkā pie kasēm pienāca grupa cilvēku. Kāds no viņiem lūdza kasieri pārdot, viņam divas biļetes uz atejošo vilcienu. «Biļešu nav,» skanēja atbilde. «Bet es esmu senators Čārlzs Persijs.» — «Tā ir jūsu personiskā darīšana.» Tik nelaipnu atbildi saņēma viens no daudzsološākajiem senāta darbiniekiem, kuru uzskata par varbūtējo prezidenta amata kandidātu no republikāņu partijas.

Tūlīt pēc viņa pie kases lodziņa piegāja demokrātu partijas līderis senātā — Maiks Mensfīlds. Viņš stādījās priekšā un arī lūdza biļeti. «Es jau teicu, ka biļešu nav,» atcirta kasieris, «bet par to, kas jūs īsti esat, mister, man atliek tikai nospļauties.» Un tad senatori nolēma izspēlēt trumpi. Pie kases lodziņa piegāja Eduards Kenedijs. Tikko viņš paguva pateikt: «Es esmu senators Kenedijs, un es gribētu ...» — kad situācija pie kases kardināli mainījās. Kasieris sāka smaidīt un pasniedza biļetes ne tikai senatoram un viņa sievai, bet arī visai kompānijai. Pastāstot par šo gadījumu, komentētājs M. Češirs konstatēja: «Tas lieku reizi pierāda, ka Kenedija vārds jums palīdz iekļūt gandrīz visur tur, kur jūs vēlaties.»

Pārdomājot šo epizodi, es ne tikai ar gandarījumu varu atzīmēt, ka kasieru lielā pieklājība ir, tā sakot, starptautiska paradība un ka mēs ar jums, dārgie lasītāji, šajā gadījumā neesam izņēmums, bet domāju arī par to, ka nav nejaušība, ka šī šķietami mazsvarīgā epizode tika aprakstīta visā amerikāņu presē.

Jāšaubās, vai būtu pareizi domāt, ka Kenedijs ir nokautēts jau pirmajos raundos un ka viņš aizies no ringa, nespēdams turpināt cīņu. Pārāk neatlaidīgi un enerģiski savu mērķu sasniegšanā ir «Kenediju klana» pārstāvji. Viņus ir vieglāk nošaut, nekā dzīvus izsist no ringa aiz virvēm. Bet, ja tam vēl pieskaita naudas un politisko kapitālu, kas ir jaunākā Kenedija rīcībā, tad kļūst skaidrs, ka viņš vēl nebūt nav teicis savu pēdējo Vārdu.

* * *

Tāds ir šis klans, ģimene, kas iekarojusi stabilu vietu Amerikas bagātāko cilvēku sarakstos, tāda ir šī cilvēku grupa, kurai ir liela nozīme ne tikai mūsdienu kapitālisma galvenās valsts ekonomikā, bet arī tās politikā, ģimene, kura jau bija devusi cilvēku, kas vadīja valsts mašīnas sviras, un kura, neraugoties uz triecieniem un zaudējumiem, atkal uz to pretendē.

Savienojot aristokrātiskās Ficdžeraldu dzimtas plašos un ilggadīgos sakarus amerikāņu «augstākajā sabiedrībā», vairāku paaudžu izglītotību, pieredzi un izsmalcinātību ar krodzinieka Kenedija, kurš pats ar elkoņiem bija izlauzis sev ceļu, neizsīkstošo enerģiju, nekaunību, tīri īrisko neatlaidību, neremdināmo godkāri un auksto aprēķinu, radās negaidīts, dzīvotspējīgs sakausējums.

Dažu šīs ģimenes locekļu izcilums, kas sevišķi spilgti manāms uz to slaveno dzimtu tipisko neapdāvināto atvašu drūmā un bezcerīgā fona, kuras veido amerikāņu eliti, nav apšaubāms. Starp tērauda un ogļu, naftas un sautētas cūkgaļas konservu karaļu, baņķieru un tirgotāju dinastiju lejupējās līnijas pārstāvjiem, kuri lemti deģenerācijai tāpēc, ka viņi aug siltumnīcu apstākļos, greznībā un bezdarbībā, jo viņu vietā domā, cīnās ar konkurentiem un lemj par lielu naudu nolīgti speciālisti-pārvaldnieki, kā arī tāpēc, ka starp viņiem šaurās aprindās tiek slēgtas asinsradinieku laulības, apprecinot nevis cilvēku ar cilvēku, bet kapitālu ar kapitālu, apdāvināti cilvēki ir ļoti reti izņēmumi.

Tāpēc vēl jo lielāks pieprasījums pēc tādiem cilvēkiem ir tagad, kad savu mūžu nodzīvojušo spēku pozīcijas izskalo vēsturisko uzplūdu viļņi. Buržuāzija drudžaini meklē līderus, kuri tai varētu palīdzēt novilcināt tās divpadsmito stundu. Var būt, ka tieši ar to ir izskaidrojama Džona Kenedija straujā augšupeja, «Kenediju mīta» rašanās, tā loma, kura ASV galvaspilsētā bija un joprojām ir šīs dinastijas pārstāvjiem.

Taču jāšaubās, vai būtu jāpierāda, cik bezperspektīvi ir mūsdienu buržuāzijas mēģinājumi rast glābiņu ar jauna mesijas palīdzību. Nekādi, pat apdāvināti cilvēki, kalpodami vēsturiski bojā ejai nolemtai lietai, nevar parādīt visas savas spējas un, pats galvenais, glābt to, kas nav glābjams!

IV nodaļa HANTI PRET KENEDIJIEM.

.

TUR, KUR CEĻI SAKRUSTOJAS

Un tagad mums laiks aplūkot to punktu, kurā sakrustojās Kenediju un Hantu dzīves ceļi, kur ciešā mezgla savilkās šo ģimeņu orbītas.

Savienoto Valstu prezidenta bojā ejas apstākļi 1963. gada novembrī pagaidam vēl atgādina aisbergu — virspusē redzama tikai neliela daļa, bet visu masīvu cilvēku acīm slēpj dzīles. Daudz neskaidrību un drūmi noslēpumaina ir arī traģēdijā, kas notika viesnīcā «Ambassador» Losandže-losā. Bet neaizsteigsimies pārāk tālu uz priekšu.

Oficiālā versija, ka prezidentu Kenediju esot noslepkavojis vienpatis, kurš gandrīz vai kārtojis ar viņu personiskus rēķinus, neapmierina pasaules sabiedrisko domu, un jāšaubās, vai ir jābūt pravietim, lai pareģotu, ka šī versija nav pieskaitāma tādām, kas ilgi varētu pastāvēt. Acīmredzot turpmākajos gados pamazām kļūs zināmi fakti, kuri savā laikā dos iespēju reproducēt īsto ainu.

Taču jau tagad cilvēkam, kas spēj iedziļināties, analizēt un salīdzināt, ir skaidrs, ka Džons Kenedijs krita par upuri ciešā mezglā savilktām kaislībām un interesēm, intrigām un mantrausībai, godkārei un bailēm, kuru rezultātā notika sazvērestība, kas beidzās ar zalvēm Dalasas ielā.

Visā šajā notikumā nebūt ne pēdējā loma bija dažādu amerikāņu monopolu grupējumu interešu sadursmēm, grupējumu, kuri savā starpā konkurē un sīvi cīnās. Tas, ko politiskajā literatūrā sauc par «amerikāņu monopolistisko kapitālu,» — pirmkārt, nav abstrakta un, otrkārt, nebūt nav viendabīga lieta. Monopolistu dinastijas, kuras apvieno kopīgas šķiriskas intereses, sīvi cīnās par ietekmes sfērām, par izejvielu avotiem, par izdevīgiem pasūtījumiem, par pircējiem, par peļņu.

Cīņa notiek ne tikai starp monopolistu dinastijām un grupējumiem, kuros tās apvienojas, lai būtu vieglāk cīnīties, bet arī pašos grupējumos, dinastijās un ģimenēs. Labi pazīstama, piemēram, ir miljardieru Rokfelleru ģimene. Mazāk zināms ir tas, ka šī ģimene sadalījusies divās daļās, kuras savā starpā izcīna finansu karu. Tas notika pēc tam, kad šā gadsimta sākumā Džona D. Rokfellera (piecu dēlu tēva, kuri tagad vada naftas biznesu) brālis Viljams Rok-fellers nevarēja vienoties ar brāli par peļņas sadalīšanu, pārtrauca ar viņu sakarus un nodibināja savu uzņēmumu.

Ari Dipoņu ģimene sastāv no diviem klaniem, kas sīvi cīnās savā starpa. Fordu ģimenes iekšējā ciņa, kas beidzās ar vecā Henrija Forda vienīgā dēla Edzela noslēpumaino nāvi, tik tikko nenoveda pie visa

ģimenes biznesa kraha. Brālis pret brāli, kaimiņš pret kaimiņu, pilsēta pret pilsētu, viena ekonomiskā rajona uzņēmēji pret otra ekonomiskā rajona magnātiem!

Taču laikam gan visasākā pretruna, kas tagad sašķēlusi divās nometnēs Amerikas lielākos dižvīrus, ir pretruna starp «vecajiem» un «jaunajiem» uzņēmēju grupējumiem.

Pēckara gados Savienotajās Valstis dažādu vēstures kaprīžu, zinātnes un tehnikas revolūcijas untumu un komerciālās konjunktūras līkloču rezultātā izauga pasakaini bagātu un nekaunīgi neatlaidīgu biznesmeņu grupa. Būdami spiesti pārvarēt to ļaužu pretestību, kuri iekarojuši savu vietu zem saules, viņi jau sen uzsāka ar vecajiem grupējumiem cīņu ne uz dzīvību, bet uz nāvi. Harolds Hants gan pēc savām komerciālajām interesēm, gan pēc formācijas ir viens no vistipiskākajiem «jaunās naudas» pārstāvjiem.

Arī naudai taču ir savs vecums. Un, tāpat kā ar laiku mainās cilvēka raksturs, ieradumi, manieres un ārējais izskats, tā ari nauda nepaliek nejutīga pret vecumu. Ta saucamo «veco» monopolistisko grupu dūži, kas saistīti ar varenajām Volstrlta bankām, jau uzkrājuši lielu pieredzi biznesā. Tie nav vienkārši baltās vestēs un nevainojami šūtās frakās iespīlēti apdomīgi un respektabli džentlmeņi, kas apgrozās augstāko aprindu rautos. Viņi uzskata, ka publiski demonstrēt savu alkatību un nekaunību ir slikta toņa pazīme. Baltā veste viņiem ir ne vien tualetes priekšmets, bet arī maskēšanās līdzeklis.

Volstrlta naudasmaiss nekad neliks uz vienu kārti visu savu bagātību, kā to dara azartiski spēlētāji, netrauksies pa kaklu pa galvu komerciālā avantūrā. Viņš rēķina un pārrēķina, apsver un atkal rēķina. Plašie starptautiskie sakari ar Rietumeiropas bankām un uzņēmējiem, kas tiek uzturēti jau vairāku paaudžu laikā, nestimulē rīkošanos uz labu laimi, ir radījuši veselu plejādi «starptautiskā biznesa diplomātu». Gadu desmitos uzkrātā pieredze novedusi veco banku un trestu vadītājus pie domas, ka ekonomiskās un politiskās atkarības tīmekļi, kuros viņi ievelk daudzas valstis, darbojas efektīvāk, bet, galvenais, drošāk nekā atklāta uzbrukuma taktika, nekā cenšanās atklātā cīņā uzveikt konkurentus, strādniekus, pašu dzīvi.

Tas, protams, nebūt nenozīmē, ka Džons Rokfellers, Henrijs Fords vai Henrijs Morgans atteiksies pie gadījuma izdarīt mahinācijas tādā stilā, kura dēļ Morganu ģimenes tagadējā galvas vectēvs Džons P. Morgans, vecākais, dabūja ne visai pagodinošo, bet izteiksmīgo palamu «Kor-sārs». Un tomēr pirātisms atklātā jūrā ar melnu karogu, banku seifu atmūķēšana ar mūķīzeri, vekseļu viltošana, riskanta biržas spēle, naudas ieguldīšana nedrošos pasākumos, izmisīgi cerot uz aklu veiksmi, — tas ir iesācēju liktenis.

Naudas aristokrātija atzīst par labāku piedalīties drošos pasākumos. Viņi nesteidzas, viņiem aiz muguras ir milzīgi kapitāli.

Nauda pati taisa naudu. Jebkura no ASV veco monopolistu ģimeņu grupām cenšas nodrošināties pret nejaušībām. To kapitāli ieguldīti visdažādākās biznesa sfērās: ja sāks klibot ražošana, palīdzēs naudas operācijas, ja pasliktināsies konjunktūra Amerikā, varēs manevrēt ar desmitiem miljonu, kas ieguldīti ārzemēs.

«Jaunajiem» ir pavisam citādi. Pēckara gados Amerikā uzpeldējuši virspusē vairāki dižvīri un grupējumi, kam pieder lieli kapitāli. Viņi pa dažādiem ceļiem ķepurojas, lai sasniegtu biznesa Olimpa virsotni, dažādi apstākļi viņiem palīdzēja izcelties starp daudziem vairāk vai mazāk veiksmīgajiem. Par vienu šādu — jaunākajai naudasmaisu formācijai tipisku dūzi būs runa nākamajā nodaļā. Bet ir vairākas raksturīgas īpatnības, kas ir kopīgas visiem šiem «jaunbagātniekiem». Lielum lielais vairums šo biznesmeņu iedzīvojies bagātībā ar kara biznesa palīdzību — tiem pieder raķešu un aviācijas rūpnīcas un elektroniskās tehnikas uzņēmumi Kalifornijā, bet Teksasas miljardieri rosās naftas biznesa jomā. Ja sāktos patiess starptautiskā saspīlējuma atslābums, tad viņiem varētu draudēt pat bankrots, jo tie vēl nav paguvuši laist dziļas saknes un tiem nav iespējams manipulēt dažādās nozarēs un manevrēt ar kapitāliem ārzemēs. Ar to arī izskaidrojams viņu mežonīgais naids, no kura viedokļa pat Džons Ficdžeralds Kenedijs un Roberts Kenedijs viņiem šķita kā drauds.

«Jauno» grupējumu pārstāvji ir visavantūristiskākie, visnekaunīgākie, rupji atklātie mūsdienu amerikāņu lielā biznesa pasaules darboņi; goldvoteri, reigani un citi tiem līdzīgie ir viņu politisko ideju bundzinieki; «Džona Bērča biedrība» un kuklusklana grautiņu rīkotāji ir viņu iemīļotie lolojumi; agresīvā ārpolitikas kursa galējības ir viņu programma.

Cīņa starp «jaunajiem» grupējumiem, kas tiecas pēc bagātības un varas, un vecajām dinastijām, kuras dara visu, lai atņemtu tiem pirmo un nedotu otro, protams, ir tikai vispārējs fons, uz kura uzliesmoja naids starp Hantu un Kenediju ģimenēm — XX gadsimta Monteki un Kapuleti amerikāņu modifikācijā. Gluži tāpat psiholoģiskais fons — bet, lai pareizi izprastu vēstures procesu, nevajag aizmirst, ka pastāv ne vien ekonomika, bet arī psiholoģiskie faktori, — bija neaptēsto provinciālo izlēcēju naids pret galvaspilsētas aristokrātiem visā viņu bagātības un varas spožumā.

Taču fons ir fons, bet uz šā fona risinājās pilnīgi reāli notikumi. Tieši tie arī deva pirmo grūdienu. Jaunais prezidents no Kenediju ģimenes uzmina Hantiem uz vissāpīgākās varžacs — naftas biznesa. Ne sevišķi liels noslēpums ir fakts, ka vairākums lielo bagātību sarausts nekur citur kā naftas biznesā un ka cilvēki, kuriem pieder vislielākie personiskie kapitāli, ir naftas rūpnieki Getijs un Hants. Tas izskaidrojams ar formulējumu, kam Savienoto Valstu nodokļu resora valodā dots mīklains nosaukums «atlaide par dabas bagātību

izsīkšanu». Tā ir komplicēta, bet, galvenais, neiedomājami ienesīga lieta tiem, kuriem ar to ir sakars.

Sā gadsimta 20. gadu vidū ASV valdība nolēma stimulēt naftas iegulu izstrādāšanu savā zemē. Tieši tāpēc arī tika izgudrota šī «atlaide». Tās būtība ir šāda: ja naftas urbuma īpašnieks no tā ieguvis 1000 dolāru ienākumu, tad viņam jāmaksā ienākuma nodoklis ne no visas summas, bet tikai no 725 dolāriem. Pārējos 275 dolārus, tas ir, 27,5 procentus, viņš iebāž sev kabatā bez jebkādiem atvilkumiem. Naftas ekspluatācija esot nedrošs pasākums, naftas krājumi varot izsīkt, un tāpēc jādodot atlaide uz vienkāršo nodokļu maksātāju rēķina.

Sī privilēģija kļuva naftas rūpniekiem par zelta āderi. Par šis āderes apmēriem lasītāji var spriest pēc viena vienīga skaitļa: caur šo spraugu no valsts kases naftas rūpnieku kabatā ieplūst ne vairāk un ne mazāk kā 1 miljards dolāru gadā. Miljards!

Pārējo nozaru uzņēmēju kūdīti, Vašingtonas vadītāji jau sen sāka skatīties greizi uz šo dārgi izmaksājušo naftas dūžu privilēģiju. Pirms ceturtdaļgadsimta vēstījumā kongresam Trumens atzinās: «Es nezinu nodokļu likumdošanā nevienu citu spraugu, kas būtu tikpat netaisnīga kā pārāk lielā atlaide par dabas bagātību izsīkšanu, kuru saņem naftas sabiedrības.» Taču Trumens apmierinājās tikai ar šo gremšanos. Eizenhauers neuzdrošinājās pat gremsties.

Kas attiecas uz Kenediju, tad vispārējā ekonomiskā situācija valstī tajā laikā, kad viņš nāca pie varas, bija tāda, ka viņš nevarēja nepievērst uzmanību naftas atlaidei.

Tagad, kad es rakstu šīs rindas, uz mana rakstāmgalda guļ amerikāņu galvaspilsētā iznākošā laikraksta «Washington Calling» numurs. Es lūdzu lasītājus pievērst uzmanību šā avīzes numura datumam — 1963. gada 10. oktobris, tas ir, pusotrus mēnešus pirms prezidenta noslepkavošanas. Tajā teikts: «Sarunā ar kādu no saviem draugiem prezidents nesen runāja par diviem cilvēkiem, no kuriem katrs ne vienreiz vien ir nosaukts par «bagātāko cilvēku pasaulē». Viens no tiem ir Pols Getijs, naftas magnāts, kas pašlaik dzīvo ārzemēs. Otrs ir naftas magnāts no Dala-sas — H. L. Hants. («Visas sejas pazīstamas!» — V. Z.) Viņi abi ir miljardieri. Un abi, kā izteicās prezidents, pagājušajā gadā samaksājuši tikai nelielu federālo nodokli. Šie rūpnieki, uzsvēra Kenedijs, visvisādi izvairās no nodokļu maksāšanas, pie tam neskopojoties ar ultralabējo finansēšanu.»

Interesants fakts, vai ne, it īpaši to notikumu gaismā, kuri norisinājās vēlāk. Pie tam zīmīga ir tiklab prezidenta neapmierinātība par to, ka miljardieri apzog valsts kasi, ka arī ultralabējo pieminēšana.

Bēdīgi slavenā atlaide jau sen bija kā dadzis tērauda un ķīmiskās rūpniecības, mašīnbūves un citu dinastiju, banku dūžu, tirgotāju un biržas mākleru acīs. Gan vulgāra skaudība, gan konkurences

apsvērumi mudināja viņus izteikt svētu sašutumu par to, ka naftas sabiedrības aplaupa nodokļu maksātājus.

Skaudība ir stipras jūtas, kas daudz ko virza šajā pasaulē. Vārdu sakot, Baltais nams sāka gatavoties atcelt atlaidi par dabas bagātību izsīkšanu. Jau divus mēnešus pirms oficiālās stāšanās amatā jaunievēlētais prezidents

Kenedijs nolēma uzbrukt naftas sabiedrībām — «svētajām govīm». Tika nodibināta speciāla komiteja, kurai uzdeva noskaidrot situāciju un sagatavot reformu.

Var iedomāties, kāds niknums pārņēma Hantu ģimeni, kā ari citus naftas magnātus. Runa taču bija nevis par abstraktiem jēdzieniem, bet par viņu dolāriem, turklāt vēl par lielu kaudzi dolāru. Es to ļoti skaidri iedomājos Tim-bera ezera krastā, kad sarkanmatainais goldvoterietis, siekalas šķaidīdams, no niknuma aizsmakušā balsī necenzētiem vārdiem zākāja prezidentu, kliegdams: «Vai tad viņš man iedeva manu naudu? Kādas tiesibas viņam ir jaukties manās darīšanās, aplikt ar nodokjiem manus ienākumus?» Pēkšņi es savu acu priekšā ieraudzīju nevis vasaras raibumiem nosēto tēvaini jūrnieku kreklā, bet nikno Teksasas veci, kas atņirdzis zobus, juzdams, ka tiek apdraudēta viņa netaisni iegūtā peļņa.

Varenie konkurenti no vecajiem rūpniecības štatiem gatavojās ar prezidenta rokām dot triecienu Teksasas iz-lēcējiem-konkurentiem. Teksasas laikrakstos un radiopārraidēs sākās spiedzoša kampaņa. Uz daudzu amerikāņu laikrakstu redakcijām plūda veselas straumes materiālu, kuri galvenokārt tika sūtīti no Hanta štāba mītnes. Šajos materiālos prezidenta priekšlikumi tika traktēti kā «padomju piecgadu kopija», «lēciens par jūdzi lejup uz sociālismu», «gatavošanās nacionalizācijai». Teksasas naftas rūpnieku žurnāls raksturoja prezidenta plānus savā ievadrakstā ar kliedzošu un izteiksmīgu virsrakstu — «Trieciens Teksasai».

Cenšoties nepieļaut uzbrukumu savai peļņai, naftas dūži nolēma iebiedēt amerikāņu uzņēmējus, šajā nolūkā izvelkot dienas gaismā «komunisma briesmu» biedēkli. Ar tiem saistītie preses izdevumi izmisīgi vaimanāja par «padomju naftas draudiem», kas tiekot radīti Amerikas ekonomikai, bet tas savukārt noderēja par ieganstu neapvaldītas pret-padomju kampaņas izraisīšanai.

Starp citu, lietas būtība bija ne tikai politiskajās spekulācijās, bet arī tajā apstāklī, ka naftas rūpniekus, tāpat kā daļu viņu domubiedru raķešu, aviācijas un dažās citās rūpniecības nozarēs, kuri savu labklājību pilnīgi bija saistījuši ar nāves biznesu, nobiedēja starptautiskā saspīlējuma atslābuma iezīmēšanās, kas zināmā mērā bija saistīta ar Kenedija darbību.

Šo rindu autors tajās dienās atradās aiz okeāna. Es redzēju, ar kādu gandarījumu vairākums amerikāņu uzņēma prezidenta

paziņojumu no ANO tribīnes, ka starp ASV un PSRS panākta vienošanās neievadīt orbītā kosmiskos objektus ar kodolieročiem. Bet es redzēju arī kaut ko citu — goldvoteriešu neapvaldīto klaigāšanu un reakcionāro preses izdevumu lādēšanos. Toreiz man uzkrita, ka Džona Kenedija sejā asu rievu un ēnu veidā bija jūtamas kaut kādas noguruma un rūpju pēdas. Pēc Vīnes apspriedes bija pagājuši tikai divi gadi, bet varēja redzēt, ka tas viņam ir bijis grūts laiks.

Tajā dienā prezidents sarunājās ar žurnālistiem, izteica gandarījumu par notikušajām sarunām ar padomju ārlietu ministru, izteica cerību, ka starptautiskais saspīlējums vēl vairāk mazināsies, smējās, jokoja. Viņam bija atlicis dzīvot mazāk nekā vienu mēnesi.

...Par ko tika runāts šajās 1963. gada rudens dienās aiz cieši aizvērtajām klubu un savrupmāju durvīm, kur pulcējās Dalasas dižvīri, kādus nodomus viņi kaldināja, kādus plānus izstrādāja, to mēs īsti nezinām. Toties precīzi noskaidrots, ka divas nedēļas pirms Dalasas slepkavības triju lielāko amerikāņu rūpnieku organizāciju vadītāji pieprasīja Kenedijam steidzošu audienci. Saruna, kas prezidenta kabinetā ilga 25 minūtes, viņus acīmredzot neapmierināja, un viņi, niknumā skaļi aizcirtuši automašīnu durvis, atstāja Balto namu. «Naftas rūpnieku aprindu pārstāvji,» melanholiski konstatēja naftas rūpnieku orgāns — žurnāls «Oil and Gas», «kuri apmeklēja Kenediju, ir vīlušies.»

Neilgi pirms tam šajā žurnālā bija publicēts paziņojums, kas turpmāko notikumu gaismā ir ļoti zīmīgs. «Kopš Džona Kenedija ievēlēšanas par prezidentu,» bija teikts ievadrakstā, «naftas rūpniecība, neslēpjot savu neapmierinātību un nervozitāti, dzīvo gaidās, kādu politiku viņš piekops naftas jomā.» Šādus slikti maskētus draudus izraisīja Kenedija nodibinātās komitejas secinājumu publicēšana, kura bija izpētījusi vairākus pasākumus naftas baronu ārkārtējo privilēģiju likvidēšanai, kā arī tas apstāklis, ka pēc tam kongresam tika iesniegti izskatīšanai attiecīgi likumprojekti.

Starp citu, viens no pirmajiem soļiem, kurus spēra jaunais prezidents jau divas nedēļas pēc Kenedija bojā ejas, bija atteikšanās no kaut cik jūtamas valdības iejaukšanās naftas biznesa lietās. «Sis Džonsona kunga solis,» toreiz rakstīja «New York Times», «ir atteikšanās no prezidenta Kenedija sistēmas. Kenedija valdības laikā Baltais nams lika dzi)i iesaistīts naftas politikas jautājumos.»

Tā nebija vienīgā Teksasas naudasmaisiem labvēlīgā pārmaiņa, kas notika kopš tās dienas, kad teksasietis Džonsons nomainīja Kenediju prezidenta postenī. Ir arī svarīgākas. Prezidenta noslepkavošanas brīdi Teksasas uzņēmēji loti izdevigu valdības militāro pasūtījumu skaita ziņā atradās tikai vienpadsmitajā vietā, turpretim 1968. gadā viņi atbīdīja visus pārējos konkurentus un izvirzījās pirmajā vietā. Vai tas notika pats no sevis, tā sakot, dabisku

cēloņu rezultātā, bez iejaukšanās no ārienes? Diez vai.

Vēl jo vairāk tāpēc, ka, nokjuvis Baltajā namā, Džonsons ne tikai nepavājināja savas saites ar dzimto štatu, bet, gluži otrādi, tās jūtami pastiprināja. Nav nejaušība, ka amerikāņu prese sāka saukt Džonsona personīgo rančo par «Teksasas Balto namu» un ka tās tuvumā vajadzēja izbūvēt speciālu aerodromu, jo prezidents šeit ierādās ne tikai atvaļinājuma laikā, bet pavadīja arī daudzus vīken-dus, skaidri parādīdams, ka dzimtais novads viņam patīk labāk nekā Vašingtona, pie kuras viņš.tā ari nevarēja visā pilnībā pierast un kurā tas nejutās omulīgi. Prezidenta rančo bieži viesojās ne vien ministri un ārvalstu pārstāvji, bet arī Teksasas «miljardu kungi», prezidenta senie paziņas un dievinātāji.

Tajās dienās tā visa, protams, vēl nebija. Tomēr jau toreiz nebija nekādu ceribu uz samierināšanos, karš bija pieteikts, karš, kura daudzas peripetijas pagaidām vēl tītas biezā noslēpumu plīvurā, karš, kurā Hanti, lai gan viņi rīkojās visaktīvāk, kā organizatori, nebija vientuļi, jo kopā ar viņiem darbojās vesela monopolistisko dūžu grupa, kuri bija neapmierināti ar prezidenta darbību. Sākās cīņa, par kuru jau daudz ir sarakstīts un vēl vairāk tiks sarakstīts, jo atsevišķu cilvēku intereses un likteņi, viņu kaislības un naids dīvaini savijušies ar notikumiem, kas ir neizmērojami lielāki pēc sava mēroga un sekām.

Ziemeļaustrumu varenās sabiedrības un bankas bija apņēmušās ar prezidenta Kenedija rokām atņemt saviem jaunajiem, bet bīstamajiem sāncenšiem sevišķās privilēģijas konkurences cīņā. Tie savukārt, balstoties uz savām nesen iegūtajām milzu bagātībām, alkatības dzīti, baidīdamies no saviem bīstamajiem un varenajiem konkurentiem un neieredzot tos, gatavojās izcīnīt kauju, kuras mērķis bija ne tikai aizstāvēt nodokļu atlaidi naftas rūpniekiem, bet pirmām kārtām iekarot vietu zem dolāru saules. Nedēļu, tikai nedēļu pirms liktenīgās slepkavības Dalasā, naftas rūpnieku sanāksmē, kas notika Čikāgā, no tribīnes atskanēja vārdi, kurus grūti novērtēt citādi, kā par tiešiem draudiem Kenedijam. Viens no naftas rūpnieku asociācijas vadītājiem — Leonards F. Makolums, uzbrukdams valdības galvam, teica, ka viņa politika rada naftas rūpniekos «satraukumu un bažas».

1963. GADA 22. NOVEMBRIS

Nezin vai pēdējos gados ir bijis kaut viens notikums, kas būtu izraisījis tik lielu vārdu straumi, tik lielu rakstu un grāmatu plūsmu, kā tas notika sakarā ar prezidenta Kenedija noslepkavošanu. Laikam gan būtu vajadzīga ļoti liela telpa, lai savāktu vienā vietā visu «22. novembra literatūru», kā to dažkārt mēdz saukt Rietumos. Jāsaka, buržuāziskās preses tikumi ir tik ciniski, ka pat Savienoto Valstu prezidenta noslepkavošanu daudzi autori, kas parazitē no šā temata, pārvērš no traģēdijas par farsu.

Šķiet, ka Savienoto Valstu nacionālais kauns, — kā gan citādi var

kvalificēt amerikāņu valsts galvas praktiski nesodītu noslepkavošanu, notikumu, kas pasaulei parādīja, ka šī valsts, kura pretendē būt par cilvēces civilizācijas paraugu un virsotni, faktiski ir politiski džungļi, — ir nepiemērota augsne spekulācijām. Taču liela daļa uzrakstītā ir vai nu mazvērtīgu kriminālromānu tipa skribelējumi vissliktāko tradīciju, tā saucamo «vesternu» — Holivudas grāvējfilmu garā, kaš domāti visneizvēlīgākai publikai, vai arī demonstratīvi kabinetiskas dziļdomības paraugi, kurus tuvāk aplūkojot redzams, ka tie ir mēģinājumi nevis noskaidrot patiesību, bet, gluži otrādi, padarīt lietu vēl neskaidrāku. Un tikai nedaudzus pētījumus var uzskatīt par nopietnu, apzinīgu, pagaidām gan vēl ne tuvu pabeigtu darbu, kura mērķis ir noskaidrot īstenību.

Šīs grāmatas autors pašlaik neizvirza sev uzdevumu atbildēt uz daudzajiem, vēl arvien bez atbildes palikušajiem jautājumiem, kas saistīti ar prezidenta Kenedija nogalināšanu, ar to, kas slēpjas aiz šīs slepkavības. Vēl nav pienācis laiks, nav savākti vienkopus daudzi svarīgi fakti, kas vai nu veikli noslēpti, vai pagaidām atrodas ārpus pētnieku uzmanības ietvariem, jo tie ievirzīti pa nepareizām pēdām, vai ari tiek slēpti tādu motīvu dēļ, kas tiek iztēloti par «augstās politikas apsvērumiem», lai varētu iepazīstināt lasītājus ar pārliecinošu un pilnīgu ainu, kura parādītu visu to, kas notika Dalasas ielā 1963. gada 22. novembrī. Sajās rindiņās ir mēģināts tikai izsekot vienai no līnijām, noskaidrot, kā savilkās mezgls, kurā savijās daudzi spēki un intereses, ambīcijas un aizspriedumi, politiskie aprēķini un personiskās antipātijas, kas maksāja dzīvību Savienoto Valstu 35. prezidentam.

Atkal piesaistot lasītāju uzmanību 22. novembra drūmajam rītam, gribu atgādināt dažus sīkumus, kas saistīti ar mūsu stāstījumu, pie tam ne mazākā mērā nepretendējot uz to, ka aina būs pilnīga, vēl jo vairāk tāpēc, ka daudzi tā rīta notikumi ir pietiekami plaši zināmi. Šeit minētie fakti ir smelti no dažādiem avotiem. Pirmām kārtām runa ir par dokumentiem, ar kuriem man izdevās iepazīties, par publikācijām, kas savāktas pa kripatiņām, it īpaši par tām, kuras parādījās presē pirmajās dienās pēc slepkavības, kad materiāliem, kas saistīti ar šo noziegumu, vēl nebija uzgūlusies kāda nezināma dzelzs roka, par sarunām ar aculieciniekiem, speciālistiem un citiem ieinteresētiem cilvēkiem, ar kuriem man izdevās tikties un runāt, kad biju Amerikā, un, ķeidzot, par dažām grāmatām, kuras, manuprāt, vienu vai otru iemeslu dēļ pelna uzticību.

Tas, starp citu, sakāms par Viljama Mančestera grāmatu «Prezidenta nāve». Jāsaka, ka par šo grāmatu ir bijis pietiekami daudz strīdu. Šķiet, ka neviens pētījums par šo tematu nav izraisījis tik acīm redzamu oficiālās Vašingtonas neapmierinātību, tik niknus uzbrukums un mēģinājumus apšaubīt visu, kas tajā pastāstīts, kā tas notika ar

Veslia-nas universitātes profesora V. Mančestera darbu. Šajā darbā patiešām ir daudz robu, dažos gadījumos autors nevar savilkt galus kopā, it sevišķi, kad viņš mēģina daudzos faktus, kurus tas savācis ilgu un rūpīgu patstāvīgu pētījumu rezultātā, demonstratīvi saskaņot ar oficiālās izmeklēšanas secinājumiem.

Tomēr šo darbu var uzskatīt par nopietnu mēģinājumu noskaidrot daudz ko, kas saistīts ar prezidenta noslepkavošanu. Nav nejaušība, ka Kenediju ģimene jau pirmajās dienās pēc traģēdijas izvēlējās Mančesteru kā vēsturnieku un lūdza viņu uzņemties šo sarežģīto darbu. Tas izskaidrojams ar diviem apstākļiem — lielo uzticību, ko šim vēsturniekam dāvāja pats nelaiķa prezidents, kurš labi pazina tādus viņa darbus kā «Rokfelleru ģimenes portrets», «Prezidenta portrets» un daži citi, kā arī ar to, ka Mančeste-ram ir apzinīga pētnieka reputācija ...

Vēl nebija pusastoņi no rita, kad Džordžs Tomass, kas ilgus gadus bija Džona Kenedija kambarsulainis, ienāca lielajā numurā viesnīcas «Texas» piektajā stāvā, kuram bija lemts kļūt par Džona Kenedija pēdējo mitekli. Iegājis prezidenta guļamistabā, viņš pēc parastā rituāla nolika viņam pie gultas biezu jaunāko laikrakstu paku un, atbīdījis loga aizkarus, teica: «Ārā līst, ser». — «Tas ir slikti,» atbildējis prezidents. «Kaut arī Džekija baidās sabojāt frizūru, es tomēr gribētu braukt pa Dalasas ielām vaļējā mašīnā.»

Ne jau nejauši Kenedijs pieminēja sievas frizūru. Pretēji ilggadīgajiem ieradumiem viņš šoreiz īsi pirms brauciena uz Teksasu pats nodarbojās ar jautājumu par to, kādās tualetēs sievai, kura bija nolēmusi pavadīt vīru šajā braucienā, vajadzēs parādīties publikas priekšā. Dažas dienas pirms brauciena viņš speciāli ataicināja pie sevis Žaklinas istabeni un kopā ar viņu vērīgi un kritiski pētīja «pirmās lēdijas» garderobi. Tas nebija pieredzējušā politiķa untums un pat ne pedantisms. Viņš pazina amerikāņu mietpilsoņu tikumus un centās tiem izdarīt pa prātam. Šajā, šķiet, pavisam personiskajā jautājumā bija kaut kas vairāk, kaut kas tāds, kas parādīja, ka Džons Kenedijs ļoti labi zināja, ka teksasieši ir viņam naidīgi noskaņoti, un, lai gan viņš pats centās sevī apspiest savu naidīgumu, tas tomēr dažkārt izlauzās uz āru pēkšņi un pavisam negaidītās vietās. Daži no Kenedijam tuvu stāvošajiem cilvēkiem vēlāk stāstīja, ka jau Vašingtonā īsi pirms brauciena prezidents esot sievai teicis: «Tur, Dalasā, brokastīs būs vietējās bagātnieces kažokādās un briljantos. Apģērbies vienkāršāk un parādi šiem Teksasas skuķiem, kāda ir laba gaume.»

Izskatot torit laikrakstus, prezidents kļuva arvien drūmāks. Kādā no laikrakstiem pāri visai pirmajai lappusei sniedzās lieliem burtiem iespiests virsraksts: «Kenedija vizīte padziļinās šķelšanos štata demokrātu partijā.» Kādā citā avīzē bija teikts: «Politiskais strīds pavada Kenediju viņa braucienā.» Kādā avīzē iekšējā lappusē lielā sēru

ielokā bija publicēts uzkrītošs sludinājums, kas turpmākajās dienās iemantoja baismīgu popularitāti un, manuprāt, ir viens no pierādījumiem, ka Kenedija noslepkavošana bija nevis pusārprātīga subjekta izlēciens, bet gan rūpīgi ieplānota sazvērestība, kurā nebūt ne pēdējā loma bija Dalasas mafijai. Bet par to būs runa tālāk.

«Esiet sveicināti Dalasā, Kenedija kungs,» — šāds izsmiekla pilns virsraksts bija šim musinošajam aicinājumam, kurā Savienoto Valstu prezidentam tika piedēvētas dažādas lietas, — sakot ar Kubas «patriotu» vajāšanu, kuri bija aizbēguši no revolucionārās Kubas un beidzot ar «slepenu vienošanos» ar ASV Komunistisko partiju.

Dusmās aizsviedis avīzes, Kenedijs domāja par nepatikšanām, kuras viņu pavadīja šajā nelaimīgajā braucienā. Par to viņš runaja ar sievu pēdējo brokastu laikā. Iepriekšējā dienā viņam bija bijusi vētraina izskaidrošanās ar viceprezidentu, kurš bija apmeties greznā numurā ar zeltījumiem vienu stāvu augstak.

Pusotrus gadus vēlāk Džonsons uz jautājumu, kas starp viņu un Kenediju notika viesnīcā 21. novembra vakara, lakoniski atbildēja: «Nekādu domstarpību noteikti nebija ... Notika tikai aktīva apspriešana, kuras laikā mūsu viedokļi būtiski atšķīrās.» Par ko bija runa, kādā jautājumā viņu viedokļi būtiski atšķīrās un kā to lai savieno ar apgalvojumu, ka «domstarpību nebija», tas nav zināms. Kad vīrieši sāka pārrunāt politiskus jautājumus, Žaklina izgāja no istabas. Kā stāstīja viens no slepenā dienesta aģentiem, kurš toreiz dežurēja koridorā, pēc šīs sarunas viceprezidents esot izlidojis no istabas kā lode. Likās, ka viņš bija saniknots. «Kas noticis?» Žaklina jautāja vīram, ienākusi istabā. «Viņš kliedza kā ārprātīgs.» Prezidents skumji pasmaidīja. «Lindons ir un paliek Lindons,» viņš atbildēja.

No rīta pie brokastu galda Žaklina vēlreiz atgriezās pie šā jautājuma. «Lindonam ir nepatikšanas,» sekoja atbilde. Ko īsti domāja Kenedijs, to viņa sievai nebija lemts uzzināt.

Iespējams, ka ieganst šai sarunai bija šķelšanās Teksa-sas demokrātu organizācijā, kas faktiski arī bija šā liktenīgā prezidenta brauciena cēlonis. Gandrīz visa štata partijas mašīna 1960. gada kongresā bija pret Kenedija kandidatūras izvirzīšanu prezidenta amatam, neatlaidīgi cenšoties izdabūt cauri Džonsona kandidatūru Baltā nama saimnieka postenim. Vienīgais no Teksasas ievērojamiem

demokrātiem, kurš atbalstīja Kenediju, bija senators Ralfs Jarboro. Par to viņš tika sodīts un netika ievēlēts štata delegācijā, kas brauca uz partijas kongresu. Tāpēc viņš bija spiests novērot kongresā notiekošās cīņas no publikas galerijas.

Kenedija uzvara nostiprināja Jarboro un viņa piekritēju pozīcijas. Tomēr Teksasas partijas organizācijas vadības galvenā daļa ar gubernatoru Koneliju priekšgalā bija noskaņota prezidentam naidīgi. Ķīviņš starp Jarboro un Koneliju draudēja sašķelt partiju tuvojošos

prezidenta vēlēšanu laikā, un tāpēc Kenediju pierunāja, ka viņam pašam kopā ar Džonsonu jāapmeklē Teksasa, lai novērstu šķelšanos un samierinātu naidīgās frakcijas. Tomēr visa šā brauciena atmosfēra, neslēptais naids, ap prezidentu valdošais saspīlējums, kas bija izjūtams gandrīz vai fiziski, liecināja, ka ne izdaudzinātā Kenedija daiļrunība, ne «pirmās lēdijas» burvīgums šoreiz nekādu efektu nedos.

2aklina tajā rītā izskatījās ļoti nogurusi. Uz prezidenta jautājumu, kas viņai kait, viņa skumji atbildēja: «Šādas kampaņas viena diena var padarīt cilvēku par trīsdesmit gadiem vecāku.» Viņa jautāja vīram, ko viņš domā par sludinājumu, kas Dalasas avīzē bija ievietots sēru ielokā. Kenedijs pašūpoja galvu un teica, uzsvērdams katru vārdu: «Tu taču zini, ka mēs esam atbraukuši trakā zemē.» 2ak-lina, atgādinādama, ka ārā līst, vēlreiz lūdza vīru braukt slēgtā mašīnā. «Lietus beigsies,» atbildēja prezidents. «Laiks,'kā speciāli pasūtīts Kenedijam.»

Džona Kenedija pēdējais maršruts ir daudzkārt aprakstīts, un lasītāji, kas interesējas par šiem jautājumiem, to droši vien zina visos sīkumos. Jau tālumā parādījās dzelzceļa uzbērums, un 2aklina Kenedija pavadoņiem teica, ka būs ļoti patīkami, kad mašīna iebrauks tuneļa vēsajā ēnā zem uzbēruma. Viņu mocīja nemiers, un tunelis šķita kā patvērums. Šajā momentā atskanēja šāvieni. Cik? Šis jauj tājums vēl līdz šai dienai nav noskaidrots, bet daudziem no tiem, kas to mēģināja noskaidrot, tas maksāja dzīvību.

— «Pirmā lēdija» — viņa pēdējo reizi bija «pirmā lēdija», — raksta Mančesters, — satraukta noliecās pār prezidentu. Viņa sejā bija domīga izteiksme. 2aklina tik bieži bija redzējusi šo izteiksmi, kad viņš pārdomāja grūtu jautājumu preses konferencē. Tad viņš pacēla labo roku, it kā lai atbīdītu matu šķipsnu, bet viņa roka nodrebēja un

bezspēcīgi nokrita. Viņš gribēja satvert pakausi. Bet pakauša vairs nebija ...

Prezidenta mašīnā valdīja šausmas. Pēdējā lode trāpīja Džonam Kenedijam galvā, ievainojot smadzenītes. Noliekusies pār vīru, Žaklina redzēja, ka no viņa pakauša sāk atdalīties galvaskausa gabals. Sākumā asinis neparādījās. Bet nākamajā brīdī asinis izšļāca ar strūklu, aplejot cilvēkus un mašīnas polsterējumu. Prezidenta uzvalks pilnigi samirka. Rozes bija vienās asinīs. Policistam Bobijam Hār-džisam, kas brauca blakus uz motocikla, visa seja bija nošķaidīta ar asinīm. Kellermanim šķita, ka viņam seja aplipuši ar slapjām zāģu skaidām .. . Zaklina Kenedija vājā balsī iesaucas: «Viņš ir miris, viņi to nogalinājuši!» Viņa brīdi klusēja, tad sāka raudāt. Viņa atspiedās pret asinīm notašķīto spilvenu, piespieda sev klāt vīru, paņēma viņa galvu rokās un noliecās pār to. Viņa gribēja to noslēpt svešiem skatieniem; viņa nevarēja panest, ka citi ieraudzīs to, ko redzēja viņa.»

Parklendas hospitālī, kur pēc dažām minūtēm tika nogādāts

nāvīgi ievainotais prezidents, valdīja apjukums. Panika ne vienmēr izpaužas trokšņaini, kad cilvēki skraida šurp un turp, plāta rokas, kaut ko nesakarīgi runā. Manuprāt, piemēram, par paniku ne mazāk liecina ārēji akurātais, pēc visiem hospitāļa birokrātisko kanonu noteikumiem tajās minūtēs izdarītais ieraksts slimnieku reģistrācijas žurnālā. «Kenedijs, Džons F.,» tur rakstīts, «hospitalizēts pulksten 12,38; rase — baltā, dzimums — vīrietis, ievietots ātrās palīdzības nodaļā ar Nr. 24740. Galvenā sūdzība-— š. b. (šāviena brūce).»

Atliek iedomāties, kas tobrīd notika visapkārt, Dalasā, Amerikā, kādu vētru visā pasaule izraisīja ziņojums par to, ka prezidents nāvīgi ievainots, lai saprastu, ka cilvēks, kurš truli ierakstīja smagi ievainotā prezidenta rasi, dzimumu un kārtas numuru, vadījās nevis pēc birokrātiska pedantisma, bet gan atradās šoka stāvoklī un to visu darīja tīri mehāniski. Tikai ar pilnīgu apjukumu un paniku, kas tajās dienās valdīja Dalasā, var izskaidrot tādus notikumus, kuriem vēlāk bija liela nozīme izmeklēšanā, bet, pareizāk sakot, nozieguma pēdu slēpšanā, kā Parklendas hospitāļa ārstu toreiz izdarītās sekcijas pirmā protokola uņ rentgena uzņēmumu noslēpumainā pazušana.

Lai cik tas dīvaini būtu, bet cilvēks, kas tajā momentā saglabāja vislielāko izturētību, bija Žaklina Kenedija, kura

jau bija kļuvusi par atraitni. Kaut ari viņa bija notašķīta ar asinīm no galvas līdz kājām, viņa visu laiku atradās šeit, un, kad nogalinātā prezidenta nedzīvais ķermenis bija novietots steidzīgi atvestajā bronzas zārkā, Zaklina izdarīja skumju procedūru: novilka no pirksta kāzu dienā saņemto laulības gredzenu un uzmauca to pirkstā nogalinātajam virām, tādējādi dodama solījumu otrreiz neprecēties. Diemžēl ne visi sieviešu solījumi ir stabili!

Tieslietu ministrs, kas saskaņā ar ASV konstitūciju vienlaikus ieņem arī ģenerālprokurora amatu, ir tā amatpersona, kurai pirmajai jāsaņem oficiālie paziņojumi par valsts noziegumiem, kā arī jāpieņem lēmums par to, kādā kārtībā jaunajam prezidentam jādod zvērests. Dīvaina likteņa untuma dēļ cilvēks, kuram to vajadzēja darīt, bija nogalinātā prezidenta brālis.

Dažas minūtes pēc tam, kad Dalasas radiostacija pārraidīja paziņojumu, kas lika Haroldam Hantam atstāt savu kabinetu un doties nelielā pastaiga pēc karodziņa, Roberta Kenedija mājā atskanēja zvans. Telefona vada viņā galā bija visvarenais Federālā izmeklēšanas biroja direktors, nogalinātā prezidenta niknais ienaidnieks Edgars Hūvers. «Ministra kungs,» viņš teica mierīga un vienaldzīgā balsī, «man jums kas jāpaziņo. Uz prezidentu tika šauts, un viņš ir ievainots.»

Iestājās smaga pauze. Beidzot ministrs izspieda no sevis: «Cik smagi?» — «Domāju, ka smagi,» sekoja mierīga atbilde. «Tikko uzzināšu kaut ko vairāk, piezvanīšu jums.» Un Hūvers nolika klausuli.

Drīz atkal atskanēja zvans. «Prezidents ir miris,» īsi pateica FIB vadītājs, un, neuzskatīdams par vajadzīgu kaut vai izskata pēc izteikt līdzjūtību, parasti runīgais Hūvers atkal nolika klausuli.

Starp citu, turpmākajās dienās, neraugoties uz to, ka tieslietu ministra un Federālā izmeklēšans biroja direktora kabineti atrodas vienā ēkā un pat vienā stāvā, Edgars Hūvers ne reizi neiegāja ja ne pie sava kolēģa un šefa, tad vismaz kaut vai pie nelaiķa brāļa, lai izteiktu savu līdzjūtību. Grūti uzskatīt par nejaušu tik demonstratīvu necieņas izrādīšanu, kas robežo ar izaicinājumu, it īpaši, ja ņem vērā daudzos materiālus, kas pēdējos gados radījuši versiju par to, ka Lī Hārvijam Osvaldam un citām personām, kas turētas aizdomās par līdzdalību Dalasas slepkavībā, ir bijuši sakari vai nu ar Centrālās izlūkošanas pārvaldi, vai arī ar Federālo izmeklēšanas biroju.

Tā vai citādi, bet prezidents Džons Kenedijs bija miris, slepkavas bija vai nu paslēpušies, vai arī nogalināti, kā tas notika ar Osvaldu, kam, spriežot pēc visa, bija tikai bandinieka loma. Mezgls savilkās pavisam cieši.

KAM VIŅIEM LIKUMS?

Vai tagad ir vērts vandīt augšā visus šīs lietas sīkumus? Dažkārt tāds jautājums lasāms amerikāņu presē. Tas nedošot neko citu, kā tikai lieki satrauks sabiedrisko domu un modinās aizdomas. Domājams, ka ir vērts, un ne tikai no vēsturiskās patiesības noskaidrošanas viedokļa, kas jau pats par sevi ir svarīgi, bet arī no tagadnes un pat nākotnes politikas viedokļa. Nav noslēpums, ka daudzām mūsdienu politiskajām ūdenssšķirtnēm, kam var būt sava ietekme ASV galvaspilsētas valdības aprindās arī turpmākajos gados, sākumi meklējami tieši tajās dienās. Tāpat kā acīm redzams ir arī tas, ka Losandželosas noziegums nav izolēts akts, bet tas ir Dalasā pastrādātā nozieguma turpinājums.

Prezidenta bojā ejas rezultātā izveidojās jauni pievilkšanas centri, radās politiski «asinsatriebēji» un, gluži otrādi, sakari un kliķes, kur viens atbild par visiem un visi par vienu. Vārdu sakot, daudz kas no šīsdienas spēku izvietojuma Vašingtonā un no grupējumu un cilvēku savstarpējām attiecībām nav saprotams, ja nav zināma to dienu situācija.

Noskaidrot visa tā notikuma pilnīgu un patiesu ainu, kas norisinājās dažās sekundēs, bet kas, spriežot pēc visa, tika rūpīgi un skrupulozi gatavots daudzas dienas, nedēļas un varbūt pat mēnešus, kā arī to, kas līdz pat šai dienai nodarbina miljoniem cilvēku prātus, vēl ir nākotnes uzdevums. Cik bija šāvienu? Kur atradās snaiperi, un cik viņu bija? Tas nav tikai nozieguma pastrādāšanas tehnikas jautājums, tā ir būtiski svarīga problēma, kurai ir tiešs sakars ari ar mūsu stāstījumu. Oficiālā versija apgalvo, ka ir bijis kaut kāds vienpatis, kurš Vorena komisijai ne gluži saprotamu iemeslu dēļ bija nolēmis izrēķināties ar Savienoto Valstu prezidentu un kurš ar apbrīnojamu, patiešām kinematogrāfisku izveicību bija spējis to izdarīt.

Starp citu, apgalvojums «ne gluži saprotamu iemeslu dēļ» ir mazliet jāprecizē. Vienam otram no augstās

komisijas locekļiem šī problēma šķiet vienkāršākā par vienkāršu. Lietas būtība, lūk, esot tāda, ka Lī Hārvija Osvalda sieva Marina liktenīgās 22. novembra dienas priekšvakarā atstūmusi savu neveiksmīgo vīru. Un viņš, lai atjaunotu savu noniecināto vīra cieņu un atstātu iespaidu uz vieglprātīgo un viltīgo sievu, esot sadomājis nogalināt Savienoto Valstu prezidentu.

Tik anekdotiska versija, protams, būtu ļoti smieklīga, ja, pirmkārt, tā neattiektos uz tik drūmu lietu un, otrkārt, ja to būtu izvirzījusi nevis oficiāla persona, bet kaut kāds netaktisks komiķis, kas būtu gribējis uzjautrināt publiku un savas muļķības dēļ izvēlējies šim nolūkam maz

piemērotu objektu. Runa ir par Amerikas Savienotajās Valstīs iznākušo grāmatu «Slepkavas portrets», kuru sarakstījis Vorena komisijas loceklis, republikāņu partijas līderis ASV kongresā Džeralds Fords, bet šai komisijai bija uzdots vispusīgi izmeklēt Dalasas noziegumu.

Šīs, lai atļauts teikt, «versijas», ko izvirzījis cienījams parlamenta līderis un valdības ieceltais izmeklētājs, ar neapbruņotu aci saskatāmā aplamība liecina, ka Amerikā dažs labs ir gatavs ķerties pie jebkura absurda, kas nebauda nekādu ticamību, lai tikai varētu aizlāpīt lielos robus, kuri spīd cauri visam tam, ko cenšas iztēlot par rūpīgas un objektīvas izmeklēšanas rezultātu. Tas viss ir vajadzīgs, lai pārliecinātu amerikāņus, it kā šim notikumam ir bijis nejaušības raksturs un ka par kaut kādu sazvērestību, kaut kādu rūpīgi organizētu noziegumu, turklāt vēl tādu, ar kuru, nedod dievs, varētu būt saistītas ietekmīgas Dalasas aprindas, nevar būt ne runas.

Taču laika gaitā kļūst zināms arvien lielāks skaits dažādu apstākļu, kuri grauj Vorena komisijas nestabili būvētos secinājumus. Minēsim tikai vienu piemēru:

26 sējumos iesietie Vorena komisijas ziņojuma pielikumi vēl ne tuvu nav viss, kas bija šīs komisijas rīcībā. Kādā no Vašingtonas departamentiem ar bruņām noklātos pagrabos atrodas 25 lielas rūpīgi aizzīmogotas kastes, kuras stingri apsargā. Šajās kastēs apbedīts milzīgs daudzums dokumentu, liecinieku liecību, ekspertīžu datu un vēl daudz kas cits, kuru atzīts par «nelietderīgu darīt zināmu publikai». Par noslēpto dokumentu raksturu var spriest pēc tā nedaudzā, kas ta vai citādi izkļūst ārpusē.

1968. gada pavasarī tika publicēts kāds materiāls, kas izņemts no šīm kastēm. Tas liecina, ka izmeklēšanas gaitā

-

komisija pilnīgi droši noskaidrojusi, ka Li Hārvijs Osvalds, kuram oficiālā versija pierakstīja supersnaipera īpašības, — jo tikai tāds cilvēks, kam nav līdzīgu šāvēju visā snaiperu mākslas vēsturē, varētu dažās sekundēs izdarīt visus tos šāvienus pa kustigu mērķi, kuri trāpījuši Kene-diju, — īstenībā ir bijis ļoti slikts šāvējs. Viņa šaušanas meistarība neatbilda pat viszemākajiem standartiem, kādi noteikti amatieriem, nemaz jau nerunājot par kareivjiem. Tieši tas ir fiksēts ar visu iespējamo juridisko precizitāti, pievienojot oficiālus datus, mācības šaušanas mērķus no tā laika, kad Osvalds dienēja amerikāņu armijā, kā arī attiecīgus dokumentus no vēlākā un visjaunākā laika posma.

Lai cik mazsvarīgs varētu likties šis dokuments, tomēr jau tas vien var dot pamatu apšaubīt versiju, kuru izvirzījusi speciāla autoritatīva valsts komisija, kas izmeklēja slepkavību.

Interesanti atzīmēt, ka oficiālie secinājumi, ka šāvis tikai viens cilvēks, balstās uz Vorena komisijas locekļu nopratināto liecinieku

mazākuma liecībām. Šīs gramatas autors, rūpīgi izstudējis 121 liecinieka liecības, kas sakopotas komisijas ziņojuma pielikumu 26 sējumps, izdarīja interesantu aprēķinu: 32 liecinieki izteica pārliecību, ka šāvieni atskanējuši no skolas mācību grāmatu noliktavas ēkas. Tā ir hipotēze, kas kļuva par oficiālo viedokli. 51 (!) liecinieks tam kategoriski nepiekrita, apgalvojot, ka šāvieni atskanējuši no dzelzceļa uzbēruma, no zāli apaugušās nogāzes Eimstrita pusē, pa labi no prezidenta mašīnas.

38 liecinieki neizteica konkrētu viedokli.

Jau šis mans aprēķins, kas pamatojas tikai uz Vorena komisijas oficiālajiem dokumentiem, liecina, ka izmeklēšanas gaitā vairākums aculiecinieku neapstiprināja to, kas pasaulei tika pasniegts kā absolūta un galīgi noskaidrota patiesība. «Vorena komisijas ziņojuma galvenais trūkums ir tas,» konstatēja amerikāņu žurnāls «Minority of Van», «ka tā atteicās nopietni izskatīt versiju, ka bez noliktavas varbūt ir bijusi vēl kaut kada cita vieta, no kurienes atskanējuši šāvieni, lai gan uz to ir norādījis vairākums tiešo liecinieku. Mēs uzskatām,» uzsver raksta autors, «k.i noliktavas sestajā stāvā atradās cilvēks ar šauteni un kn viņš ir izdarījis vismaz vienu šāvienu, bet varbūt arī vairākus. Bet kā var atstāt bez ievērības visdažādāko liecinieku apgalvojumus, ka šāvieni atskanējuši no zāli apaugušās nogāzes puses? Tāds iespaids ir bijis nevis pārbiedētiem dīkdieņiem, bet to savās liecībās pateikuši apmācīti policisti, šerifa palīgi, slepenā dienesta aģenti un lielākā da]a skatītāju, kas tajā brīdi atradās uz ielas.»

1966. gada novembrī «New York Times», vissolīdākais no amerikāņu laikrakstiem, kas parasti neuzķeras uz lētām sensācijām, ievietoja fotoattēlu, kas nejauši tika atrasts aģentūras «United Press International» arhīvos trīs gadus pēc Kenedija noslepkavošanas. Šā attēla labajā pusē automobiļa braukšanas virzienā, kur atradās prezidents, priekšā uz paugura aiz žoga saskatāms automašīnas un pie tās stāvoša cilvēka siluets, kurš tēmē ar šauteni. Laikraksts ziņoja, ka tūlīt pēc tam, kad aģentūras arhīvos tika htrasts šis fotoattēls, speciāli komandēti reportieri izbrauca uz Dalasu, kur tikās ar vienu no prezidenta noslepkavošanas aculieciniekiem, dzelzceļa kalpotāju Lī Bauersu. Bau-erss apliecināja, ka viņš savām acīm redzējis aiz žoga, tieši tur, kur tas fiksēts publicētajā fotoattēlā, cilvēku ar šauteni, kurš tēmējis uz prezidentu. «Mani tajās dienās neviens negribēja uzklausīt,» piebilda dzelzceļnieks.

Reportieri, kas bija dabūjuši šo sensacionālo interviju, vēl nebija paguvuši atgriezties savā redakcijā, kad Bau-erss... nenoskaidrotos apstākļos bija gājis bojā dzelzceļa katastrofā.

Ari šeit mēs esam nonākuši pie ļoti svarīga apstākļa, kas jau pats par sevi, pat tad, ja nebūtu vēl daudz kā cita, nevar nesaistīt uzmanību, nevar neuzvedināt uz domu, ka ļoti ietekmīgi un praktiski

neierobežoti vareni spēki Tek-sasā dara visu iespējamo, lai uz visiem laikiem noslēptu visus Dalasas nozieguma pavedienus. Šīs pilsētas īpašā atmosfēra pārvērš tajā saimniekojošo ļaužu saujiņu par neierobežotiem valdniekiem. Jebkurš bosiem nevēlams cilvēks var pazust bez pēdām, un par viņu ne gailis nedziedas. Katru mēnesi Dalasā notiek vairāk slepkavību nekā visā Anglijā. Tikai 1963. gadā vien, līdz tai dienai, kad slepkavām par upuri krita prezidents Kenedijs, šajā pilsētā tika nošauti 110 cilvēki, pie tam pa lielākajai daļai slepkavas netika atrasti un palika nesodīti.

Tā tas bija pirms šāvieniem, kas maksāja dzīvību amerikāņu valsts galvam. Tā tas notika ar šo slepkavību, tā tas turpinās ari pēc tās. Turklāt laikposmā, kas sekoja pēc prezidenta noslepkavošanas, noslēpumainā kārtā gāja bojā

cilvēki, kurus vienādi vai otrādi varēja uzskatīt par novēlamiem lieciniekiem. Dalasas mafijas upuru skaits, kas jau sasniedz vairākus desmitus, runā pats par sevi.

Slepenā tikšanās, kas astoņas dienas pirms Kenedija noslepkavošanas notika Džekam Rubijam piederošajā kabarejā «Karuselis», pēc daudzu domām, bija svarīgs posms šā nozieguma sagatavošanā. Pie šā jautājuma mēs vēl atgriezīsimies. Šajā sanāksmē dažādu iemeslu dēļ bija aicināti žurnālisti Viljams Hanters un Džeimss Kēte, kā arī jurists Toms Hovards, kas vēlāk uzņēmās Rubija advokāta pienākumus. Hovards pirmais runāja ar Rubiju pēc Osvalda nogalināšanas. Runājot divatā, Rubijs viņam pastāstīja par visu notikušo un Hovards viņam deva padomus, kādās apsūdzības var atzīties un ko nedrīkst teikt. Drīz pēc tam šis daudz zinošais advokāts visiem radiniekiem un kaimiņiem par pārsteigumu pēkšņi nomira «ar infarktu», lai gan agrāk viņš ne par kādām sirdskaitēm nebija sūdzējies. Pats par sevi šis nāves gadījums nevarētu saistīt sevišķu uzmanību, ja ar to nebūtu sācies to cilvēku noslēpumaino nāves gadījumu garais saraksts, kuriem katru reizi un dīvainas apstākļu sagadīšanās dēļ krita par upuri cilvēki, kas varētu kaut ko pastāstīt par šo sazvērestību.

Nākošais upuris šajā drūmajā sarakstā bija Hanters. Policijas ierēdņu uzaicināts, šis kabarejā «Karuselis» notikušās slepenās tikšanās dalībnieks iegāja Dalasas policijas pārvaldes ēkā. Pēc dažām minūtēm pie ēkas piebrauca atrās palīdzības mašīna, un tajā novietoja Hantera līķi ar cauršautu galvu. Publicētajā paziņojumā tika apgalvots, ka žurnālists kritis par upuri nelaimes gadījumam. Oficiālajā ziņojumā teikts, ka «nelaimīgais incidents noticis policijas aģenta nejauša šāviena rezultātā, kurš tajā momentā spēlējis ar savu kolēģi policistus un laupītājus». Tas izskatītos pēc slikta joka, ja šo izsmiekla pilno dokumentu nebūtu parakstījuši augsti Dalasas ierēdņi, turklāt vēl pavisam nopietni apliecinot to ar zīmoga nospiedumu.

Vēl viens «Karuselī» notikušās tikšanās dalībnieks, žurnālists Kēte, kādu rītu tika atrasts savā guļamistabā ar pārlauztiem kakla skriemeļiem. Slepkava nav atrasts. Šoreiz nekūda oficiāla versija netika paziņota, un nelaimīgo, kam bija gadījies pārāk tuvu pieiet aizliegtajam, steidzīgi ieraka kapsētas smiltīs, kopā ar viņu apbedot vēl vienu pavedienu, lai tas nekad nevarētu palīdzēt izkļūt no drausmīgā Dalasas labirinta.

Tomasa Kilema sieva nebija uzņemta Dalasas augstākajās aprindās, kaut gan daudzi šo aprindu pārstāvji viņu pietiekami labi pazina un bija redzējuši visvisādā izskatā. Rubija krodziņā viņa bija striptīza zvaigzne un katru dienu, pareizāk sakot, katru nakti parādījās apmeklētāju priekšā, kā no mātes miesām nākusi. Viņas vīrs nebija pārāk delikāts, jo sievas bizness viņam deva iespēju bezrūpīgi dzīvot, neapgrūtinot sevi ar rūpēm par dienišķo maizi. Kilems vairākus gadus katru dienu daudzas stundas pavadīja «Karuselī», labi pazina Rubiju, Osvaldu un citus kabareja apmeklētājus un pastāvīgos viesus, zināja par viņu tumšajām lietām un sakariem, kurus grēka cienītāji no Dalasas augstākajām aprindām caur šo perēkli uzturēja ar kriminālnoziedzniekiem, padibenēm un visvisādiem salašņām, kuri baudīja nebūt ne nesavtīgu vietējās policijas labvēlību un aizgādnību. Acīmredzot viņš to visu zināja pat pārāk labi un laikam tieši tāpēc 1964. gada martā mīklainos apstākļos «izkrita» pa logu un nositās.

Viņa vieglprātīgā sieva, kurai nebūt nebija vieglprātīgs vārds — Dalila, apklusa uz mūžu vēl agrāk, dabūjusi lodi pakausī. Arī šoreiz slepkava netika atrasts, nozieguma motīvi netika noskaidroti un zem kapa akmens tika paslēpts vēl viens nevēlams liecinieks.

Dalilas Kilemas draudzeni N'ensiju Muniju, arī dejotāju no «Karuseļa», kā vērtīgu liecinieci aizturēja Dalasas policija un ievietoja cietuma kamerā it kā tāpēc, lai ar viņu nekas ļauns nenotiktu. Pēc dažām dienām tika paziņots, ka dejotāja cietuma kamerā paķērusies. Un atkal reportieri uz visiem jautājumiem saņēma atbildi — «nekādu komentāru nebūs».

Nelaimīgā «Karuseļa» artistu likstas ar to nebeidzās. Džeka Rubija uzticības persona bija kabareja dziedātājs Karens Karlins. Viņš bija pēdējais cilvēks, ar kuru Rubijs par kaut ko sarunājās, ieslēdzies kabareja dibenistabā, pirms viņš devās uz policijas iecirkni un nošāva Osvaldu. Par ko viņi runāja un ko Rubijs pastāstīja savam sirdsdraugam, to neviens vairs neuzzinās. Karlins tika nogalināts ar vairākiem šāvieniem no automašīnas, kas trakā ātrumā aiztraucās viņam garām. Tāpat kā iepriekšējos gadījumos, arī šoreiz slepkavas netika atrasti.

Erlīnai Robertsai nebija nekāda sakara ar Rubija perēkli. Viņa bija vienkārša namīpašniece. Viņai par postu tieši viņas mājā Lī Hārvijam Osvaldam bija ienācis prātā

noīrēt istabu. Jau pirmajās trauksmainajās dienās misis Robertsa pastāstīja pie viņas iebrukušajiem žurnālistiem sekojošo: «Kad Osvalds pēc prezidenta nogalināšanas savā istabā pārģērbās, pie mūsu mājas piebrauca policijas mašīna un, divas reizes devusi signālu, atkal aizbrauca. Pēc tam Osvalds tūlīt aizgāja . ..» Neapdomīgi pateiktie vārdi par policijas mašīnu acīmredzot maksāja Erlīnai Robertsai dzīvību. Viņa tūlīt pēc tam nomira «pēkšņas sirdslēkmes rezultātā», tā ari nepaguvusi neko vairak pastāstīt žurnālistiem.

Jāsaka, ka Dalasas mafijas garās rokas aizsniedza arī tos žurnālistus, kuri iedrošinājās, pēc kaut kādu ļaužu domām, nevietā izrādīt pārmērīgu profesionālo ziņkāri. Noslēpumainu un līdz šai dienai nenoskaidrotu nāves gadījumu sarakstā mēs atrodam arī vairāku žurnālistu vārdus, pie tam katru reizi to amerikāņu preses pārstāvju vārdus, kuri mēģināja izdibināt patiesību, uzmeklēja un izprašņāja cilvēkus, kas varētu kaut ko pastāstīt par prezidenta noslēpumaino noslepkavošanu.

Dorotija Kilgalena bija pazīstama ar savu izcilo žurnālistes veiksmi. Grūti pateikt, kādā veidā, bet viņai vienīgai no visiem saviem kolēģiem bija izdevies jau pirmajās dienās pēc Rubija apcietināšanas iekļūt cietumā un runāt ar viņu divatā. Tās pašas dienas vakarā viņa neuzmanīgā kārtā saviem kolēģiem pateica: «Vēl piecas dienas, un es pastāstīšu visu par šo notikumu!» Dorotija Kilgalena nevienam neko nepastāstīja, jo tieši piektajā dienā, pareizāk sakot, naktī, viņa nomira savā dzīvoklī. Nāves cēloņi nav noskaidroti.

Viljams Volijs sēdēja pie tā taksometra stūres, kurā iekāpa Osvalds dažas minūtes pēc liktenīgajiem šāvieniem. Kas notika ceļā uz viņa māju, kur viņš, kā pastāstīja viņa dzīvokļa saimniece, pārģērbās un aizgāja tūlīt pēc policijas mašīnas signālu atskanēšanas, īsti nav zināms. Noskaidrots tikai tas, ka tieši šajā īsajā starplaikā gājis bojā vēl viens svarīgs liecinieks, policists Tipits, kas arī bija piedalījies bēdīgi slavenajā apspriedē «Karuselī». Kā apgalvo, viņu esot nošāvis Osvalds no taksometra. Kāpēc? Šā taksometra šoferis Volijs nekad nedos atbildi uz šo jautājumu. Arī viņš driz vien gāja bojā automobiļa katastrofā, kad viņa mašīnai ar lielu ātrumu bez jebkāda redzama iegansta uzbrauca smagā mašīna.

Kā redzam, vairākos gadījumos, kad nostrādāts pietie-

kāmi rupji, bez jebkādām grūtībām var manīt, ka tas ir Dalasas policijas pirksts. Ne kriminālnoziedznieku pagrīdes, ne gangsteru un profesionālu slepkavu, bet tieši policijas. Tam jāpievērš sevišķa uzmanība, jo tam ir vistiešākais sakars ar mūsu stāstījumu. Nezin vai būtu sevišķi jāpierāda, ka visbagātākajam cilvēkam Dalasā ir pietiekami daudz iespēju, tiklab lai turētu pilsētas policijā savus cilvēkus, kā arī lai pavisam jūtami un pietiekami efektīvi ietekmētu tās rīcību.

Laikam būtu nepareizi apgalvot, ka visi Dalasas policijas ierēdņi pūlas kavēt patiesības noskaidrošanu. Frenks Mārtiņš bija Dalasas policijas kapteinis. Tā kā viņš bija viens no ša notikuma lieciniekiem, bija piedalījies Osvalda un pēc tam arī Rubija apcietināšanā, viņu izsauca uz Vo-rena komisiju liecības došanai. Kad kapteinis Mārtiņš bija atbildējis uz komisijas sagatavotajiem jautājumiem, viņam pajautāja, vai viņš nevēlas vēl kaut ko pateikt. «Es varētu vēl šo to pastāstīt,» ne bez acīm redzamas svārstīšanās viņš teica pēc ilgas pauzes, «bet tikai obligāti ar noteikumu, ka jūs to nepierakstīsiet.»

Frenks Mārtiņš labi pazina savas pilsētas tikumus. Sirdsapziņa viņu mudināja pateikt komisijas locekļiem kaut ko, pēc viņa domām, svarīgu, bet, zinādams, ar ko viņš riskē, viņš lūdza neprotokolēt viņa atbildi. «Tādā gadījumā,» viņš negaidīti dzirdēja, «labāk nesakiet neko.» Dīvains ziņkāres trūkums, vai ne? Bet, runājot nopietni, tas ir to cilvēku profesionālā pienākuma elementārs pārkāpums, kuriem bija jānoskaidro patiesība. Noslēpumainā kārtā Dalasas varas iestādes, izrādījās, bija informētas par šo epizodi. Bet tālāk jau viss gāja pa iemītu taku. Divas dienas pēc liecības došanas komisijā Mārtiņu, neraugoties uz viņa iebildumiem, nogādāja uz to pašu Dalasas pilsētas Parklendas hospitāli. Pēc paviršas izmeklēšanas viņam paziņoja, ka viņam ir «strauji progresējošs vēzis». Pēc trim dienām Dalasas policijas kapteinis Frenks Mārtiņš jau bija miris.

Gribu vērst lasītāju uzmanibu uz to, ka tieši tāda bija eskulapu diagnoze par Džeka Rubija, laikam gan galvenā apsūdzības liecinieka nāves cēloni, cilvēka, kas nebija vienkārša skrūvīte sarežģītajā sazvērestības mašīnā, bet gan drīzāk viena no tās galvenajām svirām, vismaz tajā daļā, kas attiecas uz nozieguma praktisko organizēšanu. Izmisīgi glābdams savu ādu, Džeks Rubijs laida darbā

visus līdzekļus, sākot ar lūgšanos un beidzot ar draudiem atmaskot savus saimniekus. 1965. gada septembrī dažiem žurnālistiem bija dota iespēja satikties ar nāvinieku kamerā ieslodzīto Osvalda slepkavu. Sls neparastās intervijas organizētāju mērķis bija izkliedēt sabiedrības aizdomas, un tāpēc viņi pacentās visu izkārtot tā, lai Rubijs nepateiktu neko lieku. Par spīti savu sargu modrībai, Rubijs tomēr pamanījās un sniedza paziņojumu presei. Viņš, starp citu, teica, ka fakti, kas saistīti ar prezidenta noslepkavošanu, nekad netiks izpausti, «tāpēc ka to nevēlas cilvēki, kam ir vara un kas ieņem augstus amatus». Rubija advokāts Sols Dans, kas bija klāt šajā sarunā, mēģināja neļaut Rubijam runāt, bet Rubijs viņam asi atcirta: «Lieciet mani mierā, es zinu, ko daru.»

Spriežot pēc visa, viņš patiešām zināja, ko dara. Šis Da-lasas krodzinieks, kas bija viens no daudzajiem sazvērestības dalībniekiem un kaut kādas svešas gribas izpildītājs, tika pārvērsts par grēkāzi un ieslodzīts nāvinieku kamerā. Un viņš izmantoja pirmo izdevību, lai

piedraudētu ar sensacionāliem atmaskojumiem. Viņš to neizdarīja, bet tikai lika saprast, ka cīņā par savu ādu to darīs, ja netiks izpestīts. Mājiens bija pietiekami skaidrs un draudošs . . .

Šķiet, ka šis apstāklis izskaidro nesaprotamo vilcināšanos izpildīt Rubijam piespriesto nāves sodu. Patiešām, lieta it kā būtu vienkāršāka par vienkāršu: apsardzes acu priekšā gaišā dienas laikā Rubijs nošāva Osvaldu, un to savos televizoru ekrānos redzēja miljoniem amerikāņu, jo tajā momentā no Dalasas notika pārraide visai Amerikai. Slepkavība neapšaubāmi pierādīta, un tādos apstākļos nosēdināt uz elektriska krēsla daudz zinošo un tāpēc nevēlamo liecinieku būtu vieglāk par vieglu. Taču nē, lietas izskatīšana ieilga, un Temida nesteidzās lemt taisno tiesu.

Kāpēc? Vai ne tāpēc, ka baidījās no Rubija atmaskojumiem, baidījās, ka tajā momentā, kad viņš sapratis, ka nāves sods nav novēršams un viņam vairs nebūs ko zaudēt, viņš sāks runāt. Tāpēc pilnīgi loģiski bija neatņemt naviniekam cerības uz glābiņu līdz pat pēdējam brīdim un likvidēt viņu, nevis oficiāli izpildot nāves sodu, bet kaut kā citādi.

Rubijs juta, ka vairs nav labi. Visu ieslodzījumā pavadīto mēnešu laikā, gan pirms tiesas, gan pēc tās, Rubijs histēriski lūdzās: «Aizvediet mani no Dalasas. Turiet mani jebkuras citas pilsētas cietumā, šeit mani tik un tā nogalinās.»

Nopratināšanu laikā Vorena komisijā, kas notika turpat Dalasā, Rubijs raudādams lūdzis komisijas locekļus: «Šeit es nevaru runāt. Aizvediet mani uz Vašingtonu, un es izstāstīšu visu.»

Kamēr Džeks Rubijs — viens no tiem, kas noteikti būtu varējis daudz ko pastāstīt par sazvērestības slepenajām atsperēm, atradās Dalasas varas iestāžu aizgādnībā, sazvērnieki varēja būt mierīgi, — Rubijs neko nestāstīs. Bet, ja arī ko pastāstīs, tad neviens viņu nedzirdēs.

Dalasas varas iestāžu un to ļaužu skandalozā rīcība, kuri tiem palīdzēja slēpt patiesību, izraisīja plašus pieprasījumus no jauna izskatīt Rubija lietu, turklāt izņemot to no Dalasas varas iestāžu kompetences. Jau tika paziņots, ka tiesa no jauna izskatīs lietu 1967. gada pavasarī Vičitofol-sas pilsētā, kur Rubijs tiks nogādāts no Dalasas cietuma. Tās jau bija nopietnas briesmas pēdu slēpšanas meistariem. Radās draudi, ka visas viņu pūles likvidēt nevēlamus lieciniekus būs bijušas veltīgas. Uz visiem laikiem apklusuši cilvēki, kas zināja mazsvarīgus sīkumus, bet, baidīdamies no elektriskā krēsla un lai glābtu savu ādu, varēja sākt runāt liecinieks, kas zināja daudz ko vairāk.

Taču nav tik viegli tikt galā ar Dalasas mafiju. Bija skaidrs, ka tā negribēs izlaist Rubiju no savām rokām. Tā tas arī notika. 1966. gada pēdējās dienās cietumsargi viņam paziņoja, ka viņu pārvedīs uz

Parklendas (atkal uz Parklcndas) hospitāli, lai izdarītu «medicīnisko apskati». Līdz tam Rubijs daudzus mēnešus atradās medicīnas darbinieku nemitīgā uzraudzībā, taču izmeklēšanās, kas sistemātiski notika gandrīz vai katru dienu, nekas aizdomīgs netika konstatēts.

Cietumnieks juta, ka nu vairs nebūs labi. Viņa nemiers drīz vien pārvērtās panikā, kas izpaudās nepārtrauktās histērijas lēkmēs, kad viņam tūlīt pēc ievietošanas atsevišķā, rūpīgi apsargātā hospitāļa palātā un jau pirms jebkādas «izmeklēšanas» vairākas reizes diennaktī sāka izdarīt kaut kādus iešļircinājumus. Pēc dažām dienām tika noteikta diagnoze: strauji progresējošs plaušu vēzis. Slimība zibenīgi progresēja, un 1967. gada 3. janvāra rītā uz visiem laikiem apklusa viens no svarīgākajiem lieciniekiem. Da-lasa neizlaida viņu no saviem nāvīgajiem apkampieniem, un viņš uz mūžīgiem laikiem palika šajā šausmīgajā pilsētā, paņemdams līdzi savus noslēpumus Dalasas zemē.

Šis drausmīgais loks noslēdzās. Līķu kaudzi — vairāk

nekā 30 — sakrāva noslēpumainie un visuspēcīgie Dalasas valdnieki, kas saimnieko amerikāņu akmens džungļos tikpat mežonīgi kā niknie plēsoņas mūžameža biezokņos. Šeit valda tikai viens likums, spēka likums, bet spēku mūsdienu Amerikā dod nauda — jo vairāk naudas, jo lielāks spēks. Un kas ir raksturīgi, tā saucamā «Amerikas lielā prese», kas dažkārt nelabā balsi vaimanā par to, ka kaut kur tiekot «mīdīta kājām demokrātija», šajā gadījumā, starp citu, tāpat kā citos gadījumos, uz visu to noraugās ar olimpisku mieru un bez jebkāda satraukuma. Gaišā dienas laikā kā /aķi medībās nošauj prezidentu, pēc tam viens pēc otra iet bojā cilvēki, kas varētu palīdzēt noskaidrot patiesību, atklāti triumfē patvaļa un rupja spēka kults, taču «demokrātijas aizstāvji» labākajā gadījumā aprobežojas ar līdzjūtīgām nopūtām, bet bieži vien pat pilnīgi klusē.

Acīmredzot šī patvaļas bakhanālija pilnīgi atbilst viņu demokrātijas izpratnei. Nu, kā lai te neienāktu prātā Ha-rolda Lafajeta Hanta garīgais priekštecis — viens no pirmajiem Amerikas miljonāriem, komodors Vanderbilts un viņa neatdarināmais cinisms: «Likums? Kam man likums, vai tad man nav spēka!»?

HANTS UZ JUMTA

Mēdz teikt, ka noziedznieku vienmēr velk uz to vietu, kur viņš pastrādājis noziegumu. Tumša ir cilvēka dvēsele. Grūti pateikt, kādi neizzināti spēki, kādi psiholoģiski fluīdi viņu vada momentā, kad viņš ar dzīvnieciskās bailēs drebošu sirdi, ar patoloģisku ziņkāri, kas pārvar šīs bailes, un ar kaut kādu slepenu saldkaisli noraugās uz to vietu, kurā tika pastrādāts viņa tumšais darbs ...

Kas var izskaidrot, kāpēc kādā gaišā 1965. gada rudens dienā Harolds Hants uzaicināja žurnālistus, kuri bija viņu apmeklējuši viņa kantorī, iekāpt liftā un uzbraukt uz skatu platformu, kas ierīkota uz 50 stāvu ēkas jumta, kurā atrodas viņa kantoris?

No jumta pavērās iespaidīgs skats uz lielo pilsētu. Cilvēki izskatījās kā punktiņi, mašīnas, ne lielākas par sērkociņu kārbiņām, šaudījās pa pilsētas ielām. Ķērkstošā, lādā kā sarūsējuša metāla balsī uzrunājis klātesošos, Hants teica:

— Paraugieties tur, džentlmeņi! Vai redzat tur to mūra

ēku? Nē, ne tur, skatieties vairāk pa kreisi, šosejas pelēkās lentes virzienā. Ieraudzījāt? Tieši tur pirms diviem gadiem tika nošauts Džons Kenedijs.

Iestājās sasprindzināts klusums, kāds mēdz būt cirkā, kad zem tā kupola pa tievu trosi balansējot iet virves dejotājs. Lai izkliedētu sasprindzinājumu, mazinātu neveiklību, kas iestājās pēc šiem vārdiem, Hants pārspīlēti skaji nopūtās un novilka caur zobiem kaut ko par to, ka Kene-dija nāve bija «valstij šausmīga traģēdija».

Tiesa gan, godbijīgas līdzjūtības pietika tikai neilgam laikam. Drīz vien Hants vairs neizturēja un, pat necenšoties slēpt savu naidu, no kura viņa smalka balstiņa pilnīgi pārgāja falsetā, sāka apgalvot, ka Kenedijs, vai viņš to gribēja vai negribēja, izrādījās par Amerikas nodevēju. «Viņš daudz ko nogulēja,» izmeta miljardieris, un viņa blāvajās, izbalējušajās, pelēki zilganajās acis pēkšņi iegādājās Jauna uguns. «Viņš daudz ko ievārīja.»

Veiklais liekulis, kas pārvalda katru savas sejas muskuli kā profesionāls pokera spēlētājs (prasme pārvērst savu fizionomiju par nekustīgu masku ir viena no pokera spēlētājam nepieciešamām īpašībām), šoreiz nespēja noslēpt bangojošo naidu. Grūti pateikt, kāpēc Hantam bija vajadzīgs viss šis farss ar ekskursiju uz jumtu un liekulīgo nopūtu par prezidenta nogalināšanu. Jāšaubās, vai tāda neveikla maskēšanās var noslēpt jau zināmos faktus un arī tos, kas pamazām kjūst zināmi.

Lai cik prasmīgi tiek slēptas Dalasas nozieguma pēdas, lai cik piesardzīgi, pārdomājot katru soli, rīkojās gan 1963. gada rudenī, gan visu tam sekojošo laiku pats Hants un viņa atvase, tomēr šis tas pamazām izpeld dienas gaismā, liek domāt, analizēt, salīdzināt.

Viens no Harolda Hanta intīmajiem sirdsdraugiem jau daudzus gadus ir kāds Teds Dilijs, drukns vīrs ar astma-tisku aizdusu, vienmēr no sviedriem spīdīgu seju un tumšām brillēm, ar kurām viņš aizsedz nemitīgi šaudīgās, no taukiem aiztūkušās urbjošās ačeles. Viņam pieder viens no lielākajiem laikrakstiem Hanta dzimtmuižā Dalasā — «Dailas Morning News». Un, lūk, ir noskaidrojies, ka šis pats Dilijs mēnesi un piecas dienas pirms slepkavības pēkšņi aizlidojis no Dalasas uz Vašingtonu. Tur, laižot darbā visus savus un ne tikai savus sakarus, viņam izdevās dabūt ielūgumu uz brokastīm Baltajā namā, kuras Kenedijs rīkoja dažiem preses pārstāvjiem.

Kā vēlāk pastāstīja pazīstamais amerikāņu žurnālists Čārlzs Bārtlets, kas ari bija šajās brokastis, pie galda notikusi nepieredzēti

skandaloza epizode. Pārsteigtajiem pieņemšanas dalībniekiem par brīnumu un pārkāpjot etiķeti un elementāro pieklājību, Dilijs sāka rupji un nekaunīgi kritizēt prezidenta politiku. Savu demonstratīvi nekaunīgo tirādi Hanta draugs nobeidza ar izlēcienu, kas jau robežojoža ar atklātu apvainojumu:

— Jūs, prezidenta kungs, — teica Dilijs, — tai vietā, lai sēdētu kā līderis zirgā, kratāties netīros ratos.

«Pēc Dilija izrunāšanās,» stāstīja Bārtlets, «pie galda iestājās kapa klusums, kas turpinājās diezgan ilgi. Dziļi sašutušais prezidents acīm redzami centās savaldīties. Beidzot, pēc kāda brīža Kenedijs ar pašcieņu klusā balsī atbildēja:

— Starpība starp jums un mani, Dilija kungs, ir tā, ka par Savienoto Valstu prezidentu esmu ievēlēts es un nevis jūs un ka par 180 miljonu amerikāņu dzīvību atbildu es un nevis jūs.

Un pēc tam, tomēr nenovaldījies, bijušais jūras virsnieks, neslēpdams sarkasmu, teica, ka viņš savā mūžā ir redzējis daudz tādu cilvēku, kam patīk karš līdz tam laikam, kamēr viņi to nav izbaudījuši. Bet, ja šādiem karotājiem gadās ar to iepazīties tuvāk, tad viņiem tas ļoti drīz apnīk.

— Runāt par kariem, — Kenedijs beidza strostēt Hanta sūtni, — ir daudz vieglāk nekā karot.

Brokasta laikā prezidents vairs ne reizi nepievērsās Di-lijam un atvadījās no viņa vairāk nekā vēsi.»

Divi nākamie fakti, kam ir sakars ar to pašu Diliju, notika pēc piecām nedēļām, 1963. gada 22. novembrī. Tieši Dilijam piederošais laikraksts šajā dienā redzamā vietā ievietoja jau minēto sludinājumu treknā sēru ielokā un ar ciniska izsmiekla pilnu virsrakstu: «Esiet sveicināti Dalasā, Kenedija kungs!» Nekaunīgais teksts, kas bija ietverts sēru ieloka, saturēja slikti maskētu kūdīšanu.

Parakstījis iespiešanai numuru ar sludinājumu sēru ielokā, Dilijs palicis redakcijā, un drīz viņa kabinetā, kā stāsta aculiecinieki, iegājis, kā jūs domājat, kas? Džeks Rubijs. Ja tā arī būtu sagadīšanās, tad, jāsaka atklāti, zīmīga sagadīšanās!

To, ka provokatoriskais izlēciens pieņemšanā pie

prezidenta un musinošais sludinājums Dilija laikrakstā nav nejauša sagadīšanās, bet vienotas un pārdomātas kampaņas elementi, apstiprina tas apstāklis, ka laikā, kas atdalīja abus šos notikumus, Diiijs pūlējās vaiga sviedros un ar apskaužamu mērķtiecību. Viņš, starp citu, iespieda tūkstošiem skrejlapu, kuras tika izdalītas garāmgājējiem Da-lasas ielās prezidenta ierašanās priekšvakarā. Šajās skrejlapas bija redzamas divas prezidenta fotogrāfijas — viena pretskatā, otra profilā. Tieši tādā veidā, kā fotografē kriminālnoziedzniekus. Zem fotoattēliem bija paraksts: «Meklē sakarā ar apsūdzību valsts nodevībā.»

Viens no parastajiem to ļaužu argumentiem, kuri mēģina noliegt, ka ir bijusk sazvērestība nolūkā nogalināt Kenediju, ir apgalvojums, ka viena cilvēka nodoma izpildīšanai pietika tikai dienu iepriekš uzzināt prezidenta korteža maršrutu pa Dalasas ielām, turpretim, lai to visu rū-pigi noorganizētu, bija vajadzīgas vairākas dienas, bet Dalasas varas iestādes turēja šo maršrutu slepenībā. Taču no apspriedes protokola, kas daudzas dienas pirms prezidenta ierašanās Dalasā notika pie Teksasas gubernatora Konelija un kurā tika precizēti visi ar šo vizīti saistītie jautājumi, mēs uzzinām, ka apspriedes dalībnieku vidū ir bijis Dilija dēls Džozefs, kurš tādējādi bija lietas kursā par visu, arī par prezidenta kavalkādes maršrutu.

Viens otrs varbūt teiks, ka visi šie argumenti tikai netieši liecina par Hantu ģimenes līdzdalību Dalasas notikumos? Nu, ko teikt, ir arī tiešāki pierādījumi. Sēru sludinājums, kas tika publicēts laikrakstā «Dailas Morning News» tikai dažas stundas pirms liktenīgajiem šāvieniem, izmeklēšanas dienās saistīja lielu uzmanību. Pārāk aizdomīgs liekas šāds pareģojums, ja tikai tas ir provokatorisks pareģojums un ne kaut kas vairāk, nu, teiksim, informētība. Tāpēc dabiski, ka izmeklēšanā svarīga bija atbilde uz jautājumu, kā roku darbs tas ir, kas stāv aiz šā sludinājuma publikācijas.

Šim svarīgajam faktam nevarēja paiet garām arī Vo-rena komisija, kas izmeklēja slepkavību. Un, lūk, ko tā konstatēja: par sludinājumu bija ļoti labi samaksāts, laikraksta kasē bija iemaksāti 1463 dolāri. Naudu iemaksāja «Džona Bērča biedrības» biedrs Džo Grinens. Viņš paziņoja, ka naudu samaksai par sludinājuma publicēšanu saņēmis no trim Teksasas biznesmeņiem. Lūk, viņu vārdi — Edgars R. Krisijs, H. R. Braits un Nelsons Bankers Hanls.

Jā, jā, Hants. Hants, jaunākais, Harolda Lafajeta Hanta dēls.

Sim apstāklim jau ir nevis netiešs, bet gan tiešs sakars ar Dalasas slepkavību. Oficiālajā izmeklēšanā konstatēts, ka Hants, jaunākais, finansējis sludinājuma ievietošanu laikrakstā, kas nozieguma izmeklēšanā figurē kā viens no faktiem, kuri pierāda, ka noziegums pastrādāts ar iepriekšēju nodomu un organizēti.

Visu šo rūpīgi sagatavoto un pārdomāto musinošo propagandu, kura jau pati par sevi izslēdz versiju, ka slepkavībā vainojams viens cilvēks, kas rīkojies pēc intuīcijas un uz savu risku, vadīja organizatoriskais centrs, kas sevi dēvēja par «Amerikas izmeklēšanas komiteju». Mēs nezinām visu šīs «komitejas» sastāvu. Bet divi darbinieki, par kuru piedalīšanos «komitejas» darbā kļuvis zināms, dod bagātīgu vielu pārdomām. Viens no viņiem Dalasā vada «Džona Bērča biedrību», visfašistiskāko no visām mūsdienu fašistiskajām organizācijām Amerikā. Otrs ir tas pats Nelsons Bankers Hants — Harolda Hanta dēls un mantinieks, pusmiljona kapitāla īpašnieks.

Tie vairs nav netieši argumenti. Minēsim vēl faktu, kas atliecas uz pašu Haroldu Hantu un kas kļuvis zināms nesen. Par to pastāstīja amerikāņu publicists Alfrēds Bērke, kas nejauši viesojies Hanta villā 1961. gada rudenī. Kā stāsta Bērke, Hants toreiz nikni uzbrucis prezidentam, zākājis viņu pēdējiem vārdiem un apsūdzējis nodoma sagraut viņa, Hanta, biznesu. Bērki sevišķi pārsteigusi šāda miljardiera tirāde, kuru viņš toreiz ierakstījis savā bloknotā: «Cita ceļa nav,» teicis Hants. «Lai tiktu vajā no nodevējiem, kas ielavījušies mūsu valdībā, tie visi ir jānošauj.» Bet, tā kā Hants, balstoties uz savu naudasmaisu, ir pārliecināts, ka viņa vārds ir likums, tad viņš šajā gadījumā nolēma rīkoties tā, kā bija teicis. Te vairs nav runa par draugu un uzticības personu un pat ne par dēlu, bet gan par pašu Haroldu Hantu, par viņa publiski izteiktiem nodomiem.

Savu intrigu orbītā naftas dižvīrs ievilka desmitiem cilvēku, pat savu garīdznieku, pie tam novirzīdams dieva kalpu uz neceļiem un likdams viņam kalpot velnam. 1960. gadā pirms demokrātu partijas kongresa Hants rīkojas aktīvi. Kad noskaidrojās perspektīva, ka var tikt izvirzīta Kenedija kandidatūra, Hants nolēma spekulēt uz delegātu pretkatoļu aizspriedumiem, jo vairākums no viņiem

piederēja pie protestantu baznīcas. Hanta sakūdīts, šis ģimenes garīdznieks svētais tēvs Krisvels īsi pirms kongresa uzrakstīja kvēlu aicinājumu visiem Amerikas protestantiem, kura viņš apgalvoja, ka katoļa Kenedija ievēlēšana par prezidentu būs sātana triumfs un nāvīgs trieciens īstajai baznīcai.

Šis aicinājums par Hanta naudu tika iespiests miljonos eksemplāru un izsūtīts pa visu Ameriku. Tiesa gan, pats Hants apgalvo, ka viņš par šo aicinājumu neko neesot zinājis, ka tas esot iespiests un izsūtīts bez viņa ziņas pēc kāda viņa kalpotāja norādījuma. Ikvienam, kas zina, kāda kārtība valda Hanta midzenī, ir skaidrs, cik absurds īr šāds paskaidrojums. Bez Hanta ziņas viņa impērijā nekas nenotiek.

Bet kongresa dienās, kā atzinās pats Hants, viņš apmetās viesnīcā blakus ēkai, kur delegāti noturēja savas sēdes, un katru dienu pašrocīgi sastādīja Džonsonam memorandus, kuros deva padomus un izteica savus vēlējumus par to, kā Džonsonam jārīkojas.

— Ja Lindons nelokāmi būtu ievērojis manus padomus, — nemaz neapjucis un bez liekas kautrēšanās teica Hants, — Kenedijam nekad nebūtu izdevies viņu izkonkurēt. Starp citu, tieši es biju tas, kas ieteica Džonsonam pēc Kenedija kandidatūras izvirzīšanas piekrist ieņemt sarakstā otro vietu un pieņemt priekšlikumu balotēties par viceprezidentu . . .

Mēs jau runājām par aizdomīgiem apstākļiem, kuri saistīti ar viena no Harolda Hanta dēliem — Nelsona lomu 1963. gada 22. novembra notikumos.

Ne visai sen noskaidrojies, ka daži pavedieni ved ar! pie otras Hanta atvases — Lamara Hanta, kas nav pārņēmis no tēva biznesmeņa izveicību, bet ir mantojis kaisli uz avantūrām un spēlmaņa azartu un ieņem vienu no vadošajiem posteņiem amerikāņu futbola līgā.

Ar liecinieku liecībām pierādīts, ka dažas dienas pirms prezidenta noslepkavošanas Džeks Rubijs ir bijis Lamara Hanta kantori un diezgan ilgi runājis divatā ar miljardiera dēlu.

Sagadīšanās — dažs labs var teikt. Bet vai nav pārāk daudz sagadīšanos pēc kārtas? Un kāpēc visas šīs sagadīšanās sagadās ne kaut kur citur, bet tieši ap Hantu un viņa atvasēm?

Taču arī tas vēl nav pēdējais posms ķēdītē. No rīta,

pirms pašas prezidenta nogalināšanas, Rubijs ir runājis ar Hanta draugu Diliju laikraksta redakcijā, kur tikko kā bija iznākusi avīze ar sēru ielokā ietverto provokatorisko sludinājumu. Varētu domāt, kas gan kopīgs var būt bagātajam, uz respektablumu pretendējošajam Dilijam, kam vienmēr ir atvērtas Dalasas augstāko aprindu namu durvis, ar aizdomīgā naktslokāla vulgāro īpašnieku? Un tomēr ir!

Bet, kad dažas dienas pēc Osvalda noslepkavošanas Ru-biju apcietināja un viņa dzīvoklī izdarīja kratīšanu, tur starp dažādiem papīriem tika atrasta bieza paka Hanta propagandas materiālu, to skaitā arī divi scenāriji, kas bija paredzēti Hanta radiostacijas pārraidēm. Rodas jautājums: kāds sakars kabareja īpašniekam varētu būt ar radiopārraidēm, un vai pie viņa mājās šie materiāli neatradās tāpēc, ka Rubijs bija saistīts ar Hantu un viņa naudu?

Osvalda slepkava — naktslokāla īpašnieks Džeks Rubijs un Hanta radiostacijas materiāli — šie divi dažādie apstākļi, kuriem, varētu domāt, nav nekāda sakara vienam ar otru, pēkšņi iegūst ļaunu vēstošu un tiešu savstarpējo sakaru, ņemot vērā vēl kādu «sagadīšanos», kuru vienam gadījumam ir aizdomīgi daudz.

Un atkal šī «sagadīšanās» ir tieši saistīta ar Hantu. Liktenīgās dienas rītā Hanta radioprogramma «Dzīves līnija» sāka savu pārraidi Dalasai ar komentāru, ko nevar nosaukt citādi kā par tiešu musināšanu. Pastāvot pašreizējai administrācijai, draudīgi teica diktors, «var pienākt tāds laiks, kad amerikāņiem aizliegs lietot šaujamos ieročus, ar kuru palīdzību viņi varētu izrēķināties ar saviem valdītājiem».

Tā sakot, pasteidzieties šaut uz prezidentu, nepalaidiet garām izdevību, citādi var būt par vēlu.

Bet ķēde vēl nav noslēgusies. Lūk, vēl viens posms, tas Dats posms, kuru satverot mēs iegūstam kaut ko līdzīgu īstajai ainai.

Kā jau tika atzīmēts, astoņas dienas pirms prezidenta noslepkavošanas, proti, 14. novembrī, Džekam Rubijam piederošā kabareja «Karuselis» dibenistabās notika slepena tikšanās, kurā piedalījās pats Rubijs, kāds Bernards Veismans, cilvēks, kas saistīja

izmeklēšanas orgānu uzmanību kā tāds, kuram varbūt ir sakars ar šo lietu, Rubija draugi, policists D. Tipits, kas 45 minūtes pēc prezidenta noslepkavošanas tika nogalināts vienā no Dalasas ielām

ļoti dīvainos apstākļos (Tipita nogalināšanā tika apsūdzēts Osvalds). UN VEL VIENA NOSLĒPUMAINA PERSONA. Amerikāņu presē pavīdēja paziņojums, ka komisijas vadītājs, kura izmeklēja slepkavību, Augstākās tiesas priekšsēdētājs Erls Vorens, nopratinot Rubiju, nosaucis šo noslēpumaino «nezināmo» par «bagātu naftas rūpnieku». Lūk, kur ir galvenais posms!

Cenšoties sarežģīt izmeklēšanu un iztēlot «Karuselī» notikušo apspriedi gandrīz vai par senu draugu tikšanos (neko teikt, draudziņi: krodzinieks un apšaubāmas iestādes īpašnieks, dzeltenās preses žurnālists, kārtības sargs un «bagāts naftas rūpnieks»), Rubijs izmeklēšanā sākumā apgalvoja, ka nekāda sakara starp šo apspriedi un gaidāmo prezidenta vizīti neesot bijis, bet galu galā sapinās un nonāca pretrunās. Taču ne ar kādām stangām no viņa nevarēja izvilkt sīkākus paskaidrojumus par šo pēkšņi radušos un ļoti svarīgo jautājumu — kurš tad īsti ir šis noslēpumainais «bagātais naftas rūpnieks», kas viņu atveda šaubīgajā iestādē tumšu personu kompānijā, kāds viņam ir sakars ar Džeku Rubiju un aizdomīgo slepeno tikšanos nedēļu pirms nozieguma. «Noslēpums, kurā Uts šis naftas rūpnieks,» rakstīja avīze «New York Journal-American», «vēl nav atminēts, un tas nomāc to cilvēku sirdsapziņu, kuri grib, lai viena no vislielākajām traģēdijām ASV vēsturē tiktu pilnīgi un vispusīgi izmeklēta un lai neviens jautājums nepaliktu bez atbildes.»

Pagaidām izmeklēšana ir atstājusi šo jautājumu bez atbildes. Nerādīsim ar pirkstu arī mēs, jo tiešu pierādījumu arvien vēl nav, taču, pēc šo rindiņu autora domām, nav izslēgts, ka kādreiz tie tiks iegūti. Starp citu, spriežot pēc visa, šo to nojauš, turklāt jau kopš pirmajām stundām pēc prezidenta nogalināšanas, arī tie, kam tas Amerikā būtu jāzina. Nojauš un klusē.

Kāpēc es domāju, ka viņi nojauš? Lūdzu. Lūk, kas notika tikai dažas stundas pēc tam, kad atskanēja liktenīgie šāvieni. Mirušā prezidenta līķis vēl atradās Dalasas hospitālī, viņa atraitne, bēdu sagrauzta, vēl nebija novilkusi ar vīra asinīm notašķīto tērpu, vēl nebija darīta zināma atklātībai steigā safabricētā oficiālā versija par slepkavību, vēl pa Dalasas ielām šurp un turp traucās policisti un pārģērbti detektīvi, bet visuvarenā FIB aģenti jau klauvēja pie Harolda Hanta savrupmājas cieši aizslēgtajām durvīm Dalasas nomalē.

Nē, viņi te ieradās ne jau tāpēc, lai apcietinātu miljardieri.

Amerikā miljardierus neapcietina. Viņi ieradās Hanta namā pat ne tādēļ, lai uzdotu viņam šādus tādus jautājumus, kaut gan tādi jautājumi jebkurā elementārā izmeklēšanā būtu vienkārši nepieciešami. Lielas godbijības pilni viņi ieradās šeit, lai uzaicinātu

Hantu nakts tumsas aizsegā nekavējoties pazust no pilsētas.

Pievērsiet uzmanību: visuzinošā FIB darbinieki ieradās ne jau kaut kur. Jau tajā momentā, kad slepkavības apstākļi, motīvi un izpildītāji vēl nebija noskaidroti, FIB aģenti taisnā ceļā devās pie Hanta, taču ne lai noskaidrotu īstenību, ne lai viņš saņemtu pelnīto atmaksu, bet gan tikai tāpēc, ka viņi bija nobažījušies par naftas karaļa dārgo drošību — tā sakot, ļoti vēlamies brīdināt. Edgara Hūvera rokaspuiši, kas nebija parādījuši nekādu centību un pat vienkārši nebija izpildījuši savus pienākumus, lai garantētu ASV prezidenta drošību, parādīja supercentļbu un apbrīnojamu operativitāti, lai garantētu naftas impērijas valdnieka drošību.

Vārdu sakot, tajā pašā naktī Harolds Lafajets Hants kopā ar saviem ģimenes locekļiem un mājas ļaudīm ar speciālu lidmašīnu aizlidoja uz Baltimoru, kur vairākas nedēļas pēc Kenedija noslepkavošanas modrās policijas apsardzībā, visstingrākajā slepenībā nogaidīja, kamēr vētra beigsies. So faktu maz kas zina pat Amerikā, un tāpēc tas ir jo vairāk pārsteidzošs!

Ceru, jūs piekritīsiet, ka jebkuri plati izplesti pirksti, caur kuriem vēl līdz šai dienai amerikāņu Temidas kalpotāji cenšas nolūkoties uz Dalasas noziegumu, nedod iespēju pieskaitīt šo nepaskaidroto faktu pie tās pašas šķietamo nejaušību kategorijas. Atklāti sakot, pat tad, ja nebūtu daudz kā cita, jau ar šo faktu vien pietiktu, lai nopietni padomātu tiklab par Teksasas valdnieka un miljardiera Harolda Lafajeta Hanta lomu sazvērestībā pret prezidentu, kā arī par Hūvera vadītā Federālās izmeklēšanas biroja darbību šajā gadījumā, par viņu sakariem, mērķiem, motīviem un atbildību par Dalasas noziegumu.

.. . Pagāja pieci gadi. Sakarā ar prezidenta nogalināšanu uzbangojušās kaislības sāka pamazām norimt. Tas, kas nozieguma pastrādāšanas momentā lika nodrebēt, tika uzņemts kā kaut kas ārkārtīgs, bija zaudējis savas psiholoģiskās iedarbības asumu, ieguvis zināmu hrestomātisku spīdumu, kļuvis vēl par vienu notikumu, par kuru skolniekiem stāsta vēstures stundās, kura savās annālēs glabā daudz ko tādu, kas kādreiz ļaudīm šķita neiedomājams, kas viņus saviļņoja un satrauca un ko viņi tagad uzņem kā visiem zināmu un parastu lietu . ..

. . . Nekas tajā dienā neliecināja par negaisa tuvošanos. Simtkārt aprakstītās zilās Kalifornijas debesis, mierīgi čalojošie okeāna viļņi, palmas vienas no skaistākajām Amerikas pilsētām — Losandželosas ielās — tas viss radīja ļoti mierīgu noskaņojumu. Robertam Kenedijam, kas tikko bija uzzinājis, ka viņš ir izcīnījis svarīgu uzvaru primārajās vēlēšanās Kalifornijā, kura, pēc viņa domām, bija atslēga uz panākumiem demokrātu partijas kongresā, bija teicams garastāvoklis. Dārgā viesnīca pilsētas centrā, kuras nosaukumā — «Ambassador», kas tulkojumā nozīmē «Vēstnieks», bija manāma

pretenzija uz respektablumu, Roberta Kenedija, kurš šeit bija iekārtojis savu pagaidu politisko štāba mītni, līdzstrādniekiem šķita kā priekšpēdējā pieturas vieta ceļā uz Balto namu.

Šāvieni atskanēja pēkšņi. Vēl pirms dažām sekundēm 43 gadus vecais senators Roberts Kenedijs, kuru daudzi jau uzskatīja par 37. prezidentu ASV vēsturē, noguris, bet laimīgs par tikko izcīnīto uzvaru, neslēpdams smaidu, kas tik ļoti patika amerikāņiem un padarīja šā jau nobriedušā cilvēka seju zēniski nebēdnīgu, beidza runāt pa televīziju. Pateicies Kalifornijas vēlētājiem, kuri bija atdevuši viņam savas balsis, viņš tiem novēlēja labu nakti un, savu cienītāju un līdzgaitnieku pūļa ielenkts, iznāca no televīzijas studijas.

Šajā priecīgi satraukto ļaužu grupā bija arī viņa sieva Etele — jaunavīga izskata atlētiska sieviete, kuras augums liecināja par kādreizējām sportistes gaitām, un viņu vecākie bērni — 16 gadus vecā Ketlīna, 15 gadus vecais Džo-zefs un par viņu gadu jaunākais Bobijs. Jaunākie bērni bija atstāti mājās. Vismazākie jau gulēja dziļā miegā savās gultiņās, bet vidējie, kuriem neizdevās izlūgties, lai tēvs viņus ņemtu līdzi priekšvēlēšanu braucienā uz saulaino Losandželosu, noraudzījās uz savu tēvu pie lielā televizora ekrāna, kurš stāvēja viņu nama hallē Vašingtonas nomalē.

Šāvieni, kas spalgi noskanēja viesnīcas «Ambassador» koridorā, bija tik negaidīti, ka līdz tam momentam, kad pēkšņi iestājušos klusumu pārtrauca izmisuma pilnais

Eteles Kenedijas kliedziens, neviens nevarēja saprast, kas nolicis. Pūlis izbailēs metās sānis, un miljoniem amerikāņu televīzijas skatītāju, tie, kuri šajā vēlajā stundā naktī no 1968. gada 4. uz 5. jūniju vēl nebija paguvuši savos dzīvokļos izslēgt televizorus, redzēja vēl tikko smaidošo senatora seju asinīm pārplūdušu un sāpēs savilktu. Viena acs viņam bija krampjaini aizmiegta, bet otra plaši ieplesta, šausmu un sāpju pilna.

Tas viss notika dažos mirkļos — gara auguma puisis džinsos un kovboja kreklā, kalsns, niknumā un bailēs sašķobītu seju, nezin kā ielavījies pūli, kā čūska izlodāja starp cilvēkiem, izvilka no pakaļējās bikšu kabatas pistoli un no pusotra vai divu metru attāluma izšāva uz senatoru visu aptveres saturu; Kenedijs lēnām saļima uz grīdas; viņa apsardzes locekļi uzklupa slepkavam; īsa cīņa, un olimpiskais čempions desmitcīņā, atlētiskais nēģeris Reifers Džonsons, kurš bija pametis sportu senatora-mil-jonāra miesassarga augstā atalgojuma iekārdināts, izsita šāvējam no rokas tukšo unjau nekaitīgo pistoli; atskanēja izbaiļu pilni kliedzieni: «Ārstu, ātrāk ārstu!» — tas viss norisinājās mazliet ilgāk nekā minūtes laikā.

Bet šī minūte bija kā momentāns sprādziens, kas ticis sagatavots ilgi, varbūt nedēļas un mēnešus, un kura sekas liek sevi just vēl ilgāk, varbūt gadiem un gadu desmitiem ilgi.

Un atkal savā drausmajā tiešumā kļuva redzama Dalasas slepkavība ne vairs ka fakts, kas jau iegājis vēsturē, bet kā notikums, kam ir pavisam tiešs sakars ar šodienu. Šī minūte it kā cieši sabīdīja kopā divas slepkavības, starp kurām bija pagājuši pieci gadi, lika padomāt, salīdzināt, meklēt loģiskus sakarus un pastarpinājumus.

Nē, Dalasas lieta vēl nav izbeigta, tā vēl turpinās, liecinādama, ka slepkavu atstāšana bez soda, neatklātā sazvērestība ir kā nesprāgusi bumba, kas ar laiku sarūsē, bet saglabā savu nāvīgumu, slēpj sevī briesmas un atnes nāvi aizmāršīgajiem, vienaldzīgajiem un tiem, kas skatās caur pirkstiem uz noziegumiem.

Paies vēl daudz laika, kamēr tiks atšķetināts — ja tas vispār kādreiz tiks līdz galam atšķetināts — šausmīgais kamols. Kamols, kura mezgli tika savilkti 1963. gada novembra drūmajā rītā, kamols, kura vijumi vēl ciešāk savilkās, kad pēc gada pret zemi atsitās lidmašīna, kurā

atradās jaunakais brālis, kamols, kas tika vēl ciešāk savilkts respektablajā Losandželosas viesnīcā «Ambassador».

Kas tad īsti slēpjas aiz Roberta Kenedija noslepkavošanas? Vai tā bija sazvērestība? Vai varbūt mums ir darīšana ar traģisku nejaušību, ar fanātiķa neģēlību, kurš nokārtoja ar senatoru kaut kādus nezināmus personiskus rēķinus, vai varbūt tas vienkārši bija kaut kādas mānijas apsēsta, psihiski nepilnvērtīga cilvēka akts?

Tad, kad tika rakstītas šīs rindiņas, izsmeļošas atbildes uz šiem jautājumiem vēl nebija. Un tas nav nekāds brīnums. Kopš prezidenta Džona Kenedija traģiskās bojā ejas ir pagājis daudz ilgāks laiks, taču vēl šodien ir daudz neskaidrību Dalasas traģēdijā. Amerikā slepkavas pārāk labi prot slēpt noziegumu pēdas, bet it īpaši tajos gadījumos, kad aiz politisko slepkavību tiešajiem pastrādātajiem stāv ietekmīgi un vareni spēki.

Vispirms aplūkosim šajā gadījumā kardinālu jautājumu — vai tā bija sazvērestība, vai arī noziegumu pastrādājis atsevišķs cilvēks? Savienoto Valstu tieslietu ministrs un ģenerālprokurors Ramsejs Klārks pasteidzās atbildēt uz šo jautājumu jau dažas stundas pēc atentāta, kad vēl nebija zināmi gandrīz nekādi fakti, izņemot pašu traģisko senatora noslepkavošanas faktu, kad Roberta Kenedija mirstīgās atliekas vēl nebija guldītas zemes klēpī Ār-lingtonas kapos blakus Džonam Kenedijam. Ministrs Klārks pasteidzās paziņot, ka nekādas sazvērestības nav un ka runa ir par vienpersonīgi pastrādātu noziegumu. Kādēļ tāda steiga, kāds ir tās nolūks?

Kenediju ģimene, apbedīdama jaunāko brāii blakus vecākajam, ar to, protams, negribēja uzsvērt viņu abu bojā ejas cēloņu kopību, sakaru starp abām slepkavībām. Tā, protams, vadījās pēc pavisam citiem apsvērumiem. Bet šīs divas kapu kopiņas, kas atrodas blakus un kuras laika ziņā šķir pieci gadi, neatkarīgi ne no kādas gribas vienmēr

liks cilvēkiem domāt, salīdzināt abas traģēdijas, padomāt par to kopīgajām saknēm.

Velti tik pārmērīgi rosījās ģenerālprokurors, velti viņš nepieklājīgā steigā, kas nav savienojama ar viņa augsto stāvokli un šā notikuma nopietnību, proklamēja, ka nav bijusi sazvērestība. Pret to liecina daudz kas, ko zinām jau šodien, tam runā pretim daudz kas no tā, kas bija zināms pirms Losandželosas drāmas.

Nogalinātā prezidenta jaunako brāļu medības sākās jau

tūlit pēc Dalasas slepkavības. Par to jau minējām šajā gramatā. Naida atmosfēra ap Robertu Kenediju sevišķi sabiezēja 1968. gada pavasari, kad viņš paziņoja, ka cīnīsies par savas kandidatūras izvirzīšanu prezidenta amatam. Pie tam senators publiski deklarēja, ka gadījumā, ja viņš tiks ievēlēts par prezidentu, viņš atkal ievirzīs ASV politiku tādā gultnē, kādu izveidoja prezidents Kenedijs, ieturēs reālistiskāku kursu, tas ir, centīsies panākt starptautiskā saspīlējuma mazināšanos.

Jāšaubās, vai par tādu programmu bija sajūsmināti tie, kuri Džonā Kenedijā saskatīja cilvēku, kurš uzglūn viņu peļņai, kas netaisnīgi tiek iegūta uz kara rēķina. Jāšaubās, vai šī programma bija pa prātam tiem, kuri visas cerībās liek uz karu, kuriem drudžainā bruņošanās pasakaini vairo bagātību. Nē, Roberts Kenedijs, tāpat kā prezidents Džons Kenedijs, nebija cēls un bezbailīgs bruņinieks, kas cīnījās cildenu pasaules ideālu vārdā. Viņš vienkārši pārstāvēja tās Amerikas buržuāzijas aprindas, kuras reālistiskāk raugās uz lietām, saprot, ka raķešu un atoma gadsimta apstākļos pagātnes militārā domātāja fon Klauzevica formula «karš ir politikas turpinājums, bet tikai ar citiem līdzekļiem» vairs nav izmantojama, ka tagad tāda «politika» slēpj sevī briesmas, ka var izkūpēt tiklab pati politika, kā arī tās taisītāji — politiķi.

Sarunā ar šo rindiņu autoru Roberts Kenedijs ļoti neatlaidīgi vairākas reizes atgriezās pie domas, ka mūsdienu apstākļos brīvas iniciatīvas sistēmas, kā viņš delikāti nosauca viņa sirdij tuvo kapitālistisko iekārtu, un sociālistiskās sistēmas līdzāspastāvēšana nav izvēles problēma, bet gan vitālas nepieciešamības, «izdzīvošanas stratēģijas» problēma.

Roberts Kenedijs, kurš gandrīz visas mūsu ilgās sarunas laikā bija pasvītroti nosvērts un kurš visas savas emocijas, ja viņam tādas bija, slēpa aiz jau pieredzējuša politiķa aristokrātiskās atturības un pārdomāta vēsuma maskas, šajā sarunas vietā, it kā atsperes mests, uzlēca no krēsla un satraukti sāka staigat pa istabu. Viņa padobjā balss, kas bija piemērota ārējās izturēšanās manierei un neizteica jūtu nianses, — gan nopietnas sentences, gan jokus, gan smalkas laipnības, gan statistikas datus par PSRS un ASV tirdzniecību senators izrunāja vienā un tajā pašā mierīgi nosvērtajā tonī, nepaceļot un neklusinot

balsi, — šajā momentā sasprindzinājās un sāka skanēt.

Bija redzams, ka šī problēma līdz sirds dziļumam saviļņoja manu sarunas biedru.

— Saprotiet, — viņš teica, — mans dižais brālis neko nav izgudrojis. Viņš savu politiku nav no gaisa grābis. Viņš vienkārši redzēja vienīgo ceļu. Cita ceļa nav. Cits ceļš ved uz bezdibeni. Bet vai tad ceļš uz bezdibeni ir ceļš? Vai nu mēs, neatkarīgi no tā, vai mēs viens otram patīkam vai nepatīkam, drīzāk gan nepatīkam, — senatora lūpām pārskrēja tikko manāms smīns, — iemācīsimies pastāvēt līdzās, vai... — un viņš izdarīja asu, enerģisku žestu ar roku, kura nozīme neradīja nekādas šaubas.

— Senator, — es šajā momentā atļāvos izteikt repliku, — vēl nesen par vārdu «līdzāspastāvēšana» izsauca uz Pretamerikāniskās darbības izmeklēšanas komisiju.

— Baidos, ka tam vēl nav darīts gals, — neuzņemot, manu repliku kā joku, viņš atbildēja. Un viņš ilgi noraudzījās uz brāļa portretu, kas karājās pie sienas.

Un šīs pauzes laikā mēs abi acīmredzot domājām par vienu un to pašu, par cēlonisko sakaru, kas pastāvēja starp to, ka nelaiķa prezidents bija izpratis šīs pašas līdzāspastāvēšanas nepieciešamību, un viņa varmācīgo nāvi, sazvērestības dziļākajām saknēm.

— Vēl paies ilgs laiks, kamēr vairākums cilvēku šeit, Vašingtonā, sapratīs to, ko saprata, ko apzinājās un pēc kā vadījās mans brālis, sapratīs, ka līdzāspastāvēšana — tā nav izvēles problēma, bet problēma ... — iestājās pauze, kustinot izplestos pirkstus, viņš meklēja vajadzīgo vārdu, kas visprecīzāk izteiktu viņa domu, tad pēkšņi, atradis šo vārdu, viņš saspieda pirkstus dūrē un klusinātā balsī ar negaidītu, viņam neparastu dedzību, gandrīz kaislīgi teica: — Likteņa problēma. Jūs mani saprotat? Likteņa! Es toreiz ne it visā sapratu brāli. Starp citu, no manis toreiz prasīja, lai es vairāk darītu, nekā domātu. Domāja viņš. Bet, kad viņa vairs nebija, es sapratu, ka man jāizdara tas, ko viņš bija sācis, bet nepaguva padarīt līdz galam, ko viņam neļāva padarīt līdz galam.

Roberts Kenedijs, tāpat kā viņa vecākais brālis, bija nonācis pie domas par līdzāspastāvēšanas nepieciešamību ne kā pie abstraktas idejas, ne kā pie tā izpratnes, kādas priekšrocības un labumus dod miers salīdzinājumā ar kara postījumiem un traģēdijām, pie tā izpratnes, ka Labais ir pārāks par Ļauno. Brāļi Kenediji, savas šķiras pārstāvji, tās ideju un politikas paudēji, vadījās ne pēc cilvēkmīlestības, ne pēc labā idejām un rūpēm par cilvēces uzplaukumu. Izdzīvošanas stratēģiju viņi izprata kā viņu kapitālistiskās Amerikas, viņu pašu, viņu ģimeņu, viņu tuvāko, viņu šķiras izdzīvošanas politiku.

Pēc tā un tikai pēc tā vadījās prezidents Kenedijs. Pēc tā vadijās

ari senators Kenedijs, kurš savu politisko karjeru sāka kā Pretamerikāniskās darbības izmeklēšanas komisijas darbinieks un kurš savas politiskās darbības pēdējā posmā bija iemācījies bez stostīšanās izrunāt vārdu «līdzāspastāvēšana».

Taču, lai kādi bija sākotnējie motīvi, tas, bez šaubām, bija solis uz priekšu salīdzinājumā ar daudzu Vašingtonas likteņlēmēju dzīvniecisko antikomunismu, salīdzinājumā ar tiem, kuri ir gatavi novest pasauli līdz kodolkara bezdibeņa malai, baidīdamies no vēstures progresīvās gaitas, ar tiem, kuri neredz tālāk par savu degungalu un raugās uz visu to, kas notiek pasaulē, tikai un vienīgi caur savas kara biznesa rezultātā iegūtās peļņas, savas mantrausības, savu baiļu un sava naida prizmu.

Džons Kenedijs, kas atšķirībā no to ļaužu vairākuma, kuri bija ap viņu, gribēja rēķināties kaut arī ar viņam nepatīkamu, bet reālu īstenību, bija baltais zvirbulis Vašingtonas Olimpā. Viņa jaunākie brāļi — senators no Ņujorkas štata Roberts Kenedijs un senators no Masačūset-sas štata Eduards Kenedijs, kuri pēc prezidenta bojā ejas neslēpa savu nodomu turpināt to, ko Sija sācis viņu brālis, kļuva par dadzi acī tiem pašiem spēkiem, kuri organizēja Dalasas slepkavību.

Džeimss Restons ir viens no vislabāk informētajiem amerikāņu politiskajiem komentētājiem. Viņš ir daudz ko redzējis, daudz zina un ne tikai tiek uzskatīts par Vašingtonas politisko kulišu pastāvīgu apmeklētāju, bet viņš vienmēr var tikt iekšā tur, kur tiek tikai ļoti nedaudzi. Ministru kabinetos un prezidentu Kenedija un Džonsona privātajās rezidencēs, ārpilsētas klubos, kur satiekas šās pasaules varenie, senatoru dzīvokļos un partiju kancelejās vienmēr ir atvērtas durvis vienam no buržuāziskās žurnālistikas dūžiem. Restons zina daudz vairāk, nekā pastāsta, nekā viņam atļauts rakstīt. Tāpēc sevišķi uzmanīgi jāieklausās viņa vārdos, kurus viņš satraukumā izteica tūlīt pēc Roberta Kenedija noslepkavošanas, kad amerikāņu politiskajās sfērās vēl valdīja apjukums, kad slepenās, bet stingrās politiskās cenzūras dzelzs ķetnas vēl nebija izšķirojušas, ko drīkst publicēt presē un ko sabiedrība nedrīkst zināt.

Senatora bojā ejas apstulbināts, ar kuru viņš neilgi pirms tam bija ticies un runājis, Restons kļuva atklātāks nekā parasti. Pieminējis varenos spēkus, kurus, kā viņš izteicās, nelaiķis senators nevarēja kontrolēt, Restons tajās dienās rakstīja: «Niknie mutvārdu uzbrukumi Robertam Kenedijam viņa pirmsvēlēšanu kampaņas laikā nevienam nebija nekāds noslēpums. Viņa runas, kurās viņš aizstāvēja nēģerus un jaunatni, atklāti kritizēja karu Vjetnamā, izraisīja pret viņu spēcīgu un asu reakciju (kādu cilvēku? To Restons atzina par labāku neprecizēt, bet, šķiet, ka to precizēt nav nemaz nepieciešams, jo viss tāpat jau ir skaidrs. — V. Z.). Neviens cilvēks, kas tajās liktenīgajās dienās, kad tur notika Roberta pirmsvēlēšanu kampaņa, bija Kalifornijā un dzirdēja pa

radio un televīziju pret viņu vērstās runas, nevar pieskaitīt šo runu toni un stilu normālai politiskai polemikai. Šim runām bija personisks, naidpilns un musinošs raksturs.» Te tev nu bija!

Versija, ar kuru pacienā amerikāņus, proti, ka starp šāvieniem Dalasā un Losandželosā nav nekāda sakara, ir domāta, izsakoties Marksa vārdiem, zīdaiņiem. Nav nejaušība, ka abas slepkavības notikušas divos «jaunās naudas» centros, divās kara biznesa galvaspilsētās — Dalasā un Losandželosā.

Ne velti brāļu Kenediju medīšana sākās jau toreiz, kad vēl nebija izgaisusi pulvera dūmu smaka Dalasas ielā. Grūti ticēt, nav iespējams iespīlēt loģikas ietvaros to, ka visi šie notikumi: prezidenta noslepkavošana, to cilvēku mīklainās bojā ejas garā virkne, kuri varētu dot zināmu skaidrību par apstākļiem, kas saistīti ar šo slepkavību, aizdomīgās personas, kas sekoja Robertam tūlīt pēc Dalasas notikumiem, lidmašīnas avārija, ar kuru lidoja Eduards Kenedijs, un šāvieni Losandželosā ir nejauša sagadīšanās. Vienu reizi — nejauša sagadīšanās, otru reizi — nejauša sagadīšanās, nu, bet trešo reizi un ceturto reizi? Žēlīgais dievs, ieradums?

— Kas būs tālāk? Kurš ir nākamais? — Amerikā jautā. Vai ar to viss beidzies? Tūlīt pēc Roberta Kenedija noslepkavošanas amerikāņu laikrakstos sāka parādīties ziņojumi par draudiem, kas tiek izteikti pēdējam no brāļiem Kenedijiem — Eduardam.

Atcerieties to Džona Kenedija slaveno frāzi, ka, ja ar viņu kaut kas notiks, tad viņu nomainīs Roberts, bet, ja kaut kas notiks ar Robertu, tad viņu nomainīs Eduards.

Liktenim iepatikās izdarīt tā, lai šie pus pa jokam, pus-nopietni teiktie vārdi izrādītos pravietiski. Dažas dienas pēc Roberta bērēm visa amerikāņu prese sāka iztirzāt jautājumu par to, vai būtu lietderīgi izvirzīt Eduarda kandidatūru viceprezidenta amatam jau 1968. gada vēlēšanās. Un, kā jau teikts, tikpat momentāni atskanēja draudi. Ka pēdējam no brāļiem draud reālas briesmas, to atzina arī prezidents Džonsons, kurš dažas stundas pēc Roberta bojā ejas oficiāli uzdeva slepenā dienesta aģentiem apsargāt senatoru no Masačūsetsas.

Kas tas ir? Vendeta, asinsatriebība?

Bailes. To ļaužu bailes, kuri kā no uguns baidās no mierīgas līdzāspastāvēšanas, pat no starptautiskā klimata uzlabošanās izredzēm un kuri ir gatavi izrēķināties ar katru, kas, kā viņiem šķiet, var apdraudēt kaut niecīgu daļiņu no viņu netaisnās peļņas. Tie cilvēki, kuri baidījās, ka var tikt atmaskota viņu piedalīšanās sazvērestībā un prezidenta Kenedija noslepkavošanā, pastrādā vienu noziegumu pēc otra, vienu slepkavību pēc otras.

Dažas nedēļas pirms bojā ejas Roberts Kenedijs nosūtīja vēstuli Ņūorleānas apgabala prokuroram Garisonam, kurš patstāvīgi izmeklēja prezidenta Kenedija noslepkavošanas apstākļus un ar savu

rīcību izraisīja zināmu aprindu mežonīgu niknumu. Kā kļuvis zināms, šajā vēstulē senators izteicis pārliecību, ka prezidents Kenedijs kritis par upuri nevis atsevišķam teroristam, bet gan rūpīgi izplānotai, organizētai un plaši sazarotai sazvērestībai. Sājā vēstulē bija zīmīgi vārdi, proti, Roberts Kenedijs rakstīja, ka, gadījumā, ja viņš tiks ievēlēts par prezidentu, viņš netaupīs pūles, lai atklātu sazvērestību un sodītu sazvērniekus.

Kas zina, vai šis solījums nepaātrināja liktenīgos šāvienus Losandželosā! Cenzdamies iznīcināt visus pavedienus, Dalasas sazvērestības organizētāji sakrāva līķu kaudzi. Vai gan būtu tik neiespējama doma, ka viņi atzina par nepieciešamu tikt vaļā no viņiem visbīstamākā cilvēka, it īpaši pēc tam, kad kļuva skaidri redzams, ka viņam ir lielas izredzes kļūt par nākamo Savienoto Valstu prezidentu, pārņemt savās rokās valsts aparāta sviras un līdz ar to gūt lielas iespējas piekļūt noziedzniekiem, lai cik dziļi viņi būtu paslēpušies?

Bija taču, protams, pamats tiem, kas novāca no sava ceļa Džonu Kenediju, baidīties un nīst viņa brāli, darīt visu, lai neļautu viņam iekļūt Baltajānamā. Mēģināsim atbildēt sev uz jautājumu, kāpēc slepkavības izdarīšanai tika izraudzīts tieši tas moments, kad tā notika, un ne pusgadu agrāk vai pusgadu vēlāk?

Nogalināt Robertu Kenediju, cilvēku, kurš Vašingtonas hierarhijā ieņēma pietiekami augstu vietu, bija ne vien grūti, bet arī ļoti bīstami tiem, kas bija izšķīrušies to izdarīt. Patiešām, šāda veida dublētu jau ir grūti izskaidrot ar nejaušu sagadīšanos. Atkārtota sazvērestība palielina risku, ka, neraugoties uz rūpīgi izveidotu dūmu aizsegu, viss var atklāties. Tāpēc bez galīgas nepieciešamības ļaundari neriskēja veikt ārkārtējus pasākumus, atzīdami par labāku nogaidīt izdevīgu gadījumu.

Bet tad Roberts Kenedijs paziņoja, ka viņš izvirza savu kandidatūru prezidenta amatam. Sākās pirmsvēlēšanu kampaņa, un ar katru dienu kļuva arvien skaidrāks, ka viņam ir ļoti reālas izredzes tikt ievēlētam. Pirmsvēlēšanu kampaņā izvirzītā platforma — Vjetnamas kara kritika, prasība ieturēt reālistiskāku ārpolitikas kursu, solījumi iekšpolitikas jomā, viņa paša vārds un brāļa oreols — tas viss modināja vēlētājos simpātijas pret viņu.

Pret Ņujorkas senatora kandidatūru vērsās vareni spēki — sākot ar ievērojamiem rūpniekiem un pirmām kārtām Teksasas naudasmaisiem, Kalifornijas kara rūpniecības dižvīriem un beidzot ar arodbiedrību labējo virsotni, kas sen jau sadziedājusies ar Amerikas visreakcionārākajām aprindām.

Bet vienas pēc otrām seko primārās vēlēšanas, kas notiek pirms vispārējām vēlēšanām visas valsts mērogā. Un katru reizi, par spīti pretdarbībai, senators Kenedijs, izrādās, ir priekšgalā. Arvien reālāka

kļūst perspektīva, ka viņš var tikt ievēlēts. Un tad ASV demokrātiskā vēlēšanu sistēma sevi parādīja visā savā spožumā. Pistoles šāvieni ir nozīmīgāki par argumentiem, lodes Ir drošākas par vēlēšanu biļeteniem, spēks un varmācība — visspēcīgākais arguments amerikāņu politikā.

Nav ko teikt, moments nozieguma pastrādāšanai tika izvēlēts precīzi: izdarīt to mazliet agrāk — tas būtu neattaisnojams risks, izdarīt vēlāk, kad Kenedijs jau būtu Baltajā namā, — tas būtu pārāk bīstami sazvērniekiem un arī daudz grūtāk izdarāms. Pēc Dalasas slepkavības prezidents tagad tiek sevišķi rūpīgi apsargāts. Pat ja nebūtu nekādu citu pierādījumu, kas liecinātu par sazvērestību, jau pats slepkavībai izvēlētais moments izsaka daudz ko, norāda uz rūpīgu organizāciju, padara praktiski neiespējamu versiju par slepkavas vienpata impulsu.

Un arī fakti, kas kļuva zināmi jau pirmajās dienās pēc nozieguma pastrādāšanas, liecina, ka arī šoreiz ir bijusi sazvērestība. Slepkava nerīkojās viens. Liecinieki bija redzējuši viņa līdzdalībniekus. Kaut kādas pakalpīgas rokas vadīts, viņš bez caurlaides iekļuva tur, kur nedrīkstēja un nevarēja atrasties neviena sveša persona. Izpildīdams kaut kādu tumšu spēku ļauno gribu, viņš izdarīja savu melno darbu.

Kādu spēku? Atbilde uz šo jautājumu vēl jāgaida. Bet jau tagad redzams, cik maz ticami ir to ļaužu argumenti, kuri gribētu visu vainu par šo noziegumu uzvelt fanātiskam vienpatim ļaundarim. Nē, lai ko apgalvo oficiālā propaganda, lai ko tā mēģinātu iesmērēt sabiedriskajai domai, taču grūti piekrist tam, ka slepkavība Losandželosā bija nejauša traģēdija, nezin no kurienes uzklīduša maniaka neprātīga neģēlība, tāpat kā nav iespējams atzīt par ticamu arī versiju, ka Dalasā ir rīkojies viens slepkava. Runa ir par sazvērestību. Nevis vienkārši par sazvērestību, kurā piedalījies kāds desmits deklasējušos jauniešu, kurus samaitājis «amerikāniskais dzīves veids» un varmācības miasrņi, kas Amerikā saindē atmosfēru, — viņi ir tikai izpildītāji, — nedz arī par sazvērestību, aiz kuras stāv ietekmīgas aprindas, vareni spēki, nežēlīgi un mūsdienu Amerikā visuspēcīgi ļaudis. Runa ir par sistēmu, kurā tādas sazvērestības iespējamas. Runa ir par iekārtu, kas padarījusi dūri par tiesību avotu, algota slepkavas lodi — par neatspēkojamu argumentu, pacēlusi varmācību līdz politikas, likuma, filozofijas un valsts pasaules uzskata limenim.

* * *

Sabiedrība, kas aprij savus bērnus, savu miesu un asinis, ir sabiedrība, kurai nav nākotnes!

Viltīgi, izsmalcināti viltīgi samudžināts divkāršās sazvērestības kamols. Daudzi pavedieni ir pārcirsti un noslēpti tumšās dzīlēs. Bet pārak daudz cilvēku ir saistīti ar šiem noziegumiem, lai varētu uz

mūžīgiem laikiem saglabāt

noslēpumu. Jau tagad saprātīgam cilvēkam ir skaidrs: lai kurš ir šāvis uz prezidentu, lai kurš vai kuri ir nospieduši šautenes gaili vai šauteņu gaiļus, Džona Kenedija noslepkavošana nebija fanātiķa vienpersonīgs akts, tāpat kā ne pēc savas gribas ir rīkojies Roberta Kenedija slepkava. Galu galā tās ir to vareno un nežēlīgo spēku sīvās ciņas sekas un rezultāts, kuri savu mērķu sasniegšanai gatavi izmantot jebkurus līdzekļus.

Liela nozīme visā tajā ir arī amerikāņu lielburžuāzijas nometnē notiekošajai savstarpējai cīņai un ķīviņiem. Un tā nav nejaušība, bet likumsakarība, ka notikumu fokusā nokļuva divu varenu ģimeņu pārstāvji, no kurām viena ir saistīta ar vecajām un ļoti bagātajām dinastijām, bet otra ir spilgta «jaunās naudas», amerikāņu kapitālisma visavantūristiskāko un visagresīvāko grupējumu pārstāve.

Viņu mērķis ir bagātība un vara; viņu metodes — «godīgi, ja var, negodīgi, ja citādi nevar» — ir gan buržuāziskais parlamentārisms, gan algota slepkavas lode, gan daiļrunīgo politisko oratoru daiļskanīgās runas, gan policistu tērauda roku dzelži; viņu likums ir džungļu likums — visi pret visiem, katrs pret katru.

Viņiem ir vētraina pagātne. Viņiem ir asiņaina tagadne.

Nākotnes viņiem nav!

V nodala. ČARLZS TORNTONS — VIENS NO «VEIKLAJIEM»

BIZNESS UN MODE

Pa šauru kalnu taku, kas vijas pa stāvu nogāzi, viegliem rikšiem dodas augšup bērs zirdziņš ar gaišām krēpēm, kuram seglos stalti sēž pavisam eksotiska izskata jātnieks. Viņam kājās krietni apvalkātas haki krāsas bikses, kavalērista zābaki ar dīvaina izskata piešiem un spilgti sarkans kovboja krekls. Šim apvidum un laikmetam neparasto tualeti vēl papildina teksasiešu platmale un smagais kolts, kas atsitas pret jātnieka gūžu pie katra zirga soļa. Jātnieks ir tā nenoteiktā vecuma vīrietis, kad par viņu var teikt, ka viņam ir vai nu ap trīsdesmit, vai arī pāri piecdesmitiem. Iesirmie deniņi kontrastē ar jauneklīgi mirdzošajām acīm, gludo, kalnu un jūras vēja appūsto sejas ādu, kur nav nevienas krokas, mazliet apvēlušos auguma smagnējību apslēpj kustību vieglums.

Straujais jājiens gar ziedošajiem apelsīnu un citronu dārziem, pēc tam arvien augstāk kalnos un pa alpu pļavām ilgst stundu vai divas. Jātnieks paretam apstājas, ievelk dažus dūmus un tad atkal iemet līdz galam nenopīpēto cigareti ādas cimdā, kas piestiprināts pie segliem un izpilda pelnu trauka uzdevumu, un vientulībā turpina savu ceļu. Kas ir šis jātnieks, kura apģērbs un pārvietošanās veids nemaz neatbilst ne vietai, ne laikmetam? Šā notikuma vieta ir modernām autostrādēm šķērsotā un visjaunāko mārku automašīnām pieblīvētā Losandželosas apkaime Kalifornijā, bet laiks, kurā tas notiek, kā mēdz izteikties dramaturgi, ir mūsu dienas. Pa kalnu takām uz zirdziņa kratās nevis laupītāju bandas vadonis, kas siro pa nomaļām vietām, ne arī aktieris, kas spēlē savu lomu kārtējā Holivudas grāvējā, kura, starp cilu,

atrodas tikai dažas jūdzes no šejienes.

Dīvainais apģērbs, jājamzirgs un daudzlādiņu kolts pieder Amerikas «elektroniskās rūpniecības karalim» — viena no pēdējā gadu desmita lielākajiem kara rūpniecības koncerniem — slavenās «Lytton Industries» īpašniekam un vadītājam Čārlzam Beitsam Torntonam, pēc iesaukas Teksam (Teksasietim). Iepriekš aprakstītais ceļojums ir varenā dižvīra kārtējā rīta izjāde, kuras laikā viņš vienatnē risina sarežģītus komerciālus rēbusus. Kas attiecas uz neparasto apģērbu, tad tā ir vienkārši nodeva jaunības atmiņām. Torntons jau sen pametis Teksasu, ir darbojies biznesa jomā dažādās Amerikas pilsētas, bet pēdējos gados apmeties rietumu piekrastē — Losandželosā, kur atrodas viņa gigantiskā koncerna štāba mītne.

Kāpēc tieši Torntons ir saistījis mūsu uzmanību? Viņš ne tuvu nav tik bagāts kā Getijs vai Hants, un viņa personiskā kapitāla apmēri pagaidam vēl nav tādi, lai viņa vārds tiktu ierakstīts Amerikas visbagātāko cilvēku sarakstā. Torntonam nav arī tik slavena vārda un tādas ekonomiskās un politiskās ietekmes kā Kenediju ģimenei. Un tomēr es uzdrošinos saistīt lasītāju uzmanību tieši pie šā biznesmeņa.

Tagadējās paaudzes vārdnīcā stabili iesakņojies jēdziens «modernais, mūsdienu stils». Mēdz runāt par moderno stilu arhitektūrā, par moderno literatūru, mūziku, gleznie cību un pat par mēbelēm. Dažiem ir tieksme šo jēdzienu paplašināt, sadalot vispār itin visu — politiskās koncepcijas, estētiskos uzskatus, priekšstatus par dzīvi un vērtībām tradicionālos, novecojušos un mūsdienīgos, modernos. Nemēģinot šeit novērtēt, cik pamatota ir šāda klasifikācija, neņemot vēra spriedelējumus par tradicionālā un visa tā, ko mēdz dēvēt par mūsdienīgo, salīdzināmo vērtību, gribu tikai teikt, ka būtu tikpat naivi noniecināt vērtības, protams, ja runa tiešām ir par vērtībām, tikai tāpēc, ka tās nav radušās šobrīd, kā arī nicinoši sprauslāt par visu to, kas vēl nav paguvis laika zoba ietekmē apsūbēt un pārklāties ar putekļiem, iegūt gadu desmitiem svētītu respektu. Estētiskās un citas mērauklas nav vīns, tās ne vienmēr iegūst īpašību buķeti no ilggadīgas izturēšanas.

Un kaut gan mode ir tāda lieta, kas ātri bojājas un pāriet, tomēr būtu muļķīgi noliegt, ka katrs laikmets un pat vēl īsāki laikposmi nekā laikmets rada savas prasības, savas mērauklas, gaumi un kritērijus. Tas sevišķi sakāms par mūsu dienām, laikmetu, kad laiks ir it kā sapresējies, kad vienā dienā norisinās tik daudz notikumu, cik pirms simt gadiem būtu pieticis mēnešiem un pat gadiem. Mūsu laikmets ir lielu ātrumu laikmets. Ne tikai to ātrumu, ar kādiem cilvēks pārvietojas no vienas vietas uz otru. Ātrāka it kā kļuvusi pati vēstures gaita. XX gadsimta otrajā pusē cilvēks dzīvo pavisam citādā tempā, citādā ritmā,nekā dzīvoja mŪSu planētas iemītnieki pirms simt, piecdesmit un pat divdesmit gadiem.

Dzīves temps radījis arī citādu dzīves stilu, kas atspoj gulojas visdažādākās cilvēku darbības sfērās — politikā | un zinātnē, literatūrā un arhitektūrā, kara mākslā un ekonomikā.

Visdziļākās sociālās, politiskās un ekonomiskās pārmaii ņas, kuras iezīmēja Lielais Oktobris, ievadīja jaunu laikmetu cilvēces vēsturē. Radušās nepieredzētas sociālās formācijās, jauna ekonomiskā sistēma, jauna tipa politiskie darbinieki un valstsvīri. Taču arī savu laiku nodzīvojusī sabiedrība negrib tik viegli atdot savas pozīcijas, tā cenšas noturēties, sasprindzina visus spēkus, cenšoties pielāgoties — dažkārt ne bez panākumiem — jaunajiem apstākļiem, jaunajai situācijai. Pastāstot iepriekšējā nodaļā par brāļiem Kenedijiem, mēs runājām par to, kā mēģina pielāgoties mūsdienu pasaules sarežģītajai situācijai buržuāziskie politiķi. Tas pats vērojams arī mūsdienu kapitālistiskā biznesa pasaulē.

Izmisīgi pūloties noturēties virspusē, neizlaist no savas kontroles ražošanas spēku mūsdienu attīstības straujo tempu, buržuāzija mēģina izvirzīt priekšplānā jaunās formācijas darbiniekus, kuri no slavenajiem «baroniem-lau-pītājiem», Amerikas lielāko kapitālu pirmuzkrājējiem, kas rosījās amerikāņu biznesā pirms simt gadiem, atšķiras tikpat krasi kā pasta diližanss no moderna transatlantiskā lainera.

Tā nav modes kaprīze, bet pirmās nepieciešamības problēma. Uzplaukt mūsdienu amerikāņu biznesa druvā, ja ir tikai Džona Pīrponta Morgana un Džona D. Rokfellera, vecākā, nekaunība vai komodora Vanderbilta pirātiskā brutalitāte, vairs nav iespējams. Bez šīs jauko īpašību kolekcijas, kas mūsu dienas amerikāņu biznesmenim ir tikpat nepieciešamas kā pirms simt gadiem, tagad vēl ir vajadzīgs šis tas pavisam jauns: darba kvalifikācija un prasme orientēties mūsdienu zinātnes un tehnikas vissarežģītākajās problēmās un ļoti komplicētās finansiālās kombinācijās un mahinācijās.

Prakse rāda, ka pat visiedīdītākie un vistrenētākie algotie pārvaldnieki nevar aizstāt kvalificētu saimnieku — vissekmīgāk funkcionē tie koncerni, kuru priekšgalā ir naudasmaisi, kas paši apguvuši mūsdienu biznesa gudrības. Vārdu sakot, arī amerikāņu biznesā — tā lielāko dūžu vidū — pēdējos gados izveidojies savs modernais stils. Ir parādījies moderns XX gadsimta otrās puses parauga amerikāņu uzņēmēja tips, kas gan pagaidam nav kļuvis par visizplatītāko.

Kāds tad īsti ir kapitālistisko dižvīru jaunais tips, mūsdienu formācija? Protams, šeit varētu uzmest šā tipāža īpašību un specifisko īpatnību sarakstu, attēlot zināmu shēmu, aprēķināt sava veida kopējo skaitītāju un saucēju. Taču jebkura shēma ir daudz nabadzīgāka nekā dzīve, bet kopējais saucējs ir sausa, ne vienmēr viegli sagremojama lieta.

Tāpēc autors mēģināja šo kopējo saucēju attēlot nevis grafiski, bet

pameklēt to starp amerikāņu lielā biznesa jaunākās formācijas darbiniekiem, pastāstīt par vienu no jaunajiem miljonāriem, kura tēlā savienojušās un iemiesojušās šīs formācijas raksturīgās iezīmes. Tieši tāpēc arī esmu izvēlējies Čārlzu Beitsu Torntonū, Kalifornijas miljonāru, kara rūpniecības korporācijas «Lytton Industries» īpašnieku.

Protams, ne katra Torntona specifiskā īpašība ir pilnā mērā raksturīga arī citiem šīs sugas pārstāvjiem. Teiksim, es nemēģināšu apgalvot, ka jebkurš no Torntona tipa biznesmeņiem katrā ziņā agrā rīta stundā jādelē pa kalniem vai arī ka viņam patīk teksasiešu platmales un sarkani krekli. Tā ir tīri individuāla, torntoniska īpašība. Bet pašā galvenajā šis darbonis ir ļoti tipisks veselai jaunbagātnieku plejādei, kas pēdējā gadu desmitā ieņēmuši amerikāņu lielā biznesa arēnā ievērojamu vietu, svarīgas pozīcijas un pretendē uz vēl lielāku nozīmi turpmākajos gados.

Man gribētos papildināt ar skicēm šā darbinieka portretu, tieši portretu un nevis karikatūru, tāpēc ka nepieciešams izprast šādu darbinieku vājās un stiprās puses, kuras viņiem, bez šaubām, ir. Ir taču fakts, ka, neraugoties uz pieaugošajām grūtībām, mūsdienu kapitālismam, pastiprināti manevrējot, mobilizējot visus resursus un rezerves, izdodas atvirzīt sava galīgā kraha stundu, vēl vairāk, atsevišķos sektoros nodrošināt tehnikas progresu un, to izmantojot, izrādīt kaut arī gala rezultātā bezcerīgu, taču īsā vēstures laikposmā veiksmīgu pretestību vēstures gaitai.

Lai nu kā, bet par nejēgu Torntonū nevar saukt. Kad man pirmo reizi gadījās par šo uzņēmēju rakstīt, es viņu personiski nepazinu, taču izlasīju par viņa darbību visu,

ko varēju sameklēt amerikāņu presē, un jāsaka, ka pēdējos gados amerikāņi par Torntonu rakstījuši diezgan daudz, jo viņš ļoti izceļas uz tās pasaules visumā drūmi pelēkā fona, kurā viņš dzīvo.

Mēs pirmo reizi tikāmies 1968. gada vasarā nelielā, gaumīgi iekārtotā savrupmājā Santamonikā — lepnā Losan-dželosas nomalē. Domājams, tīšuprāt vecmodīgā stilā celtā māja un iekārta kontrastēja ne tikai ar Amerikā plaši izplatīto «moderno» stilu, bet arī ar visjaunāko biznesu, kura jomā guvis panākumus Torntons. Mūsu tikšanās sākās ar kuriozu epizodi. Pēc sasveicināšanās es sāku gari un plaši paskaidrot savam sarunas biedram manas vizītes mērķi, teicu, ka es jau zināmu laiku interesējos par sabiedrību «Lytton Industries» un tās saimnieku. Pārtraucis manas runas, Torntons piecēlās no mazā galdiņa, pie kura sēžot notika mūsu saruna, piegāja pie skapja, izņēma no tā nelielu mapi un nolika to man priekšā. Atvēris mapi, ieraudzīju kaut ko patiešām negaidītu: tur atradās fotokopija no mana apraksta par Torntonu, kas bija publicēts vienā no padomju žurnāliem, un pie tā bija piesprausts rūpīgi izpildīts pilnīgs šā apraksta tulkojums.

— Redzu, ka informācija pie jums nostādīta labi.

— Neko darīt, bizness. Tā ir mūsu maize.

Vārdu sakot, priekšā stādīties nevajadzēja, un mēs tūlīt ķērāmies pie lietas.

Kopš tā laika man ne vienreiz vien bija izdevība tikties gan ar Čārlzu Torntonu, gan ar Roju Ešemu, kam firmā «Lytton Industries» ir tikai nedaudz mazāka loma nekā pašam bosam, gan ar viņu tuvākajiem līdzstrādniekiem, tikties gan Kalifornijā, gan Vašingtonā, gan Maskavā, kuru Torntons nesen apmeklēja. Mani iespaidi krietni papildinājās, uzzināju daudz jaunu faktu. Šis amerikāņu biznesa visjaunākās formācijas produkts manā priekšā nostājās ne kā abstrakta, shematiska figūra, kas ilustrē noteiktas autora koncepcijas, bet gan kā dzīvs cilvēks, protams, daudz komplicētāks nekā tas, kādu es viņu biju iedomājies agrāk. Bet pats galvenais tomēr nemainījās — gan iespaids, ka šis vīrs ir amerikāņu biznesmeņiem netipiski izcils cilvēks, gan sajūta, ka tas ir citas, mums pilnīgi svešas pasaules pārstāvis.

Būtu naivi neievērot, ka amerikāņu rūpniecības mašīna pēdējos gados gan kvalitatīvi, gan kvantitatīvi paplašinājusies. Nav vārdam vietas, ka visā tajā galvenais nopelns

ir zinātnieku un inženieru talantam un amerikāņu strādnieku zelta rokām. Bet liels un sarežģīts mūsdienu ražošanas uzņēmums javada kvalificētiem cilvēkiem. Tādu cilvēku nav nemaz tik daudz mūsdienu lielburžuāzijas vidū, tomēr tādi ir, jo tos rada atomenerģijas un elektronisko skaitļošanas mašīnu gadsimta nepieciešamība. Nav nekā vieglāka, kā iztēlot visus mūsu nedraugus, politiskos un šķiras ienaidniekus par kaut kādiem dieva dotiem, tukšiem un nekam nederīgiem cilvēciņiem. Mums būtu daudz vieglāk dzīvot, ja tas tiešām tā būtu. Taču arī mūsu panākumi kapitālistiskās un sociālistiskās sistēmas vēsturiskajā sacensībā būtu daudz maznozīmīgāki, ja mūsu pretinieki būtu pilnīgi nejēgas un nemākuļi.

«WISE KIDS» — «VEIKLIE ZĒNI»

1967. gada vasara ietekmīgais amerikāņu laikraksts «Washington Post» publicēja interesantas aptaujas rezultātus, kura tika izdarīta starp ASV vadošajiem biznesmeņiem. Amerikāņu rūpniekiem un finansistiem bija jāatbild uz jautājumu: kuru viņi uzskata par visizcilāko no pašreizējiem lielāko ASV korporāciju vadītājiem? Pēc iegūto balsu skaita tika sastādīts desmit favorītu saraksts, kurā pirmo vietu ieņēma Roberts Maknamara, bijušais Forda sabiedrības prezidents, kurš 1968. gada pavasarī atgriežas biznesa sfērā pēc septiņiem darba gadiem aizsardzības ministra postenī. Sarakstā bi ja arī tādi ASV biznesa pasaulē slaveni vārdi ka 2ans Pols Getijs, Džozefs Kene-dijs, divi potenciāli kandidāti uz ASV prezidenta amatu — autorūpnieks un Mičiganas štata gubernators Džordžs Romnijs un lielas Čikāgas korporācijas īpašnieks senators Čārlzs Persijs, kā arī

Henrijs Fords II. Sājā ievērojamo milzu bagātību īpašnieku un veiksmīgo politiķu desmitā nekompetentiem ļaudīm gluži negaidīti bija lasāms arī Čarlza Torntona vārds no Losandželosas.

Kas attiecas uz informētiem cilvēkiem, kas zina, kurš cik ir vērts un kā kurš kotējas amerikāņu biznesa biržā, tad viņiem Torntona vārda parādīšanās ievērojamo biznesmeņu desmitniekā bija likumsakarīgs un pilnīgi pamatots apstāklis.

1953. gadā sabiedrības «Lytton» nosaukumu būtu bijis grūti sameklēt pat vissīkākajos amerikāņu korporāciju

katalogos. Tas bija ļoti mazs uzņēmums — pa pusei rūpnīca, pa pusei laboratorija, kas ražoja mikroviļņu lampas. 18 gados, kas pagājuši kopš tās dienas, kad Čārlzs Torn-tons nopirka šīs sabiedrības akcijas no tās dibinātāja, talantīgā inženiera Litona, viena no pirmajiem amerikāņu speciālistiem elektronika, «Lytton Industries» — tā Torn-tons nosauca savu lolojumu — izvērtās par gigantisku korporāciju ar 1 miljarda 700 miljonu dolāru kapitālu, kura tagad ierindojusies simt Amerikas lielāko rūpniecības sabiedrību skaitā. Patlaban sabiedrībai pieder 71 rūpnīca Savienotajās Valstīs un vēl divpadsmit pasaules valstīs.

Ko ražo «Lytton Industries»? Atbildēt uz šo jautājumu nav nemaz tik vienkārši. Tās produkcijas sarakstā ir vairāk nekā divi simti nosaukumu — sākot ar ļoti mazām lampiņām un beidzot ar atomzemūdenēm, sākot ar kases aparātiem un elektriskajām rakstāmmašīnām un beidzot ar ļoti komplicētam elektroniskajām skaitļošanas mašīnām un kosmisko kuģu iekārtām. Sīs korporācijas pārstāvji darbojas visā pasaulē. Viņi sastāda darbojošos apakšzemes vulkānu karti Havaju salās, meklē naftu Ziemeļjūras dibenā, klaiņo pa Surinamas un Holandes Gvajānas džungļiem, meklējot apslēptu mantu.

— Velns lai parauj, — man reiz īgni teica kāds no Vol-strīta pastāvīgajiem apmeklētājiem, gados pavecāks un pagātnei uzticīgs komersants, atbildot uz jautājumu, kas īsti ir «Lytton Industries», — tas ir kaut kāds popūrijs, ne firma! Kur tas redzēts, ka solīds cilvēks un biznesmenis nodarbojas ar itin visu, kas tik ir pasaulē? Pieminiet manus vārdus, šis Torntons labu galu neņems.

Šāda vecā rauga biznesmeņu rūkšana, ironiska plecu raustīšana, acīm redzama neuzticība un apslēpta nelabvēlība pavada Čārlza Torntona darbību kopš pirmās dienas, kad viņš sāka darboties biznesā. Līdz pat šai dienai daudzu biznesa pasaulē ietekmīgu cilvēku attieksmē pret viņu vērojams kaut kāds dīvains maisījums, kurā sajaucas neuzticība ar sajūsmu, apbrīnošana ar skaudību, ļauni priecīgas cerības uz nenovēršamu krahu un vēlēšanās atdarināt. Būtu pārspīlējums, ja apgalvotu, ka ap biznesmeni Torntonu bango tādas pašas kaislības kā ap politiķiem brāļiem Kenedijiem. Un tomēr

attieksmē pret šiem neparastajiem, veiksmīgajiem un plaukstošajiem valdošās amerikāņu elites mūsdienu paaudzes pārstāvjiem, kuri ignorē politikā un biznesā iesakņojušos spēles noteikumus, neapšaubāmi ir kaut kas kopigs.

Jau Torntona pirmie soļi biznesā samulsināja un šokēja apkārtējos ļaudis. Antipātijas pret spēlmani, kas nespēlē pēc noteikumiem, toreiz izpaudās žultainā ironiskā palamā «wise kids» — «veiklie zēni», kuru Volstrltā izgudroja Torntonam un viņa komandai, ieliekot tajā respektablo biznesmeņu nicināšanu pret jaunatnācējiem, kas nav cēlušies no finansistu un rūpnieku dzimtām un kas kā rāmā diķl iemests akmens iztraucējuši viņu kantoros ierasto darba ritmu. Starp citu, jāsaka, šo palamu viņi dabūja uz visu mūžu, un, ja jūs šodien jebkurā Amerikas komersantu klubā pajautātu, kas ir «wise kids», tad uz jums paskatītos ar izbrīnu, kā uz cilvēku, kurš nezina, cik ir divreiz divi.

Šķiet, ka «wise kids» vēsturi ir vērts aplūkot mazliet sikak, jo tieši toreiz, pirms vairak nekā ceturtdaļgadsimta, tika uzvilkta Torntona karjeras atspere, tieši tajās dienās tika nodibināti sakari un izstrādātas metodes, kam ir nozīme vēl šodien un kas izskaidro daudzus Čārlza Torntona neparastās augšupejas noslēpumus. Vēl vairāk, tajās dienās sāka veidoties jauni mūsdienu biznesa pārvaldīšanas paņēmieni, kas turpmākajos gados plaši izplatījās komersantu aprindās, pretendējot uz jaunu darba vadīšanas stilu lielākajās korporācijās.

Tas notika Delroitā, slavenā Forda koncerna pārvaldē. Starp citu, slavens tolaik bija tikai Forda vārds. Turpretim šīs automobiļu impērijas stāvoklis bija ļoti slikts. Šīs ģimenes sīvie iekšējie ķīviņi, cīņa uz dzīvību un nāvi starp vecā Henrija Forda mantiniekiem — viņa dēlu Edzelu un mazdēliem Henriju, Bensonu un Viljamu un dinastijas galvas mīluli, viņa galveno pārvaldnieku Henriju Be-netu — noveda kādreiz vareno firmu tuvu kraham. Neilgi pirms tam noslēpumainā kārtā pēkšņi nomira Edzels Fords. Drīz vien no šīs bēdu pasaules šķīrās arī vecais Fords. Tikai ar lielām pūlēm mazdēliem izdevās padzīt no koncerna Benetu.

Varenie konkurenti, izmantojot Fordu ģimenes ķildas, tos spieda no visām pusēm. Vajadzēja ļoti steidzoši kaut ko darit, jo runa bija par visa uzņēmuma nākotni. Tieši šajās dienās Fordu štāba mītnē Dirbornā ieradās desmit jaunu, bezgalīgi pašpārliecinātu, nekaunīgu un apķērīgu

amerikāņu inlendanturas dienesta virsnieku, kuri vēl nebija paguvuši novilkt savus formas tērpus.

Šā desmitnieka vadītājs bija 32 gadus vecais gaisa kara spēku pulkvedis Čārlzs Torntons.

Torntons dzimis 1913. gadā nelielā Teksasas pilsētiņā, vidēja uzņēmēja ģimenē. Torntona tēvs bija enerģisks subjekts, bet, kā mēdz

teikt, bez galvas uz pleciem. Par viņa komerciālajām operācijām ne vienreiz vien brīnījās vietējie biznesmeņi, kas, uzzinot par vecā Torntona kārtējo avantūru, pārsteigumā klakšķināja ar mēli un grozīja pirkstu pie deniņiem. Stāvokli parasti glāba ģimenes māte Alīse Torntona, dzimusi Beitsa, apdomīga un aukstasinīga sieviete ar stingru raksturu.

Torntonam, vecākajam, galu galā izgāja greizi. Viņš galīgi izputēja 1929. gada krīzes laikā. Viņa komerciālās fantāzijas gan izcēlās ar lielu vērienu, drosmīgu ieceri un neapšaubāmu iztēles elementu, tomēr tām trūka auksta un skaidra aprēķina. Apdomīga bija māte. To viņa ari nodemonstrēja, kad tās neveiksmīgais vīrs izputēja. Noskaidrojās, ka tai bija savi personiskie kapitāli, kurus viņa pat nedomāja izlietot, lai glābtu bankrotējušo vīru no finansiāla kraha. Viņa atzina par labāku izmest vīru pa durvīm un pēc tam uzsāka savu biznesu, iesaistot tajā arī savus mazgadīgos dēlus.

Lai kā tas arī būtu, bet 14 gadu vecumā Čārlzam jau piederēja zemes gabali 40 akru kopplatībā, kurus viņš pēc mātes padoma izdevīgā brīdī lēti nopirka pilsētas nomalēs par naudu, kuru tam aizdeva māte. 19 gadu vecumā viņš jau bija benzīna iepildīšanas jun automobiļu apkalpošanas stacijas īpašnieks. Torntonas kundze kala dēlam galvā komerciālās apdomības un piesardzības noteikumus. Viņa to darīja ļoti neatlaidīgi, jo baidījās, vai viņas mīlulis nav mantojis no tēva viņa sliktās īpašības. Līdz sava mūža pēdējām dienām viņa ar šausmām atcerējās to dienu, kad viņas neveiksmīgais vīrs ar trīcošām lūpām tai paziņoja par savu bankrotu.

Starp citu, iedzimtība ir un paliek iedzimtība. Čārlzs Torntons nav aizmirsis mātes dotos padomus, un viņa komerciālajā rokrakstā vēl tagad manāmas bērnībā saņemtās pamācības. Viņš prot nogaidīt, saskaņot savu apetīti ar reālajām iespējām, mīl nodrošināties ar rezerves variantu. Bet neapšaubāmi manāmi arī tēva gēni — veikalnieka

drosme, vispārpieņemto biznesa noteikumu neievērošana, vēriens un iztēle.

Bet gēni ir gēni, un bizness ir bizness. Ar iedzimtību vien tālu netiksi. Arī naudas liela biznesa uzsākšanai nepietika. Ģimenes padomē tika nolemts, ka benzīna iepildīšanas stacija nav nekāds sevišķs bizness un ka lietai pīpieiet no citas puses. Čārlzs Torntons iestājās Teksasas tehnoloģiskajā koledžā. 1937. gadā viņš beidza Džordža Vašingtona universitāti un ieguva ķīmijas zinātņu bakalaura grādu. Taču tas viss tika darīts ne tādēļ, lai nodarbotos ar vielu noslēpumainu pārvēršanu un rīkotos ar kolbām un retortēm, bet tikai karjeras dēļ. Tas viņam bija līdzeklis, bet ne mērķis. Viņš atzina, ka vielas noslēpumu pētīšanas vietā labāk ir apgūt noslēpumu, kā vielu pārvērst zeltā. Sarežģītās finansu mahinācijas viņu vilināja vairāk nekā

kolbu labirints.

Ar diplomu un dažiem simtiem dolāru kabatā Torntons devās uz Vašingtonu, kur, izmantojot savu novadnieku sakaīus, iekārtojās par klerku aviācijas ministrijā. Tieši te viņam palīdzēja gadījums. Robertam Lovetam, pazīstamam Volstrīta baņķierim, kurš, cerēdams iedzīvoties no militārām piegādēm, tūlīt pēc pirmo lielgabalu dārdu at-skanēšanas otrā pasaules kara sākumā ne bez savtīga nolūka pārcēlās no sava kantora uz aviācijas ministriju un tur ieņēma ministra palīga posteni, steidzīgi ievajadzējās uzrakstīt referātu sakarā ar kaut kādu sarežģītu problēmu. No pieredzējušiem ierēdņiem neviens nebija brīvs, un tāpēc referātu uzdeva uzrakstīt jaunatnācējam Tornto-nam.

Lai nu kā, bet laimes ķeršanā aiz astes teksasietis visu mūžu ir bijis liels meistars. Viņš pienācīgi novērtēja šo izdevību un nolēma to nepalaist garām. Dažas dienas un naktis cītīgi pastrādājis, viņš nolika Lovetam uz galda uz dažām lapām uzrakstītu referātu, kas izraisīja ģenerāļa formā tērptajā baņķierī neaprakstāmu sajūsmu. No lielās, nekārtīgās skaitļu un faktu masas Torntona analītiskais prāts veikli atlasīja galveno, precīzi sagrupēja un sistematizēja un deva pamatotus un saprātīgus secinājumus. Tajā pašā dienā Čārlzam Torntonam, kurš līdz tam bija civilais klerks, tika piešķirta pirmā militārā dienesta pakāpe. Viņš kļuva par jaunāko leitnantu. Šī dienesta pakāpe viņam bija ne vairāk un ne mazāk kā 48 stundas. Izpildījis jaunu bosa uzdevumu, viņš tūlīt pat dabūja

paaugstinājumu. Kara beigās Torntona uzplečus jau greznoja pulkveža zvaigznītes.

Darbs, ko Čārlzs Tornlons veica aviācijas ministrijā, bija diezgan sarežģīts. Roberts Lovets viņam uzdeva pārkārtot uz «biznesa pamata» visu amerikāņu gaisa kara spēku apgādi. Viņam bija pakļauti apmēram trīs tūkstoši virsnieku, kas kara beigās bija izkaisīti pa visu zemeslodi. Jāsaka, ka viņš savu uzdevumu veica labi. Izveidojis ap sevi nelielu grupu palīgu, jaunu enerģisku cilvēku ar labām zināšanām un bez rutinētā biznesa aizspriedumiem, viņš veica plaša vēriena operācijās.

Bet tad karš beidzās. Vajadzēja domāt par nākotni. Reiz pie pusdienu galda Lovets pastāstīja savam mīlulim par Volstrītā klīstošajām baumām sakarā ar stāvokli Forda koncernā. Jau nākamajā ritā Henrijs Fords II, izskatot pastu, ieraudzīja garu telegrammu. Tās autors — kāds aviācijas pulkvedis — piedāvāja savus un savu deviņu kolēģu pakalpojumus, pašpārliecināti garantējot firmas darba strauju uzlabošanos. Telegrammas beigās viņš atsaucās uz Roberta Loveta autoritāti, no kura varot dabūt izziņas.

Telegrammas nekaunīgais tonis mazliet mulsināja. Bet Fordu biznesa stāvoklis bija tik kritisks, ka jaunais koncerna vadītājs nolēma

tikties ar pašpārliecināto pulkvedi. Saruna notika. Izkaulējis sev 20 tūkstošu dolāru lielu algu un pieklājīgu atalgojumu saviem kolēģiem, starp tiem arī savam tuvākajam draugam un līdzgaitniekam jaunajam virsniekam, ko sauca par Robertu Maknamaru, Čārlzs Torntons pārcēlās uz Dirbornu. Ļoti drīz Henrijs Fords II saprata, ka viņš ir noslēdzis ļoti izdevīgu darījumu. Viņš dabūja savā rīcībā labi sastrādājušos, enerģisku, pieredzējušu pārvaldnieku komandu, kuri, izgājuši labu skolu, nebaidās ne no kādām grūtībām un kuriem ir diezgan plaši sakari kara resorā.

Pienācīgi jānovērtē Torntona dotības. Jau aviācijas ministrijā viņš sapulcināja ap sevi grupu palīgu, kuru darba prasme bija daudz augstāka par vidējo. Pie Torntona pozitīvajām lietišķajām īpašībām, bez šaubām, jāpieskaita prasme atrast un izvietot cilvēkus, kuru īpašības atbilst viena vai otra posteņa prasībām. Nav nejaušība, ka tagad visi šie desmit «wise kids» ieņem redzamu vietu amerikāņu biznesa pasaulē. Pēc Torntona aiziešanas no Forda viņa vietā par grupas vadītāju kļuva Roberts Maknamara,

kurš, ātri izgājis visas Forda koncerna hierarhijas pakāpes, 50. gadu beigās nosēdās šīs sabiedrības prezidenta krēslā un kļuva par tās galveno pārvaldnieku. Bet kad Henrijs Fords, ne jau rūpējoties par savu tuvāko un ne jau vadoties pēc valsts interesēm, pierunāja Džonu Kenediju iecelt viņa pārvaldnieku par aizsardzības ministru, sabiedrības prezidenta krēslā iesēdās trešais no «wise kids» komandas — Ardžejs Millers.

Samērā ar to, kā izpaudās Torntona grupas sekmīgā darbība automobiļu karalistē, mainījās tonis, kādā uzņēmumu kantoros tika izrunāts šis «wise kids». Avantūrisma nokrāsa, kas sākumā prevalēja šajā izsmejoši dzēlīgajā palamā, pamazām atkāpās otrā plānā, atdodot savu vietu neslēptai sajūsmai sajaukumā ar skaudību.

Viena no Amerikā populārajām parunām skan tā: «Vislabākais ceļš uz panākumiem ir panākumi» («the best way to success is success»). Panākumu kults, panākumu reliģija, panākumi, kas pacelti ideoloģijas un pasaules uzskata pakāpē, — bez ta daudz ko nevar saprast mūsdienu Amerikā, amerikāņa psiholoģijā, turklāt arī tāda amerikāņa, kurš nav guvis panākumus, bet tomēr šo elku pielūdz. Labs ir nevis gudrais, mīļš ir nevis skaistais, apskausts tiek nevis talantīgais, godāts tiek nevis cēlais un cildenais. Labs, gudrs un tā tālāk ir veiksmīgais. Pat ja tu esi gudrības iemiesojums, bet ja tev neveicas, — bet veiksmes mēraukla Amerikā, tās vienveidīgā, neapstrīdamā un absolūtā izteiksme ir viena — dolāri, — ja tev maks ir plāns, tad tavs prāts un talants, tavas dvēseles īpašibas un cildenais domāšanas veids nav ne graša vērti.

Gadiem ilgi amerikāņiem kala galvā šo cinismu, kas kā kodīga inde izdedzināja viņa dvēseli un tagad kļuvis par vienu no

ievērojamākām nacionālā rakstura īpašībām.

«Vislabākais ceļš uz panākumiem ir panākumi». Torn-tons un viņa komanda lauza sev ceļu uz panākumiem. Labvēlīgi izveidojušos apstākļu sagadīšanās — vai tad, piemēram, Forda mantinieku grūtais stāvoklis nebija tāds apstāklis? — izdevīgā konjunktūra, protams, noteiktas dotības, kā arī pieredze, kas tika uzkrāta, veicot liela mēroga intendantūras operācijas, — tas viss deva «veiklo zēnu» komandai iespēju parādīt sevi.

Viņu veiklība bija skaidri redzama. Runa ir ne tikai par komerciālo veiklību, kaut arī tā, bez šaubām, bija.

Sākusi strādāt Forda koncerna pārvaldē, Torntona grupa izanalizēja un kritiski pārskatīja visu ražošanas un realizācijas kompleksu, kā ražošanas procesu organizāciju, tā arī sakaru sistēmu ar piegādātājiem, ar tirdzniecības firmām, attiecības ar valdības organizācijām un daudz ko citu.

Kādreiz tieši Fords bija viens no pirmatklājējiem šajā jomā, radīja to ražošanas organizāciju, kuru Ļeņins nosauca par «zinātnisku sviedru izspiešanas sistēmu». Atcerieties dzēlīgos kadrus no Čaplina filmas «Jaunie laiki» — tieši Forda konveijeru tur izsmēja lielais satīriķis. Taču zinātniskā darba organizācijas sistēma pati par sevi nav nekas ļauns. Šāda sistēma, kas nostāda ražošanu uz zinātniska pamata un veicina tās vissaprātīgāko un visracionālāko organizāciju, satur sevī progresa elementus līdz tam laikam, kamēr tā sakarā ar izmantošanu ekspluatatora negausīgās alkatības interesēs nepārvēršas par katorgu strādniekam un tātad nevis par progresa, bet gan par regresa ieroci.

Līdz tam laikam, kad Fordu štāba mītnē sāka darboties Torntona komanda, Fordi bija zaudējuši daudzas pozīcijas, kuras enerģiskie administratori sāka atjaunot mūsdienu līmenī. Cik pamatīgi viņi to izdarīja, par to var spriest no tā, ka vēl lidz šai dienai Forda rūpnīcās pastāv sistēma, kuru viņi toreiz ieviesa.

Forda koncerna lietas strauji sāka iet augšup. Desmit-jūgs traucās uz priekšu. Līdz ar veiksmi auga arī Torntona iedomiba. Viņš jau atļāvās pat apstrīdēt aizjūga saimnieka, paša Henrija Forda II domas. Jaunais Fords pārāk labi zināja, cik bīstami ir dot pārvaldniekam pārāk lielu varu. Vēl svaigas bija vectēva mīluļa Henrija Beneta kodienu rētas. Rezultātā Forda koncerna viceprezidenta postenis tika uzticēts pazīstamajam automašīnu konstruktoram Ern-stam Bričam, kurš ar augstu atalgojumu un posteni tika pārvilināts no «General Motors».

Un Torntons aizgāja par viceprezidentu uz Kalifornijas miljardierim Hovardam Hjūzam piederošo sabiedrību «Hughes Aircraft», kas 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā pieņēmās spēkā.

TALANTA VĒRTĪBA

Elektronika bija tā nozare, kurā nolēma darboties Torn-tons. Viņš to bija nolēmis jau tad, kad tikai nedaudzi no viņa kolēģiem saprata šis visjaunākās tehnikas nozares milzīgās perspektīvas.

Torntons centās pierunāt savu jauno patronu Hovardu Hjūzu koncentrēt visas pūles uz to, lai radītu vismodernākos ieročus. Tieši tad, kad Teksasietis vadīja sabiedrību «Hughes Aircraft», tā kļuva par vienu no galvenajām vadāmo raķešu piegādātājām amerikāņu armijai. Ideju par iedzīvošanos, tirgojoties ar ieročiem, taisnību sakot, nevar pieskaitīt pie Torntona atklājumiem — tas amerikāņu uzņēmējiem bija zināms jau ilgi pirms viņa, — turpretim elektronikas apgūšanā un šajā nozarē izdarīto cilvēka ģēnija jaunāko atklājumu izmantošanā kara biznesa vajadzībām viņš bija viens no pirmajiem amerikāņu rūpnieku vidu.

Viņa tehniskā izglītiba, dienests aviācijā un komersanta intuīcija to lielā mērā veicināja. Tiesa gan, arī te viņam talkā nāca nebūt ne nejaušs gadījums, kas viņu, strādājot sabiedrībā «Hughes Aircraft», saveda kopā ar elektronikas speciālistu, zinātnieku un talantīgu inženieri Hjū Džeimsonu. Fanātiski aizrāvies ar lielajām perspektīvām, bet nebūdams pārāk delikāts, Džeimsons stāstīja savas firmas viceprezidentam, kā elektroniku var izmantot jaunāko ieroču veidu radīšanai. Un ne tikai stāstīja, bet arī labprāt izmantoja savas zināšanas un talantu cilvēku iznīcināšanas ieroču radīšanai.

Hjūzs bija sajūsmināts. Viņa kabatā sāka plūst zelta straume. Turpretim Torntonu arvien vairāk mocīja šaubas. Katrs jauns miljons dolāru, kuru viņš ielika sava saimnieka kabatā, dedzināja viņam rokas. Viņš nevarēja atkratīties no domas, ka šo miljonu viņš būtu varējis iebāzt savā kabatā.

1953. gadā Torntons klusītiņām gatavojās sākt savu biznesu. Viss bija izdomāts līdz pēdējam sīkumam. Pirmām kārtām tika sastādīta komanda. Tiesa gan, šoreiz tajā bija nevis desmit, bet tikai trīs cilvēki — Torntons, tagad jau pats bosa lomā, Džeimsons, kuru viņš pārvilināja ar dāsniem solījumiem, un kāds Rojs Ešs, viens no kara intendantiem, kas strādāja aviācijas štābā Torntona vadibā, bet pēc kara bija viens no «Bank of America» finansu

ekspertiem Sanfrancisko. Pēdējam apstāklim bija sevišķa nozīme Torntona acīs. Finansistu, it ļpaši tādas lielas bankas kā «Bank of America» atbalsts nav mazsvarīgs faktors.

Tiesa gan, «Bank of America», pēc viltīgā un tālredzīgā Torntona domām, bija viens nopietns trūkums. Ne vienu vien gadu uzturēdamies ASV vadošo korporāciju un banku koridoros un

kabinetos, viņš bija iemācījies labi orientēties tajā sīvajā ķīviņā, kas notiek starp tā saucamās «vecās naudas» pārstāvjiem — vadošajām Volstrīta bankām un «jaunās naudas» pārstāvjiem — Kalifornijas, Teksasas un dažu citu rajonu uzņēmējiem un baņķieriem. Viņš ļoti labi zināja, kādas grūtības varenās Volstrīta dinastijas rada saviem jaunajiem konkurentiem. Saistīties tikai ar «Bank of America» un parādīties Ņujorkas baņķieru acīs kā viņu bīstamā Kalifornijas konkurenta sabiedrotajam nebija paredzēts veiklā teksasieša aprēķinos.

Tāpēc viņš, jau laikus izmantojot savus vecos draugus no Forda koncerna, sāk flirtēt ar Volstrīta ietekmīgo un vareno Džozefu Kenediju un pēc tam sev nodrošina vienas no vecākajām Volstrīta bankām — «Leman Brothers» atbalstu. Limeni apsola uzņēmējam lielu aizdevumu uzņēmuma iekārtošanai.

Tagad vēl tikai bija vajadzīgs tramplīns, atbalsta punkts, ar kura palīdzību Torntons grasījās apgriezt otrādi amerikāņu biznesa pasauli. Viņš izvēlējas mazu uzņēmumu, kas piederēja inženierim Čārlzam Litonam. Patentējis dažus veiksmīgus izgudrojumus elektionikas jomā, Litons nodibināja nelielu firmu.

Kad Kalifornijas komersantu klubos sākas pārrunas par Teksu, kā familiāri mēdz saukt «Lytton Industries» prezidentu, par viņa bagātības neparasti straujā pieauguma cēloņiem, tad visbiežāk atsaucas uz viņa sevišķajām spējām, uz viņa talantu. Šaubu nav, Torntons' izceļas starp saviem amata brāļiem un kolēģiem gan ar savu gudrību, gan ar ķērienu, gan ar noteiktām zināšanām.

Bet vai tas nozīmē, ka sevišķas spējas un talanti ir tas priekšnoteikums, kas mūsdienu Amerikā dod iespēju paradīt šīs spējas un talantus, nodrošina panākumus? Kā tad tāda gadījumā tas bija ar Čārlzu Litonu? Viņš, bez šaubām, bija talantīgs, turklāt tajā pašā jomā, kur guva panākumus otrs Čarlzs — Torntons. Taču ja arī Litons ar savām idejām kādu padarīja bagātu, tad nevis sevi, bet Torntonu.

Man nav bijusi izdevība tikties ar Čarlzu Litonu. Taču par vienu tikšanos, kurai bija tiešs sakars ar talanta likteni Amerikā, ar jautājumu par to, vai tur panākumi sabiedrībā ir tieši atkarīgi no cilvēka talantīguma, es gribu šeit pastāstīt.

Man rokās ir piezīmju grāmatiņa, kurā es visu pierakstīju sava nesenā brauciena laikā uz Savienotajām Valstīm. Tajā atšķirta lappuse, kur kārtējā ieraksta vietā ielīmēta paprāva vizītkarte. Par visai neparasto gadījumu, kā šī vizītkarte nokļuva manā bloknotā, būs runa šajā nelielajā atkāpē, kurai tomēr ir tiešs sakars ar mūsu traktēto jautājumu.

Es atgriezos uz savu viesnīcu no Ņujorkas studentu rajona Grīnvičviledžas. Bija jau diezgan vēls, tuvākā metro stacija bija diezgan tālu, un es nolēmu braukt ar taksometru. Jāsaka, paņēmiens,

kā Ņujorkas iedzīvotāji aptur taksometru, ir mazliet savdabīgs: viņi skaji iesvilpjas. Es ka vecs maskavietis sākumā kautrējos svilpt un mēģināju apturēt mašīnu, paceļot roku. Taču apturēt taksometru man neizdevās. Bet pēc tam, kad kāda gadus septiņdesmit veca sārtvaidze vecenīte, nebēdnīgi iesvilpdamās, man, burtiski, no degungala nocēla mašīnu, arī es uzdrošinājos lietot šo paņēmienu. Ieraugot kārtējo taksometru, izmantoju savu ilggadīgā futbola entuziasta pieredzi, iebāzu mutē divus pirkstus un skaļi iesvilpos — ne sliktāk, kā to dara pie mums Lužņikos. Mašīna strauji nobremzēja, piebrauca pie trotuāra, un gados jau pavecāks šoferis ar dzīvām melnām acīm man laipni atvēra mašīnas durvis.

Pateicis savas viesnīcas adresi, sāku ar viņu pļāpāt. Acīmredzot pamanījis, ka es runāju ar ārzemnieka akcentu, taksometra šoferis pajautāja, no kurienes esmu, un, uzzinājis, ka esmu no Padomju Savienības, manāmi atdzīvojās un ... sāka ar mani runāt lauzītā un nepareizā, tomēr krievu valoda.

Neslēpšu, ka pirmie jautājumi, kurus uzdeva mans sarunas biedrs, mani mazliet pārsteidza. Daudz ko, dažkārt pat ļoti fantastisku mēdz jautāt ārzemēs padomju cilvēkiem, un mēs jau vairs ne par ko nebrīnāmies. Un tomēr es biju pārsteigts.

— Sakiet, — jautāja man taksometra šoferis, — kā tagad izskatās, — viņš cītīgi izrunāja krieviski, — misters Mi-ha-ils Moi-se-je-vičs Botviņņiks un misters Va-si-lijs

Va-siļje-vičs Smislovs, vai jūs sen viņus neesat redzējis, kā viņiem ar veselību?

Ļoti negaidīts pagrieziens mūsu sarunā ar taksometra šoferi pulksten vienos naktī kādā no Ņujorkas ielām, vai ne? Kā mācēdams atbildējis uz jautājumu, savukārt painteresējos, kas manā sarunas biedrā modinājis šo mazliet specifisko interesi. Tas, ko viņš atbildēja, man šķita neiedomājami.

— Es labi pazīstu šos lieliskos krievu meistarus, ne vienreiz vien esmu ticies ar viņiem pie šaha galdiņa, — teica šoferis. — Mani sauc Nikolass Rosolimo, un man ir piešķirts šaha pasaulē augstākais — starptautiskā lielmeistara tituls.

Teikšu atklāti, es nogrēkojos, neticēdams savam nejaušajam sarunas biedram. Pirmām kārtām šā Joti noguršā, neskūtā cilvēka āriene, kurš apvalkātā apģērbā un ar formas cepuri galvā sēdēja pie stūres un braukāja pa Ņujorkas ielām, kaut kā nesaskanēja ar pierasto un cienīgo šaha lielmeistaru izskatu. Bez tam kaut kā neticami no profesionālā viedokļa izskatījās šī situācija: žurnālists atbraucis uz Ameriku, un tūlīt pat lielaja pilsētā ar deviņiem miljoniem iedzīvotāju atgadās šāds notikums: starp tūkstošiem taksometru viņam palaimējies iekāpt tāda mašīnā, kurai pie stūres sēž starptautiskais lielmeistars.

Acīmredzot pēc pauzes sajutis, ka es viņam neticu, mans nejaušais

sarunas biedrs piebrauca pie trotuāra un nobremzēja, izņēma no sānkabatas vizītkartīti — to pašu vizītkarti, kas tagad glabājas manā ceļojuma piezīmju grāmatiņā ka mēms šā notikuma liecinieks, — un pasniedza to man. Tur bija rakstīts:

«Starptautiskais lielmeistars Nikolass Rosolimo. Šaha studija, Salivenstrīts, 191, Grīnvičviledža, Ņujorka. Atvērta ik dienas no sešiem līdz deviņiem vakarā, ir šaha literatūras bibliotēka, apmāca spēlēt šahu.»

Lielmeistars Rosolimo man pastāstīja par savu grūto dzīvi.

— Domāju, ka es spēlēju ne sliktāk kā agrāk, — viņš teica, — bet pa šiem gadiem Amerikā ir parādījušies Fišers, Bisgaijers un citi, un tāpēc man, gados jau pavecākam cilvēkam, lielajos turnīros nav iespējams iekļūt. Mecenāti no manis novērsušies, bet dzīvot vajag. Es nepametu šo iemīļoto mākslu. Man studentu rajonā Grīnvičvi-ledžā ir studija, kur mācu spēlēt šahu. Bet vai tad daudz

var nopelnīt no studentiem? Tāpēc jānomā no kādas lielas firmas šī mašīna, lai varētu uzturēt ģimeni. Nu, tāpēc ari braukāju pa Ņujorku, kamēr metas raibs gar acīm.

Bija jau laiks beigt sarunu. Lielmeistaram vajadzēja pelnīt iztiku. Mēs atvadijamies. Nikolass Rosolimo lūdza nodot sveicienus Botviņņikam un Smislovam, kā arī jaunajiem padomju lielmeistariem Petrosjanam un Spaskim un it īpaši Mihailam Tālam, kuru viņš salīdzināja ar izcilo amerikāni Merfiju.

— Daudzas Tāla partijas es zinu no galvas, — viņš teica, — tie ir šedevri. 2.ēl, ka man nav iespējas ar viņu tikties, dzīve paiet.

Redzu skumjas šā cilvēka acīs, kādu laiku vēroju viņa aizbraucošās mašīnas sarkanās uguntiņas, un, beidzot, tās izzūd, iejaucoties lielajā un aukstajā pilsētā, vienaldzīgā pret talantu, ar kuru vairs neko nevar nopelnīt.

Talants, ar kuru neko nevai nopelnīt! Un talants, ar kuru var nopelnīt. Savdabīga definīcija, vai ne? Pilnīgi noteikta un ļoti tipiska starpība mūsdienu amerikāņu sabiedrībā. Protams, Čārlzu Tortonu un dažus citus amerikāņu biznesmeņu jaunākās formācijas pārstāvjus nevar pieskaitīt viduvējiem un parastiem darbiniekiem. Lai vadītu plašu un sarežģītu mūsdienu ražošanu, vajadzīgas noteiktas dotības.

Čārlzs Torntons nav vienkāršs cilvēks. Tādu cilvēku nav viegli novērtēt ar viennozīmīgām kategorijām.

Mūsdienu biznesa vajadzības liek daudziem tagadējiem dižvīriem ātrāk kustēties, pašiem kustināt smadzenes, ne vienmēr un ne itin visā uzticēties algotiem pārvaldniekiem. Mūsu dienās biznesmenim jāzina modernās tehnikas pamati, pietiekami labi jāorientējas sarežģītās finansu problēmās, jābūt ar analitisku prātu, jāprot precīzi sadalīt problēmu sastāvdaļās, izanalizēt un pieņemt loģiski pamatotu lēmumu, atrast negaidītu pagriezienu. Visas šis īpašibas Torntonam,

bez šaubām, ir.

Bet šeit nepieciešamas divas piebildes, bez kurām iepriekš teiktajam nav nekādās nozīmes, jo tas atspoguļo tikai daļu un turklāt mazu daļu patiesības. Pirmām kārtām ar visām šīm īpašībām un pat vēl daudzām citām, ar kurām varētu turpināt biznesmenim nepieciešamo īpašību sarakstu, nepietiek, lai nodrošinātu uzplaukumu cilvēkam, kurš darbojas amerikāņu biznesa sfērā. Šodien Amerikā cilvēks var būt divkārt gudrs, trīskārt izglītots, četrkārt

kvalificēts un tomēr negūt nekādus panākumus un visu mūžu kvernēt biznesa pažobelēs, palīdzēt citiem saraust bagātību, ka tas mēdz būt ik uz soļa.

Izpētot sarakstu, kurā bija apmēram tūkstotis ievērojamu komersantu, kam tagad ir galvenās lomas Savienoto Valstu biznesa pasaulē, es guvu pārliecību, ka nav nekāda cēloniska sakara starp uzņēmēja talantiem un viņa uzplaukumu, nav nekādās likumsakarības, kas cilvēku izvirzītu atkarībā no viņa gudrības un talanta. Protams, mušu sarežģītajā laikmeta neapdāvinātam cilvēkam grūti gūt panākumus. Bet jūs daudz biežāk sastapsiet amerikāņu korporāciju direktoru un prezidentu kabinetos cilvēkus, kuri gan ir viduvēji tā biznesa sfēra, kurā viņi darbojas, — vājus inženierus un aprobežotus finansistus, bet kuriem toties ir vesels komplekts citu pavisam sevišķu īpašību — nekaunība, nežēlība, principiāla neprincipialitāte un bezgalīgs cinisms, — vārdu sakot, tas viss, ko var nosaukt par amorālības kompleksu, nekā cilvēkus, kuriem nav šā kompleksa un kuri virzās uz priekšu tikai ar savām zināšanām un biznesmeņa ķērienu.

Inženieris Litons bija izcils izgudrotājs. Viņu atceras tikai tāpēc, ka Čārlzam Torntonam bija ienācis prātā paturēt viņa vārdu savas firmas nosaukumā.

Tornlons nav neko izgudrojis. Katrā gadījumā tas sakāms par elektroniku. Taču tieši viņš sarausa bagātību, izmantojot Litona un daudzu citu talantīgu cilvēku izgudrojumus, kuriem, pirmkārt, bija mazāk veiksmes un, otrkārt, nebija specifisko īpašību, bez kuram nevar gūt panākumus amerikāņu biznesa pasaulē.

Un vēl viens apstāklis. Pēdējos gados man ne vienreiz vien ir bijusi izdevība tikties un runāt ar amerikāņu biznesa pasaules pārstāvjiem. Nav apstrīdams, ka daudzi no viņiem ir enerģiski, ar veikalnieka ķērienu.

Bet es nejūsmoju par šo moderno un visādi slavināto «jauno biznesmeņu» sugu, tādām staigājošam skaitļošanas mašīnām, kuras aiz okeāna mēģina iztēlot par kaut kādu mūsdienu cilvēka etalonu. Un ne tikai tāpēc, ka nav iespējams pieņemt viņu morāli un ideoloģiju, mūsu pasaules cilvēkiem pilnīgi svešās metodes un ieskatu par pasauli. Sie «etaloni» nav pieņemami arī no tīri cilvēciskā viedokļa. Tiekoties ar

tada veida darbiniekiem, visbiežāk noskaidrojas, ka viņu kompetence aprobežojas tikai ar to nozari, kurā viņi strādā, ka šie «etaloni» ir pārsteidzoši

šauri, vienpusīgi, sekli un plakani kā dolārs. Un, izņemot šo dolāru, viņus neinteresē nekas, kas cilvēku padara par cilvēku un nevis par robotu, kura galvā sausi tikšķ visādi releji, nepārtraukti reizinot skaitļus ar daudzām nullēm.

AUTORA ATKĀPE

Ari šeit man gribētos mazliet novērst lasītāja uzmanību no paša Torntona un viņa firmas. Nevar nejūsmot par daudziem amerikāņu civilizācijas sasniegumiem, tās zinātnieku un inženieru talanta, tās strādnieku ģēnija augļiem. Modernās rūpnīcas un daudzus kilometrus garie ažūra tilti, teicamās mašīnas, kas traucas pa pirmšķirīgajām autostrādēm, kuras ir mūsdienu celtniecības tehnikas brīnums, Ņujorkas debesskrāpji un moderno hidroelektrostaciju milzīgie dambji — tas viss patiešām ir lielisks un pelnījis lielu atzinību.

Bet, ja jūs padzīvojat Amerikā nedēļu, desmit dienas, mēnesi, tad pēkšņi pamanāt, ka jums arvien retāk gribas jūsmot, ka arvien biežāk šī mašinizētā, bezjūtīgā civilizācija sāk nospiest, pēc tam kaitināt un pēdīgi padara jūsu dzīvi nepanesamu. Kļūst smacīgi un neciešami. Varbūt tieši tāpēc, tāda kā neapzināta protesta veidā miljoniem amerikāņu izmanto katru izdevību, lai aizbēgtu pēc iespējas tālāk no pilsētas trokšņa, tur, kur neož ne pēc civilizācijas un pat ne pēc izdaudzinātā, pierastā servisa, kas padara dzīvi komfortablu. Tas viss ir arī citās zemēs, bet nekur es neesmu redzējis tik neprātīgu, tik nevaldāmu cenšanos kaut uz neilgu laiku atbrīvoties, abstrahēties, izslēgties no ikdienišķās civilizācijas, kā tas notiek Amerikā.

Šīs mašinizētās, bet kaut kādas apbrīnojami bezjūtīgās un tāpēc anticilvēciskās civilizācijas trūkumus un vājās vietas sevišķi krasi izjūtam, kad atgriežamies mājās. Es to visu pārdomāju samērā nesen, kad atrados daudzus tūkstošus kilometru no mājām un no Amerikas — Japānas salās...

Daudzas stundas mani vadāja pa Tokijas un Osakas uz-v ņēmumiem. Es redzēju loti moderno, pēc tehnikas visjaunākajam prasībām uzcelto firmas «Macusita» radioaparātu un televizoru rūpnīcu, kādu nav daudz pat Amerikā, apskatīju sabiedrības «Hitači» ļoti moderno kuģu būvētavu, kur tiek būvēti milzīgi kuģi, pie tam rodas tāds iespaids, ka tas viss notiek bez cilvēka līdzdalibas. Bet pēc tam mēs apmeklējām Japanas seno galvaspilsētu Kioto.

Šajā pilsētā ir kāda apbrīnojama vieta. To sauc par akmeņdārzu jeb filozofisko dārzu. Tas ir ne visai liels iekšējais pagalms, kas piekļaujas sena vienkārša koka tempļa terasei. Pagalms nokaisīts ar sīkiem gaišas krāsas oļiem, kas izlīdzināti it kā ar grābekli. Šiem akmens viļņiem jāuzvedina uz domu par bezgalīgo dzīves jūru. Vairākās vietās dažādās kombinācijās sakrauti akmeņi dīvainās formās. Tas viss iežogots ar pazemu sienu, apmēram cilvēka augumā, kas nokrāsota tumšā krāsā. Un tas ir viss.

Bet kāpēc jau vairāk nekā 900 gadus japāņi nāk uz šo

akmeņdārzu un, domās nogrimuši, stundām ilgi sēž uz terases? Starp budistu postulātiem trīs tiek turēti sevišķā godā. Pirmais: dzīve ir ciešanas. Otrs: ciešanu cēlonis ir nepiepildītas vēlēšanās. Trešais: atbrīvoties no vēlēšanās — tas nozīmē iegūt svētlaimību. Kādreiz akmeņdārzā nāca tādēļ, lai, lūkojoties uz akmeņiem, filozofiski fatālistiski noskaņojot sevi, domājot par dzīves jūras neaptveramo plašumu, par Visuma bezgalību, sāktu ticēt zemes vēlēšanos nīcīgumam un iegūtu garīgo līdzsvaru un svētlaimību, ko budistu bonzas sauc par nirvānu.

Jāšaubās, vai mūsu dienās vairākums akmeņdārza apmeklētāju, — bet tie ir tie paši japāņi, kas pārsteidz pasauli ar savas rūpnieciskās mašīnas vērienu un pilnību, — šurp nak, lai atrastu ceļu uz nirvānu. Vairākumam japaņu grūti jācīnās par dienišķo maizi, viņiem ir pietiekami daudz bēdu un likstu, un tomēr viņi jūt nepieciešamību atrauties no ikdienas rūpēm un pakavēties vienatnē ar sevi, padomāt, iet, ja tā varētu teikt, intelektuālā vannā. Citiem vārdiem sakot, lietas būtība te ir mūsdienu japāņa garīgās dzīves bagātība un sarežģītība. Tāpēc arī senais akmeņ-dārzs tiek apmeklēts vēl šodien.

Modernās plūsmas līnijas sabiedrības «Hitači» kuģu būvētavā Osakā, firmas «Macusita» līdz pilnībai izveidotā radiotehniskā rūpnīca Tokijā, modernās autostrādes, ātrvilcieni, kas traucas ar vairāk nekā 200 kilometru ātrumu stundā, un Kioto akmeņdārzs, kas nebūt nav muzejisks, — tās nav dažādas Japānas, tā ir viena un tā pati zeme, vieni un tie paši cilvēki. Tie ir XX gadsimta otrās puses Japāna un japāņi.

Arī Amerika zina mūsdienu tehnikas progresa vērtību. To nevar pārsteigt ar autostrādēm un plūsmas līnijām. Bet filozofiskā dārza aiz okeāna nav, un man šķiet, ka pagaidām to nav paredzēts iekārtot. Runa ir, kā redzat, par nacionālo stilu.

Cilvēka garīgajā dzīvē pirmajā vietā, protams, ir sociālie faktori: skaidrās naudas sabiedrībā, tur, kur miljoni sivi cīnās par dienišķo maizi, bet atsevišķi cilvēki piesavinās viņu darba rezultātus, runāt par tautas garīgo brīvību būtu naivi un bezjēdzīgi. Bet ir arī citi faktori, kuri tādā vai citādā mērā ietekmē cilvēku un sabiedrības intelektuālo seju, — vienas vai otras tautas psiholoģija, nacionālās īpatnības un tradīcijas. Kā jau tika teikts, tas viss nerodas tukšā vietā, katrs no šiem apstākļiem ir vienu vai otru valstu pavisam noteiktu un konkrētu vēstures un dzīves apstākļu rezultāts.

Tā vai citādi, bet vienu vai otru cēloņu dēļ amerikāņu sabiedrības garīgā dzīve ir neizmērojami nabadzīgāka un primitīvāka nekā daudzu Eiropas un Āzijas valstu tautu garīgā dzīve. Lai kā es cienu amerikāņu tehnikas un ražošanas sasniegumus un amerikāņu servisa brīnumus, manī viss saceļas, kad no manis prasa to atzīt par cilvēces kultūras kalngalu un civilizācijas visaugstāko pakāpi.

Nav ko noliegt, ka ir patīkami traukties pa teicamu autostrādi ar spēcīgu automobili un ka desmitiem kilometru ceļā jūs ne reizi netiekat kratīti vai uzsviesti gaisā, ka visā ceļā jūs ik uz soļa sagaida modernas apkalpošanas stacijas, kur jūsu automobili nomazgā, iepilda tajā degvielu, bet jūs uzaicina paēst brokastis, pusdienas vai vakariņas atkarībā no tā, cik ir pulkstenis, un piedāvā atpūsties tīrā gultā. Bet nezin, vai ir vērts traukties simtiem kilometru tikai tāpēc, lai pakustinātu žokļus uzkožamo pārdotavā un atgultos uz porolona matrača, kaut arī tas ir ļoti ērts.

Izbraukums ārpus pilsētas nedēļas nogalē pārvēršas par bezmērķīgu klaiņošanu, ja laimīgie zirgspēku īpašnieki traucas pa šosejām visos virzienos, truli raugoties uz bezgalīgo ceļa lentu un nepievēršot nekādu uzmanību apkārtnei, ja viņi nespēj jūsmot par jaukām ainavām, baudīt klusas upītes skaistumu, tīksmināties par saules rietu un priecīgi vērot, kā putniņš lēkā pa koku zariem. Nav nekāda prieka pasēdēt kompānijā pie galda, ja visas galda biedru sarunas grozās tikai ap vienu jautājumu — «cik kas maksā».

Bet tieši tas ir lielākā vairuma amerikāņu galvenais sarunu temats neatkarīgi no vecuma, dzimuma, profesijas un piederības pie viena vai otra sabiedrības slāņa. Nevar bieži vidējo amerikāņu pulciņā dzirdēt pārrunas par jaunu grāmatu vai teātra izrādi, vai vienkārši, kā mēdz teikt, pārrunas no sirds par kaut ko, kas neattiecas uz pasaulīgo ikdienu.

Kioto filozofiskajā dārzā es redzēju grupu amerikāņu tūristu. Viņu sejās bija vērojams neaprakstāms izbrīns, ko vēlāk nomainīja tikko valdāma jautrība. Viņi nekādi nevarēja saprast, kādēļ pēc izskata pavisam normāli japāņi klusēdami vēroja akmeņus, kas ne ar ko neizcēlās. Ja gids būtu pastāstījis tūristiem kaut ko pavisam ārkārtēju, nu, teiksim, ka tie ir vissmagākie akmeņi pasaulē, visakmenis-kākie akmeņi pasaulē vai, ļaunākā gadījumā, ka tieir tie paši akmeņi, ar vienu no kuriem Kains ir nonāvējis Ābelu, tad būtu cita lieta, tad amerikāņi būtu visu sapratuši, ne-nosoditu savādniekus japaņus un nebūtu ņirgājušies par viņiem. Bet kāda jēga ir velti tērēt laiku, lai tā vienkārši raudzītos un nodotos pārdomām akmeņdārzā — to amerikāņi nekādi nevarēja saprast.

Man gadījās sastapt filozofiskajā dārzā arī mūsu tautiešus. Būtu nepareizi apgalvot, ka mēs tur uzreiz apjēdzām, sapratam un izjutām visas šis nepārstās vietas fineses. Droši vien tāpēc, ka mums ir citādas tradīcijas, citāds psiholoģiskais noskaņojums, citāda domu gaita, citādā kultūra. Bet raksturīgs bija tas, ka, varbūt uzreiz neizprazdami kaut kādas fineses, viņi tomēr jau kopš pirmās minūtes izjuta vispārējo koncentrētības un iedziļināšanās atmosfēru, apmeklētāju vēlēšanos par kaut ko nopietni padomāt, mierīgi, bez steigas. Neviens nebrīnījās, nebija zobgalīgas uzpūtības, ko visbiežāk izraisa gara tumsība. Bet,

pats galvenais, nebija dvēseles kurluma, ko tik skaidri nodemonstrēja amerikāņu civilizācijas pārstāvji un produkti.

Dvēseles kurlums ir slikta lieta, kaut kādas paviršības, primitīvisma un nenobrieduma rezultāts. Bet vēl jo sliktāka parādība ir nacionālā uzpūtība, kad šo nenobriedumu ne tikai neapzinās, ka to ne tikai nemana, bet, gluži otrādi, ka to uzskata par kaut kādu dieva dāvanu, par kaut ko tādu, kas pierada pārākumu pār citiem. Mietpilsonis vienmēr ir tikpat absolūti apmierināts ar sevi, cik neapmierināts viņš ir ar citiem. Viņš ir pilnīgi pārliecināts, ka labs

ir tikai tas, ko viņš, mietpilsonis, uzskata par labu. Turpretim tas viss, ko viņš neuzskata par labu, ko viņš nezina un nesaprot, ir slikts, grēcīgs un nekrietns.

Jebkurš mietpilsonis ir bīstams. Bet paēdis mietpilsonis ir trīskārt bīstamāks. Tā kā viņš ir paēdis, tad tas nozīmē, ka viņš ir gudrs. Ja viņš, apsteigdams savu tuvāko, ir pratis līdz pēdējai iespējai piebāzt savu guzu, tad tas nozīmē, ka viņš ir ne tikai labāk paēdis nekā šis tuvākais, bet arī gudrāks par viņu, nozīmīgāks, skaistāks un dievam tīkamāks. Un tāpēc tikai tā un vienīgi tā ir vērtība, ko viņš par vērtību atzīst. Bet tas viss, ko viņš neatzīst par vērtību, nav pelnījis nekādu uzmanību un cieņu.

Jebkura mietpilsoņa, vienalga, vai tas ir amerikānis vai austrālietis, senegālietis vai mūsu tautietis, raksturīgā īpašība ir viņa dziļa pārliecība, ka viņa uzskati, viņa gaume, viņa paradumi, viņa priekšstati par to, kas ir skaists un kas nav skaists, kas ir pareizi un kas nav pareizi, kas ir pieklājīgi un kas nav pieklājīgi, kas ir taisnīgi un kas nav taisnīgi, par to, kas ir labs un kas ir ļauns, — ir universāli, vislabākie un absolūti nozīmīgi. Mietpilsonis ir pārliecināts, ka tieši viņš ir centrs un kodols, ka viņa gaume, novērtējums un ieskats ir pareizi un visiem obligāti, neatkarīgi no tā, par ko ir runa: par politiskām koncepcijām vai minisvārku modi, par mākslas darbu novērtējumu vai pēcpusdienas miega veselīgumu.

Mietpilsonība ir internacionāla parādība, kas diemžēl sastopama arī pie mums. Taču mūsu zemē mietpilsonis jūtas neomulīgi un viņam kļūst arvien neomulīgāk. Turpretim, kas attiecas uz Ameriku, tad dažkārt rodas iespaids, ka tur triumfējošs un paēdis mietpilsonis ir visizplatītākais tips, kas ietekmē visu šīs zemes dzīvi — garīgo, politisko un visu pārējo, kas uzspiedis savu zīmogu tās kultūrai un politikai.

Amerikāņu mietpilsoņa pašapmierinātība arvien skaidrāk iegūst nacionālas iezīmes raksturu. Ja man, spriež kaut kāds Smits no Kanzasas vai Džonss no Oregonas, Tek-sasas jaunbagātnieks vai Kalifornijas izlēcējs, ir pēdējās markas automobilis, ledusskapis, televizors, trauku mazgājamā mašīna un elektriskā grauzdiņu cepeškrāsniņa, bet citiem tā visa nav, tad, protams, es esmu labāks,

gudrāks un augstāks par visiem: senāks par sīriešiem un grieķiem, muzikālāks par itāliešiem, cēlāks par spāniešiem, kārtīgāks par vāciešiem, taupīgāks par čehiem, apvaldītāks par zviedriem, viltīgāks par angļiem, galantāks un asprātīgāks par frančiem. Bet, ja tas tā nav, tad grieķu senums, vāciešu pedantisms, japāņu izsmalcinātība un viss pārējais, kā man, amerikānim, nav, ir mitoloģija, blēņas, nepilnvērtības pazīme un visvisādi atkritumi. Bet tas, kas iedrošināsies runāt par manu, amerikāņu mietpilsoņa, nacionālo aprobežotību, ir nelietis, muļķis, neģēlis un vispār komunists.

Baidos, ka, izlasot to visu, lasītājs domās, ka viņam ir darīšana ar publicista hiperbolām. Bet tā jau ir tā liela, ka tās nav vis hiperbolas, bet zinātniski preciza socioloģiska konstatācija, kas atspoguļo vidusmēra amerikāņa domāšanas veida standartlīmeni. Es nebūt necenšos nopelt to, kas nav peļams. Man ir nepieņemami tiklab apgalvojumi, ka Ņujorkas debesskrāpji šūpojas, lai gan, kā zināms, lie stabili stāv uz Manhetenas salas klinšainā pamata un daži rakstītāji nav spējuši tos izkustināt ar savu eskalādi, kā arī nekritiskā, nabadzīgi provinciālā jūsmo-šana par visu, uz kā ir aizokeāna marka: ak, automobilis, ak, bikses, ak, šņācoša un kaucoša skaņu plate. Nav maz Amerikā tāda, kas pelna gan ievērību, gan sajūsmu, bet, galvenais, tāda, kas būtu jāpēla, lai to izmantotu mūsu tautas labklājības celšanai, vēl jo vairāk tāpēc, ka amerikāņi bez kautrēšanās pēta un izmanto to, ar ko mēs esam viņus apsteiguši.

Bet ir arī tādas lietas, par kurām mums nav nekāda pamata jūsmot, it sevišķi, kad mūsu mietpilsoņi, jūsmodami par tām, — ir taču arī tāds mietpilsoņu paveids, kam nav pa prātam viss savējais un kas gatavs krist uz vaiga jebkura aizokeāna grabuļa priekšā, — vienlaikus nonievā un noniecina savas tautas tradīcijas, talantu un darbu. Protams, ka mums jāapsteidz Amerika sviesta un tērauda, automobiļu un darbgaldu ražošanā; šur tur mēs jau esam guvuši panākumus un pat aizsteigušies priekšā, bet citās nozarēs mums vēl daudz kas jāpaveic. Taču būtu labi, ja mēs, cenzdamies viņus apsteigt, steigā neizkaisītu savas bagātības, gan to, ko sendienās sauca par sirsnību, ar ko pilnīgi pamatoti lepojās Krievzemes labākie ļaudis, kuri diezgan labi pazina arī dzīvi cilās zemēs, gan to, ko mūsdienu valodā sauc par intelektuālismu, iejūtību pret citu bēdām, ideālus, kas pārsniedz smacīgās mietpilsoņu pasaulītes ietvarus un kas aptver gan vienu cilvēku ar viņa «dvēseles zelta laukiem», gan visu cilvēci. Palielinot pro-

dukcijas izlaidi uz vienu iedzīvotāju, vairojot mūsu tautas mantu, mums saudzīgāk jāapietas arī ar tām bagātībām, kuras mums jau ir.

Mums nav filozofiskā dārza, bet mūsu tautas garīgās vērtības jau sen izraisa visā pasaulē to cilvēku sajūsmu, kuri nav kāri uz ārišķīgu spožumu, bet saprot patiesas vērtības — gara daudzpusību, dvēseles

dāsnumu, gudrību un izsmalcinātību. Ļeņinisms — mūsdienu zinātniskās domas kalngals — ir Krievijas vēstures un kultūras auglis un likumsakarīga attīstība. Jau kļuvis par paradumu runāt par to, ka ārzemju viesi brīnās, ka mūsu zemē visi lasa, un tāpēc apskauž mūs. Grāmatā iedziļinājies jauneklis metro vagonā vai pusmūža sieviete piepilsētas elektriskajā vilcienā daudziem ārzemniekiem liekas tikpat neparasta parādība, kā domās nogrimušie un sevī iedziļinājušies filozofiskā dārza apmeklētāji. Mūsu dzejnieku grāmatu metieni amerikāņiem šķiet tikpat neticami, kā dažiem no mums amerikāņu pirmšķirīgo autostrādu kilometrāža.

Nē, es nekādā ziņā negribu dzeju pretstatīt autostrādēm. Cilvēku labklājībai nepieciešamas kā vienas, tā otras. Lai man piedod utilitārisma adepti, bet man nudien šķiet, ka dzeja cilvēkam galu galā ir svarīgāka, kaut vai tāpēc, ka ceļus radīt ir daudz vieglāk nekā dzeju un cilvēkus, kas to saprot. Var garantēt, ka labi ceji mūsu zemē tiks izbūvēti agrāk, nekā Amerikā radīsies miljonu auditorijas dzejai un mūzikai. Saglabāt mūsu garīgo prioritāti, nepārdot to par lēcu virumu, nedot va]u mietpilsoņiem un viņu ideāliem — tas mums ir loti svarīgi un vitāli nepieciešams.

ATKAL PAR TORNTONU

Bet tagad atgriezīsimies pie mūsu stāstījuma objekta. Runa bija par to, ka visas viņa spējas un īpašības koncentrētas tikai un vienīgi uz profītu, uz dolāriem, kas viņa acīs ieguvuši patstāvīgu vērtību. Pats Torntons šajā ziņā ir ļoti atklāts. «Mūsu firmas uzdevums,» viņš teica, «ir maksimāli pārvērst jauno tehniku un tehnoloģiju par kapitālu.»

Vecākās paaudzes biznesmeņi vēl atceras nicinošo palamu «garmatainie», kā Džons Pirponts Morgans nokristīja

zinātniekus un izgudrotājus, izsmejot ideju, ka pašgājējai ekipāžai, kam zirga vietā ir benzīna motors, ir liela nākotne. Tagadējo dipoņu un rokfelleru, meloņu un van-derbiltu tēvi nievājoši izturējās pret inteliģentiem, ņirgājās par diplomētiem ekonomistiem un inženieriem, pilnīgi paļaudamies tikai uz savu neatlaidību un labākajā gadījumā uz savu viltību, kas daudziem aizstāja prātu un kvalifikāciju.

— Viens apdāvināts zinātnieks, — saka Torntons, — strādājot savā laboratorijā, var izdarīt tā, ka veselas rūpniecības nozares pamats var izrādīties pilnīgi novecojis un nevajadzīgs. — Un, ja jau tas tā ir, tad «Lytton Industries» prezidents neko netaupa, lai savāktu savās laboratorijās viskvalificētākos speciālistus. Nobeļa prēmijas laureāts, viņš apgalvo, izmaksā dārgi, bet viņa smadzeņu izmantošana atmaksājas daudzkārt. Lūk, tā!

No tā izriet viņa formulētais noteikums, kuru nelokāmi ievēro viņš pats un viņa palīgi: «Firmas «Lytton Industries» galvenās rūpes ir iesaistīt savā darbā prātus un vienmēr būt tiem vilinošai.» Šim nolūkam elektroniskās rūpniecības karalis netaupa ne pūles, ne naudu. Algas, kuras viņš maksā zinātniskajiem speciālistiem, šiem pašiem «garmatainajiem», pārspēj visu, ko dara konkurenti.

Runājot par savas sabiedrības panākumu noslēpumu, pats Torntons teica, ka lietas būtība ir tā, ka tās virzošos spēkus sastāda divi komponenti: zinātnieki un inženieri, kas savas zināšanas iemieso produkcijā uz elektronikas bāzes, un biznesmeņi, kas saprot zinātnieku un inženieru valodu un zina, kā viņu idejas var pārvērst naudā.

Ideju pārvēršana naudā — tas ir ļoti svarīgi, lai izprastu plaukstoša mūsdienu amerikāņu biznesmeņa tipu. Getijs nav mākslas zinātnieks, bet glezniecību pārzina gandrīz profesionāli, ar ko lielā mērā izskaidrojama viņa kolekciju vērtība un tās pieaugšana. Torntons nav izgudrojis pulveri, bet no elektronikas shēmām šo to saprot, taču pats galvenais ir tas, ka viņš prot uztvert, kas ir perspektīvs, ar ko var nopelnīt. Tas arī ir viens no viņa panākumu noslēpumiem.

— Ar ko izskaidrojami «Lytton Industries» panākumi, kura īsā laikā no pusamatnieciskas laboratorijas pārvērtusies par vienu no

lielākajiem koncerniem Amerikā? — es jautāju Torntonam.

— Cēloņi ir vairaki, — viņš, mazliet padomājis, atbildēja. — Taču galvenie laikam ir divi. Pirmais — nozare, kurā «Lytton» attīsta savu aktivitāti. Elektronikas milzīgās perspektīvas es sapratu jau piecdesmitajos gados, kad strādāju pie Hovarda Hjūza. Mēs ar Ešu toreiz mēģinājām pārliecināt saimnieku, ka likme jāliek uz elektroniku. — Torntons tā arī teica: «likme jāliek uz elektroniku», it kā runa būtu par jāšanas sacīkstēm vai sliktākajā gadījuma par biržas spekulāciju. — Hjūzs toreiz ne sevišķi mūs saprata, un mēs no viņa aizgājām. Man jau bija četrdesmit gadu, bet man vēl nebija sava biznesa, un es biju spiests daudz ko sākt no sākuma.

Torntona seja kļūst cietāka, viņa žokļu muskuļi savelkas, skatiens kļūst ļauns un ass. Mēģinu turpināt sarunu par Hjūzu, jo mani interesē šī persona, par kuru mēs vēl sīkāk runāsim nākamajā nodaļā, uzdodu jautājumus, bet redzu, ka šis temats Torntonam nav patīkams, un viņš izvairās no šis sarunas turpināšanas.

— Starp citu, izrādījās, ka tas viss bija labi. Mēs ar Ešu izmantojām Hjūza tuvredzību un, kā redzat, guvām panākumus. Pēc dažiem gadiem Hjūzs saprata savu kļūdu un mēģināja mūs panākt, bet jums jāsaprot, ka mūsu laikos daži gadi, it īpaši, kad runa ir par elektroniku, — tas ir liels handikaps.

Tātad «Lytton Industries» panākumu galvenais cēlonis ir tas, ka tā viena no pirmajām sāka strādāt visjaunākajā nozarē — elektronikā. Torntons noklusēja, ka elektronika ir nozare, par kuru Pentagons ārkārtīgi interesējas, bet tie, kā mēdz teikt, ir sīkumi.

Otrkārt, pēc Torntona domām, viņam panākumus nodrošināja tas, ka šī sabiedrība izstrādāja jaunus ražošanas organizācijas un vadīšans principus. Jāsaka, ka «Lytton» vaditāji tiešām rīkojušies ļoti pareizi, jo te viņi patiesi guvuši panākumus. Nevarēdami pārvarēt kapitālistiskās sistēmas vispārējos trūkumus, tālredzīgākie amerikāņu komersanti izstrādā tādas ražošanas organizācijas shēmas, kas viņiem dod iespēju zināmā laika posma gūt krietnas priekšrocības, atbīdīt savus konkurentus un gūt uzvaras sīvajā cīņā par vietu zem saules, kura norisinās amerikāņu lielā biznesa džungļos.

Speciālajā ekonomiskajā literatūrā firma «Lytton Industries» pēdējā laikā tiek apzīmēta ar ekonomistiem neparastu vārdu «konglomerāts». Kas tad īsti ir par zvēru šis konglomerāts? Neņemos apgalvot, ka Torntons un Ešs ir pionieri šajā jomā, bet, ka viņi ir vieni no pirmajiem, par to nevar būt nekādu šaubu.

Agrāk lielus monopolistiskos koncernus izveidoja pēc noteiktas un acīm redzami loģiskas shēmas. Teiksim, sabiedrība ražo automobiļus; šim nolūkam nepieciešams tērauds, gumija un krasas, un sabiedrības saimnieki, nevēlēdamies būt atkarīgi no citiem, koncernā iekļauj gumijas, ķīmiskās un citas ar automobiļu ražošanas vajadzībām tieši

saistītas rūpnīcas. Bet tad uz skatuves paradljas Torntons un vēl daži biznesmeņi un sākās tādu pirkumu bakhanālija, kuri ne ar kādu redzamu loģiku nav saistīti ar pamatprodukciju, ko ražo viņu vadošais uzņēmums.

Nu, teiksim, kas ir kopīgs starp zemūdeņu būvi un kulināru vajadzību apmierināšanu, starp raķešu iekārtām un atspirdzinošiem dzērieniem? Taču Amerikas Savienotajās Valstīs pēdējos gados arvien biežāk rodas monopolistiskās apvienības, kas ražo produkciju, kura savā starpā nekādi nav saistīta. Tas ari dabūja ekonomiskajā literatūrā nosaukumu «konglomerāts», bet Čārlzs Torntons kļuva par vienu no pirmajiem šādu konglomerātu radītājiem.

Sakumā konservatīvie biznesmeņi izbrīnā raustīja plecus un pareģoja nenovēršamu un drīzu šis avantūras krahu. Taču drīz vien pesimisti iekoda mēlē, bet konglomerāti kā jauna rūpniecības organizācijas forma, tiesa gan, ne visos gadījumos, bet tikai tad, kad dažādu ražošanas uzņēmumu apvienošana bija ekonomiski attaisnojama, plaši izplatījās un sāka pieņemties spēkā.

Šī ir publicista grāmata un nevis ekonomisks traktāts, tāpēc, neiedziļinoties speciālo jēdzienu džungļos, pastāstīšu par kādu epizodi, kas rāda šķietami neloģiskā loģiskumu, liecina, ka biznesa sfērā ne vienmēr divreiz divi ir četri.

. . . Saruna ieilga. Jau vairākas stundas mums tika stāstīts par sarežģītām elektroniskām sistēmām, ko ražo «Lyt-ton Industries», par jauniem pārvaldīšanas principiem. Man jau pakrūtē sāka smelgt, bet prātā ienāca doma, ka ari elektronikas laikmetā, tāpat kā jebkurā iepriekšējā, cilvēka iznīcīgajām miesām ir vajadzīga spēku pastiprināšana. Vārdu sakot, porcija kaut kā ēdama tobrīd būtu atstājusi uz mani lielāku iespaidu nekā kārtējā derīgu ziņu porcija,

It kā būtu noklausījušies šis neizteiktās pasaulīgās domas, mani uzaicināja nokāpt lejā ēdnīcā, ko es ar vislie-

lako prieku ari izdarīju. Taču mani nezin kādēļ veda uz ēdnīcu pa virtuves durvim, ieveda virtuvē un nolika manā priekšā šķīvi, uz kura bija paprāvs gabals jēlas gaļas..

Gribēju jau teikt: «Es neēdu jēlu gaļu». Kā noskaidrojās, mani saimnieki nezin kāpēc paši to uzmināja. Bet ataicināts uz virtuvi es tiku tādēļ, lai man nodemonstrētu vēl vienu «Lytton Industries» produkcijas veidu. Šī produkcija izskatījās pēc neliela metāla skapīša ar dažam pogām. Atvēris šo skapīti, pavārs, man redzot, nolika uz plauktiņa šķīvi ar gaļas gabalu un aizcirta durtiņas. Pēc tam, apjautājies, kāda gaļa man garšo labāk — pusjēla vai labi izcepta, viņš nostādīja releju uz attiecīgo iedaļu. Pagāja 45 sekundes, un manā priekšā tika nolikts šķīvis ar garšīgu, teicami izceptu gaļu. Tā bija elektroniskā cepeškrāsns, ko «Lytton Industries» bija konstruējusi tālsatiksmes lidmašīnām.

Ka redzat, elektronika un kulinārija nav nemaz tik nesavienojamas lietas. Principus, kas izmantoti sarežģītu raķešu sistēmu konstruēšanā, var sekmīgi izmantot ne tikai kosmosā, bet arī uz mūsu grēcīgās zemes. Bet nadzīgie biznesmeņi tadas izdevības garām nelaiž.

Es nemaz negribu sarežģīto ekonomisko jēdzienu, jauno lielražošanas organizācijas formu, kāda ir konglomerāts, aprobežot ar gaļas gabalu, kuru man bija lemts apēst «Lytton Industries» štāba mītnē. Bet cenšanās maksimāli izmantot jaunos atklājumus un tehnoloģiskos procesus visdažādākajās sfērās, neaprobežojoties tikai ar kara rūpniecību, bez šaubām, ir viens no Čārlza Torntona panākumu noslēpumiem un liecina par lielu elastīgumu, kas viņam dod iespēju gūt peļņu tur, kur cits to neizspiestu.

To apstākļu vidū, kas, pēc Torntona domām, ir veicinājuši viņa uzņēmuma panākumus, ir arī tas, ka šis uzņēmums tika radīts ne kaut kur citur, bet tieši Kalifornijā.

— Tā bija laimīga doma, — teica Tornlons. — Paskatieties no šejienes, un jums šis tas kļūs skaidrs.

Saruna notika viena kilometra augstumā. Mēs lidojām ar nelielu sešvietīgu lidmašīnu, kurai pie stūres sēdēja «Lytton Industries» saimnieks. Viņa labi kopta roka ar manikirētiem nagiem stingri turēja stūri, un pat tad, ja es nezinātu, ka mans sarunas biedrs agrāk ir bijis lidotājs, to nebutu grūti uzminēt. Šķiet, ka man, padomju žurnālistam, tika piedāvāta šī ekskursija ar lidmašīnu ne bez nolūka. Kad mēs piebraucām pie lidlauka, mūs ieveda angārā, kur atradās vairākas lidmašīnas un helikopteri, kas pieder «Lytton Industries», kā ari divas Torntona personiskās lidmašīnas.

... Amerikāņu biznesā ir tāds jēdziens kā prestižs. Tā nav vienkārša godkāre, nav vienkārša vēlēšanās padižoties, kaut gan zināma da|a pasaulīguma un godkāres tajā tomēr ir. Galvenais ir pavisam kas cits — tā ir cenšanās parādīt klientam (bet kāpēc gan lielas valsts preses pārstāvi, valsts, kura, kas to lai zina, varētu kļūt par partneri tirdzniecībā, nevarētu uzskatīt par klientu) firmas solī-diimu un varenību.

Jāsaka, ka Amerikā prestiža atribūti ir mazliet citādi nekā citur. Teiksim, apģērbs. Eiropieša sabiedrisko stāvokli nav grūti noteikt pēc viņa ģērbšanās manieres. Augstāko aprindu angli vai francūzi visbiežāk bez sevišķa riska kļūdīties var atšķirt pēc viņa uzvalka piegriezuma, pēc kaklasaites, platmales un cimdiem. Bet, ja jūs pamēģināsiet tā rīkoties Amerikā, jūs katrā ziņā kļūdīsieties. Kad pirmo reizi tikos ar Nelsonu Rokfelleru, biju ārkārtīgi pārsteigts: saburzīts lēts uzvalks, apvalkāts krekls un kaklasaite, kādu Anglijā kaunētos valkāt pat jauns klerks no trešās šķiras bankas. Un platmale! Ak, šī platmale! Es nekad nebūtu varējis iedomāties, ka miljarda

īpašnieks, viens no kapitālistiskās pasaules milzīgās finansu un rūpniecības impērijas saimniekiem, varētu riskēt parādīties publiskā vietā ar tik nereprezentablu galvassegu. Piemēram, es ar misteru Rokfelleru cepurēm nemainītos.

Un lietas būtība te nemaz nav kaut kāds demokrātis-kums vai vienkāršs dzīves veids, bet gan tradīcija. Miljardiera un vidusmēra amerikāņa apģērbs parasti loti maz atšķiras. Jāpiebilst, ka runa ir par stiprā dzimuma pārstāvjiem. Kažokādas un dārglietas, ar kurām greznojas bagātās amerikānietes, ir tas, par ko tās var apskaust viņu nabaga radinieces no Rietumeiropas aristokrātiskajiem saloniem.

Amerikāņa sabiedrisko stāvokli nosaka nevis pēc tā, kā viņš ģērbies, bet gan pēc tā, kur viņš dzīvo — kādā mājā, kādā rajonā, un ar ko brauc — kāda ir viņa automobiļa marka un kāda gada izlaidums tas ir. Bagāts cilvēks atšķiras no mazāk bagāta nevis ar biksēm — vienas pieklājīgas bikses var iegādāties arī nemantīgais, un pat multimiljonāram pagaidām nav izdevies uzspīlēt sev vienlaikus vairākas bikses, — bet gan ar to, ka viņam pieder jahta, lidmašīna, villa kaut kādā no lepnajiem kūrortiem un tā tālāk. Tieši tāpēc mantīgie amerikāņi, koķetēdami ar savu nevērīgo ģērbšanos, viens otra priekšā dižojas ar savas mājas sarežģīto arhitektūru, jahtām, lidmašīnām, vērtslietām, kas rotā viņu sievas, lielo meistaru gleznam, ar kuram viņi aiz godkāres nokarina savu personisko apartamentu sienas.

Bet lietas būtība nav tikai godkāre. Plaukstošs biznesmenis nevar atļauties, lai uz viņa vizītkartes būtu nemo-, derna rajona adrese, — tas iedragātu klientu uzticību viņa biznesam. Ārsts vai advokāts, kas braukā ar gluži pieklājīgu, bet ne pēdējā modeļa mašīnu, riskē zaudēt praksi, jo tipiski amerikāniskā loģika ir apmēram šāda: ja tu esi labs ārsts, tad tev ir liela prakse, bet, ja tas tā ir, tad tu vari atļauties braukāt ar visjaunāko automobili. Turpretim ja tev ir aizpagājušā gada mašīna, tad tava prakse nav liela, bet tas nozīmē, ka tu esi ne visai labs ārsts, un es labak iešu pie cita ārsta, kuram ir paša pēdējā modeļa mašīna un kura pieņemšanas telpas atrodas jaunā mājā no alumīnija un stikla.

Vārdu sakot, prestižs ir daļa no biznesa, un tāpēc Amerikā ļoti nopietni izturas pret prestiža atribūtiem.

Jasaka, ka šai amerikāņu psiholoģijas īpatnībai ir liela nozīme biznesā. Cilvēks, kas nezina visas šīs fineses, nevar saprast, piemēram, kāpēc daudzi amerikāņi tik bieži maina mašīnas, pārdodami par puscenu vēl pavisam pieklājīgus automobiļus, kas mākslīgi padarīti nemoderni. Mākslīgi tāpēc, ka nekāda tehniskā nepieciešamība nediktē izšķērdīgo manieri bieži mainīt automobiļu modeļus, kuri parasti viens no otra atšķiras nevis ar savām tehniskajām īpašībām vai uzlabojumiem, bet tikai ar ārējām formām. Tas pats sakāms arī par

daudzām citām ilgstošas lietošanas precēm — mēbelēm, virtuves iekārtu, televizoriem, radiouztvērējiem, kinokamerām un fotoaparātiem.

Varenā reklāmas industrija prasmīgi izmanto šo apstākli. «Ko?» kāds jautā no televizora ekrāna. «Jūs vēl lietojat šā modeļa automobili? Ko par jums domās citi cilvēki? Viņi domās, ka jūsu stāvoklis pasliktinājies.» Vai arī: «Ja jūs iegādāsieties jaunas mēbeles, tad visi sapratīs, ka jūsu stāvoklis ir labs.» Un amerikānis ir spiests šķirties no vēl gluži labām lietām, pie kurām viņš ir pieradis un kuras viņu pilnīgi apmierina, un bez jebkādas vajadzības atdarīt maku tikai tādēļ, lai viņš izskatītos «ne sliktāk par citiem», lai ārsts nezaudētu pacientus, lai pie advokāta bariem nāktu klienti un lai biznesmenis atstātu tādas sabiedrības pārstāvja iespaidu, kura zeļ un plaukst un kuras akcijas tāpēc steidzīgi jānopērk . . .

— Paskatieties lejā, vai jūs redzat pirmšķirīgo auto-strādu biezo tiklu, — teica Torntons. — Ameriku nav tik vienkārši pārsteigt ar ceļiem, bet Kalifornija šajā ziņā atrodas pirmajā vietā. Tas ir jauns rajons ar jaunu rūpniecību, kas pielāgota mūsdienu biznesa vajadzībām. Te ir teicams klimats, labi ceļi, daudz jaunu un ērtu namu, un tāpēc cilvēki labprāt brauc šurp. Man ir izdevies savākt firmā «Lytton Industries» lielu grupu augsti kvalificētu jaunu speciālistu.

Kalifornijas ekonomikas straujā attīstība pārvērta šo štatu, kas vēl nesen bija pazīstams tikai ar saviem citrusu dārziem un Holivudu, par vienu no visattīstītākajiem štatiem. Taču šim jaunajam rūpniecības rajonam ir arī savas slimības. Viena no visbīstamākajām ir jaunatnes problēma.

Šī slimība pēdējos gados pārvērtusies par vienu no visgrūtākajām Amerikas sociālajām problēmām. «Jaunatnes dumpis», «eksplozija» — tādiem terminiem amerikāņu prese apveltī jaunatnes vētrainās akcijas, kura protestē pret karu Vjetnamā un sociālo nevienlīdzību, noraida ideālus, kurus tai mēģina uzspiest oficiālā Amerika. Kapitālistisko valstu jaunatnes masveida neapmierinātība, kas kļūst arvien asāka, ir sarežģīta un daudzplānaina.

Jaunajam cilvēkam, kas uzsāk savas gaitas mūsdienu pasaulē, patiešām nav viegli. Skola un masveida informācijas līdzekļi, kuru vidū sevišķa nozīme ir televīzijai, gāž pār viņa galvu un nenobriedušo dvēseli milzīgu informācijas un zināšanu straumi. Tas, ko cilvēce uzkrājusi gadsimtos, mūsdienu jaunajam cilvēkam jāapgūst un jāsagrenro nedaudzos gados.

Mākslīgi liedzot jaunatnei iespēju apgūt vienīgi pareizos un drošos kritērijus un orientierus, vēsturiskā procesa izskaidrojumus, kurus dod marksistiski ļeņiniskā zinātne par sabiedrību un cilvēces vēsturi, buržuāzija iedveš jauno ļaužu dvēselēs haosu un neticību.

Cilvēks, kurš īsā laikā apēdis pārāk daudz, riskē saslimt kuņģis var negremot. Dvēseles negremošana, nespēja apgūt un apjēgt haotiski saņemto zināšanu un informācijas milzīgo apjomu ir daudz bīstamāka kaite.

Mūsdienu amerikāņu jaunatnes traģēdija ir tā, ka, nepieņemdama savas zemes pašreizējo īstenību, ar jaunatnei raksturīgo dedzību un bez kompromisa noraidot tās ideālus, šī jaunatne, kuru buržuāzijas milzīgā propagandas mašīna piebāž ar antikomunistiskajiem murgiem, ik uz soļa nespēj atrast pareizas atbildes uz jautājumiem, kas to moca.

Vai tāpēc nav radusies tāda parādība kā hipiji? Starp citu, Amerikā Kalifornija ir viņu atzītais centrs. Pa Los-andželosas un Sanfrancisko ielām bariem klaiņo nemazgājušies, nesukājušies, skrandās tērpušies baskāji puiši un meitenes. Ar visu savu izskatu viņi it kā gribētu pateikt, ka tie noraida mūsdienu amerikāņu sabiedrības paēdušo mietpilsoņu ideālus. Ar savu dzīves veidu viņi sevi nostāda ārpus šis sabiedrības.

Taču viņu protests ir bezspēcīgs un nožēlojams, jo tas ir pasīvs. Aiziešana no sabiedrības uz slimīgo narkotisko ilūziju pasauli — tas ir ceļš uz strupceļu, ceļš uz nekurieni, kaut gan viens otrs, arī dažs labs no mūsu publicistiem, ir pasteidzies pasludināt, ka hipiji ir «cīnītāji par progresu». Hipiju kustība nav nekas vairāk kā moderna un bezspēcīga grimase. Amerikāņu hipijiem nekad nav bijis un arī tagad nav nekādas pozitīvas programmas. Narkomānija un sekss — tas ir šīs kustības raugs. Bet sekss apnīkst no pārmēribām, netīrība apnīkst utu un sliktās smakas dēļ. Un kas tad paliek? Tukšums. Nihilisms visos laikos ir bijis neauglīgs, un tāpēc hipiju protests ir bezspēcīgs un bez perspektīvam.

Nē, nākotne nepieder hipijiem. Nākotne pieder tai jaunatnei, kas meklē jaunus ceļus, pozitīvus ideālus. Tādi ideāli ir, tie eksistē, un Amerikas jaunatne tos atradis, neraugoties uz visām antikomunistiskās propagandas pūlēm ...

Un tagad atkal atgriezīsimies pie mūsu stāstījuma varoņa, pie viņa karjeras, kas nu jau vairākus gadus saista amerikāņu biznesa pasaules vislielāko uzmanību.

Viņa neparastā augšupeja, kuras rezultātā viņš dažu gadu laikā no viduvēja pārvaldnieka, kas kalpoja svešai naudai, pārvērtās par vienas no mūsdienu Amerikas visvarenākajām korporācijām īpašnieku un prezidentu, izraisīja daudz tenku Volstrlta finansistu aprindās. Ap Torn-tonu trin mēles pie komersantu pusdienu galda un klubos, kur pulcējas biznesmeņi, biržu kuluāros un restorāniņos, kur ietur lenču rūpnieki un finansisti, dienas vidū atvelkot elpu pēc trakās un nemitīgās dzīšanās pēc dolāriem.

Tā nav abstrakta interese un nav arī vienkārša skaudība pret veiksmīgu amata brāli, kam izdevies kļūt par lielu dūzi. Uzturoties

Amerikā, man kādu dienu gadījās būt par interesantas ainas liecinieku. Mitrās tveices un drudžainās nervozitātes izmocīts, kura dienas karstākajā brīdī valda Volstrīta biržā, iegāju nelielā barā kādā no mazajām ieliņām, lai atveldzētu rīkli ar kaut ko vēsu. Ar nosvīdušu alus kausu rokā apsēdos pie galda zāles kaktā. Pie blakus galdiņa sēdēja nenoteikta vecuma vīriešu kompānija, pēc kuru izskata un apģērba nebija grūti uzminēt, ka tie ir Volstrīta mākleri.

Jāsaka, ka biržas pastāvīgo apmeklētāju izskatā ir kaut kas netverams, kas dod iespēju gandrīz nekļūdīgi tos atšķirt pūlī. Viņi ir gandrīz vienādi ģērbušies, ilgā uzturēšanās biržā viņu sejas iezīmējusi kaut kādu vienveidīgu izteiksmi — sejas muskulatūra tiem ir nekustīga un acis nemierīgi šaudīgas. Viņi izdalījās starp citiem ar to, ka nebija līdzīgi apkārtējiem ļaudīm un kaut kā apbrīnojami monotoni līdzinājās viens otram.

Mani neinteresēja viņu saruna, kamēr nebiju vairākas reizes dzirdējis pazīstamu vārdu — Čārlzs Torntons. Tad, atzīstos grēkā, profesionālā ziņkāre uzveica māmuļas dotās uzvedības pamācības, ka nav labi noklausīties citu sarunas, kas neattiecas uz tevi. Es sāku ausīties.

Drīz sapratu, ka viens no mākleriem šeit pārstāv Kali-fornijas sabiedrību intereses un tikko ir atgriezies no Los-andželosas, kur kārtojis kaut kādas savas darīšanas. Kolēģi viņu sīki izprašņāja par Torntonu. Viņus interesēja viss, katrs sīkums, ne tikai un, es pat teiktu, ne tik daudz «Lytton Industries» stāvoklis, cik Torntona manieres, ieradumi, izkurēšanās, kā viņš pavada laiku. Ar apbrīnojamu skrupulozitāti atbraucējs stāstīja saviem kolēģiem visu, ko zināja, manuprāt, kaut kādas blēņas.

Tajā pašā dienā smiedamies pastāstīju kādam pazīstamam komersantam par šo nejauši noklausīto sarunu.

— Nu tiešām, kā tādas lauku tenku vāceles, — es teicu. — Lietišķi cilvēki, bet interesējas par kaut kādiem niekiem, kam nav nekāda sakara ar biznesu.

Mans sarunas biedrs nopietni paskatījās uz mani un iebilda:

— Jūs maldāties, ser. Tam ir sakars ar biznesu, un turklāt pavisam tiešs. «Lytton Industries» akciju kurss apbrīnojami strauji ceļas. Tik strauji, ka piesardzīgie biržas mākleri sāk nopietni šaubīties, un daudzi apgalvo, ka te kaut kas nav kārtībā. Ierastā piesardzība mudina turēties tālāk un neieguldīt naudu šajās akcijās. Bet, no otras puses, pārāk vilinošas ir ar tām saistītās iespējas. Mūsu lietās nozīme ir daudziem apstākļiem, ari sīkumiem. Tiek ņemts vērā viss, ne tikai korporācijas saimnieka darba stils un rokraksts, ne tikai viņa kvalifikācija un korektums veikala lietās, bet ari viņa dzīves veids, paradumi, vājības un, ja gribat zināt, pat viņa apģērba piegriezums un automašīnas rnarka. Tas viss, protams, nav vienlīdz svarīgs, bet mūsu

profesijas prasības liek mums ņemt vērā itin visu. Mums taču jāizlemj svarīgs jautājums: ir vērts vai nav vērts ieguldit dolārus šajā pasākumā. Bet, ja runa ir par dolāriem, tad sīkumu te nav.

Tā ir interesanta un daudznozīmīga sentence. Torntona sabiedrības panākumi pievērsuši uzmanību tās saimniekam. Bet viņa reputācijā vēl nav nostabilizējusies. Un ļaudis no komersantu aprindām rūpīgi un vispusīgi pēta šo lielā biznesa pasaulē jauno cilvēku, apsver un salīdzina. Tiesa gan, Torntons nav viegls objekts tiklab fizionomis-tam, kā arī tiem, kuri pēc ārējām iezīmēm un sadzīves sīkumiem gribētu gūt priekšstatu par šo plaukstošo biznesmeni.

Plūdlīniju formas — šķiet, ka šāds apzīmējums būtu vispiemērotākais viņa arējam izskatam, manierēm, stilam. Kad Torntonam mugurā ir nevis sarkans kovboja krekls, bet parastais uzvalks, kad viņš sēž nevis seglos rīta izjādes laikā, bet sava uzņēmuma kantori, viņš tik tiešām ne ar ko neatšķiras no tūkstošiem gluži tādu pašu biznesmeņu, kurus jūs ik dienas sastopat korporāciju un banku kantoros. Augumā mazliet garāks par vidējo, drukns, ar pomādi rūpīgi ieziestiem matiem. Ar savu ārieni Torntons it kā cenšas uzsvērt, ka viņš ir gluži parasts cilvēks, cenšas ne ar ko neizcelties starp sev līdzīgajiem. Un tikai smagais skatiens caur pieri, dziļās rievas pie lejup nolaistajiem lūpu kaktiņiem un stingrais zoda apveids liecina par neparastu gribu un raksturu.

Torntona raksturojumi, kurus esmu dzirdējis no cilvēkiem, kas viņu pazīst un kam ar viņu ir darīšana ikdienas darbā, pārsteidz ar savām pretrunām, ar savu dažādību. Vieni saka, ka viņš ir pievilcīgs, prot piemēroties jebkuram sarunas biedram, prot patikt, valdzināt, ja viņš to grib, turpretim citi apgalvo, ka viņš ir drūms, cilvēkos jūtas nebrīvi. Daži domā, ka viņš ir vienkāršs, mazrunīgs, pat kautrīgs, citiem viņš šķiet vulgārs, ass, slikti audzināts. Vieni uzskata, ka viņš ir nosvērts, nesatricināmi mierīgs, nepacel balsi pat dusmu brīžos, citi apgalvo, ka tas nav nekas vairāk, kā paša ieaudzināts paradums, un ka Tekss tikpat mierīgā tonī, kādā viņš palūdz sekretārei pasniegt glāzi iecienītā dzēriena «Coca-Cola», var pateikt dažas frāzes, kuru rezultātā var palikt bez pajumtes un gabala maizes simtiem ģimeņu.

Kāds tad ir īstenībā šis Tekss Torntons, kas uzlicis iemauktus ne tikai savam bērītim, bet arī pašai Laimes mātei? To nezina neviens, izņemot viņu pašu. Visi redz tikai viņa ārējo čaulu, rūpīgi pārdomāto, pārbaudīto un apstākļiem pielāgoto ārieni. Par viņa iekšējo pasauli, uzskatiem, par īsto Torntonu var izteikt tikai minējumus, balstoties uz viņa darbiem. Bet jāsaka, ka darbi — tas nemaz nav tik maz. Tie dod iespēju spriest par cilvēku daudz vairāk nekā viņa vārdi. Ne velti amerikāņu paruna saka: «Tavi darbi runā tik skaļi, ka nevaru sadzirdēt tavus vārdus.»

Torntona darbi runā pietiekami skaļi.

Kad sākam pētīt Čārlza Torntona komerciālās operācijas, tad sagaidām, ka mums būs darīšana ar kaut kādu Teksasas kovboju, kas mēģina pilnos auļos notvert pašu Laimes māti un sapīt viņai kājas, apmēram tā, kā kovboji jāšanas sacīkstēs ķer ar laso un sasien pa priekšu skrejošu vērsi.

Tāpēc vēl jo negaidītāku iespaidu atstāj šis cilvēks, kas runā mierīgā tonī un nekad nepaceļ balsi, kas ārēji pat ir mazliet gauss un dažkārt šķiet pavisam kūtrs. Tiesa gan, jau pēc īsas sarunas gausuma un kūtruma iespaids zūd, un ir redzams, ka šis biznesmenis savu azartu un temperamentu vienkārši iegrožojis ar pieredzējuša jātnieka stingro roku. Cenšanās ārēji neizcelties acīmredzot nav nekas cits, kā maniere.

Māja, kurā viņš dzīvo ar sievu un diviem dēliem — divdesmit gadus veco Čārlzu Torntonu, jaunāko, un astoņpadsmit gadus veco Viljamu, — atrodas vislepnākajā Los-andželosas priekšpilsētā. Elegantā villa, kas celta spāņu pils stilā, ar visu savu izskatu liecina par tās iemītnieku labklājību. Jau pats priekšpilsētas nosaukums — Holmbi-hilza — šejienes bagātnieku aprindās ir respektabluma pierādījums. Kaimiņu mājas pieder amerikāņu -estrādes dziesmiņu karaļa — Binga Krozbija un Volta Disneja ģimenei. Savu villu Torntons nopirka no Frenka Sinatras, iekārdinādams šo ļoti populāro dziedoni ar lielu atkāpšanās naudu, un pēc tam ieguldīja prāvus līdzekļus mājas pārbūvēšanā, peldbaseina izbūvēšanā un apstādījumu ierīkošanā, kur izmantoti reti un skaisti dekoratīvie augi.

Un tomēr fizionomistika un Čārlza Torntona paradumu un manieru pētīšana 'kaut vai ar lupu, lai arī ko teiktu mans paziņa biržas mākleris, izskaidrodams viņa panākumus un viņa biznesa drošības pakāpi, dod nesalīdzināmi mazāk nekā kaut vienas viņa komerciālās operācijas, tās ieceres, tās stila izpētīšana . . .

Sagrābis svarīgas pozīcijas elektronikā, sācis tur darboties viens no pirmajiem un tāpēc paguvis nosmelt vistreknāko krējumu, Torntons izbaudīja visas priekšrocības, kādas ir tam, kas aizsteidzies citiem priekšā. Tagad šajā uzartajā laukā viņš nebūt vairs nav vienīgais arājs. Milzīgās peļņas vilināti, šurp atsteidzās daudzi trekno kumosu tīkotāji. To vidū arī tādi vareni un bīstami konkurenti kā Morgani, Diponi un Hovards Hjūzs, uz kura muguras Tek-sasietis uzrāpās līdz kalngaliem, cenšas atgūt zaudēto.

Hjūzs sīvi, uz dzīvību un nāvi, turklāt vēl personiskā naida pamudināts, cīnās ar Torntonu, kurš kļuva viņam neuzticīgs un ir nocēlis tam no deguna daudzus valdības pasūtījumus. Un kaut gan «Lytton Industries» prezidentam ir tada nenovērtējama priekšrocība kā plašie sakari Vašingtonā, taču ari Hjūzs nav pliku roku ņemams. Viņam aiz muguras ir viens no lielākajiem pašreizējiem kapitāliem

Amerikā — apmēram miljards dolāru, kas to izvirza vienā rindā ar tādām biznesa haizivīm kā Getijs un Hants. Bet Amerikas apstākļos tas ir ļoti svarīgs arguments.

Konkurences pastiprināšanās, plēšanās saasināšanās ap ienesīgiem valdības pasūtījumiem padarīja Torntona biznesu sarežģītāku. Viņam tuvie cilvēki pēdējā laikā nobažījušies par šīs sabiedrības peļņas zināmu samazināšanos, par mākoņiem, kas savilkušies pie tās apvāršņa. Gājiens, kuru šajā situācijā izdarīja superelastīgais elektroniskās rūpniecības karalis, tik ļoti raksturo viņa metodes un vispār jaunās formācijas uzņēmēju rokrakstu, ka par to ir jārunā īpaši.

Patiešām, ko konjunktūras pasliktināšanās un satraucošu perspektīvu apstākļos būtu darījis vecās sugas uzņēmējs? Pēc visiem Volstrīta saprātīguma likumiem viņam būtu mazliet jāapvalda sava degsme, jāsamazina aktivitāte, jānodrošinās, ieguldot daļu kapitāla kaut arī mazāk ienesīgos, toties drošos vērtspapīros — valsts aizņēmumu vai tamlīdzīgās obligācijās.

Bet ko darīja Torntons? Kaut ko pilnīgi pretēju. Viņa solis lika ievērojamiem baņķieriem izbrīnā pacelt uzacis, izraisīja visas valsts uzņēmējos veselu emociju varavīksni — sākot ar svētām šausmām un beidzot ar neslēptu sajūsmu. Savācis prāvas summas, mobilizējis savas sabiedrības daudzmiljonu rezerves, aizņēmies lielus līdzekļus no tām bankām, kuras bija ar mieru atbalstīt Teksu, kurš pa kaklu pa galvu metās jaunā pasākumā, viņš nolēma apgūt jūras dzīles.

Kad kļuva zināms, ka «Lytton Industries» nolēmusi konstruēt dziļūdens aparātus — zemūdenes, batiskafus, speciālo aparatūru, pie Torntona devās vesels bars korespondentu. Sākumā viņš visādi izvairījās atbildēt uz ziņkārīgo reportieru jautājumiem, bet, kad viņš uzskatīja, ka reklāmai piemērots bridis ir pienācis, sīki un plaši par visu pastāstīja. «Sauszeme aizņem tikai ceturto daļu no zemeslodes virsmas,» viņš teica, «bet paskatieties, cik daudz cilvēku, kuru vajadzības nemitīgi aug, to apdzīvo. Arī okeanogrāfija ir pelnījusi, lai tai, tāpat kā kosmosam, tiktu pievērsta uzmanība. Tai ir milzīgas iespējas.»

Bet galu galā viņš pateica frāzi, ko var uzskatīt par galveno: «Kosmoss, protams, ir laba un ienesīga lieta,» viņš teica. «Bet kosmosā nepietiek vietas visām sabiedrībām un korporācijām, kas tur grib iekļūt. Drīz tur būs pārāk šauri. Bet okeāna dzīlēs pagaidām vēl ir liels plašums.»

Tas jau ir tuvāk lietas būtībai. Tas jau vairāk izskatās pēc Torntona. Cenšanās taisīt naudu, taisīt to pēc iespējas vairāk, taisīt to, vienalga kādā veidā — tā ir amerikāņu uzņēmējam pilnīgi tradicionāla parādība. Jauna, mūsdienu uzņēmēju formācijas pārstāvjiem raksturīga ir cenšanās un prasme izmantot cilvēka domas visjaunākos atklājumus.

Protams, jāatzīmē, ka Torntons prot atrast jaunas un izdevīgas darbības nozares, spēj paredzēt uz priekšu. Taču pats Torntons nemaz nemēģina iztēlot sevi par pētnieku, kam rūp zinātnes nākotne. Viņš atklāti runā par bagātībām, ko slēpj okeānu dzīles, par perspeklīvām saņemt dividendes, un viņa algotie speciālisti jau uzsākuši pētniecības darbus, kuru mērķis ir iegūt derīgos izrakteņus no jūras dibena un pārvērst šo pašlaik dārgi maksājošo eksperimentu par rentablu un ienesīgu pasākumu.

Un vēl viena raksturīga īpatnība. Torntona tipa darbinieki cenšas izmantot peļņas iegūšanai ne tikai zinātniskas idejas. Viņi ir sapratuši — un uzskata to par vienu no saviem svarīgākajiem atklājumiem, — ka daudz ko var iegūt ar valsts varas sviru palīdzību. Pagājušā gadsimta naudasmaisi augstprātīgi ignorēja Vašingtonas kamarilju. Vecais Morgans reiz noturējis savā uzgaidāmā istabā kādu ministru un turklāt vēl neesot viņu pieņēmis. Forda koncerna dibinātājs meta papīru grozā prezidenta vēstules, pat neatvēris tās. Turpretim Torntons un viņam līdzīgie rīkojas pavisam citādi.

Sapratuši, kāda nozīme mūsdienu kapitālistiskajā sabiedrībā ir valsts aparātam, šie darbinieki netaupa pūles, lai piekļūtu valsts mašīnas svirām un pedāļiem. Minēsim kādu epizodi, kas daudz ko izskaidro attiecībā uz Torntona neparastās karjeras atsperēm un nosvītro daudzas jautājuma zīmes, kas varētu rasties.

Reiz kāda amerikāņu žurnāla reportieris sadomāja paskatīties, kas notiek Pentagonā naktī un rītausmā. Saņēmis attiecīgu caurlaidi, viņš staigāja pa ASV Aizsardzības ministrijas milzīgā betona sešstūra bezgalīgajiem koridoriem. Viņš sastapa tikai dežurantus. Bet, nonācis pie toreizējā Pentagona vadītāja — aizsardzības ministra Roberta Maknamaras kabineta, viņš pamanīja, ka kabinetā deg gaisma. Ar tīri reportierisku nekaunību viņš pavēra durvis un ieraudzīja Maknamaru, mierīgi sarunājamies ar kādu cilvēku — Čārlzu Torntonu, kuru viņš pazina pēc fotogrāfijām. Paraudzījies pulkstenī, reportieris iekrekšķējās aiz brīnumiem: pulkstenis rādīja pieci un trīsdesmit minūtes no rīta.

Nejaušība? Volstrīta biznesmenis Rokvels Gilpatriks, kurš ilgu laiku bija aizsardzības ministra vietnieks, atbildot uz šo jautājumu, nesen pastāstīja: «Es bieži redzēju viņus divatā, kad ierados darbā pulksten septiņos no rīta. Spriežot pēc viņu izskata, viņi bija runājuši jau diezgan ilgi.»

Par šiem sīkumiem ir vērts padomat. Aizsardzības ministra, kura pienākumos, starp citu, ietilpst ASV valdības militāro pasūtījumu sadalīšana starp privātajām firmām un korporācijām, un lielā kara rūpniecības koncerna prezidenta biežās un ilgās sarunas, kuras notiek tik neparastā laikā, kas acīmredzot izraudzīts tādēļ, lai neviens viņus netraucētu, izsaka daudz. Jādomā, ka vecie cīņu biedri, draugi un

kolēģi biznesā cēlās pirms saules lēkta un ilgi sēdēja ne jau tādēļ, lai kavētos jaunības atmiņās.

Starp citu, kāpēc operēt ar minējumiem, ja ir daudz svarīgāki argumenti nekā minējumi. Laikposmā, kad Roberts Maknamara bija Pentagona vadītāja amatā — bet tas turpinājās apmēram septiņus gadus, — Torntona vadībā korporācija «Lytton Industries» izvirzījās vienā no pirmajām vietām starp visām amerikāņu korporācijām militāro pasūtījumu skaita ziņā, kuri tai tika nodoti. Tieši šajā posmā šī korporācija pārvērtās no trešās šķiras provinces uzņēmuma par vienu no lielākajiem un varenākajiem Amerikas Savienotajās Valstīs.

Maknamaras un Torntona ilggadīgā draudzība, protams, ir lielā mērā nejaušs apstāklis. Bet «Lytton Industries» sakari ar Pentagonu nav nejaušība. Ja nebūtu bijis Maknamaras, tad būtu bijis kāds cits. Galu galā tagad Maknamaras Pentagonā vairs nav, bet «Lytton Industries» no tā nemaz nav cietusi. Daudzi pavedieni to vēl šodien saista ar Vašingtonas labumu avotu.

Pēdējos gados šie sakari vēl vairāk nostiprinājušies un vairs nebalstās uz personiskām draudzīgām attiecībām, jo tādi sakari Amerikas apstākļos nav sevišķi stabili.

Samērā ar to, kā pieauga «Lytton Industries» attīstības tempi un nozīme, palielinājās arī tās saimnieku apetīte attiecībā uz pozīcijām Vašingtonā. Tā sakot, aizsardzības ministrs ir laba lieta, bet prezidents ir vēl labāks. Vārdu sakot, «Lytton Industries» saimnieki iesaistījās lielajā politikā.

Mēs runājām ar Čārlzu Torntonu dažas dienas pēc tam, kad republikāņu partijas kongress, kas notika Florīdas lepnajā kūrortā Maiamibīčā, bija izvirzījis Ričarda Nik-sona kandidatūru prezidenta amatam. Es tikko biju atlidojis uz Losandželosu no Maiamibīčas, kur tuvumā vēroju sīvo cīņu starp Nelsonu Rokfelleru, Ričardu Niksonu un f&lifornijas gubernatoru, bijušo Holivudas kinoaktieri, kas izpildīja otršķirīgas lomas, rūdīto tumsoni Ronaldu Rei-ganu. Cīņa beidzās ar Niksoņa uzvaru. Vienu no lielākajiem iespaidiem toreiz atstāja Niksona kampaņas vēriens, kas acīmredzot bija prasījis lielus līdzekļus. Es toreiz nekādi nevarēju saprast, kā Niksons, kuram nav nekāda sevišķa personīga kapitāla, varēja iztērēt savai kampaņai pat vairāk līdzekļu nekā Nelsons Rokfellers, kam aiz muguras ir mūsdienu kapitālistiskajā pasaulē visvarenākās ģimenes daudzo miljardu lielais kapitāls.

Dabiski, ka, tiekoties ar Torntonu, es sāku par to runāt un pajautāju viņam, kuru viņš vēlēšanas atbalsta. Torn-tons vienaldzīgi atbildēja, ka viņš neiejaucas politiskajās kampaņās, un tūlīt pasteidzās novirzīt sarunu uz citu tematu.

Drīz noskaidrojās, ka mans sarunas biedrs bija mānījies. Presē parādījās ziņas, ka Torntons tieši toreiz izrakstījis čeku par lielu

summu un nodevis to republikāņu pārstāvim. To pašu bija darījis arī otrs «Lytton Industries» vadītājs — Rojs Ešs. Jādomā, ka viņi nebija vienīgie, un tieši tādu bagātu labvēļu centieni deva iespēju valsts augstākā amata pretendentam neizjust līdzekļu trūkumu. Bez tā viņa uzvara būtu bijusi neiespējama. Pagāja pavisam neilgs laiks, un jaunievēlētais prezidents pierādīja, ka viņš nav aizmirsis tos, kuri viņu atbalstīja tik svarīgā brīdī. Torntonam tika piedāvāts amats, kuru pirms tam ieņēma viņa draugs Maknamara. Ja viņš būtu pieņēmis šo piedāvājumu, tad viņam vairs nebūtu jāiet uz Pentagonu paslepus, rītausmā. Bet Teksasietis pēc neilgam pārdomām noraidīja šo vilinošo priekšlikumu.

Atšķirībā no Maknamaras viņš vairs nebija pārvaldnieks, kas kalpo svešai naudai, bet gan milzīga un strauji augoša koncerna īpašnieks. Padomājis un parēķinājis, viņš acīmredzot atzina par labāku palikt «Lytton Industries» priekšgalā, nekā nostāties uz Vašingtonas nedrošā pamata. Vēl jo vairāk tāpēc, ka Niksona valdīšanas laikā ceļš no Kalifornijas līdz Vašingtonai kļuva daudz īsāks nekā jebkad agrāk, bet Torntona draugi kļuva par prezidenta Niksona tuviem līdzstrādniekiem.

Arī šeit, domājams, būtu vietā no jauna uz kādu brīdi novirzīties no pārrunām par «Lytton Industries» un tās saimnieka, lai parunātu par Baltā nama 37. saimnieku, vēl jo vairāk tāpēc, ka tam ir tiešs sakars ar mūsu stāstījuma tematu. Prezidenta Niksona dzīve un karjera ļoti cieši saistīta ar Kaliforniju, ar šā štata republikāņu partijas politisko mašīnu, ar tā rūpniekiem un baņķieriem. Un tā kā runa ir nevis par privātpersonu, bet par Savienoto Valstu prezidentu, tad šis apstāklis nav tikai viņa personiskās dzīves un biogrāfijas fakts.

Ričards Milhauzs Niksons dzimis 1913. gada 9. janvārī nelielā miestiņā, trīsdesmit jūdzes no Losandželosas. Viņa tēvs Fransiss Niksons bija vidējs uzņēmējs, kuram piederēja pārtikas preču veikals un benzīna iepildīšanas stacija. Viņa māte Hanna Niksone, dzimusi Milhauze, cēlusies no vidēji turīgas kvēkeru ģimenes. (Amerikā ir izplatīta tradīcija kā otru vārdu dot dēlam viņa mātes uzvārdu. Rozā Kenedija ir dzimusi Ficdžeralda, un tāpēc nelaiķa prezidentu sauca Džons Ficdžeralds; tieši tāpēc arī tagadējam Baltā nama saimniekam ir divi vārdi — Ričards Milhauzs.) Kā Niksoni, tā Milhauzi cēlušies no Anglijas un Īrijas. Uz Ameriku viņi atbrauca XVII gadsimta beigās un XVIII gadsimta sākumā. Lai gan abas ģimenes pieder pie pirmiecelotajiem, kas Amerikā dod diezgan lielas priekšrocības, taču divos gadsimtos tās nav guvušas sevišķus panākumus.

1937. gadā Niksons saņēma jurista diplomu un uzsāka advokāta karjeru. Vienlaikus viņš izmēģināja roku biznesā, nodibinot apelsīnu un apelsīnu sulas tirdzniecības sabiedrību «Citra Frost Company», kur pats ieņēma prezidenta amatu. Taču viņš joti drīz izputēja.

Losandželosa man stāstīja, ka Niksona sabiedrības akcionāri vēl lidz šai dienai nevar viņam piedot, ka viņš novedis uzņēmumu līdz bankrotam un izputinājis viņus. Tāpēc tie katrās vēlēšanas konsekventi izsvītro viņa uzvārdu vēlēšanu biļetenos, uzskatīdami, ka nevar uzticēt valsts likteni cilvēkam, kurš nav ticis galā ar apelsīnu sulas pārdošanu.

Kara laikā nākamais prezidents dienēja intendantūrā un atgriezās mājās 1945. gadā kā kapteiņleitnants.

Sanfrancisko ir kāds nams, kuru šajā pilsētā zina visi. Šī ēka, kas pēc Amerikas mērogiem nav visai augsta — tikai 12 stāvu, atrodas Montgomeristrītā Nr. 300. Šī adrese, ja tā iespiesta uz oficiālajām veidlapām vai dokumentiem, Amerikas biznesa pasaulē izraisa gandrīz vai svētas trīsas. Šeit atrodas Amedeo Džanīni nodibinātā «Bank of America», kas tagad atrodas kapitālistiskās pasaules lielāko banku saraksta priekšgalā.

Piebraucis pie šīs masīvās, gaišām granīta plāksnēm apšūtās ēkas ar smagām kolonnām un ļoti maziem lodziņiem, iegāju pa stikla durvīm ar tumšas bronzas rotājumiem un iekāpu liftā, kas greznots ar bronzas burinieku modeļiem.

Uzbraucis augšā un pagājis dažus soļus pa biezu paklāju, kas apslāpēja soļu troksni, nonācu pie durvīm ar numuru 609. Pirmajā acumirklī šķita, ka tā ir parasta kantora telpa, kas ne ar ko neizceļas. Bet tāds iespaids rodas tikai pirmajā mirkli. Tieši šeit — to tagad zina nedaudzi — sākās Ričarda Niksona ceļš augšup. Tieši no šis telpas, kas atrodas visvarenās kapitālistiskās bankas ēkā, sākās ceļš, kas noveda Niksonu Baltā nama Ovālajā kabinetā.

Un tas notika tā. 1945. gada augustā 26 Kalifornijas laikrakstos parādījās šāds sludinājums:

«Meklējam: kandidātu kongresam, kuram nav iepriekšējas pieredzes . .. Pieteikties jaunam cilvēkam, šā rajona iedzīvotājam, vēlams, bijušam karavīram, labi audzinātam, bez politiskiem sakariem un saistībām.»

Jūs droši vien piekritīsiet, ka šāds teksts labi iederētos humoristisku stāstu krājumā, taču tā nebija parodija. Tas ir viens no pirmajiem dokumentiem, kas glabājas tagad jau ļoti biezajā Ričarda Niksona dosjē. Tieši ar to sākas šā darbinieka politiskā biogrāfija. Kā vēlāk kļuva zināms, šo sludinājumu bija ievietojusi Kalifornijas baņķieru un komersantu grupa, kas pazīstama kā «Simt viru komiteja». Būdami neapmierināti ar toreizējo kongresa locekli no Kalifornijas, kuram bija prezidenta Rūzvelta aktīva piekritēja reputācija, tolaik vēl ļoti provinciālās Kalifornijas biznesmeņi nolēma, ka par savu naudu viņi var izvēlēties to, kas tiem vajadzīgs, un ievietoja vietējos laikrakstos savu sludinājumu.

Tieši tad Hermanis Perijs, «Bank of America» viceprezidents, atcerējās istabas nr. 609 iemītnieku. Vēl jo vairāk tāpēc, ka Periju un

Niksonu ģimenes jau ilgus gadus sagājās viena ar otru. Vardu sakot, Niksons kļuva par Amerikas Savienoto Valstu kongresa locekli.

Tālāk viss norisinājās patiešām galvu reibinošā tempā. Četrus gadus Niksons darbojās pārstāvju palātā, vēlāk senātā, bet 1952. gadā, tikai sešus gadus pēc tam, kad Niksona vārds pirmo reizi atskanēja kā tāda cilvēka vārds, kurš saistīts ar politiku, sarežģītas intrigas rezultātā, kuru īstenoja «Bank of America», Niksons kļuva par Savienoto Valstu viceprezidentu Eizenhauera valdībā. Bez Kalifornijas baņķieru spēcīgā atbalsta tik strauja augšupeja nebūtu bijusi iespējama.

1960. gadā, kad Niksons izvirzīja savu kandidatūru augstākajam valsts amatam, viņš jau bija iemanījies politiķis, un, ja viņam toreiz neizdevās pieveikt Volstrīta banku ielikteni miljardieri Džonu Kenediju, tad ne jau tāpēc, ka viņš būtu izdarījis kaut kādas kjūdas, bet gan pirmām kārtām tāpēc, ka spēki, kas atbalstīja Kenediju, bija varenāki.

Pagāja astoņi gadi, un Ričards Niksons sagaidīja savu stundu. Šos gadus viņš izmantoja, lai paplašinātu sakarus lielā biznesa pasaulē. 1963. gadā viņš no Kalifornijas pārcēlās uz Ņujorku, kur par 135 tūkstošiem dolāru nopirka greznu dzīvokli Piektās avēnijas un 62. ielas stūrī. Adrese tika izraudzīta nevis vienkārši tāpat, bet ar lielu prasmi. Dažus stāvus augstāk atradās Nelsona Rokfellera pilsētas dzīvoklis, stāvu zemāk bija dzīvoklis, kur pēc vīra nāves ar bērniem pārcēlās 2aklina Kenedija. Lielā juridiskā firma, kuru viņš iekārtoja nevis kaut kur, bet Volstrīta, deva viņam ne vien bagātību, bet vēl kaut ko tādu, kas viņa nodomiem bija vairāk vērts nekā miljons dolāru, — Volstrīta baņķieru atbalstu.

Ietekmīgais Vašingtonas žurnāls «U. S. News and World Report», salīdzinot Niksonu ar viņa priekšgājējiem, rakstīja tā: «Franklins Rūzvelts bija aristokrātisma oreola apvīts; Niksons pilnīgi varētu būt jebkura amerikāņa kaimiņš rajonā, kur dzīvo vidēji turigi cilvēki. Trumens bija gadījuma prezidents; Niksons ir cilvēks, kas jau sen sev bija nospraudis tādu mērķi. Par Eizenhaueru parasti domāja kā par labu tēvoci; Niksons drīzāk atgādina juriskonsultu, pie kura griežas pēc padoma laulibu šķiršanas lietās. Kenedijam bija viegli pieiet pat visdrūmākajās situācijās; Niksons izskatās drūms pat tad, kad viņš mēģina jokot. Džonsons mīkstināja savus trūkumus ar vienkāršību un sabiedriskumu; Niksons ir augstprātīgs, viņa'rn vislabāk patīk būt sabiedrībā tikai ar sevi pašu.»

Par Niksonu nevar pajokot tā, kā kāds dzēlīgi bija teicis par vienu no viņa priekšgājējiem: «Ugunsgrēka laikā viņa bibliotēka aizgāja bojā un abas grāmatas sadega.» Niksons ne tikai lasa, bet arī pats ir sarakstījis grāmatiņu par sešām krīzēm, ar kurām viņam nācās sadurties savas politiskās karjeras laikā.

Pagaidām ir priekšlaicīgi rezumēt, kādus rezultātus būs devusi Niksona atrašanās prezidenta amatā, noteikt viņa vietu Savienoto Valstu vēsturē. Bet par vienu lietu var runāt jau tagad: jebkuros apstākļos jāšaubās, vai lielajam biznesam būs kādas pretenzijas pret prezidentu Niksonu, t i., — Amerikas lielajam biznesam vispār un it īpaši un jo sevišķi Kalifornijas lielajam biznesam. Un Čārlzs Torn-tons, kurš izlikās, ka viņam nav nekāda sakara ar Niksona politiskajiem plāniem, to zina labāk nekā jebkurš cits.

Un atkal, atgriežoties pie Torntona, mums rodas jautājums: kādi tad galu galā ir Čārlza Torntona neparasto panākumu cēloņi, panākumu, kuri īsā laikā viņu pārvērta no veikla svešas naudas pārvaldnieka par liela personīgā kapitāla īpašnieku, izvirzīja viņu varenas un plaukstošas sabiedrības priekšgalā un pievērsa tam visas Amerikas biznesmeņu skatienus?

Torntona draugi apgalvo, ka noslēpuma atslēga ir viņa neparastās komersanta spējas, intuīcija, veikalnieka ķēriens, analītiskais prāts, kas viņam palīdz orientēties vissarežģītākajās mūsdienu biznesa finesēs. Nedraugi saka, ka intuīcijai te nav nekādas nozīmes, jo ķēriens viņiem neesot sliktāks, bet naudas ir mazāk, ka lietas būtība ir tikai un vienīgi Torntona veiksme, viņam neparasti laimīgi izveidojušies apstakji, laime, kas kopš viņa dzīves ceļa paša sākuma ir bijusi viņam ārkārtīgi vēlīga, vēlīga pat tādos brīžos, kad viņš pats domāja, ka tā viņam pagriezusi muguru, kā tas bija toreiz, kad Hovards Hjūzs viņu padzina no sava koncerna un kas galu galā izvērtās par viņa neparasto panākumu. Beidzot, pats Torntons ir pārliecināts, ka galvenais, kas viņam palīdzēja uzlikt iemauktus veiksmei, bija laimīgā doma uzsākt biznesu elektronikā. Domājams, ka dala patiesības ir tiklab draugu, kā arī ne-draugu un, bez šaubām, arī paša Torntona apgalvojumos.

Bet vai tad būtu nepareizi apgalvot, ka starp desmitiem tČikstošu vidēju amerikāņu biznesmeņu, no kuriem izveidojas lielā un kvalificēta pārvaldnieku armija, kas kalpo dažiem desmitiem bosu, kuri tos algo, lai vairotu savu bagātību, droši vien ir kāds simts vai pāris simtu biznesmeņu, kuriem ir tādas pašas dotības kā Torntonam? Taču saraust tādus kapitālus, kādi ir Torntonam, viņiem nav izdevies. Tātad lietas būtība nav tikai spējās.

Veiksme? Tā šim uzņēmējam, bez šaubām, ir, un tai nav maza nozīme viņa dzīvē. Taču viņam ir mazliet citāda veiksme nekā Getijam, kurš azartiski lika uz spēli visu savu bagātību izmisīgā cerībā atrast naftu tur, kur nedomāja, ka tā ir, vai arī Hantam, kurš savu likteni uzticēja kārtīm Arkanzasas spēļu namā.

Kas attiecas uz biznesu, kurš pacēla Torntonu amerikāņu biznesa Olimpa virsotnē, tad te drīzāk ir runa nevis par gadījumu, bet gan par likumsakarību. Neviens no lielajiem kapitāliem pēdējos gadu desmitos Amerikā nav radies un vairojies ārpus kara biznesa sfēras. Torntons

šajā gadījumā nav izņēmums. Teksasietis nemīl, ka viņa panākumus izskaidro ar to, ka tam ir sakari ar militāri rūpniecisko kompleksu. Viņš man teica, ka uzskata kara biznesu par nepietiekami drošu, ka, pēc viņa domām, tas var nodrošināt tikai īslaicīgas priekšrocības. Taču fakts ir un paliek fakts — «Lyt.ton Industries» un ražošana kara vajadzībām nav atdalāmi.

Izmisīgi pūlēdamās izturēt kapitālistiskās un sociālistiskās sistēmas vēsturiskajā sacensībā, tās gaitā pastāvīgi pielāpot «brīvās iniciatīvas sistēmu», kurai arvien biežāk gadās kļūmes, buržuāzija drudžaini meklē savā vidū spējīgus un enerģiskus cilvēkus. Tā saprot, ka ar vecā Mor-gana dīkdienīgajiem mantiniekiem un ar Vanderbiltiem, kuri nodevušies uzdzīvei un šķiež tēva atstāto mantojumu, tālu tikt nevar. Un tā politiskajā avanscēnā paradās tāda tipa darbinieki kā Kenediji, bet biznesa druvā tādi cilvēki kā Torntons. Viņi daudz ko spēj, bet maz var izdarīt.

...Tveicīgā augusta vakarā, atgriezies pēc tikšanās ar Torntonu viesnīcā, kas atrodas Losandželosas centrā, sastapu savu paziņu, slīpēto zeļļu sugas amerikāņu žurnālistu. Viņš bija interesants sarunas biedrs, jo bija asprātīgs, daudz redzējis savā mūžā. Mēs iegājām kafejnīcā, lai pasēdētu un pasūktu caur salmiņu vēsu, atspirdzinošu dzērienu un kaut uz brīdi mazinātu grūti panesamo mitro svelmi. Sākām runāt par Torntonu.

— Ziniet, — teica mans sarunas biedrs, — vienos un tajos pašos apstākļos dažādiem cilvēkiem ir dažādas lomas. Tā, piemēram, bērēs vieni raud un plēš matus, citi teic runas, bet trešie, paņēmuši lāpstu, urķē zemi, rakdami kapu. Tekss pēc sava rakstura pieder pie šiem trešajiem.

Nezinu, vai mans sarunas biedrs ar to domāja par šausmīgo simboliku, kas tika attēlota šajā ainā, vai vienkārši gribēja uzsvērt «Lytton Industries» saimnieka lietišķumu, bet diez vai var precīzāk izteikt situācijas būtību. Protams, lietišķums vienmēr ir un paliek laba īpašība, arī bērēs, bet pat vislietišķākais kapracis nevar atdzīvināt mironi. Viņš var tikai padarīt skaistākus pēdējos brīžus, kamēr tā iznīcīgās miesas vēl atrodas šai grēcīgajā pasaulē. Torntona lietišķums nespēj iedvest dzīvību mirstošajai sistēmai, kurai viņš kalpo.

VI Nodaļa. NOSLĒPUMAINAIS MILJARDIERIS

BET VAI TAD IR ZĒNS?

Nesen man gadījās būt klāt kādā interesantā strīdā. Tas notika Ņujorkas apkārtnē kādu no ārpilsētas klubiem, kur pulcējas Volstrīta un tā apkaimes iemitnieki, lai īsinātu laiku vakaros, izspēlētu partiju bridža .un it kā, starp citu, pie gJāzites konjaka apspriestu kārtējo darijumu.

Saņēmis no kāda paziņas, kurš pastāvīgi apmeklē šo klubu, kas parasti svešiem ir slēgts, ielūgumu pavadīt ar viņu vakaru, tā sakot, neoficiālos apstākļos, es iekļuvu šajā klubā. Ar pilnīgi saprotamu interesi vēroju sabiedrību, kas bija sapulcējusies šīs savrupmājas plašajās telpās ar dārgām senlaicīgām mēbelēm, kur viss liecināja par to ļaužu bagātibu un varenību, kuri šeit pavada laiku. Tur runāja nesteidzīgi, klusi, vērtējot katru nebūt ne vientiesīgi pateiktu vārdu. Vārdam «vērtējot» šajā gadījumā ir ne tikai pārnesta, bet arī vistiešākā nozīme. Tāds šajās sienās izteikts vārds var nākamajā dienā pārvērsties par pilnīgi reālu vērtību — par miljonu darījumiem, par peļņu vieniem un par zaudējumiem citiem.

Tieši tur, biznesmeņu ārpilsētas klubu klusumā un respektablumā, nevis biržas trokšņainajā kņadā vai politiķu kantoru un kabinetu burzmā, Amerikā bieži vien tiek slēgti darījumi un pieņemti lēmumi, kas skaļi atbalsojas biržās un politiskajos «varas gaiteņos».

Tovakar viss norisa cienīgi un cēli, kā te acīmredzot parasti mēdza būt. Tad pēkšņi klātesošo uzmanību saistīja šejienes apstākļiem neparasti skaļas balsis, kas atskanēja no blakus istabas. Iegājis tur, ieraudzīju cienīga izskata vīriešus, kas sēdēja pie senlaicīga kamīna.

Viņiem rokās bija glāzes ar viskiju, sodas ūdeni un ledu. Bet, spriežot pēc visa, ne viskijs, katrā ziņā ne tikai viskijs, bija izsitis no parastā līdzsvara šos džentlmeņus, kas bija ērti iekārtojušies dziļajos klubkrēslos.

Ieklausījies šajās balsis, sapratu, ka katram no viņiem kaut kas bija ķēries pie sirds. Un kā gan citādi? Diskutēts tika jautājums, kas jebkuru no viņiem skāra vairāk, nekā iecienītās komandas izredzes saviļņo dedzīgākos «Spar-

taka», «Torpedo», «Dinamo» vai «Ņeftči» dievinātājus, kuri sezonas karstākajās dienās pēc kārtējās spēles pulcējas stadionā pie tabulām. Runa bija par to, kuru Amerikā ar pilnām tiesībām var uzskatīt par visbagātāko cilvēku, par vislielākā personiskā kapitāla īpašnieku.

Strīds bija ļoti dedzīgs, gandrīz vai tāds, ka varēja drīz nonākt līdz kautiņam. Vērīgi ieklausījies, secināju, ka strīdnieki ir sadalījušies trijās komandās. Vieni apgalvoja, ka pārākais, bez šaubām, ir kalifornietis Žans Pols Getijs, kurš taisa savu biznesu, izmantojot Tuvo Austrumu naftu. Citi aizstāvēja Teksasas naftas rūpniecibas dūža Harolda Hanta prioritāti.

Turpretim trešie apgalvoja, ka Getija un Hanta miljardu dolāru lielais kapitāls tos patiešām izvirza Amerikas visbagātāko biznesmeņu pirmajās rindās, taču Kalifornijas uzņēmēja Hovarda Hjūza personiskais kapitāls, kas jau pārsniedzis vienu miljardu piecus simtus miljonu dolāru, to padara par neapstrīdamu un vienīgo līderi šajā miljardieru skriešanās sacīkstē. Tie, kas nepiekrita šim uzskatam, minēja savus pretargumentus, apgalvodami, ka, kaut arī Hjūza kapitāli tiešām ir milzīgi, taču viņš nebūt nav bagātāks par Hantu un Getiju.

Un pēkšņi es dzirdēju kaut ko dīvainu:

— Hovards Hjūzs? — teica viens no strīdniekiem, drukns biznesmenis pāri sešdesmit gadiem, kura cienīgais izskats nedeva nekāda pamata uzskatīt, ka viņš joko. — Hovards Hjūzs? Tāda cilvēka nemaz nav pasaulē. Viņa nav. Viņš ir izdomāts!

Pēkšņi istabā iestājās klusums. Visi pagrieza galvas uz runātāja pusi, un viņu sejās bija lasāma vesela gamma dažādu jūtu.

— Vai kāds no jums, džentlmeņi, var teikt, ka pēdējos gados esat redzējuši Hjūzu un tikušies ar viņu, — turpināja resnītis. — Bet jūs taču piekritīsiet, ka mēs personiski pazīstam ikvienu no tiem, kuri tagad mūsu zemē taisa lielu naudu, tiekamies ar viņiem sēdēs klubā, rautos, biržā vai, velns parāvis, vienkārši tāpat. Nav ko apstrīdēt, — arvien vairāk iekarsa runātājs, — pirms pusotriem gadu desmitiem bija teksasietis Hjūzs, par kuru runāja, ka viņš esot taisījis lielu naudu pēc pārcelšanās uz Kaliforniju un kinobiznesa uzsākšanas. Toreiz viņu daudzi pazina, tilās ar viņu, taisīja ar viņu biznesu. Bet viņš jau sen ir kā ūdenī iekritis, kļuvis par tīri mītisku personu. Un es lieku

šo pudeli, — viņš paņēma no galda iztukšotu viskija pudeli, — pret manu jauno «Rolsroisu», ka jau sen vairs nav pasaulē nekāda Hjūza un ka ar šo vārdu darbojas kaut kāda grupa veiklu krāpnieku, avantūristu vai vēl kaut kas sliktāks.

Dīvains sarunas pagrieziens, vai ne? Vēl jo vairāk tāpēc, ka tās dalībniekiem nebija nekādas profesionālas noslieces uz ekscentriskumu.

Tātad, kā teicis kāds klasiķis: «Bet vai tad bija zēns? Bet varbūt zēna nemaz nebija.»

Un tomēr bija. Bez šaubām bija. Un ne tikai bija, bet ir vēl tagad.

Pārlapojot ASV 30.—40. gadu lielāko rūpniecības sabiedrību reģistrus, tur bez grūtībām var atrast sabiedrību «Hughes — Tool», kas skaitījās par diezgan solidu firmu, kura ražoja naftas rūpniecības iekārtu. To šā gadsimta sākumā nodibināja ļoti talantīgais inženieris Hjūzs, kurš izgudroja oriģinālu urbi naftas urbumu urbšanai sevišķi cietos iežos.

Sie urbji tiešām bija teicami un ieraudzīja dienas gaismu viskarstākajā naftas drudža laikā. Inženierim Hjūzam, kas izrādījās ne vien spējīgs konstruktors, bet arī veikls biznesmenis, izdevās izbēgt no likteņa, kāds Amerikā parasti piemeklē talantīgus izgudrotājus, kuru atklājumi vairo lielo sabiedrību bagātību, kamēr pašiem izgudrotājiem labākajā gadījumā jāapmierinās ar drupatiņām. Viņš nodibināja sabiedrību naftas rūpniecības iekārtu ražošanai, kura ātri izvērtās par plaukstošu firmu. Savam dēlam Ho-vardam inženieris Hjūzs, kurš nomira 20. gados, atstāja mantojumā daudzus miljonus dolāru.

Hjūzs, jaunākais, nebija mantojis no tēva inženiera talantu un pat nebija papūlējies iegūt kaut cik regulāru izglītību, toties viņš uzrādīja īpašības, kas viņam palīdzēja diezgan ātri palielināt mantoto kapitālu. Izmanība, ķēriens, «spēles noteikumu» neievērošana, ne ar ko nesalīdzināma alkatība — tas viss bija raksturīgs Hjūza, jaunākā, rokrakstam kopš viņa pirmajiem soļiem biznesa pasaulē.

Minēsim, piemēram, vienu no viņa pirmajām komerciālajām operācijām. Starp citu, par «komerciālu» to var nosaukt tikai ar pamatīgām iebildēm. Rokfelleru ģimene, kas jau sen valdīja amerikāņu naftas biznesā, tajās dienās nebūt nebija sajūsmināta par Hjūza sabiedrības panākumiem. Tā taču zaudēja diezgan prāvu peļņu. Tāpēc Džons Rokfel-lers toreiz pasteidzās pievākt firmu, kuru vadīja kāds cits veiksmīgs inženieris — Viljams Farišs, kam piederēja patents uz urbi, kurš pēc savām īpašībām neatpalika no Hjūza izgudrotā. Izmantojot tiesības ražot šādus urbjus, Rokfelleri sāka konkurēt Hjūzu, jaunāko. Hjūzs jau bija tuvu finansiālam kraham, kad viņš izdomāja kādu gājienu, ko nebija paredzējuši konkurenti. Viņš lielā steigā piedāvāja savu roku un sirdi Viljama Fariša māsai, kuru tik tikko pazina. Kopā ar pārziedējušo līgavu viņš nocēla saviem sāncenšiem no

deguna ari vērtīgo patentu, ko saņēma pūrā. Kjuvis par monopolistu naftas urbju ražošanā, Hjūzs sāka strauji vairot savu bagātību un saņemt savu procentu no ātri augošajiem naftas rūpniecības miljonāru kapitāliem.

.. . Grūti pateikt, kas īsti 30. gadu vidū atvilināja naftas rūpniecibas iekārtu ražotāju Hjūzu uz Holivudu — vai tā bija vēlēšanās aizbēgt no apnikušās sievas pie liela un maza kalibra Holivudas zvaigznēm vai arī lielas naudas smaka, ko viņš saoda kinoindustrijā, kas tolaik pieņēmās spēkā. Visdrīzāk ka viens, tā otrs. Taču ir un paliek fakts, ka Hovards Hjūzs pusotrus gadu desmitus sekmīgi vairoja savu bagātību ne tikai naftas urbju ražošanas jomā, bet arī kinobiznesa druvā.

Hjūza kinoodiseja tolaik atnesa viņam plašu un skandalozu donžuāna slavu visā valsti. Apgalvoja, ka viņš esot nepārspējami meistarīgi pratis pārvērst pavisam nepazīstamas meitenes, kuras nenoraidīja viņa iekāri, par plaši izreklamētām kinozvaigznēm. Pie tam Hjūzs visas cerības saistīja ne jau ar savu protežē talantlgumu. Šis biznesmenis iemantoja visai apšaubamu slavu kā viens no pirmajiem, kas atklājuši, cik ienesīgi ir ražot filmas, kurās visvisādi tika slavināta cietsirdība, slepkavības, varmācība un izvirtība. Minēsim tikai dažu Holivudas kinofilmu nosaukumus, kuras tika ražotas viņa tiešā uzraudzībā un par viņa naudu: «Meitenes uz nomu», «Gulta», «Ivetas grēki», «Kritušie eņģeļi» un tā tālāk.

Demoralizējot amerikāņu publikas gaumi, spekulējot uz viszemiskākajiem instinktiem, Hjūzs izvērsa uz šis spekulācijas izveidoto biznesu ar plašu vērienu un ieviesa šīs kinoindes ražošanā rūpniecisko plūsmas metodi. Tas viņam deva iespēju daudzkārtīgi palielināt savu kapitālu un kļūt par multimiljonāru.

Tolaik Hjūzs neizvairījās no popularitātes, labprāt deva intervijas, ar labpatiku aplūkoja savus fotoattēlus, kas parādījās amerikāņu laikrakstu pirmajās lappusēs. Viņš neizcēlās ar sevišķu kautrību un nemaz nedusmojās uz dažādu dzeltenās preses izdevumu redaktoriem, kas publicēja viņa fotogrāfijas, kur miljonārs bija redzams vairāk nekā vieglprātīgi ģērbušos meiču pulciņā. Taču ar laiku Hjūza gaume mainījās. Viņš pēkšņi pazuda no cilvēku acīm. Viņu neviens vairs neredzēja. Gandrīz neviens nezināja, kur viņš atrodas. Vardu sakot, Hjūzs pazuda.

Un tomēr, neraugoties uz skepsi un šaubām, kas tika izteiktas Ņujorkas biznesmeņu klubā, šis subjekts ir pilnīgi reāla būtne, kura darbojas amerikāņu biznesā ne tikai 30.—40. gados, bet joprojām darbojas vēl tagad — 70. gadu sākumā.

Tas ir pareizi, ka pēdējos gados Hjūzs, tā sakot, nogājis pagrīdē. Bet ja kāds būtu pieņēmis dīvainās derības, ko piedāvāja iekarsušais strīdnieks Volstrīta dūžu ārpilsētas klubā, tad pēdējais būtu riskējis

šķirties no sava jaunā «Rolsroisa», saņemot pretim tukšu viskija pudeli.

CEĻŠ UZ AUGŠU

Tātad Hovards Hjūzs nav mītiska persona, Hovards Hjūzs ir reāla būtne. Vēl vairāk, viņš tik tiešām ir viens no trim cilvēkiem, kam Amerikā pieder vislielākās bagātības. Protams, viņš to nesarausa ar kinobiznesu, kas gan ir ļoti ienesīgs, taču nav pietiekams, lai iedzīvotos pusotrus miljardus dolāru lielā kapitālā, nedz ari ar naftas urbju ražošanu. Kāda cejā īsti Hovards Hjūzs uzrāpās biznesa kalngalos, un kāpēc šis tips tagad ietinies noslēpumainības plīvurā?

Vispirms atbildēsim uz otro jautājumu, jo tas mums palīdzēs noskaidrot arī pirmo. Hjūza noslēpumainība, par kuru mūsdienu Amerikā dikdienīgie sensāciju cienītāji samuldējuši milzum daudz visvisādu tenku, izskaidrojama ar to, ka nu jau vairāk nekā pusotrus gadu desmitus neviens vai pareizāk sakot, gandrīz neviens viņu nav redzējis. Viņš neierodas ne uz biznesmeņu konferencēm, ne biržā, ne rautos.

Ja runa būtu par kādu citu, tad tāds nesabiedriskums droši vien nesaistītu sevišķu preses uzmanību. Bet runa taču ir par uzņēmēju, kura milzīgā bagātība to padara

Amerikā gandrīz vai par karali. Tādos apstākļos buržuāziskā prese vairs nevar glābties savā āda, un tāpēc nu jau vairākus gadus reportieri, fotokorespondenti un kinoko-respondenti viņu visvisādi medī.

Man gribētos pastāstīt jums, kāds īsti izskatās Hovards Hjūzs. Bet diemžēl jāatzīstas, ka man, apmeklējot Savienotās Valstis, ne tikai ne reizi nav bijusi izdevība ar viņu tikties, bet arī nav izdevies dabūt nevienu šā biznesmeņa fotogrāfiju, kas būtu uzņemta vēlāk nekā pirms divdesmit gadiem. Un tas nekādā ziņā nav izskaidrojams ar to, ka man būtu pietrūcis žurnālista centības.

Tiesa gan, pirms kāda laika amerikāņu žurnāls «Esquire» lika visiem saviem konkurentiem kļūt ziliem un zaļiem aiz dusmām. 1969. gada pavasarī tas publicēja lielu fotoattēlu, kur bija redzams kāds vidēja auguma vīrietis ar pašķidru bārdiņu, kurš stāvēja peldbaseina malā pie kaut kādas greznas savrupmājas. Parakstā zem fotoattēla bija teikts, ka tur redzams neviens cits, kā noslēpumainais miljardieris Hovards Hjūzs, kuru žurnāla reportierim esot izdevies nofotografēt. Žurnāla «Esquire» divkāršs metiens tika izpārdots Amerikā dažās stundās. Konkurenti steidzīgi sāka noskaidrot, kā žurnālam izdevies izdarīt to, kas līdz šim nevienam nebija izdevies. Taču visa šī lieta beidzās ar skandālu. Saniknoto sāncenšu piespiests pie sienas, žurnāla «Esquire» izdevējs atzinās, ka attēlā redzams nevis pats Hjūzs, bet modeļu demonstrētājs, kuru grimētāji no-grimējuši miljardiera izskatā, kas ticis uzzīmēts pēc nostāstiem.

— Un ko mēs varējām darīt? — mēģināja attaisnoties redaktors. — Mēs sagatavojām rakstu par Hjūzu, bet vairākus mēnešus visas mūsu pūles legāli vai nelegāli dabūt viņa fotogrāfiju beidzās bez rezultātiem. Tāpēc bijām spiesti izspēlēt šo triku. Starp citu, — ne bez cinisma nobeidza savus paskaidrojumus šis buržuāziskās žurnālistikas bruņinieks, — mūsu paņēmiens, — tā viņš nosauca šo viltojumu, — savu ir panācis — žurnāla numuram bija liela piekrišana.

Tomēr tas jau ir cits stāsts, bet mēs atgriezīsimies pie H j ūza.

Kāds tad īsti ir viņa neparastās noslēpumainības cēlonis? Šķiet, ka pareizāk būtu teikt nevis cēlonis, bet gan cēloņi. Uzmanīgi izstudējis visu, kas pēdējos pusotros gadu desmitos ir bijis rakstīts amerikāņu presē par

Hovardu Hjūzu, es sameklēju dažas ziņas, kas var dot zināmu skaidrību par šā cilvēka ekstravaganci un dīvainībām. Tā, piemēram, žurnāls «Newsweek» apgalvo, ka pirms dažiem gadiem Hjūzs esot pārcietis slimību, kuru žurnāls delikāti nosauca par «nervu sistēmas pilnīgu novājināšanos». Kā apgalvo žurnāls «Newsweek», tieši kopš tā laika esot parādījies Hjūza patoloģiskais nesabiedris-kums.

Cilvēki no viņam tuvākajām aprindām stāsta par vēl vienu māniju. Viņš paniski baidās no mikrobiem. Viņa mājkalpotājiem un tiem nedaudzajiem darbiniekiem, kuriem ar viņu ir saskare, pirms viņi drīkst pieskarties tiem priekšmetiem, kurus lieto viņu boss, jāaptin ap rokām speciāli dezinficētas salvetes vai jāuzvelk hirurgu gumijas cimdi. Pirms ieiešanas viņa telpās tiem jāaizsedz seja ar speciālām maskām. Ūdeni viņš dzer tikai no speciāli aizzīmogotam pudelēm, kurās no rūpīgi apsargāta avota to ielej simtkārt pārbaudīts mājapkalpotājs.

Iespējams, ka visa lietas būtība ir mikrobi, baciļi un vīrusi. Bet var būt, ka lietas būtība nav tikai un pat ne tik daudz šajā apstāklī.

Te nu mēs esam pienākuši pie atbildes uz jautājumu, kāds spēks izvirzījis visā visumā parastu uzņēmēju lielā biznesa virsotnēs, kas viņam nogludināja ceļu uz viņa milzīgo bagātību. Kara bizness, visjaunāko nāves ieroču ražošana, amerikāņu kara rūpniecības visslepenākās nozares ir tā druva, kur ievāc savu daudzmiljonu ražu koncerns «Hughes Aircraft». Slepenie elektroniskie aparāti, navigācijas un artilērijas uguns koriģēšanas sistēmas, «gaiss-gaiss» tipa raķetes, ar kuram apbruņoti amerikāņu gaisa kara spēki, rūpīgi sargātie «Surveyor» tipa kosmisko kuģu elektronisko iekārtu noslēpumi — tieši tas viss atnesa Hovardam Hjūzam viņa milzīgo bagātību. Viens no visizdevīgākajiem darījumiem, kuru viņš noslēdzis ar ASV kara resoru, ir pasūtījums apgādāt ar elektronisko tehniku NATO karaspēku Rietumeiropā.

Zīmīgs ir tas, ka viņa kapitāls pārsniedza pirmo simtu miljonu dolāru nevis kaut kādā citā laikā, bet Korejas kara gados. Tieši kopš tā

laika Hjūza gadskārtējā peļņa sasniedza skaitli ar daudzām nullēm. Arī tagad viņa peļņa joprojām aug ļoti strauji.

Jums jāpiekrīt, ka šis ir tāds gadījums, kad reklāma nebūt nav tirdzniecības «dzinulis». Tirdzniecība mēdz būt daždda. Tirdzniecība ar bikšturiem vai košļājamo gumiju nevis aizliedz, bet, gluži otrādi, prasa visskaļāko reklāmu. Turpretim ar cilvēku dzimuma iznīcināšanas ieročiem ir labāk tirgoties klusitiņām. Acīmredzot šo patiesību Hjīizs ir labi sapratis.

Var būt, ka viņam tiešām bail no mikrobiem; visdrīzāk šķiet, ka tas nav izdomājums. Taču jādomā, ka noiet pagrīdē Hjūzu piespieda pavisam citas bailes — bailes no atbildības par saviem darbiem, netīrā sirdsapziņa.

Tiesa gan, pirms neilga laika Hjūzs pārsteidza savus tautiešus. Sis biznesmenis, kas ieroču ražošanu pārvērtis sev par zelta āderi, pēkšņi sadomājis izlikties par kaut kādu jēriņu. Viņš, redzat, ir nobažijies par to, ka Amerikā notiek atombumbu apakšzemes izmēģinājumi. Šī nehumānā un bīstamā rīcība tā satrauca ieroču tirgotāju, ka viņa sabiedrība 1968. gada beigās iesniedza Savienoto Valstu valdībai speciālu memorandu, kurā aicināja Vašingtonu nekavējoties izbeigt šos izmēģinājumus.

Nav ko teikt, bija par ko palauzīt galvu amerikāņiem, kuri nezina politikas un biznesa smalki vērptās intrigas! Iedomājieties tik, Hovards Hjūzs, tas pats Hjūzs, kura sabiedrības ražo dažādas ierīces raķetēm un zemūdenēm, izgatavo tēmēšanas ierīces, ar kuru palīdzību amerikāņu lidotāji iznīcina Vjetnamas ciemus, tas pats Hjūzs, kurš iebāza kabatā simtiem miljonu dolāru, kas nopelnīti, pārdodot ieročus, pēkšņi kļuvis par veģetārieti un nodreb, iedomājoties, kādas sekas var būt kodolieroču apakšzemes izmēģinājumiem.

Žiglie avīžnieki jau pasteidzās ziņot, ka veco ieroču tirgotāju sākuši mocīt sirdsapziņas pārmetumi, ka viņš, gatavodamies stāties dieva priekšā, nolēmis parūpēties par dvēseli un atvadīties no nāves biznesa.

Taču velti bija pasteigušies nelūgtie Hjūza nodomu iz-tulkotāji. Vēlāk noskaidrojās, ka lietas būtība ir daudz vienkāršāka, ka tai nav nekāda sakara ne ar dievu, ne ar dvēseli, ne ar sirdsapziņas pārmetumiem.

Jau pirms daudziem gadiem amerikāņu ģenerāļi par poligonu kodolieroču izmēģinājumiem izvēlējās tālā Nevadās štata tuksnešainās un neapdzīvotās teritorijas. Bet tieši šim štatam, kā par to tiks pastāstīts tālāk, pievērsa savus skatienus Hovards Hjūzs. Un ne tikai skatienus. Pēdējos gados viņš te ieguldījis vairākus simtus miljonu dolāru, nopirkdams plašas teritorijas šajā rajonā.

«Hjūzs baidās no apakšzemes sprādzieniem,» raksta informētā avīze «Washington Post», atsedzot miljardiera slepenās domas, «tāpēc

ka tie kļūst arvien spēcīgāki, var izraisīt zemestrīci un saindēt apakšzemes ūdeņu masas Nevadas štatā, kur viņam ir lielas komerciālas intereses, plaši zemes īpašumi un kur viņš ieguldījis lielu daļu sava kapitāla.»

Nē, notikums ar Hjūzu — tā nav nevainīga pasaciņa par Pelēko Vilku un Sarkangalvīti. Vecmāmiņas aubīte nevar noslēpt vilka ausis, kas lien ārā, savtību nevar iztēlot kā miermīlību, bailes par savu mantu nevar iztēlot kā bažas par savu tautiešu labklājību.

Minēsim vēl vienu apsvērumu, kas varbūt varētu izskaidrot Hjūza dīvainības. Galu galā viņa rīcība ir tikai līdz galējībai, līdz absurdam novesta daudziem amerikāņiem tipiska īpašība. Viens no amerikāņu autoriem nosauca savu zemi par «Lielo vientuļu sadraudzību);. Šajā definējumā ir liela daļa patiesības. Amerikāņu nacionālajā raksturā ir tieksme nostāties savrup, norobežoties no sabiedrības, ieņemt attiecībā pret citiem savdabīgu lokveida aizsardzības pozīciju. Iespējams, ka šīs tieksmes saknes meklējamas Amerikas pagātnē, kad kolonists, saņēmis zemes gabalu un atstāts likteņa varā, varēja paļauties tikai uz sevi un jebkuru atnācēju uzskatīja par paaugstinātu briesmu avotu.

Šī parādība, kas ietekmējusi tikumus (lai neteiktu netikumus) mūsdienu Amerikā, kur dzīves princips ir katrs pret katru, pārvērtusies par savdabīgu amerikāņu eksistences principu.

Ir tāda vientulības forma kā vientulība pūlī, vientulība lielā ļaužu sabiedrībā. Pilnīgākas un drausmīgākas vientulības nevar būt. Nekur citur man nav gadījies tik bieži sadurties ar tāda veida vientulību, kā ceļojot pa Amerikas pilsētām un apdzīvotām vietām.

Arēji amerikāņi ir ļoti sabiedriski, viegli tuvinās, izdzēruši kādu glāzīti viskija ar sodu, draudzīgi uzsit viens otram pa plecu. Bet tas ir tikai ārēji. Šajā zemē daudzu cilvēku ideāls ir sava māja, pie tam nevis vienkārši kā ērta un patīkama dzīves vieta, bet gan kā bastions, kura var paslēpties no neiekārtotās un neomulīgās dzīves, no pastāvīgās nepieciešamības uzmanīties. Francūzis pēc noteiktā darba laika nostrādāšanas steidzas tikties ar draugiem, itālietis pavada vakarus restorānā pie vīna glāzes, beļģietis, holandietis un vācietis pie kausa laba alus. Amerikānis pēc darba steidzas paslēpties aiz septiņām atslēgām, norobežoties no pasaules. Tā ir ne tikai sociāla, bet ari nacionāla parādība.

Vientuju sadraudzība ir vēl jo vairāk nedabiska tāpēc, ka tā ir kliedzošā pretrunā ar visu mūsdienu dzīves struktūru, kas pēc sava stila, pēc savas organizācijas ir sabiedriska līdz pēdējai iespējai.

Atceros kādu sarunu, kas notika virs ASV teritorijas deviņu kilometru augstumā. Es lidoju komfortablajā «Boeing-747» no Ņujorkas uz Sanfrancisko. Man blakus sēdēja divi amerikāņi — pavecāks cilvēks ar īsiem «ezītī» apcirptiem sirmiem matiem un gudram acīm aiz bieziem briļļu stikliem un viņa dēls — students,

gadus divdesmit divus vai divdesmit trīs vecs pinkains subjekts. Mēs sākām tērzēt. Uzzināji, ka esmu no Padomju Savienības, puisis, kam acīmredzot galvā bija īsts juceklis, tā sakot, ar joni, sāka man skaidrot, kāpēc viņam nepatīk sociālisms.

— Sociālisms un individuālisms ir nesavienojamas lietas, — viņš teica ar aplombu. — Bet es gribu būt pilnīgi neatkarīgs. Es negribu but ne no viena atkarīgs, negribu nevienam būt pateicību parādā un nevēlos, lai kāds būtu man pateicību parādā. Man neviens nav vajadzīgs, es varu un gribu iztikt bez citu palīdzības.

— Piedodiet, — es iebildu. — Ja nekļūdos, tad tieši pašlaik, neraugoties uz visu jūsu neatkarību no sabiedrības un tās atsevišķiem pārstāvjiem, jūs, manuprāt, esat pilnīgi atkarīgs no viņiem.

— No kā? — iekaisa jaunietis. — Muļķības!

— Šobrīd, cik varu spriest, jūs esat pilnīgi atkarīgs no dažiem puišiem, kuri atrodas šīs lidmašīnas pilotu kabīnē. Jūs viņus nepazīstat, bet esat uzticējis tiem savu likteni. Vai mēs vēl varēsim kādu laiku padzīvot vai arī izšķīdīsim pret Jutās klintīm, kas tik nelāga izskatās no šejienes, no šā augstuma, ir pilnīgi atkarīgs no viņiem. Samaksājuši pusotrus simtus dolāru, jūs, tupat kā visi pārējie pasažieri, vadāties pēc tā, ka viņi meistarīgi prot savu darbu, un paļaujaties uz viņiem tiktāl, ka esat uzticējuši viņiem savu pilnā mērā suverēno personu. Un tā tas notiek ar jums katru dienu, katru stundu. Lai cik jūs arī runātu par savu neatkarību no sabiedrības, tik un tā jūs neesat neatkarīgs. Cilvēks vienmēr ir atkarīgs no sev līdzīgajiem. Pat visneatkarīgākais, pat visvarenākais, pat tas, kurš kā Kiplinga kaķis staigā viens pats. Jo galu galā mūsdienu pasaulē, lai cik bēdīgi jums tas liktos, neviens nav neatkarīgs, pat kaķis ne! Cilvēks uzticas mašīnu vadītāju prasmei, aptiekāra kvalifikācijai, pavāra apzinīgumam, tiltu būvētāja pieredzei, drēbnieka meistarībai, kurš pašuvis bikses suverēnai un neatkarīgai personai.

Pēc lidmašīnas nolaišanās mēs šķīrāmies draudzīgi. Sevišķi sirsnīgs bija vecākais no maniem ceļabiedriem, kurš ilgi spieda man roku un pateicās. Acīmredzot viņa atvases pretenzijas uz suverenitāti viņam sagādā ne mazumu nepatikšanu.

Joks paliek joks, bet tieksme dzīvot vientulībā, izolēties no sabiedrības ir raksturīga daudziem amerikāņiem, un tā, šķiet, ir viena no viņu nacionālā rakstura īpašībām. Bet to, ko sev nevar atjauties vienkāršais amerikānis, mēģina sasniegt Hovards Hjūzs, kurš nav vienkāršs amerikānis, jo viņam pieder viens no trim vislielākajiem kapitāliem Amerika. Viņš acīmredzot, doma, ka par savu naudu var nopirkt vientulību, uzcelt sienu, aiz kuras neviens viņu nevarēs aizsniegt. Hjūza vientulības mānijā nav grūti saskatīt līdz galējībai, līdz smieklīgumam novestu amerikāņu individuālismu.

Un, tā kā esam sākuši runāt par tādu lietu kā amerikāņu

nacionālais raksturs, tad uz brīdi atstāsim mierā Hjūzu un parunāsim par šo raksturu.

* * *

Protams, nav viegli noteikt nacionālo raksturu. Cik mēs neesam lasījuši visvisādu aplamību par visdažādākiem «nacionālajiem raksturiem», cik daudz labsirdīgu muļķību un banālu skribelējumu nav sarakstīts par šo tematu! Dažreiz pat rodas jautājums: vai vispār ir, vai īstenībā eksistē nacionālais raksturs, kā var iespīlēt vienkāršās formulās cilvēku masas milzīgo daudzveidību, tipu bezgalīgo dažādību, bet jo sevišķi tad, ja runa ir par tādu visumā vēl nenostabilizējušos nāciju, kāda ir amerikāņu nācija? Kas attiecas uz tādu lietu kā nācijas raksturs, tad man šķiet, ka zināmas vispārējas likumsakarības tomēr ir, un, kaut arī uzmanīgi un piesardzīgi, taču runāt par to var un vajag.

Vēl nebūt nav beidzies sarežģītais, ļoti grūtais un ilgstošais amerikāņu nācijas tapšanas process. Vēl dzīvo nesajaucoties, saglabājot savu ārējo izskatu un paradumus, savu senču fetišus un ideālus, dažādi nacionālie grupējumi, to cilvēku pēcteči, kurus liktenis pagājušā gadsimtā un šā gadsimta sākumā masveidīgi atrāva no dzimtajām vietām un kuri aizklīda pāri okeānam, meklējot laimi un labāku dzīvi.

Es esmu dzirdējis Amerikā tādu veclaicīgu krievu valodu, esmu ēdis tādus krievu zivju pīrāgus un pīrādziņus, esmu dzēris tādus vectēvu kvasus un medus dzērienus, kādus pie mums — to es konstatēju ar vislielāko nožēlu — dienas laika pat ar uguni nesameklēsi. Dažās ASV pilsētās dzīvo krievu kolonijas, kas parāda īstus nacionālā gara nelokāmības brīnumus, nesajaucas ar amerikāņu auto-kņadu, rūpīgi saglabā pagājušā gadsimtā atvesto valodu un dziesmas, paražas un apģērbus. Tādus vīriešu kaftanus un sieviešu sarafānus un kokošņikus, kādus es redzēju krievu rajonā Čikāgas nomalē, Maskavā varbūt var redzēt tikai muzejā vai uz Lielā teātra skatuves.

Ņujorkas priekšpilsētā Dauntaunā (Lejaspilsētā) ir kvartāli, kur mitinās — vārds «dzīvo» nav visai piemērots, lai apzīmētu šo nabaga ļaužu grūto likteni, — trūcīgie ebreji. Nokļūstot tur, jūs jūtaties, it kā pārcelts rūgta humora piesātinātajās Šoloma-Aleihema stāstu lappusēs. Paejot dažus kvartālus sānis, dekorācija mainās. Jūs vairs neesat cariskās Krievijas ebreju miestiņā, bet itāliešu pilsētas nomalē, un jūsu priekšā paveras it kā no ekrāna ņemtas itāliešu neorealisma filmu ainas. Patiešām jābrīnās, cik sīkstas ir nacionālās tradīcijas, cik saudzīgi, dzīvodami tālu no dzimtenes, tās sargā cilvēki, no kuriem daudzi nekad nav pat redzējuši šo tālo dzimteni.

Bet jau tas vien atspēko šaubas par to, ka tas, ko mēdz saukt par nacionālo raksturu, tomēr eksistē. Protams, atšķirība starp atsevišķiem

indivīdiem ir pietiekami liela gan vienas tautas, gan vienas nācijas ietvaros. Holēriķi un sangviniķi, jautri un drūmi, talantīgi un ne visai talantīgi, labi un ļauni, čakli un gluži pretēji — tādi cilvēki ir katrā tautā. Bet ir arī kaut kas kopīgs, ko nosaka vispārējie faktori, vēsturiskais liktenis, dzīves apstākļi, pat klimats. Vienādi kļūdaini ir fetišizēt nacionālo raksturu, pārvērst to par kaut ko absolūtu, izskaidrot ar to, secināt no tā un tikai no tā visu, kas attiecas uz konkrēto tautu, kā arī nihilistiski atmest dažādu tautu specifiskās īpatnības.

Jā, nav šaubu, ka amerikāņu nācijas kā vienotas tautas

veidošanās process vēl nav novedis pie tās kristai izēšanās. Bet būtu aplam apgalvot, ka nav nekādas kopības, kas saistīta ar šis valsts dzīves apstākļiem un dzīves veidu, valsts, kura ir viena no mūsdienu pasaules jaunajām un dinamiskākajām valstīm. Pionierisma gars, uzņēmība, pašcieņa un neatkarības jūtas, enerģija, darbīgums, vēriens — to visu radījusi jaunās valsts straujā attīstība, kur dažu gadu desmitu laikā pārceļotaji no dažādām pasaules valstīm apguva un atmodināja dzīvei milzīgus un mazapdzīvotus plašumus. Daudzas teicamas amerikāņu īpašības radījuši tie apstākļi, kādos neapgūtā kontinenta neaptveramajos plašumos dzīvoja un šodien strādā nu jau vairākas paaudzes.

Tomēr tie paši apstākļi radīja arī daudz ko negatīvu. To cilvēku pašcieņa un neatkarības jūtas, kuri kādreiz bēga no Eiropā valdošajiem feodālajiem, reliģiskajiem un citiem spaidiem, novestas līdz galējībai, līdz savām kroplīgajām formām, radīja tagad tipisko amerikāņu galējo individuālismu, kad personība nostājas pret visu sabiedrību, uzskatot šo sabiedrību, visus apkārtējos cilvēkus, par ļoti naidīgu spēku. Amerikas apstākļos cilvēka vientulība sabiedrībā, kas ir tipiska parādība kapitālismam vispār, iegūst vēl kaut kādu specifiski amerikānisku nokrāsu, kad šos nejēdzīgos izkropļojumus uzskata nevis par ļaunumu, bet par kaut ko labu, kaut ko tādu, ko jācenšas sasniegt, kas it kā atbilstot mūžsenai cilvēka dabai. Tā ir bīstama filozofija, kuras augsnē izaug indīgas nezāles.

Ceļojot pa Ameriku, nevar nejūsmot par milzīgā darba augļiem, kuru šajā zemē ieguldījušas vairākas amerikāņu paaudzes. No vēstures viedokļa neilgā laikposmā, šajā, pirms kādiem divsimt piecdesmit gadiem vēl neapgūtajā kontinentā izveidojusies augsti attīstīta valsts ar pirmšķirīgu ceļu tīklu, milzīgām pilsētām, teicami iekoptiem tīrumiem, tiltiem un tuneļiem, ostām un rūpniecības kompleksiem.

Tik strauju šīs valsts attīstību veicināja daudzi cēloņi: daba — teicamais klimats, lielās zemes dziļu bagātības, milzīgie plašumi un ūdeņiem bagātās upes; vēsturiskie apstākļi — 200 gadus uz amerikāņu zemes nav spēruši savu kāju interventi, kari notika kaut kur tālumā,

bet amerikāņi baudīja labumus, ko nodrošināja šie attālumi, tupēdami aiz diviem okeāniem un nogaidīdami, kamēr kara vētras norims.

Ir arī citi Amerikai labvēlīgi apstākļi. Un to vidū, bez šaubām, arī kaut kas tāds, kam ir sakars ar tematu, kuru mēs iztirzājam. Kas pirms 150—200 gadiem pameta Veco Pasauli — kaut arī reliģisko un feodālo spaidu nomākto, nemājīgo, bet tomēr aprasto un pierasto — un devās bīstamā ceļojumā pāri okeānam, izdarot lēcienu nezināmajā? Tikai visstiprākie, visdrosmīgākie un visuzņēmīgākie ļaudis. Kādus cilvēkus ņēma uz kuģiem, kas devās pāri okeānam? Kuģu nebija daudz, to aptakelēšana izmaksāja dārgi, un no tiem, kuri bija gatavi likt uz spēli savu likteni, izraudzījās tādus cilvēkus, kuri bija ne vien drosmīgi un vīrišķīgi, bet kuriem bija arī veiklas un prasmīgas rokas, kuri prata rīkoties ar cirvi vai kaltu, mūrnieka ķelli vai zemkopja arklu.

Tā vēsture un cilvēki izdarīja sava veida dabisko un mākslīgo izlasi, bet Amerikas zemē apmetās un iekārtojās sevišķi dzīvotspējīgi un garā stipri indivīdi ar neatkarīgu raksturu, likdami pamatus jaunām paaudzēm. Tur, tajos senajos laikos meklējami pirmsākumi tam, uz kā šodien balstās ļoti sarežģītā lieta, ko mēdz dēvēt par nacionālo raksturu.

Es saku ļoti sarežģīta, tāpēc ka patiešām ļoti grūti sadalīt elementos, reducēt uz vienkāršām formulām tik komplicētas lietas. Tņiksim, neatkarības jūtas, uzņēmība un daudz kas cits, kas piemīt amerikāņu raksturam, vai tas ir labi vai slikti? Gan labi, gan slikti. Mūsdienu amerikānis ir neatkarīgs un pašcieņas pilns. Tas, bez šaubam, ir labi.

Minēsim kādu amerikāņu ikdienai raksturīgu sīkumu. Jebkurā iestādē, sabiedriskā vietā un viesnīcā amerikānim vienmēr ir priekšroka pret ārzemniekiem. Ja kārtējā reisa lidmašīna vai kuģis ir pārslogots un uz to grūti dabūt biļeti, tad nemēģiniet uzsvērt, ka esat ārzemnieks, un neceriet uz tā pamata iegūt kaut kādas priekšrocības. Tas dos pilnīgi pretēju rezultātu, un jūs saņemsiet biļeti pats pēdējais, pēc tam, kad tās būs saņēmuši visi amerikāņi. Valsts iestādē un privātajā kantorī, teātrī un stadionā ASV pilsonim garantētas labākās vietas, vislielākā uzmanība un cieņa. Un tas ir pareizi. Viņš ir savās mājās. Viņš šeit ir saimnieks.

Redzot to visu, neviļus nāk prātā tas, kas dažkārt vērojams pie mums. Krievu viesmīlība jau kļuvusi par parunu, kļuvusi, tā sakot, par viesmīlības jēdziena pasaules standartu. Arī tas ir labi un pareizi, jo tas atbilst mūsu tautas

gara īpašībām, tradīcijām un normām. Taču, kā zināms, viss labais atrodas tikai pussoļa attālumā no sava pretstata. Un, kad mēs redzam, kā ar pārmērīgu godbijību, lai neteiktu vēl vairāk, kaitējot saviem līdzpilsoņiem, viens otrs pārak centīgs viesnīcas administrators

gandrīz vai pie rokas ved atbraukušu komersantu uz vislabākajām istabām vai, vēl sliktāk, nakts laikā izdzen no viesnīcas numura cienījamu cilvēku tikai tādēļ, lai tur ievietotu kaut kādu pēkšņi atkūlušos pūtainu švaukstu ar ārzemju pasi, tad gribot negribot rodas jautājums: kur gan palikusi viņa pilsoniskā stāja un nacionālais lepnums?!

Kad redzam, ka viens otrs ārzemnieks, kurš iedomājies, ka ar savu apmeklējumu viņš ir parādījis mums ārkārtīgi lielu godu, liek kajas uz galda, juzdamies kā kaut kāds pārcilvēks, un atļaujas ciemos darīt to, ko viņš nekad neatjautos darit mājās, tad ienāk prātā doma, ka ir pienācis laiks, sen jau pienācis laiks paņemt aiz apkakles un krietni sapurināt — ne jau viņu, jo ko no viņa var prasīt, — bet vienu otru no tiem darbiniekiem, kuri ir aizmirsuši to, ko lielais internacionālists Ļeņins dēvēja par lielkrievu nacionālo lepnumu.

Jā, mēs esam viesmīlīgi! Bet mūsu viesmīlībai nav nekā kopīga ar iztapību un pielišķēšanos kādam, lai kas viņš ari būtu. Nav ciešami kaut kāda drūma ierēdnīša un iesūnojuša birokrāta izdomātie noteikumi, kas atbraukušajiem viesiem dod kaut kādas priekšrocības pret pašu zemes pilsoņiem, pat ne sīkumos, piemēram, viesnīcas numura dabūšanā vai teātra biļešu pārdošanā, jo tur, kur ir runa par padomju pilsoņa nacionālo lepnumu, nav un nevar būt sīkumu!

Lielkrievu nacionālais lepnums — tā nav ne tukša uzpūtība, ne provinciāla aprobežotība, kas ir nepilnvērtības kompleksa otrā puse, ne mēģinājums uzspīlēt vīzes uz modernām kurpēm, ne vienu otru grafomānu nopūtas par vakara un vēl kaut kādiem citiem zvaniem. Sā lepnuma ļeņiniskā izpratne ir tikpat tālu kā debesis no zemes no aprobežotā reakcionārā slavofilisma, pēc kura pēkšņi sākuši ilgoties vieni otri kritiķi, kas sākuši dziedāt mums svešā balsi. Vai viņi zina, ko grib? Visdrīzāk gan ne. Bet, ja zina, tad vēl jo sliktāk, tāpēc ka daži no šādiem skribe-lējumiem, kurus mēģina iztēlot par patiesi nacionāliem, drīzāk izskatās kā tulkojums no kaut kādiem amerikāņu sacerējumiem.

Mūsu padomju nacionālais lepnums ir gaišas jutās, kas nenožogo mūsu pasauli ar žogu, bet ietver sevī ļoti plašu jēdzienu — Dzimtene! Sociālistiskā Dzimtene!

Vārdu sakot, pašcieņa, nacionālais lepnums — tas ir labi. Taču ja šis lepnums pārvēršas par uzpūtību, par nacionālistisku iedomību, tad tā vairs nav laba īpašība, tā pārvēršas par savu pretstatu. Amerikāņu nacionālā pašcieņa viscaur hipertrofēta līdz kroplīgiem apmēriem, pārvērtusies par augstprātību un nicinošu izturēšanos pret citām zemēm un tautām. Bet no šejienes taču nav tālu arī līdz pārcilvēku koncepcijai, un, pie kā tas noved, to pasaule atceras pietiekami labi. Vēl pavisam nesenā pagātnē tā pārāk dārgi samaksāja par to, ka vienai tautai tika iekalta galvā šī pati supermenu ideja, doma par to, ka tā ir izredzētā rase, kurai viss atļauts. Pašcieņa ir laba tikai tik ilgi, kamēr

tā nepārvēršas par citu necienīšanu, par lielīgu uzpūtību un mietpilsonisku patmīlību.

Vai arī aplūkosim tādu specifisku, it sevišķi amerikāņu nacionālajam raksturam piemītošu īpašību kā neatkarības jūtas, prasmi aizstāvēt sevi. Ši īpašība veidojās daudzu paaudžu laikā. Nokļuvis Amerikā, kolonists devās dziļāk zemes iekšienē, apmetās tur uz dzīvi, nolīda līdumu, uzara zemi, iekārtoja savu saimniecību. Simtiem jūdžu rādiusā ap viņu nebija neviena, kam viņš būtu varējis pasūdzēties par netaisnību un pārestībām, kuras tam nodarījuši kaimiņi vai nevēlami atnācēji.

Šerifi, tiesa — tas viss bija tālu, un kolonists pamazām pierada paļauties tikai uz sevi, uz savām dūrēm, uz koltu pie sāniem, no kā viņš nešķīrās ne dienu, ne nakti un kas viņam aizstāja gan likuma pantus, gan tiesas verdiklu. Kolonizācijas periodā daudzlādiņu koltu Amerikā uzskatīja par tādu pašu pirmās nepieciešamības priekšmetu kā cirvis un lāpsta. Un tie, kuri tagad brīnās par to, ka mūsdienu Amerikā ļoti daudziem ir personiskie ieroči, — kas pašreizējos apstākļos ir gan nepieņemami, gan bīstami, — nedrīkst aizmirst šīs tradīcijas saknes, un tas problēmu par ieroču atņemšanu miljoniem pilsoņu padara daudz sarežģītāku, nekā tas var likties pirmajā mirklī.

Te nu mēs esam pieskārušies vēl vienai medaļas otrai pusei.

Šīsdienas Amerikā sāpīga problēma ir noziedzība, varmācības kults, kas sasniedzis ellišķīgus mērogus. Noziegumu bakhanālija pārņēmusi visu Ameriku. Buržuāziskie politiķi, sociologi un juristi sarakstījuši simtiem grāmatu, mēģinādami izskaidrot šo parādību. Viens no viņu modernākajiem izskaidrojumiem ir atsaukšanās uz televīziju — tīksmināšanās ap varmācības kultu, kas ir tipiska amerikāņu televīzijai, demoralizējot jaunatni, radot noziegumus.

Patiešām, visvisādu iespējamu un neiespējamu varmācības formu demonstrēšana ir viens no galvenajiem balstiem, uz kuriem balstās Savienoto Valstu televīzija. Varu apliecināt, ka esmu pavadījis daudzas jo daudzas stundas pie televizora Amerikā, bet es nevaru atcerēties kaut vai desmit minūtes, kad pa vienu no zilā ekrāna kanāliem nebūtu lijušas asinis. Un tomēr es nemeklētu tik vienkāršu atrisinājumu šai ļoti sarežģītajai problēmai.

Man ir gadījies pasēdēt pie televizora gan Anglijā, gan Francijā, gan Japānā. Arī tur varmācības slavināšanā nav labaks stāvoklis — jūtama amerikāņu ietekme. Arī šajās zemēs noziegumu skaita palielināšanās problēma nav pieskaitāma trešās šķiras problēmām. Bet ir taču fakts, ka ne Anglijā, ne Francijā šī problēma nav ieguvusi nacionālas katastrofas raksturu, kā tas ir Amerikā. Vai nebūtu pareizāk no tā secināt, ka telešausmas tomēr nav vis pirmcēlonis, bet gan drīzāk sekas. Vai nebūtu pareizāk uzskatīt, ka noziedzības plosīšanās saknes Savienotajās Valstīs ir daudz dziļākas un nebūt neaprobežojas

ar televīzijas programmām, kas slikti ietekmē jaunatni.

Pirmām kārtām tam ir politiski un sociāli cēloņi. Nebūt ne pēdējo vietu to vidū ieņem arī kaut kas tāds, kas piemīt amerikāņu nacionālajam raksturam. Varētu pat teikt, ka pašreizējā varmācības bakhanālija kaut kādā mērā ir maksa par koltu, novesta līdz kroplīgām formām, līdz savai galējībai, no paaudzes uz paaudzi pārejošais paradums atrisināt problēmas nevis ar likuma palīdzību, bet, tā sakot, pašdarbības kārtībā, ar dūres palīdzību. Līdz absurdam novestā cenšanās paļauties tikai uz sevi, uz savu priekšstatu par to, kas ir taisnīgi un kas nav taisnīgi, izvērtusies par galēju individuālismu, likumības neievērošanu, citu cilvēku personības necienīšanu un sabiedrības interešu ignorēšanu.

Visamerikāniskākais, kas ir Amerikā, laikam gan ir šoseja, bet amerikānis ir visvairāk amerikānis tad, kad viņš, iekāpis savā divsimt zirgspēku benzīna ekipāžā, pa kaklu pa galvu traucas pa šo šoseju. Dieva vārds, par amerikāņu nacionālo raksturu es uzzināju daudz vairāk, ceļojot pa šim šosejām, nekā izlasot simtiem grāmatu vai runājot klusās viesistabās un darba kabinetos ar pavisam respektabliem džentlmeņiem — politiķiem un žurnālistiem, biznesmeņiem un sabiedriskajiem darbiniekiem.

Viesistabās un kabinetos šie atturīgie un švitīgie džentlmeņi maz atšķiras, nu, teiksim, no angļiem vai zviedriem. Taču atliek jums redzēt šo pašu džentlmeni nevis viņa kantorī pie rakstāmgalda, bet pie mašīnas stūres kādā no amerikāņu autostrādēm, un jūsu priekšā būs pavisam cits cilvēks.

Nokļuvis Londonas šaurajās ieliņās, pirmajā brīdī nevarēju saprast, kā šīs ieliņas, kas ir piemērotas pagājušā gadsimta gausajām ekipāžām, šodien var kalpot savam uzdevumam. Kāpēc spilgti izteiktā pilsētas ielu skleroze vēl nav novedusi Londonu un Briseli līdz nāvei nosmacējot? Pavērojis es domāju, ka esmu atklājis šo noslēpumu. Nebrīnieties, bet man šķiet, ka lietas būtība te ir ... pieklājībā.

Nekādi ielu satiksmes noteikumi, nekādi luksofori un regulētāji nevarētu izdarit to, ko izdara angļa iedzimtā pieklājība, kurš pat tad, ja ir nokavējies un steidzas, laipni palaiž garām mašīnu, kas viņam šķērso ceļu: bremzēm kaucot, viņš apstājas pie gājēju pārejas. Tāda pieklājība ir pašcieņas augstākā forma. Tas, kas vēlas rēķināties ar otra interesēm, sagaida no otra tādu pašu vēlēšanos rēķināties ar viņa interesēm. Bet tas, sakiet ko gribat, stipri atvieglo cilvēka dzīvi un eksistenci.

Pavisam citāds ir amerikānis uz šosejas. Viņš nekad nedos ceļu. Gluži otrādi, ja kāds viņu mēģina apdzīt, viņš to uzņem gandrīz vai kā personisku apvainojumu. Jocīgi, bet dažkārt arī nepatīkami ir vērot, kā pilnīgi respektabls ģimenes tēvs vai patīkama izskata večiņa, sēžot pie sava automobiļa stūres, burtiski, sprāgst vai no ādas laukā, ja

pamana, ka kāds viņu grib apdzīt. Nekur citur Amerikā neesmu redzējis, ka cilvēki tik viegli un par katru nieku zaudē līdzsvaru un pašsavaldīšanos, nikni rājas par katru sīkumu un nereti pat bez jebkāda pamata, kā tas notiek uz autostrādēm.

Tiesa gan, es pamanīju arī ko citu. Ja šāds autojātnieks uz šosejas redz, ka viņam aizjoņo garām un arvien vairāk attālinās augstākas klases, dārgāks un spēcīgāks automobilis, viņš kaut kā viegli samierinās ar to. Manuprāt, lietas būtība te ir ne tikai skaidrs aprēķins, ka spēcīgāks motors

ir objektīvs faktors, pret kuru neko nevar darīt, lai kā tu spiestu gāzes pedāli, bet arī amerikāņiem raksturīgā spēka respektēšana: vājos viņš ne par ko netur, uz sev līdzīgajiem raugās ar greizsirdību un cenšas neatpalikt no tiem, bet spēku viņš respektē, ar stiprajiem nestrīdas, spēka priekšā noliec galvu. Lielum lielais amerikāņu vairākums nav liriķi, nav sentimentāli. Ar aicinājumiem, pierunāšanu un smaidiem pie viņiem neko nevar panākt. Viņi rēķinās ar citu cilvēku spēku, sevišķi ar to cilvēku, kuri ir stiprāki par viņiem. Bet lai dievs žēlīgs tam, kas izrādījies vājāks. Vājiem nav ko cerēt uz augstsirdību, žēlsirdību un saudzību.

Protams, būtu mujķīgi un nepareizi apgalvot, ka visi amerikāņi ir tādi. Lai man neņem ļaunā labie un sirsnīgie, saudzīgie un piekāpīgie amerikāņi, ja līdz viņiem nonāktu šīs rindiņas. Ari Amerikā, protams, tādu nav mazums, tāpat kā jebkurā citā zemē.

Starp amerikāņu simpātiskajām īpašībām jāmin prasme ironizēt par sevi. Tieši šāda pašironija radījusi formulu-parunu, ka «Amerikā ziedi nesmaržo, bērni neraud un sievietes nemīl». Vai tas ir taisnība attiecībā uz sievietēm, to es nezinu, bet, ka skaistie un krāšņie ziedi, ko pārdod veikalos, tiešām nesmaržo, to es ievēroju, tāpat varu apliecināt arī to, ka bērnu raudas aiz okeāna nevar dzirdēt visai bieži. Starp citu, tam visam ir savs izskaidrojums: dārznieki audzē puķes, pirmām kārtām rūpējoties par to ārējo izskatu, zīdaiņu ēdienam liek klāt nomierinošus līdzekļus, bet attiecībā uz sievietēm šī rūgtā asprātība saistīta ar to, ka pat skaistā dzimuma pārstāves, elpojot Amerikas gaisu, piesātinās ar īpašu saprātīgumu, kas daudzām no tām liek vadīties nevis pēc sava izredzētā dvēseles īpašībām vai prāta, bet pēc viņa naudas maka biezuma.

Ja atmetam parunas tēlainību, tad tās racionālajā kodolā, manuprāt, diezgan precīzi uztverta viena no amerikāņu rakstura īpašībām, ko var formulēt tā: lietderība par ļaunu emocionalitātei, apdomība par ļaunu sirsnīgumam, vēsums, kas noliedz dvēseles cēlākās jūtas.

Es jau teicu, ka cilvēku raksturu lielo daudzveidību grūti apvienot kaut kādā vienotā abstraktā nacionālajā raksturā. Taču, ja mēs pamēģinātu aprēķināt aritmētisko vidējo, atlasīt to, kas ir tipisks nevis

atsevišķiem indivīdiem, bet masām, tad man šķiet, ka iepriekš teiktais nebūs tālu no patiesības.

Un tagad atgriezīsimies pie Hovarda Hjūza un viņa biznesa. Lasītājiem var rasties jautājums: kā Hovards Hjūzs varēja nokjūt tik sarežģīta biznesa vadībā, kāda ir mūsdienu elektronika, biznesa, kas prasa sevišķas zināšanas jaunākajās zinātnes un tehnikas nozarēs? Kas var būt kopējs starp puskailām Holivudas nimfām un pusvadītāju shēmām, starp kinofilmu ražošanu, ar kuru viņš nodarbojās daudzus gadus, un raķešu ražošanu, no kuras viņš iedzīvojas tagad?

Varbūt Hjūzs ir inženieris, izgudrotājs, speciālists?

Nekādā gadījumā. Būdams bagāta tētiņa mantinieks, viņš sevi neapgrūtināja ar izglītošanos un pat nepabeidza parasto koledžu. Nejauša apstākļu sagadīšanās un citu cilvēku talanti, kurus viņš nopirka, izmantojot gadījumu, ievirzīja viņa gaitas laimīgā gultnē.

Jau tajos gados, kad ģimenes uzņēmuma lietas vadīja viņa tēvs — inženieris Hjūzs, bagātais mantinieks aizrautīgi baudīja zelta jaunatnes priekus. Viņš pilotēja sacīkšu lidmašīnas un 30. gados pat kļuva slavens kā rekordists. Dzīdamies pēc rekordiem, viņš neapmierinājās ar tām lidmašīnām, kuras varēja pirkt no specializētām firmām, bet nodibināja savu uzņēmumu, kura vienīgais mērķis bija konstruēt un ražot viņa vajadzibām sacīkšu lidmašīnas.

Tā savā laikā radās «Hughes Aircraft» — maza sābied-rība, kas izpildīja bagātā mantinieka iegribas. Pēc likteņa gribas šajā sabiedrībā sāka strādāt divi jauni, neparasti talantīgi un tolaik vēl nepazīstami inženieri konstruktori Simoris Rāmo un Dins Vulridžs, kuru vārdi tagad jau ir slaveni. Viņi bija tie, kas sāka izstrādāt elektroniskās shēmas jau toreiz, kad par to vēl maz interesējās. Un «Hughes Aircraft», izrādījās, bija pirmā amerikāņu sabiedrība, kas sāka darboties elektronikas izmantošanā militāriem nolūkiem. Korejas kara laikā tā no nelielas firmas pārvērtās par lielu koncernu. 1948. gadā tās peļņa bija 2 miljoni dolāru gadā, bet pēc pieciem gadiem, 1953. gadā, tā jau sasniedza 200 miljonu dolāru gadā.

Bet varbūt. Hovards Hjūzs, kam nav konstruktora talanta un zināšanu, toreiz parādīja veikalnieka ķērienu, saskatīdams zelta āderi tur, kur citi to vēl neredzēja? Dažkārt mēdz būt arī tā, ka cilvēks ir slikts inženieris vai vispār nav inženieris, bet toties ir lielisks organizators,

administrators un komersants. Nē, šajā gadījumā arī tā nebija. Viņa firmas jauno inženieru grupa rīkojās gandrīz slepeni, burtiski, pretēji bosa gribai.

Pēdējos gados viens no visplaukstošākajiem uzņēmējiem Amerikā ir kalifornietis Čārlzs Torntons, kura bagātība strauji aug un kurš atņēmis Hjūzam «elektroniskās rūpniecības karaļa» titulu. Par šo veiksmīgo un neparasto biznesmeni mēs jau pastāstījām iepriekšējā

nodaļā. 50. gadu sākumā Torntons strādāja firmā «Hughes Air-craft». Tieši viņa vadībā strādāja elektronikas inženieru grupa. Toreiz viss beidzās ar asu sadursmi starp Hjūzu, kurš negribēja ieguldīt dolārus biznesā, kas viņam likās bez perspektīvām, un Torntona grupu. Viņi sastrīdējās. Hjūzs atlaida Torntonu, bet kopā ar viņu no šīs sabiedrības aizgāja ari daudzi speciālisti. Torntons nodibināja savu uzņēmumu, kas sāka augt ļoti strauji, un galu galā, kā to lasītāji jau zina, apsteidza savu bijušo saimnieku.

Pusizglītotais miljonārs Hjūzs tehniskās idejas nevarēja apjēgt, toties sitienu pa kabatu viņš tomēr saprata. Paša zaudējumi un konkurentu panākumi lika viņam nākt pie prāta un apslēpt savu patmīlību. Kaut arī ar zināmu nokavēšanos, ciešot zaudējumus, viņš tomēr sāka iedzīt zaudēto. Taču šis notikums rāda, ka Hjūzam ne tikai nav nekāda inženiera talanta, bet arī ar komersanta nojautu viņš nevar lielīties.

Pēc Torntona aiziešanas viņš visas cerības lika uz viņa sabiedrībā palikušo inženieri un administratoru Lourensu Hailendu. Šajās lappusēs jau tika runāts par tā saucamajiem menedžeriem — kvalificētiem pārvaldniekiem, kuri par lielu naudu palīdz neapdāvinātiem naudasmaisiem vadīt viņu biznesu. Hailends, pēc iesaukas Pets (Irs), ir viens no tādiem tipiskiem menedžeriem. Viņš ir kvalificēts inženieris, komersants, līdz pedantismam organizēts (stāsta, ka vaļas brīžos viņš mīlot pats cept bifštekus; šim nolūkam viņš izmanto visjaunākos aparātus un hronometru, apgalvodams, ka tikai tādā veidā tos varot labi pagatavot). Hjūzs uzticēja Hailendam savā uzņēmumā visu varu. Hai-lenda organizētība, disciplinētība un lietišķums ir tās īpašības, kas viņam nodrošināja bosa labvēlību un uzticēšanos.

Un tagad mēs atkal uz brīdi novērsīsimies no Hjūza. Jāsaka, ka šādas īpašības Amerikā nemaz nav tik izplatītas, kā pieņemts domāt. Viena no tradicionālajām pasaciņām par amerikāņu biznesmeņiem, par amerikāņu biznesu un vispār par Ameriku, par tajā valdošo kārtību ir pasaciņa par bezgalīgo lietišķību, punktualitati un precizitāti. Dažkārt mēdz apgalvot, ka Amerikā visa dzīve nokārtota tā kā labi noregulēts pulksteņa mehānisms: gan vilcieni tur ejot ar precizitāti līdz sekundei, gan nokavēšanās uz veikalniecisku vai kādu citu tikšanos esot neiedomājama lieta.

Nav nejaušība, ka es to nosaucu par pasaciņu. Daudz dzirdējis par amerikāņu precizitāti, es, burtiski, apstulbu, kad, pirmo reizi nokļuvis aiz okeāna, redzēju, cik ļoti nesaskanēja pierastais stereotips ar reālo īstenību.

Atceros šādu gadījumu. Man reiz bija jāaizbrauc ar elektrisko piepilsētas vilcienu no Ņujorkas uz kādu netālu pilsētiņu. Noskaidrojis pa telefonu vilcienu atiešanas un pienākšanas laiku, es norunāju tikties

ar vienu no maniem amerikāņu kolēģiem, nosakot, kā man šķita, tīri amerikāniski tikšanās laiku ar precizitāti līdz vienai minūtei. Tika paredzēts viss: laiks, kāds bija nepieciešams, lai nokļūtu līdz stacijai, elektriskā vilciena atiešanas un pienākšanas laiks, minūtes, kas bija nepieciešamas, lai izkāptu no vilciena un aizbrauktu līdz tikšanās vietai, un pat atstātas rezervē kādas desmit minūtes. Pilnīgi apmierināts ar sevi, devos uz staciju. Tur es piedzīvoju pirmo pārsteigumu. Kases lodziņš bija slēgts. Izrādījās, ka izziņa, ko man deva pa telefonu par vilciena atiešanas laiku, bija neprecīza. Kad šie šķēršļi bija pārvarēti un es, aizelsies un nervozi skatīdamies pulkstenī, izskrēju uz perona, izrādījās, ka . .. man nebija kur steigties — vilciens kavējās. Taču visvairāk pārsteigts biju par to, ka peronā sapulcējušies pasažieri nemaz neuztraucās, it kā tam tā arī vajadzētu būt, it kā viss norisinātos kā parasti. Brauciens līdz galapunktam ilga 35 minūtes. Vilcienu toreiz nogaidīju 52 minūtes.

Kad es, apmulsis un sašutis par savu nokavēšanos, kam, kā man šķita, vajadzēja aizvainot mana paziņas amerikānisko lietišķību, beidzot nokļuvu līdz kafejnīcai, kur mums bija norunāta tikšanās, un attaisnodamies sāku stāstīt par šo neiedomājamo notikumu, ko tikko biju piedzīvojis, kā atbildi dzirdēju amerikāņu slaveno izteicienu «take it easy» — grūti tulkojamu frāzi, kuru amerikāņi visos gadījumos atkārto simtiem reižu dienā un kura var nozīmēt visu, ko vien vēlaties, sākot ar daudzmaz inteliģento izteicienu «vai ir vērts uztraukties par tādiem niekiem» un beidzot ar īso un izteiksmīgo «nospļaujies par to». Pirmkārt, paskaidroja mans paziņa, viņš pats esot te atnācis ar nokavēšanos tikai divas minūtes pirms manas ierašanās, un, otrkārt, nekā neiedomājama šajā notikumā ar elektrisko vilcienu nav — Amerikā tā esot pilnīgi parasta parādība.

Kā zināms, dzīvē nav nekā grūtāka un skumdinošāka par šķiršanos no ilūzijām. Toreiz sava sarunas biedra rīcību izskaidroju ar viņa labo audzināšanu, domādams, ka viņš, lai izkliedētu manu apmulsumu, iedrošinājies apmelot amerikāņu precizitāti un lietišķību. Un tomēr, lai cik man bija žēl, no šīs ilūzijas biju spiests šķirties. Jo ilgāk uzturējos Amerikā, jo vairāk pārliecinājos, ka notikums ar vilcienu nav vis izņēmuma gadījums, bet drīzāk parasta parādība.

Kopš tā laika pagājis daudz gadu. Esmu bijis ne vienreiz vien viņpus okeānam, esmu izbraukājis Ameriku krustām un šķērsām. Un tagad varu apliecināt, ka simtkārt aprakstītā un izdaudzinātā amerikāņu precizitāte nav nekas vairāk kā pasaciņa, kura nezin kāpēc ir tik plaši izplatīta un iesakņojusies. Nekārtība un nolaidība ar katru gadu Amerikā vēršas plašumā, nereti padarot pilnīgi bezjēdzīgu vienu no Amerikā visvairāk dievinātajiem kultiem — servisa kultu — patērētāju priekšzīmīgo apkalpošanu.

Pirms kāda laika manās rokās nokļuva viens no žurnāla «Time»

numuriem. Žurnāls neslēpa savas bažas. «Ceļotāji,» tas raksta, «zibenīgi šķērso okeānu tikai tāpēc, lai stundām ilgi nīktu Amerikas lidostās un pēc tam konstatētu, ka viņu bagāža kļūdaini nosūtīta uz kaut kādu citu pilsētu . .. Piepilsētas vilcieni, uz kuriem sezonas biļetes maksā arvien dārgāk un dārgāk, nemaz nerēķinās ne ar vilcienu sarakstu, ne ar pasažieriem. Aukstā un slapjā laikā varat būt droši pārliecināti, ka vilciens nokavēsies un jūs nokļūsiet galapunktā vismaz par kādām trim stundām vēlāk pēc pamatīgas kratīšanās bieži vien nekurinātos vai nežēlīgi pārkurinātos vagonos.»

Tā nav vienīgā šāda veida apsūdzība. Amerikāņu presē tiek publicēts daudz iedzīvotāju sūdzību par nekārtībām, kuras saistītas ar nolaidību un nevīžību, kas jau izvērtušās par īstu nacionālo sērgu. Minēšu kādu vēstuli, ko esmu izvēlējies uz labu laimi. Tā saistīja manu uzmanību tāpēc, ka to ir rakstījis Rekss Rīds — man pazīstams rakstnieks un dramaturgs. Viņš nesen gleznaini aprakstīja to, ko bija nosaucis par «gultas epopeju».

«Pasūtīju vienā no Ņujorkas lielākajiem universālveikaliem savai guļamistabai jaunu gultu, samaksāju tās pilnu vērtību un par piegādi,» sūdzas Rīds. «Man to apsolīja atvest nākamajā dienā. Pagāja trīs mēneši. Beidzot pienāca ilgi gaidītais paziņojums, ka gulta tiks atvesta piektdien.» Rakstnieks nogaidīja visu dienu, neizejot no mājām. Bet no gultas nebija ne miņas. Tā kā viņš pirms tam bija pārdevis savu veco gultu, viņam nācās gulēt uz grīdas. Pirmdien krāvēji beidzot gultu atveda. Bet... nevarēja to samontēt, jo nezin kāpēc nebija atsūtītas vajadzīgās skrūves. «Mums vajadzēs tās speciāli pasūtīt,» viņi melanholiski paziņoja un aizgāja. Pēc dažām dienām ierādās meistari ar skrūvēm. Bet viņi nevarēja ielikt gultā matraci, jo šoreiz konstatēja, ka trūkst šķērskoku. «Tas nav mūsu kompetencē,» viņi teica. Šķērskokus universālveikals atsūtīja pēc 15 nedēļām.

Šādu gadījumu ir tūkstošiem. Tā kaut kas ASV pilsētās notiek katru dienu neskaitāmas reizes, un par to vairs neviens nebrīnās. Nē, sakiet ko gribat, bet ilūzijas ir nedroša lieta, par ko Amerikā var pārliecināties ik uz soļa!

Vai pēc visa tā vēl būtu jābrīnās, ka pedantiskais un punktuālais Lourenss Hailends iekaroja Hjūza iztēli, pārliecināja aizdomu pilno Hjūzu, kurš reti kam uzticējās, ka tieši viņam, Hailendam, var uzticēt viņa, Hjūza, dolāru vairošanu.

Un tagad viņš un nevis Hjūzs saimnieko sabiedrībā «Hughes Aircraft». «Saimnieko» tādā nozīmē, ka viņš, saņemot krietnu algu, vada tās darbību. Turpretim peļņa, protams, ieplūst Hjūza kabatā. Hjūzs izdarīja no savas pašpaļāvības, kas viņam radīja prāvus zaudējumus, nepieciešamos secinājumus un tagad atļāva savam pārvaldniekam rīcības brīvību.

Par saimnieka un pārvaldnieka savstarpējām attiecībām var

spriest no paša Hailenda stāstījuma. Viņš atzīstas, ka jau daudzus gadus nav redzējis savu bosu. Agrāk viņš mēģināja ar viņu tikties, lai izlemtu nopietnas problēmas, kas bija jāatrisina uzņēmumam. Bet katru reizi šādi mēģinājumi beidzās nesekmīgi. Viņi sazinās tikai pa telefonu.

Viena no Hjūza dīvainībām ir tā, ka viņš dienā guļ, bet nakti runā pa telefonu no savas noslēpumainās rezidences. Pie tam neviens īsti nezina viņa telefona numuru. Ja pārvaldnieki grib runāt ar savu bosu, tad viņiem jāzvana uz Hjūza kanceleju, kas atrodas gaišā krāsā nokrāsotā divstāvu namā Romeinstrltā Losandželosā. Tur jāpaziņo par savu vēlēšanos runāt ar saimnieku. Ja viņam labpatiksies, tad vēlu naktī atskanēs telefona zvans un sarunas biedrs dzirdēs klusu, stostīgu falsetu. «Kad es runāju ar bosu,» pastāstīja viens no tiem, kuram pa retam izdodas izpelnīties šo godu, «tad man stipri jāsasprindzina dzirde, un rodas tāds iespaids, it kā es runātu ar savu vecvectēvu, kas man piezvanījis no viņpasaules.»

Jāsaka atklāti, ka tā ir mazliet neparasta maniere sava biznesa vadīšanā. Starp citu, ja labi padomā, tad tur ir ari sava jēga. Pārliecinājies, ka bez viņa uzņēmumā viss norisinās daudz gludāk nekā ar viņa piedalīšanos, Hjūzs atzinis par labāku nejaukties sava biznesa lietās un, lai pie tam neciestu viņa prestižs, piešķīris tam visam loti ekstravagantu formu, tiši ietinot sevi noslēpumainībā.

Hjūza pārvaldnieki to tā arī iztulko. «Es neskumstu,» kādā vaļsirdības brīdī pastāstīja «Hughes Aircraft» pārvaldnieks Hailends, «ja nevar tikt pie viņa. Es viņam nosūtu savus plānus. Un ja nesaņemu uz tiem atbildi, bet man tie šķiet saprātīgi, es tos īstenoju. Kamēr lietas iet labi, mani neviens netraucē.»

Tik tiešām, «kamēr»! Tieši šis «kamēr» ari ir būtiskā starpība starp menedžeri, kaut ari viņam Jauta liela rīcības brīvība, un viņa saimnieku, kas nekur nepieliek savu roku. Menedžeris ir tikai kalps. Viņa vara ir šķietama, un, ja saimnieks ar viņu nebūs apmierināts, viņš to izmetis uz ielas. Talanti Amerikā ir tāda pati prece kā viss cits. Tos pērk tie, kas var par tiem samaksāt...

Ražošana kara vajadzībām padarīja Hovardu Hjūzu bagātu. Pēc likteņa gribas nonācis viens no pirmajiem visjaunākās kara tehnikas nozarē, nežēlojot naudu, lai pēdējos gados sapulcinātu sava uzņēmuma sienās speciālistu grupu, viņš tagad kļuvis par vienu no visplaukstošākajiem amerikāņu rūpniekiem. Karš un simtiem miljonu dolāru peļņa — tās mūsdienu Amerikā ir tieši un cieši savā starpa saistītas lietas.

BIZNESMEŅI UN GANGSTERI

Jaunāko atklājumu izmantošana ieroču ražošanai ir ienesīga lieta. Ienesīga! Bet Hjūza tipa biznesmenim tā gandrīz nav pa spēkam. Jāpaļaujas uz citu zināšanām un ķērienu. Pats Hjūzs, kuram nav pat vidējās izglītības, ar to nevar likt galā. Tieši tāpēc Hovards Hjūzs izdarīja gājienu, kas lika aiz pārsteiguma nokrekšķēties pat ASV biznesa pasaules vistumšāko kaktu vecuvecajiem darboņiem, kuri jau sen vairs ne par ko nebrīnās.

Pirms dažiem gadiem ļoti agrā pirmsausmas stundā, kad miegs ir sevišķi ciets, Lasvegasas dzelzceļa stacijas rezerves ceļā apstājās speciālvilciens, kas sastāvēja no lokomotīves un trim salonvagoniem ar spoguļstikliem. Pieci spēcīgi zeļļi uzmanīgi izveda no vagona sabozušos pavecu vīrieti ar melnu iesirmu bārdiņu, iesēdināja tumšā automobili ar aizklātiem logiem, kas bija piebraucis tieši pie vagona, un mašīna aiztraucās pa Lasvegasas ielām, kas agrajā rīta stundā bija kā izmirušas.

Te mums mazliet jāatkāpjas no temata, lai pastāstītu par šo neparasto pilsētu, kur nakts tumsas aizsegā un ar demonstratīvu noslēpumainību bija ieradies Hovards Hjūzs, — bet tas, kā jūs droši vien jau esat uzminējuši, bija viņš, — par tur valdošo kārtību un tikumiem, kas šim Amerikas nebūt ne paradīzes nostūrim ir radījuši drūmu un skandalozu slavu.

Pastāstot par šo pilsētu, žurnāls «Newsweek» rakstīja tā: «Retais brauc uz Lasvegasu, lai meklētu vientulību, jo Lasvegasa patiešām ir atklāta pilsēta, klaja tuksneša, kailu miesu un puskailu dvēseļu pilsēta; un tās leģendās tiek stāstīts par vīriešiem un sievietēm, kuru dzīve, kas drīzāk izskatās pēc mirāžas, norisinās tūkstošu neona sauļu žilbinošajā gaismā.»

Nevadas tuksnešainās zemes Amerikas kontinenta rietumos, kalnu masīvi, neauglīgie klajumi un attālums no dzīviem satiksmes ceļiem — tas viss bija par cēloni tam, ka civilizācija ne sevišķi steidzās aplaimot šis zemes ar savu klātbūtni.

Starp citu, daži mūsdienu Rietumu civilizācijas atribūti ne tikai ir ieviesušies ari šeit, bet pat jo sevišķi kupli te uzplaukuši. Nē, Lasvegasa nav kļuvusi slavena ar rūpniecības uzņēmumiem, universitātēm, teātriem. Tiem tai nav jāpateicas par savu apšaubāmo popularitāti, kas sniedzas pāri ASV robežām un izplatījusies visas kapitālistiskās pasaules uzdzīves vietās.

Jau pirms vairākiem gadu desmitiem šeit, šajā rajonā, kas uz Amerikas ģeogrāfiskajām kartēm apzīmēts ar ne visai līksmu nosaukumu — Nāves ieleja, savu ligzdu savija amerikāņu gangsteri.

Šeit, tālu no lielajām pilsētām un likumu sargu modrās acs, izauga liels pagrīdes biznesa centrs, kas pēdējos gados sācis aizēnot Monako spēļu elles slavu, perēkļa, kur jau divus gadsimtus no visām pasaules maļam sabrauc asām izjūtām pārsātinājušās bagātās sabiedrības padibenes, lai papriecātos un pakutinātu savus nervus, azartiski spēlējot ruleti.

Apšaubāmi netiklības midzeņi, kur saved kritušas būtnes no visām ASV pilsētām, nakts klubi un — galvenais — kazino, kur vienā nakti pie ruletes var paspēlēt veselu bagātību, — lūk, kas Lasvegasā kļuvuši par galveno biznesu, lūk, kas jau daudzus gadus vairo šā veselas pilsētas mēroga perēkļa saimnieku bagātību. Pats vārds «Lasvegasa» kļuvis Amerikā par sinonīmu ar plašu vērienu izvērstai uzdzīvei un azarta spēlēm, kas organizētas pēc biznesa principiem. Kārtīgu ļaužu, kā arī savu priekšnieku sabiedrībā solīdie amerikāņi atzīst par labāku skaļi neminēt Lasvegasas vārdu un jau nu nekādā gadījumā publiski nelielīties ar šā ļaunuma perēkļa apmeklējumiem.

Bet Lasvegasa nav vienkārši azarts. Tas ir azarts pēc plūsmas metodes. Azarts, kur lētticīgo apkrāpšanai un viņu kabatu iztukšošanai izmanto konveijera sistēmu. Šajā nolūkā spēļu nami izmanto visu: sākot ar pavisam vecmodīgiem kāršu galdiņiem un ruleti, kas griežas jau daudzus gadu desmitus, un beidzot ar visjaunāko tehniku sarežģītu spēļu automātu veidā.

... Automāti. Bez tiem nemaz nevar iedomāties mūsdienu Ameriku. Tiem uztic visu: ražot produkciju un mazgāt veļu, saskaitīt ieņemto naudu un pareģot nākotni, regulēt satiksmi ielās un tirgoties ar cigaretēm. Un tas ir labi. Tas atbilst laika garam, gudru mašīnu laikmetam, bez kurām šodien nevar iztikt ne bezgalīgajā kosmosā, ne uz mūsu grēcīgās Zemes.

Bet automāts ir un paliek tikai automāts. Tas darbojas tā, kā grib tie, kas to vada, bet dažreiz tas arī ļauni izjoko tos. Reiz tveicīgā dienā kādā no Ņujorkas ielām izslāpis piegāju pie jauna atspirdzinošo dzērienu automāta. Pie tā jau stāvēja divi cilvēki: kāda trausla būtne antisvārciņos un kāds korpulents vīrietis, kas bija tik pārlieku pašcieņas pilns, ka, neraugoties uz šausmīgo svelmi, bija ģērbies melnā uzvalkā ar katliņu galvā un turklāt vēl apbruņojies ar lietussargu.

Trauslā būtne ielaida automāta spraugā monētu, tas sāka dūkt, un no tā iekšām nepielūdzami loģiskā secībā vispirms izlēca papīra glāzīte, tad šajā glāzītē iebira sīki sadrumstalots ledus un visupēdīgi putainas strūklas veidā ietecēja «Coca-Cola». Būtne pagāja sānis, pēc tam, aplai-zijis izkaltušās lūpas, pie automāta piegāja džentlmenis ar lietussargu un iemeta savu monētu. Nezinu, kas īsti notika: vai nu džentlmenis neiepatikās automātam, vai arī automātam apnika vienmuļība, bet stingri pārdomātā loģiskā operāciju secība

nesaprotamā kārtā sajuka. Monēta vēl nebija paguvusi noskanēt automāta metāla vēderā, kad pa lodziņu tieši uz ietves izbira ledus graudiņi, tad izšļācās putojošā «Coca-Cola» strūkla tieši uz apjukušā džentlmeņa melnajām biksēm un spoži nospodrinātajām kurpēm, bet pēc tam, it kā par izsmieklu kā velniņš no kastītes izlēca spilgtās krāsās izkrāsota spodra glāzīte. Savās gaidās pieviltā melnā uzvalka un lietussarga īpašnieka sašutumam nebija robežu. Iezvēlis ar dūri pa automāta sāniem un kaut ko nikni noburkšķējis par «šo nolādēto zemi, kur tādi automāti bendē nost dzīvus cilvēkus», viņš sašutis aizgāja, purinot no biksēm putas.

Džentlmenis ar lietussargu bija sašutis. Kāds simts amerikāņu, kurus es redzēju slavenajā Lunaparkā pie cita automāta, nebija sašutuši. Viņi skaļi smējās. Automāts, ap kuru bija sapulcējies vesels bars cilvēku, bija izgatavots milzīga cilvēka tēla veidā. Prasmīgi izgatavotais automāts apbrīnojami precīzi atdarināja smejoša cilvēka mīmiku un kustības.

Tas bija automāts, kas prot smieties. Un tas smējās. Skaļi un gardi. Iespiegdamies un raustīdamies. Smējās bez gala, līdz smieklu paroksismam. Un, skatoties uz to, sāka smieties tie, kas bija šeit sapulcējušies. Sākumā nedroši, paslepus, slēpdamies cits aiz cita, pēc tam arvien skaļāk, arvien neapvaldītāk, arvien histēriskāk. Viņi vairs nevarēja apturēt smieklus, krampjaini raustījās, aizelsās, slaucīja asaras, raustījās histēriskos smieklos, kas nemaz vairs neizkatījās pēc smiekliem, bet atgādināja riebīgas, kroplīgas konvulsijas. Viņi skaļi smējās, spiedza, rēca. Ilgi un bezjēdzīgi. Kamēr sāka žagoties. Kamēr kļuva zili.

Un visus šos pū)a šņukstus un spiedzienus pāršalca automāta triumfējošie, mehāniskie, mazliet čērkstošie, nedzīvie smiekli. Neko pretīgāku un atbaidošāku savās žurnālista gaitās neesmu redzējis. Cilvēki vairs neatgādināja cilvēkus, bet bija pārvērtušies par automātiem. Un šis automāts vairs nebija cilvēka prāta sasniegums, bet bija pārvērties par tā apsmieklu, nozākājumu un prostituē-jumu.

Nē, automāts, pat visprasmīgāk konstruētais un vismeis-tarīgāk izgatavotais, pats par sevi vēl neko nepierāda. Ta-pat kā neko nepierāda abstrakta automatizācija, atrauta no konkrētiem apstākļiem, no tā, uz ko tā vērsta, kā labā tā strādā. Sabojājies automāts var nevainīgi izjokot cilvēku, kā tas gadījās džentlmenim ar lietussargu. Bet tam var likt arī ņirgāties par cilvēka cieņu, par cilvēciskumu, kā to bi ja izdarījuši amerikāņu Lunaparka saimnieki.

Kad iziet no ierindas «Coca-Cola» automāts, tad tas ir mazliet nepatīkami, bet vēl vairāk smieklīgi. Kad sāk niķoties kosmiskā kuģa automātika, tad tas jau var kļūt par drāmu. Bet, ja cilvēka prāta sasniegumu izmanto viņa ap-smiešanai, zemāko kaislibu apmierināšanai — azartam, mantrausībai, savtīgumam vai, vēl ļaunāk,

cilvēknīšanai, asinskārei un postīšanai, tad tā jau ir zaimošana, tā jau ir traģēdija ...

Lasvegasas saimniekiem nerūp progress. Viņus aizrāvusi cilvēku netikumu automatizācijas ideja.

Daudzus gadus Lasvegasā valdīja gangsteri, noziedznieku organizācijas, kurās apvienojās kriminālnoziedznieku bandas. Jāsaka, ka Amerikā arī gangsterisms ir bizness, labi organizēts bizness, kuram ir sava hierarhija, savi likumi, savi bosi. Amerikāņu lietišķība ir un paliek amerikāņu lietišķība: tās likumiem vienādā mērā pakļauta gan automobiļu izlaide un cīsiņu ražošana, gan banku aplaupīšana, slepkavība aiz greizsirdības un nakts izpriecas.

Un gluži tāpat kā automobiļu vai košļājamās gumijas ražotāji apvienojas lielos koncernos, tā arī zagļi un laupi-tāji nodibinājuši savu trestu visas Amerikas mērogā, kuru sauc par «Cosa Nostra». Tur valda sava stingra disciplīna, pareizāk sakot, dažu visveiklāko un visrūdītāko gangsteru diktatūra. Tresta «Cosa Nostra» priekšgalā ir, kā viņu mēdz dēvēt, «Valdnieks» jeb «Lielais Saimnieks».

1969. gada ziemā Amerikas gangsteru pasaule pārdzīvoja svarīgu notikumu. Aizgāja pie dieva (bet varbūt pie velna) trīsdesmitajos gados slavenā Čikāgas gangstera AI Kapones mantinieks Vito Dženoveze — bandīts, uz kura sirdsapziņas bija desmitiem cilvēku dzīvību un kurš bija salaupījis miljoniem dolāru, bandīts, kurš otrā pasaules kara laikā bija izpelnījies no Benito Musolīni fašistu augstāko apbalvojumu. Viņš atstāja grēcīgo pasauli, novēlēdams gangsteru troni tuvam līdzgaitniekam Tomijam Ebo-lijam. Lai gan «Cosa Nostra» ir bizness, tomēr tas ir bandītu bizness. Un tāpēc misters Ebolijs, nepaguvis uzkāpt gangsteru tronī, sekoja savam šefam un ļoti noslēpumainā kārtā aizgāja uz viņpasauli.

Sakarā ar to 1969. gada martā nevis kaut kur, bet lepnajā Florīdas kūrortā Maiamibīčā notika Amerikas gangsteru kongress, kuram bija jāievēlē jauns «Lielais Saimnieks». Precizitātes labad gribu atgādināt lasītājam, ka šis kongress notika turpat, kur dažus mēnešus pirms tam bija noticis pašlaik valdošās republikāņu partijas konvents, kurā ievēlēja kandidātu Amerikas Savienoto Valstu prezidenta amatam. Spriežot pēc ziņām, kas bija iekjuvušas presē, par amerikāņu gangsteru jauno bosu kļuvis pazīstamais laupītājs un bandīts Džerardo Katena.

Tieši šī «Cosa Nostra» daudzus gadus valdīja Lasvegasā, ne bez panākumiem izmantojot cilvēku kaislības un netikumus, lai katru gadu izsūknētu no tiem desmitiem miljonu dolāru.

Nu, bet Hovards Hjūzs? Kādā nolūkā viņš atbrauca uz Lasvegasu, ko viņš tur meklēja? Varbūt asas izjūtas pie kāršu galda vai arī lai izmēģinātu nedrošo laimi pie ruletes? Nē, viņš nav no tiem, kas dzenas pēc melni sarkano ruletes laukumiņu rēgiem, kas trakā ātrumā

joņojošai lodītei pa pēdām skrien pakaļ nepastāvīgajai un mūžam izslīdošai veiksmei.

Man Amerikā pastāstīja šādu notikumu: Hjūzs esot atbraucis uz Lasvegasu inkognito un apmeties viesnīcā «Tuksnesis». Viņu tur neviens neesot pazinis. Pēc dažām dienām viņu palūguši atbrīvot numuru, jo bijusi gaidāma pastāvīgo klientu — bagātu spēlmaņu ierašanās. Lai neva-ļadzētu atbrīvot numuru, Hjūzs esot izņēmis naudas maku un tūlīt nopircis visu viesnīcu. Un tad gājis vaļā. Pēc šīs viesnīcas viņš esot nopircis vēl vienu, tad vēl vienu, tad nakts klubus un dzertuves. Un tā tas esot gājis, kamēr visa pilsēta ar visu, kas vien tajā ir, kļuvusi par Hjūza īpašumu. Sis nostāsts pilnīgi atgādina tā saucamos «vesternus» — grāvējfilmas, kas stāsta par Mežonīgo Rietumu brašo puišu piedzīvojumiem. Bet tam nav nekā kopīga ar īstenību.

Domāju, ka visu neizskaidro arī otra izplatītā versija, kas saistīta ar Hjūza patoloģiskajām, maniakālajam bailēm no patogēnajiem mikrobiem. Tuksnešainās Ncvadas sausais gaiss, kā apgalvo speciālisti, esot sevišķi tīrs. Un, lūk, tas arī esot atvilinājis Hjūzu uz Lasvegasu. Nezinu, var jau būt, ka tas ir kaut kādā mērā ietekmējis Hjūza lēmumu, taču esmu pārliecināts, ka izšķiroša nozīme tam nav bijusi.

Viņam daudz svarīgāks bija nevis tas, ka Nevadas atmosfēra ir maz piesātināta ar mikrobiem, bet gan tas, ka šajā štatā ienākumi tiek aplikti ar maziem nodokļiem. Cenšoties stimulēt štata attīstību, tā varas iestādes pirms dažiem gadiem izdarīja reformu, kuras rezultātā uzņēmēju nodokļu nasta te, izrādījās, bija vismazākā visā Amerikā. Spriežot pēc teiktā, tieši tas arī bija viens no svarīgākajiem iemesliem, kas pievilināja Hovardu Hjūzu.

Viņš sāka interesēties par Lasvegasu jau pirms desmit gadiem. Viņa cilvēki, burtiski, izložņāja visu pilsētu, visus tās uzņēmumus, rūpīgi aprēķināja un izkalkulēja visu, ko varēja aprēķināt un izkalkulēt. Hjūza iespiešanās pilsētas spēļu biznesā tika organizēta pēc visiem lielā biznesa noteikumiem. Ar fiktīvu personu starpniecību viņš lielā slepenībā pirka uz fiktīviem vārdiem viesnīcas un zemes gabalus, dzīvojamos namus un nakts klubus. Bet, kad konkurenti apjēdza, kas noliek, bija jau par vēlu — lieta bija padarīta. Liela daļa Lasvegasas nokļuva Hovarda Hjūza rokās, kurš pēdējos gados ieguldīja šajā pasākumā 300 miljonus dolāru.

Pirms dažiem gadiem Hovardam Hjūzam vajadzēja atteikties no gaisa transporta sabiedrības «TWA» kontroles, kura ir viena no lielākajām Amerikas Savienotajās Valstīs. Vai nu konkurence bija ļoti spēcīga, vai arī šis bizness izrādījās pārāk sarežģīts šim nejēgam un neprašām, bet, lai kā tas arī būtu, viņš izmeta tirgū visas viņam piederošās šīs sabiedrības akcijas, un kādā jaukā dienā viņam bija kabatā vairāk nekā 500 miljonu dolāru brīva kapitāla. Kā tagad

noskaidrojies, tieši šo naudu Hjūzs ieguldīja spēļu biznesā.

Kad ir runa par amerikāņu biznesmeņu tā saucamo moderno, mūsdienu formāciju, tad viņus bieži vien attēlo kā kaut kādas staigājošas elektroniskās skaitļojamās mašīnas.

kā cilvēkus bez kaislībām un vājībām, kā speciālistus vienā vai otrā biznesa nozarē, kā biznesmeņus, kuriem skaitļi aizstāj emocijas. Amerikā pat mēdz pagājušā gadsimta biznesmeņus pretstatīt mūsdienu dūžiem, spriedelējot, ka, lūk, agrāk esot bijuši uzņēmēji-romantiķi, tādi kā vecais Morgans, Fords vai Vanderbilts, cilvēki ar lielām kaislībām, kaut arī peļamām. Bet tagad vairs neesot ne kaislību, ne netikumu, esot tikai sausa matērija — «debets un kredīts», «zaudējumi un peļņa», «ieņēmumi un izdevumi».

Nezin, vai ir vērts atspēkot visus šos tukšos spriedelējumus, jo tie ir pārāk tālu no īstenības. Vecais Morgans teicami prata rēķināt un darīja to ne sliktāk kā mūsdienu baņķieris no Volstrīta. Bet šīsdienas staigājošās «elektroniskās skaitļojamās mašīnas», kas sēž lielu korporāciju un banku prezidentu krēslos, dažkārt pastrādā tādus numurus, palaiž vaļā tādus jokus, ka Morgana vai Vanderbilta «romantiskās» operācijas patiešām izskatās kā bērnu rotaļas.

Bet, ja būtu vajadzīgs atspēkot buržuāziskās preses pasaciņas, tad Hovards Hjūzs var noderēt par ļoti labu ilustrāciju, lai parādītu, ka vēl ir dzīvas, zeļ un plaukst visas tās biznesa taisīšanas metodes, kuras pirms 100 gadiem bija par cēloni tam, ka vecais Morgans dabūja palamu Korsars, tas ir, laupītājs.

... Vispār, ja runājam par tipiskumu, tad Hovards Hjūzs ir amerikāņu biznesa garam un tikumiem daudz raksturīgāka persona nekā tā saucamie «intelektuāļi» — inženieri un finansisti, kurus amerikāņu prese cenšas iztēlot par atomenerģijas un elektronisko skaitļojamo mašīnu gadsimtam tipiskiem amerikāņu biznesa pārstāvjiem. Pasaulē daudz kas mainījies kopš tiem laikiem, kad savas bagātības rausa pirmie morgam, rokfelleri un vanderbilti, kuri nekautrējās viltot vekseļus un lietot zagļu mūķīzerus, neatteicās no krāpšanas un slepkavībām.

Mūsu gadsimtā ar tā plašajiem mērogiem un lielajiem ātrumiem dzīve ir tik sarežģīta, ka biznesu patiešām var vadīt tikai ļoti kvalificēti cilvēki, kuri prot orientēties gan sarežģītos tehnoloģiskos procesos, gan matemātiskajos modeļos, gan zinātnes jaunākajos atklājumos. Bet šim nolūkam var izmantot pārvaldniekus, kurus var pieņemt un var atlaist, kuru zināšanas un prasmi var izmantot, nopērkot tos par pieņemamu cenu.

Daudz kas ir mainījies, bet visā tajā, kas amerikāņu biznesa pasaulē vēl šodien lielā mērā ir palicis nemainīgs, vienu no pirmajām vietām ieņem tradicionālais antiinte-lektuālisms, dziļi iesakņojusies neuzticēšanās «garmatainajiem», «olgalvainajiem» un «draņķīgajiem

inteliģentiem», kā dzelzs, naftas un cūkgaļas konservu karaļu aprindās kopš senseniem laikiem mēdz saukāt tos, kuru zināšanas tiek izmantotas, bet kuri netiek cienīti.

Vecais Morgans bija dziļi pārliecināts, ka viss posts pasaulē nākot no grāmatu ļasīšanas. Pirmais no Rokfelle-riem necieta savā tuvumā nevienu grāmatnieku, izņemot savu mācītāju. Vanderbilts apgalvoja, ka dūre ir daudz vērtīgāka lieta nekā smadzenes, jo ar dūri nav grūti izsist šīs smadzenes. Harolds Hants uzskata, ka viens no viņa panākumu galvenajiem cēloņiem ir tas, ka viņam nav izglītības, jo, pēc viņa domām, izglītība kavējot naudas taisīšanu. x

Neuzticība pret izglītotību un inteliģentumu, pret inteliģenci ir veča slimība, kas diemžēl nereti vērojama vēl šodien. Var rasties jautājums: kā šī slimība saglabājusies līdz mūsu dienām, līdz laikmetam, kad zināšanas, zinātnes un tehnikas atklājumi kļuvuši par cilvēces attīstības svarīgākajiem dzinuļiem, pārvērtušies par zinātnes un tehnikas revolūcijas gadsimtu, par vadošo ražošanas spēku?

Atminēt šo paradoksu nav nemaz tik grūti, kā sākumā varētu likties. Mūsdienu rūpniecība un lauksaimniecība prasa, lai izglītoti būtu nevis atsevišķi cilvēki, bet miljoniem cilvēku. Šiem miljoniem jādod izglītība, jo bez tā šodien nevar ne izaudzēt labību, ne uzbūvēt mašīnu.

Zinātnes un tehnikas revolūcijas gadsimtā strādnieku šķira vairs nav tāda, kāda tā bija agrāk. Lai vadītu automātiskās līnijas, darbgaldus ar programmētu vadību, nepieciešamas ne tikai prasmīgas rokas, bet arī gudras galvas. Gudras un izglītotas. Bet izglītība, tāpat kā daudz kas cits pasaulē, nav dalāma. Nevar, piemēram, izglītot cilvēku, dodot viņam tikai tās zināšanas, kuras nepieciešamas, lai izpildītu mūsdienu ražošanas operācijas. Izglītība ir ne vien speciālu zināšanu summa, bet tā pirmām kārtām ir spēja domāt, pārdomāt, salīdzināt un izdarīt secinājumus. Miljoniem cilvēku tagad ir iemācījušies to darīt. Tagad domā ne tikai kabinetos un kancelejās, politiski domā ne tikai profesionālie politiķi.

Nezin, vai būtu jāpierāda, ka domājošus cilvēkus ir daudz grūtāk ekspluatēt nekā neizglītotas un nomāktas masas. Dzīt ķerru un kaplēt zemi ar kapli var piespiest arī ar varu. Daudz grūtāk ir ar varu piespiest domāt, atklāt, izgudrot, radoši strādāt gan pie rasēšanas galda, gan pie ļoti sarežģītas mašīnas. Iedvesma, kas nepieciešama atklājumiem, maksā dārgāk nekā vienkāršas zināšanas, bet naudasmaisiem ārkārtīgi negribas atdarīt maku.

Arī pārvaldīt izglītotos ir daudz grūtāk. Gribi vai negribi, bet nākas visādi laipot, ne tikai pavēlēt, bet arī pārliecināt, izdomāt lozungus, apstrādāt sabiedrisko domu, rūpēties par izkārtnēm. Tiem, kas mēdz vienkārši atrisināt sarežģītas problēmas, tas ir kā ass nazis. Agrākajos laikos, viņi sūdzas, bija pavisam cita lieta, toreiz varēja ne

tik daudz pārliecināt, cik pavēlēt, toreiz runga sekmīgi aizstāja argumentus, bet dzeloņstieple bija daudz efektīvāka nekā ekonomiskie, politiskie un citi stimuli.

Kvantitatīvi un kvalitatīvi mainījusies arī mūsdienu inteliģence, šis ne vien daudzmiljonu, bet arī ražojošais un tāpēc nežēlīgi ekspluatējamais sabiedrības slānis. Inteliģence, kura iegūst arvien lielāku nozīmi kā ražošanas spēks, kura tieši un kā vadošais faktors piedalās tādos laikmetīgos XX gadsimta otrās puses notikumos kā cilvēces ielaušanās kosmosā, kā atoma noslēpumu izzināšana un visa tā apgūšana, kas saistīts ar elpu aizraujošiem zinātnes un tehnikas revolūcijas atklājumiem, un kura tiek pakļauta sevišķi izsmalcinātai ekspluatācijai, kuras gaitā tai tiek laupīts tas, ko radījis tās gars un prāts, negrib un nevar samierināties ar savu stāvokli. No otras puses, hjūzi baidās no cilvēkiem, kuriem ir zināšanas, kas mūsu dienās ir liels spēks, baidās par savu stāvokli. Tā ir tā augsne, kurā kā indīga nezāle mūsdienu Amerikā uzdīgst rūdītais antiintelektuālisms, kas aiz okeāna tiek maskēts kā amerikāņu lietišķums. Tā sakot, mūsu valstij lika pamatus, ar indiāņiem karoja, pa prērijām au]oja, apdzīvotās vietas dibināja mūsu vienkāršie senči bez gudrošanas un gudriniekiem, — un tie bija Amerikas zelta laiki.

Bet visas tagadējās nelaimes nākot no gudriniekiem, kuru ir savairojies nepieļaujami daudz un kuriem nepietiek ar vārdu «vajag», bet vēl jāatbild uz viņu jautājumiem: «kādēj», «kāpēc», «kādam nolūkam», «kam tas vajadzīgs». Nu, kā lai nedusmojas, kā lai neuzkliedz un netriec ar dūri pa galdul

Cik labi būtu, nopūšas anliintelektuāļi, ja varētu saukt pie kārtības visus šos gudriniekus, bet ka tik līdz ar to nenokaujam vistu, kas dēj zelta olas. Tā nu jācieš vien ir ar smagu sirdi, gaužoties par «veciem labiem laikiem» ...

Sevišķi asi šī problēma izvirzījusies sakarā ar kādu dīvainu anomāliju. Agrāk buržuāzijai netrūka ievērojamu valstsvīru. Katrā gadījumā viņu bija ne mazāk, bet varbūt pat vairāk, nekā tolaik bija talantīgu cilvēku citās nozarēs. Tagad šī bilance ir krasi izjukusi, turklāt nekādā ziņā ne valstsvīru labā. Pirms dažiem gadiem es dzirdēju Vašingtonā šādu joku: «Rūzvelts parādīja, kādam jābūt Savienoto Valstu prezidentam. Trumens parādīja, kāds nedrīkst būt prezidents. Kas attiecas uz Eizenhaueru, tad viņš pierādīja, ka Savienotās Valstis vispār var iztikt bez prezidenta.»

Vašingtonas «varas gaiteņu» darbinieku pelēcīgums un viduvējība tagad Amerikā ir ļoti parasta parādība. Ļoti reti tur parādās kāds izcils darbinieks, un arī tad viņa liktenis visbiežāk ir neapskaužams. Pati izvirzīšana politiskajā avanscēnā notiek tā, ka panākumus nodrošina daudzas īpašības, starp kurām apdāvinātība un talantīgums nebūt neatrodas priekšplānā. Talantīgs inženieris, matemātiķis un mūziķis

parasti atklāj savas dotības ļoti agri. Viņu izcilumu apkārtējie redz ar neapbruņotu aci. Attiecībā uz politiķiem stāvoklis ir daudz sarežģītāks. Viņu panākumi augšupejā pa karjeras kāpnēm visbiežāk saistīti ar nejaušu apstākļu sagadīšanos, bet viņas augstība nejaušība ir kap-rizs un nenosvērts subjekts un savu labvēlību nebūt nedāvā ik uz soļa sakarā ar apdāvinātības pakāpi.

Tāpēc arī iznāk, ka pārvaldāmo vidējais līmenis Amerikā parasti ir augstāks par pārvaldītāju vidējo līmeni. Bet tā, sakiet ko gribat, ir augsne rūdīta antiintelektuā-lisma uzplaukšanai, lai gan tas pēc vajadzības tiek apvaldīts un maskēts ar vārdu savārstījumiem.

Vārdu sakot, Hjūzs, kurš ir spiests paciest savā tuvumā gudriniekus, tomēr intelektuāļu pasaulē jūtas ļoti neomulīgi. Elektroniskās rūpniecības karalim nav nekādu iebildumu pret peļņu, ko viņam dod jaunākie atklājumi. Bet viņu velk pavisam uz citu pusi, viņš jūtas kā zivs ūdenī sev tuvā un saprotamā pasaulē. Ne velti šā nejēgas, kurš savā mūžā ar grūtibām ir izboksterējis kādu desmitu grāmatu, iemīļotākā nodarbošanās ir . .. spēlēt saksofonu. Bet, tā kā arī tā nav viegla lieta, tad viņš arī ar to nav ticis galā. Visa šī «spēlēšana» aprobežojas ar to, ka Hjūzs stundām ilgi, dēdēdams krēslā, pūš taurē, izvilinādams no tās haotiskas skaņas. Viņa intelektuālās vajadzības šāda nodarbība apmierina pilnīgi.

Šķiet, tā nav nejaušība, ka Hjūzs pievērsa savus skatienus pagrīdes azarta spēļu biznesam. Viņa dvēseles un dabas tumšajiem kaktiem šis bizness atbilst daudz vairāk nekā elektronika, kas tam palīdzēja saraust lielu daļu savas bagātības. Jādomā, ka ir kaut kāda iekšēja likumsakarība tajā apstāklī, ka tieši Hjūzs, kas savu darbību biznesā sāka ar veiklām un izdevīgām precībām un pirmos miljonus sarausa, masveidā ražojot kinoneķītrības, nolēma vainagot savu biznesmeņa karjeru, nodibinot milzīgu netiklības biznesu.

Minēsim vēl vienu apstākli. Protams, noziedznieku pasaulei mūsdienu amerikāņu biznesa pasaulē ir visai liela loma. Taču gangsteri ir samērā sīkas zivteles salīdzinājumā ar miljardu kapitālu īpašniekiem. Kamēr viņi apmierinājās ar drupatiņām no kungu galda, uz viņa izdarībām raudzījās caur pirkstiem. Bet tagad tie ir iekārojuši gardākus kumosus. Viņu gadskārtējā peļņa sasniegusi skaitļus ar daudzām nullēm. Tādi darboņi kā Hjūzs nevar mierīgi noraudzīties, kā šī peļņa viņiem aiziet gar degunu.

Kamēr gangsteriem bija darīšana ar likumu un tā sargiem, viņi jutās mierīgi un pilnīgā drošībā. Bet, kad tiem konkurences cīņā jāsaduras nevis ar tiesnešiem un prokuroriem, bet ar hjūziem, viņi spiesti atkāpties. Kā ziņo amerikāņu prese, pēdējos gados no Lasvegasas aizbraukuši daudzi noziedznieku pasaules pārstāvji, kas ilgus -gadus tur nekontrolēti saimniekoja.

Nē, būtu nepareizi apgalvot, ka Hovards Hjūzs ir nolēmis atmest

ar roku elektronikai. Viņš joprojām iegūst milzīgu peļņu no savām kara rūpniecības sabiedrībām. Arī Lasvegasā viņš neaizmirst elektronisko tehniku. Stāsta, ka spēļu namos esot uzstādītas ruletes ar elektroniskām ierīcēm, kas neļauj krupjē blēdīties. Zālēs, kur notiek spēle, griestos iemontēta aparatūra, ar kuras palīdzību tiek pieķerts ikviens, kas grib noslēpt naudu no šīs iestādes īpašniekiem. Sakiet ko gribat, bet šodien bez tehnikas nekur nevar iztikt!

Taču tas nav galvenais. Galvenais ir tas, ka šajā druvā, kur līdz pat pēdējam laikam saimniekoja gangsteri, tagad sāk ievākt ražu amerikāņu lielmonopolu pārstāvji. Viss nostādīts ar plašu vērienu, biznesam nodrošināta plaša reklāma. Tiek izveidots tāds kā azarta spēju konveijers, kas jau tagad dod lielākus ienākumus nekā daudzas ASV rūpniecības korporācijas.

Lūdzu, neiedomājieties, ka lielā biznesa iespiešanās spēju biznesā ir mainījusi tā morāli vai, pareizāk sakot, tā amorālumu. Lasvegasā joprojām zej un plaukst netiklība. Gluži nesen Nevadas gubernators misters Laksalts, viens no Hovarda Hjūza jūsmīgākajiem cienītājiem un palīgiem, atteicās kaut ko darīt sakarā ar publisko namu skaita strauju palielināšanos Lasvegasā. «Slēgt šīs iestādes?» viņš ar sašutumu atvairīja pilsētas varas iestāžu nedrošos jautājumus. «Nekādā gadījumā. Mūsu pasākumos mēs nekad nevarēsim iztikt bez meitenēm. Tā ir Joti veca profesija un dod lielus ienākumus mūsu pilsētai.» Šo gubernatora paziņojumu nesen izlasīju kādā no žurnāla «Time» numuriem.

CIŅA TUMSA

Hovards Hjūzs uzspiedis Lasvegasai savu zīmogu. Bet, spriežot pēc visa, arī Lasvegasa uzspiedusi savu zīmogu Hovardam Hjūzam. Nē, šis perēklis nav samaitājis Hjūzu, jo vairāk samaitāt šo subjektu, kurā it kā pēc pasūtījuma iemiesojusies vesela kolekcija netikumu, laikam gan nav iespējams. Bet nepārtraukta piecus gadus ilgā mitināšanās gangsterisma centrā acīmredzot ievirzījusi Hjūza domas noteiktā gultnē un bija par cēloni tam, ka viņam iepatikās piedzīvojumi kriminālromāna garā.

Katrā gadījumā, izrāde, ko viņš uzveda 1970. gada beigās, tika nospēlēta pēc visiem lēta kriminālromāna noteikumiem. Pirmais cēliens: neizskaidrojama miljardiera pazušana. Visa Amerika zīlē, kas tas īsti ir: bēgšana vai noslēpumaina nāve? Otrais cēliens: meklēšana, pakaļdzīšanās, kratīšana naktī, pilnīga neziņa. Trešais cēliens: asiņaina sadursme, cīņa uz dzīvību un nāvi un galu galā «happy end» — laimīgas beigas.

Acīmredzot Hjūzs nav velti zaudējis tos gadus, kad viņš rosījās Holivudas kinofabrikās. Starpība tikai tā, ka agrāk, kad viņš bija jaunāks, viņa filmās priekšplānā bija Holivudas skaistules, kamēr viņš pats atzina par labāku palikt aiz kulisēm, turpretim šoreiz viņš pats

uzņēmās galveno lomu. Bet pastāstīšu visu pēc kārtas.

Kāda krēslainā decembra vakarā pie Lasvegasas vislepnākās viesnīcas, kas rotaļīgi nosaukta par «Tuksnesi», piebrauca vairākas policijas automašīnas. Varas iestādes bija saņēmušas anonīmu ziņojumu, ka viesnīcā pastrādāts noziegums. Uzbraukuši ar liftu pēdējā stāvā, kur nu jau piecus gadus svešiem ieeja bija stingri jo stingri aizliegta, jo, kā tagad noskaidrojies, tieši tur bija iekārtojies un pastāvīgi mitinājies un no turienes vadījis savu milzīgo impēriju Hovards Hjūzs, policisti pieklauvēja pie cieši aizslēgtām durvīm. Atbildes nebija. Kad durvis uzlauza, pārsteigtajiem varas iestāžu pārstāvjiem pavērās steidzīgas bēgšanas aina — pa grīdu mētājās papīra gabaliņi, galdu atvilktnes bija izvilktas, skapju durvis atvērtas un ... nevienas dzīvas dvēseles. Hovards Hjūzs bija pazudis.

Kā? Kā tas varēja gadīties, ja dienu un nakti pie durvīm, kas ved uz viņa istabām, nepārtraukti dežurēja spēcīgi sargi no viņa privātās policijas, kuru bija sakomplektējis bosa labā roka, kāds Roberts Meihjū, bijušais FIB darbinieks. Uz visiem policijas jautājumiem miesassargi tikai nesapratnē plātīja rokas un apzvērēja, ka viņiem jau veselu nedēļu nav pagājusi garām neviena dzīva dvēsele. Oda pēc sensācijas visas Amerikas mērogā. Un kā nu ne! Pazudis taču bija nevis vienkāršs mirstīgais, bet cilvēks, kam kapitālistiskajā pasaulē pieder viens no trim lielākajiem kapitāliem. Šis jaunums momentāli atbīdīja no amerikāņu laikrakstu pirmajām lappusēm visu pārējo. Minējumu netrūka. Slepkavība ... Pašnāvība ... Nolaupīšana. Viena versija nomainīja otru.

Pa to laiku Hjūza impērijā izvērtās vētraini notikumi. Parasti noslēpumainais pamazām kļuva zināms atklātībai. Iedīdītie Hjūza rokaspuiši, kam bija iemācīts klusēt, palikuši bez saimnieka, pēkšņi sāka runāt un pastāstīja, kas bija noticis Hjūza impērijā aiz biezā noslēpumainības plīvura. Hjūza veselība, ko ilgajos gados bija iedragājusi žūpošana un visādas citādas pārmērības, pēdējā laikā krasi pasliktinājās. Viņa dīvainības ieguva arvien patoloģiskāku raksturu, nesabiedriskums pastiprinājās — pēc pārcelšanās uz Lasvegasu viņš aizsūtīja prom savu pēdējo sievu, kādreiz populāro kinozvaigzni Džīnu Petersu, un palika pilnīgi viens.

Tomēr tie visi būtu viņa personiskās biogrāfijas fakti, ja nebūtu viena apstākļa: Hjūzam nav bērnu un tātad nav arī mantinieku. Kas mantos viņa milzīgo impēriju?

Kas saņems simtiem miljonu dolāru, kuri viņam pieder? Kas iegūs aviācijas līnijas, elektronisko sistēmu un naftas rūpniecības iekārtu rūpnīcas un Lasvegasas spēju impēriju? Tā vairs nav tikai personiska lieta. Tā ir problēma, kas nodarbina visu Amerikas biznesa pasauli.

Bet jo sevišķi šī problēma saviļņo Hjūzam tuvu stāvošās personas. Slimīgi aizdomīgais Hjūzs, kurš nevienam neuzticas, sadalīja savas

impērijas pārvaldīšanu starp vairākām komandām. Vienu no tām vada Lourenss Hailends, par kuru mēs jau pastāstījām. Elektronisko aparātu, naftas urbju un citas, tā sakot, nopietnās produkcijas ražošana uzticēta viņam. Spēļu biznesa vadīšanai Lasvegasā tika izveidota cita grupa ar Robertu Meihjū priekšgalā. Beidzot, ap pašu bosu tika izveidota trešā grupa, kurā ietilpa saimniekam vistuvāk stāvošās personas.

Tāpat kā Hjūzs, arī viņi līdz pat pēdējam laikam turējās ēnā, un viņu vārdi neko neizteica biznesmeņu kabinetos. Taču, kā noskaidrojies, viņu rokās satecēja daudzi Hjūza biznesa vadības pavedieni. Hovards Ekerslijs, Rojs Krou-fords, Džons Holmss, Leivers Mailers un Džordžs Dren-koms izpildīja visdažādākos Hjūza uzdevumus — gan personīgo sekretāru, gan kambarsulaiņu, gan pavāru, gan viņa biznesa vadītāju pienākumus. Viņi visi pieder pie mormoņu reliģiskās sektes, kura pazīstama ar saviem stingrajiem tikumiem. Mormoņi nedzer, nesmēķē, ir pazīstami ar savu godīgumu, ir morāliski tīri veikala lietās. Tiesa gan, mormoņu reliģija atļauj daudzsievību, taču droši vien ne jau tas noveda veco meitu mednieku piecu mormoņu sabiedrībā. Tā kā Hjūzs nevienam neuzticas, tad acīmredzot viņš būs nācis pie pārliecības, ka stingrticīgie mormoņi mazāk tīkos pēc viņa dolāriem.

Neapstrīdama šo piecu mormoņu privilēģija salīdzinājumā ar visiem pārējiem Hjūza impērijas pavalstniekiem bija tā, ka pēdējos gados viņi bija vienīgie no mirstīgajiem, kam bija tieša saskare ar saimnieku.

Spriežot pēc visa, tieši viņi bija tie, kas, kā mēdz teikt, ievārīja šo putru, pastāstot saimniekam, ka viņa karalistē vezīri jau sākuši savā starpā plūkties par viņa mantojumu, par to, kas saņems viņa miljonus, kad viņš pats būs aizgājis uz viņpasauli. Pie tam mormoņu brālībai sevišķi nepatika Hjūza pēdējais mīlulis Meihjū, biznesmenis, kuram viņš uzticēja visu Lasvegasas uzņēmumu vadību.

Jāsaka, ka šis Meihjū ir ļoti kolorīta persona. Agrāk viņš bija FIB aģents, pazīstams ar savu neganto raksturu un dzelzs dūrēm, kuras tas bez liekas domāšanas laida darbā. Viņš bija darbojies visdažādākajās jomās. Otrā pasaules kara laikā viņš strādāja pretizlūkošanas dienestā, piedaloties tumšās operācijās Francijā, pēc tam darbojās par juristu, bija reklāmas kantora īpašnieks, piegādāja dzīvo preci apšaubāmām iestādēm. FIB aģentu vidū viņam bija sevišķa autoritāte, jo viņš vislabāk šāva ar pistoli.

Meihjū, kurš pēc tikšanās ar Hjūzu Lasvegasā kļuva par vienu no viņa galvenajām uzticamības personām, nekavējoties sāka izmantot radušās iespējas. Roberta Meihjū tekošais konts pēdējos gados auga tik strauji kā sniega pika, veldamās no kalna, krietni pārsniedzot visu to, ko viņš legālā ceļā saņēma no Hjūza, kaut ari alga, ko viņam bija

noteicis boss, — 500 tūkstošu dolāru gadā, vairāk nekā divas reizes pārsniedza Savienoto Valstu prezidenta algu. Skaudības tirdīts, mormoņu piecnieks jau agrāk mēģināja atvērt šefam acis, pastāstot, ka viņa mīlulis to apzog, bet Hjūzs, kurš parasti nevienam neuzticas, šoreiz negribēja neko dzirdēt. Noslēdzies vientulībā zem viesnīcas «Tuksnesis» jumta, Hjūzs ne tikai uzticēja Meihjū visu savu lietu kārtošanu Lasvegasā, bet arī uzdeva viņam apsargāt savu dārgo personu. Spēcīgie zeļļi, kuri stāvēja pie ieejas durvīm, kas ved uz Hjūza istabām, viņa miesassargi, šoferi, telefonistes un pat frizieris — visi bija Meihjū cilvēki.

Bet mākoņi pār Meihjū galvu savilkās. Mormoņiem izdevās sadabūt pārliecinošus pierādījumus, ka avantūrista pārmērīgā apetīte aizgājusi pārāk tālu. Viņš gatavoja pozīcijas, lai Hjūza nāves gadījumā pievāktu visu viņa impēriju.

Hjūzs ar šausmām konstatēja, ka viņš faktiski nokļuvis lamatās. Un tad tika izstrādāts bēgšanas plāns. Mormoņi, kas nīda Meihjū un baidījās no viņa, tumsas aizsegā palīdzēja bosam nokāpt no devītā stāva pa ugunsdzēsēju kāpnēm, iesēdināja mašīnā ar nodzēstiem lukturiem un nogādāja uz. lidlauku, kur viņu jau gaidīja lidmašīna. Tikai nākamajā dienā, atrazdamies rūpīgi apsargātā namā Baha-mas salās, kur Meihjū viņu vairs nevarēja aizsniegt, Hjūzs pazvanīja uz Lasvegasu un paziņoja, ka viņš atlaiž Meihjū.

Taču izrādījās, ka ar šo afēristu nemaz nav tik viegli tikt galā. Viņš paziņoja, ka telefona zvans ir falsificēts, ka Hjūzs guļot uz nāves gultas un ka viņš, Meihjū, tāpēc uzņemas visu lietu pārvaldīšanu. Hjūzs nosūtīja Nevadas gubernatoram pašrocīgi parakstītu dokumentu, kura apliecināja, ka Meihjū ir atlaists. Meihjū atkal atvairīja sitienu. Viņš ataicināja speciālistu grafologu, kurš, saņēmis prāvu kukuli, zem zvēresta apliecināja, ka Hjūza paraksts ir viltots. Meihjū cilvēki pieprasīja, lai Hjūzs personīgi ierodas Lasvegasā un apliecina savus norādījumus, no kā pēdējais saprātīgi izvairījās.

Cīņa ilga daudzas nedēļas, un galu galā Meihjū bija spiests atkāpties. Tiesa gan, šī atkāpšanās nebija haotiska bēgšana. Viņš izkaulēja sev izdevīgus noteikumus aiziešanai no Hjūza impērijas, vēl vairāk noapaļojot savu sazagto kapitālu, un pēc tam paziņoja, ka nodomājis atvērt savu uzņēmumu. Te nu patiešām ir tāds gadījums, kad zaglis apzadzis zagli.

Vai tas ir bezprecedenta fakts, kaut kas ārkārtīgs? Nekā tamlīdzīga. Ne velti Balzaks teicis, ka aiz katras lielas bagātības slēpjas noziegums. Amerikāņu miljonāru hronika slēpj sevī daudz tāda, ko pilnīgi pamatoti varētu ietilpināt kriminālistikas mācību grāmatā. Tas, kas 1970. gada beigās notika Hjūza impērijā, ir tikai variācija par diezgan banālu tematu — vienā burkā iespundētu zirnekļu kauju. Atcerēsimies kaut vai, kā pārņēma Forda koncerna vadību tā

tagadējais saimnieks Henrijs Fords II.

Grāmatā «Amerikas nekronētie karaļi», kas tika izdota pirms šīs grāmatas, es pastāstīju, kā bijušais gangsteris un profesionālais bokseris Henrijs Benets, ar viltu un glaimiem iemantojis vecā Forda uzticību un pārkāpis pār viņa dēla līķi, kurš nomira dīvainos un vēl līdz šai dienai nenoskaidrotos apstākļos, otrā pasaules kara beigās nokļuva Forda sabiedrības priekšgalā. Un tikai ar milzīgām pūlēm Forda mazdēliem galu galā izdevās tikt vaļā no Beneta.

Meihjū un Beneta identiskums redzams ar neapbruņotu aci. Bet vēl svarīgāks ir tas, ka identiskas ir ne tikai situācijas, bet arī tikumi, kas valda miljardieru ģimenēs, kuras dzīvo pēc džungļu likumiem, pēc likumiem, kuri nav mainījušies neatkarīgi no tā, kad tas viss ir noticis — pirms simt gadiem, piecdesmit gadiem vai mūsu dienās. Tas apstāklis, ka Hjūza sabiedrības ražo elektroniskās iekārtas vai piedalās ekspedīcijas gatavošanā uz Mēnesi, ne mazākā mērā neietekmē kārtību tajā pasaulē, kur tās pastāv. Sājā ziņā tās pasaules saimniekiem nav nekādas starpības starp elektronikas laikmetu un akmenslaikmetu.

Hjūzs sasniedzis varenības griestus, kādus vien var iedomāties mūsdienu Amerikā. Bet, kā mēdz teikt, ilgi uz griestiem nenosēdēsi — pat muša piekūst. Hjūza milzīgā bagātība nav stabila ne tikai tāpēc, ka miljardierim, kam jau tuvojas septītais gadu desmits, nav mantinieku. Tā ir nestabila arī tāpēc, ka viņa koncerns ir avantūristisks savā pamatā. Hjūzs atgādina dumju un alkatīgu putnu, kas steidz pieblīvēt savu guzu ar visu, kas tam pagadās: ja zivtele, tad zivtele, ja olis, tad olis. Vakar naftas urbji un Holivudas filmas, šodien elektronika, spēju elles un aviolīnijas, bet kas būs rīt? Rit būs neizbēgams un nenovēršams krahs.

Un ja šeit ir tik sīki pastāstīts par kroplīgo izaugumu uz Amerikas miesas, kuru sauc par Hjūzu, tad tas darīts ne tikai tāpēc, ka šis vārds ierakstīts Amerikas lielāko kapitālu īpašnieku pirmajā trijniekā, — šodien tas ir tā, bet rit var būt arī citādi (notikums ar Meihjū parādīja, ka tas ir pilnīgi iespējams), — bet gan tāpēc, ka Hjūza bagātības rašanās vēsture ir tipiska mūsdienu Amerikas lielajam biznesam, biznesam, kur neviens nevar atšķirt gangsteri no uzņēmēja un komerciālu operāciju no slepkavības.

Tāda ir Hjūza miljardu rašanās vēsture. Daži saka, ka viņš ir noslēpumains, citi — ka netīrs. Droši vien taisnība ir gan vieniem, gan otriem. Reiz tika teikts, ka «nauda nesmird». Hjūza nauda smird. Riebīgi smird. Pēc izvirtības. Pēc noziegumiem. Pēc asinīm!

UN ŠOREIZ AUTORA PĒDĒJĀ PIEBILDE

Pirms lasītājs aizvērs šīs grāmatas pēdējo lappusi, tās autoram gribētos pateikt vēl dažus vārdus, uz kādu brīdi vēl aizkavēt lasītāja uzmanību. Visā visumā tas, ko mēdz saukt par pēcvārdu, visbiežāk ir pilnīgi lieka lieta. Ja jau tu neesi pratis visā grāmatā saprotami izklāstīt savas domas un jūtas, kas tevi pārņēmušas un saviļņo, tad jāšaubās, vai to izdosies izdarīt uz vēl vienas lappusītes, vai dažām pašās beigās, it kā pakajdzenotles, uzrakstītām rindiņām. Un . .. tomēr šīs rindiņas sekos.

Amerika ir komplicēta zeme. Liela, dažāda, nevienāda, daudzslāņaina, ne vienmēr saprotama pašiem amerikāņiem, bet vēl jo mazāk ārzemniekiem, turklāt vēl pavisam citas pasaules pilsoņiem, kuriem daudzas amerikāņu sabiedrības grūtās problēmas un sociālās slimības ir senas pagātnes nostāsts, tāda liela, ko viņi pazīst tikai no vēstures mācību grāmatām. Jau tāpēc vien nav viegli rakstīt par Ameriku.

Un arī vēl tāpēc, ka par šo tematu ir ļoti daudz rakstīts, bet tas nekādā ziņā neatvieglo šo uzdevumu. Par to ir stāstījuši, tā sakot, pašu ļaudis — Tvens un Londons, Drei-zers un Koldvels, daudzi rakstnieki, spilgti un godīgi. Par to ir rakstījuši mūsu izcilie tautieši Gorkijs un Majakov-skis, 111s un Petrovs, Piļņaks un Erenburgs. Ne mazums ir rakstīts par šo tematu arī pēdējos gados. Simonovs, Slreļ-ņikovs, Kondrašovs, Boroviks, Sturua, Koļesņičenko — kairs ir ieraudzījis kaut ko savu, katrs pastāstījis pēc sava ieskata. Viens nobraucis pa šo zemi tūkstoš jūdžu, meklējot tās dvēseli. Cits šo pašu dvēseli ir ieraudzījis, neatejot no televizora, dažam ir licies, ka Ņujorkas debesskrāpji kuru katru brīdi var sagrūt.

Tūristu autobusa logs un kongresa preses pārstāvju galerija, statistikas datu krājumi, nēģeru geto, Ņūarkas liesmojošie kvartāli un daudzi citi, kā mēdz teikt televīzijas un kinooperatori, uzņemšanas punkti lika izmantoti, lai parādītu lasītājiem šo daudzšķautņaino valsti, kas piesavinājusies visa kontinenta nosaukumu un līdz ar nosaukumu arī tā milzīgās bagātības, vēsturi, slavu un vietu pasaulē.

Un tomēr, manuprāt, šo tematu vēl ne tuvu nevar uzskatīt par izsmeltu un arī pēc šīs grāmatas izlasīšanas jūs nebūsiet kaut cik būtiski tuvojušies šim mērķim. Taisnību sakot, šīs rindiņas tieši tāpēc arī ir uirakstītas, lai to apliecinātu.

Autors nepretendē uz to, lai «atklātu Ameriku», un, starp cilu, arī ne uz to, lai to aizklātu. Viņš vienkārši cenšas atrast vēl vienu «punktu», parādīt vēl no vienas puses to, ko sauc par «amerikānisko dzīves veidu», — parasti ne sevišķi plaši reklamēto dažu ģimeņu

darbību, ģimeņu, kuru varenība, intereses un ambīcijas stipri ietekmē šīs zemes dzīvi un politiku.

Šāda piebilde nav lūgums būt saudzīgiem, un tā nav arī kaut kāda autora koķetība. Tā drīzāk ir atgādinājums, ka šīs valsts spēks un vājums, varenība un vēsturiskais bez-spēcīgums, tās tautas talantīgais dinamisms un kapitālistisko pretrunu burvju loks, no kura nevar izrauties ne talants, ne dinamisms, viss šis juceklīgais un sarežģītais konglomerāts, ko sauc par XX gadsimta otrās puses Amerikas Savienotajām Valstīm, nav vienkāršs, viennozīmīgs lielums, kuram viegli atrast kopsaucēju.

Un tomēr tāds kopsaucējs ir.

...Divu Ņujorkas ielu — Peinstrīta un Viljamstrīta — stūrī, kuras iziet uz slaveno Volstrītu, kas vēl šodien simbolizē amerikāņu lielo biznesu, izstumdījusi no laika zoba un okeāna vējiem nomelnējušās, pagājušā gadsimtā celtās vēderainās ēkas ar kolonnām, paceļas debesīs septiņdesmit stāvu stikla un tērauda piramīda. Tā šeit izskatās kliedzoši, gandrīz vulgāri. It kā respektablu džentlmeņu barā, kuri tērpušies vizītsvārkos un ar katliņiem galvā, būtu iesprauc ies kaut kāds stilīgais ar ultramodernu frizūru, kam kājās bikses ar platiem galiem. Ultramodernajā ēkā viena no amerikāņu kapitāla visvarenākajām dinastijām iekārtojusi savu štāba mītni. Tur atrodas «Chase Manhattan Bank», kas pieder pieciem brāļiem Rokielleriem.

Pirmais, ko ieraudzīju, ieejot šīs ēkas milzīgajā, ar nerūsējošo tēraudu apšūtajā vestibilā, bija sienā aiz bieza stikla iemontēts pulkstenis, un nevis kaut kāds, bet atom-pulkstenis. Nav izslēgts, ka to ir izgatavojis Torntona uzņēmums. Sis ultramodernais pulkstenis rāda ne tikai stundas un minūtes, bet arī gadus un dienas. Brīdī, kad es pirmo reizi piegāju pie šā elektronikas brīnuma, tā lodziņos bija redzami šādiskaitji: 8. gads, 142. diena, 12. stunda, 19. minūte. — Kāpēc 8. gads un nevis tas gads, kurš pašlaik skaitās pēc kalendāra? — jautās lasītājs.

Mūsu dienās ir dažādas gadu skaitīšanas sistēmas. Kristīgie skaita gadus no Kristus dzimšanas. Būda ir vecāks nekā Kristus par 543 gadiem, un tādēļ pēc budistu kalendāra tagad ir 2511. gads. Dolāriem, turklāt vēl tiem, kas pieder misteriem Miljardiem, ir sava laika skaitīšana. Tiem nav nekāda daļa gar cilvēces vēsturi. Tiem ir savi laikposmi. Tieši astoņus gadus pirms manas vizītes iinansu mahināciju rezultātā Volstrītā parādījās «Chase Manhattan Bank», un alompulkstenim Rokielleru debesskrāpī uzdota īpaša, Volstrītā laika skaitīšana.

Cenšoties atbīdīt savu divpadsmito stundu, misteri Miljardi steidzas paslēpties aiz atomtehnikas, elektronikas un citiem cilvēka ģēnija jaunākajiem atklājumiem un sasniegumiem, mobilizē visus resursus — materiālos un garīgos, sameklē savā vidū visveiklākos un

izmanīgākos darbiniekus. Viņi mēģina blēdīties, liekot savu jau notecējušo laiku skaitīt ar ialsiiicētu atompulksleņa gailu. Nav ko teikt, atompulkstenis pats par sevi ir lieliska lieta, bet, tā kā tas nodots dolāra kalpībā, tad tas ir atpalicis par gadu desmitiem.

Amerikāņu kapitālisma kopsaucējs, kaut arī tā vissarežģītākajos vijumos, ir tā novilcinātais bojā ejas laiks. Mūs-dienu Amerikas pretrunīgumu izraisījusi sadursme un nesamierināmais konflikts starp tās milzīgajiem ražošanas spēkiem un to kungu saujiņas nesamērīgo apetīti, kuri augstprātīgi sevi dēvē par Miljardiem.

Tagad uz Zemes nav XIX gadsimts — amerikāņu naudasmaisu zelta laiki, un arī ne 8. gads pēc Volstrītā laika skaitīšanas sistēmas, bet Lielā Oktobra otrā piecdesmit-gade. Un nekādi atomiski un citādi viltīgi paņēmieni neglābs to, ko nevar glābt.

Volstrītā pulksteņa pārbīdītie rādītāji nepiekrāps Laiku!

SATURS

Autora piebilde..... .
I nodala. Visbagātākais cilvēks pasaulē . . .
II nodaļa. Harolds Hants — «Visbīstamākais
cilvēks Amerikā.....
III nodala. «Kenediju klans».....
IV nodala. Hanti pret Kenedijiem.....
V nodaļa. Čārlzs Torntons — viens no
«veiklajiem» .....
VI nodaļa. Noslēpumainais miljardieris . . . Un šoreiz autora pēdējā piebilde . . . . .

Valentīns Sergeja <1. Zorins MISTERI MILJARDI

Redaktors R. Inķis. Māksi, redaktors A. Krēsliņā. Tclm. redaktors L. Rudzītis. Korektore A. Ābele. Nodota salikSanal 1973. g. 27. februārī. Parakstīta iespiešanai 1973. g. 14. jūnijā. Tipogrāfijas papīrs Nr. 3, formāts 84X108/32. 11,53 fiz. iespiedi.; 19,37 uzsk. iespiedi.; 21,92 izdevn. 1. Metiens 30 000 cks. Maksā 78 kap. Izdevniecība «Liesmas Rigā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 25832/Mp-303. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts Izdevniecību, poligrāfijas tin grāmatu tirdzniecības lietu komitejas Grāmatu tipogrāfija Rīgā, Ļeņina Ielā 137/139. Pasūt. Nr. 126.

notes

1

Lindons Beins Džonsons, Amerikas Savienoto Valstu 36. prezidents, miris 1973.'gada 23. janvārī, 65. dzīves gadā. (Tulk. rcd.)

2

1 barels = 159 litri.

3

Atdzejojis J. Sirmbārdis.